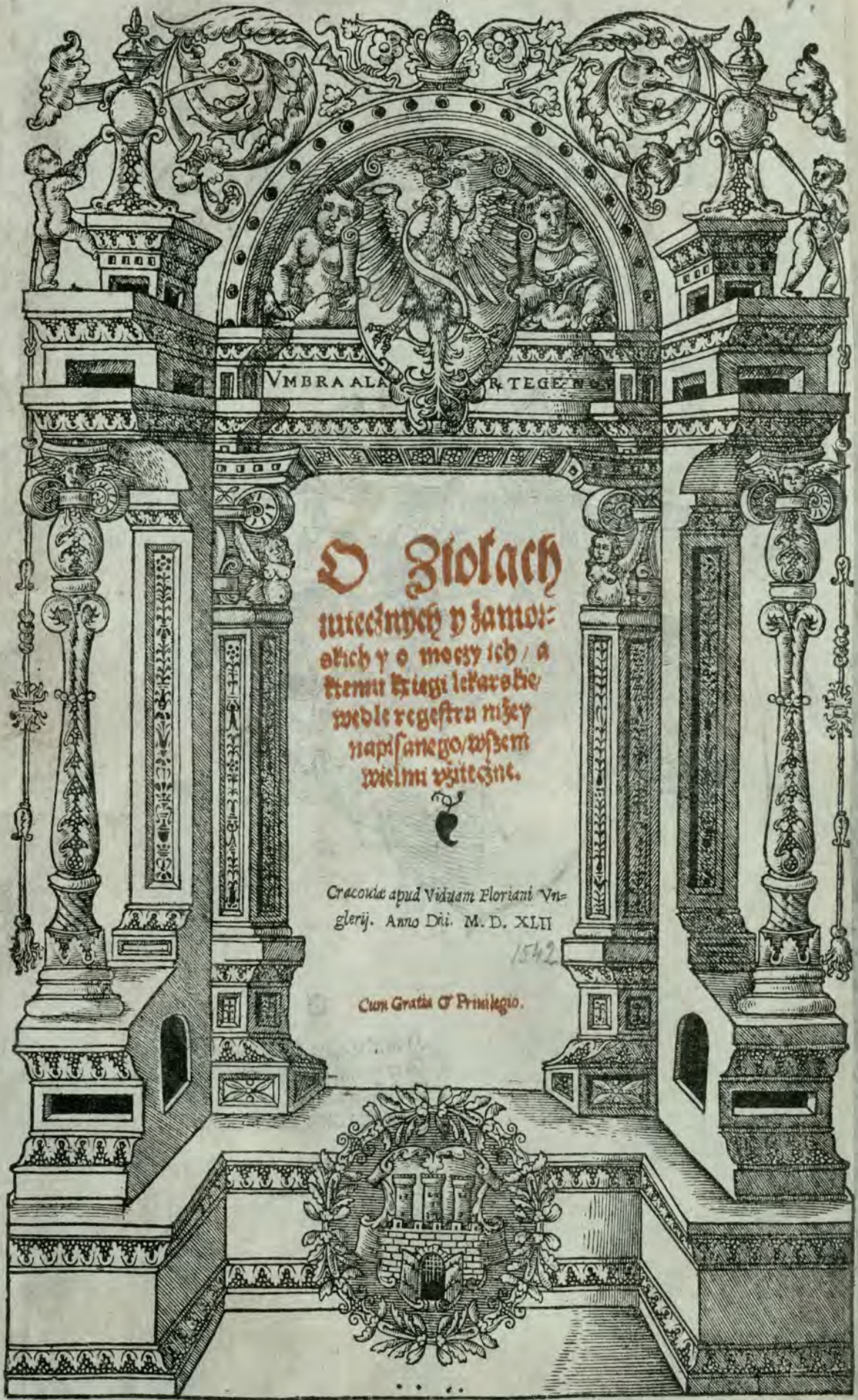

1.

VMBRA ALA[illegible]R TEGE[illegible]

O Ziołach

uiecznych y zamor-
skich y o moczy ich / a
ktemu kxiegi lekarskie
wedle regestru niżey
napisanego / wszem
wielmi vżiteczne.

Cracouiæ apud Viduam Floriani Vn-
glerij. Anno Dñi. M. D. XLII

1542

Cum Gratia & Priuilegio.

1

Zielnik Hieronima Spiczyńskiego

ILLVSTRIS ET MAGNI DOMINI, DOMINI STANISLAI ALBERTI GASTOLDI PALATINI TROCENSIS. INSIGNE.

G K

Henrik Cesarz Krzesciański
A w swoim bogacztwie da
Boleslawa myslik por azic
Dla tego chciał skarby wazyć
A ia waże
(Na to Skarbek
Gdzie te iego hańbe
Krol rzekł miey

2. 145/58.

O Wodkach ziol rozmaithych y o moczy ich / a osobliwie o tych ktorych nawieczey Doktorowie vzywaia w rozmaitych niemoczach ludzkich.

Wodki bywâią palone albo th[illegible]lâne z ziela y z korze ni[illegible]pokek niektore/ nie kto[illegible]imych ziol/ nie kto[illegible] kwiâtem/ nie kto[illegible]o kwiecia/ nie ktore z sâmego korzenia [illegible]e thez zewsze go pospolu/ tez niektor[illegible]u iâko z iâ god//z gdul (gdule są [illegible]lowcu/ z bo bku/ niegdy tez zlozywsz [illegible]h ziol pos polu â z nich palą wod[illegible]iwko nie moczy niektorego człon[illegible] wytla czâią z iednego ziela albo y z kiel

¶ Tez niektore wodki rozmâi stwem bywâią dziâlâne/ niegdy nim pod alembikiem â wsthe po wzgore/ potym sie z tey pâry vod cieka z alembiku.

¶ Thez niekthorzy czynią nâki naczynie ziela z wierzchu ogniem â tâk wodkâ przez chuste nâ dol wyciecze.

¶ Tez niektorzy sâmem slonczem [illegible]tnie y pozytecznie czinią wo[illegible]

...kwiátu woniáiącego/nákłádą go do skleni-
ce pełno/ale sklenice są z długiemi ßyiámi / á
ták nákładßy go obroczą iedne ßyie sklenice do
drugiey/ale prożną ná spodek podstáwią á z
kwieciem ná wierch/á thu gdzie sie sklenice z-
hodzą oblepią czym iżby tedy párá albo wo-
nia niewyßłá/a ták przez kielko dni dádzą stać
ná słońcu gorącym/á od słońcá wßytká wo-
dnosc z kwiećia wynidzie w spodnią báńkę / á
nie będzie ták wodna y swiáthła iáko czo przez
ogień dziáłáią ale gęsta y wonią tego kwiáthu
máiąc y bárwę/á też nasláchetnieyßa y w le-
kárstwie napożytecznieyßa/bo mocznie spra-
¶ Niektorzy po wypieczeniu chlebá (wuie-
w ciepły piec wstáwiáią/á ták sobie wodká po
wolnie zstępuie ná doł.
Thez niektorzy w naczyniách gliniánych
...nią wstáwiwßy iedno ná drugie / á nie-
...ego przez dzień y przez noc/abo poki nie
...nie piec.
niektorzy wziąwßy gárniecz nádziá-
...ie dziur á nákłádą do niego ziol (iá-
...u)á postáwiwßy ná drugi gárniec
...áuione dno wlázło ná drugi gár
...nienárußony/y przykrić á zákopáć
...iemię wilgotną/ abo wstáwić w piasek wil
...otny á dáć ták stać przez czáły miesiącz albo
...łużey/á ták wodá zstępuie ná doł do gárncá
...podniego z tych ziol/iákoż thák dziáłáią oleie
wonne z rozmárynu y z innych wonnych rze
...ży/Nápełnić sklenicę kwiećiem wonnym/á
...ryć dobrze iżby thám wiáthr niemogł przy
...ć/potim postáwić ná miestce wilgotne
...piaskiem do poł sklenice / á niechay
...iesiąc abo dwá iżby sie kwiećie rozpu
...e/pothym zlać the wodę do inney
...ć wierzch dobrze mecherzyną/
...m/á ná słończu postáwić/bo
...e ná oley.
...máło w sobie wodnosci máią
...k/swieczki/r...ża/á ták y ine/ te
...łá zsiekáć á wárem ie polać/ ale
...maß polać czoby párá niewy-
...ć to dobrze/á niechay ták sthoi
...z kielko dni/á ná káżdy dzień zá
...strząsnąć raz albo dwá/ potym
...alembik. Pierwßa tedy wodá
...ora nie ták/ale tu rozumieć trze-
...odá w alembiku nie wznosiłá
...y/á to gdyby sie alembik

grzał bárzo/ale niedáwáć wodce wiele isc ied-
no czoby rozumiał iżeby dosyć było/ táko gdy-
by z sámego ziela palił/idzieli więcey niżli po-
trzebá/nieużyteczna iest. Tákowe wodki niero
wno lepße/wonnieyße y łágodnieyße ku pićiu
niżli ty ktore ogniem palą.
¶ Ziołá kthore w sobie wiele wodnosci máią
wiele wodki dáwáią/á ty wodki rády sie káżą
bo sie pod nimi wiele plugástwá vstawa á prze
to ie musi często czyscić/iáko boragowa/ wolo
wego ięzyká/ Psinkowa y inß ich ziol wodni-
stich/nalepiey iey aby thy ziołá były ku wodcze
brány poki nánich rosá iest/á gdi nárzezeß gdi
iuż rosy nie będzie/thedi im dáy aby przez nocz
leżáły iżby przewiedły/á ráno skray á pal wo
¶ Przy niektorych wodkách zostawa (dkę-
wonia tegoż ziela/á przy niektorich thez nie/
ktore ziele iest słożone więcey od powietrza niż
od innych żywiołow/tedy wßitká slachetnosc
iego wychodzi w wodkę/ktora wodká niemoże
być paloná iedno ogniem zwierzchu.
¶ Niektore ziołá są gorzkie:kąsáiące/wodká
ich w sobie nic niema mocy bo gorzkosc ich nie
wychodzi w wodkę/ ale zostáie przy częsci ziem
ney ktora iest w zielu/á ták iż tá gorzkosc czoby
w lekárstwie miáłá dáć sprawę/zostawa przy
zielu. Ty wodki tedy nie są vżyteczne w żadne
lekarstwo dla grubosci ktorą máią z strony zie
¶ Chciałliby mieć moc tę ktora gorz- (mie-
kosc y kąsánie czyni/musiałby the inßim mi-
sterstwem spráwić aby miał práwą mocz bez
własney grubosci zielney/á kto to chce práwie
vmieć/czytay sobie Raimundum Lulium de
quintis essencijs.
¶ Ty wodki kto ie bárzo waży / nie zwielkim
pożitkiem ich będzie pożywał/bo częstokroć du
chy żywotne chcemy posiláć/á ony tylko won
nemi rzeczámi bywáią posilony. Wodká ża-
dna w...niey niema th... smrod od palenia /
ostrosc y gorzkosc w... ...ch potrzebna iest á
to dla záthkánia ... y inßich członkow
wnętrznych/te... ...e zástánowienia od-
twiera/ale iż w... moczy niemáią/ ßko-
dá ich w lekár...
¶ Wodká ... sokiego ma moc oddá
láć/gorącz... ...ną/ale niemali w so-
bie gorzkos... ...iey czyscić ani żył otwie
ráć/y żołt... ...e na ciele/ á cießkosc w
práwyn... ...będzie trwáłá.
¶ P... ...den Doctor/ Ja práwi
więcey

...o

...żżenie/ták
...ę dawam mu ie
...cyß ...zości/y też dla dy-
...ow ktore w głowę wstępuią.

¶ Przy dziáłániu wodek tho ná pieczi miey izebys ogień mierny dawał/ ogniem ie dobrze vdziáłaß/ale nie miernym ogniem wßitko po káziß/to iest moc ziol/korzenia/kwiathu/roz-pußczą sie że párámi znißczeią/ á duchowie naużytecznicyßy y wonia w wodce abo z wod ką niewynidzie.

¶ Gdyżby tedy kto chciał wodki dziáłáć/na-przod miey alembik z nosem dobrze długim/ y sklenice czo może być nawietßą/á w niey áby byłá dziurá czoby alembikow nos wetknął sie/ á około obwięż mokremi chustámi/potim daj ogień mierny/á alembik też w kocielku aby pel nic siedział/mokrą chustą często obwijáć iżeby mocz nikedy inedi wynisc niemogłá/ále iżeby z wodką społem do sklenicze weßłá/ ale cierp-nosc/kwáśnosc/słonosc/ gorzkosc przy zielsku ná dnie zostánie/abowiem ti smáki przi częsci ziemney zostáwáią/ to zielsko lepak musiałby kalcenowáć/ to iest záßpuntowawßy w gárn czu spálić w ogniu wielkim/ potim ná ten po piol nálać wodki thegoż ziela/ ale popiol maß wsipáć ná czo płytkiego/á pothym nalawßy wodki ná ten popiol postawże ná miesczu ro wnym/á podle thego postaw drugie naczinie iżby sthało niżey niżli tho czo w nim popiol z wodką/pothym położ kráykę ieden koniec ná tey wodzie/á drugi koniec ná to suche ñaczy-nie/á ták tá wodká będzie spływáłá po kráyce do tego naczinia niżey stoiącego/ale iżeby pier wey sie ná popiele vstało/potym to cżiste zlać do sklenice czos spuscił po kraycc. Potym tho wypálić záśie przez mierny ogień iżby sámá gęstosc kąsáiącza/gorzka/słona/cierpnącza/ kwáśna zostáłá/tey możeß dáwáć ku potrze-bie w wodce tego ziela czos ie spalił ná popiol.

¶ Kthorym sposobem á iákim swym słoże-
...zam y po
...gáią/ to
...tną má:
...cżásu mo
...u rozmá
...iáko ...

dziáłáć lekárstwá/ zdami sie iżby sie
...z tego co tu iuż nápisano w tich.
á to gdy vczyniß pracza około tego/
sci przyłożyß/w tim skußeniu przidzieß ku
wey náuce.

¶ Tu aczkolwiekem nieczo námienił o wouániu wodek y o paleniu/á wßákże ... dostátecznie yle potrzebá/á tho zwłaßcza nie-wypisałem iáko alembiki przypráwowáć y w ßythko naczynie ku paleniu/abowiemby było przedłużenie y prożne pisánie/ale gdy kto bę-dzie chciał wodki palić/musi sie oczywisnie ná uczyć od tych ktorzy pierwey vmieią/ábouim iedni palą w alembikách/a drudzy po prostu. Już tedy będę pisał o mocy wodek z ziol.

Alunowa wodka.

Alun wziąć y spalić gi/ po-tym ná ten paiony alun ná łać cżysthey wody á dáć tháć stać przez kielko dni/ á ná ká żdy dzień zámießáć iżby sie z-mocznilá od alunu/ á gdy przydzie piąthy dzień zámießawßy osthàthnie dáć sie vstać/potym gdy sie vczysci zlać w czo cżystego á zchowáć/á gdi trzebá z vinem zmie ßáć á tym vstá wymywáć/zęby twierdzi/ mię so około zębow goi/ dziąsł owrzedzenie goi/ á krwi z nich isc nie da.

¶ Też gdy omocżywßy iáką chustę będzieß przykłádał ná brzuch/biegunkę cżerwor stanowiß/wrzody nieczyste gniiące gd mywa kto/wyczyscia y wysußáiącz goi kolwiek iákie miestcze nielubie woniáiącze maczaß/odeymuie smrod á zwłaßcza m spárámi v nog abo pod pazuchami/ abo ło koná/wrzody ktore zową Cancer są b gniiącze/ wymywáć ie tą wodą/wysußa goi/y inße miestcá plugáwie pachnąc

¶ Thez gdy ią zmie ßaß z wodką ... tym w vsciech płokáć/cżysci go... vmocznia.

Anyżowa wodka.

Wodká Anyżowa odthwier záthkánie w żylach/ y zách wawa káżdego ktho ią p ná tżczo od koliki/ rzyga oddala/barzo iest vżyte mámkam

kámień piasczysty z nerek wypądza
i żołądkowi dodawa/ y rumiános
/mleko mnoży mámkam / á z wod-
mleká geste czyni y słodkie dziatkam.

Boragowa wodka

Boragowa wodká serce posi-
la/ y grubosc krwie czysci/ du
chy serdeczne wyiasnia/ mysl
dobrą czyni / sny grozne o-
deymuie/ drżenie sercá odey-
muie / ktho ma grubą krew
iest im vżyteczna/ y też tym ktorzy máią gło-
we mdłą/ á są bliscy odeszcia od rozumu/ kto-
rzy spáć niemogą á grozne widzenia ná my-
sli miewáią/ bowiem tákowe przestráchy złe z
melankoliey przychodzą y z grubośći krwie /
przeto kiedy ią kto pije/ krew czysci/ bárwe czu
dną dawa/ bládą y zsiniáłą spądza/ też y zmá
zrosuite y fláki poczerniáłe z ciáłá spądza.

Też ná kászel y ná suchoty / y ná plwánie
krwią iest bárzo pożyteczna/ krwi w człowie-
cze zgorzeć nieda/ zimnice czwartego dniá kto
ra przichodzi z palenia krwie zápądza/ w mor
pita serce posila y broni od poruszenia/ omdle-
wánia broni gdy niekiełko listow z kwiáthem
muszkatowym záwiąże w táwte czerwoną/ á
złoty w winie omyć á spokem zmieszáć á wło-
żyć w te wode/ á dáwáć iey pić w mor/ á zwła
szcza dziećiom/ możesz ią osłodzić czukrem/ wie
go dziáła ludziom oboygá wieku / á z-
grubo krewnym.

Biedrzeńczowa

Biedrzeńczowa wodká łamie
kámień w nerkách y w mie-
cherzu/ zásthánowienie mo-
czu przeprawia. Rzezánie
moczu kthore bywa z boles-
nym kápániem / y trzewną
ney przyczyny goi.

Bzowego kwiatu

Kwiátu bzowego wodká iesth
dobra tym ktorzy są wnątrz
ná moczách poruszeni / iáko
ná rozumie/ ná pámięći/ ná
báczności/ ná mowie gdy sie
záiąkáią/ niesłyszą/ mozg nie
abo nárusżony z smethkow

y

pił dwie

Thez.
twárdosci iey/ oc..
też zwierzchu przy... po
słożony ten kwiát viecey z powietrza niżli z
szych żywiołow/ á dla tego iest ták slachetny/
bo káżde lekárstwo ktore w sobie ma wiethszą
częsc powietrza niżli innych żywiołow / iesth
bárzo slachetne bo w sobie niema grubosci zie-
mney/ ná pocenie przygodnieysze są.

Bukwiczana

Dziwne w sobie ma mocy bu-
kwiczaná wodká. Naprzod
głowe twierdzi/ piersi y płu-
czá z nieczystosci flegmistych
czysci/ swietego Válántego
niemoci sie przećiwi/ iády wy
pądza y denną niemocz leczy/ flegme z żołą-
dká przez stolce czysci/ rzygánie częste stánowi
vryne obfićie wywodzi/ bolesci sledziony vsmie
rza/ żołądek posila y thrawienie dobre czyni/
kto krwią pluie zástánawia/ bolesci krzyżowe
y mecherzá vspokaia/ przirodzoną chorobe pá
niam obficie wywodzi/ w żołtey niemoci iesth
dobra/ y bolesci z głowy ránney wywodzi ná-
wierzch/ bolesc zebową vsmierza/ y wzrok záć-
miony wyiasnia: też lekkosc pániam czini przi
porodzeniu ich dziatek/ iad z rány wyćiąga gdi
kogo pies vije/ też bolenie vszu y głuchosc odda
ła/ łzy ktore z oczu płyną zástánawia/ y krew
z nosá tátież.

Quartąne też tłumi gdy sie dasz nápić cie
rpiącemu człowiekowi we dwie godzinie przed
przyszciem kwártany.

Też tá wodká iest dobrá pić tym ludziom
ktorzy páráliżem są záráżeni/ y też tym ktorzi
maią drżenie w członkoch swoich/ y też thym
ktorzy kurcz miewáią.

Też niemniej iest vżiteczna opuchłym lu
dziom/ y bolesci rospądza z żywotá opuchłego

W
ce

y powiek ich goi/thà wodkà pożyteczna iesth
bráć ią w lekárstwà gdy máią przypráwiáć
ná iákie zástánowienie abo ná záwárćie.

Swieczkowa

Est dziwney mocy Swieczkowa wodkà w nápráwieniu skázonego wzroku/á iesli ku themu zielu przyłożyß kopyßczkà/ ruty/ iáskolczego ziela/wespołek w iednym alembiku spaliß ná wodę/ thedy bedzieß mieć dziwną wodę á niepospolitey mocy w posileniu chorych oczu/á zwłaßcza ludziom sthárym á flegmistem.

Szczyrowa.

A wodkà Szczyrowa iest ciepła y sucha/flegme łácniuchno wywodzi/ kto ma spárzenie ogniem iest dobra máczáć ono mieysce/ twárdosc sledzion y rospądza / y głowę czyści kto nią sobie vsthą płocze/z winem zmießana tà to wodkà/á gdy nią kto sobie ránp wympywa/goi y czyści y ciáło rosci.

Szałwiowa

Arzo iest doświádczona w niemoczách głowy Szálwiowá wodkà bo iest ciepła y wysußáiącza/á ztądże ma moc rospądzáiącą y przeciągáiącza/mozgowi y suchym żylam iest pomoczna/to iest náprzeciwko párálizowi/swietego Válántego niemocy/ y theż drżeniu członkow/iest bárzo vżyteczna żołądkowi trawiąc w nim nieczyßtosci wßelkie/chetku iedzeniu dáie á zwłaßcza gdyby kto vczynił ßálßę z tey wodki á z trochą pieprzu y octu á z tego vczynią ßálßę.

Szczotkowa.

Do każdego członku y od każdego gorącego wrzodu ogień odrażáiącą moc ma tà wo[illegible] máley zimnoś[illegible]

palenie żołądkà y wątroby ßeltkie wysußa y goi/bolesci vßpe z nich wypądza y wysußa, czách y w ielitach goi/ y theż p przyrodzoną záßtánawia/y n nie[illegible]z kądbykolwiek było z[illegible] nie też [illegible] gdy ciáło stomaczáne.

Szafranow

Uste omacz wodce/y przyn[illegible] ne/vsmierza ie y odd[illegible] oleści/iáko wrzody/bolączk kości wßelkie zgładza rospądzáiącz/ tw bokow/y też bolączek zmiękczy/ żyły w ociekłe abo ránione goi y opráwuie / wr żądku ktory zową ficus leczy mocznie dosc żyły y też schnienie członkow náp łamánie vsmierza/wrzody gniące czy

Trawowa

Rawową wodkę gdy kto ráni czyści y zátkánie ich przeczyráwia/y zátkánie sledzony y wątroby/bolesci w przegubiech vsmierza á plugáwstwá pędzi w przechody nerczáne y mecherzowe/albo korzénie icy iesth moczy odtwieráiącey y náprawiáiącey gorączosci mie nie/á przetoż w tym przewyßza inne wodki/ owrzędzenie miechierzá y nerek goi / rzezánie moczu y bolesc w członku / ná żołtą niemocz iest też pomoczna.

Trzyczowa

Oda trzyczowa iest ciepła y sucha w wtorym stopniu/ c y rospądza/kolere czyści w ick y flegme wodną/iesth v teczna náprzeciwko liß y náprzeciwko swierzbom/ktoby potrz womitu vczynienia to iest wráczánie sie ciepło z máßłem á z oliwą náp bedzieß miał wráczánie/bliznę z żywotá wypądza.

Wołowego ie

Ákázoną k sereze posłu niące pár [illegible]czini[illegible]

grubemi ktore przywodzą cz-
aleniu/ nápráwia/ testność/
árádé mowienie/ we snie strá
oddala/ osipánie krost/ liszáie/
/to wszytko goi/ piersi czyści y
y suchoty vzdrawia.

wa.

owa wodká robaki w
zábija kiedy iey tám w:
ściß/ gnoy gdy z vßu cie-
cze wyczyßcia gi/ listy w ży
wocie morzy g[illegible] pije/ wy
gania płod ma[illegible]oy/ fistu-
ci y goi/ żył nożnych miękkość y trzewá
dza.

Winna.

Iágod winnych dozrzáłych
aby wodká ciekłá/ maß pod-
nie podstáwić nieiáką sklenice.
Tá wodá dziwney á rozli-
czney moczy iesth ku oświe-
czeniu oczu/ á ku nápráwie-
niu niedostáthku ich z gorączey przyczyny/
łocie w oczoch z gorączości lez odeymuie/ záć
mienie oczu dla dymow z żołądká w głowe
wstepuiących wyiáśnia/ y wzrok nápráwiá-
z ostrzy y posila.

Winnych skorek wodka

Z Winnych skorek wodká abo z li-
ścia gdy ią pije w gorączkách/ chęć
ku iedzeniu dawa/ gorączość wnę-
trzną vkłada/ wráczánie, cieczenie
wßelkie z kądkolwiekby było zástá-
palenie gási wnątrz.

Włoskiego kopru.

Iasienia przirodzonego/ tho
iest nátury obfitość mężczyz-
nam sthárym dáie/ mleko w
piersiách mnoży Włoskiego
kopru vodká/ záćmienie oczu
yiaśnia/ y też ludziom opu
by pámięć zginęłá/ po-
zmáitym przećiwi/ też
cza/ y z mecherzá rzezá-
wyßćiu y przyrodzo-
pobudza.

Wysokiego Slazu:

Iesth zimna y wilgothna w
swoim przyrodzeniu wodká
wysokiego slazu/ żywot od-
miękcza/ y wrzedzienice go-
rące á bolącze chłodzi y bol
w nich vćißa/ twárdości ich
rospądza á odmiękcza/ bárzo też iest dobra po
maczáć ná to miestce gdzie vkąsi pczołá.

Iałowczowa

Iałowczowa wodká iesth cie-
pła y wysußáiącza mocznie
bárzo iest subtelna/ rospądzá
iącza nieczystości wßelkie/ á
ták iest osobna ná wymyuá-
nie ran smrodliwych/ á vry-
ne mocznie pędzi/ y przyrodzone rzeczy bia-
łym głowam/ vmárły płod z żywotá wypą-
dza y żywy przed czásem/ iádom sie przećiwia
y robaki iádowithe z domu wygánia/ iáko są
węże/ páiący/ myßy y inßy robaci.

¶ Też sámá wodká w ktoreyby był vwárzo-
ny iáłowiec/ iest dobry pániám pić kthore má
ią bolesci w máćicy/ y ná oddawienie żił
dobrze nápárzáć miesthce ono ma-
czáiacz gębkę w oney wodzie/
á przikłádáć ná miestce
oddawione.

Koniecz Wodkam.

Wodki

Wodki ktore słu-
zą na głowne bolelci/a zwłaszcza z zimney przicziny/są ty.

¶ Máioranowa/Lawendulowa/Bukwiczána/Roiownikowá/Szálwiowa/Piwoniowa/Rumienkowa/Bobkowa/Koczenkowá/Nostrzegowa.

Na bolesc oczu z imney przyczyny/

¶ Wodká Włoskiego kopru/Celidoniowa/Swieczkowa/Ruciána/Verbenowa/to iest koszyszczkowa/Kozłkowa.

Na bolenie oczu z goracey przyczyny.

¶ Wodká rożána/Pozimkowa/Dziewánowa/Wężownikowa/Listow winnych

Piersiam ná kászel y ná dusznosc.

¶ Wodká Izopowa/Szántowa/Ománowa/Podrożnikowa/Anyżowa/Tyzánná/Slazowa.

Na bolaczki.

Wodká Polney dryiakwie/Wołowego ięzyku/Boragowa/Máku białego/Jęczmienna/Rumienkowa.

Na wątrobę y ná wodnocielnosc.

¶ Wodká Piołynkowa/Mleczowa/Kopytnikowa/Kozłkowa/Benedictowa/Opichowa/Máiownikowa.

Sledzione náprawia

Wodká Jeleniego ięzyku/Zárnowczowa Polney ruty/Ozánkowa/Kániey przędze/Jesionowá/Vieprzyńczowa.

Ktore posiláią serce.

¶ Wodká kwiáthu Boragowego/Wołowego ięzyká/Roiownikowa/Lán blek słodkich/swiętego Janá ziela.

Nerkam y mecherzowi.

¶ Vodká Anyżowa/Piotruszczáno rzeszkowa/Málonowa/Rumienkowa/ chowa/Lesney márchwie/Sierpikowa.

Ná niemoczy máćicze:

¶ Vodká poleiowa/Cząbrowa/Máć duszki/Wrotyczowa/Biedrzeńczowa/ wczowa/Roiownikowa/Byliczowa Máćicznego/Białey lebiothki y czy Száwinowa. Ziele máćiczn działem iáko ie po Polsku zwáć/tyl ná máćice iest bárzo dobre/z byliczą czą iest iednákiey mocy ná te rzecz/

(D

Ktore krew czyscią z gru bych wilgosci.

¶ Vodká polney ruty/Głowe łowych/Kániey przędze/Vołowego Boragowa/Polney dryiákwie/Vod nia dobrze wytłoczona.

Ktore leczą czerwoną niem z trzew cieczenie/Vraz/ Przepukline.

¶ Vodká Bábczana/Vężowego k z ziela Vężowniká/Pozimkowa/Dz wa/Przesłkowa/Rozchodnikowa/K walowa/Zywokostowá/Sporzyszow

Dne w kosciách/w stáwiech innych członkoch leczy/á the sie bolesc poczyna/thymi dkámi maczáiac w ni chusty/masz przykł dáć często:

¶ Rożána wodká/Dziewá czána/troche ocztu knim przyl dnioch záśie to przykłáday/Psi Rumienkową/Száfránowa wą/zmieszáć ie społem á tákież tym po kielko dnioch/Chebdo wą/Száfránową/zmieszáć

5

...ątku tymi to okładać/zmięßay spo-
...odki/Piołynową/Pàluchową/Che
.../Rumiénkową/Bzową/winà troche
...ać knim. Thák thym rządzenim dne z
...zchu muſiß goić/à we wnątrz inßim oby
...ém ktem ſłużącym.

Zimnice trzeciego dniá leczyc

Podrożnikowa wodkà/z ziela Pepà-
Mleczowa/Lamikàmieniowa/Fijołko
Rożàna/Dziewànowa/Szczàwiowa:

Zimnice káżdego dniá Be-
daca leczyć.

Benedictowa wodkà/Podrożnikowa
...wa/Czerwoney lebiodki/Mieteżà-

...imnice czwartego dniá

Bàbczàna wodkà/Chmielowa/Pol-
.../Dziewànowa/Jelenigo ieżikà/Kà
...zedze/Lamikàmieniowa/Wołowego
Dębowa.

...rugie Wodki

...re ſą dobre na wiele nie-
...zy ludzkich/á inſzem miſtherwem bywáią palone/nie thák iáko ty pierwſze/á dla tego polożyłſmy ie iákoby oſobno.

Rodek tych ieſth then ſpoſob iż ſą niektore z zioły woniàiącemi składàne/à niektho-re też z sámey wodki. Gdzie roskázuie dáć vkiſić/maß wiedzieć iż tho w gnoy koń-w skłánym naczíniu/à dáć temu ám roskaże iżby vkiſiàło/potym ſpràwà ku paleniu tych wodek ze zową Balneum Marie.

...łota ku vzdrowieniu wſzytkich memoci głownych.

Wezmi Sandalow czyrwonych bia-łych y żołtych/koralow czyrwonych y białych ziela Przerwipęp/Diptamu/Bolum armenum/Sanguinem draconis(w aptece)Bożowniku/Biedrzeńczu/Terram ſigillatam/(w aptece)anż. Wronicgo oká 6.ż. Dryiá kwie ż j. ty wßyki rzeczy zmięßay z orzechy wołoſkimi wziąwßych dziewięć/à to potym włoż w gorzałkę czoby iey było pół kwarty/à ktemu przyley oczu winnego kwartę/á niechay thák kiſe przez czáły tydzień w naczynin cenowym/potym to wypalić w alembiku/à te wodkę pić tàk wiele czoby ſie wlało w pół iáią kołpego.

Wodki bárzo dobre ludziom nieſłyſzacim.

Wezmi wodki z liścia włoſkiego orzechá/Piołynowey/Rozmárynowey/wßitkich rownoßeßc łotow/iáiec mrowczych ſwieżych oſm łotow/to wßytko w ſklenice włoż à zákrij dobrze/włożże w gnoy przez oſm dni aż vkiſe/potym to wypalić/à tę wodkę poſthawić ná ſłończe przez trzidzieſci dni/à potim pożyway.

Wodká ludziom bárzo dobra ná záćmienie oczu/ktorym ſie zda iżby przez ſćko pátrzyli.

Wezmi Piołynu/Centurzyley/káżdego po garſci/Czárnuchy ſtárey ná proch pół funtá/Winà białego dwà funty/zmięßay to ſpołem à wypal przez alembik/powthore pal obyczáiem tym iáko zową Aptekárze Balneum Marie.

Ná toż wodká bárzo dobra wpuſzczáć ią na noc w oczy.

Wezmi Włoskiego kopru/Ruty/Szwieczek/Wyſokiego mleczu/Bukwice/Rożey czerwoney/Celidoniey/thy wßitki ziołá máią być ſwieże à brác ich pod iedna miárą/à z ſiekawßy ie włoż w czyſthe wino/niech vkiſcią/przez oſm dni máią ſtać/potym wypal/pierwßa tedy wodká ieſt iákoby ſrebro/wtora iáko złoto/trzecia iáko bálſam.

Gdy komu łzy płyną z oczu:

Zopowa wodkà iest do niemocach/ w bolesc[i] ner
Cżanych y krzyżowych/ czy-
sci pluczà y piersi z flegmiste
go nàpełnienia/ z ſtądże bàr
zo pomaga nàprzeciwko kà-
ſłowi ktory z obfitoſci flegmiſtey pochodzi/ y
głos posila/ y ſwietego Wàlùnthego chorobie
ſie przeciwi.

Jelenich iezykow

Wodkà Jelenich iezykow od-
twiera y ſubtilizuie twàrdo-
ſci ſledziony/ kàmień łamie/
y vryne zbytnie płynàcza zà-
ſtànawia/ y pęcherzkowe zaſtà-
nawia/ y żołtą niemocz vlecza niepoſpolicie.

Koſacżowego korzenia

Wodkà korzenia Koſàcżowe-
go ma mocz zàgrzewàiącza
y wyſuſzàiącza miernie/ o-
mywa y roſpądza grube wil
goſci flegmiſte/ pierſi y plu-
czà czyſci/ w rànàch ſpreſ-
nych ſmrodliwych iest doſwiàdczona ku wy-
mywàniu/ kłocie w żywocie vſmierza y żywot
odmiękcżà/ opuchłym ludziom iesth dobra ku
piciu/ bowiem z nich wypądza żołtą wodę.

Też naprzeciwko kurczowi/ y iàdom wſzel
kim iest dobrym lekàrſtwem/ zimnoy trzeſie-
nie ktore bywa w febràch oddàla.

Też gdy niewiaſtà nàmacza ciepłą wod-
ką koſàcżową mieſtce gdzie iest màcicżà/ bole
ſci w nicy vſmierza/ y kłocie wſzelkie/ y żyłeczki
w nicy roſprzeſtrzenia y odtwiera/ lżàie ſpą-
dza/ y ſkore zmàrſzczoną nà twarzy roſciągà
płegi też zgània.

Thcż bielmo z oką ſciera/ boleſci zębow vſ-
mierza/ y iàdom ſie przeciwi y wypądza gdy ſie
icy ktho nàpije/ ma thcż mocz doſwiàdczoną
wyciągàć koſci z rànỹ połamàne/ nàpżeciwo
koſciatice to iest dennicy niemocy/ y nàprzeciw
ko rzezàniu w puſzczàniu vrỹny iest pomocz-
na bàrzo ku piciu.

Koſztywałowa.

Wodkà kop-
nà vrw
nie trzew/ ne
biegunkę krwàwą
wia/ y też krwią pl
ſci złamàne ſpaià y zwiera dobrze

Kurzey nogi.

Dwilżaiącza y prąg
broni y żywotà płynki
ſtanawia/ Jeſt zimna
y wilgotna kurzey nogi
kà/ oſkominy zębow odl
à iest bàrzo pomocnà ch
ktorzy krwią pluią/ iest też vżyteczna nàprz
ciw rozmàitym wrzodom/ nàprzeciw Neri
pile/ to iest wrzodowi ktory z kolery pochodz
nàprzeciw flegmonowi wrzodowi ktory pr
chodzi ze krwie/ nàprzeciwko rànam iclitowym/ bi
łym głowam zaſtànawia zbythnie płynienie
krwie/ wràczànie oddàla/ ale wzrok mdli/ głowę posila/ y oſàlenie oddala gdy ta wodką gło
wà bedzie zmaczàna.

Kanicy Przędże.

Eſt kanicy przędże wodkà
pla y wyſuſzàiącza w pier
ſzym ſthopniu/ ma
twieràiącza zàthkà
łach/ à tàk iest dobra
niemocy/ vryne pędzi/
odmiękcża/ y wątrobę posila/ kolerę czyſci/ w
febràch dziatkam młodym iest dobra ku piciu
ma włoſnoſc wypędzàć dawne à zàgnilę nie
czyſtoſci z członkow y z żył.

Lawendowa

Xàc może Lawendową wo
ke miàſto rozmàrinowey/ bo
wiem ieſth rozliczney m
ku nàprawieniu ciàłà
wiecżego/ à tho iż nap
wſzelkie moczy w kà
wieżę/ iàko przyrodzenia moc/ y

...nia / mozg y nerwy y z
wnetrzne y zewnetrzne w
y ich członki náprawia y posila
vawa od ßláku / to iesth od zábićia po-
od záwráczánia głowy / od swiethego
niemocy / od drżenia / od niesnád-
ia członkow z zimney przyczyny /
...ości / od slepoty / oßálenie psuie á gło-
...práw a / w vßoch bolesc vsmierza y we
...kiey głowie z zimney przyczyny / zádußę-
...ymuie / kaßel / remy / zwrzedzenie goi w
członkom schnąć nieda / od otokow bro
...dimánie y vodnocielnosc wygania / me
z záchowawa od zwrzedzenia / nerek bo-
leczy z zimnosci / mocz broni od zásthano-
...enia y gryzienie iego odeymuie / nie płodną
...ewiaste spráwuie ku poczęciu / zástánowie-
...e rzeczy iey przepráwia / gryzienie iey odey-
...uie / omdlewánia broni / ale lepiey gdy ią w
...inie pije niżli ták sáme.

Laktuczana

Gorącym niemoczam Lák-
tuczána wodká iest bárzo po
moczna gdi ią pije y macza
iąc w niey chuste iáką á okłá
da głowe y skronie / sen czy-
ni / na wrzody y ná bolączki
z ná miestczá gorące przykłádáć / chłodzi ie
...ktą niemoc leczy / gorączosc nerek / rzezánie
...oczu odeymuie / kolere wypądza.

Lanczana

Koskoßna wodká iest ku vmy
wániu thwarzy / zmázy z niey
sciera / mozg posila przechody
do niego odthwiera w nosie /
członki rozmáithe pomázáć
schnąć im niedopußcza / gdy
ią pije serce posila / omdlewánia niedopußcza /
suche żyły potwierdza drżenia broniąc / tákież
y głowie y rękam y piersiam.

Lamikamieniowa

Kamień nerkowy y mecherzo
wy łamie Lamikámieniowa
wodká / bo iest zágrzewáiąca
y wysußáiącza we wthorym
stopniu.

...ßcze á często pußczáią
y też ktą niemoc vlecza gdy
pijáć / albo práwy bok maczay gdzie wąt
leży. Tákiey też mocy wodká biedrzeńczowa.

Miodunczana

Sercze posilá Miodunczána
wodká / ktorą pospolicie z zie-
la y korzenia palą / krew czy-
sci z melánkolią wypądza / też
mozg zárażony náprawia /
melánkolią spaloną vzdra-
wia / y tym ludziom ktorzy od rozumu odcho-
dzą iest bárzo dobra pić.

¶ Też iesth dobra tym ktorzy máią ná sobie
trąd abo swierzb / możeß ták same pić / abo z vi
nem mießáiąc y w pochrawy lać á z nią wá-
rzyć.

Macierzeydußki

Wodká macierzeydußki iesth
dobra od vkąßenia iádowi-
tego zwierzęcia y gádziny /
to iest zágrzewáiącza y wy-
sußáiącza / żołądek / wątro-
be y sledzione posila / wrá-
czánie zásthánawia / z głowy wilgości nosem
wyciąga gdi iey ciepło wezmieß w nos / ná ká-
mień iest vżyteczna / y też ktho vryny niemoże
zádzierżeć / y náprzeciwko omdlewániu y kło-
ćiu w żywoćie / pámięć náprawia / y bolescz w
głowie vspokaia / á zwłaßcza rzeczy przyrodzo
ne pániam ku wysciu pobudza.

Michonki

Po łáćinie Alkakengi.

Dziwney moczy iest tych mi-
chonkow wodká w wypędze
niu vryny ktho iey pußczáć
niemoże / nerki y mecherz czy
sci z kámienia piaßczysthego
á iesth bárzo dobra thym lu-
dziom ktorzy ze krwią á z wielką bolescią vry-
nie pußczáią.

Mleczowa

Mleczowa wodká iest zimna y wilgoth-
na / żyły wnętrzne posila y wyczyscia /
wrzedzieniec

oczyna sie tu wypis rzeczy zamor

ch / y thez rozmaithego nasienia / y inszych rzeczy ku lekarstwam przysluszáiacych / kthore sie zá morzem rodza y tu też w kráinách nászych.

Pierwsze Capitulum o Halenie.

A Jest Hálená ciepla i sucha w w torym stopniu / czynią ią z soku iednego ziela zamorskiego kthore zową thymże imieniem. To ziele ná kthorym zbieráią czárną Halene / iest podobne listem listowi włoskiey cebule ktorą zową squilla / á ná tym zielu iest lipkosc kliowáta obficie / pret sámego ziela iesth mieczykowi podobny. A itst rodzay troiáki Haleny / to iest żolta / druga podobna wątrobie / zową ią Aloepaticum / á trzećia ktorą zową Aloe cabalinum. Nalepsza iest Hálena żolta ktorą po łáćinie zową Aloe succotrinum / á to gdy ią przetniesz abo przelomisz / żoltosc podobna száfránowi w niey sie vkaże. Vątrobna Halená iest w bárwie podobna wątrobie / tho iest máiącza w sobie żolthosc y czarnosc / iest dziurkowáta á widzi sie czarna. Cábállina to iest Arábica Halena / tá iest mnieyszey ważnosci y podley á máley mocy / á iest czarna á bárzo gorzka / iest woniey przykrey.

B ¶ Halená ma mocz wyczyscienia flegmy y kolery z żołądka y z żylek ktore przezywáią mesaraicas / y thez wywodzi Melankolią z ciáłá człowieczego / też potwierdza członki w ktorich są żyły

ſą żyły ſuche/ á przeto ktho ma flegmy nápełnienie w żołądku/ wyuodzi y wypądza ią á po tym gi poſila y boleſci głowne oddala kthore z grubych dymow żołądkowych do głowy idą.

C ¶ Też Emoroidy/ to ieſt końce żyłek ktore ſą w ſtolczu odthwiera/ á krew czarną przez nie wyczyſcia kto ią ná noc połyka.

D ☞ Thez wzrok oſtrzy gdy tá Hálená to ieſth proch iey będzie z wodką rożáną zmieſzány/ á w tym rozmaczáiąc chuſte ná oczy chore będzieſz przykłádać.

E ¶ Też zátkánie wątroby y ſledziony odtwiera/ y przyrodzoną chorobę pániam pobudza.

F ¶ Kto ma rány ná táiemnym członku męskim/ záſipuy prochem Haleny zágoiſz ránę/ y też ná ſwierzb ieſt bárzo dobra.

G ¶ Też ieſt dobra náprzeciwko opuchlinie wnętrzney z zimney przyczyny/ gdy weźmieſz heleny żołtáwey czo złoty záważy/ máſthyki czo poł złothego záważy dayże to wypić ciepło po ránu z vodką piołynkową dwá rázi w tidzień.

H ¶ Też proch z niey vczyniony á z miodm dany ku iedzeniu/ gliſthy w żywocie morzy z powieſci Platearius á.

I ¶ Też czárna halená z oczkem winnym rozmączoná/ ſwierzb ktory bywa ná ręku miedzy pálczami wyſuſzá/ y też ktory około dymion y ná członku męskim táiemnym ſpądza.

K ¶ Też bolenie członkow v nog y v rąk czarna halená z ſokiem kopiánowym zmieſzána/ vſmierza gdy tym ciepło námáżeſz.

L ¶ Ktory człowiek częſto pożywa Aloe to ieſt czarney háleny/ táki záchowawa zdrowie ſwoie ná długie czáſy/ á niemoże w łożną y w zadną cieſzką niemoc wpáſc/ ale lepiey z tey ny piłułek pożiwáć ktore zową powietrzn tám przidáią ku tey hálenie mirri y ſzáf á dla tego ſą piłułki niewymowney zacz abowiem wywodząc z człowieká zágniło chowawa go w długim zdrowiu/ y od iá tego á morowego powietrza/ by thez nic ſzego niebrał czáſu morowego powietr no w tydzień dwá rázy po iedennaſcie abo po ránu iáko kto chce.

IEſt też Aloes drzewo ktore zową po łáci nie Xiloaloes/ ma wonią bárzo przyiemną. To drzewo náyduią w iedney rzecze Babilońskiey z ktorą ſie ſcieká Ráyska rzeká/ á dla tego powiedáią iżby to drzewo z Ráiu tą rzeką przypływáło/ abowiem żadny człowiek niewiedział obyczáiu á mieſtcá iáko á gdzieby roſło to drzewo Aloes ktore tám ſtey rzeki Bábilońskiey wyciągáią. Caſſius Felix piſze o tim drzewie/ iże bywa náydowano ná trzech mieſtczách. Naprzod w iedney ziemi ktorą zową Caume/ y thez ná iednym wyſpie w ziemi Indijskiey/ y ná trzecim mieſtczu thámże w mnieyſzey Indiey ktorą zową Fales/ Pandecta. Ma w ſobie ciepłoſc y ſuchoſc we wtorym ſtopniu/ á ma być obierano ktore w wodzie nie ieſt wárzono/ abowiem to ieſth máley moczy.

¶ Tho drzewo Aloes ma moc náprzeciwko mdłoſcłam ſerdecznym/ żołądkowym y mozgowym.

¶ Vino w ktorymby byłá vwárzona ſtuczká tego drzewá aloes/ mdły żołądek poſila y ták trawienie w nim dobre czyni.

¶ Też máćice ku gorze podnioſłą z kąd niemoc białey głowie iákoby ſwiętego Válántego przychodzi/ gdy tego drzewá dym do máćice będzie wpuſzczony przez mieſzek/ ſciąga záſię ná doł ná ſwoie mieſtce máćice. Tenże dym noſem woniány/ mozg w głowie poſila.

¶ Thez Pandecta piſze/ proch z tego drzewa vczyniony z ſtártemi gwozdziki rowno zmieſzay á knim troche prochu z koſci ktorą z ieleńiego ſercá wybieráią przymieſzawſzy/ ty prochy zmieſzay z oliwą/ á thym obmáży kurowi wſzytke głowę/ tedy dla wielkiego weſela czáły dzień y czáłą noc nieprzeſtánie piać.

¶ Też czyni wonią przyiemną vſt/ y gniſeniu broni/ á nádewſzytko poſila ſerce y vweſela/ á z tądże gniciu niedopuſzcza.

Agaricus

przyłożony/ stolce czyni y swą rzecz przyrodzoną pániam pobudza.

D ¶ Też piszą o korzeniu artenite tych to obrazkow/ iż gdyby niewiástá brzemienna postałá chwilę nád nim/ tedy hnet dzieciątko porzuci.

¶ Awicenna też pisze o nim w wtorych kriegach capitulo de pede coruino/ iżby to miáło moc kolike leczyć y biegunkę stá nowić/ ma w sobie włosnośći korzenia páluchowego. Páwel lekarz powiáda iżby vsmierzáło to ziele bolesći członkowe posiláiąc ie y wypądzáiąc nieczystośći snich.

Pes coruinus

Sturzeß/ Raben fuß.

Kapitulum CLxxvj.

Pes columbinus

Gołębia nogá/ Tauben fuß

Kapitulum CLxxvij.

A DIaßkorides o tym zielu pisze ktore zowie po grecku Clinopodium/ iż iest wzrostu gęstego ná dwie piędzi nád ziemią/ rośćie ná ziemi kámienistey/ list ma przypodobny bylicowemu/ kwiatek ßáńtowemu kwiátu. Galenus septimo simplicium farmacorum pisze iże to ziele iest ciepłe rychło w trzećim stopniu/ tákież też y wysußáiące.

B ¶ Diascorides tho ziele sámo w wodzie álbo w winie vwárzone á dáne ku piciu/ chroni iádu rozlewáć sie po ciele/ ále gi trawi.

C ¶ Też ludziem stłuczonym álbo z iákie° wysokiego miestcá vpádnionym iest dobre/ cięßkie odchodzenie vryny vlżewa.

E ¶ Też swoie rzecz paniam pędzi/ ithęż dzieciątká nie dopußcza donośić gdi będzie ku piciu dáne vwárzywßy ie w winie.

GOłębiá nogá/ te° ziela iesth troy rodzay/ Jedno iest ktore láćinnicy y Grekowie zową Amomum. Drugie iest ktore ma list máli á okrągły ßeroko násiekány/ pręth A cienki á nie długi/ ku rumiánośći podobny/ węzłowáty/ przi ktorich liście wyrasta dwoie/ to iest z iedney strony ieden list á z drugiey strony drugi list/ násienie po trzech po czterzech ziarnkach ná iednym mieyscu rośćie w pośrodku głowek iáko igłá.

Trzeći rodzay tego to ziela gołębiey nogi ktore zową Anagiros/ o kthorym Galenus w ßostich kriegach simplicium farmacorum pisze tymi słowy. Anagirus iesth ziele smrodliwe/ smáku kwásnego/ á wßákże iest ciepłe/ list poki iest zielony tedi dla wilgotnośći nie ták bárzo kwasny/ ále suchy ma moc vćináiącą y zbi nie wysußáiącą.

Nasie-

B ¶ Naſienie iego wrácánie czyni á zwłaſzczá kiedy będzie w wodzie vwárzone/ tedy flegmę z żołądká wypądza.

C ¶ Też gdyby kthora páni miáłá zádußenie máćice/ okádzenie naſieniem tego ziela będzie prożna złego.

D ¶ Też y łożysko ktore po porodzeniu w pániach zoſtáie/ kádzenie tym naſieniem wypą-

E ¶ Też ſwiętego walántego niemoc (dza. vſmierza/ y vpádłego człowieká z ziemie podnoſi kurzenie przerzeczone.

Piſtacea fiſtica

Kapitulum CLxxviij.

A ZO ſłowo Piſtacea ieſt Greckie/ Fiſtica łáćińskie/ kthoremi ſłowy tho ziele zową/ nie roſcie w náßycg kráginach á le w Dámáßku y w Greciey iedno iż ieſt ziele/ á zwłaßczá owoc iego vżyteczny kthorego doktorowie cżeſto vżywáią w niektorych niemocach.

B ¶ Naprzod według powieśći Diaſcoridesá/ iż ieſt owoc tego ziela bárzo dobry náprzećiwko niemocam płucnym/ wątrobnym s wßytkich pierſi.

Serápio piße o thym owocu powiedáiąc iż ieſt ſubtilnego przirodzenia/ ſmáku przygorzknącego/ zágrzewáiący y wyſußáiący więcey niżli orzechy laskowe.

¶ Tákież też Gálenus ſwiádßy powiádáiąc iżby tego ziela była wielka obfitość w Alexándriey w ziemi Egiptskiey/ máłą tucżność dáie/ á wßákoż wątrobie ieſt bárzo przyiemne/ tym obyczáiem iż nieczyſtośći ſniey purguie/ á potym ią poſila dla ſmáku przyrodzonego y korzennego. Niektorzy pißą o piſtáciach żeby miáły żołądkowi ßkodzić/ w tym ieſt wątpieniem miedzy lekárzmi/ á wßákoż ie przyprawuią s cukrem.

Platanus

Jawor. Ahoren.

Kapitulum CLxxix.

A DAwor ieſt drzewo liſtu ßyrokiego/ kthory liſth podobny ręce człowieczey/ ſmáku troche gorzkiego á ćirpnącego/ skorá ná ſámym drzewie ieſt miąßßa á ku rumiánośći poßłá/ ſámo drzewo rozłupione/ thez bárwę ma ſrodkiem miedzy rumiánośćią á

miedzy

wárzywßy gi w czerwonym winie przyłożywßy hálunu á wodi przyławßy/ ciepło ná przepukline przykłádáć á przywiezowáć żeby ták ná tym trwáło/ á to maß czynić do iedenna-ście dni/ iedno nie wiele sobą rußáć/ y owßem skakánia sie chronić.

E ¶ Gdi ią wárzy w piwie á to piwo pije/ łamánie y klocie wnątrz odeymuie.

Quercus

Dąb/ Der Aich.

Kapitulum CxCvj.

A Dąb iest drzewo wielkie/ ktorego list y żołądz y dębianki godzą sie w lekárstwa. Naprzod tedi o lisciu będę powiedał. Są zimnego y suchego przyrodzenia/ máią moc wysußaiącą y sciągáiącą w kupę itez zwieráiącą miestca przepukłe álbo przerwáne.

B ¶ Też wárzyć listy dębowe/ bábkę/ rożą/ poziemki/ látricią/ á to pić/ tedi owrzedzenie álbo ranienie płuc goi/ czerwoną biegunkę zástánawia/ y wrácánie. Proch z listu dębowego rány stula.

C ¶ Thez gdi vwárzyß list dębowy w czerwonym winie/ á ktemu aloe przyłożyß tym vstá będzieß wymywáć/ smrod ich odeymuie/ zęby słábo siedzące vmocnia/ mięso około zębow scieńczá/ w dziąsłach rány spaia y goi.

D ¶ Też wárzyć listi w czyrwonym winie/ á tim wymywáć swieże rány/ á zwirzchu záśię listem przykłádáć/ to sámo ránę goi/ ále stárą ránę musiß wygnoić/ bowiem to lekárstwo nie przemoże iey ku zgoieniu.

E ¶ Zołądz thez iest zimnego przyrodzenia w pirwßym stopniu á suchego w wtorim/ iesth też ćirpnący/ á ták swoią ćirpnoscią biegunki krwáwe y mocz zástánowia.

F ¶ Proch sniego vczynić á zmießáć z rożánym oleykiem/ á ná gorące bolączki pokiby sie ießcze nie zmocznyły vczyniwßy plastr przykłádáć y około wrzodow roziádáiących ciáło plastr ten okłádáć/ gorącość rozgania y grizie.

G ¶ Czáßułki ktore siedzą ná iednym końcu żołędziá/ gdi snich proch vczyni á rospuści gi wodką bábczáną izbi gęsto było/ tim okłádáć brzuch/ biegunkę czyrwoną zástánawia/ owrzedzenie trzew goi.

H ¶ Też vwárzyć żołądz s sporysem/ á tho piiąc trzewá vmacnia/ mocz mnoży/ dzieciom kthore sie w nocy vsikáią iest dobre picie. Itez proch stych czáßułek wilgotne wrzody wysußa y goi. Dębianká ktora ná dębie roscie iest tegoż przyrodzenia co y gálkás álbo też żołądz/ możeß snich lekárstwo czynić iáko y z żołędzu/ ále wiedz że ie maß zbieráć poki są nie dostałe á picne/ bo gdi iuż są suche nic po nich z hálunem á z bolum ármenum naprzygodnieyße iest ich lekárstwo.

Rosa

Roża/ Rosen.

Kapitulum CxCvij.

A Roża iest zimna w pirwßym stopniu/ sucha w wthorym stopniu. Roża zielona itez sucha godzi sie ku lekárstwam/ wiele rzeczy przyprawuią s kwiatkow rożánych. Naprzod miodek rożány/ cukier rożany/ sirop rożány/ oleiek rożány/ wodká rożána. Miodek rożá

dek rożāny thāk bywa. Naprzod warz miod przesny/zbymuy gi à potim przecedz/w ktori miod nākładz kwiatkow rożānych drobno ye skrāiawßy à przywarz troche. Cukier rożāny tāk maß cżynić. Wezmi kwiatki rożāne ktoreby sie ießcże nie dobrze roskwitnely à potym ie drobno skray albo sßiekay z białym cukrem zmießawßy włoż w sklanke wystaw nā słońce iżby sie tāk dobrze zmießāłoy vkwāsiło. Syrop rożāny tāk cżyń/ Wezmi soku rożānego zmießay gi z białym cukrem à warz w ognia spok godziny/ ktory iest dobry flegmātykom/ melānkolikom ithēż kolerikom mdłym dla vmnieyßenia duchow ożywiāiących/ itēż ktemu iest vżyteczny cukier rożāny à nawiecey kolerikom/ āle flegmatikom wiecey służy miodek rożāny à zwłaßczā z wodą w ktorey by było wārzono nasienie włoskiego kopru/ à tho dla wyczyßcienia żołądkā z nieczyßthoßci flegmistych.

B Cukier rożāny ma włosnoßć posilāiącą y zāstānawiāiącą żiwotoue biegunki/à tāk nā przeciwko cżyrwoney niemocy iest dobri/y nā przeciwko inßym biegunkam/ à w tākich nie mocach maß przymießāć prochu māstikowego dla wiettßego posilenia żołądkā y inßych ie

C Cż rożany cukier iest dobry nāprze- (lit. ciwko wrācāniu z deßczowa woda.

D Cż nāprzeciwko omdlewāniu y teskno- ściam ktore bywāią z zāpalenia duchow ktore od sercā pochodzą/ à tāk wodkā rożānā y syrop rożāny y cukier rożāny są rzeczy bārzo dobre nā to.

Cż Nāprzeciwko cż zāpaleniu wątroby/ y nāprzeciwko głowney bolesci/ Nāmaż miesce gdzie iesth wątrobā oleikiem rożanym albo skronie/pomożenā ty niemocy.

Cż Komu sie cż ciālo zbytnie otworzy tāk iż pod zbytnie płynie/ nāmaż ie rożānym oleykiem zmießawßy gi s prochem cżyrwonych sandālow y białych.

Cż Cż oleiek rożāny cżynią niektorzy/ nākłā dą rożey w sklenice oliwy à potym ią wystā-

Cż Miodek cż rożāny iest (wią nā słońce. dobry nā rospādliny vst/à to gdi gi zmießaß z rożāną wodką/ y nāprzeciw omdlewāniu y smetkom/gdi sie nāpiße albo wodki sāmey.

Cż Możeß cż twarz pokrapiāć/ itēż nā niemocy oczu iest dobra wodkā rożāna/ Sera. Pandecta/ Awicennā w xiegach o mocach serdecznych.

Cż Sok cż z rożey wycisniony zmießāny z winem à trochę przywārzywßy/bolenie głowy oddala.

Cż Cż nasienie rożāne stārte nā proch/ ktorim gdi beda dzigsłā nātārte/ bolenie zebow vsmierza/ y dziegnā wysußa sāmā roża poki sie ießcże niedobrze roskwitnie/ przykładāiąc

Cż Gdi bedzie w wodzie vwārzona (nā nie. à trochę ocukrowāna/biegunke zāstānawia żołądek y głowę y serce posila kiedy on syropek nā cżczo bedzie pity.

Może cż sobie oczy māczāć thą wodką ktoby mial bolenie z lipkoscią y s cżyrwonoscią w oczoch.

Rafanus

Rzodkiew/ Rettich.

Kapitulum CxCviij.

Est rzodkiew ciepka y sucha w wtorim stopniu/ à zwłaß cżā korzeń rzodkwiāny wiecey przisłuża ku lekārstwam à wiecey zielona nizli sucha.

Moc ma przeci-

nāiące

ono po polowicy dragmy/ & uro-
pulu/ Diagridy trzy ziarnka/ mastiku
dno ziarnko/zmiessay ty rzeczy z syropem oc
towym/ á wczyn pilul dziewięć/á na zaiu-
trz dla posilenia wezmi kolaczkow diagalan
gé albo diakoros.

¶ Też korzonki paprotczane s trochą ha- E
nyżu vwarzone w turczeciu przyczyniwszy
cina monu/ mussłatowego kwiatu/iest bar-
zo dobre y zdrowe ku iedzeniu.

¶ Też naprzeciwko bolesciam członkowim F
Vwarz korzen paprotczany z nasieniem w-
losistego kyprv/z páluchowym korzeniem
w prostey wodzie/á tego sie napiiay dla tych
bolesci/ Auicenná o tym powieda.

Paritaria.

Noeydzien. Nacht vnd tag.

Capitulum 164

Noeidzień iest ciepły y suchy
w trzecim stopniu/ziolo- A
iest vielkiey mocy/ale su-
nie tak/Ma moc rospadza
iącą/trawiącą/s.ieczaią-
cą/y wiatrow rozganiaią-

¶ Wino w ktorimby to ziole było v- (ca. B
warzone z piołunkiem/á ocukrowawszi tho
pi dla zaziębionego żołądka y inszich wnetrz
nosczy ktore biwá z zimney á wielthrzney prz
czyny/ y też naprzeciwko rzezakowi iest
moc osobliwa/ albo ktho wodi nie może p
ścżać.

¶ Też

Trzecim stopniu iest ciep- A
ła y sucha paprotka/moc
icy wszytka iest w korzeniu
Jest korzeniec siedmi a sto
watły nawiecey ta paprot-
tka ktora roscye na dębo-
wym korzeniu iest nalepsza. Ma moc rospą-
dzaiącą wiátrow/y wilkosci wysussa.

¶ Z paprotką ma być zawsze wárzony ha- B
nyż s kminem/ ábowiem richley wiatry wy
pedzisz z żywota.

¶ Też ma moc rospądzaiącą y przyciągaią- C
cą/ flegme wywodzi z ciała y melancholią
a tak iest dobra na ty to wilkości panuiące/
ludziem flegmistym y tim w ktorych melan
kolia panuie.

¶ Też naprzeciwko febrze kthora na każdy D
dzien bywa y naprzeciw bolesciam stawow/
y kolice każdey gdy vczyniss tym obyczaiem
Syrop. Wezmi listkow sence/ korzenkow
paprotczanych/ korzenia sosnki/ każdego s
nich po pul vncy/ nasienia włosistego kopru
piotrussczanego/lubsczykowego/ każdego s
nich po dwie dragmie/ rozynkow widkich/
kwiathkow siołkowych/ boragowych po pol
garści/ lakricyey iedne dragme/ Thę wszytkie
rzeczy przetłukszy warzie w wodzie á winie
każdego s nich po kwarcie tak długo iżby ma
ło niepolowica wywrzała/ a potim przece-
dziwszy ocukruy dobrze/ á thego sie napyay
po trunkowi ciepło/ á gdy wypiesz then sy-
rop/ ty pilvly na noc wezmiesz dawszy ie vczi
nić do apteki. Wezmi massi pilul smierdza-
cich/ massy pilul de lapide lazuli /każdych ro

... nocydzień w winie vwàrzony z nasie niem hánižowym/tym mieysce bolące nápa rzay ciepło/ bolesć odeymuie y rozgania.

D ¶ Też nocydzień sam tilko vwàrzony z mie sem á iedziony/ bolesć żołądkową vsmierza y inßych ielit ktora bywa z zimney przyczyny y z wiátrow flegmistych/ y owßem bárzo wiele ludzi kthorzy czynią kołaczki z iáiec y z liscia nocydzień/ á tych kołackow pożywáią dla bo lenia żołądkowego/y dla tych to wiátrow.

E ¶ Gdy też vwárzy nocydzień w słoney wo dzie á w oliwie/á potim thego przykłáday ná krzyże ciepło/ bolenie ich vsmierza/ á gdy ná dymioná y ná łono przyłożyß tych rzeczy/cie ßkosć vryny y zádzierżenie iey oddala.

F ¶ Też nasienie nostrzegowe w wodzie vwá rzone á potym soku roiownikowego przymie ßay/tego ná zápalenie ogniste ciáłá y ná bo łączki bolące przykłáday/vznaß pomoc.

G ¶ Też ná spárzenie od ogniá álbo od vkro pu/ iest dobre lekárstwo.

H ¶ Też ná káżdą opuchlinę nocydzień vwá rzony z octem á z otrebámi pßenicznemi/iest bárzo dobre.

I ¶ Też wrzedzienice y krosty wysußa sok tego ziela z oliwą zmießány/ á tym námaß ty to krosty.

K ¶ Też sok z ziela nocydzień z bláywásem á z octem zmießány/ piekielny ogień gási/ y bolą czkę ktora ciáło psuie/wyiada.

L ¶ Też sok ziela nocydzień z winem á s ßáfra nem zmießány/ bolesci w nogach wypądza.

M ¶ Też sok liscia nocydzien s sokiem lákryciey pity ciepło/kaßel vsmierza.

N ¶ Gdi sok tego ziela zmießaß z oleykiem rożá nym á wpuściß w bolące vcho/ bolesć odey muie.

O ¶ Też sok z liscia nocydzień wyći sniony/oddalá opuchlinę z gárdlá.

P ¶ Nasienie nocydzień stłuczone á s tym so kiem zmießáne/ krosti goi swirzbiące y ogień wypądza.

Portulaca

Kurzanogá/ Burczkraut.

Kapitulum Clxv.

KUrzanogá iesth zimna w trzecim sthopniu á wilka w wtorym. Ma moc odmiek czáiącą y odwilżáiącą itez ochładzáiącą / ludziem w ktorych kolera pánuie/ tho iest kolerikom iest dobra ku iedzeniu/ też y su rowa nic nie záßkodzi/ bowiem wnethrzno sći ochładza. A

¶ Zátwirdzony żywot otwarza/to iest/ gdi vwárzyß kurzą nogę z láktuką/s sliwkámi/z rozinkámi w wodzie prostey/ á ocukrowaw ßy nápijay sie tego/ábowiem tá wodá zápale nie ktore bywa w gorącce gási. Też iest dobra náprzeciwko rzezakowi y vrynę pobudza ob ficie/á tak wten czás żywot zátwárdza/ bo wiem ktore rzeczy vrine obficie pędzą ty záśię żywot zátwárdzaią. Platearius powiáda/ á wßákoż kurza nogá gdy iey kto słußnie poży wa thedy żywot otwiera/ bowiem odwilżá y stolce czyni. B

¶ Też rospádliny warg spaia/ gdi korzenie tego ziela stłuczeß s przesnym miodem á tym sobie námáżeß wárgi/ itez trąd spądza z licá gdi często námáżeß tym lekárstwem. C

¶ Też kurza nogá stłuczona w mozdzerzu/ przyczyniwßy octu troche/á tego przykoż ná wrzedzienice bolącą zápaloną/pomoc będzie vżyteczna. D

¶ Też to ziele sámo iedzone surowo/rospád liny E

ćiñáiącą y rospądzáiącą/z ktorego korzenia czynią sirop ktory zową Oximel/tym obyczaiem. Wezmi korzenia rzodkwiánego á wpusc gi w ocet iżby mokuęło przez trzy dni/á potim go troche w tym oczćie powarz/á potim przecedziwszy osłodz gi miodem dobrze odszymowanym/abowiem iest dobri náprzećiwko zimnici quartánie y náprzećiwko quottidianie/á gdy w miásto miodu włożysz dostátek czukru/ thedy będziesz miał dobry syropek náprzećiwko quottidianie/to iest náprzeciwko zimnici ktora bywa ná káżdy dzień z słoney flegmy/y ná przećiwko tercianie ktora bywa z kolery y z fle-

B ¶ Też gdi chcesz nieczistosci flegmi- (gmy. ste z żołądká vsti wywiesc/ták vczyń. Nákray rzodkwie á nákkádz iey w ocet á miodu troche włoż á zágrzey/á ták sie náiedz oney rzodkwie y one wode abo ocet zmiodem wypij/á potim włoż pálec w g[illegible]ło czo nadáley możesz/hnet ki będziesz miał wraczánie onemi nieczystosciámi ktore są w żołądku.

C ¶ Też gdy náć rzodkwiáną w winie vwárzysz z piołynkiem/á potym stłuczesz z oliwą/á tego ziela przyłożysz ná twárdosc fleziony/rozeydzie sie pod tym twárdosc/á gdy tego ná dy

p.
ták,
dzie te
¶ Też
wámi inß
grubych ni
pánuiacich/
dziom ktorzi puch
¶ Też gdy sok rzodkw
dzie zmieszána z wodą k
párchy z głowy zgánia.
¶ Też ná slinogorz iest dobra wodá rzo
na gdy ią kto sobie vstá płoczę gárgáriżuią
długo. Serapio powiáda.
¶ Też wodká z rzodkwie ńápalona / ná k
mień miecherzowy iest bárzo dobra łamiącz
y z vryną z człowieká wypędzáiąc.

Radix.

...oa z ko... ...chrzanowego będzie
...á ná Niedzwiádká/ wnetki go vczi
...ącym/a potym nádąwszy sie roz-
...Serápio o tym powiedá.
...chrzan po obiedzie iedzony żiwot od- N
...a y vxyne obficie pędzi/á po ránu iedzo-
...onego dniá wszytkiego záchowawa człowieká od trućiny.
Też sok wyćisniony z chrzanu á z wodką O
bábczáną y z rożáną zmieszány/ná slinogorz iest niewymownie dobre lekarstwo/ y owszem kogoby wąż vkąsił/niechay gryzie chrzan/nie dopusci iádowi ku gorze wstępouáć/y owszem moc mu odeymuie ták iż szkodzić niemoże.

Ruta.

Rutá. Rutten.

Capitulum 200.

RVthá iesth ciepła y sucha w trzećim stopniu. Jest dwoiá- A
ka/ iedná do...owa á druga polna. Thák liscie y nasienie godzi sie ku lekárstwam / ma moc rospądzáiączą / popądzáiącą y trawiącą złych wilkosci.
Proch rućiány z piretrowym prochem w B
nos wpuszczony/flegme wywodzi z głowy/ y mozg

...miał
...á ná-
...wráczánie
...ącem pobu-
...ppinakiem albo z i-
...ywáne/iádu bronią.
...zanowe ná tzczo iedzo-
...piciu wzięte/ wielce zdrowiu dopo-
...a/iedno iż wiatry czyni/á odrzygánie też
...odliwe/á zwłaszcza nasienie iego vrine wy
...dzi/żywot otwiera.
Też náprzeciwko suchotam iest dobry gdy
...wárzysz a z kármiámi pożywasz / bowiem
...ką flegme z piersi wywodzi.
...ez gdy vwárzysz korzenie z wodą á z oc-
...y z miodem przásnym á tego sie nápijesz/
...áczánie czyni/y też zágniłosci vst vleczá y
...ádliny goi.
Też sinosc z liczá zgánia wodá iego.
Też nasienie chrzánowe w oczćie vwárzo
...w wodzie/kto sie tego nápije máiąc twár-
...ionie/zbedzie iey snádnie.
...chrzán vwárzysz wespołek z náćią z
...slazowym/á potim stłuczesz w moż
...przyłożysz tego ná twárdą flezione/
...ma vmnieyszy sie pod tim známieni
...ectá mowi. Jam pry wziął (ćie.
...ie o tym chrzanie często kroć / gdy
...y z bobrowemi stroymi iż sie ro-
...sie day nápić / wielką ma mocz
...horobam piersi zásthárzáłym /
...czystosci grubych.
...rzanowe iest dobre ná prze
...dryiakiew.
...Serapiowey iżby the
...a w prawdzie nálazł
...Tenże thez powieda/

a inſze bole
ſci y cieſz koſci glowne ktore z obfitoſci ogniſtey
pochodzą.

C ¶ Też wino w ktorymby byłá vwárzoná ru
tá z piwonią/z rozmárinem/ieſth lekárſthwo
náprzećiwko ſwiętego Válántego niemoczy
y głowę bárzo dobrze poſila.

D ¶ Też wino w ktorymby byłá wárzona ru-
tá/á ono wino dane ku pićiu/ mgłoſc oczu od
dala y wzrok czyſci y poſila.

E ¶ Też wino w ktorym ruta będzie wárzoná
z piretrum/ieſt dobrá náprzećiwko boleſci zę-
bowey/ytez náprzećiwko páráliżowi ieſth do-
bre vino w ktorim będzie wárzoná ruta z bo-
browemi ſtroimi/ á z zielem ktore zową párá-

F ¶ Też náprzećiwko kolice owſzeykiey (liżoue
ſok rućiány z trochą prochu ſoſnki a z miodem
zmieſzawſzy day wypić choremu człowiekowi
vznaſz pomocz.

G ¶ Też kto ma chćiwoſc ku ſtolcam á niemo-
że ich mieć/warz rutę z dziewánną w winie á
w oliwie/á ták gołą zádniczą maſz ſiedzieć ná
tym zielu ćiepło z godzinę.

H ¶ Też wino w ktorym będzie wárzona rutá
z piołynkiem/z bágniſkowemi ſkorkámi/á o
czukrowywſzy náp[illegible]ay ſie tego dla zátkhánia
wątroby y ſleziony.

I ¶ Też gdy rutá będzie warzona w winie z o
liwą á tego przyłożyſz ná dymioná/rzezánie
oddala y vrinę ku wyſciu pobudza.

K ¶ Thez ku wywiedzieniu rzeczy przyrodzo-
nych białych głow/Trifera magna ták rzeką
ci lektwarz dany ku pićiu z ſokiem rućiánym/
mocznie wywodzi/y płod vmárły z żywotá.

L ¶ Thoż vczyni ſok rućiány dány ku pićiu z
mirrą/albo czopek vczyniony z tych rzeczy á
włozić gi do máćice ná noc/vczini ten pożitek

M ¶ Też kto ma oczy płynące abo krwią záſzłe
tedy ſokiem ruciánym z tuciją przypráwio-
nym albo roſpuſzczonym/oczy chore máczay
pomoc wezmieſz.

N ¶ Náprzećiwko iádowi wino w ktorim ru-
tá będzie wárzoná/pomaga dobrze/thákież y
ná vkąſzenie węża plaſtr vczyniony z ruty ná
ránę/vlecza y iad tłumi.

O ¶ Też kto ſie okłádzie rutą iże mieſtcá gołe-
go nie będzie/tedy táki może Bázyliſzká zábić
bez żadney ſzkody y obrázy.

P ¶ Serapio powieda y Diaſcorides mu przy
ſwiadcza/iż rutá [illegible]
ne trawi y gámrá[illegible]
białych głow wywo[illegible]

¶ Też náprzećiwk[illegible]
liſthy rućiáne/włoſkie[illegible]
ti rzeczi ſtłuczone á zm[illegible]
iż człowiek ná czczo te[illegible]
ſki orzech/záchowa ſi[illegible]
trza by też miedzy záráżo[illegible]

¶ Też rutá ſtłuczona [illegible]
ſzána á ná pępek przyłoż[illegible]
nych żywociech morzy/y k[illegible] z
wárzoná á po ránu pita leczy/pu
ći w winie vwárzona/wzrok czyſ
nia/á zwłaſzcza z oliwą iedzoná.

¶ Sok rućiány w nos wpuſzczon[illegible]
noſá ciekącą záſtánawia.

¶ Też ſok rućiány z oliwą zmieſzá
che przyſmáżony/robaki ſkorki w v[illegible]

¶ Tenże ſok z rożánym oleykiem á z
zmieſzány/bolenie głowy leczy/gdy ć
ſkronie y czoło będzie námázáno.

Roſmarinus alias A.

Rozmáryn. Roſenmarin:

Capitulum 201.

12

...aryn ciepły y su-
...im stopniu wed-
.../á iest rozmáithy
...n/ á wßákoż ieduá
...cy iest/abowiem roz-
...nieczystosci / odmiek-

...z sytą miodową zmie
...ták wzrok ostrzy.
...ony z liscia rozmárino-
...nego / krew zástánawia
...odzi/ to iest przez emoroidi
...r vsmierza bolączki ktore bywá-
...bárzo bolące y odmiekcza ie/ y też
...czy pod gárdłem y ná káżdym in-
...cu gdi ktemu korzenia wysokiego fla
...r przikożiß/á z tego vczyniß plastr.
...ino w ktorym vwárzyß listki rozmá
...ielenimi iezyki/ z kwiatkámi borago
...est dobre náprzećiwko żołtey niemoci/
...temu przyłożyß nocydzień ziela/ á v
...ßy bedzieß sie nápijał / bowiem dárćie
...ie ktore bywa w żywocie oddala/y też
...emoc przyrodzoną pániam wywo
...przyłożyß bylice z nasienim kopru w-
.../z nasienim piotrußczánym.
Sok rozmárynow z thuciją zmießány/
dobre lekárstwo ná oczy ostrząc wzrok.
Też rozmáryn vwárzony w winie z czer-
...ną lebiothką á oliwy knim przyłożiwßy/ á
...m zmaczay sobie ciáło / tedy obfity poth
...wywiedzieß/á ták w opuchlinie iest do-
...stwo.
...wino w ktorym vwárzyß rozmáryn z
przyłożiwßy troche pieprzu/gdi sie tego
...łowiek nápije/swietego Válánthego
oddala.
...proch z rozmárynu z mąką kąkolo-
...otrebámi/á ocztu kielká łyżek przy-
.../tákież soku chebdowego/zmießay spo-
przykłáday ná bolenie nog kthore zową
...rá/abowiem ginie od tego tá bolesc.
¶ Też gdi włożyß w ług máiorany z rozmá
rynem/á tym ługiem głowe bedzieß myl/bo-
lesci z głowy wypądza y mozg potwierdza gdi
kocenkow knim przyłożyß.
...náprzećiwko omdleniu lekárstwo.
...y záważy ktore zową diántoß z
...ym by był wárzony Rozmárin.
...omu iezyczek spada dla wilkośći

te...
á tym sobi...
w vsciech.
¶ Też náprzećiwko gryzieniu wnętrznemu M
warz rozmáryn w winie z krámnym kminē
abo z hányżem / á tego sie winá możeß nápi-
iáć po ránu gdyć potrzebá bedzie.
¶ Thez ku wywiedzieniu rzeczy przyrodzo- N
nych białych głow y ku poczećiu rychłemu/v
wárzywßy w wodzie rozmárin z rołownikiem
á tym sobie máćice ma páni náparzáć y dy-
mioná dla tych rzeczy námienionych.

Rapa.

Rzepá. Ruben.

Capitulum 202

Iesth rzepá ćiepła y wilka w
pierwßym sthopniu/ á mie- A
dzy inßemi zioły wiecey kar-
mi rzepá y thuczy człowieká
bárzo dobrze/ á wßákoż iesth
trudna ku strawieniu/ á czy
ni wzdećie w ciele y miekkość niciáką dla wie-
trznosci ktorą czini rzepá/ á stądże mnozi me
ßczyznam násienie przyrodzone/y pobudza ie
ku rzeczam cielesnym / á ym lepiey vwárzyß
rzepe/tym bedzie smácznieißa y tucznieißa/á
nietak

nie ták wietrzysta/zwłaszcza gdi ią z tłustim mięsem vwárzysz.

B ¶ Też tym ludziom ktorzy miewáią w stáwiech y wnogách bolesci rzepá dobrze vwárzoná w wodzie/á oną wodą sobie ciepło nogi nápárzay.

C ¶ Też nasienie rzepne w winie wárzone/iád wyćiąga przez pot/thez gdy wąż kogo vkąsi/ tym winem maczay miestce vkąszone.

D ¶ Też rzepá nádyma/á nasienie rzepne nasienie męszczyznam rosci.

E ¶ Też masz wiedzieć iż iesth dwoiáka rzepá/ iedná domowá o ktorey tu piszemy/druga pol na ktorą zową rapula według Pandecti/ ktorey sok dziwnym obyczáiem vlecza bolączki herpessi ktore gryzą ćiáło/y też ná fistuły iesth nieproste lekárstwo gdy tego soku będziesz wpuszczał ciepło w fistułe/y náprzećiwko iádom wszelkim iest iákoby dryiakiew rzepne nasienie lekárstwo.

F ¶ Też gdy vwárzysz rzepę iż dobrze rozewrę/ á potym przyłożysz ná nogi/podogrę odeymuie/y rospádliny ktore od zimnego wiátru bywáią spáia y vlecza.

G ¶ Thez gdy vczyniß plastr z rzepy á chebdowego soku/a to społem stłukszy przykłáday ná nogi bolące.

H ¶ Też gdy wykopasz rzepę iedne/ á wydłubawszy ią włoż wosku rospuszczonego z oleykiem rożánym/á to wszytko rospuse ná rynce iże będzie iákoby máść/ á tą máścią námázuy rospádliny ktore bywáią z zimná.

I ¶ Też liscia rzepnego vwárzonego z piotruszką/z włoskim koprem/z boragiem w polewce mięsney poziwaj/bowiem vrynę pobudza.

K ¶ Thez nasienie rzepne spądza fláki y piegi z twarzy/á ták wchodzi w lekárstwá tákie ktore służą ná tákie rzeczy/ iáko z mąką bobową y z blaywásem.

L ¶ Też ktoby był strut/ tedy rzepne nasienie z miodem ma pić/nie będzie mu iad szkodził.

M ¶ Dziećiom rzepne nasienie z koziem mlekiem iesth bárzo dobre/czyniącym wolniuchne stolce/y flegmę z piersi czysci mirry troszkę y száfránu przymieszawszy/ ale y sámo nasienie iest dobre.

N ¶ Też wodá w ktoreyby było vwárzone rzepne nasienie/krosty z licá czyrwone y z inszych stron zgánia/gdi tą wodą będą często maczáne. Druga rzepá iest máła ktorą zową rápula/tá czyni wiátry y nádymánie w żiwoćie/á nie ták dobrze tuczy iáko pierwsza. rapio powieda.

Ribes

Máliny albo Kosmátki.

Capitulum 203.

Niektorzy ták powiedáią/ iż Ribes álbo Kosmátki/ alb Wieprzowiny/ Ribes nig smrodinie albo porzeczki/ wszákoż Máliny są zimne sucke w thorym sthopniu iest drzewko máiąc czirwony owoc trochę s dki z nieiáką kwásnością y cierpnienim/ á d tego záziąbia żołądek y biegunkę zástánawi tákież wráczánie y prágnienie.

¶ Sok málinowy iesth dobry náprzećiwk kordiace/y biegunkę zástánawia/ktore nien ci z koleri przichodzą/chćiuość ku iedzeniu p wodzi dla zimnosci swoiey przyrodzoney.

¶ Też sok tychto málin iest dobry ná kros czyrwone/y ná ospice gdy tym námáżesz.

¶ Syrop z tych málin tym sposobem byw czynion iáko y z káliny/ktori iest oziąbiáiąc y wysuszáiący/ták gi vczyniß. Wezmi ku málinowego z połkwarty/soku bor go dwie kwarćie/nasienia bábczánego

twiánego/káżdego z nich po dwie drág
ie/ocztu winnego zpięć łyżek/warzże to spo
n iżby trzećia częsc wywrzáłá/ á przecedziw
włoż czukru białego yle potrzebá yżeby było
brze słodko/á tho iuż będzieß miał dobry sy-
p y vżyteczny náprzeciwko gorącim niemo
m/y náprzećiwko biegunce/ y náprzećiwko
owietrzu morowemu z wodką ßczawiową y
żáną daway.

¶ Sok tych málin czyni oskominy zębow
y go w vsciech potrzymaß/á gdi z nim zmie
ß vodkę bábczáną Emoroidy zástánawia/
piáństwá broni/Serapio á Pandecta mo-
i z powiesci Rasis/máliny są zimne y suche
wot zátwierdzáią.

¶ Tenże Rasis z powiesci Mesue mowi/ sok
ráwi z málin iest iákoby sok z skoreczek citrow
orączosc ktora z kolery pochodzi / y też zbytek
łosci krwie oziąbia/á iest dobry náprzećiw-
morowemu powietrzu.

¶ Tez sok malin z tucią zmießány/ oczy czy
iásne kiedy ná nie tego przyłożyß / y bolenie
łowy vsmierza.

Rubea tinctorum

Márzáná wietßa. Kleb kraut

Capitulum 204.

WEst ciepła y sucha Márzá-
ná w torym stopniu według
powiesci kielka lekárzow / Ale
według powiesci Auerrois w
kriegách Coliget/kthory po-
wieda iżby to ziele było ciepłe
w trzećim stopniu/ á iest dwoiáka má-
rzáná/iedná iest domowa á druga polna al-
bo iedná wietßa á druga mnieyßa. Márzá-
ná wietßa ma ßerßy list/á v mnieyßey mniey
ße liscie iest y mocy mnieyßey/ á ták márzáná
wietßa ma moc potwierdzáiącą dla swey ćier
pnosci/y też vryny pobudzáiącą dlá gorączo-
¶ Náprzećiwko mdłosci żołádkowey (sci. B
y wątrobney iest bárzo dobre vino w ktorimby
byłá wárzona Márzaná wiethßa wespołek z
mástiką.

¶ Też plastr vczyniony ná żołądek z prochu C
korzenia wietßey márzány/z prochu gálgá-
nowego y mástikowego z oliwą á z woskiem/
á z tego wßytkiego vczyń plastr ná żołądek/ á
bouiem niewymownie zemdlony y záziębiony
żołądek posila y zágrzewa.

¶ Też rzecz przyrodzoną pániam y płod v- D
márły z żiuotá wywodzi/kiedy stłuczeß korzeń
márzany z miodem/á zwierzchu trochę posip
scamoneą/á vczyń stego czopek abo trzi/á tak
ieden z nich włoż ná miestce táiemne ná nocz
do máćice dla tych rzeczy.

¶ Też woda w ktoreyby byłá wárzoná wiet E
ßa márzáná/gdy ią zmyieß głowę/będa włos
si przyżołtße rosły.

¶ Też niektorzy ludzie proch dáią z korzenia F
teyto márzány/tym ktorzy denną bolesc cier-
pią z miodem pitym/y tym ktorzi páráliż cier
pią iest dobre lekárstwo.

¶ Też sok tey márzany ciepło w vßy wpuß- G
czony/bolesc vßną oddalá á náwiecey z siár-
ką zmießány/Pandecta mowi.

¶ Też ma moc korzeń márzány czyscienia H
wątroby y sleziony/zátkánie ich otwiera/y też
pobudza niemoc przyrodzoną y vrynę mocz-
nie/też ociera/omywa wßelkie nieczystosci kto
re sie dzierżą iáko klij w nętrznosci/á thák trąd
biały abo ná białe krosty iest dobry korzeń má-
rzánowy kiedy gi vwárziß w wodzie/á oną vo
dą omywáć będzieß ty krosthy/ miodu trochę
przyłożiwßi/abo ießcze leipey/vtżiniwßi plastr
z korzenia tej márzány/z prochem heleny czar
nej/z sokiem czosnkouym trochę miodu k nim
przyczyniwßy/á stego vczyniß iákoby másc/
ktorą namáżeß ty krosty ná liczu/spádną zá
lekkim námázánim.

¶ Korzeń tey marzany iest czyrwony máią- I
cy moc pobudzáiącą vryny/ á gdy sie nápijeß
soku z korzenia márzány z miodem pitim/żoł
tą niemoc wypądza y denną bolesc/ y páráli-
żową

żową oddala/y vri ne grubą z człowieká pe-
dzi á práwie iákoby ze krwią/nießkodzi troche
z tym korzenim przykłádać mástiki/ Sera-
pio powieda.

Rubus.

Jeżyny. Pranper.

Capitulum 205.

A Jeżiny iesth drzewko iáko ie-
tu widziß wyrážone/ ma w
łosnosc przyrodzoną oziąbiá
iącą y wysußáiącą z ćierp-
nienim/ tákież y kwiát tego
drzewká/á dla tego list y tá-
kież wirzchołeczki tego drzewká goią rány/kto
re sie czynią ná podniebieniu/ ták v stárich lu
dzi iáko v młodych dzieći/á to gdy będą thego
drzewká wierzchy mástikowáne / owocz albo
nasienie tego to drzewká ma w sobie mierną
ciepłosc / á dla thego y smák słodki ku iedzeniu
nie ßkodliwy.

B ¶ Nasienie tego drzewká p̄oki ießcze niedoz-
rzeie ma być zbierano á sußono/ktore ma moc
wielką zástánáwiáć káżdą biegunke / tákież y
kwiát iego może vczinić ná proch stárty.

C ¶ Też ług w ktorymby wrzáło to ziele far-
buie włosi/á korzeń tego drzewká w wodzie v-
wárzony abo ná proch stárty/ kámień w ner-
kách łamie y vryną z człowieká pędzi.

D ¶ Też sok tego drzewká wyćisniony/ párchy
ná głowie lećzy kiedy tym sokiem będzieß gło-
we námázował.

¶ W sámym posrzodku tego owoczu i
koby báwełná / tho nie ma być iedzono /
wiem obćiąża piersi y dycháwce czyni.

¶ Diascorides piße/Wárzone w wodzie
ćie tego drzewká abo tey to ostrężyny á pi
oddala chćiwosc ćielesną/białym głowam
rzecz przyrodzoną zástánawia/ dziegná lecz
płokanie vst thym vwárzenim biegunke y E-
moroidy zástánawia.

¶ Też kwiát tego drzewká ktory iest biały / á
około swietey Márgorzety kwitnie/stłuczony
z przasnym miodem á z octem zmießány/ lip
kosc z oczu y ogień wyciąga / á proch z niego
pity z winem/kolike vsmierza y rostropnego
człowieká czyni.

Rostrum porcinum.

Swini pysk abo mnich. Pfafen rerlin.

Capitulum 206.

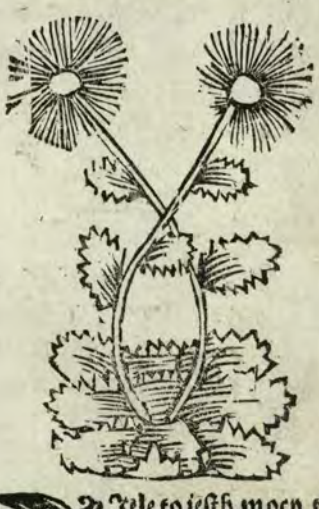

Ziele to iesth mocy thákowen
iáko podrożnik/á przeto m
że w miásto podrożniku t
ziele bráć ku pothrzebie /
wiem sie we wßytkim
zgodzi. Tho ziele ies
w gorącich niemocách/ w febrách g
ná zápaloną wątrobe / y naprze
niu nerek z gorącich wilgosci / b
¶ Náprzećiwko zimnicy kto
tego dniá z wysußenia innych
rzyć to ziele z kánią przedzą/z ie

aną/ßweſtek ſłodkich przyłożyć/á then
ek pić/y też tákie przeczyßcienie maß obie
Naprzod wezmi ſerwatki koziey/ warz w
lákrycią/fiołki/rozynki/pothym dopiero
mi mirabolani emblici/á warz ie w tey ſer
e czo w niey wrzáłá lákrycia/z fiołkámi/
ynki/á te ſerwatke potym pij.

¶ Też to naſienie wárzyć z naſienim włos-
iego kopru y z korzenim iego/ wątrobe záth-
áną otwiera/y żołtą niemoc leczy.

Solatrum

Pſinki. Nachſchaten.

Capitulum 207.

Jest ziele pſinki ſuche w wto-
rym ſtopniu/ tákież y zimne
á ieſt to czworákie ziele/ z tich
czterzech rodzáiow ieden by-
wa iedzony od ludzi/ty pſin-
ki ſą ogrodne/ieſt ziele niebár
zo wielkie máiąc gáłąski geſte/ liſtki czarne/
podobne báziliowym/naſienie okrągłe kthore
ieſt zielone y czarne/á gdy dozrzeie thedy będą
rwone y práwie czarne/á gdi ie przetłuczeß
naydzieß w nim niektorą wilkoſc/ ſmák
iáko przykwáſnieyßy/ale vzrzáły ſłodki
one tho ziele z niedney mocy według
á/abowiem ma dwoiákie przyro-
e/iedno zimne á drugie wodne.
niß plaſtr z liſcia pſinkowego/
u z oćztem/z oliwą/ roſpą-
wierzb/y inße kroſty goi.

¶ Thez ſok Pſinkowy ieſth bárzo dobry ná- C
przećiwko boleſciam głownym/ kthore z gorą-
czey przyczyny pochodzą gdy tym ſokiem ſo-
bie głowe námaczaß.

¶ Też ſok pſinkowy zmießány z błáywáſem D
á z litargirium/z oleykiem rożánym/káżdego
z nich rowno biorącz/throche ocztu możeß k
nim przyczynić/to lekárſtwo maß ná bolące
y zápaliſte wrzedzienice/á gdy ktemu przyło-
żyß oſrzodki chlebowey/kroſty grube ſwierzbią-
ce tym vleczyß.

¶ Też gdy vczyniß czopek z ſoku pſinkowe- E
go/z ſoku bábczánego/ przyczyniwßy k nim
troche bolum armenum/á wpráwiß ten czo
pek w mieſtce táiemne do máćice/záſtánowiß
tym płynienie wilgoſci zepſowáuych kthore z
máćice zbytnie pochodzą.

¶ Też ſyrop vczyniwßy tym obyczáiem. F
Wezmi ſoku pſinkowego czterzy vncie/Reu-
barbarum drágme iedne/ ſpiki poł ſcropułá/
czukru poł vnciey/ſtárwßy ty rzeczy ktore má
ią być ſtharte/zmießay ſpołem á day po ránu
ciepło wypić/abowiem wßelkie niemocy wą-
trobne vlecza y zápalenie iey gáſi.

¶ Też ſok pſinkowy z ptiſanną pity/ wßel- G
kie wnętrzne zápalenie odpądza.

¶ Też kto ma zápaloną wątrobe/ tedy roz- H
moczywßy chuſte w ſoku pſinkowym abo też
w wodce pſinkowey á w mleczowey/czeſto ią
ná wątrobe przykłádáć/ odeymuie zápalenie
wątrobne/y też ſámo ziele ſtłuczone/ á przyło
żone ná boleſci nożne abo ręczne/boleſci ich v
ſmierza.

¶ Thez ná gorącze ſadzele pſinki ſtłuczone z I
octem/przyłożyß ná ſadzel zápalony á ogniſti
pomocz vznaß. Rzadko bywáią iedzone
pſinki/ale dla ochłodzenia gorącich niemoczy
ieſt przygodne ziołko. Pandecta y Serapio
powiedáią.

Spinachia:

Szpinak. Spenátkraut.

Capitulum 208

Wilgotny y zimny ieſt Szpi
nak w pierwßym ſthopniu
odmiekcza żywoth y boleſci A
pierſi y płucz thákież odey-
muie/ y też káżdą boleſc kto
ra z kolery á ze krwie przicho
dzi. Lepßy ßpinak ku iedzeniu niż łobodá/á

wßákże máła iest roznosc w włosnosci y mocy ich/abowiem są mocy oćieráiącey / omywáiącey/y kolery tráwiącey.

B ¶ Też iest dobry náprzećiwko bolesciam tym ktore bywáią w krzyżoch y w grzbiećie z skáżoney krwie.

C ¶ Też ßpinak dla odmiekczenia żywota ták bywa przipráwiony. Wezmi ßpináku/ łobody/láktuki/boragu/ty wßythki rzeczy warz z mięsem swieżym/á tego ziela pożyway / abowiem żywoth odmiekcza/ krew dobrą czyni y chłodzi/oná mięsna polewká/ á nawięcey lećie/á gdiby chćiał dla więtßego ochłodzenia v czinić/tedi możeß nieczo kurzey nogi ziela przi łożyć/á nawięcej w zbytnim zápaleniu/á gdi by chciał vczynić więtße odmiekczenie żywotá y łácnosc ku stolczam/ thedy ktemu możeß przyłożyć ziela Szczyru / Rozynkow drobnych/á to spokem wárzyć z mięsem á pożywáć tego ziela y mięsa.

D ¶ Też záśle czásu zimnego iest dobra ßáłßá vczynioná z rzeżuchy wodney/z liscia piotruß czánego/z máłych pokrzyw/ z włoskiego kopru/z ßpináku/á tego możeß záwße poziwáć wyiąwßy iżby było zápalenie wnętrzne/thedy maß tego poniecháć.

E ¶ Tho też maß wiedzieć iż częste pożywánie chych iármużow z powieści Auerrois qninto Colliget. ktory powieda/ iż káżdi iármuż czini w ciele melancolią/iedno laktukę z boragiem

wyimuie/to dwoie ziol pr[illegible] koliey/roża/miodunká z [illegible] też maią moc náprzećiwko [illegible]

¶ Wodá w ktoreyby był wárz[illegible] wot otwiera y czyni stolce /zágniłe żywotá wypądza/y cießkosc piersi też kto cierpi bolenie krzyżow/grzbie[illegible] dá pitha kielko rázow / wywodzi niec[illegible] tych mieysc/á ták bolenie przestáie.

Silermontanum.

Czárnoglow. Wiltkom[illegible]

Capitulum 209.

Według Pa[illegible] ny Czárno[illegible] y suchy ná k[illegible] go stopniá/[illegible] twierdzáiącą [illegible] cą wilkosci fl[illegible] á kliowáte/ á dla tego othwierc[illegible] y inße drogi duchow/mocz y [illegible] ną pániam pobudza ku wyßciu [illegible] ich/dycháwice psuie/ y cießkosc pier[illegible] la. Nasienie czárnoglowu w lekár[illegible] chodzi/ ma mocz wypądzáiącą nieczy[illegible] skáżonych.

¶ Gdy to násienie v[illegible] árzyß w winie/ [illegible] bre náprzećiwko zbytniemu zádzie[illegible] ny/zátkánie wątroby/ sleziony/ [illegible] cherzowo wytyka/á mocznie [illegible]

...asienia z suchemi figá-
...żywány / ná tyż niemoczy
...ekárstwo dobre.
...ie vczynione z ziela czárnogło
...ożego drzewká / chorobe przirodzo
głow wywodzi / y vryne obficie pe
odeymuie / a nawiecey gdy to dwo
...inie vwárzyß á ná dymioná ciepło
...i przyłożyß maczáiąc ie w oney wo-
...rey wrzáły ty ziołá.
...wino w ktorey bedzie vwárzony czar
z korzenim kosáczowym / iesth lekár-
...przećiwko S. Válántego niemoczy
...pio mowi zá kthorim Diascorides po-
...ża / Moc pry tego ziela iest zágrzewáią
...korzenia y nasienia iego.
...sie kto nápije winá w ktorym by było
...tho korzenie z nasienim iego / cieß-
...i odpadza y vryne obficie pobudza /
...sła máćice wzgore: ná dol zniża / y
vmárły z żywotá wywodzi / złe trawie-
...ładkowe nápráwia / tákże y wątrobe po
gdy ktemu pieprzu przyłożyß á tego sie
nápijeß / od vziebienia broni / á thák do
...ino pić zimie zwłaßcza kthoby iechał
ge w wielkie mrozy.
...hez gdy sie człowiek nápije troche thego
...á pothym vczyni ćielesny vczynek z żo-
...lą głową / mocznie sie płod
...y w niemych zwierzetách ták
...andecta / Auicenna tego są

...ktorym by było wárzono ko-
...n iego bolesc grzbietową odda-
...rożáney wodcze vwárzyß / á
...nápijeß / bolesci głowne vsmie-
...vskrámia.

...napis:

...czycá. Senff.

...pitulum 210.

Iesth Gorczycá sucha y cie-
...pła w czwartym sthopniu /
...á iesth dwoiáka / iedná iesth
...kthorey nasienie zwierzchu
...iesth troche przyczyrnieyße
...á wnątrz białe / Druga iesth
ktorey nasienie thák z wierzchuiáko y wnątrz
białe / iednáka moc máią / iedno iż pierwßa
iest wietßey ostrosci. Ma być obierána Gor-
czycá czoby niebyłá zwiedła / iż gdy ią rozgry-
zieß tedy wnątrz biała iest.

¶ Liscie Gorczyczne iest ostrey moci / thák B
iż sie pryßczy pod nią ciáło / á nawieczey gdy
ie zethrzeß á zmießaß ie z korzeniem omano-
wym stártym á przyłożyß ná gołe ciáło / tedy
po godzinie pecherze sie wezdmą z ktorich wo-
dá poydzie / á thák náprzećiwko denney bole-
sci pomoczno iesth.

¶ Gdy ty prochy zmießaß z oleykiem bobko- C
wym / á potim tym oleykiem pomażeß swirzb
abo krosti grube / giną od tego / Toż thez bo-
lesci sledziony vsmierza / gdy ią thym oleykiem
námażeß

¶ Gdy Korzeń Gorczyczny swieży włożyß D
ná bolący ząb / vspokoia bol.

¶ Też ma moc potwierdzáiącą / trawiącą E
flegme mozgową gdy gi ktho bedzie żwał / al
bo vczyń płokánie vst sprochu korzenia Gor-
czycznego / z prochu piretrowego / imbierowe
go / miodu rożánego knim przilożywßy / wod
ki bábczáney spolkwarty / płoczże sobie tym v-
stá ciepło. Toż też płokánie iezyczek vpádły
podnosi / gdy sobie często bedzieß vstá płokał.

¶ Też gdy vczyniß z gorczyce / z żołtkow ie- F
iecznych á z trochą soli máść / á przyłożyß ie
ná zołzy / rozchodzą sie pod nią.

Też proch

G ¶ Thez proch iey z imbierem zmießány á w nos wstrzikniony/czyni kichánie/á ták ono kichánie iest dobre temu komu iest S. Válántego niemoc/abo kto od pámięci odeydzie.

H ¶ Też gdy vczyniß plastr z nasienia gorczycznego/z nasienia rucianego/ á z trochą oliwy abo z gorczycznym oleykiem/ tym námáży tył głowy ogoliwßy włosi/ bowiem pámięć zginęłą przywráca.

I ¶ Też nasienie gorczyczne z sokiem bożego drzewká zmießáne/ iesth dobre lekárstwo ná párchowátą głowę y ná bolesciiey/ y thez ná przeciwko bolesciam nożnym/ dennym / gdy tym námáżeß/abowiem ciągnie máterią ná wierzch/á ták ią trawi y wysußa.

K ¶ Też gdy zmießaß proch z gorczicznego nasienia z blaywásem/z miodem/z wodą w ktoreyby były rozmączone pßeniczne otręby/ á gdy tym námáżeß twarz/wßytkie nieczistosci z niey spądza/iáko fláki/pstroćiny ytez węgri

L ¶ Też nasienie gorczyczne w occie wárzone iest dobre na swierzb gruby ktory z ránkámi albo z rospádlinámi bywa.

M ¶ Też wodá w ktoreyby byłá wárzona gorczycá/ iest dobra náprzeciwko febram. Pandecta Auicenna powiadaią.

N ¶ Też nasienie gorczyczne z korzenim ománowym stłuczone/á ná wrzod zebrány przyłożyć/natichmiast sie przepuknie.

O ¶ Też nasienie gorczyczne sthłuczone á z octem zmießáne/á ná mieysce vkąßone od iádowitego zwierzęciá ták psá iáko y węża przyłożone/iad wyciąga.

P ¶ Thoż nasienie ná proch stłuczone/z miodem y z ocztem zmießáne á w vsciech trzymane/bolesci zębow oddala.

Q ¶ Też nasienie gorczyczne stłuczone z figámi/z kminem kramnym/puchlinę z żywotá wypądza.

[illegible] y będzie námázány tył głowy gor[illegible]rzałką/pámięć zginęłą przywraca [illegible] z przyrodzenia potwierdza.

[illegible] gorczyczny bielmo z oká spądza.

[illegible] ktory człowiek zgryzie dwie ziarn[illegible] dwie ziarnce pieprzu na czczo/ [illegible] nią nietrzebá mu sie bać nagley [illegible]ą Lekárze Apoplerią.

[illegible] z winem pita dycháwice le[illegible] (czi

[illegible]nantum.

15

Capitulum 211

SQinantum iest ziele zamorskie ktore zową plewą wielbłądową/ bowiem wielbłądowie to ziele rádzi iedzą. Pandecta z Auicenną powiedáią/iże to ziele w Arábiey bywa náleziono/á białe iest nalepße.

¶ Ma moc czyßcienia flegmy/to iesth gdy ie z inßemi rzeczámi złączyß/ iáko z páprotką albo z sosnką/abowiem te rzeczy też wyrzucza ią flegmę.

¶ Ma w sobie nieiákie cierpnienie/ á ták iest dobre náprzeciwko biegunkam.

¶ Gdy kto pije wino w ktorymby było wárzono squinantum z páprotką/z polną rutą ocukrowawßy trochę/iest vżyteczny sirop n[illegible] przeciwko opuchlinie ktora z zimney przyc[illegible]ny pochodzi/á kiedy ie vwárzyß w winie z [illegible] przem kurcz y bolenie suchych żił vsmierza

¶ Też bolesci máćice y wilkosci (kie win zbytnie wysußa/ á to gdy vwárzyß squinantum w wodzie abo w winie z babką/ z giczelnikiem/á gdy sie w tym páni nápárzy/tedy [illegible]kie párzenie pomaga náprzeciwko tym [illegible]státkom. Squinantum iest ziele p[illegible]ne wodnemu gáłgánowi / ná łąkách [illegible] naydowano/liscie i [illegible]enie ieg[illegible] tki godzą sie ky[illegible] Auicenna [illegible] iáki[illegible]

go/drngie iest squinantum z Arábiey ktore dobrą wonią/iest lepßey moci.

Squiuantum w winie vwárzone z byli/á gdy tego ktora páni przikożi sobie ciepło ná dymioná/niemoc przirodzoną y vrinę po

G ¶ Też wino w ktorymby było vwá-(budza. rzoño to ziele z nasienim kopru włoskiego / vrynę wywodzi. Korzeń iego ma w sobie cierpnienie/á ták z tąd ma wolnosc krwie zástánowienia/ Serapio mowi.

H ¶ Kwiatki iego máłe máią w sobie cierpñienie/máią moc zágrzewáiącą/odmiękczáiącą/y kámień łamiącą / żyły końce ich otwiera vrynę y chorobę przyrodzoną białych głow wywodzi/też wiátry trawi/kto krwią pluie/y bolesciam żołądkowym pomoc dáie.

I ¶ Oleiek Squinanti iest dobry náprzeciwko swierzbiowi.

K ¶ Auicenná mowi/ squinantum iest cierpnące/á dlá tego kwiatki krew zástánáwiáią zbytnią z kądkolwiek wychodzi/Pandecta.

Serpentaria.

Wężownik. Naterwurz.

Capitulum 212.

Wężownik iest ciepły y suchi/ Iest ziele ktorego korzeń ku lekárstwam iest vżyteczny/ Pandectha z powiesci Se- ...kthory powieda iż ...st dwoiáki / ie- ...iethßy ma w sobie droßki podobne k wężowi/ albo iże ma moc náprzeciwko iádom/ale więtßy wężownik ktory zową Aaron ma liście ßerokie. Pandecta z powiesci Galena capitulo o wężowniku mowi/powiedáiąc iż substáncia korzenia wężownikowego iest subtylnieyßa niż korzeń aaronow/ma w sobie nieiáką ostrosc y gorzkosc y też cierpnienie/á iesth ciepłe y suche w pierwßym stopniu. Ma mocz rospądzáiącą y oczysciáiącą.

¶ Sok wężownikow zmießány z wodką rożaną/á z trochą bláywásu/wystaw ná słońce przez trzy dni/á tym lice námaczay / abowiem białą twarz czyni y fláki z niey spądza. B

¶ Też ná fistułę iesth dobri proch z korzenia wężownikowego/to iest gdi gi zmießaß z mydłem czarnym z apteki/á tego wpußczay w fistułę/bowiem rozßerza dziurę tey to fistuły/ á wysußá ią bárzo dobrze áż do sámey kosci / złe mięso trawiącz/á pothim y zła kosc może być wyrzuczoná pod ciáłem zgniłem. C

¶ Też náprzeciwko Cancerowi ktora iesth bolączka bárzo ßkodliwá thák iż mięso páda gdzie sie wkorzeni/á ták wezmi prochu z tego korzenia wężownikowego dwie drágmie/wapná niegáßonego iednę drágmę / zmießay ty rzeczy z trochą winá a z trochą ocztu/á vczyń z tego iákoby kołaczek/ktori vsuß dobrze ná skorupie/á vsußywßy vczyń z niego proch/ktory wpußczay w fistułę abowiem czysci ránę/wyiada zágniłosc/á ták leczi ten wrzod Cancer. D

¶ Też ku zbieraniu wrzedzienice y ku przepußczeniu iey/ku wywiedzieniu choroby przyrodzoney białych głow/zielone liscie tego wężowniká wárzone w oleiu/a thego przyłożná wrzedzienicę/zbierze sie ropá podtim plastrem á gdy vczyniß czopek z tegoż plastru á włożyß gi ná nocz do máćice dla porußenia choroby przyrodzoney/ná to pomaga. E

¶ Też korzenie wężownikowe wy... czystosci flegmistich grubych / ielit... á zwłaßcza vino w ktorymby był w... żownik z ielenim iezikiem/ othwie... ćia zátkánia y wßelkie nieczystosc... wątroby/z sleziony y z nerek / ab... nieczystosci subtelnemi czyni/ P... Woycicch o moczách ziok m... ku zkonikiem zákopánego w... czynią czyrwone y zielone/z... gdi vczyniß proch á włożiß g... rąci/thedy vzrzyß około one...

a/tedy zàtkànie wątrobne otwie
ość puszczánia wody abo kto iey
ć/pomaga to známienićie / y też
ądkowe y inszych wnętrznosci oddà-
odà/tàkież y nàsienie przećiw thym
am iest bàrzo pomocne/kthore może
iey mocy záchowàne przez cáły rok.

Sauina.

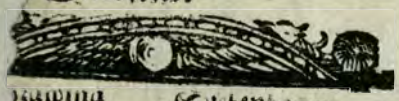

zawina Siebenbaum.

pitulum 217.

Jest szàwinà ciepła y suchà
w trzećim stopniu/iedno li-
ście they szàwiny ku lekàrst-
wam sie godzi.

¶ Gdy vwàrzysz szàwinę
w winie / à thego sie będziesz
y bolesci żołądkowe y kłoćie w mà-
vspokàia/y rzezak odpądza.

vwàrzona z nasienim wło-
sty wysokiego slazu w winie/
no abo nà dymionà/vri
nieć niemoże / y rzezànie
echorzowe vlżewa.

pobudzàiącza y roz-
sei/ à nawięcey gdy
vwàrzywszy ią / tedy y
rodzoną mocnie wywo-

dzi/y tàkież łożysko dziećięce z nich wyr
kiedy ią w oliwie vwàrzysz à przyłożysz nà m

¶ Też kto ma chćiwość nà stolce à nie (ćie
może ich mieć/tedy vwàrziwszy szàwinę z dzi
wàną w winie à tego sobie przilóż nà stolce ćie
pło/albo vsàdow sie nà thym/ pomoże dobrze
ku stolczowi przyrodzonemu.

¶ Też nàprzećiwko swierzbiowi proch vczy-
niony z szàwiny/zmieszàny z siàrczànym pro
chem/z litargirium/z sokiē kobylego szczawiu
przyczyniwszy wieprzowego sàdłà/ à z tego v-
czin màść/à tą màścią màży krosti/tedi zginą

¶ Też gdy będzie vwàrzonà szàwinà z buk- G
wicą w winie/à tego winà w nos wpuszczay
ciepło/tedy remę vlecza ktora z zimney przy-
czyny pochodzi/Pandecta powieda o tym.

¶ Też sok szàwiny z miodem zmieszàny/wy- H
susza nieczystosci zàgniłe z ran y z krost smrod
liwybh ktore psuią ciàło zdrowe grizące ie à ie-

¶ Dla swoiey subtylnosci przyrodzo- (dząc J
dzoncy więcey wywodzi rzeczy przirodzone pà
niam niżli ktore insze ziele/ iedno kto go często
pożywa: tedy tàki ze krwią vrinę mieua y płod
zàbija w żywocie à vmàrły wypądza mocnie
z żywotà/Serapio powieda.

¶ Thez listki tego ziela stłuczone à z ocztem K
zmieszàne/przyłożone nà ràne ktora bywa ze
wrzodu/czysci ią y stula brzegi.

¶ Też wodà w ktoreyby była vwàrzona szà- L
winà z blàywàsem/sinosci z ciàłà spądza/stru
py też goi ktore z palenia ognistego bywàią.

Semperuiua.

Rozchodnik. Hauswurcz.

Capitulum 218.

Jest rozchodnik ziele zimne w
trzećim stopniu/à trochę su A
che/poki iest zielone poty iest
wielkiey mocy/ale suche nie-
godzi sie ku lekàrstwu.

¶ Ma mocz chłodzącą y B
zàziebiàiącą/à thàk gdy ie stłuczesz à zocthem
zmieszasz à potym nà miestce zàpalone przilo
żysz/ogień wyćiąga y ono miesthce chłodzi / à
tàk bolesci vsmierza wypądzàiąc zàpalenie o-
gniste z członkow.

¶ Thez gdy sie kto ogniem spàrzy abo vkro- C
pem gorą

y zápalenie niemáłe we wßythkim ciele.
...ca mocz otwieráiącą żywoth y stolce czyni
...no iż bárzo lekko/ á thák maß kthemu zielu
przyczynić soli oczkowátey/ abo mirabolanos
Indos/ ktore rzeczy vmocznią mocz y spráwe tych to kocenkow.

¶ Ty kocenki z Arábiey przywożone/ kthore też v nas rosthą w ogrodách siane/ wywodzą melankolią z człowieká y flegme/ á ták mozg y suche żyły czyscią/ á przetho są bárzo dobre ná niedostátki głowne.

¶ Thez gdy wezmieß thych kocenkow dobrą garsc/ rozynkow drobnych połgársci/ mirabolanos z apteki dwie dragmie/ á przetłukßi tich rzeczy trochę w możdżerzu námocz ie w serwatcze iżeby ták przez nocz stały/ á potym przecedz/ á przecedziwßy wezmi lektwarzu z apteki Diafiniconis abo Káßiey fisthuły dwie drágmie/ rozmeć czyscie ten lektwarz w tey serwatce/ á day trunek ciepło wypić ná switániu dla wywiedzienia melankolicy y flegmy.

E ¶ Thez gdy vczyniß nápárzenie głowy z kocenkow/ z máiorany/ z ßpiki celtiki/ vwárzywßy ty rzeczy społem w prostey wodzie/ tedy bolesci głowne niewymownie vsmierza/ á zwłaßcza ktore z zimney przyczyny przychodzą.

F ¶ Też oleiek tych kocenkow mozg potwierdza y suche żyły y kosci zágrzewa á práwie ie ożywia/ á gdy sie komu nos zátka nieczystościámi grubemi/ tedy gdy skłoniß głowe ná páre iego/ otwiera dziurki zátkáne y oddech głowie nosem wolny czyni.

G ¶ Thez wino kocenkowo á ielenich iezykow troche knim squille/ to iest cebule morzkiey przi czyniwßy/ otwiera á wypądza nieczystosci od sledziony y od wątroby/ y inßych wnetrznosci bolesci żył suchich káżdich y członkowych wßelkim obyczáiem vżywáne/ oddala to ziele/ czego Mesue y Serapio są swiádkowie.

Sparagus.

Gromowe korzenie. Sparagen.

Capitulum 216.

A Gromowe korzenie iest ciepłe y suche/ mocz ma othwieráiącą zátkánia sleziony y wątroby y nerek/ Thez ma mocz oćieráiącą/ á nawiecey nasienie wespołek z korzenim.

¶ Gdi vwárzyß korzeń tego ziel...
wawßy nápiy sie oney wody/ o...
pußczánie vriny/ y żołtą niemoc...
lesc/ gdy będzie to korzenie w wini...
¶ Też gdy ie w winie vwárzyß ...
á tym winem vstá sobie wypłoczeß...
bow oddala.
¶ Też gdy go powárzyß dobrze w w...
potym sie go nápijeß/ tedy żywot otw...
też vrynę ku wyściu pobudza.
¶ Też gdy ie vwárzyß w winie/ á o...
nem omyieß miestce od wężá vkąß...
iad wyciąga y goi,
¶ Też nasienie iego iest podobne ...
rzeniowi/ powiedáią iżby moc korze...
gowego byłá iádem zábijáiącim psy.
¶ Powiedáią niektorzy/ gdi rogi skop...
dą zákopáne w ziemi/ tedy z onych ro...
roscie to ziele gromowe. Ma też moc...
iącą bolesti biodr ktore pochodzą z w...
gmy y z wiátrow/ też kłoćie ktore by...
woćie oddala/ abowiem żywot odmie...
dno iże zgágę czyni gdy go kto wiele...
¶ Korzenie z nasienim ziela grow...
pobudzáiące vryny/ iedno iż trudn...
wieniu/ y też oćiera nieczystosci...
bárzo zágrzewa ani też chłodzi...
y też z wątroby zátkánie fle...
zwłaßcza nasienie/ Pand...
mowią/ ale Platearius m...
ko ciepłe y suche w trzeci...
iáko y násienie godzą ...
¶ Też wierzchy tego ...
bie wypußcza/ gdi ie vwá...

y vwárzyß ßálwią z rozmárynem
rálĳowym w winie/ á tego ſie wi-
náptjał/ieſt dobre tym ludźiom kto
rzą/y thez wodką ßálwiową dobrze
wáć drżące.
ok ßálwiowy potwierdzá dźiąſłá kie-
odźieß pomázował abo zmießawßy
m rożánym vſtá tym płokać.
álwia ráwách iedźiona żołą-

arzyß ßálwią w winie z pio-
drogi ku obſitemu wypßćiu ve
ćzyſci ſok icy/przimießa- (riny.
prochu pirétrowego/á tego wnos
ćzáć á potrzymáć troche.
vwárzyß ßálwią z bylicą w wo-
wimie/vryne y przyrodzoną choro
ńowam pobudza ku wypßćiu / y tęż
y.
álwiowy ćzerni włoſi gdy ie ktho
á ſadzele ieſt dobr ſok ßálwiowy
zbytnią krew záſtánawia/y tęż rá
ć z kroſt po hodzą.
warzyß w wodźie ßálwią á porym
niodku rożánego troche/á ta wo
ty meßćźizna bedźie ſobie vimiwák
nny/ ſwierzb oddala/ takieß y bia-
że veźynić.
o w ktorymby byłá wárzona ßał-
re ku piću lu- páráliżem zá-
máieſtce pára

liżem záráżone przyłożyć.

¶ Powiedáią Cżárnoxieżnicy o ßálwicy/gdy M
ßálwią włożyß do gnoiu/ thedy ſie żnicy vleże
ptaßek/ktory ma ogonek biały podobny wężo
uemu/á gdy z tego ogoná vcżynią popioł/ kto
rego popioku albo prochu włożyß w kądźiele
tedy vzrzyß iákoby było w domu pełno wężow
Pandecta. Cżego tęż y Woyćiech poſwiadcża
o moczách ziol piß ąc.

¶ Też ßálwia w potrávách pożywána/cżyſ N
woną biegunke ſtánowi. Thęż ſok ßálwiowy
roſci ná głowie włoſi po ogoleniu máżąc gło-
we. A gdy proch z ßálwicy bedźie w wodźie v
wárzony/á ona woda bedźie głową myta cże
ſto/tedy cżerni włoſi tákiemu cżłowiekowi.

Spica nardi

Capitulum 226.

SPica nardi ieſt troiáka/iedna A
ieſth korzenna tá ieſth ciepła
w pierwßym ſthopniu / á w
wtorym ſucha. Druga ieſth
Rzimska zową ią Spica cel
tica. A trzećia ieſth cżarna.
Tu mamy rozumieć o pierwßey ktora ieſt ſło-
żoną ze cżterzech moczy. Jedną moc ieſt cier-
pnoſć máiąca/druga ieſt oſtroſć máiąca/trze
cia ieſt gorzkoſć máiąca.

¶ Wino w kthorymby byłá warzona ſpica B
nardi/vryne wypądza/y tęż grzizenie w żołąd
ku vſmierza/biegunke záſtánawia y głowe po
twierdza

nà skałach/nà murzech/à niemiewa naście
nia ani kwiatu ani zdźbłà żadnego/ Liście ma
podobne liściu pàprotezànemu ktory nà spo-
dku iest/iest troche rumiany à nà wierzchu zie
lony/ma moc ciepłą/à tàk przecina y rospą-
dza kliowàte wilgosci/ y też kàmień wypądza

G ℂ Czynią drudzi trosią z prochu (z nerek.
iego/z prochu bàgniskowego kàżdego po drà
gmie/cinàmonu pol drągmy/prochu z liścia
sen. sowego trzecią część drągmy / à tego poży
wàią w potrzebach dla tych chorob przerzeczo
nych. Auicenna Serapio powiedàią.

Scabiosa.

Polna dryiacl.w. Grintkraut.

Capitulum 224.

A Polna dryiakiew iest ciepła y
sucha w wtorim stopniu/iest
dobra nàprzećiw swierzbowi/
to iesth sok icy zmięszany z siàr
ką/z Litargirium/z oleykiem
bobkowym/à thim màży ten
swierzb/spędziß gi precz/à gdy ktemu przylo-
żyß prochu Bożego drzewkà à nàmażeß ty m
pàrchowàtą głowe/spędziß pàrchy.

B ℂ Też sok polney dryiakwie gliśty morzi w ż
wocie à nawieczey z sokiem piołynkowym à z
trochą miodu.

C ℂ Abo vczyń plastr nà żywot z liścia iego / z
liścia Bożego drzewkà/z piołynkowego / vwà
rzywßy z wodą à z octem troche miodu pr
łożywßy/à vczyń plastr nà żywot.

ℂ Gdy vwarzyß polną dr
przyłożyß nà E morroidy gdy ż
nie idzie zàstànawia.

ℂ Powiedàią o tym zielu iàkoby
ban nà prozbe swey siostry/ktora z
dzieć mocy tey polney dziakwie / kt
często pożywał/tedi nàpisał tey ty
ćinie. Vrbanus prose nescit prec
se. Nàm purgat pectus/quod con
gra senectus. Lenit pu'monem/pu
rum regionem. Apostema frangit
bibita tangit. Tubus vncta foris
liberat horis. Ktore wierße tàk sie

ℂ Vrban nie umie wypowiedzieć
ła drogości. Bo otwarza pierśi kth
zàćisnione od stàrości. Płuczà czy
bokow othwiera zàtkàłości. Kàżdy
wrzod łamie/kto ße go vwàrzonec
Y bolączke iàdowitą antracem s
ledwym ßàńczem. A z tąd moż
zumieć iże polną dryiakiew iest wi
dła tych wymienionych włosności.

ℂ Wodą w ktorejby była wàrzo
dryiakiew z bukwicą oczukrowawßy
wnetrzny boly bolączke rospądza.

ℂ Też gdi kto polną dryiakiew ßtu
ką przymießawßy do nich wodki ro
chą octu/à z tego vczyń
nà bolączke antrax ktora
bàrzo iàdowitey.

ℂ Też komu iełitą stolcem wy
dryiakiew z dziewąną i ßt dobra v
à nad tym siedzieć/abowiem y kr
wia ktora stolcem zbycie wychoi
cta y Platearius powiedàią.

Salvia.

Szalwia. Selben

Capitulum 22

Szalwia iesth ciep
Sok iàkolicy z o
browych ßtegolow
nà ni mocz y
tàk iest dobry ten
iràlkowi

Też pa...

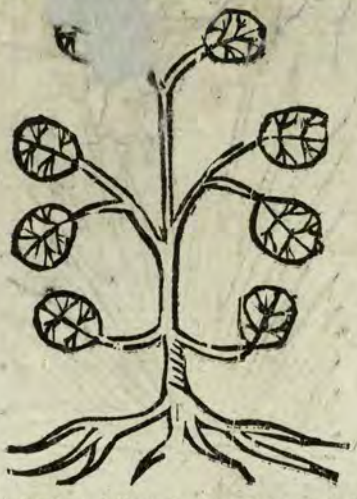

wodká ciepła ná świtániu/iesth niepospolitey mocy w tey niemocy puchlinie kthorą po łáci nie zową Idropisis.

C ¶ Thez Isáac lekarz pisze/ iż soldanella iesth ziele podobne wszy swiniey ták rzeczonemu zielu/iest ćiepłe y suche/ma włosnosc trawić w żołądku sprochniáłe wilkosci z ktorych rzygánie pochodzi/wątrobę posilá y zágniłe wilgosci z niey y z żył ktore mesaráicas zową wypądza.

D ¶. Wárzenia ná ogniu nie cierpi/ale proch z liściá iey vczyniony ma być dany czo połtorá złotego albo czáłe dwá záważą / y vrynę pędzi/wszákoż wieczey stolczmi żołthą á zágniłą wilkosc z człowieká purguie/ Powiedáią niektorzy iżby w Polszcze rosło.

Sertula

Capitulum 234

A Ziele to wzrosthem podobne Zwończowi/ powiedáią lekárze iżeby w mocy było podobne Ozánce mnieyszey. Iesth przyrodzenia gorácego y suchego w wtorym stopniu/listheczki ma drobniuchne a poczerniáłe około pretá/kłádzie ie po ziemi/á ná wierzchu miedzy listki ma pożołćiały kwiatek/ á w miesiącz koch miewa nasienie száre gárbáte/ listki białey zielonosci ku sosnce podobne ale mnieysze á woniáiące/ ma mocz suche żyły posilać / y thez tym ktorzy dnę cierpią w stáwoch iest dobre to ziele. Wárzyć ie z rutą/z száłwią/á to pić/ te-

di otok wszelki rospądza: niedostátecz[illegible] náprawia/twarz z flákow czysci/bol[illegible] sciách vsmierza.

¶ Też vwarz to ziele ták h z głąbim[illegible] gębkę maczay á przykłáday ná oćiekli[illegible] ie kto sobie w boty kłádzie záchowawa[illegible] dny nogi wnim myiąc z chebdem/z bá[illegible] sila żyły y przeguby nożne.

¶ Gdy tego ziela nákładziesz w wo[illegible] przyłożysz ná czoło/remę wysusza/m[illegible] la/kthoby omieniał z iákieykol[illegible] albo od wiátru/albo w zábići[illegible] rzyć to ziele z láwendą/z szá[illegible]

¶ Też ktoby powietrzym [illegible] kogoby szlág zábił/máią m[illegible] tho ziele rozmoczywszy w w[illegible] przed ogniem/á ták thym ći[illegible] dáć/á przyłożyć ná to czapk[illegible] vczyniwszy proch z piretrum [illegible] la ktore zową Angelski trank/ then [illegible] strzikáć w nos iżby kichał/tym káżde[illegible] wiekowi powietrzim zábitemu może[illegible]

Spongia marina.

Morskie bdły. Merschwa[illegible]

Capitulum 235

Bdły Morskie są d[illegible] Jedny są pobiela[illegible] geste/máłe dziurki to iest sámiec. Dr[illegible] kich dziur á rzadkie[illegible] sámicza. Thy [illegible] ią w sobie kámyczki á są bárzo ská[illegible]

P

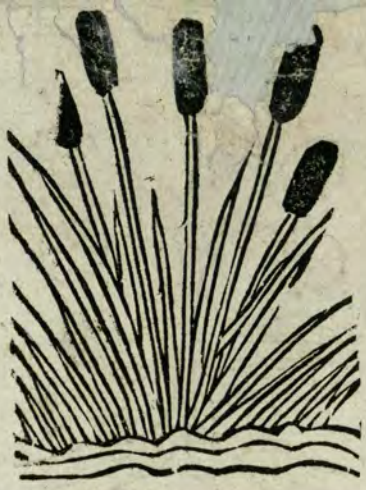

odlá poki ieszcze swieża ná vżytecżniey-
bo w niey ieszcze trwa moc ktorey náby
rzu/gdy długo leży tedy iuż oná moc
e/á ták gdy ma być ku pokrzebie brana
ią trzebá omyć. Ma mocz zágrzewáć
wszym stopniu á wysusza podle wtore-
oniá barzo.
ż mocza swą rány spaia y spieka / zát-
yły gdy omoczy w czyrwonym winie á
swieżą przyłoży/krew zástánawia.
tory w nich náydaią/ma mocz
człowieku/bolączki nie zzbrá
áne y przepukle wysusza / y
winie omoczy á przykłáda)
zosci ich wysusza.
bdły (gdy ią ná proch spa-
wia/z oczu nieczystosci sciera
laß z tey bdły á w ráne włozysz
cłá/rozszerza ią.

Spaltua fetida.

o Rogozie. Waierkolben.

Capitulum 236.

Ałki máią listh iákoby Kosa-
ćiecz ale dłuszy/ w posrzod li-
sthu preth długi/ á náwierz-
chu pretá iest pálká czarna /
ná stáwiech y ná iezierzech ro
scie.
thego ziela fláki białe z ćiáłá sciera
Vdziáłáć másc z pálek z iáskrem / z
z grynszpanem palonym / z stárym
á tym sie mázáć á lisciem bábczánym
zwierzchu okłádáć.
¶ Korzeń tego ziela kosci złamáne zraszcza. C
Czo sie tycze lekárstwá z tych pałek/o korzeniu
masz rozumieć nie o pałkách kthore na wierz-
chu są/ani też o lisciu.

Sapo.

Mydło. Zaphen.

Capitulum 237.

Ziści mydło ociera/zágrzeuá
miekczy/ rospuszcza / wrzo-
dy y bolączki pod nim sie z-
bieráią/otoki miekczy/stłucz A
ie z mąką fenu greci/z mąką
lniánego siemieniá/ á thym
cieplo okłádáć/á zwłaszcza Weneczkie mydło

one wodę à moczno wyćisną przez sito/à białego czukru z tą wodą zmieszáią/à ták czynią sirop. Albo też wyćisną sok z kwiathkow fiołkowyrh à z czukrem zmieszáią/ à thák sie stáie sirop. Oleiek fiołkowy ták bywa. Gdy vwárzysz fiołki w oliwie/à then oleiek iest dobry náprzećiwko zapaleniu wątroby gdy thym oleykiem námáżesz wątrobę.

B ¶ Też bolesc głowy vsmierza/gdy tym oleykiem námáżesz skronie/y sen czyni.

C ¶ Syrop fiołkowy ma moc odmiękczáiącą/záziąbiáiącą y odwilżáiącą/ à przeto iest dobry w gorącich febrách/iáko w tercianie/w vsthàwiczney febrze. Confecty thez fiołkowe tákież czinią iáko y rożáne/to iest/Zsiekawszy drobno kwiatki fiołkowe nákłádz ich w sklenicę à czukru násipawszy wystaw ná słoncze przez trzydziesci dni iżeby sie thák długo stoiąc vkisiał.

¶ Tez fiołki stárte à przyłożone ná wrzedzie

D nice/bolesc vsmierzáią.

¶ Też gdy vwárzysz liscie fiołkowe w wodzie

E à tą wodą ciepło vmyiesz nogi themu kthoby miał gorączkę/tákież ná czoło y ná skronie vczyniß z tego tho liscia plastr/sen słodki będzie miał chory.

¶ Tez gdy kwiatki fiołkowe z lisciem wespołek z boragiem y z láktuką vwárzysz w miesie à tego będziesz pożywał/iest dobri pokarm tim ktorzy gorące niemoczy máią/iáko są febri cieszkie /dla tego iże chłodzi y serce ożywia.

¶ Też kto ma bolące à czyrwone krosty / tho G iest swierzb /fiołki vwárzone w wodzie pomagáią gdy tym obłożysz krosty/vznasz pomoc.

¶ Też wonia kwiatkow fiołkowych (abo sok H z nich wyćisniony/ktorym gdy pomáżesz głowę bolączą) bol vsmierza ktory z gorącey przi czyny przychodzi.

¶ Też gdy vwárzysz kwiatki fiołkowe z kre- I czonym czukrem à tego będzie pożywał then ktoby miał cieszkosc w piersiách/y też tym ktorziby mieli pleurę w boku/ytez w piersiách ktorą zową peripleumonia/iest rzecz pomoczna.

¶ Też iesth dobry ten czukier fiołkowy thym K ktorzy máią bolesc w żołądku z nádymánim.

¶ Też sirop fiołkowy iest dobri bolesciam krzi L żowym y nerkowym/vrinę też obficie wywodzi y kolerę ostrą. Auicenna/Platearius powiedáią.

Virga pastoris

Polna szczeć. Kartel.

Capitulum 251.

Iest polna szczeć moczy záziąbiáiączey y wysuszáiączey w trzećim stopniu/ Korzeń tego ziela ma włosnosc wysu- A száiączą w wtorym stopniu/ à iesth dwoiákie/Sámiecz y Sámiczá.

¶ Sok thego ziela z bláywásem zmieszány/ B wysusza fistuły to iest rány trudne ku zágoieniu/y też emoroidy wnętrzne z ktorich wychodzi krew z inszemi wilgosciámi.

¶ Też chrobaki ktore bywáią ná wierzchu te C go ziela náydowáne to iest w głowkách iego/ gdy będą záwiązáne w rzemień abo w zameß à to záwies ná szyię temu ktoby miał quartanę/to iest zimnicę ktora bywa przez czwarthy dzień/abowiem od tego przestáie zimnicá.

¶ Też ma moc odpądzáiączą wstecz wilko-

 sci y ciá-

ści y ciáłá roſpędzaczą/zápalenie vſth żołądkowych chłodzi.

E ¶ Też wino w ktorymby pyłá wwárzona polna ięczć/żołądek posiła y bolesć iego oddała/á wpátoż ná to iest lepſzy kozłek zwłaſzcza korzenie iego z máſłika wwárzone w winie.

F ¶ Też náprzećiwko ciężkoſci piersi y bolesciam ich/kozłek wwárzony z kośćczowym korzeniem/z łákrycha/z dragántem iesth bárzo dobre pić/bowiem czyſci piersi z fleymy grubey lipkiey/y też ná ſuchy kaſzel ktori z zimney przyczyny bywa iest wyteczny.

B ¶ Też náprzećiwko wpuſzczeniu wilkosciam w brzuch/wárz polną ięczć z bylicząy/z kozłkiem w thym rozmocz wpuſz ciepło przytkłá day ná máćice.

D ¶ Też náprzećiwko záttkániu ſledzionu y wątroby/wárz polną ięczć z kozłkiem/z kwieciem bágnioſkowym/á to day pić po rániu. Pandecta/Diaſcorides/Auicenna ſwiádczą.

Mech.

Mięſ.

A drzewiech Mech pospolicie roſcie/iáko ná debowym/albo ná łáſkowym y też ná támieniach/á iesth łaſkowy A nalepſzy. Mech łáſkowy wonniáſcey iesth á ſwiárhły/ale ciemny y czárny iest gorſzy. Smák ma mieć w ſobie cierpiącey miernie. Drugá ma włoſnoſć roſpędzáiącą/odmiekczáiącą á zwłaſzcza łáſkowy. Mnemáli nickthorzy ſżłeb był ciepły w pierwſzym ſtopniu á ſuchi w wtorim

¶ Plaſter wżynion z tego mchu á z oliwą/ B ieſt dobry ná żámiknienie y cierpnienie żył ſu

¶ Eſcie potrzebnieyſze ſtárte z mchem/ktych C zaſtánawia krew.

¶ Też ma moc ſcienczáiącą y miekczącą D Mech debowy biały dobry iest/ale czárny iest zły/bolesci máćice vſmierza wwárzony w wodzie á nád tym ma páni ſiedzieć/wielką ieſt po moc dáie.

¶ Mech debowy włożyć do wina á to wino E pić/przemánie y cieſzie ſpánie odemnie/w winie gi wwarzyć á w tim máczáć gebie á ná brzuch kłaſe práwie ná żołądek ciepło/zedy żołądek posiła. Ná popęt przykładaiący takiego/czerwoną nitmoc zaſtánawia.

¶ Też mech leſny thoż działa/ociekloſci roſ- F pędza/zmázy ná ćiele ſcierá/żołta nitmoc leczy/tymik ſzudáć nádoł mieda ſwoią cirpnoſcią y ſuchoſcią/miekkoſć á ſłáboſć ciáłá z thwardzą/miesząc twarde miekczy y połączty y ewardoſć przezgubow.

¶ Theż ſzreze posiła á drżenie iego oddała/ G

19

sienie ieszcze iest wietszey mocy ktemu/ kthore z wierzchu ná ćiáło przyłożone gryzie ciáło tak bárzo iże skore przeiada do żiwego dla swey zbytniey gorączosci/ ale w płokániu vst á zwłaszcza z ocztem nic szkodliwszego nieczyni iedno czo y korzeń.

C ¶ Nasienie tego ziela stłuczone w możdżerzu á z oliwą zmieszáne/ włosi wymiáta z ciáłá gdzie tym bedzie námázano/ á gdy tho námázánci po kielko kroć bedzie vczyniono/ tedy ná onym miesteczu włosi rosc niebedą/ ták iże ono miestce záwżdy bedzie gołe.

D ¶ Też toż nasienie stłuczone ná proch z mlekiem onym ktore z thegoż ziela wypływa rozmąćiwszy możesz troche oliwy przilać/ tim ná máży brodawke kielko rázow/ spedziß ią precz z ćiáłá/ thákież y párchy v dzieći ná głowie/ y krosti swierzbiące tym námázuy y ná insze krosty/ ná apertury iest dobra másc/ iáko ná Cancer/ ná fistułe/ ná carbunculus/ y ná insze apertury y bolączki.

E ¶ Też nasienie tego ziela/ y thákież liscie gdi bedzie wrzuczone do stáwu/ tedy rybá kthora onego zákusi liscia abo nasieniá/ káżda zemdla wszy ná wierzch wody wypłynie á vćiekáć niebedzie mogłá. Miedzy siedmią rodzáiow tego ziela namocnieysze iest Caricias tym imienim Greczkim názwáne kthore ná kámieniu roscie náwzwysz ná dobrą piądz y ná pálecz/ czyrwonoscią nakrápiáne ná niektorych miesteczách/ korzeń ma nie ćienki y nie gładki/ potym ma mocz troche mnieyszą. Eliostrophos drugi rodzay tego ziela Arábskim iezykiem. Trzećie zową po greczku Carsites. Czwarte Paralios etc. Wszytki rodzáie thego ziela Titimallu mleko z siebie wy[illegible] zágrzewa to ziele y wysusza w czwa[illegible] p niu iáko Galenus pisze ná miesteczu cz onym.

Timus.

Dziećielina.

Capitulum 244

Dziećielina po łáćinie o ktorym Diascoride iże iest ziele ku drzewu [illegible]tne/ máiącze list wąski ługowáty/ ná wierzc[illegible] mego ziela głoweczki stáią ták iáko widziß námálowáne/ iest gáłeziste twárde gáłąski máiące/ Kwiá[illegible] zielá iesth brunatny/ roscie ná kámien[illegible] miesteczách. Plinius. Timus/ to iest dz[illegible] ná/ ma być zbierána w then czas kiedy k[illegible] nie/ á ma być w ćieniu snszono. Tenże P[illegible] pisze iż iest dwoy rodzay tego ziela/ ieden [illegible]rzen twardy iáko drzewo á roscie ná g[illegible] to iest wietszey vżytecznosci/ Drugie ies[illegible] ne y kwiátu ciemnego/ to też máło iest [illegible] dleysze niżli pierwsze.

¶ O ktorym Diascorides pisze iże m[illegible] zágrzewáiącą/ sciskáiącą/ á dla tego ty[illegible] dziom ktorzy są chorych oczu iest vży[illegible] le ku pożywániu/ abowiem posila z[illegible] wzrok wyiásnia.

¶ Też proch z tego ziela z ocztem a

...ne stolczmi wypądza. W wodzie v
... á potym miodem albo czukrem oslo
...ychawicznym ludziom/ y thym kto-
...ki glisty máią w sobie/ iest dobre ku pi
...ysko y vmárły płod z żiwotá paniam
...krew zsiádłą rospadza/ tarn(vymiata
...rzecz ktorąby sie człowiek zákłoł wyćią-
...ká/ stłukszy ie ná proch á z záieczym sa-
...z mąką ieczmienną ná miestce zákłote
...ć ná nocz.
...ież też y Constántinus lekarz pisze/ iż
...iest zágrzewáiące y wysuszáiące w trze-
...niu/ flegme z piersi purguie/ á ták ná
...wice iest dobre/ y zátkánie żył wyczyscia.
...uicenna tákież o nim pisze/ iż nietylko fle
...le y colere z ćiáłá człowieczego wywo-
...ádo to ziele roscie ná płonistych miest-
...y wodzie.

Trifolium

Konik Klee.

Capitulum 245

Konik iesth ziołko pospolite/ iest rzeczono po łáćinie Trifolium to iesth we trzy listhy rostące. Serapio pisze dwo iáki k... być/ ieden domowy drugi polny abo lesny/ Then iest wzwysz n... z niego g... wyrastái... n... ...och v roz... sty wyrastáią. ... nie ma podobne fenugrekowemu iedno iż drobnieysze. Domowy konik ktory ná ogrodziech y ná łąkách roscie drobno wszytko też we trzy listy/ ten iest mnieyszy/ á on pierwszy wietszy/ kthory oziebiony żołądek zágrzewa/ wiátry w nim trawi.

¶ Wodká koniku wietszego vsmierza kłoćie w żywoćie/ y też bolesc oddala ktora bywa gdy kogo niedzwiadek vije/ gdy oną wodką bedziesz cieplo maczał miestce/ y nasienie iegy thez tho może vczynić/ abowiem iesth mocnieysze niżli B

¶ Też konik wietszy y mnieysz bolenie (list. moszen y máćice vsmierza/ puchliny broni nie wymownie ktorą zowá po łáćinie Idropisis. C

¶ Też list iego w ocztie vwárzony/ iest dobry on oceth pić ludziom kthore wąż abo iáki inszy iadowity robak vije/ y też febre terciáne leczy/ tym obyczáiem/ trzy listki iego abo trzy ziarnká iego z winem wypite po kielko rázow/ iest to rzecz doswiádczona. D

Tribulus.

Oseth. Distel.

Capitulum 246.

Oseth iest dwoy/ ieden suchy drugi wilgotny kthory roscie około rzek y nad sámemi rzekámi ták iż liscie iego po wodzie sie sciele. Preth ma ná wierzchu miąszy á ku kończowi ćienki/ kthory ma ná sobie ostre á ćienkie tarnie/ ale suchy á domowy oseth/ then wysoko roscie á bárzo kole. Nasienie obudwu iesth twárde/ włosnosci oziąbiáiącey/ cierpnącey/ y wysuszáiącey. Diascorides/ Auicenna iednáko sie w tym zgádzáią/ aczkolwiek niektorzi powiedáią domowy być ciepły y suchy w pierwszym stopniu subtelnieyszy niżli wodny. A

¶ Galenus. Nasienie ostowe kámień w nerkách łamie/ puchliny/ twárdosci y nádymánia rospądza. B

¶ Też sok ostow z miodem przásnym zmieszány/ dziąsłá czysci y czuchnienie vst oddala. C

¶ Thez sok przerzeczony iesth dobry ná oczy ktorego D

dobra na fis[illegible] ktora bywa w stolczu / y bo-
lesc vsmier[illegible] barzo dobrze.

G ¶ Też w[illegible]zchy tego przestepu/gdy iuż przy
[illegible]chodzi ku [illegible]zrzeniu wgrzon[illegible] z sproystym Ko-
prem a z korzenim piotrusz[illegible]n[illegible]/gdi kto sie
napija cieplo/tedy vrine pedzi/y [illegible]ot mieszcz

H ¶ Też korzeń z winem vwarzony / odpgdza
bol zanogcice/gdi tego przilożiß na palce/y ro
spgda z niego niecziſtoſci / Y też to lekarſtwo
wyc[illegible]ga koſci z ran y mieſo zgniſe trawi.

I ¶ Też wino w ktorim wrzalo to ziele/ieſt do
b[illegible]na ſwiętego Valantego niemocy naprze
ciwko apopleyij/ ktora niemoc ieſtĥ barzo zla
tak iż we dwudzieſtu godzin vmarza człowie
ka/iedno iż płod w żywocie zabija/ y ieſt dobry
naprzeciwko vkąßeniu weża ktorego zoną Ty
rus ktori wchodzi w driakiew iedno nietrzeba
wiele brać razem tego/ tello czoby dwie drag-
mie zawaziło/á gdi pani tego ſobie włoży w
taiemne mieſtce/ wywodzi vmarły płod z ży-

K ¶ Też gdy ſie tego wina pani na[illegible]woła,
pijać będzie w ktorim wrzał przeſtęp/rzecz iey
przirodzoną pobudza y vine wywodzi/ y thęż
maćicę cziſci gdy na tym zielu pani ſiedzi.

L ¶ Też wrzod wodnim ſie zbiera y potim wy-
chodzi precz bol gdy vcziniß plaſtr z korzenia
przeſtępowego. y też z ſmalcu wieprzowego /
y z korzenia wyſokiego ſłazu weſpoleſ ſiłukßy/
á tego przikoziß na mieſtce ſadzelowe / vznaß
pomoc. Auicenna y Pandecta otim powia-
daią.

Cicorea.

Podrożnik. Wegwart.

Capitulum 32.

A ¶ Ziele ieſt zimne y wilkie
w wtorim ſtop. / á ieſt dwo-
iaki/ieden polny drugi og-
rodny/Ogrodny wiecey ch-
kodzi niżli polny.

B ¶ Sok podrożnikowy ieſt
dobry naprzeciwko zatkaniu wgroby / y na-
przeciwko zapaleniu iey/tim obyczaiem.
Wezmi ſoku tego ziela/mleczowego/ielenie-
go iezyka/każdego z nich po pok kwarthi albo
mniey-kwiatkow fiołkowych/rozinkow drob-

nych każdego z nich po cźtirzi dragmy/
nia ogorkowego/malunowego/citrullon
baniowego/naſienia lactuczanego/naſi
kurzeÿogi/każdego po dwie dragmie/ ſy
dragmie[illegible]edne/wßitki rzeczi przetłukßi wo
w poltory kwarti wody.przeziniwßy kielko
żek octu/ażeby poſowicza wywrzała/ á poł
przecedziwßi oczukruy białym czukrem á z te
go iuż będzie ſirop/ktorego ſie napijay ciepło
poranu y w wieczor/á gdy gi wypijeß/ thędy
wezmi typiłuły dawßi ie ſobie vczinić do ap-
teki. Wezmi Maſſi piłuł de Reubarbaro 2.
ſcropuły.Maſſi piłuł Stomachicarum ie-
den ſcropuł.Diadridy trzi ziarnka/ vczińp
łuły w liczbie dziewięć z ſiropem Wyſokieg
mleczu/á nazaiutrz wezmi dla poſilenia cz
konkow kołaczkow Diarodon abbatis z pie
razow/abo Triaſandali kołaczki też ſą dob
dla poſilenia/á z wierzchu na wątrobę ve
mazanie maſcią trinſandali/ abo wezmi t
dki wyſokiego mleczu / prochu ſandalowe
czarnego/á to ſpołem zmießay.á omoczyroſ
facelet we troie złożony przilož na wątrobę/i
dy gáſi zapalenie iey.

¶ Też ſok Podrożnikow ieſtĥ pomocny na
przeciwko vkąßeniu weża/y inßego iadowite
go gadu/abo zwierzęcia.

¶ Też ſok tego ziela z mąką iecźmienną á
trochą blayw a ſu/á zmießaß toczyſcie / ieſtĥ
rzecz barzo dobra na wrzedzienice gorące á b
lączki ktore zową Erizipile/.abowiem chło
y boleſc zatkumia.

¶ Też ſok podrożnikow zmießany z

...e

...zmie-
... to iesth
... liczu gdy

...dką łactucza-
...n powiada Ca

...entum

...mienna lebiotka. Sstainmuncz.

Capitulum 33.

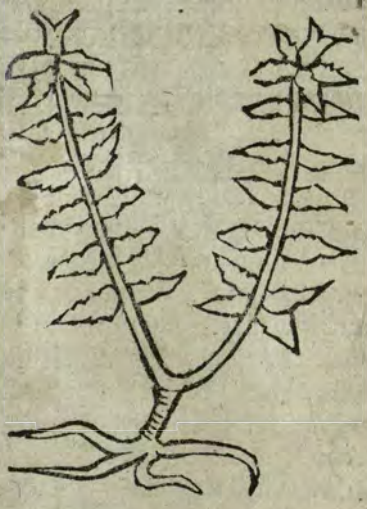

KAmienna Lebiothka / abo polna mietka iest ciepłosci y suchosci wtrecim stopniu á iest troiakiey osobnosci / iedna iest woniey swoiey y w lisciu podobna poleiowi ...edno iż liscia iest troche szyrszego á z tądże nie ...ktorzi zową ią piołynem. Wtora osoba miet...ki tey kamienney zową ią biała lebiothka / A ...rzecia iest na podobnosc mietki polney / iedno list ma szirszi y dłuższi niżli mietka polska. ...andecta z powiesci Galiena. Gdy ktori cz...ek pije sok kamienney lebiodki z sityą mio...edy pot pobudza / y poczenie czini. ...e k...enną lebiotkę zetrzesz z oliwą

á z trochą soli / y też z trochą octu / á tim pama zesz pulsi v rąk y v nog przed febr... zgodzinę tedy to pomazanie oddala drżenie y zimnosc ktora przichodzi w febrach.

C ¶ Też to lekarstwo iest dobre na denną niemoc / pomazawszi tim tę żilę ktorą zową sciatica.

D ¶ Też sok tego ziela vwarzony z winem / abo samo ziele vwarzone w wine / á tego sie napijay / rzecz przirodzoną pobudza paniam barzo mocznie.

E ¶ Thez tredowatim ludziom iest barzo pomocne lekarstwo z inszymi rzeczami na tę niemoc pomocnemi / abowiem trawi y rozpądza nieczistosci ty z ktorich trąd pochodzi.

F ¶ Sok tego ziela z wiuem / na sinosc ktora bywa pod oczima przikożony / spądza ią precz

G ¶ Też sok tey mietki piti z wodką piołynkową abo przez klistere wpuszczony do ielit / robaki glisti wypądza y zabija. Też sam sok iego zabija y morzi robaki kthore bywaią w vszoch y w ranach ktore pochodzą z łych krost,

H ¶ Thez gdy z tego ziela będzie vczinion czopek suppositorium / á włożisz gi do macice / tedy płod vmarły wypądza / ale z winem masz vczinić ten czopek / á przeto ma moc ostrą wyczyniaiącą dla ciepłosci ktorą ma w sobie / y dla gorzkosci.

I ¶ Też samą kamienną lebiotką vwarzoną w wodzie á oczukrouawszy / kto ią pije / tedi nie czystosci z wątroby y z sledziony wypądza / y żołtą niemoc vzdrawia.

K ¶ Sok tego ziela naprzeciwko vkąszeniu węża iest barzo dobry gdy nim miestce pomażesz vkąszone / y też stłuczone miestcza y oddławione goi.

L ¶ Też kamienna lebiotka z winem pita / iad vcina y mdli / y też mdły żołądek posila / A kurzenie z tego ziela / węże z domu wygania / á przeto miedzi inszemi znamienithemi lekarstwy godne iest policzenia. Pandecta mowi / Dzisieyszego czasu miedzi lekarzmi iest nazwano to ziele Diacalamentum / dla slachetnosci tego ziela.

Centaurea.

Jest

ná ty rzeczy iest dobrym lekárstwem/ á zwłaszczá wino biáłe sthárc á srzednie moczne/ ná wierzch przyłożone z czemkolwiek/ iad wyciąga z wnątrza/ duchy żywiołne posila/ ich moc do wszytkich członkow przywrácza/ á to gdy ie zmiesza z ynemi rzeczámi ku temu służącemi mocz wszelkiego lekarstwá w sie bierze bądz zátwárdzáiące bądz odmiekczáiące álbo też posiláiące/ á ták y ku ynem sławnieyszem lekárstwam może być przyliczono/ y ku wiele vżytecznym rzeczam dowćipnem misterstwem może być brano/ gdziesz tho nam pracza pilna y doswiadczenie moc iego wielką oznaymiá. Przyrodzenie winá iest złożone z ogniá y z powietrza. O mocy gron winnych iest pisano wyższey máło v agrestu/ tho iest v plonego wina.

Zizania.

Kąkol. Katten.

Capitulum. 261.

Est Kąkol ziele ktore rosćie miedzi zbożem/ ma ziarnká czarne niewielkie gránisté/ mà moc zágrzewaiącą y laxuiączą gorzkiego smáku. A

¶ Diáscorides/ Kąkol w wodźie ál bo w winie vwárzony vryne pedzi y glisty w żywocie zábijá. B

¶ Thez opuchliny y twárdosci odmiąkeza y rospądza: ma też moc wysuszáiączą y rospądzáiącą/ á ták brodawki od niego giną/ y trąd gdy kąkol stłukszy ná proch á z przásnym miodem y też z octem zmieszány/ bedziesz pomázowal ty miestczá. C

¶ Thez reme oddala proch iego w oczćie námoczony á potym wysuszony/ á tego prochu w chuste záwiązawszy masz często woniáć ták stráćisz reme/ y Catarrus zginie od tego. D

¶ Też wino w ktorym bedzie vwárzon kąkol wątrobe y śledzione czysci/ y też kolike vsmierza w ielitach y w żołądku/ á zwłaszczá ktorzy ludzie z wiátrow tákie bolesci miewáią. E

¶ Też proch kąkolow w polewkach iedziony Emorroidi otwiera y glisty zábija dáwszy prochu iego z przásnym miodem ná tzczo/ tákiesz chrobaki ktore bywáią w vszoch. F

¶ Też pisze Plinius iż proch kąkolow z miodem y z octem zmieszawszy/ iest dobry náprzećiwko vkąszeniu wężowemu á námázowáć miesce/ też bolesci zebow (z octem vuárzony á tem płokáć y dzierżeć ná zebiech) vsmierza. G

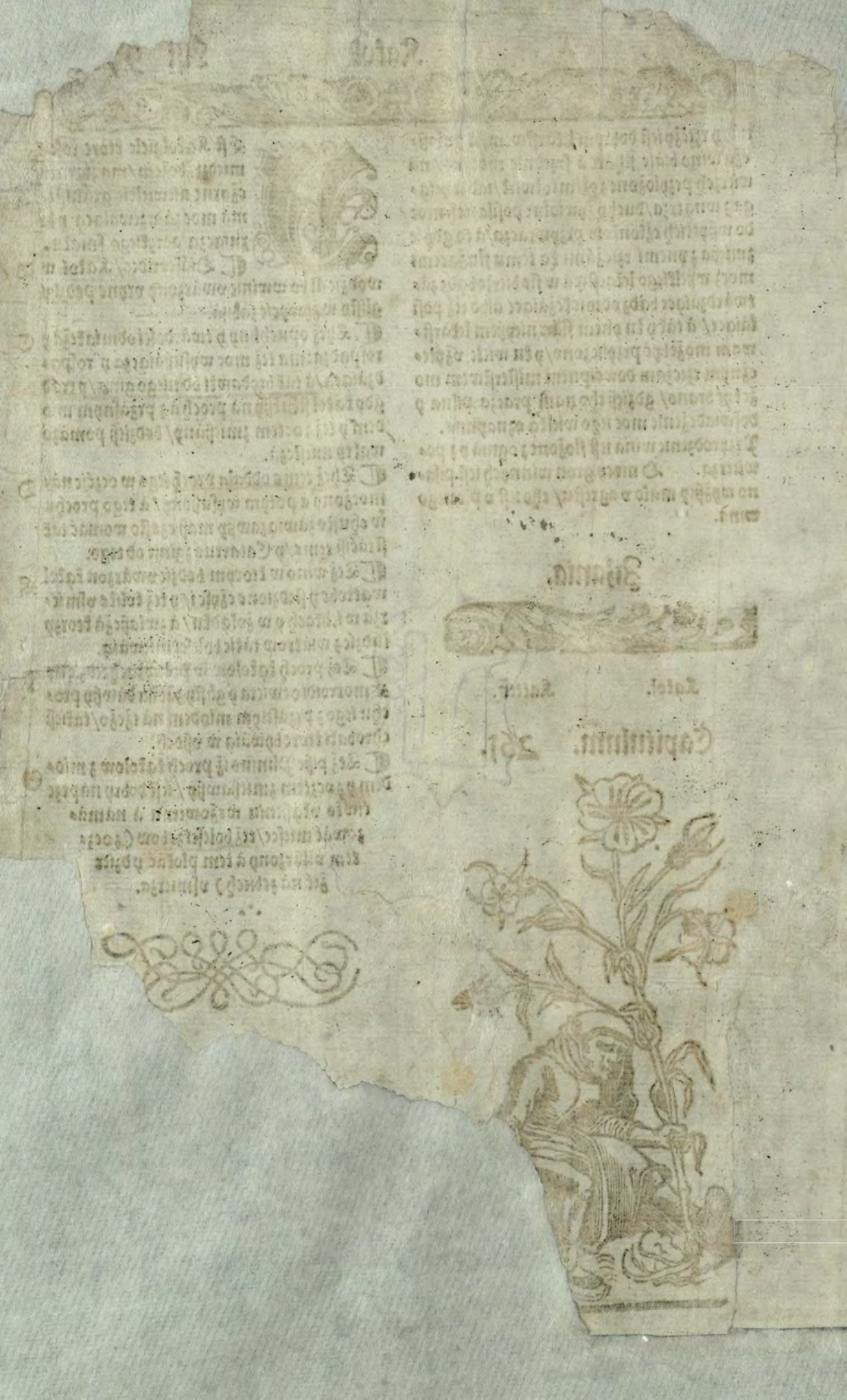

Centurzija, Fieberkrawt.

Capitulum. 34.

A Jest ciepła y sucha w trzecim stopniu/ a iest dwoiaka / iedna wietsza á druga mnieysza/á ma moc spaiaiącą j stulaiącą/abouiem gdyby korzenie wietszey centurzyiey było włożono w garniecz w ktorym mieso wre/tedy sztuki onego mięsa zrostą sie. á tak gdy swieża będzie położona na ranę goi ią mocnie/y też proch iey to vczini.

B ¶ Korzenie centurzijey wietszey/to iest proch iego/ abo vwarzenie tego korzenia z lakriciją w wodzie/dobre iest tym ktorzy krwią pluią.

C ¶ Też vwarzenie Centurzyiey wietszey abo mnieyszey z ielenim iezikiem/ y thez z rozinkami/y z lakricyą/á potym przecedz á oczukruy iest dobre ku picu tim ktorzi zimnicę maią mowi Platearius z powiesci Galienusa.

Centurzya iest ziele ktore iest godne policzenia miedzi inszemi wybornemi lekarsthwy/ ktora wypycha zatkania sledzony y z wątroby przez żadnego obrażenia/a tak iesth barzo dobra na żołtą niemoc/w piciu abo w siropie.

D ¶ Też woda w ktoreyby wrzała Centurzya pobudza przirodzoną rzecz paniam/y też płod ku wysciu posila/á przeto niema być paniam dawano brzemiennym to picie / boby musiała przed czasem mieć porodzenie/á gdy przy-

łożysz
nego/t... ...ien
nie wątroby y s... ...tony.
iest znamienita pomocz /
przyłożysz.

¶ Też Centurzya z winen.
na/á potim onego przyłoż na .
vrinę ku wysciu/Y też na sledzi...
lekarstwo na niemoczy iey. A gdi m...
vczyniona z soku Centurzyiey y z proch...
go á z oliwą á z trochą wosku/a z tego vczyn
masć/á gdy będziesz pomazował abo przykładał na sledzione/tedy twardosc iey miękczy

¶ Też naprzeciwko twardosci sledziony y wątroby/y naprzeciwko żołtey niemoci iest pomocne to ziele w siropie tym obyczaiem sprawuiąc. Wezmi soku Centurzyiey mniey niżli poł kwarti/wodki ieleniego iezika thez trochę mniey niżli poł kwarty/korzenia włoskiego kopru/piotruszczanego/opichowego/ nasienia ogorkowego/malonowego/ citrullowego / baniowego/każdego po trzech dragmach/ warzty rzeczy w wodzie ażeby trzecia częsc wywrzała/á potim przecedziwszi oczukruy á thego sie napijay ciepło/tak poranu iako y inedy/a potim wezmi piłuły dragmę iednę de Reubarbaro/ á pothym dla posilenia wezmi Kołaczkow Diacalamentum.

¶ Też ten sirop iest dobri na kolikę cieszką / y też sok Centurzyiey z wodką rożaną / iest dobry na oczy/abowiem wysusza ie znamienicie.

Cinoglossa.

Psi iezyk/abo iezyczki. Hundesczung.

Capitulum 35.

Jest to ziele Psi iezik podobne zielu babce/iedno iż Psi iezik iest dłuższy á węższy / a ma nawierzchu liscia swe nieiakie żyłki iakoby kosteczki. Sok tego psiego iezyka z octem zmieszany/goi rozpadliny y krosty vst y warg/y insze rany szkodliwe. Jest też psi iezik zimnego y suchego przyrodzenia. So... go psiego iezika z sokiem babczanym ...

 ...niem

niem kosaćczowym á z trochą miodu / zmieszay społem/á tym namazuy rany y rozpadliny ktore bywaią w podniebieniu y w vsciech goi ie mocnie.

¶ Thez vwarz psi iezik z babką y z giczelnikiem/á w tim siedz w zielu wannie/y tez okładay nim w sobie nyrki abo krziże chceszli zastanowić gomoream/to iesth cieczenie nasienia przirodzonego meżcziznam/á pothim vwarz kwiatkow z lisciem włoskiey wierzby á z trochą bobrowych stroiow y z octem/á tym sobie okładay członek taiemny wszitek chceszli to zastanowić/ Abo vwarz nasienie Lactuczane/ci[illegible]ulli/psilij/ malonowego/ ogorkowego / ku[illegible]zey nogi/swiniego mleczu/warz że to w wo[illegible]dzie zgodzine/á potim przilož agrestu á troche [illegible]ctu/á tego sie napijay chceszli zastanowić te[illegible]ż przyrodzoną meżczyznam.

Są też niektore rzeczy/ktore trawią na[illegible]ie y duchy ożywiaiące ktore mnożą nasie[illegible]/y też wiatry trawią/iako iest włoska wirz[illegible]/ruta/maiorana/mietka kamienna/kmin / [illegible]anyż/abowiem ty rzeczy są ktore trawią y ro spądzaią wiatri y nasienie przirodzone. Plateariusmowi na tym miestczu gdzie mowi o włoskiey wierzbie.

¶ Też vwarzenie psiego iezika/ á osłodziwszy napijay sie tego/abowiem nieczystosci lipkie z żołądka wypądza.

¶ Też wezmi psi iezyk á sercze małey żabki / á ty rzeczy połoz gdzie chcesz/tedy na ono miestce wszitci sie psi zbieżą/ á gdy ty rzeczy włożysz pod wielki palec nożny/tedy na cie żadny pies nie szczeknie/ale będą iakoby niemi/á gdy ty rzeczy zawiesis na szyie psią i[illegible] gebą niemogł dosiąc/tedy sie będzie wkoło [illegible]raczał iako koło/tak długo aż padnie na zi[illegible]ie iakoby zdechły/ á to iesth rzecz doswiadczona naszych czasów. Woyciech mowi na tym miesthczu gdzie mowi o moci ziol.

Camomilla

Rumien. Camillen.

Capitulum 36.

RUmien ma wsobie ciepłość y suchosc w pirwszim stopniu á ma moc odmiękczaiączą y też rozpądzaiączą/gałązki y kwiatki rumnowe są iednakiey moci. A

¶ Woda w ktoreyby wrzał rumienek z byliczą/á tym naparzay maćice/rzecz przirodzoną pobudza paniam/y też tym paniam ktore maią porodzić/czini łacne á przez bolesci porodzenie. B

Też

iączą/á przeto iest vżyteczne naprzeciwko cieſzkiemu puſzczaniu vriny ktore bywa z boleſcią po troſzcze a czeſto.

B ¶ Tez na kamień tym ſpoſobem/wezmi korzenia tego ziela ſtarſzy ie dobrze/korzenia pio truſzczanego/kazdego rowno ſzeſc vnciy/naſienia opichowego/włoskiego kopru/ſamikamieniowego/kazdego po vnciy/wſzitko ſtukſzy vwarz w winie ażeby trzecia czeſc wywrzała / á potim przecedziwſzi oczukruy á piy na przeciwko tym przygodam.

C ¶ Tez vwarziwſzi wodny oſtrziß w winie a bo w wodzie/á potim gdy vwre ſtlucz gi a zmieſzay z oleykiem rumienkowym abo z proſtą z oliwą/á tego cieplo przilož na nyrki abo na krzize/wywiedzie vrynę obficie.

D ¶ Tez gdy vwarziß korzenie iego w winie z zielem ſamikamieniowym/á potim nabrawſzi oney wody cieplo w ſikawkę wpuſzczayże tam w korzeń męzski / znamienicie kamień wypędza ſamiąc gi w prawdzie/Y tez naprzeciwko boleniu zolądka y inſzych wnetrznoſci/ ieſt dobre to lekarſtwo.

E ¶ Tez warzony oſtrziß z ſamem czynamonem w winie/tedy zolądek barzo twirdzi y boleſci w nim zatlumia.

F ¶ Tez vwarzenie tego ziela w oliwie ſamey tak długo iżby barzo vywrzało/ale korzeń ma być warzony ſkraiany drobno/ á kto ma pamięć zapſowaną prawie z gruntu/ włoż tego na węgle/nad tim dymem biorąc gi wſie vſti poſila pamięć y głowę/y mozg barzo dobrze.

G ¶ Proch korzenia tego ziela włożony na rany zie gorie y wilgoſci wyſuſza.

¶ Tez kto go pozywa/czyni czud[illegible] tez wonią vſt złą przikrą odeymuie/ [illegible] n[illegible] czini/Platearius powiada.

¶ Tez korzen tego ziela ſtłuczony z z[illegible] paraliżowym abo z ſokiem iego / á z oleyk[illegible] bobrowego ſtroiu/a to ſpołem zmieſzay á n[illegible] mazuy członki w ktorich ie i bol/pomaga y zyły ſuche poſila ktore ſą zemdlone.

¶ Jedno czeſte poziwanie korzenia tego ziela ieſt ſzkodliwe/abowiem pali krew/ Auicenna mowi. K

¶ Vwarzenie tego ziela/goi rozpadliny vſt y dziąsła zgniłe/tą wodą płocząc/y zeby twirdzi barzo dobrze/ L

¶ Wino w ktorimby był warzon korzeń tego ziela/kte by ie pił maiąc zły mecherz/á ztąd czeſte puſzczanie vriny y zbytnie / niemogącz czaſem zatrzimać/tedy pomaga to wino y zaſtanawia/y nyrkam ieſt oſobliwa pomoc. m

¶ Tez gdy vwarziß to w winie a przilozyſz go na macicę zaziębioną/zagrzewa ią czyſcie y tez emoroidy pobudza/to ieſt krew z ſtolcza, y naprzeciwko długim febram oſobliwą moc ma gdy go kto w ſiropie pozywa. Serapio/ Pandecta/Platearius o tym powiadaią. N

Celidonia

Celidonia abo Złotnik.
Schelwurcz.
Capitulum. 42.

D

Celidonia iest ciepła y sucha w czwartim stopniu / á iest dwoiaka / wietsza y mnieysza/á wszakoż iedna wmiasto drugiey może być brana a gdy ktori doctor pisze ią w receptach / thedy korzenie ma być rozumiano nie ziele/abowiem w korzeniu iest wietsza moc rozpądzaiącza y trawiącza y też przeciągiąca

B ¶ Jest pomocna naprzeciwko bolesci zębow ktora przichodzi z zimney przicżyny/to iest gdi proch z korzenia Celidoniowego będzie na zębie bolącim trzimany.

C ¶ Też głowę cżisci z zimnych wilgosci y też maćicę paniam/y fortkę niższą wysusza barzo dobrze/gdy włożisz tam związawszi proch korzenia Celidoniowego z oleykiem Liliowym / a vwikłesz bawełnę y tam wetkasz iżby tak było przez noc/á potym wyimiesz/Abo tak vcżiń wezmi korzenia tego prochu / abo wszithkiego ziela y korzenia/warzże to w wodzie á potym postaw pod sie iżby para szła miedzi nogi do maćice abo do maćierzizny.

D ¶ Też wezmi korzenia Celidonijey stłucż żegi/á potim warz w winie/á gdyby miał gryzienie w żywocie / thedy rozmocżiwszi gębkę w ciepłym winie onym/ przikładay na miestcze bolące/odeydzie bol precż/y na kolikę iest dobre to lekarstwo.

¶ Też rzecż przirodzoną paniam wywodzi gdy będzie tym sobie naparzałn maćice.

¶ Też woda w ktoreyby wrzało korzenie Celidoniowe/włożiwszi w nie miodu/á tim sobie vsta płokać/wysusza krosti złe w vsciech y goi á nawiecey bolączce Cancer barzo sie przećiwi

¶ Też proch tego korzenia z sokiem iego / fistułę zastanawia wysuszaiąc ią gdy tam tego będziesz wpuszczać cżesto w dziurę fistulną/ Platearius powiada.

¶ Też sok Celidoniey z tuciją ktora iest w aptece zmieszawszy ie społem / á thego wpuszczay na oczy/potwierdza mdłe oczy wyiasniaiąc ie y makuły spądza z nich.

¶ Niektorzy piją wino w ktorim warzona Celidonia dla żołtey niemoci.

¶ Diascorides capitulo de Celidonia. Sok Celidonij wietszey z miodem warzony na wę[illegible] bielmo y in[illegible] nieczystosci z oczu spądza y

[illegible] sok C[illegible]owy z trochą siarki/kiedi pomażesz skorę tim/krosty y insze szkaradosci zgładza/á tak dobry iest na swirb.

¶ Też sok Celidoniowy z miodem zmieszany/á potim ciepło w nos wpuszczony / głowę cżysci. Pandecta powiada y Serapio z pouiesci Diascorida. m

Catapucia.

Słoczek abo Trłycz. Spingkraut.

Capitulum 43.

A Trłycż/ iesth to ziele ciepłe w trzecim stopniu/ á wilkie w wtorim stopniu/á gdy w receptach naydziesz pisano o Trłyczy/ masz rozumieć nie o zielu ale o ziarnkach/z ktorich ziarnek skoreczkę wirzchnią zdzieraią. Zielona Trłycż ma przednią moc cżiscienia y purgowania flegmy / a potim melankoliją y kolerę pędzi precż.

B ¶ Też ma włosnosc purgowania wilgosci przez vsta / á tho z nieiakiey tłustosci y lekkosci ktorą ma w sobie/á tak niewadzi bierać abo pożywać tich ziarnek zdrowym ludziom dla zachowania zdrowia.

C ¶ Też niemocznym iest dobre/á nawiecey maiącim

maiącim na każdy dzień febrę ktorą zouą quotidiana/ktora z flegmy floney pochodzi/ z ktorey też flegmy y swirzb sie mnoży/ á to thym obyczaiem vczyniwszi sirop. Wezmi trlyczowego nasienia polney driakwie/polney ruty/ każdego znich po garsci/ korzenia Sosnky mnieyszey/paprotki / każdego znich po cztyrzy dragmy/kaniey przędze/listkow senes / każdego z nich po dwie dragmie / ty rzeczi wszithki warz w wodzie aże do wyuarzania trzeciej cześci/á przecedziwszi oslodź szymowanym miodem/a tak sie tego siropu napijay po ranu y w wieczor przed wieczerzą we dwie godzinie /

D ¶ Też możesz sobie vczinić Claret tym obyczaiem, wezmi trlyczu garsc/cinamonu/ galganu dwie dragmie/imbieru trochę/ stlucz ty rzeczy wszitki miałko á warz ie w winie/á przi loż trochę miodu szymowanego/ á potim przecedz przez worek/á to będzie roskoszne picie ludziom znamienitem á roskosznym/á nawiecey tim ktorziby mieli febrę quotidianę.

E ¶ Też to picie iest dobre tym ktorzi maią bolesc w nogach/ktorego picia abo siropu możesz pożywać y w mięsney polewce.

F ¶ Też wino w ktorym było warzono to ziele iest dobre ku piciu tim ktorzi miewaią kłocie w cienkich ielitach/zową tę bolesc Iliaca/barzo zła ą szkodliwa ta niemoc.

G ¶ Też toż wino wktore przilożisz ziela piruosnki/ktore sie napirwey vkazuie na wiosnę / á oslodziwszi gdy sie tego napijać będziesz / abowiem iest dobre naprzeciwko paraliżowi/y na przeciwko bolom członkowym y stawowym.

H ¶ Też proch Trlyczy z trochą prochu cinamonu w miękkiem iaiu wzięti / abo w iakiey polewce/leguchno purguie flegmę z człouieka

I ¶ Moc liscia Trlyczowego iesth mnieysza niżli ziarnek iego.

K ¶ Też ziarnka tego ziela pietnascie w liczbie skorki z nich ziąwszi/a zmieszawszi z nimi trochę aloepatici á mastiki też trochę/zmieszay to społem stłukszy á vczyń piłuły / wezmiż ie na noc chceszli aby z ciebie wypędziły flegmę z kolerą y insze wodne wilgosci przez stolce/czinią też wraczanie.

L ¶ Też swierzb y trąd wypądza y glisti z żywota dzieciom/gdy ie vwarzisz w wodzie á ku piciu dasz. Serapio z Panectą powiadaią.

Cucumer.

Ogorek. Kurbis.

Capitulum 44.

DOgorek iest zimnego y wilkiego przirodzenia w wtorym stopniu/ nasienia pożywamy w receptach/nasienie ogorkowe/baniowe/citrullowe/malonowe/ty nasienia są iakmiarz iednakiey moci y włosnosci/ Thy nasienia vsmierzaią gorączosc/zapalenie / y też gorączosc kolery odeymuią/iedno iż Ogorki/titrulli/malony czinią złe wilgosci ktore są łaczne ku prochnieniu y gniłosci/ á tak potim ku zimniczam/iedno iż nasienie ogorkowe lepsze iest niżli citrullowe. A

Citrullus iest trudnieyszi ku strawieniu/á czyni zimnice barzo długie/ktorego złosci przeciwi sie hanyż zagrzewaiąc żołądek.

Ktorzi ludzie miewaią omdlewanie z gorącej przicżyny/sama telko wonia Ogorkowa ożywia człowieka serce chłodząc.

¶ Sok ogorkowy abo Citrullowy/pragnienie odeymuie. B

¶ Też gdy vwarzisz ogorek z citrullem w vodzie á przileiesz trochę octu á miodu/á tego sie C

...ß / czini wraczanie flegmistemi ...n/a na...iecey gdi kniemu przilożiß ...ryczowych.

...ok Ogorkow z sokiem Citrullowym / ...erza bolesc czlonkow taiemnych v męż...n/to iest iądrek/gdy nanie przilożiß rozmo...żywßi piekny facelet.

¶ Nasienie Ogorkowe/citrullowe/ malonowe/są nasienia pędzące vriny á tak są godne ku lekarstwam.

F ¶ Też ty nasienia są dobre na przeciwko zatkaniu wątroby y sledziony/nerek/mecherza /y naprzeciwko wrzedzieniczam ktore sie czynią w piersiach/ale ie trzeba z wierzchnich skorek obłupować/a potim maß ie zetrzeć/á pothym w tyżannie warzić/á potim przecedziwßi oczukruy á piy/będzieß miał lekarstwo naprzeciwko tym chorobam,

G ¶ Też w gorącich á w ostrich gorączkach / iako w tercianach/w vstawicznych / ktore zowiemy ogniowemi/abo też w łożnych niemoczach/to czworo nasienie vwarzone tym obyczaiem iest wielkiey pomoci. Warz nasienie ogorkowe/malonowe/citrullowe/ y korbasoue warz e ie w wodzie iakoby we dwu kwartu/ á potim włoż knim soku wysokie° mleczu mniey niżli połkwarti/kwiatkow fiołkowych/ rozynkow drobnych iakoby po czterzech dragmach/ nasienia lactuczanego/kurzey nogi / ieczmieniu iuiube sebesten/w aptece ty są owoce/ każdego rowno po dwie dragmie/sliwek węgierskich siedm/ niechay ty rzeczy wraią wßithki społem przilawßi zpieć łyżek ocztu/ażby trzecia część wywrzała/ á pothim przecedziwßi oczukruy á piy poranu y w wieczor ciepło po trunkowi/á gdy gi wypijeß za kiełko dni/ Wezmiż potim lekarstwo z soku rożanego z apteki połvncij/cassie fistuły trzi dragmy/ á tho wezmi na switaniu z wodką mleczową á z boragową dla stolczow/iest to rzecz nie podła temu możeß wierzić na takie niemoci gorące/ a potym nazaiutrz po purgacijey/wezmi kołaczkow za groß ktore zową Triasandali/abo Diarodon abbatis cztirzi razem dla posilenia żołądka y wątroby/abowiem ten sirop y tym iest dobry barzo ktorzy maią suchoti / vrine thez pędzi y stolce czini lekko. Serapio z Pandectą powiadaią/y Platearius tego poswiadcza.

Calamus siluestris

Tatarskie ziele. Wilder calmis.

Capitulum 45.

A Jest to ziele Tatarskie ciepłego y suchego przirodzenia á ma moc subtilizowania y vmocznianiа swoią korzennoscią wrodzoną / á z tądże pobudza rzecz przirodzoną paniam znamienicie/y też vrine pędzi gdy gi vwarziß w winie z kopytnikiem á z bożym drzewkiem/á potim osłodziß trochę miodem ßymowanym/a tego sie napijay poranu y w wieczor trunk á potim onemże zielem przecedziwßi pirwey wodę onę w ktorey wrzały/okładay ciepło dymiona y maćicę/ abowiem to sprawia ku mieniu tich rzeczy.

B ¶ Też wino w ktorym wrzało Tatarskie ziele z zielem y z nasieniem opichowym y z chebdowym/á potim oczukrowawßi/iest dobre na przrciwko opuchlinie żywota ktora przichodzi z zimney przicziny/y też iest dobre to picie naprzeciwko trudnemu pußczaniu vriny / ktora bywa po troßcze á z bolescią/y thez nyrki spomaga chore/A gdy czopek vczyniß z tych ziol po vwarzeniu á włożiß w maćicę/niemoc paniam przirodzaną pobudza/ y bolenie w maćicy vsmierza/abo vczin z tych ziol wannę na ... tego ziela/á siedzże w tey wannie / ... sobie dymiona y maćicę.

C ¶ Też plastr vczinionу z tatarskiego ziela á z korzenia diptanowego/stłucz że ty rzeczi społem á wley knim oliwy / á ieszcze drugi raz przetłucz á potim ciepło przilož na goleni w ktorichby była bolesc abo łamanie/ abowiem ma moc osobliwą plastr ten naprzeciwko takiem bolesciam posilaiąc żyły suche/ y miestce odławione abo stłuczone wspomagaiącz/ czo iest rzecz czesto doswiadczona.

D ¶ Korzeń tego ziela tatarskiego iesth barzo korzenny á zagrzewaiąci/á iest dobri naprzeciwko boleniu żołądka y inszich wnetrznosci / ktora bolesc pochodzi z zimney przicziny y z wiatrow.

E ¶ Też wino w ktorimby wrzało to korzenie z cinamonem á z gałganem/trawienie czyni dobre/abo vcziniwszi proch z tego polskiego korzenia á z cinamonem á z gałganem / związawszy ty prochy day wypić z winem ciepło dla posilenia żołądka/á oczukruiesz dobrze.

Canapus

Konop. Haniff.

Capitulum 46.

Konopia iest ci[illegible] w wtorim stopni[illegible] nie konopne iest wi[illegible] gi niżli samo ziele / [illegible] ma wielką moc wysusz[illegible] czą y też ma moc rozpąd[illegible] iączą opuchliny y wiatri/ á przeto nasienie konopne iest dobre na opuchlinę żiwota kthora bywa zimney przicziny/á mleko vcziniwszi gęsto z siemienia konopnego / wysusza nasienie przirodzone mężcziznam/á niektorzy wyciskaią sok z siemienia wpuszczony ciepło w vcho / bolesc odeymuie y vsmierza/Serapio powiada/iż gdy korzenie konopne swieże będzie vuarzone z korzeniem wysokiego slazu á z psinkowym/á potim stłuczesz á vcziniß plastr/á przi łożysz na wrzedzienice abo na bolączkę bolączą á zapaloną/barzo iest vzyteczne.

¶ Też oley z konopnego nasienia wpuszczone w bolące vcho/bolesc vsmierza. B

¶ Thez gdy kto wycisnie sam sok z nasienia konopnego á poziwa go tedi czini bolenie gło C

¶ Też listki Konopne z bożim drzewkiem w ługu warzone/są pożiteczne / ktoby sie myl tem ługiem/tedy włosi długie czini/y głowę barzo czisci. D

¶ Polewki/á nawiecey gdi samo siemię/nie dobre iest ku iedzeniu/abowiem iest trudne ku strawieniu/iedno iż wiatry wypądza. E

¶ Też sok wszitkiego ziela wpuszczony ciepło na ranę bol vspokoia. F

¶ Też ktoby sie obiadł siemienia konopnego á z tąd by miał nieiaką chorobę/ tedy sie ma napić wody z miodem á z octem vwarzoney/ abo siropu acetosum (w aptece maią) odeydzie niemoc/to iest bolesc wnetrza/y bolesc głowy ktora byua dla dimow wstępuiacich w głowę z żołądka z tego siemienia konopnego. G

¶ Też vwarziwszi nasienie y korzenie konopne z blaywasem á z oleykiem rozanym stłucz ty rzec y społem á pothim onego przykładay na bolączkę/vznasz pomoc. H

Cartamus.

Domowy szafran.
Wilderschaffran.

...pitulum 47.

SAfran domowy abo krokos ma w sobie ciepłosc w wtorim stopniu nasienie domowego ßafranu iest nauzyteczniejße á potim kwiat iego/ma włosnoſe wysußaiąc czą y ocieraiącz̄/czknienie czini y skłonnoſe ku wracaniu y stolce pobudza/á tak żołądkowi ßkodzi/a wßakoż gdy kniemu przyłożiß trochę imbieru á galganu/tedy vczini purgacią ten krokos bez obrażenia żołądka.

A

B ¶ Kwiecie tego krokosu starwßy ie na proch przymießaß octu/á gdy tim będzieß namazował na dziwe mięſo abo na lißay/zginie.

C ¶ Też ſpadały ięzik abo vſta v dzieci tym namażeß kielko razow á vleczyß.

D ¶ Też kwiatki ßafranu ogrodnego w winie warzone/mleko w piersiach białym głowam zsiadłe rospuszczaią.

E ¶ Thež naſienie tego krokosu vwarzone w polewce kapłuniey abo kurowey/ czini stolcze ...rzez ktory wywodzi flegme z żołądka y z pier... ¶ Też tey polewki z tym ßafranem mozeß wlać w kliſtere do ielit chceßli kolike vleczyć.

F

¶ Też żołtą niemoc vleczyß gdy kwiatki tego krokosu vwarzyß wſytie á tego daß ſie napić kielko razow poranu cieplo dobri trunek.

G ¶ Też gdyby kogo niedzwiadek vkąſił chcąc vwarz krokos w winie abo w wodzie á daß ſie napić/y zapocić ſie ma po tim/á ktemu ten krokos ſtłuczony przymießay octu á przyłoż na ranę ktorą niedzwiadek vczinił/wyciągga iak powiadaią niektorzy lekarze/aby korzeń Krokosow w ręce trzimany boleści bronił ktoraby miała przyść od vkąßenia niedzwiadkowego.

H ¶ Też kur stary tłuczem zabity/ á nie zarzezany ktory ma być wypruty á oskubiony/ á ty rzeczy weń maią być włożone/naprzod cynamon/krokos/hanyż/lebiotka/y korzenie paproti każdego z nich pod miarą/ á potim zaßpuntowawßy tego kura/maß warzić ze dwie godzinie/á potim ta polewka iest barzo dobra naprzeciwko iadom niedzwiadkowym y wężowym/o czim Pandecta z Platearzem powiadaią y o tim świadczą.

Caulis.

Kapuſta/ Kraudt.

Capitulum 48.

A Kapusta ma wilgotnosc w lisciu swoim / á iest troiaka/domowa/lesna y morzka/ lesna ta iest nawiętszey gorzkosci á ostrosci / á tak ku iedzeniu mało pożyteczna/abowiem czini krew grubą y nadyma żołądek/ydarcie w żołądku czini/Kapusta domowa iest odwilżaiącza/ale kiedy ią przewarzysz tedy ma moc wysuszaiącza/barzo mało tucznosci daie/ krew niedobra sie z kapusty mnoży á wszakoż kapusta swieża na tłusthem miesie wokowym vżitecznieysza y lepsza bywa.

B ☞ Też kapusta domowa vsmierza bolesci.

C ¶ Też popioł kapustny iest cirpnąci/á mocznie wysuszaiąci.

D ¶ Też list kapusty domowey przilożony na wrzedzienice/vsmierza.

E ¶ Też sok kapustny z winem piti y z rozinkami drobnemi/żołtą niemoc oddala/ y sledzione natwardziałą scieńcza/vrine obficie pędzi

F ¶ Też nasienie kapustne starte á z wodą piołynkową ku piciu dane/glisti w żywocie v dzieci zabija.

G ¶ Też popioł z korzenia Kapustnego dany z wodką graminis ktora iest w aptece/ kamień kamie y wypądza z człowieka.

H ¶ Też kapusta ogrodna troche niedowarzona/odmiękcza żywot y stolce czini. Diascorides swiadczy/A gdy ią barzo przewarzisz/tedi zasie żołądek zatwardza y obciąża.

Isaac żyd powiada kapustę być suchey y zimney włosnosci.

I ¶ Też kapusta ktorą lecie zbieraią / spaleńszą krew czyni niżli kapusta ktorą zimie zbieraią. Bowiem kapusta zimie zbierana wieczey odmiękcza żywot y stolce czyni y vryne pędzi, á zwłaszcza sok abo polewką kapustna.

Cicuta.

Swinia wesz.

Pfefferkraut / oder Scherlinck.

Capitulum 49.

A Swinia wesz iest ziele swiadome ktore iest barzo oziębiaiące/á zwłaszcza korzeń y nasienie iego/ á dla swey zbytniey zimnosci/ iako iad zabiia gdybygo ktore zwierzę pożywać miało/ a wszakoż gdyby tego nasienia człowiekowi zadano/tedy mu sie dać napić vina korzennego naczszczo dobry trunek/bo tym zatłumisz moc iadowitą tego nasienia.

B ¶ Wirzchy tego ziela zbieraią y wyciskaią z nich sok/ktory potim na słonce wystawiaią iż sie tak zgęstnie y zpiecze/ á ten sok iest dobry na bolrsci oczu z wodką rożaną y z koprową rozpuszczony/á tym oczy bolące maczać.

C ¶ Też ktoby miał wrzod abo bolączkę barzo bolącą/ tedy stłukszy to ziele przilóż na wrzod bolesc odeymuie.

D ¶ Też ktoby miał chorobę płynącą z członku męskiego wilgosci/ thedy tym zielem obłoż członek taiemny/zastanowisz płynienie y niewzwod czyni.

E ¶ Thez gdyby plastrem z tego ziela obłożył piersi białey głowie/tedy iey mleko odeymie. A gdyby ten plastr przikładał na członek thaiemny młodemu mężczyznie / tedy mu nie będzie rosc / thakież piersi młodey białey głowie nie będą rosły pod tym plastrem.

F ¶ Też swinia wesz iest vżyteczna naprzeciwko podagrze/y naprzeciwko Sciatice/ gdy to będzie sobie nogi vmywał w tim zielu [illegible] rziwszy ie z chebdem y z rumnem.

¶ Też liscie tego ziela stłuczone á na opuchline przilożone iest barzo dobre/y insze bole[illegible]

...o iest rzecz doswiadczona.
...winia weß liście z nasieniem/ stłuk-
...czy społem y przilož na członek męski
...ny/oddala buynosc y członek mdli/y bro
...olucij nocznych.
¶ Tez plastr przilożony na piersi młodziu-
chney panienki/niedopußcza im rosc.
¶ Tez sok nasienia swiniey weßki pomaza-
ny na oczy płynące/zastanawia łzi y oczi wy-
iaśnia.

Costus

Capitulum 50.

A Costus iest ziele ale sie w pol
ßcze nie rodzi/á iest troiakie-
go rodzaiu/ ieden iesth ktory
roscie w Arabij/ten iest bia-
ły / korzennosc w sobie ma-
iąc/á drugi roscie w Indij
ten iest czarny y gorzki/trzeci roscie w Sirij/
á iest woniey przikrey/á iest na podobieństwo
gwozdzikow/biały iest nalepßi swiezy / ktory
nie iest stoczony abo zdziurkowany/nie smier-
dząci/á ktory nie kąsa w iezik/á potim ktori w
Indy roscie. Jest to ziele ciepłey y suchey wło
snosci w trzecim stopniu.
B ¶ Costus iest osobne lekarstwo posilaiące su
che żyły/a nawiecey gdy kogo powietrze rußy
iako paraliż/tedy oleiek z tego ziela iesth barzo
dobre maczać pacierze y wßitek grzbiet / abo
kto ma oddławione abo scisnione żyły/tedy o-
leykiem z kostusa maß mazać ty żyły ciepło / y
tez zimno wielkie ktore w zimniczach bywa od
dala gdy tim oleykiem grzbiet namażeß.
¶ Tez przirodzoną niemoc paniom porußa C
á to gdi będzie vwarzony w winie obo w wo-
dzie/a tego sie daß poranu abo na noc napić/
Tatiez y kurzenie z tego ziela vczynić.
☞ Tez chćiwosc czini ku cielesnem skutkom. D
¶ Tez bolesci w maćici oddala gdy tego zie- E
la pani sie napije vwarziwßi w winie/ y stol-
ce czini/y tez sie przećiwi iadom ktore przicho-
dzą z vkąßenia węża y iaßczorki.

Cauda equina

Przeslka.

Capitulum 51.

Przeslka ziele o ktorym Auicenna w wtorych kriegach Capitulo o Przeslce mowi. A
Iż iest ziele ktore roscie na
dolinach/ ktorego koczłanie
iest dziurkowate/á ku rumie
nosci bąrwą sie ßkłania. Jest ziele ostre á czł-
onki ma po sobie/rado tez to ziele roscie przy
drzewie/y obwija sie około drzewa iako chmiel
á ma korzenie twarde/to ziele iest zimney mo
ci y wysußaiącey/á smak ma gorzki y cirpną-
cy á dla tego ma moc wysußaiącą.
¶ Auicenna mowi o tym zielu/iż ma włos- B
nosc

nosc krew zastanawiać z kądkolwie by sie przepuszczała/Rany ktore z złych krost przichodzą wysusza y goi ie mocnie/y żyły suche porwane spaia y zraszcza/y też wnętrznosci wszitki/ a zwłaszcza ielita y wątrobę y żołądek posila. y naprzeciwko opuchlinie iest dobra tak w trunku iako y plastr zniey vczyniony/á wszakoż galienus vczy warzić samę przesłnkę z winem a z wodą/a osłodzić trochę czukrem á thego sie napijać/powiada iż czirwoną biegunkę y chorobę białym głowam zbytnie będącą zastanawia/y też rany w mecherzu y w subtylnych abo mnieyszich ielitach goi/ thenże Galienus powiada iż sok stey przesłki wycisniony/ zastanauia krew z nosa zbytnie płynącą/y biegunkę każdą/z winem abo z babczaną wodką pity natszczo/oczim Diascorides swiadczi/iż barzo dobra iest Przesłka ludziom stłuczonym abo vtrząsnionym/day pić z winem abo z wodą vwarziwszi/Y na dychawicę też iest dobra ktora czini vlżenie w piersiach/ y oddech wolny czini/y kaszel odeymuie.

Jesth ziele zag[...] wysuszaiące zbi[...] to ziele pospolicie [...] czach wyprawnyc[...] przi rolach kxiężicza [...] nia roscie / Isaac mo[...] tym zielu w xiegach Dietarum / To ziel[...] wodzie vwarzone á potim miodem osłod[...] ne á ciepło pite/ pędzi vrinę ktho iey niem[...] puszczać/y też bolesci/kłocie w bokoch y w m[...] cherzu vspokoia.

¶ Thez wiatry y nadymanie żołądkowe [...] grubych wiatrow rozpądza y trawi / y zamulenie/to iest opilacije z żyk wyczisćia.

¶ Też woda z trzebuły poranu pita/flegmę w piersiach y w żołądku trawi/á gdy kniey octu przicziniß/tedy glisty w żywocie v dzieci zabija y wypądza/y też mole ktorzy włosi sieką spądza/y każdą opuchlinę rozpądza:

Macer teże w swoim Herbarzu wypisuie tego ziela włosnosci na przerzeczone niemoczy barzo vżyteczne.

Cerifolium.

Trzebuła.

Capitulum 52.

Camedreos

Wielka ozanka. Je lenger je lieb[...]

Capitulum 53.

Wielka

Zielka Ozanka iesth ziele niebarzo wysokie/ podobne ku dębczinie/ listki ma przy ßirßim ku miętce podobne á rozkraiane/ Roscie to ziele na mieysczach kamien-ch/ opoczystich/ kwiatki ma barwy fiołkouey o ziele zbieraią ku lekarstwam kiedy iuż na-enie w nim dozrzeie/ á wespołek z nasienim a byc zbierana/ Galienus powiada/ iż iesth oci ciepłey wysußaiącey/ á z tąd iesth barzo odobna ozanka ku dębczinie.

B ¶ Moci tego ziela ty są/ naprzod vwarzona ozanka w prostey wodzie á osłodziwßi miodem kaßel leczy/ y sledzione zatwardziałą też miękczy.

C ¶ Też opuchłym ludziom iesth pożyteczna/ martwy płod z żywota wypądza/ a zwłaßcza vwarzona ozanka w oczcie á w wodzie/ sledzone zatwardziałą odmiękcza á z winem vwarzona ozanka y pita/ każdemu sie iadowi sprzeciwi. Galienus tak mowi. Ozanka iest smaku ... gorzkiego/ y troßkę przikwasnieyßim/ á ...ch smakow iest barzo vzyteczna naprze-... niemoczam sledziony/ vrinę y vpławy ...m głouam pędzi obficie/ y też wßelkie nie-...zystosci grube z wnętrznosci wywodzi/ o tha-...ie włosnosciach Serapio lekarz stary te-...ela wypisuie/ powiada na zastarzały ka-...osobney pomoci/ y żołądek posila/ kurcu ... W aptece sirop czinią z tey ozanki/ ktorego możeß vżywać naprzeciwko tim wßythkim niemoczam z wodkami/ piołynkową á ielenich iezikow poranu/ y też żołtą niemoc czarną ktora przichodzi z strony sledziony/ to ziele w wodzie vwarzone/ á poranu ciepło pite po trunkowi vleczy.

Camepiteos

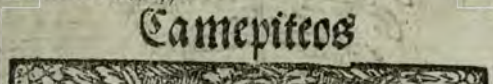

Mała Ozańka.

Capitulum 54.

A Ozanka mała/ ktora sie z greckiego iezika wykłada mała sosnka/ abowiem woniey iest to ziele sosnowey/ á iest mała ozanka podobna iałmiarz we wßithkich włosnosciach wielkiey ozance. Serapio tak mowi. Ozanka iest ziele ktore roscie leda gdzie na ziemi/ á iesth troiaki rodzay iey/ iedna z nich iest więtßey moci/ ktora ma listki iakoby rozchodnik/ iedno iż trochę mnieyße á kosmate/ á przi samych rozdzkach listki są mnieyße/ wonią maią iakoby sosnia/ kwiatki ma blade/ nasienie czarne/ gałąski są długie. Wtory rodzay tego ziela ma gałązki barzo długie á cienkie/ ale list y kwiecie y nasienie podobne pirwßemu. Trzeci rodzay małey Ozanki/ ma gałązki nasubtelnieyße/ blade y kosmate/ á co iest prawy samiec/ Rozga tego ziela przi ktorey są gałązki iesth chropowata/ nie gładka á biała/ kwiecie ma białe barzo drobne/ ale woniey iednakiey z inßemi.

B ¶ Serapio lekarz mowi/ Ozanka mała czisci wnętrznosci omywaiąc y ocieraiąc zamulenia flegmiste z żołądka y z wątroby/ y z sledziony/ á tak naprzeciwko żołtey niemoci iest nad inße zioła wielkiey moci.

C ¶ Też vpławy białem głowam pędzi/ gdi vwarziß tę ozankę z byliczą á osłodziß miodem á tego daß sie napijać trunek poranu/ też vriny zadzierżenie porußa.

D ¶ Też gdy iest zielona ozanka/ ma mocz goiączą rany naraßczaiąc ciałem/ y twardosc piersi rozpądza/ y odbicie abo wywinienie vzdrawia gdy sniey plastr vcziniß z miodem á z oliwą zmießawßy.

E ¶ Diascorides tak powiada/ gdi korzeń małey ozanki będzie pity z wodą vwarzony/ przez siedm dni żołtą niemoc vleczyß/ á gdi go vuarziß w miedzie pitym/ kto ma sciatikę/ to iesth/

Denną

Denną boleſc/ma być trzidzieſci dni a będzie zdrow/tym ludziom ktorzy maią chorą wątrobę/y też ktorzi maią bolenie w krzyżach/ieſt to rzecz doświadczona iż na to dobry korzeń ozanki/ktorego Turczi często pożywaią.

F Też gdy wwarziß korzeń Ozanki w wodzie a z oną wodą rozmgciß mąkę iarą tak iż będziß plaſtr przeźiniwßy oliwy/ tedy ten plaſtr przykładay na mieſcza ktoreby czyno ſię niemiały/á ktoreby cirpneły/na to pomaga/y też twardoſci ktore bywaią około ran od miękcza y rozpądza/

G Też gdy figi ſiłkßy w możdżerzu/ zmießaß z tą wodą w ktoreyby było warzone korzenie Ozanki maley/a knim przyłoż żywicę á z tego będziß twardy plaſtr ktory rany czyſci y goi.

Conſolida maior.

Koſztywał. Wałwurcz.

Capitulum 55.

Koſztywał roſcie na mieſczach twardych/ gałąſki ma podobne lebiotce ſą vo maiące á ſłodkiego ſmaku/ korzeń długi ma/troßkę zołthą á mizßy. Drugi rodzay Koßzywału ieſth ktory zową Symphicum/wierzch ma oſtry á chropawy długi na dwa łokcia á roegłaſti/ſłup tego ziela wngtrz niema nic/liſt ma w ſobie oſtry/chropawy a przidłużßim/na podobieńſtwa miodu kwiatki w ſobie barzo ſłodkie/ tho ziele g trzeß á przyłożyß ku ciału golemu/ nathymiaſt będzie zwierzbienie/ a korzeń ma czarny z wierzchu/a wewngtrz biały a wilgotny á to ieſt prawy koßtywał więcßy.

Korzeń koßtywału więcßego miąſzo ſtarty á z wodą podbiałową pity/ dychawice leczy/oddławienia y opuchłe mieſcza rozpądza a to gdy to ziele ſtłuczeß weſpołek y z liſciem/ á przyłożiß na mieſthce wzdete a odcięſnione miaſto plaſtru.

Też rany ſtula y zraßcza/á gdy tego ziela włożyß w garniec gdzie mięſo wre/tedy ſię ßtuki zraſtaią.

Conſolida minor.

Żywokoſt/ Prunellen.

Capitulum 56.

Żywokoſt mnieyßy ma moc ocieraiącą/á z kądże ropę z płuc ociera y wrzęſcia/ á drugą ma włoſnoſcią gromadzaiącą/tak iż krew zaſtanawia zbytnie płyngcą ſmaku ieſt ſłodkiego woniey wdzięczney.

Gdyby to ziele pragnął człowiek zwał/ oddała pragnienie/oderymuie ſpołem y ochrania.

Też rozpukłym dzieciom będzie pomoże. Ciepłe plaſtr/a przyłoż na rozpukłe mieſcze/ mocznopr

...zawszy reczniki em/v leczy dobrze.
...ez czyrwoną niemoc vleczisz vwarziw... winem/to ziele bolenie krzizow tez odey...uie.

¶ Diascorides takiez swiadczy o mnieyszim zywo...ocie/ Gdy vwarzisz zywokost w pithim miedzie/á bedziesz sie tego miodu napijać/pluc a ktore maią wsobie zgromadzenie ropy wyczisciß/á z wodą vwarzony á pity/bolesc krzizow v lecza.

F ¶ Tez korzeñ tego Zywokostu w winie vwarzony/paniam vplawy zbytnie bedące zastanawia/y czirwoną biegunke stanowi/ A gdy gi vwarzisz w wodzie z trochą octu á z miodem przesnym/á oslodzisz/ thedy klocie bokow oddala.

G ¶ Tez Plinius powiada/iz iadowiti wrzod ktory z melankolij spaloney bywa / zową gi Antrax/ leczy then korzeñ gdy bedzie vsußon á potim miedzi dwiema kamienioma starty á onym prochem posipować ten wrzod / nad domniemanie ludzkie leczy.

Consolida rubea

Zywokost czyrwony. Gulden gunczel.

Capitulum 57.

Czyrwony zywokost iest ziele podobne ku piecperstowi / abouiem ma siedm listkow z obudwu koñczu kosmathe ádla tego greczkim iezikiem zową ie Eptaphilon/korzeñ ma czirwony zakrączony/ podony galganoui ale niekoñczisty/kwiatki ma zlotey barwy. A
Wlosnos ma wysußaiączą á oziebiaiączą.
Jest tez drugi zywokost czirwony ktori ma list podobny koñskiemu ßczawiowi/iedno iz listh tego ziela z iedney strony iest iakoby modri / á z drugiey strony zielony/ kwiatki y korzeñ czirwony/ale moci iest iednakiey iako y pirwße/zową ie niektorzi podbialem.

¶ To ziele ma moc gorączą/y plod w zywocie vmocniaiączą. B

¶ Proch z tego ziela vczinieny á dany ku piciu z babczaną wodką abo z sokiem babczanym/zastanawia vrine kto iey niemoze zatrzimać/y tez przirodzoną niemocz bialym glowam zastanawia gdy sie tym prochem naparzy vwarziwßy w wodzie deßczowey/a w tim maczać gebke y ciepło przikladać na maćice. C

¶ Tez aby pani mogla donosić dzieciąthka w zywocie/wezmi prochu z korzenia tego ziela vczinionego spol lota/prochu z koriandru/ czo zloty zawa...y/Cinamonu tartego / gwozdzikow czo pol zlotego zawazy/á ty prochi rozpusciwßi wosk á terpentine zmießay z woskiem/ á gdi ochlodnie vczin plastr/ktori plastr przikladay na krzize/ y na maćice mozeß. D

¶ Tez kto w zolądku ñic niemoze zadzierzeć tedy proch tego korzenia zmießany z bialkiem iaiecznym/á na trzonie vpieczony / day iesc na tßczo/zastanowiß wraczanie y zolądek posiliß dobrze. E

¶ Tez ma wlosnosc proch tego korzenia/rany wysußać y goić/ma tez moc ocieraiączą y wysußaiączą ran/á tak y goiączą. F

Cotula fetida.

Psi Rumien.

Capitulum 58.

To ziele

A To ziele Psi rumnek ma koczłanie miekkie/ á liscie podobne Maratro/ kwiatki ma żołte napodobnieysze Rumienkowemu kwieciu/á iest ostrosci wietszey nizli Rumien swoyski/ma listki drobne/roscie pospolicie około murow/na siedliskach prostich.

B ¶ Kwiecie z głowkami tego rumnu psiego starte na proch z woskiem rozpuszczone á troche oliwy przi awszy/ma moc twardosci y guzow odmiekczać y rozpądzać/á możesz kniemu troche szafranu przilożić.

C ¶ Tez powiadaią niektorzi/gdyby sie kto napił wody w ktoreyby wrzało to ziele wyszedszy z łaznie/tedy daie czudną płeć y barwe takiemu człowiekowi. Wraczanie tez czini / ktorem wraczaniem wypądza kolere/ á tak żołtą niemoc vlecza.

D ¶ Auicenna powiada / iżby wonia psiego rumnu wiatri w głowie trawiła / á tak szumienie y piszczenie oddała.

Cucurbita.

Bania abo Korbas.

Capitulum 59.

A Plinius pisze o Baniach w dziewietnastich kriegach/powiada banie być podobne ogorkom w włosnosciach / á nawiecey w thym iż zimna nie cirpią/ ani sie zimie rodzą/á na miestczach wilgotnych y na gnoiowych zwłaszcza/na pol stopy na glebią sadzą banie w ziemie kriezycza Kwietnia/Maia/ a drudzi Marcza sieią banie po pieci ziarn w iedno miestce sadzą/zstądże rożdże wynikną / ktore potym dla buynosci roscie wysoko ku gorze/á to gdy bedzie miało przi sobie iakie drewno abo plot/abo poklat vczyniony/ za ktorym sie pnie ku gorze wysoko. Palladius lekarz ieden powiada/iże nasienie w iedney bani iest rozne/abowiem to ktore iest przi szamey szipulcze wierzchniey/iest lepsze/potym nietak dobre z posrzodku/á ktore iest na dole baniey to iesth mnieyszey dobroci/á iest grubsze y tez szyrsze/ty banie bywaią chowane á nie ruszane z rożdża aż do samey zimy aby sie nasienie tym lepiey dostało/a potym onyż banie zebrane po wtore na słończu suszą.

B ¶ Nasienie tych bań iako pisze Serapio iest chłodzące.

C ¶ Włosnosci samych bań ty są / naprzod bania tak swieżo stłuczona iż bedzie z niey iako by plastr/ktory gdy przilożysz na wrzedzienice abo na wzdecie ciała ktore bywa z zapalenim vzdrawia.

...sok wyciśniony z banie á z rożanym ...n zmieszany/bolenie vszu ktore z zapa... przichodzi oddala/á zwłaszcza dzieciom ...stwo iest przezpieczne.

¶ Też bolenie głowy z gorącey przicziny / y ...z opuchlinę ktora bywa pod oczima spądza/ ...podagrę vsmierza gdy tym będziesz mazał.

¶ Też banie vwarzone w wodzie/ á potym ...tu oney vodzie przimieszay miodu á soli oczko watey/á komu sie dasz tego napić będzie miał

G ¶ Gdy z banie wyimiesz nasienie (stolce. á naleiesz wina/á dasz temu tak stać przez noc y przez dzień á onego wina dasz sie napić komu/tedy będzie miał purgaciją.

H ¶ Też sok bań/bolesc zębow vsmierza gdy w vsciech chwilę będzie trzimany/ á gdy ktemu sokowi przilożysz rożanego oleyku á tym namażesz miestce wątroby y siercza/tedi takie namazanie oddala zbytnią gorączosc w febrach.

I ¶ Też sok baniowy z osrzodką białego chleba zmieszany á iako plastr vcziniony/ naprzeciwko podogrze iest vżyteczny/y herisipilę / to iest wrzod z kolery barzo bolący/leczy.

K ¶ Czynią też popioł z skorek baniowych/ktory proch goi rany na członku taiemnym męż

L ¶ Nasienie baniowe ma moc wy (skim. suszaiącą/ktore gdy będzie na proch starte / á będziesz zasipował onym prochem rany złich krost/wysusza ie mocnie y goi.

m ¶ Też w karmiach nasienie baniowe pożywane/żołądek odmiękcza y pragnienie odeymuie/y wątrobę zapaloną chłodzi.

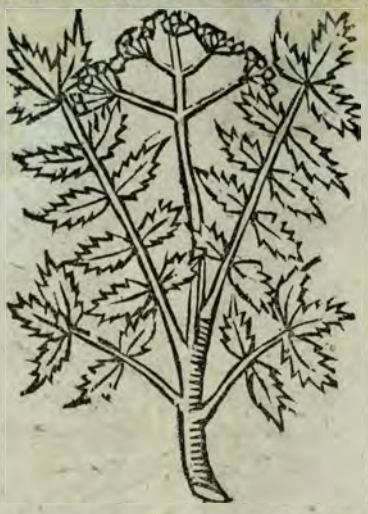

vryny/y też w potrawach iedzony posila żołądek ku trawieniu/wiatry w żołądku trawi / y chęć ku iedzeniu dawa/y też robaki w żywocie zabija/y drżenie sercza oddala/Plinius pisze / polny kmin w Sicilij być nalepszy y więtszey moci. Korzeń polnego kminu może być iedzony od ludzi iako pasternak/ iest tegoż smaku.

¶ Też iest dobry tym ludziom ktorzi cirpią C
swiętego valantego niemoc/y kaszlącim/y ktorzi maią bolenie krzizow/y tym ktorzi niemogą vriny wolno puszczać/y naprzeciwko każdemu iadowitemu vkąszeniu.

¶ Też bolenie y kłocie w żywocie vsmierza D
ktore przichodzi z grubych wiatrow.

¶ Ziarna kminu polnego starte na proch E
á z octem rozpuszczone/swierzb y parchy na głowie leczą/á gdyby sie ktory człowiek thym okadził/tedy zgrzytanie zębow mieć będzie.

Carui.

Polny kmin.

Capitulum 60

A Polny kmin w Sicilijey dosić obficie roscie/iako y vnas w polszcze/ trwa moc polnego kminu przez pięć lat/ma moc pobudzaiącą/ rozpądzaiącą wilgosci.

B ¶ Wino w kthorymby był warzon polny kmin/iest vżiteczne naprzeciwko zadzierżeniu

Daucus creticus

Ptasze gniazdo. Fogelnest.

Capitulum 61.

A Gniazdo ptasze iesth ciepłe y suche wtrzecim stopniu/ktorego ziela kwiatki więcey są godne ku lekarstwu niżli korzenie y liscie iego / á iesth dwoiakie to ziele/ iedno ktore polacinie zową Creticus/á drugie ktore zową Azininus/ktorego oslowie pozywaią / tu

będzie

będzie wypiſanie o tym ktory zową Creticus Ma moc rozpądzaiącą/trauiącą y ſcieńcza iącą/á ieſt popądzaiące vriny.

¶ Naprzeciwko rymie y naprzeciwko kaſzlowi/y naprzeciwko dychawici z zimney przicżi
B ny ieſt dobre ptaſze gniazdo/ gdy będzie vwarzone kwiecie iego w winie z figami ſuchemi á z lakriciją/á tego ſie maią napijać ći ktorzi by ty choroby mieli/á to gdyby w ſobie gorącżki niemieli/á gdyby gorączkę mieli/tedy z wodą a nie z winem maią być vwarzone ty rzecżi/á gdy włożyſz w to wino Diapraſſium (kołaczki ſą w aptece) tedi ieſzcze lepiey będzie á to ieſtli ty choroby z zimney przicżiny ſą / á ieſtliby z gorącey przicżiny były/tedy ty rzecży z wodą maſz dawać/bo wino zapala

¶ Też wino w ktorim wrzały ptaſzego gnia
C zda kwiatki z hanyżem dane ku pićiu / wiatry grube y oſtre trawi w żiwocie/á tak kolice nie dopuſzcza być.

¶ Naprzeciwko opuchlinie ſirop taki vcżyń
D Wezmi kwiatkow ptaſzego gniazda iedne garſc/naſienia opichowego/włoſkiego kopru piotruſzczanego/każdego cżtyrzi dragmy korzenia ſparagouego/bruſci w aptece najdzieſz warz ty rzecży w winie á w wodzie iako wpoł tory kwarty wſzitkiego aże iakmiarz do połoui ce wywre / á potym przecedz á oſłodz trochą miodu/á potym ſie napijay tego ſiropu poranu y w wieczor/a gdy gi wypieſz/wezmiſz ti piłuły dawſzi ie vcżinić do apteki tak napiſawſzi

Wezmi piłuł z wilczego łyka á vcżyń dziewięć z wodką włoſkiego kopru/a potym nazaiutrz po piłułach wezmi kolaczkow dla poſilenia ktore zową Dialacca.

¶ Też przerzeczony ſirop wſpoma[illegible] wątrobę y ſledzionę broniąci niemoc[illegible] cżłonkow pochodzić/y też drogi ktorym[illegible] wychodzi wyczyſcia/y też macicę cżiſci z [illegible] ſci zprochniałych/á to gdy kniemu przyl[illegible] trochę Triferam ſaracenicam/ ieſt electu[illegible] w aptece tak wezwany.

¶ Też vcżyń cżopek rozmąciwſzy tey Trife[illegible] w tym ſiropie/á przilożiwſzi prochu tego ziela ptaſzego gniazda/á trochę miry a oliwy ze dwie vncij/á tak możeſz tego [illegible] chę powarzyć á z tego vcżiń cżopek ktory włoż w macice.

¶ Też wino w ktorym wrzało to ziele/ ieſt ḡ dobre naprzeciwko kamieniowi/ y naprzeciw obfitoſci zbytniey vriny. Pandecta/ Platearius/Serapio o tym powiadaią.

Diptamus

Trzemdała. Diptam.

Capitulum 62.

DIptamus ieſt ciepłe y ſuche w trzecim ſtopniu/na mieſtczach ſuchych á kamiennych roſcie to ziele. korzenie Diptamowe ieſth więtſzey va noſci y moci niżli ſamo ziele/á przeto w lekarſtwach poſpolicie o korzeniu ma być rozumiano. Korzeń Dipthamow ma być obierany ktoryby niemiał w ſobie żadnych dziurek/ bowiem ma taki korzeń

...ozaiącza/trawiącza y przyciągaią-
... przeto iest barzo dobry Diptam na
...ko vkąszeniu iadowitych robakow abo
...ąt/gdy korzeń Diptamow będzie stłu-
...y z oleykiem cebulnym/á tego przyłoż na
...ście vkąszone/barzo pomaga iad wyciąga
...z miesczа bolącego.

¶ Gdy vwarziß Diptam abo trzemdale z
byliczą á z niedospiałkiem á z zielem ktore zo
wą po łacinie Sanamundi(w aptece to ma
ią) w winie/á ktoby był ranny day mu sie te
go napić/abowiem pospolity lud barzo trzy-
ma o tim piciu iże iest rozliczney pomoci ran
nym ludziom goiąc rany richło/á żadnego ią
trzenia niedopuszcza.

¶ Proch korzenia Diptamu z blaywasem
zmieszany á z smołą iodłową iże będzie iakoby
masc/ktorey na ranę przykładay/abowiem sie
podnią goi y spaia rany.

¶ Też niemoc przirodzoną paniam wywo-
dzi/y też czopek ktory zową połacinie Secun-
dina/wywodzi z żywota/ y vmarły płod wy-
ciąga/á to gdy vwarziß korzenie Diptamo-
we z byliczą á z bożym drzewkiem w winie/á
osłodziwßi miodem zßymowanym/ thego sie
będzie napijała.

Ktemu też proch korzenia Diptamowego z
mirrą á z sokiem byliczanym zmieszawßi thy
rzeczy spokem á vczyniß czopek z bawełny kto
ry namocziwßi w tych rzeczach włoż do ma-
cice na noc/tedy richło takież vczini iako y pir
wße lekarstwo.

¶ Tez to picie iako iest wyßßey napisano ma
moc pobudzaiącza vriny kthora z cieszkoscią
przichodzi.

¶ Też wino w ktorym wrzało tego ziela ko-
rzenie spiołynkiem/iest dobre tym ktorzi mie-
waią bolenie w żołądku/ á nawiecey spokar-
mow złych/ iako z bedłek.

G ¶ Też naprzeciwko dychawici z zimney przi
czyny/vwarz Diptamu z figami suchemi w
winie á potym przecedz á dobrze wycisni á te
go sie napijay.

H ¶ Też vwarzenie Diptamu z chebdem á z
opichem w prostey wodzie / á potim przecze-
dziwßi oczukruy abo osłodz á tego sie napijay
naprzeciwko opuchlinie iest dobre lekarstwo.

I ¶ Też gdy vwarziß Diptan w wodzie/á o-
ną wodą włazni będzieß ocierał ciało / kto by
miał żołtą niemoc pomaga / bowiem żołtosc
na wierzch wychodzi/á z potem wyp...wa.

¶ Thez gdy nakładzieß Diptamu w domu K
swoim/iadowithe zwierzęta / iako w...ęże y iaß-
czorki wypądza z tego domu/Pandecta/ Pla
tearius y Serapio powiadaią.

¶ Thez Diptan vwarzony w wodzie á po- L
tym w przasny miod włożony / kaßel oddala
iedzony natßczo.

¶ Też Diptam w ktorim domu będzie na m
kielo miesczach/wygania z onego domu gad

¶ Też wezmi Diptanu y Castoreum / tho N
iest bobrowych stroiow / każdego rowno częsc
czo złoty zaważy/soku rucianego z ßesc łyżek /
á ty prochy z tym sokiem zmießay wpußczay
że tego w nos potroßcze / abowiem swietego
Valantego niemoc vzdrawia.

¶ Też komu by sie członki abo stawy skurczi- O
ły z bolescią/tedy tym maż/vznaß pomoc.

Esula minor.

Sosnka mnieyßa. Kleinwolfworcz.

Capitulum 63

Jest ciepła y sucha w trze-
cim stopniu / korzeń sosnki
godzi sie ku lekarstwiam / á
ma moc purgowania fleg A
my/á potym też y melanko
lią z ciała człowieczego/iest
Sosnka dobra naprzeciwko zimnici ktora by
wa na każdy dzień/ y też naprzeciwko stawo-
wym

tego rzeczona/iż ma biały korzen / abo thez iż flegmę ktora iest wilgosc biała purguie/czarna dla tego iest rzeczona/iże melankolią czarną purguie/a korzeń telko wchodzi w lekarstwa. Tu własnosci białey Czemierzice wypisuiemy/starzi ludzie w purgaciach swoich po spolicie vżiwali białey czemierzice/iako my teraz vzywamy scamoneam/abowiem pirwszy ludzie mocnieyszego przirodzenia/á tak mogli wycirpieć czemierzici/ale dzisia rzadko iey vzywamy/bowiem są ludzie mdleyszi dzisieyszych czasow/á tak z wielką dowcipnoscią á z wagą lekarz ma sie ważić dawać czemierzice / á nawięczey tym ludziom ktorzy są ciasnych piersi/á mdłym y suchego przyrodzenia niema być dawana czemierzicza/abowiem czyni gwałtowne wraczanie y stolce zbytnie/ iedno ludziom tłustym wilgotnego przirodzenia ma być dawana.

B ¶ Wezmi Czemierzice dwie dragmie/vczyniwszi proch sniey á zawiązawszi w chusthkę włoż na noc w wodkę mleczową iże tak postoi zpięć godzin/á potim cziscie wycisni á wypij na switaniu/dla febry ktora bywa na każdy dzień. Y też dla bolesci ktora bywa w członkoch nożnych y ręcznych / y naprzeciwko paraliżowi to będzie dobra pomoc.

C ¶ Tez z wirzchu przikładaiąc vwarzone korzenie Czemierzice z lebiotką/oddala ty choroby przerzeczone/a gdy ieszcze ku tim ziołkam / abo ku temu korzeniu przilożysz łaku z słonych ryb/z sledzi abo z inszich ryb.

D ¶ Też proch białey Czemierzice zmieszany z sokiem brzoskiniowym/abo z oleykiem gorzkich migdałow/wpusc tego w vcho w ktorym by robaci by[illegible]/tedy ie zabija.

E ¶ Też gdy będzie vwarzona w ługu/á tym ługiem głowę myiesz/wszi niedopuszcza w głowie/y głowę z otrąb czisci.

F ¶ Też naprzeciwko swirzbiowi / iesth dobra masc z białey czemierzice á z Litarhirium á z oleiem abo z oliwą á z octem / vcziń z thego masc. Pandecta/Mezue/Serapio powiada ią twierdząc tę rzecz.

G ¶ Też proch białey Czemierzi[illegible] w nos wdmuchniony/czisci głowę czinią[illegible] kichanie.

H ¶ Tez sok Czemierzice z mąką rżaną zmieszany/iest dobry na myszy/bo od tego zdychaią gdy ktora tego zakusi.

I ¶ Też kto m[illegible] podagrę/vwarz Czemierzycę białey w oleyku ktory zową petroleum namazuy nogi bolące/vznasz pomoc

Elleborus niger.

Czarna Czemierzicza/abo gorzelwiat. Swarce neiswurcz.

Capitulum 69.

Iesth czarna Czemierzicza ciepła y sucha/gdy ią dobrze kto prziprawi/ wszitko ciało naprawia y krew takież/ abowiem purguie/ wypądza czarne melankoliczne wil-

¶ Gdy nakładziesz korzenia Czemie- (gosci rzice w kokosz abo w kapłuna / a włoziß thez włoskiego kopru z tą Czemierziczą/ a tak potym vwarz tę kokosz iako sie godzi/á oney polewki napijay sie/á potym we dwie godzinie iedz/melankolią czisci znamienicie / y żywoth otwiera/y ciało z krost czisci.

¶ Też proch tak białey iako y czarney Czemierzice trawi mięso złe wranach zagniłych

¶ Też proch Czemierzice czarney zmieszaney z miodem/á przikładay na fistułę/powiada Pandecta iże za kielko dni zastanawia fistułę wysuszaiąc ią.

¶ Też oboia Czemierzicza ma moc ocieraiączą/á tak iest oboia dobra na trąd y na czirwone krosty ktore bywaią na liczu/ y thez na swirzb/to iest gdy vwarziß Czemierzice w wodzie

...m kobylego ßczawiu/abo w samym ...ylego ßczawiu/á przilož knim Litar... á troche miodu/á tak zmießawßy to ...m á vwarziwßi iż zagestnieie / tedy tym ...nazuy ty niedostatki namienione.

Oret w ktorim bedzie warzona Czemie...zicza/bolesc zebow vsmierza cieplo tym vsta...plecząc sobie/á gdy ktemu przilożiß grochu a bo pßenice/á powarziß wespolek/tedy ktoryby gołąb tego grochu abo pßenice zakusił/ każdy zdechnie/Pandecta powiada.

Też powiadaią/gdy Czemierzicza roscie ...dle korzenia ktorego drzewa/tedy owoc one go drzewa stolce czini.

Też naprzeciwko robakom ktorzi w vßoch bywaią/zmießay proch Czemierzice z sokiem piołynowym á cieplo po troße wpußczay w vßy/pobijeß tym robaki.

Też wezmi korzenia Czemierzice / nasienia włoskiego kopru/á zawiązawßi w chustke włoż w wodke ieleniego iezika/á potym po pieci godzin wycisni/á oczukrowawßy wypiy cieplo/bowiem ten trunek flegme y kolere purguie z człowieka przez stolce wywodząc / y też tym ktorzi maią swietego walantego niemoc abo w członkoch/Y też tym ktorzi maia paraliż/to przerzeczone lekarstwo daie pomoc.

Czopek vczinony z czemierzice a z miodem/á obwalkowawßi bawelne vcziniwßy z niey czopek włoż gi do macice chceßli przisc ku rzeczam przirodzonym/iedno brzemiennym tego nietrzeba/abowiem plod wywodzi przed czasem/ Pandecta z Janem Meżue powiadaią izby sie trzeba warować czemierzice białey/abowiem zaduſza człowieka/a iad iest cia...

Czarna Czemierzicza w winie v... (ku. warzona á pita czukrem oczukrouawßi/kwartane oddala.

Ebulus.

Chebd. Atich.

Capitulum 70.

Est Chebd cieplego y suche go przirodzenia w trzecim stopniu/á ma moc wysußaiącą y ciała rostącą / y też rozpądzaiącą miernie/ korzenie y zliściem godzi sie ku lekarstwam barzo dobrze.

Też dla moci swoiey rozpądzaiącey y thez otwieraiącey rzecz przirodzoną paniam pobudza/á gdy vwarziß chebd z byliczą / z bożem drzewkiem w winie/á tym okładay dymiona y macice/ też wywodzi rzecz przirodzoną paniam.

Też iest dobry na bolenie nog ktore bywa z opuchliną/tym obyczaiem sprawuy. Wezmi chebdu/kwiatkow romienkowych/noztrzegu/ każdego snich po garsci/ otrąb pßenicznych dwie garsci/warzże ty rzeczi w ługu / á tym ługiem vmyway przez dzień cztirzy razy nogi cieplo/abo inße miestcza kedyby bol był z opuchliną nietilko nogi.

Też sok chebdow z wodą sloną/ iest dobri na bolesci nożne y reczne zwirzchu przikładać

Też vwarzenie korzenia chebdowego z nasienim włoskiego kopru piotrußczanym / z opichowym na opuchline ktora z zimney przyczyny pochodzi/niewymownie wspomaga. Pandecta powiada.

Thez sok chebdu cieplo w vßi wpußczony pißczenie y ßumienie od nich oddala / á gdy kniemu soku piołynkowego przimießaß á w vcho wpusciß po kielko razow cieplo / robaki vmarza.

Też sok iego przeciwi sie vkąßeniu iadouitich zwierząt/y krew zsiadłą abo mleko w piersiach zsiadłe rozmiekcza gdy tym sokiem namażeß miestce kielo razow.

Pijawki zabija kiedyby sie ktora napiła tego

Wino w ktorimby wrzało korzenie chebdowe z lakriciją/kaßel zastarzały vstanawia.

Y też

Y też slinogorz mocnie wypądza ktory zową polacinie Squinantia.

I ¶ Też sok chebdow z wodą babczaną á z trochą piretrum y z trochą miodu rożanego/ ty rzeczy zmieszay spolem á tym sobie vsta płocz ciepło gargarizuiąc/abowiem broni Reumy zchodzić z głowy w gardło y w piersi/ale vsti wywodzi ty nieczistosci/ y też bolesc zębow vsmierza dlugo trzimany w vsciech/ y też iezyczek vpadły podnosi.

K ¶ Też woda w ktoreyby wrzało korzenie chebdowe z ielenimi ieziki / tym ktorzi maią sledzione chorą/wspomaga/á gdi ktemu opichu tym ktorzi maią kamień w sobie barzo im iest dobre lekarstwo.

Edera terrestris

Bluszcz. Gruntdreb.

Capitulum 71.

A Bluszczowe liscie iesth godne ku lekarstwam/ liscie iego z liscim wysokiego slazu á z korzenim mleczowym/varz ty rzeczi spolem w oczćie á w wodzie/ á thego sie napiiay oczukrowawszi/abowiem sledzione skazoną á opuchłą naprawia.

B ¶ Abo tak vczin sirop na te niemoc. Wezmi soku bluszczowego / soku ieleniego iezika / każdego z nich po pol kwarti/ wysokiego slazu mąki bobowey/korzenia mieczikowe[illegible] go znich po vncy/ wszitki rzeczi stłu[illegible] w tich sokoch przilawszi troche octu/ á rozmocziwszi w tym facelet przilożna [illegible] ue opuchłą abo zatwardziałą/ale wnątr[illegible] rąc abo pijącz.

¶ Ten syrop bedziesz miał dobry na sk[illegible] ną sledzione/y naprzeciwko kwartanie / przeciwko opuchlinie / y naprzeciwko żolthe[illegible] niemoci z zimney przicziny tym obyczaiem. Wezmiż soku Bluszczowego/ieleniego iezika każdego znich mniey nizli po pol kwarti/wirzchow piolynkowych/kopytniku/ kwiatkow centurzijey/każdego z nich po pol garsci/kwiathkow boragowych/rozinkow/listkow senes/każdego znich po garsci/z apteki epitimi(ziele iest kaniey przedze/nasienia hanyżowego/ opichowego/włoskiego kopru/piotruszczanego/korzenia brusci z apteki / sparagowego / każdego z nich trzy dragmy/lakricijey pol vncy/ti wszitki rzeczi warz w kwarcie wina białego ze cztyrzema łyszkoma octu aż do polowice/ á potim przecedziwszi oczukruy dobrze / á tego sie napijay poranu ciepło po trunkowi / á gdy gi wypijesz wezmi te purgacią w lektwarzoch z apteki. Wezmi lektwarzu hamech Mezue / lektwarzu Diaturbit/diasene/wszitkich rowno po dwie dragmie/Cassijey wyciągnioney cztyrzi dragmy/á potim wezmi tego siropu cztyrzi uncie/á rozpusciwszi w nim ty lektwarze/wypiy naswitaniu ciepło/á nazaiutrz dla posilenia wezmi kołaczkow ktore zową Diacorus abo Diacalamentum/á na ostatek możesz przilożić na sledzione przerzeczony plastr zagrzawszi gi letnio.

D ¶ Też sok bluszczow ciepło wpuszczony w nozdrze/czisci głowe y bolesc iey vsmierza/ á gdy też tego soku w leue vcho wpusciesz / tedy bolenie zębow na lewey stronie vspokoia.

E ¶ Też vwarzony bluszcz w ługu z łupinami orzechow włoskich nie dozrzałych / włosy czirni/Pandecta powiada.

F ¶ Też liscie bluszczowe w wodzie vwarzone á ona woda pita poranu kielko razow / żołtą niemoc oddala,

G ¶ Też wanna vcziniona z vwarzenia tego ziela/á ktoby miał w nerkach kamień/ ma sie dzieć w oney wodzie ciepłey/y naprzeciwko podagrze iest to vżyteczna wanna.

¶ Też twardosc sledziony odmiekcza y rozpądza

...y będzie vwarzony bluſzcz w oczćie / ...zony na lewy bok.
...z odknienie oddala tym obyczaiem.
...ni ſoku bluſzczowego á po kropce puſz-
ciepło w vſzy po ranu y na noc.

Edera arborea.

Drugi bluſzcz drzewny. Ebich.

Capitulum 72.

A Bluſzcz ten/ieſt rzeczony drze-
...owy bluſzcz / bowiem ſie
...około drzewa wije / kożу go
...ady pożywaią / mleka ſie
...m przimnaża dla tego po-
...armu/Korzeń iego zimne
go ieſt przirodzenia/ á czini ziemie zimną na
ktorey roſcie/á długo trwa w zielenoſci liſtu
ſwoiego ma ſmak gorzki z cirpnoſcią niektorą
Jeſt dwoiaki rodzay bluſzczow/ieden ieſt bia-
ły a drugi czarny/abo ieden ieſt ſamiec a dru
gi ſamicza. Biały Bluſzcz ma biały owoc/á
czarny ma czarny owoc/Tym zielem Poeto-
wie w Rzimie byli koronouani dla ich ſlache
tnoſci rozumu/gdzież to wielki Woyciech po
wiada iżby Alexander tim zielem rycirze ſwo
ie koronował. Plinius powiada iż ten Bluſzcz
miał być drzewkiem barzo prawi wyſoko roſ
tąc aże naydzie drzewo iakie abo mur na kto-
rym ſie wije/maiąc liſt iakoby z korzenia wy-
...aſtaiąci abo z drzewa/á rozdzielenie w nich
ieſt nieiakie węgłowate/wonią maiącz przy-
krą/ſmak maiąc gorzki/pod cieniem tego drze
wa wężowie y inſzy robaci radzi przemieſzka
waią. Bluſzcz aczkolwiek ieſt gorzki/ á wſza-
koż ieſt dobry ku lekarſthwam / abowiem ma
moc cirpnącą y zaciskaiącą/á tak ieſt dobry
naprzeciwko czirwoney niemoci.

B ¶ Sok Bluſzczow zmieſzany z oleykiem
gorzkich migdałow wpuſzczony w vſzy / głu-
choſc oddala á ſluch przywracza.

C ☞ Też ſok w nos wpuſzczony cziſci głowę /
y bolenie iey vſmierza/abowiem ma mocz w
ſobie rozną a nieiako przeciwną/ á przeto też
przeciwnym niemoczam pomaga / ma mocz
trawiaczą/czyſciącą/y boleſci vſmierzaiącą
á tak kiedy koziel będzie karmion Bluſzczem
drzewnym/tedy krew takiego kozła bywa ła-
miacza kamień y wypądzaiącza z człowieka /
to ieſt z nerek y z mecherza.

D ¶ Też ieſt ieden bluſzcz na ktorego liſtkoch
roſa padnie á twardzieie/á w kadzidło ſie ob-
racza/ktore kadzidło lekarze wielki moczi być
wyznawaią/abowiem dym iego rzecz przyro-
dzoną paniam pobudza/y też czopek wywodzi
Serapio powiada o tym.

Eufraſia.

Swieczki. Augentroſt.

Capitulum 73.

Swieczki

SWieczki/iest ziele barzo podobne w koczlaniu Izopowi/iedno to iże Swieczkowo koczlanie iest barwy fiołkowey/ á drugie iż gałązek to ziele niema / ale listh prawie z samego koczlania wychodzi/drobny a karbowany iakoby kurowy grzebień/kwatki z siebie wypuszcza nie prawie białe á drobne iako tu masz malowane.

Elitropium.

Nawrot.

Capitulum 74.

NAwrot ziele/Plinius pouiada/iż w ten czas kwitnie kiedy słońce bywa w znamieniu niebieskim w raku/á iako słonce idzie / takież kwiat tego za słończem idzie rozkwitaiąc sie/á z tądże połacinie to ziele Solsequium zową/iakoby nasladuiące słoncza / abowiem iako skoro słonce wznidzie thak sie też rozkwitnie/á iako richło zaydzie słoncze á ono sie też stula/Kwiatki zsiebie wypuszcza ku białosci skłonne/też ku zołtosci/y ku brunatnosci/to iest rozmaitey barwy/á list ma chropawy troche ciemny.

A

¶ Włosność te ma to ziele/iż vwarzone w wodzie á poranu pite ciepło / flegme y kolere trawi w człowiecze / y też niedzwiad[illegible] vkąszeniu sie przeciwi niedopuszczaiąc [illegible] sie szyrzić po ciele gdy będzie pite z winem warziwszy dobrze.

¶ Też plastr vczyniony z tego ziela/á przyłoż na brodawki/ma moc iż giną od tego.

¶ Też gdy cztyrzi ziarnka nasienia nawrotowego z winem będą ciepło pite przed kwartaną społ godziny/tedy przestaie quartana albo sie vlżywa / A tym czo terciane miewaią tedy trzi ziarnka day z winem przed prziscim febry/tedy też przestaie trzeciaczka.

¶ Też od liscia Nawrotu stłuczonego á przyłożonego na opuchliny/rozchodzi sie pod nim Takież y na podogrę przyłożony plastr z liscia iego odeymuie bolesc. Y też przirodzoną niemoc białym głowam pobudza / y marthwy płod z żywota wypądza. D

¶ Też nawrot wespołek y z nasienim/ z izopem/z włoskim koprem/soli troche ocz owatey przyłożiwszi ktemu/to lekarstwo zabija robaki w żywocie/tak glisti iako y insze/ krotkie á szyrokie/ktore zową Ascarides. E

¶ Też gdy będzie korzeń tego ziela na szygi noszony/niedzwiadek od takiego człowieka vcieka/y iad iego nic mu nieszkodzi. G

Epitimum.

I est ziele zamorzkie.

Capitulum 75.

F Epitim

Epitimum iest ziele ktore we włoszech roscie/á roscie tim obyczaiem iakoby Kania przedza/á na lepsze Epitimum na iednym wyspie/ ktory wysep Creta insula zową/czo nawaznieysze to nalepsze/ á wonią ma ostrą/ktore iest przilisowatszym to iest na lepsze/ale blade abo zołtawe nieiest dobre/ma moc ciepłą y wysuszaiączą/y odtwieraiączą/y rozpądzaiączą/wnętrznosci posila/ pragnienie czini/y zapala ciała kolericzne/ odtwiera żywot czyniąc stolce/iedno z pomocą inszych rzeczy/to ziele nie cirpi wielkiego ognia/á tak y wielkiego warzenia/á miedzi inszemi wszitkimi zioły ma nawietszą własnosc purgouać melankolią/o czym Mezue/Auicenna/Serapio/Diascorides y Galienus swiadczą.

B ¶ Mezue pisze/niektorzi prawi ludzie pouiadaią/aby Epitimum miało też flegme wypędzać z ciała/Paweł ieden lekarz mowi/Epitimum wywodzi z ciała człowieczego spalone wilgotnosci melankoliczne/á tak iesth lekarstwo osobliwe naprzeciwko niemoczam głownym ktore z melankolijey przichodzą/ iako iest niemoc iedna ktorą zową Melankolia/ y też człowiek rozum straci/lada czo mowi/y też S. Valantego niemoc/zawraczanie głouy dzienie sercza oddala/y też niemoc sledziony leczi/też kocie bokow/y bolenie nerek oddala.

C ¶ Też ktoryby człowiek miał Cancer wrzod abo trąd na sobie/ vwarziwszy Epitimum z polną rutą/z paprotką/á tego sie napijać po ranu przez kielko niedziel dla tich niemoczy. Mirra pożywana tego Epitimi samego w vwarzeniu zgarsc/a prochu iego czo cztyrzy złote zaważa. Lecie żadny człowiek niema pożywać Epitimu/ale w Jesieni a na wiosne/ty są czasy godne ku iedzeniu go.

D ☞ Też quartane dostatecznie vleczisz tym obyczaiem. Wezmi Epithimum thak wiele czo dwa złota zaważy/kamienia lazulowego też wezmi/á armenowego/każdego czo złothi zaważy/a tak vwarziwszi pirwey Epithimu ziela w wodzie prostey/wiec potim wziąwszy to kamienie na proch starte rospusc w oney wodzie w ktorey wrzało epithimum/dayże sie onego napić na switaniu trunek dobri/ a potym nie iesc aże przez szesc godzin/iedno nie tego dnia masz dawać tego lekarstwa kiedi ma być febra quartana ale przed byciem iey dzień

Eruca.

Biała gorczicza.

Capitulum 76.

Biała gorczicza iest swiadma we wszem/ iedna iest ogrodna a druga polna/domowa gorczicza iest zagrzewaiącza y odwilżaiącza w wtorim stopniu/ á wszakoż polna iest mocznieysza. A

☞ Domowa Gorczicza czesto iedzona od ludzi/czini skłonnosc ku cielesnym rzeczam. B

¶ Czinią z domowey gorczice przismaki w ktorey ryby y mieso maczaią/daie chęć y smak ku iedzeniu/ á wilgosci flegmiste w głowie C

¶ Platearius powiada o gorczici/iż naprzeciwko paralizowi iest dobra/ y naprzeciwko zadzierzeniu vriny/y naprzeciwko rzezaniu kiedy ią z czebulą vwarzisz w wodzie/a oney wodi osłodziwszi miodem da sz sie poranu napiać. D

¶ Też ziele samo gorczicżne w winie vwarzone a na krziż przilożone ciepło/ czini buynosc cizlesną/ Ta iez y nasienie stłuczone na proch á z miodem zmieszane przesnym/przyłożże na krziż abo na nyrki/czini skłonnosc ku rzeczam cielesnym. E

¶ O timże też swiadczy Galienus/iże gorczicza czini pomnożenie w męskiem nasieniu F

y wiatry

y wiatry w żyłach/á tak y prędkość ku cieleſnym rzeczam iedno iż poruſza bolenie głowy Ale kiedy gorczyce z laktuką będzieſz przyprawiał/tedy odeymieſz iey iadowitość zbythnią. Tenże Galienus powiada/iż gorczycza biała ma moc zagrzewaiącą y wyſuſzaiącą/ y temu mamy wierzić iż tak ieſt/bo tego doſwiadſzamy skutecznie w zimnych a w wilgotnych niemoczach.

Fumus terre.

Polna ruta/ Erdrauch.

Capitulum 77.

A Polna ruta ieſt ciepła y ſucha wwtorim ſtopniu/Pandecta powiada/iż Polna ruta roſcie z dymow grubych ktore pochodzą z ziemie/ ym zieleńſza ieſt tym nalepſza/ale ſucha nieważy/ napirwey ma moc purgowania melankolią/á potim flegmę ſloną / y potim kolerę/á ieſt też popądzaiącza vryny/ á przeto vwarzenie polney Ruthi z piołynkiem/z kwiatkami Centurzijey/ z boragowemi/każdego z nich wziąwſzi po połgarſci / korzenia ſoſnki/korzonkow paprotki/ korzenia chebdowego/każdego ſnich po vncij / kaniey przędze/Epitimi z apteki/liſtkow ſene/ k... go z nich poł vncij/naſienia włoſkiego ło... piotruſzczanego/lubſzczekowego opichowego mirobolanu z apteki/każdego ſnich dwie dragmie/lakricijey iednę dragmę/wſzitki ti rzeczy przetłucz miąſſzo a warz z proſtą wodą iakoby we dwu kwartu wodi przilawſzi trochę ocztu iakoby pięć łyżek/warzże aż do trzeciey częſci/a potim przecedziwſzi oczukruy a piy to poranu y w wieczor we dwie godzinie przed wieczerzą trunek/a wypiwſzi ten ſirop wezmi ty piłuli dawſzi ie vczmić do apteki/tak napiſawſzi na kartce. Wezmi Maſſi piłuł z wilczego łyka dwa ſcropuły/ Maſſi piłuł z polney ruty ieden ſcropuł/ Turbith tego poł ſcropułu/ granorum Coconidij w liczbie pięć / imbiru trzi ziarnka/zmieſzay wſzitko ſpołem a vczyń piłuł dziewięć z ſiropem polney ruti/a potim wezmi dla poſilenia Dialacam/kołaczkow 5 abo mniey/abo Diacorum.

B ¶ Też ſok Polney ruty z kozią ſerwatką / á przimieſzay knim trochę prochu Mirabolanorum/á tego ſie napijay/krew cziſci/ y quartanę oddala.

C ¶ Tez wezmi ſok polney ruty/z ktorim zmieſzay prochu wroblego proſa/abo prochu Lamikamienia/á tego ſie napij/vrinę pędzi.

D ¶ Też ſok polney ruty ieſt dobri na zapſouanie warg/y też na zapſowanie dziąſł ktore bywa z prochniałoſci/gdy vſta tim ſobie płocze.

E ¶ Też ſok Polney ruty z czukrem/ ieſt dobri naprzeciwko zatkaniu ſledziony y też wątroby z zimney przicziny.

F ¶ Też ſok polney ruty z ſiarką a z oleykiem bobkowym/ieſt dobri na ſwierzb/ Pandecta / Platearius powiadaią.

Feniculus.

Włoski kopr. Fenchel.

Capitulum 78.

A Włoski kopr ieſt ciepły y ſuchy wwtorim ſtopniu/ma moc pobudzaiącą vryny Naſienie y korzenie y liſcie włoſkiego kopru ſą dobre ku lekarſtwam/ woda Włoſkiego kopru z ſwoiey włoſnoſci/oczi czy

sci/a nawiecey z Tucią a z kamieniem ktory zową kalaminaris/ty rzeczi zetrzi na proch á zmieszawszi z tą wodą/tym oczi maczay chore á mdłe/á przeto wężowie na wiosnę wychodząc z ziemie maiąc zaćmienie w oczoch/ lazą do korzenia włoskiego kopru/a onym sobie oczi wycieraią/á z tąd ostrosc wzroku biorą.

B ¶ Też nasienie włoskiego kopru abo korzenie/abo liscie poziwane od pań/ mleko im w piersiach mnoży.

C ¶ Też vuarzeuie korzenia abo nasienia włoskiego kopru/ z nasienim piotruszczanym/ z nasieniem wroblego prosa/y też łamikamieniowego w winie vwarziwszi/á to wino vrine wypądza/y rzecz przirodzoną paniam.

D ¶ Też wino w ktorimby wrzał włoski kopr z korzeniem brusci/z sparagowym/z lubszczykiem/ á ktoby miał zatkanie wątroby y sledzony/ tedy to lekarstwo otworzi y wypędzi/y też wiatri wnętrzne trawi y wypądza z ciała.

E ¶ Też naprzeciwko wężowemu vkąszeniu abo iakiego inszego iadowitego zwierzęcia/vwarziwszi włoski kopr z cebulą/á potim przetłukwszi przilożna mieysce vkąszone/ wyciąganie iad.

F ¶ Też wino w ktorimby był warzony włoski kopr z mietką/á tego sie napijay/ bowiem żołądek y strawnosc posila/y zgagę vsmierza z zimney przicziny pochodzącą.

G ¶ Też wino w ktorimby wrzał włoski kopr z korzeniem Hermodactillorum/ z korzenim iosnki/á potim oczukrowawszi napijay sie tego/opuchlinę wypądza z zimney przicziny,

H ¶ Też sok włoskiego kopru wystawiony na słońce w sklance przez dwadziescia dni / iesth dobry na bielmo y na insze makuły oczu/wpuszczaiąc tego na oczi chore.

I ¶ Też naprzeciwko swierzbiowi oczu pewne iest lekarstwo/Wezmi soku włoskiego kopru/aloe epatici z apteki/á potym wystaw to na słońce w sklenici abo w kwarcie cenowey przez dwadziescia dni/ á tego potim wpuszczay na oczi/iako iest obyczay.

K ¶ Częste iadanie włoskiego kopru nie iesth dobre/bowiem sie nierad trawi richło w żołądku/aczkolwiek nadimanie żołądkowe y zgagę odeymuie/Auicenna powiada.

L ¶ Też w febrach długich abo zastarzałych woda Włoskiego kopru z piotruszczaną á z cukrem/są dobre ku piciu tim chorim ludziom Pandecta/Platearius/Auicenna mowią.

m ¶ Też ktoby miał robaka w vchu/skorka abo swierczka/tedi sok włoskiego kopru z miodem zmieszawszi/ciepło wpuszczonego w vcho na noc/zdechnie robak.

N ¶ Też naprzeciwko opuchlinie ktorą zową Idropisis/włoskiego kopru korzenie z trochą mąki ięczmienney / warz w winie a onego day choremu poranu pozrosze.

O ¶ Też samo korzenie w wodzie abo w winie vwarzone/a tey wodi oczukrowawszi abo osłodziwszi day sie napijać temu ktho cirpi kamień/wypądza z vriną barzo lekko.

P ¶ Też kto często nasienia włoskiego kopru poziwa/ taki prawie odmłodnieie / bowiem płeć gładzi o krew dobrą mnoży.

Q ¶ Też pczoły zachowawa w vloch iże nigdziz niepoleczą z onego vla / kiedi samo ziele włoski kopr stłuczesz/á onym zielem będziesz pomazował vle.

Fragaria.

Poziemki. Erperkraut.

Capitulum: 79.

A Poziemki sa zimnego przyrodzenia sa dobre na slinogorz to iest na opuchlinę by ie tym obyczaiem. Wezmi soku poziemkowego / wodki babczaney/kazdego znich cztirzi vncie/miodku rozanego iedne vnciq/ soku zorawin pol vncij/ balaustie z apteki dragme iedne/a przylawßi ktemu ze cztirzi lyßki / oczku przziwarz/a tim płocz sobie vsta.

B Też wodka Poziemkowa gorgczosc gasi / y pot zastanawia/a gdyby w tey wodzie rozpuscił dragantu a tego sie napijał/ pragnienie oddala.

C Też wino w ktorimby wrzało tho ziele z nasieniim piotrußczanym/z nasieniem kami kamieniowym/kamień wypędza y rozmiekcza w człowiecze.

D Też sok poziemek z miodem rożanym/iest dobri tim ktorzi maią rozpadliny w vscieeh / tym namazuiąc vsta / a gdy poziemki vwarziß z mieiem / z boragiem / polewka onego miesa krew dobrą y iasną czini.

E Też sok Poziemek z cinamonem/ złą womią vst mieni/przyiemną czinigc.

F Też naprzeciwko boleści serczа / y głowy iest lekarstwem.

G Też vwarziwßi poziemkowe liscie z [illegible] lanym liściem/z boragowym/ a potim vsiekay drobno iako kapuste a zasie warz z rozinkami drobnemi/a tego pozyway / abowiem iest dobri to ßpinak tim ktorzi suchoti miewa

H Też liscie poziemkowe z liściem iawo Cigrowym wespołek vwarzone/ a z tego potim czyni plastr a przikladay gi na złamane golen/abowiem spaia y zraßcza.

I Też gdy poziemki vwarziß z wysokim flazem a wespołek silnieß/ bedzieß miał dobry plastr na wywinienie y oddawienie ciała.

K Też gdyby ktori człowiek miał wnetrzny vraz/sok poziemkowy z sokiem żywostowym zmießany/spaia y goi rany/gdy sie tego kto napijać bedzie.

L Też panam iest dobri ku zastanowieniu zbytniey przirodzoney ezeczi/a nawiecey gdy kniemu soku babczanego przimießaß.

Fraxinus.

Aesion. Espenbaum

Capitulum 80

JEsion iest drzewo zimne y suche w wtorim stopniu / moc iego liscia iest nawietsza gdy iest zielone/tedy rany goi nowe.

¶ Woda w ktoreyby liscie swieże Jesionowe wespołek y z korzeniem było vwarzone / á z tego vczinion był plastr iest dobry na złamane mieyscza/ á tak y na kości złamane przikładay/bo ie spaia.

C ¶ Też wino w ktorimby wrzały skorki Jesionowe z skorkami bagniskowemi/ á thego sie wina day napić temu ktoriby miał sledzione zatwardziałą abo zamuloną/przez pochyby vlecza/a one twardosc rozpądza mocznie. Jest to rzecz doswiadczona/ gdyby prosieciu była dana woda w ktoreyby były warzone ty skorki przez kielko dni/á kiedy zabłesz ono prosie/tedy naydziesz w nim barzo małą sledzione dla picia tey wody/Pandecta mowi.

D ¶ Też iest dobri Jesion naprzeciwko czyrwoney niemoci/y naprzeciwko biegunce inszey/gdy vwarziß skoreczki Jesionowe w deszczowey wodzie/á włożiß garsc nasienia babczanego/ á thego siropu bedziesz sie napijał naprzeciwko tim chorobam.

E ¶ Też w tim siropie rozmocz gebke/ á przykładay na żywot/bo zastanawia biegunke. á kiedi ku temu siropowi przilciesz ocztu á rozmocziwßi gebke w tim wßithkim ciepło przykładay na żołądek/chceßli wraczanie zbytnie zastanowić/ktore przichodzi ze mdłosci żołąd

F ¶ Też popioł z skorek Jesionowych ka. vczinionу á potim zmießany z sokiem kobyle go ßczawiu a z trochą oleyku bobkowego/ a z trochą żiwego srzebra/iż bedzie iakoby masc/ tedy swierzb y krosti spądza z ciała.

G ¶ Też dragma iedna abo połtori prochu z skorek Jesionowych z winem zmießany a pity flegme purguie/y też krosti wodne a biale ktore bywaią na liczu/gdy tim winem z tym prochem pomażesz/wysußa ie dobrze.

H ¶ Też liscie Jesionowe przeciwi sie iadowi to iest/gdy sok wycisnieß z liscia Jesionowego a tego sie soku z winem napijeß / iad z ciała wypądza/abowiem takiey iest moci/ iż wężowie poranu y w wieczor chronią sie cienia tego drzewa/á nie smieią podeń włazić/a thak by miedzi wezem położił z iedney sthrony á z drugiey strony Jesion / tedy Wąż daleko woli w ogień wbieżeć niżli w Jesion/ Bartłomiey z Anglij powiada o tym.

¶ Też rany goi skorka Jesionu młodego á swieżego/stłukßi ie cziscie / á przilož na rane J

¶ Też vwarzone w winie/a ono cietą. wino day pić temu ktoby miał flegmisty żołądek/trawi flegme y twardosc sledziony rozpądza. K

Filipendula.

Orzeßki.

Capitulum. 81.

DRzeßki/ziele iest ktore obficie roscie w dalekich zamorskich stronach/ á zwłaßcza na gorach/y w polßcze tho ziele roscie/korzeń orzeßkow iest nalepßi ku lekarstwam iest wezłowati/czasu Jesiennego korzenie ma być kopane ku lekarstwam/a przez dziesięć lat może być chowane korzenie w moci swey/ list iest tego ziela piotrußczanemu podobny/ ale wyßßey roscie niż piotrußka/moc ma przechodzącą dla cieplosci y suchosci swoiey trzeciego stopnia. A

¶ Proch z korzenia Orzeßkowego z prochem ziela łamiłamien ia iednako po połowici dragmy z winem abo z wodą graminis zmießane/á cieplo poranu pite kamień wypądza z nyrek. B

¶ Też na kolike ktora bywa w cieńßich ielitah / zową ią Iliaca/vczin klistere z prochu C

tego

tego ziela/rozmgciwſzi w ciepley wodzie/ ktorey ma być kwarta abo mniey / a ſoli łyżke wſyp/á oliwy zpieć łyżek abo maſła.

D ℂ Też leſtwarz/Laxatiua benedicta ktori w aptekach ſprawuią dany tym obyczaiem. Wezmi benedicte laxatiue pięć dragm/ prochu filipendule ziarn pięć/zmieſzay ſpołem á rozmgć z wodką włoskiego kopru / á z wodką gramnis/á zagrzawſzi na świtaniu day wypić/ten trunek kamień wypędza y kolike leczi.

E ℂ Też proch tego korzenia z prochem naſienia włoskiego kopru/z winem dany / boleſci żołądka oddala.

F ℂ Też na boleſci wnętrzne/á zwłaſzcza na kłocie. Wezmi prochu tego korzenia zkiełko łyżek á warz troche w winie iżby niedokońca wywrzało/á potim on proch tak wilgotny w koziwſzi w worek abo w chuſte/maczayze w onym winie á przikładay na żiwot.

G ℂ Też nayrzetwko dychawici flogmiſtey proch korzenia tego z gorieczką w potrawach/ abo w pięciu pożiwany / ieſt barzo vżitheczny naprzeciwko ſiwiętego Valantego niemoczy ieſt to lekarſtwo dobre.

Febrifuga.

Tredownik. Fieberkraut.

Capitulum 82

A Tredownik ieſt ziele podobne Rumienkowi/roſcie wyſoko á zełowato/kwiatki ma bronatne/liſtu ieſt podługowatego á nie ſzirokiego iako by ruta/Naſienie tego ziela iakoby pſzenieza/korzeń nikczemu ieſt pożyteczny/ſmaku ieſt gorzkiego/roście nawilgotnich mieyſcach/mectorzi zową to ziele Czemierzycz a/ni ektorzi też zową leczifebra.

B ℂ Dia coridis pijże/iż tredownik ſtłuczſzi ſok wyciſnionym ſniego/wpaſzcay w rany kthore ze złych krost bywaią/wyſuſza rany y goi.

C ℂ Też bliznyktore zoſtaią po ranach nama zuytym zokiem/zrowna ſie z ciałem.

D ℂ Thez Tredownik w wodzie vwarziwſzy dayże pić one wode ciepło/wypędzi precz bolere/y nże wilgoſci tłuſte z ciała.

E ℂ Też Emoroidy wywodzi gdi przłożiß te-

go ziela roziußonego w możdżerzu ſtłukſzy nakoniec ielita.

F ℂ Też ſok wyciſniony z tego ziela z miodem zmießany/mgliſte oczi wyiaſnia gdy tim na noc będzieß pomazował oczy.

G ℂ Też boleſci ktore w ſuchych żyłach bywaią wkorzenione/iako w podogrze w ſciatice vſmierza/gdy thim zielem chori człowiek będzie ſobie mieſzeza bolgce naparzał.

Filius ante patrem.

Polne gwozdziki. Wildenegel.

Capitulum. 83.

GWozdziki polne / gałąski polnych gwozdzikow gęste rozczki z siebie wypuszczaią a pospolicie rozczka kthora posledniey z drugiey wyroscie bywa wyssa/ á tak dla tego naziwaią to ziele/Sin nad oycem/Jest ziele ktore na wiosnę roscie/kwiatu iest podobnego szafranowi ogrodnemu.

¶ Gdy to ziele w wodzie będzie vwarzono gdyby ktorego człowieka Jaszczorká vkąsiła / tą wodą wymyway/bouiem bolesc vsmierza.

¶ Też sok abo proch tego ziela w fistulę wpuszczony wysusza ią y goi.

Fistula pastoris.

Bzdziucha. Tassel kraudt.

Capitulum 84.

A FIstula pastoris iest podobna psiemu iezikowi / na łokieć roscie/iedno iż ku ziemi skłaniasie/na samym wirzchu kwiatek zielony wyrasta. Korzenie cienkie iako Czemierzicza/to ziele ma/roscie v łęgow.

B ¶ Korzeń tego ziela tak wiele czo złoty zaważi/starti z miodem przesnym czo dwa złote zaważą day ziesc temu człowiekowi ktoriby był okarmion iadem morskiego zaiącza. Takież y iadowi opijowym lekarstwo iest / y thez [illegible]ocie ktore bywa w żiwocie/oddala.

[illegible]ez samo vwarzenie Bzdziuchy z korzeniem pasternakowym/á ten sirop day pić temu kto ma czirwoną biegunkę zasthanawia ią mocnie/takiez y korzenie vczyni.

¶ Thez Auicenna w wtorich kxiegach pisząc o tym zielu/mowi iż ma moc ocieraiącą bolączki/y wrzody rozpądzaiącą wnętrzne D

¶ Też wypądza kamień drobny z nyrek gdi ten korzeń będzie vwarzon/á ten syrop będzie dany ku piciu/rany wnątrz goi to picie. E

Filix.

Paproć. Farnkraudt.

Capitulum. 85

ROscie Paproć na kamiennych mieysczach/na gorach kwiatku żadnego niema ani owoczu/list ma ktori roscie iakoby pioro strusowe / woniey też żadney prawie niema/korzeń ma długi/smak iego cirpnąci/ma moc paproć w korzeniu więtszą / á ma mocz wysuszaiącą/kąsaiącą/omywaiącą y posilaiącą. A

¶ Diascorides pisze/iże paproci liscie czo zaważi cztirzi złote w pitim miedzie vwarziwszi/day wypić trunek/ tedy chrobaki w żiwocie pozdichaią/y płod zabija/ y z żywota wyrzucza. Jesth też drugi rodzay paproci ktorą zową Sarex/tey liscie iest podobne pirwszey iedno iż ma gęste gałąski/korzeń y listh ma dłuzszy. Barwę ma korzeń tey paproci czarny z czirwonoscią zmieszany/a ta paproć B

iest

iest samicza/ korzeń tey paproći vwarzony a z miodem zmieszany á vczinion y iako elektuarz/robaki glisti z żywota wyrzucza y zabija.

C ¶ Też ktoraby biała głow[illegible] pozywgła tego electwarzu, broni poczęcia [illegible]od w żywoćie zabija y wyrzucza/Tho mowię by sie strzegły nie dla tego aby to sobie czinily.

D ¶ Też proch vcziniony z korzenia paprocianego/ktori proch sip w fistułę/ wysusza y goi ią mocznie.

E ¶ Też listki paproćiane poki są zielone a ktemu barzo młode/gdy będą vwarzone á iedzone/odtwieraią żywot czinią ce stolce/á wszakoż Galienus w 8. kxiegach farmacorum / powiada/iż paproć nawietszą ma moc w swoim korzeniu/y wypisuie ty wszitki sprawy ktore są wysszey napisane.

Flammula.

Jaskier. Brenkraudt.

Capitulum 86.

A JAskier ma moc zapalaiącą/abowiem iesth ciepły y suchy w trzecim stopniu / á nawiecey gdy ieszcze zielony/iest barzo moczny w gorączosci swey/ ale vwiedły iuż moci mało abo nic niema.

B ¶ Platearius mowi/Jaskier w możdzerzu stłuczony gdy będzie na gołe ciało przilożon zrani ono miestce/a prawie swoia gorączoscią przepali skorę kiedi przez noc z mieysticza nie będzie odiet/a tak gdyby miał wrzo[illegible] brany a niechciał go przekłoćzelazem/ kedi go Jaskieru przilož nań przimieszawszi kni[illegible] mu trochę oliwy. Takież y na wrzod Squinantia możesz tego Jaskru przilozić z oliwą zmieszawszy.

¶ Też gdy Jaskier będzie w rożany oleiei włożony/ thedy kolikę vsmierza/y członkowy bol ktori Art etica zowiemy.

¶ Też kamień z człowieka wypądza/ gdi voda w ktoreyby Jaskier wrzał/ przez klistere do ielit wleiesz.

Fungus.

Grzyb. Schwammen.

Capitulum 87.

A GAlienus pisze / grziby być zimnego á wilgothnego przirodzenia/á dla tego są bliskie wezkosci iadowitim rzeczam/abouiem maią w sobie żagnikose przirodzoną/ Też Galienus moui w kxiegach o Karmiach/o grzibach/iż są godne ku iedzeniu/iedno kto ich wiele á często iada/mnoży w sobie żłą krew/z ktorey w niemoc cieszką wpada / [illegible] zwkaszcza iż miedzi grziby są rodzaie i[illegible] maite/gdziem widział człouieka ktho[illegible] dzeniu grzibow wpadł w dychauice/[illegible] czenie y w omdlenie z bolescią vstek[illegible] wych/z ktorego zimny pot płynął

drowion przez picie wina korzennego
korimby był vwarzon Poley / á oſoliwſzy
ać ſie dobri trunek napić tego wina / po kto-
rim trunku wyrzucił zołądek ony grziby z kli
watą flegmą. A przeto kto częſto grziby / abo
inſze bedłki iada / taki w kolike y w dichawice
wpada / ale wino korzenne ponich pite / odey-
muie im złoſc iadowitą / á kthoby ſie niemiał
po nich napić wina / tedy vwarzić czałkiem
trochę tatarczanego naſienia w wodzie / á po
tim odławſzi one wodę / wſipać ſoli a wlać oc
tu / á tego zaſie prziwarzić á dać ſie napić tru
nek dobry na to.

B

Też grziby doſyć tuczności daią / iedno ſą
cieżkie ku ſthrawieniu / á czałkiem z żołądka
wychodzą / rzezanie vriny czinią / kto grzibow
żeſto poziwa / dla tego iż w kwaſną flegmę á
w grubą ſie obraczaią / dla kthorey rzezanie
przipuſczaniu vriny przichodzi.

Granaſolis.

Wroble proſo. Steinbrech.

Capitulum 88

Roble proſo ma w ſobie cie
płoſcy ſuchoſc wtrzecim ſto
pniu / á naſienie wroblego
proſa ieſt więtſzey mocy / á
ieſt to naſienie białe á okrą
głe / á barzo twarde / roſcie
ſkich mieyſcach. Moc naſienia wro
ſa ieſt pobudzaiąca vriny y kamią
/ á przeto wino w ktorim wrzało
to naſienie z naſieniem piotrußczanym / z na
ſieniem włoſkiego kopru / czini to / iż kamień z
vrine wyuodzi obficie. Abo tak vczin ſirop le
pßey mocy na tyrzeczi. Wezmi ſoku wrobleg
proſa / wodki włoſkiego kopru / piotrußcza
ney / każdey z nich mniey niżli połkwarti / na
ſienia wroblego proſa / kamikamieniowego /
naſienia alkakiengi opichowego / każdego z
nich cztirzi dragmy / korzenia bruſci / ſparago
wego / każdego z nich dwie dragmie / naſienia
malonowego / krwie kozłowey / każdego z nich
dragmę / wßitki rzeczi przetłukßi warz w vi
nie iako w połtori kwarti wina aż richło do
połowice ma wywrzeć / á potim przecedziwßi
oczukruy / á tego ſie napijay poranu y w wie
czor po trunkowi ciepło.

B

Też wino w ktorim wrzało Wroble pro
ſo / abo proch wroblego proſa wzieti z iaką po
lewką / ieſt dobri tim ktorzi wodi niemogą pu
ßczać / y też ktorzi maią oſtrą kolikę w żywocie
abo w cienkich ielitach ktore zową Iliaca.

C

Serapio mowi z powieſci Raſis / proch
prawi wroblego proſa ieſth dziwny w pobu-
dzaniu vriny / y też w rzeczi przirodzoney pa-
niam / y też kamień w nyrkach y w mechierzu
kamie iakokolwiek będzie wzieti / to ieſt abo v-
warziwßi gi w wodzie abo w winie lepiey / a-
bo w polewce iakiey / abo troią z tego vczinić.

D

Też troia pospolitim obyczaiem przypra
wiona vrinę podudza / y rzeczy przirodzone
białem głouam wypuodzi / y kamień mocznie
kamie tak ią vcziniwßy. Wezmi naſienia
Wroblego proſa / naſienia kamikamienioue
naſienia alkalengi z apteki / ſparagouego / opi
chouego / y też malonouego / każdego z nich po
dragmie iedney / cinamonu / gwozdzikow / mu
ßkatouego kwiatu / galganu / krwie kozłowey /
każdego z nich rowno po połowici dragmy /
czukru białego iakoby czwartą część funtha /
zmießay ty rzeczi społem w możdżerzu / á v-
czin troią ktorey pożyway z potrauami.

E

Gdyby kto chciał z ſiebie kamień wypę-
dzić / abo vrinę / abo pani rzecz przirodzoną
pobudzić / thedi ma wſiesc w wannę wciepłą
wodę / a potim ma ſie napić tey troiey z wodą
włoſkiego kopru / abo z piotrußczanu. A do
wanny ma być warzono ziele / piołyn / włoſki
kopr / piotrußka / rumien. Platearius. Sera
pio o tym powiadaią.

Galle.

39

Galletricum.

Szarkath / abo granatek.

Capitulum. 89.

Szarlat ziele iest ciepłe y ſuche/ na włoſnoſć cżyſcie macicę oczyniwſzi z niego ſirop tim obyczaiem. Wezmi ſoku tego ziela/ſoku bylice/kazdego z nich pol kwarti / Bożego drzewa/nasienia włoskiego łopru/ hanyzowego/potłuczonego/kazdego z nich polgarſci cinamonu/galganu/kazdego ſnich dragme iedne ty wſzitki rzeczi warz w winie aże do połowice.a potim przecedziwſzi oczukruy abo oſłodz miodem zbimowanym/atego ſie pan duszka n echay napija poranu y w wieczor ieſtli chce/a goyten ſirop wypie / te purgacią z apteki niechay wezmie. Wezmi Irepigre galiem trzi dragmy/diaſiniconis iedne dragme/Caſſie wyciągnioney poł vncij / rozmgcż te w electuarze w tim ſyropie/á poranu ciepło wypij á nayaintrz wezmi kołaczkow ktore zowią Diambra/abo electuarzu de gemmis. dla poſilenia.

A

b

¶ Też wanna z ziele prz̄prawiona/cżyſci macicę z oſtatkow mieczyſtoſci/to ieſth miodunka/wroticzj/bylicza/Izop/lebiodzika/z tego ma być wanna przyprawiona wy ciu z wanny day ſie iey napić Metum czo z ſoty zawazi, a ma ciepło wypi dkg bylicznwg/ barzo ieſt rzecz dobra pa a potim możeſz ſobie nayarzać dymo warziw ſzy bylice/wroticzj/Izop/gallet abowiem czeſthe naparzanie macice/ cz gotowſzą ku poczęciu/á dla poſilenia żo ka ma poziwać Diagalangi kołaczkow / a Aromaticum roſatum.

Garioffilata.

Kuklik. Garioffelkraut.

Capitulum. 9

A

Kuklik ieſt ciepłe y ſuthe w wtorim ſtopniu/to ziele ma małą moc ma/włoſtku więtſzą niz w korzeniu/ á przeto liſcie ma być kładziono abo brano w lekarſtwie, á nauiecey zielone liſcie ma być w zwyczaiu / ma moc rozpędzaiącą/trawiącą/ otwieraiącą/zową ten Kuklik gwozdzikowem zielem dla tego iż ma woniq gwozdzikową.

B

¶ Gdy vczyniſz parzenie z wwarzenia Kuklikuz bylicznz/z gallectricum/rzecz przirodzona paniam wywodzi.

¶ Czopek vczyniony z ſoku tego ziela/z ſoku bylice a z prochem mirri zmieſzawſzi ſwolem/ á rozmoczywſzi w tim bawełne vczyń czopek ktori wpuſć w macice ieſtli chceſz prziſć czam przirodzonym richło.

...ez wino w ktorimby wrzało tho ziele z ...ką/z gałganem iest dobre ku posileniu ...go trawienia żołądkowego/y wiatri wy... z żywota.

...ez wino w ktorimby wrzało tho ziele z ...ndrem na czukrze przyprawionym/kto ... będzie napijał/bolesc głowy vspokaia/ ...ora pochodzi od żołądka.

¶ Też iest ziołko posiłaiące sercza/ á nawie cey w winie z cinamonem vuarzone á z kwia tem mußkatowym a tego sie napijać. G

¶ Też sok Kuklikow z grinspanem zmießa ny fistuły spaia y goi. H

¶ Też wino w ktorimby było vwarzono to ziele z kminem á z polną driakwią/i est dobre naprzeciwko kolice wßelkiey.

¶ Też sok kuklikow z babczaną wodką zmie ßany á pity/wysußa wnetrzne wilkosci/ y bie gunkę zastanawia. Pandecta powiada, Ca pitulo de Gariofilata. I

Genciana.

Goriczka. Encian.

Capitulum 91.

Goriczka iest ciepła y sucha w wtorim stopniu / korze nie iey ku lekarstwu sie go dzi ale nie liscie. Goriczka ktora ma wielką gorzkoscz iest dobra/ ale ktora niema ...ey gorzkosci/ tha sie nie godzi ku lakar stwam/ma moc rozpądzaiącą/trawiącą/ y też purguiącą/á iest pobudzaiącza vryny.

¶ Wino w ktorimby był warzon korzeń go riczki z korzeniem kosaćczowym/z lakricią/ á to vwarziwßi oczukruy/ będzieß miał sirop naprzeciwko dichawici. B

¶ Też plastr vczyniony z prochu Goriczcza nego/z korzenia kosaćczowego na proch stłu czonego/á zmießawßi z miodem przyłoż na piersi tego dla dychauice/ abo namaż piersi dychauiezne maścią Dialteą przimießawßy kniey prochu korzenia kosaćczouego. C

¶ Też tym ktorzi maią s. Valantego nie moc/proch z korzenia Goriczczanego z wod ką maieronoua dany w piciu kielo razow. D

¶ A kiedy proch goriczki będzie dany z so kiem miętki/przeciwi sie iadowitich robakow vkąßeniu. E

¶ Też proch goriczki zmießany z cebulnym sokiem/iest dobri na vkąßenie ptakow iadowi tych gdy tim mieystce będzieß pomazował/a bo przykładał nanie F

¶ Thez proch goriczki z prochem Bożego drzewka á z sokiem bylice/strochą miodu prze snego/zmießay ty rzeczy społem á vczyń czo pek z bawełny obwałkouawßi w tich rzeczach włoż do maćice/bouiem rzecz przirodzoną pa niam wywodzi y płod vmarły/y tudzież cze pek. Platearius mowi. G

¶ Ma moc odtwieraiącą zathkania z żył y z wątroby/á kiedi weźmieß sok Goriczki abo wodę w ktoreyby wrzała Goriczka z cinamo nem/á tego sie napijay/abowiem bolesc bo kow y oddławienie suchich żył vzdrawia / y też żołądkową bolesc y wątrobną odeymuie. H

¶ Też proch korzenia goriczkowego zmießa ny z prochem czarney heleny/ á thego we złe rany płynące wpußczać wysußa ie y goi. I

¶ Też proch Bożego drzewka z prochem ko rzenia goryczkowego zmießawßi społem na mazuy krosty białe na twarzy. Serapio z Pandectą powiadaią. K

Genesta.

Janowiecz. Einst.

Capitulum: 92.

Janowiecz

A Janowiec iest ziele ciepłe y suchogo przirodzenia w wtorim stopniu / á miewá kwiatki żołtawe na podobieństwo kxiężicza/nasienie iego iest ciepłe/kwiatki iego wespołek y z zielem maią w sobie zbytnią vilkosc z nieiaką ostroscią vcinaiącą / á stądże wraczanie pobudza. Zołądkowi szkodzi y też ferczu/iadouitosc tego ziela miodkiem rożanym z mastiką zmieszanym bywa odeymouana/ nasienie iego ma być dawano z wodą miodową/to iest z sitą abo z hanyżowym nasienim zmieszane/abo z nasieniem włoskiego kopru/á tak złosc tego ziela bywa odeymowana/kwiatki tego ziela niecirpią długiego warzenia/ale nasienie iego dłuszego warzenia potrzebuie. Jest też drugi Janowiec ktori iest zimny á suchy/a iest mnieyszy y gałąski y też sam wszitek/á kwiatki ma białe. Pandecta powiada capitulo de Genesta.

B ¶ Diascorides też mowi/nasienie Janowczu wespołek z kwiatkami stłukszi ie na proch a ten proch wypij z miodem abo z młodem winem chceszli mieć wraczanie/ á precz nieczistosci flegmiste z siebie wypędzić. Jan Mezue też mowi o tim zielu izby miało wywodzić flegmę z żołądka y też z członkow barzo mocnie a pożytecznie/ Y też z nyrek vrine pobudza/y kamień w nyrkach y też w mecherzu łamie/a żadnym obyczaiem mnożić mu sie niedopuszcza/ z tich to wszitkich a lipkich nieczistosci/á to gdy vcziniß taki sirop. Wezmi [illegible]atkow Janowczowych wespołek z nasienim iego/też nasienia hanizo[illegible]ego/nas[illegible] włoskiego kopru/każdego z nich po poł g[illegible]sci/korzenia sparagowego/ piotruszczanego każdego z nich poł vncij/mastiki poł dragmy warzże ty wszitki rzeczi w winie y w wodzie/ izby wina y wody było po kwarci e/ tak długo ma wrzeć ażeby trzecia częsc wywrzała/á potim przecedziwszi oczukruy abo miodem rożanym osłodz/á tego sie napijay/ktori też sirop y na opuchlinę sledziony iest barzo dobry.

C ¶ Też wodka abo woda prosta w kthorey wrzało nasienie tego ziela wespołek z kwiatkami iego/á z nasienim babczanym/ biegunkę krwawą zastanawia/y też przirodzoną nie moc paniam zastanawia.

D ¶ Też kto często poziwa nasienia tego ziela w potrawach abo kwiecia iego/takowy będzie zachowan od bolesci nożnych ktore zową podogra.

Gramen.

Trawa. Grasz.

Capitulum 93.

TRawa iest zimna y sucha w przodku pirwszego stopnia / woda w ktorey wrzała trawa z korzeniem piotruszczanym/ vrinę popądza obficie y kamień łamie/ y też rozpadliny w mechierzu goi/ y biegunkę leczi.

A ¶ Sok tego ziela rany za swieża spaia/ ale nasienie iego vrinę pędzi/ y wilgosci w żołądku y też w ielitach wysusza.

C ¶ Też korzeń tego ziela rany krwawe goi/ to iest korzeń tey trawy stłuczony z sokiem teyże trawy wespołek/ á przilożony na rany/ stula ie y goi.

D ¶ Też woda w ktoreyby wrzała trawa/ gryzienie żywota/ y rany abo rozpadliny w miechyrzu vlecza/ y kamień łamie/ vrinę pędzi.

E ¶ Psi gdy sie chczą vleczić/ tedy trawy pozywaią/ á tak ku wraczaniu przichodzą.

F ¶ Też wino w ktorymby była trawa warzona z ielenim iezikiem á z korzenim Jaworowem/ á oczukrowawszi pij/ to bolenie odeymuie sledziony/ Thakież gdy tego na sledzione z wierzchu przilożisz/ mocnie ią wspomaga/ czukru nic nieprzikładaiąc. Pandecta mowi.

¶ Anicenna też o tim powiada/ iże trawa rozpadliny y rany spaia y stula mocznie.

¶ Vwarzona trawa w winie z diptanem á z nasienim piotruszczanym/ y thez z nasienim łamikamieniowym/ kamień z nyrek y z mechierza wypądza.

¶ Nąsienie trawy w winie warzone abo w wodzie/ vrinę pędzi mocznie/ y też wraczanie y biegunkę zastanawia/ Pandecta spowiesci Galena powieda.

¶ Też sok trawy z trochą prochu Bożego drzewka/ á z trochą miodu day wypić themu ktoriby miał robaki w sobie abo glisti/ morzy ie y wypądza z żywota/ abo też z sokiem trawy z żołcią wołową zmieszawszi/ á tim ciepło namazi żywot dla wypędzenia robakow.

¶ Też sok trawy z zielem wespołek stłuczony a z trochą ocztu / ogień piekielny vgasza barzo mocznie.

Gariofili.

Gwozdziki. Negelin.

Capitulum 94.

GWozdziki/ iest owoc drzeua iednego będącego w krainie Indiyskiey / swieży gwozdzik po tym poznać/ gdi gi scisniesz á on pusci z siebie tucznosc/ to iest wilkosc własna/ ten iest dobri/ ma w sobie ciepłosc w trzecim stopniu/ á to iest dowod tego/ bo ma w sobie szczipanie abo kąsanie ostre. A

¶ Moc iego iest we wnątrz vdy posilać/ oczy czysci/ swem scieraniem powłokę oczu zdzierać/ y duchy widzenia posilać. B

¶ Też żołądek y wątrobę posila/ warząc w winie gwozdziki/ á przimieszay ktemu mastiki/ mirri/ potim to day pić/ to picie mozg posila/ y maćice bolesci vsmierza/ y wzgorę iey wstępować nieda/ kiedyby tego wlał do maćice. C

¶ Też gdyby maćieza zeszła na doł / gwozdziki drzierżeć w nosie/ á tak zasię ku woniey wzgorę weiągnie sie. D

¶ Też proch gwozdzikow dany ku picin z wodką wołowego iezika abo z boragową/ odeymuie mdłosc. E

¶ Też gdydy po silney purgacy czyrwona niemoc przigodziła sie/ tedy nawarzić gozdzikow/ mastiki/ gumi arabicum/ w wodce rożaney á pić/ y też w winie vwarziwszi wytłoczić a z miodem vczinić colirium/ to iest plastr na oczi/ wzrok ostrzy y posila. F

¶ Też dychawicę starim ludziom odeymuie/ włoż dragantu do tysanny/ gwozdzikow ci twaru/ á potim z tego nadziałay gałeczek / á biorąc ie potrzimać mało pod iezikiem/ á z

ty

tym pokykać á rano mlekiem popijać/ moc w mężoch posila.

Gladiollus.

Mieczik/ Schwertelkraut.

Capitulum: 95.

A Mieczyk iest ziele na wzrosth podobne mieczom w swoim liściu/wierzch iakoby kiiaszek/ma nad listi ku gorze wyniosly na łokieć/á na rożczkach tego kijaszka wyrasta ią głowki nieiakie na trzi granie/á pod samemi głowkami kwiatki żołte/nasienie ma mieczik w strączu podobne ogorkowemu/iedno iż iest czarne á okrągłe á klijowate / korzeń ma wezłowaty długi á żołtawy.

B ¶ Diascorideß pisze/iże Mieczik rąny głowne goi/łamanie vsmierza/kosci stawowe y insze rzeczy ktore zakłociem w ciele sie kriją wyciąga/to iest korzeń mieczykow vwarzony á potim stłuczony/ także na ono miestce przilož z ktorego chceß kość abo tarn wyciągn[illegible]

¶ Też korzeń mieczikow zetrzy / á km[illegible] przilož kwiatkow iego y ktemu korzenia C[illegible]terzy/miodu przesnego a troche octu / stłu[illegible]ty rzeczy wespołek w możdżerzu abo w donici á zmieszay/z tego będzieß miał lekarstwo ktore opuchliny y twardosci/iako są guzy spądza

¶ Też wziąwßi tego wßitkiego czo złoty zaważy/możeß sie napić gdyby miał kłocie w bokoch z winem abo z miodem ciepło.

¶ Też korzeń Mieczykowy na proch stłuczony z babczaną wodką pity/biegunke leczy. E

¶ Też nasienie te go ziela czo złoty zaważy z winem ciepło wypite/rzezanie vriny y sciatike odpądza/y też sledzione posila. F

Galla.

Gallas.

Capitulum 96.

Diascorides pisze/iż iest dwoiaki gallas / ieden iesth niewielki okrągły a sękowaty dziurek w sobie niemaiączy a cieszki / a drugi iesth lekki dziurkowati/pirwßy gallas iest lepßi y ku lekarstwu vżytecznieyßi/poki ieszcze zielony iest gallas/ tedy ma w sobie smak barzo przykry a barzo cirpnący/ ma moc[illegible] ziebiaiączą y wysuszaiączą.

Plinius pisze/w Sirij á w Egipci[illegible] sie mno[illegible] y gallas.

...ascorides/każdy Gallas iest wielkie-
...pnienia/z ktorego vczyniony proch a o-
...n iżeby kto sobie rane z złych krost vczynio
...zasipował/ takież y dziwe mięso zgania y
...oi mocznie/y krew z nosa płynącą wściąga
¶ Też gallas niedopuszcza wilgosci przipły
wać do dziąsł z ktorich sie dziegna czinią / á
zwłaszcza gdy będą w pieczu pirwey tak bar-
zo vsuszone iż będą iakoby zbuczniałe / tedy ie
stłucz na proch/á on proch zmieszay z ocztem
á przywarz á tim sobie dziąsła nacieray / y z
każdego miesicza krew stanowi.
D ¶ Też gallas vwarzony w wodzie/ ktorey-
by białey głowie spadła na doł maćicza/ nie-
chayże w oney wodzie siedzi.
E ¶ Włosy też czirni gallas w wodzie á ocz-
cie vwarzony á oną wodą myi głowe.
F ¶ Też biegunkę zastanowisz/gdy będziesz w
tim maczał gębkę/á naziwot przikładać przez
czwierć godziny przed iedzeniem.

Girasolis

Catapocia vel Pentadactillus.

Skoczek. Springwurc.

Capitulum: 97.

Skoczek iest dwoiaki / Jeden
wietszy á drugi mnieyszi/wy
soko roscie wlatoroslach/list
ma szyroki skarbowany / á A
miedzi latoroslmi iakobi gro
na z siemieniem. Skoczek
mnieyszi połacinie Cathapucia minor/roscie
z wysz na łokieć/listki ma podługowate/ tłu-
ste á gładkie/listki na krziż składa/pełne wod-
nosci/mleczne/zwirzchu latorosle ma krotkie
á nanich kwiath z okołkiem iakoby na czar-
nym korzeniu/po kwiecie białe zostawa/strą-
czki trzigraniowate/wnątrz siemie białe/sma
ku słodkiego/á ziarna oboie maią moc odmie
kczaiącz trzewa. Napirwey ma moc flegme
y kolere/y gorącą wilkosc wypądzać á od sie-
dmi ziarn możesz dawać aż do dziewieć abo
do iedennascie/wirzchem y spodkiem pędzą/
zagrzewaią według ciepłosci trzeciego stop-
nia/á odwilżaią według wilgotnosci pirwe-
go stopnia/Temu kto cieszko wracza á iest żo-
łądka mdłego/młych oczu/niesłuzi/ ziarna te
go ziela wyłupiwszi smaż ie same w panwi/á
gdy sie dobrze zagrzeią á przismażą/wybierz
a na chuste wkładz/włozże w nieiaką prase á
wyćisni oley potim ten oley daway w pokar-
mie temu kto ma zimnice na każdy dzień.
¶ Warz ziarna w winie przilożiwszi mio- B
du/gdy vwre wyzmi przez chuste/ á to potim
daway ku poziwaniu w zielu/w szpinaku/przi
cziniwszi wina piołynkowego/ y też ziarna da
way przetłukszi temu czo zimnice ma z słono-
¶ Ziarna przetłuczone á wło- zimnosci. C
żone w wino dać tak stać przez noc przyaiąw
szi ktemu czitwaru/á iegosie wina napijać ra
no/á potim ziesc niekielko gwozdzikow / y też
facelet maczaiąc okładay tym żołądek/zimni-
ce leczy ktora bywa na każdy dzień/y też to vi
no dawać w oczćianym miedzie/ bouiem wo-
dnosc wygania.
¶ Ziarna Skoczka wiethszego/wiecey ich D
możesz brać w lekarstwa/ bo mnieyszi skoczek
iest predszi/á iako skoro zezrza/tak wnet z swe
go łoża wyskoczy. Mocznemu żołądkowi cza
łe ziarna dawać/á mdłemu rostarte dawać
z cinamonem swieżem.
¶ Oley Skoczka wietszego/osipanie na cie E
le/y wrzody mokre na głowie/y krosti zauszne
y szkaradosci na ciele/leczi.
¶ Ziarnka Skoczka mnieyszego stłuczone F
z lebiotką

z ſebokey z gęſiem ſadłem/tym dzieciecіu okładać brzuch ſiwardziały/ a tes mydła iako palec w oleiu skroczkowym omoczić y wethknąć w zadek tęż działa odmienczenie.

Hermodactillus.

Paluchy. Zitlos.

Capitulum 98.

A Paluchy/ieſt ziele ktore kwitnie na oſtatku Jeſieni/ ma kwiatek na ſobie biały/ troſke ku ſmiadoſci ſie skłania igci/ieſt tęż niektori maigci kwiatek cżiruony/ale ten ktory ma biały kwiatek ieſt lepſzi/(inſze Paluchi ſą iadowitego przyrodzenia) ieſt ciepły y ſuchi około wtorego ſtopnia. Auicenna capitulo de Hermodactillo powiada/flegme z cżłonkow wywodzi/ á tak ieſth z niego dobre lekarſthwo tym ktorzi maią bolenie w cżłonkoch/ w nogach y w rękach/iedno iż żołądkowi ſzkodzi y zgagę cżini/y tęż wiatry mnoży/ á przeto nieſzkodzi ku korzeniowi tego ziela przymieſzać im bieru z maſitką á z kminem/ á tak kto będzie chciał vżywać tego prochu/ma go wzięć czo złoty zaważy abo y poltora złotego.

B (Mezue mowi gdyby ktory cżłowiek pozywał korzenia paluchouego/ vmorzi takiego cżłowieka/zaduſi gi iako y bdły ſurowe/ á tak aby ſie kto niemylił natim/gdyby korzenia paluchowego chciał pozywać ſurowo w mi[ę]ce cebule/aczkoluiek ieſt ſłodki/iednak ſzkodzi.

(Biały korzeń paluchow ieſt dobri tim ktorzi bol maią w nogach/ale cżirwony korzeń ieſt iadowity barzo/á tak zabijaiąci Serapio mowi y Mezue iemu poſwiadcza.

C (Proch paluchowy rany złe z kroſt wyſuſza zaſtarzałe/y cżyſci ie gdy miodu przymieſzaſz kniemu/ Y tęż wedlug powieſci Mezue naprzeciwko oſpiczam ieſt dobry ten proch/ ale taki ma być obierany ktoryby był y wngtrz biały/bowiem cżarny y cżiruony iadowity ieſt.

D (Cżeſte pożywanie białego korzenia paluchouego/pobudza krew y zbytnie ią ſpaia/ á tak cżini bolgezki w głowie y tęż na inſzich ſtronach ciała/ Serapio mowi.

E (Tęż korzeń tich paluchow ma mocz przyciągaiącą/trawiącą y rozpądzaiącą.

F (Woda włoskiego kopru w ktoreyby było wwarzono to korzenie paluchowo/ ieſt dobra ku pięciu naprzeciwko kłociu wnętrznemu/iedno żeby gorgezki przy takiem kłociu niebyło.

G (Tęż proch iego zmieſzany z electuarzem Laxatiui benedicti/wyciąga flegme z cżłonkow nożnych y recznych/ á tak boleſci tych cżłonkow oddala.

H (Tęż prochu paluchowego korzenia z mydłem cżarnym w aptece rozpuſzczony abo zſiluczony/fiſtuke zaſtanawia y wyſuſza barzo dobrze/gdy tam tego będzieſz wpuſzczać. Platearius mowi.

Herba paraliſis.

Ziele paralizowe.

Capitulum 99.

A Do ziele paralizowe ktore ieſzcze z zimy poczyna kwitnąć kwiatki ma żołte ktore ziele przy ſamey ziemi ſie ſcielę/ ieſt ciepłe y ſuche.

Diaſcorides o tim ſielu paralizowym iż ieſt barzo dobre napr[o]leſciam cżłonkowym ſtawowym.

(Liſcim tego ziela ſtłuczonym [w] rzu/namażу trąd na liczu/zginie [o] zania. Tęż Catarrum y ryme [o]

w głowie vśmierza y vspokoia.

B ¶ Też Mezue pisze iż sie przeciwi wilkościam flegmistim starich ludzi/á vśmierza bolesci członkowe.

C ¶ Też mowe straczoną przywracza ktora ginie dla paralizu/abo apoplexij/gdi then sok tego ziela bedzie dawany w vsta na iezyk często po troße.

Herba Victorialis.

Vel puerilis.

Dziewiesił. Neunfrafft.

Capitulum 100.

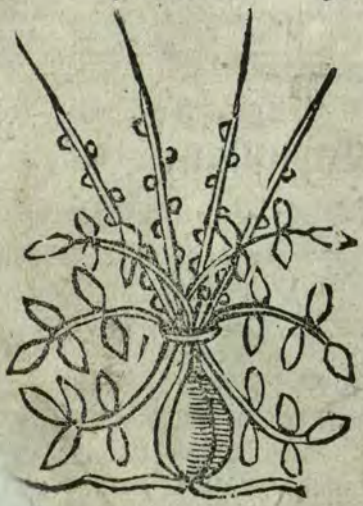

W Lesiech roscie to ziele/miesiącza Sirpnia kwithnie/ korzeń ma iako ßafran/ odziane viele skorkami/dziewiącią podobno abo wiecey/w posrodku tich skoreczek korzeń iakoby cebula biały á słodki/zespodku pußcza z siebie korzonki rozno/listi ma iako trawa wielkie/ długie zaostrzone/ pret w dłuż na łokieć z listem/á ku wierzchu kwiatki idą rzedem ku gorze/są iasney brunatnosci/ karbowane podługowato/á z posrzodka białe kosmacinki wydawa/To ziele iest zimnego y suchego przirodzenia w pirwßim stopniu. A

¶ To ziele ma moc nieczistosci z rany odeymouać/Dzieciom ie też słać do kolebki zvrocznikiem/abo dzieci tymi ziołki okładać/zachowawa ie od złego vrzeczenia bab/ y od inych strachow/á czini ie iże bez płaczu rady vsipia ią/toć iest rzecz prawdziwa/gdy iedno dziecie pirwey nakarmiß á położyß z tim zielem do koliebki/barzo go też nieokarmiay/a mleko dobrze vwarz. Vroczník iest ziele podobne zielu pepkouemu/iedno iż ma list dłuzßi. B

¶ Też niektorzi sobie przipráwuią tho ziele z korzeniem strzałowym / á przi sobie noßą dla tego/by sie żadney strzelby niebali/ iestliż tak iest/tedi ta moc z nieba dana/á tego poku ßaią w bitwach/á przetoż to ziele zową / ziele slachetnie vrosle. To korzenie połacinie zową Arteticaria/ Po česku. Strzałowe korzenie Po niemieczku/Gicht kraut/ Po polsku niemoglismy go wypisać/bo niewiemy iestli też Polskie imie ma/abo iestli sie też tu rodzi. C

Herba fulonum.

Jeleni trunk abo sirp.

Capitulum 101.

ROscie to ziele w lesiech/ listy ma ze spodku dłuzße y ßyrße á około listu każdego zebki są iako sirp/á z tąd ie możemy też zwać po polsku sirp. korzeń ma niewielki z drobnemi korzonki/á od korzenia przestrifowany/ to iest A

ieſt/iakoby igłą z ſłobkował podkuż ku gorze/ a tak aż około wſzitkiego preta/pret pełen rożdżek. Latorośli około ſiebie maige/á około rożdżek liſtki drobnieyſze niżli ktore ſą na dole około głębu/á na rożcżkach trzi abo iiij. głowki z kwiatem brunatnym w głowkach ſiemigczko a głowki y ſiemie podobne głowaczowi/ ale mnieyſze y cieńże głowki ſą.

℞ ℂ Złożenia żywioknego gorzkiego y ſuchego w wtorim ſtopniu/ma moc ocierać/czyſcić naprawiać rany y ſtłuczenia/zbicia/ z obrażenia/z ſtarcia/vwarzić gi w piwie á pić.

ℂ ℂ Też vwarzony w winie czirwonym/ſwieże rany naprawia y wyczyſcia/ goić ſie richło niedopuſci/otok rozgania/przepukłnienie goi/ y boleſci w zadku/Dnu vſmierza/ Sukiennici tego ziela nawiecey potrzebuią ku farbowaniu ſukna.

Herba vmbilicorum.

vel Perfoliata.

Pepownik, Sant hans kraut

Capitulum 102.

ℂ Ma liſti to ziele gładkie á obwiązuige ſie około głębu z ktorego wyraſta/tak iż podczas ludzie mniemaią aby przez poſrzodek liſtu przeraſtał głąb / z wierzchu ma kwiat iakoby czarny korzeń ogrodny/ y naſienie w cżyże ſyrokości czarnego korzenia / y też ſamo przyczerń.

℞ Moc tego ziela/gdy bedzie proch tego ziela pity w winie/przerwanie goi/ y owrzedzenie pepka leczi gdy tim okłada/y rany ſpaia / y wyſtąpienie pepka z iego mieſtheza naprawia y też tego rozwiązanie abo rozmiękczenie naprawia.

Iuſquianus.

Bielon / abo Staley. Bilſenkraut.

Capitulum 103.

ℂ Bielon ieſth zimnego á ſuchego przyrodzenia/czarny bielon ieſt nagorſzi a ſzkodliwſzy/á potim ny/Bialy miedzi naleplſzy a nazdr

w lekarstwie vziwamy/ á iestliby biały niemogł/tedy czirwony raczey wezmi / á czarnego nietikay. Czarny Bielon iest zimny a suchy około trzeciego stopnia/á biały iest mniey ciepły. Auicenna mowi Capitulo o Bielonie. Jest Bielon odymaiączi/czuynosc członkom y krew zastanawia/ á thak y bolesci ktore przichodzą z stłuczenia vsmierza / Y też bolesci bolączek gorącich ktore pochodzą z kolery vspokoia/to iest sok bielonow z strochą octu zmieszany/á rozmocziwszi chustę przikładay na tyto miestcza.

B ¶ Też sok Bielonowy z otrebami pszenicznemi/á z trochą ocztu zmieszany/ iesth dobry plastrna bolenie członkow taiemnich mężow

C ¶ Tez sok bielonow z sokiem ziela paraliżowego/ á w tich sokoch rozmocziwszi chustę abo facelet/przikłoż na miestce bolące/ á nawiecey na bolesc członkową/á przedtim sie napiesz zwierciawszi trzecią częsc dragmy tego nasienia bielonu/z miodem abo z sitą thim lepiey/á potim namaż miestce bolące tymi soki przerzeczonemi.

D ¶ Też sok Bielonow/abo oleiek iego ciepło w ucho wpuszczony/bolesc vspokoia.

E ¶ Też sok Bielonow z ocztem/abo też wino w ktorimby było warzono nasienie białego bielonu z ocztem á z piretrum/bolenie zębow vsmierza gdy tim vsta sobie płokać będziesz.

F ¶ Sok bielonowy z wodką rożaną zmieszany/á w tim rozmocz facelet á na czoło włoż.

G ¶ Liscie bielunowe iedzone od ludzi/ błąd á nieiakie odeszcie od rozumu czini.

H ¶ Też sok liscia bielonowego pomaczany na oczy/bolesc ich y płynienie nieczistosci knim zastanawia.

I ¶ Też Emplastr z liscia bielonowego/z octem stłuczony/na wrzedzienice piersi białym głowam przikłożony/iest wyborny.

K ¶ Sok Bielonowy z listem iego stłuczony z ktorego vczin czopek á włoż gi w macice/ bolenie y też rzecz przirodzoną zbytnią oddala. Ktoby nasienia iego pożiwał/ten na czas iakoby oszaleie y pamięć straci.

¶ W gorącich febrach dobri/iest tim ktorzi ...en straczą/gdi z sokiem Bielonowego liscia ...ieszasz mleko niewiescie/a z białkiem á ztro... ...cztu/ty rzeczi wespołek zmieszay á przy... ...mocziwszi facelet naczoło czoby niebar... ...tno/abo nogi vmyway w Bielonie ...oc. Platearius o tim mowi.

Jarus.

vel Aaron minor.

Kokorzyk. Broch wurcz.

Capitulum. 104.

Jest to ziele dwoiakie/iedno mnieysze á drugie wietsze / to wietsze zową Diablik/bo ma korzenie kąsaiące / á to mnieysze ziele ma prątek na pi...dz wysoki/ listi ma gładkie á przisirszim/około preta kwiatki ma polżołtey białosci/ziarna ma okrągłe a zielone: á w nich iest siemiączko/korzeń ma pobielały z kosmaćinkami/korzeń mogą ludzie iesc iako rzepę/ tego Diablika abo s. Jana głowy żadny człowiek prze iego kąsanie niemoże iesc/ ale tu o ninieyszim mowimy. A

¶ To ziele gorące y suche w pirwszim stopniu/á ma moc rozmiękczaiączą y scieńczaiączą/y też ocieraiączą. B

¶ Korzenie vwarzone w wodzie z lakricią / z figami/z Izopem/piersi czisci y płucza z wilgosci grubych á lipkich/gdy kto napiwszy sie go charka y kaszle wymiataiąc ie. C

¶ Też warzić to ziele z dziewanną w winie á naonym siedzieć/ociekliny wzadku scieńcza D

¶ Też bolączki miękczi/ stłucz korzeń z sadłem kokoszem/á okładay/Y też krezyce (gdy z niego vcziniß plastr z niedzwiedzim sadłem á będziesz przikładał) rozwiezuie. E

Też

F ¶ Też ſiłuczy korzeń zelnianym ſiemieniem a oſmaday dnie nożną/rozpędza ią mocno.

G ¶ Też ma moc rzecz przyrodzoną pamiąm gdyby ſie zaſtanowiła otwierać/Y też trzewa mieszczić y czyścić/y też gdy ie vwarzyß z ſuchym korzeniem brzoſkwianym á daß pić/tedy paſſyecey gorączoſci wilkeſc wypędza precz.

H ¶ Też gdy na noc skraieß korzeń z cithwarem/ale citwaru mniey wzięć iakoby iedne czeſc/abo poltori części/y też tego ziela/a z winem pić/zimną wilgoſć wypędza/ a gdy thęż ktemu niekielko tarn aloes przyżmiß/gorączę y piemſte wilgoſci złe wymiata/ y thęż gdy mirabolanow Jndyſkich przyłożyß/gorączę grube wilgoſci z ciała wymieta. Y też gdy przyłożyß paluchow/lipkie wilgoſci wygania członki y też ſtawy czyſci y też Soſnki gdi przyłożyß / żołtowodnoſć wygania.

Jſopus.

Jſop. Jſop.

Capitulum. 105.

Jzop ieden ieſt kthory roſcie na gorach/ a drugi ogrodny/ieſt ciepły y ſuchy w trzecim ſtopniu/ieſt dobry á vżiteczny piersiam y płuczam y naprzeciwko dyſzącici/ y

A

45

też naprzeciwko zaſtarzałemu kaſzlowi. Wezmi Jzop/koſaczu zfigami/lakricie ſpołem vwarz/a oſłodziwßi poranu ſiay/abo tak vezińſirop. Wezmi liścia Jzopowego/miodu niezanego rowno po garſci każdego/korzenia koſaczowego/korzenia liliowego/każdego z nich dwie vnciy/lakricij/cmanu każdego rowno po vnciy/fig w liczbie dziewięć Ty to wßitki rzeczi przetłukßi warz w winie á w wodzie we dwu kwart wßithkiego aż do wywarzenia trzeciey części/ á potim przecedziwßi oczukruy/abo z miodem oſłodz czyſtim á tego ſie ſiropu napiay poranu y w wieczor ciepło trunek/a wypiwßi ten ſirop/wezmi piſuły na noc/dawßi ie ſobie vezinić do apteki Wezmi Maſſi piſuł de agarico dwa ſcrupuły/Maſſi piſuł agregatiuarum ieden ſcrupuł/ modrzewiowey gebki trocę cale połowice ſcrupułu/ſoli oczkowatey iedno ziarnko / ty rzeczi zmießay ſpołem/á vezińich dziewięć z ſkropem Jzopowym/á nazaiutrz dla poſilenia wezmi kołaczkow za groß z apteki diaizopum abo diaprafſium trzi ich razem wezmi á potim nazaiutrz takież.

B ¶ Wino w ktorimby był warzon Jzop z figami/z naſieniem włoſkiego kopru / piotruſzczanym też/bolenie y grzyzienie żołądkowe odpędza y zatkumia/á gdy ktim rzeczam przyłożiß bylice á tego ſie wina pani będzie napiała poranu/macice iey z nieczyſtoſci flegmatich wyczyſci/Abo vwarziwßi Jzop z bożem drzewkiem w wodzie/á tim okładaige naparzay macice zimne nieczyſtoſci z macice wymiedzie/ y skłonną ku poczęciu vczyniß.

C ¶ Też na reume zimną/y na vpadły iezyczek/vezińpłokanie vſt ciepło gargaryzuigcz / vwarziwßi Jzop z rożą / z piretrum w winie á trochę octu przezimiwßi/á potim podnies vpadły iezyczek palczem/a poſip nań Jmbirowym prochem z piretrum zmießawßi / Auicenna powiada.

D ¶ Też Jzop warzony w wodzie á pity/gliſty zabija w żywocie.

E ¶ Też Jzop vwarzony w wodzie á przaſnym miodem oſłodzony/ trochę mocnego octu przyławßi/a tego ſie daj napijać/ pierſi czyſci z flegmy/y ſtolce czyni.

¶ Też Jzop w winie vwarzony / rany w vſziech gdy onym winem będą płokaſia/y dziegna leczy.

Ireos vel Iris.

Kosaćiecz. Swartelwurc.

Capitulum 106.

A Kosaćiec iest dwoiaki/obadua list maią sobie podobny iedno roznosc kwiatow maią/abowiem ieden kwiat nosi na sobie biały/ á drugi brunatny nieprawie/ oboy Kosaćiec iest ciepły y suchy w trzecim stopniu korzenia Kosaćczouego w lekarstwie vżywamy ktorykolwiek bądz kosaciez/abowiem maią iednaką moc obadwa. Platearius mowi/ iżby Kosaćiec miał moc pobudzaiącą vriny y też rozpądzaiącą nieczistosci y otwieraiącą/á przeto iest dobry na zatkanie sledziony/ y wątroby/nerek y też mechierza. Jest też lekarstwem naprzeciwko bolesciam piersi y płuc żołądkowey y inszich wnetrznosci/ ktore bolesci pochodzą z wiatrow ostrich/ Y naprzeciwko opuchlinie ktora zzimney przicziny przichodzi na ty wszitki niedostatki.

B ¶ Też wino w ktorim vwarziß korzeń Kosaćczow z Izopem/z nasienim włoskiego kopru/z piotruszczanym/z hanyżowym/ z lakricią/á vwarziwszy osłodz miodem zszimowanym/á tego sie napijay.

¶ Też proch korzenia kosaćczowego/iest do[illegible]a rani złe zagniłe/abowiem mieso zgni[illegible]iwe wyiada/á potim wysuszaiąc goi.

¶ Też proch korzenia Kosaćczouego z prochem Tucij/z wodką rożaną abo włoskiego kopru zmieszay ty prochy á puszczay po troszce na oczy/ łuskę abo bielmo zgania precz. D

¶ Też proch koreznia Kosaćczowego z trochą prochu sosnki zmieszawszi abo rozmąciwszy z miodew/potim wypiy rano chceszli z siebie flegme stolczmi wypędzić grubą á lipką. E

¶ Też woda w ktoreyby wrzało to korzenie z trochą korzenia białey czemierzice/ z trochą blaywasu/á tą wodą vmyway sobie lice chceszli piegi y insze flaki spędzić. F

¶ Też sok korzenia Kosaćczowego zmieszany z miodkiem rożanym/iest dobre lekarstwo na smierdzące á zgniłe rany / mieso złe wygriza á dobre naraszcza. G

¶ Też proch tego korzenia z sadłem wieprzowym zmieszany/zatwardziałe miestcza y guzowate miekczi/á zołzy rozgania. H

¶ Oleiek z korzenia kosaćczouego/iest dobri naprzeciwko paraliżowi y kurczowi/Y naprzeciwko denney bolesci namazuiąc sobie. I

¶ Też proch korzenia Kosaćczouego/odtwiera żyłki Emoroidy/á zastanawia rzecz przyrodzoną/abo płynienie nasienia mężczizn. K

¶ Też oleiek z korzenia Kosaćczouego zmieszany z oleykiem rożanym/á z trochą octu/bolesc vsmierza głowy gdy nimi sobie namażesz skroni/vznasz pomoc. L

¶ Też proch iego sam/kichanie czini gdi go w nos wstrzikniesz/Auicenna powiada. m

Juniperus.

Jałowiecz. Kraiuentber.

Capitulum 107.

Jałowiec iest ciepły y suchy w trzecim stopniu/ Jagody Jałowczoue pospolicie w receptach maią być rozumiane/ma moc Jałowiecz rozpądzaiącą y trawiącą, biegunkę zastanawia ktora przichodzi z ostrego á z mocznego lekarstwa ktore przilipa do żo- A

łądka/á tak vstawiczną purgacią á szkodliuą czini/to iest gdy vwarziß Jałowiec w wodzie á oney wody daß sie napić ciepło oczukrowawßy ią/abo vwarziwßi Jałowiec w wodzie á z oney wody vczin wánnę w ktorey ma sie dzieć chori do samego pępka.

B ¶ Wino w ktorimby wrzał Jałowiec z kosaćczowym korzeniem/ iesth dobri tym ktorzy z cießkością vrynę pußczaią/ abo gdy iey niemogą puścić. Y też kolikę wypądza z subthylnych ielit barzo dobrze.

C ¶ Też oleiek Jałowczow iest wyborny naprzeciwko quartanie/ktora z melancolij przichodzi/to iest/gdy daß oleyku Jałowczowego poł dragmy w iakimkolwiek piciu abo w potrawie/á potim timże oleykiem namazi miestce bolące y dymiona dla cießkiego pußczania wody.

D ¶ Też naprzeciwko s. Valantego niemoci namaży grzbiet Jałowczouym oleykiem/pomoc vznaß/y pulsy v rąk też maß namazać/ á to przed tim wgodzinę nizli ma być.

E ¶ Też oleiek Jałowczow iest dobry tim ktorzi maią kamień w mecherzu/gdy tego wpuściß w korzeń sikawką.

F ¶ Też iest dobre na dychawice to lekarstwo vwarziwßi iagody Jałowczoue z figami/z lakriciją w winie/á oczukrowawßi day pić poranu/ Platearius pouiada.

G ¶ Też oleiek Jałowczow zmießany z oleykiem słodkich migdałow/á tym... ogniem namaży piersi/czini wolne oddi... nie/y bolenie piersi oddala.

H ¶ Też oleiek Jałowczowy iest dobry naprzeciwko bolesciam stawowym.

I ¶ Wino w ktorimby wrzał Jałouiec/ ted to wino wypądza z nieczistosci z zołądka/y ... macice czisci y bolenie ich vsmierza.

¶ Też gdy vwarziß Jałowiec z byliczą w wodzie przilożiwßi kosaćcu/ tim sobie naparzay maćice bolesc iey odeymuie/ y niemoc iej przirodzoną wywodzi.

L ¶ Też oleiek Jałowczow/iad tłumi y wyciąga z rany/abo z miestcza vkąßonego od iadowitego zwierzęcia/kiedi nim miesthce namażeß/ Auicenna powiada.

Iringus.

Mikołaiek. Krusdistel.

Capitulum 108.

Mikołaiek iest ciepły y ... w pirwßim stopniu/w ... wilgosc daley sie wsciąga nizli do pirwßego stop... Korzeń Mikołaykow p... prauiony z miodem iako ... bier przyprawiaią w aptece/á tak kto tego ... rzenia Mikołaykowego będzie pożywał

rożone mnoży mężczyznam/y vczy
ma maścieńki vmocznia/y też wil'o ści dobre
ſnego ſie rodzą/Serapio y Auicenna o tym
powiadaią/iż Mikolaick ieſt rodzay ciernio-
wy/ktorego liście bywa pożywano w mia-
ſto ſpinaku z inżem liściem ktorego ludzie po
żywaią/a to liście daie krew dobrą/ Moc ko-
rzenia Mikolaykouego/ieſt iakoby paſternak.

B ¶ Też korzeń Mikolayków zową gi Babia
rzić/gdy bedzie tak ſurowo iedzony/zaſtana-
wia mężczyznam naſienie przirodzone ktore
z nich wychodzi/Pandecta powiada.

C ¶ Liście Mikolaykowe z liściem babczanim
w wodzie z octem vwarzone/a tego ſie napi
iąc/ieſt to pożyteczne picie na wzdęcie żołądkowe/y też na opuchliny powiekow.

D ¶ Niektorzi powiadaią/iż kwiatek tego ziela
żołti troche/gdy bedzie vwarzony w wodzie/
a tey wody dam dziatkam ktore maią ſlinogorz/abo s.walantego niemoc.

E ¶ Sok tego ziela pomazany na wrzedzie-
nice ktora bywa na biodrach vſmierza/zapa-
lenie y bolenie/Pandecta powiada.

F ¶ Też gdy bedzie pity ſok korzenia mikolay-
kowego/vrine pobudza y wywodzi/y rzecz przi
rodzoną paniam/y wiatri rozpędza y grzie-
nie żołądkowe vſpokoia.

G ¶ Gdy korzeń w winie bedzie vwarzony/a
to wino pite/boleſc watrobną/y vkąſzenie we
ſowe mdli a prawie trawi.
Serapio mowi/o Mikolayſu powiadaiąc/iż
by to był prawy mikolaick ktori ma na ſobie
czaſu wioſny/kwiatki podobne kwiatkom fiol
kowym/iedno iż ſą więtſze niżli fiolkowe/a gdy
opadną kwiatki z tego ziela Mikolaykowego
tedy naſienie ma tak wielkie iako ieſt tatarcza
ne naſienie/a ieſt wielkiey wilgotnoſci/czarne
a ſłodkoſc ma w ſobie niejaką/ Serapio
powiada o tym Mikolayſu.

Ipericon.

Fuga demonis vel perforiata.
vel Scopa regis.
Sant hans kraut.

BZiele liſty ma iakoby iagły zdziurkowane/pręt z ga-
łązkami na ſobie wzwyż/a
ſą przi czirwieńſzim/kwiatki
ma zwierzchu żołte/ſiemie A
też ma/a pirwey niżli roz-
kwitnie/maż natargać pępia a włożić w o-
ley/a poſtawić na ſłońcu a mieſzać/a tak z
tego oley będzie czirwony a ku wielam potrze
bam barzo dobri/a zwłaſzcza ku wyciągnie-
niu iadu przez rany abo przez wrzodi/a tho
zwłaſzcza czaſu powietrznego.

¶ To ziele ma moc zagrzewać y ſuſzić zrzą- B
ſności trzeciego ſtopnia/ Też ma moc ſcień-
czać/otwierać/rozpuſzczać zatwardzenia zbyt
kow wſzitkich miecherzowych/ledzwianych/y
nieczyſtoſci niewieſcich wſzitkich krwawych/
Moc ma otwierać y wyrzucać/a to gdy vwarziſz ziele wſzitko pospołu y z kwieciem y z
ſiemieniem.

¶ Też ſpriſzczenie od ognia goi gdy go przy C
łożyſz/wrzody gnijące czyſci. Też kto dne ſpo-
iony cirpi/rozwiązuie ig y rozpędza/y też gdy
ſiemie iego pieſz/zimnice czwartego dnia le-
czy. Ale w wodzie vwarziwſzi Jeleni iezyk z
dziewanną/w tey maſz pić.

¶ Też biegunkę ktora bywa z ziekt/ vſtana- D
wia/przepukline leczy/rany/ſzramy leczi/wą-
trobę y ledzwi czyſci/y boleſci ich oddala/rany
ſuſzy/iad wygania znamienicie.

Iriſillirica.

wiele/ szkodzi/ abowiem martwe duchy ożywiaiąc/moc przirodzoną/y paniam płodnosc traci/siwinę na człowieka prędko wwodzi/wysusza mozg/Sen odeymuie/ kamień w ledzwiach y w mecherzu mnoży.

Kalendula.

Miesiączek. Ringel plumen.

Capitulum 113.

A To ziele listy ma podobne listowi oliwnemu abo wirzbowemu/ale dłuższi y tłustszi z nieiaką lipkoscią/ kwiat ma żołty/ pręt z gałąskami na dwie piędzi wzwysz / siemiączko ma pobielałe á zmarszczone/á w głoweczce rzędem położone a skrziwione trochę by trąbki/iest gorącego á suchego przirodze.

B ¶ Moc tego ziela iest skurczaiącza/posilaiącza/wysuszaiącza / zetrzeć to ziele na proch obwinąć w bauełnę a przilożić na bolącі ząb bolesc oddala/a kiedy go w nozdrze włożisz / czirwia ktory bywa w zębie vmarzisz/pryszcze na nodze barzo bolące zgładza gdy gi stłucesz á vczinisz sniego plastr a będziesz przikładał/ Też gdy sokiem iego będziesz namazował brodawki/spądza ie precz/á dla tego niektorzi zową ie ziele brodawczane.

C ¶ Też lice ktore ma w sobie robaki ktore zową węgry/abo ktore iest sinoczirwone/goi/ a to tak/Wezmi soku tego miesiączka/oleyku rożanego/łoiu ieleniego/łoiu kozłone° / dra tu/gumi arabicum/bolum armenum/ z to wszitko á vczin z tego masc/á tą mascią ce maż/ale łoie rostop/á ty rzeczi do nich wsi to iest gumi.dragant/bolum / á thak będziesz miał masc barzo dobrą.

To ziele Miesięcznik/zda mi sie że to iest ktore pospolicie zową nogietek.

Lilium.

Lilia. Lilgien.

Capitulum. 114.

Lilia iest ciepła á wilgotna w pirwszim stopniu/iest ziele domowe maiące l kwiaty. Jesth dobra L naprzeciwko zimnym v e dzieniczam/to iest kied u czesz kwiatki Liliowe z sadłem wieprzowym/ oleykiem rumienkowym zmieszawszi/ owa abo po smaż trochę tego á przilož na lą

¶ Też korzenie Liliowe z korzeniem ba

ſ̄/z korzeniem wysokiego ſlazu/ vwarziw-
ſy rzeczi ſpolem w winie/a potim przecedź
ktoremu wimi przilozi wosku ā oliwy ia-
bedzie potrzeba iżby była z tego maſe- ktorą
maſy ſledzone twardą ā chorą.

℔ Korzeń Liliowy z octem zmieſany/ ieſt
dobry na ſpiwierzb zaſtarzały na krosty gdy
tym bedzieſz namazowal/ abowiem moc tego
korzenia ieſt wypuſzaiąca miernym obycza-
iem/y też ocieraiąca miernie/ y tęż wypuſza-
iącą y trawiącą.

℔ Też korzeń Liliowy z korzeniem wysokie-
go ſlazu/wvarzony ſpolem w wodzie z ma-
ſłem/a to vwarziwſzi ſtłucz w moſdzerzu/ a
vczyń plaſtr na pierſi przikładaiąc ciepło/dla
dychawice/y dla kaſlu ſuchego/ieſt dobri/abo
wiem odmiekcza flegme w pierſiach y w plu-
cżach panuiącą/a tak cżini to ij ſnadnie mo
że iey z pierſi odbywać.

℔ Też korzeń liliowy z octem warzony/ieſt
barzo dobry tym ktorzi maią ſpalenie od og-
nia abo od gorącey wody/tego naſienia przi-
leżywſzy.

℔ Też oleiek Liliowy ieſt dobri thim ktorzy
miewaią brzmienie abo piſzczenie w vſzach/
abo też bolenie/a tak wpuſzczony w vſzi ſtłu-
ſzony ciepło tego oleiku/nam choroby pomaga

℔ Też korzeń tego ziela domowey Liliey/ieſt
dobry ku vroſzczeniu miesa/ abo ciała w ra-
nach z złych krosty/ tęż rzeczi przirodzony pa-
miąm pobudza ku wpſzem/y twardoſc iey miek

℔ Oleiek Liliowy reſolwuie bez iadne czy-
go gryzienia y pomiekcza/ā tak ieſt dobry na
twardoſc macice namazawſzi ią/ā mezeń
zmieſaē ten oleiek ſtym plaſtrem wypſzey na-
pisanym/a tim namazuy macice.

℔ Thęż vczyń czopek z korzenia liliowego w
pierſzi gi pirwey / a potim ſtłucz z oleyſkiem
liniąm ā z trochą maſła/a tak potim z ich
rzeczi vczyń czopek a wlez do macice w ktorey
by bolesc panowała. Ieſt barzo dobra rzecz
na tho/ Pandecta/ Serapio / Platearius o
tym powiadaią.

Lupulus.

Chmiel. Hopfen.

Capitulum 115.

TEſtis Chmiel ciepły y ſuchy
w pirwſzim ſtopniu/ nieła-
lo ſie oſłania ku zimnoſci/
ma moc vſmierzaiącą bo-
leſci ktore z gorąco y przięż-
ny pochodzą/ā tak ma moc
vgaſzaiącą ogniſtego zapalenia/ā cżini wol
noſc ſpwocą.

Sam chmiel nie ma być cżeſto pożywany/a
bowiem otwiera kerſee żołci/ a przeto ma być
thiemu przimiſzano trochę Dragantu/abo
trochę maſtiki/abo ſpiki/abowiem ty rzeczi od
dalaią iadowitoſc od chmiela/ā cżinią gi bar
zo dobrym y pożytecżnym / także y ſerwatka
ieſt dobra gdy gi wloży ſz w nie na noc/abo po
warzy ſz trochę.

℔ Pandecta mowi o chmielu iż chmiel wy
wodzi z ciała kolere żołtą/a krew cżiſzci y zapa
lenie krwie chłodzi / ā to ieſth gdy nomeczy ſz
chmiel w ſerwatce na noc/ przez ſiedm abo
oſm/ā tey ſerwatki ſie napija cżiepło.

℔ Też ſirop vczinion y z chmielu/leczy żołtą
niemoczy opuchlinę kaſi ktora z gorąco przy
cżiny bywa/ tak vczyń. Wezmi ſoku chmielo
wego/mleczowego/ieleniego izyſla ſoku kaſz
dego

dego z nich rowno po pol kwarti/ kwiatkow fi-
iołkowych/ boragowego, rozinkow/ każdich ro
wno pogarsci/ nasienia hanyżowego/ ieczmie
niu otłuczonego/ nasienia ogorkowego/ ma-
lonowego/ baniowego/ citrullowego/ każdego
z nich rowno po połowici vncij/ ocztu winne
go iedne vncią iakoby zpieć łyżek/ ty wszythki
rzeczy warz aże do połowice/ á potim przece-
dziwszi oczukruy białym czukrem/ á thego sie
napijay poranu y w wieczor po trunkoui cie-
pło/ a gdy gi wypijesz/ tedy wezmi ty piłuły tak
napisawszi na kartce do apteki. Wezmi mas-
si piłuł de Reubarbaro dwa scropuły/ Massi
piłuł z polney ruty ieden scropuł/ diagridij 3.
ziarnka/ zmieszay ty rzeczi á vczin piłuł dzie-
wieć z siropem polney ruty/ á nazaiutrz po pi
łułach/ wezmi kołaczkow Triasandalorum z
D apteki/ abo diarodon abbatis dla posilenia.

¶ Też sok chmielow z gruczą ieczmienną/
iest to dobra karmia tim ktorzi miewaią bole
nie głowy z gorącey przicziny/ y też tim ktorzi
maią zapalenie wątroby/ sirop przerzeczony
dobry iest naprzeciwko gorączkom ktore s ko-
lery pochodzą/ y też ze krwie/ abowiem ten si-
rop kolere wywodzi spaloną/ y zatkanie z wą
troby y z sledziony wypycha/ y też z żył ktore zo
wą mesaraice/ to iest ssące żyły.

E ¶ Też sok chmielowy z serwatką abo z wo-
dką mleczową/ iest dobry na żołtą niemocz/ y
naprzeciwko bolączkam gorączym wątrob-
nym. Pandecta mowi Capitulo o chmielu.

Lappacium acutum.

Kobyli szczaw. Spiczwegerich.

Capitulum. 116.

A Kobyli szczaw iest ciepły y su
chy w trzecim stopniu / we-
dług Platearza iest dwoia-
ki Kobyli szczaw/ ieden ostri
á drugi okrągły/ Ostry dla
tego iest rzeczon iż ma ostry
list. Gdy naydziesz napisano w receptach tho
słowo prosto Kobyli szczaw/ tedy masz rozu-
mieć okrągły szczaw á nie ostry. Ostri szcza w
iest dobry na swierzb y na liszaie vcziniwszy z
niego masc. Wezmi kobylego szczawiu ostre-

go soku iego iakoby zedwanascie łyżek/ oleyku
orzechowego dwadziescia łyżek/ smoły pol vn
cijey/ warzże ty rzeczi społem aż do połowice
á potim przecedziwszi przilóż prochu siarcza-
nego/ z prochem tartary/ to iest wainstanu/ z
nich każdego po pol vncij/ á zmieszay społem
iż bedzie masc/ á tą mascią namazuy krosty.

B ¶ Też kobyli szczaw ostry/ iesth barzo dobry
na zbieranie wrzodow zatwardziałych / gdy
list iego vwarziß w sliwie przilożiwszi wie-
przowego sadła/ á tego na wrzod przikładay
Na twardosc sledziony sok kobylego szczawiu
storace (iest gumi w aptece) y też troche ar-
moniaku k nim przilóż/ ocztu kielko łyżek/ a daj
temu stać społem przez trzi dni/ a potim tro-
che prziwarz tego społem/ á przecedziwszi przi
lóż troche wosku á oleyku abo oliwy/ a z tego
wszitkiego vczin masc/ ktorą mazy sledzione
poranu vznasz pomoc.

¶ Też woda w ktoreyby był vwarzony Ko-
byli szczaw z korzeniem brusci y sparagouym
á potim precedziwszi oczukruy/ piy dla tey sle-
dziony twardosci/ y wątrobney.

¶ Też plastr z korzenia kobylego szczawiu
á z sadła wieprzowego vcziniony wespoł
stłukszy/ przilóż że gi na zołzy abo na gruzły/
abowiem cziście pod tim rozchodzi sie.

¶ Nasienie Kobylego szczawiu ma w sobie
cirpnosc dosić znakomitą/ á przeto sok Kobyl-
lego szczawiu z sokiem babczanym zmieszany
a prziwarziwszi ich społem/ day sie napić the-
mu kielo razow ktoriby miał biegunkę krwa-
wą/ abo przez krwie / bowiem zastanawia
Pandecta powiada.

z vwarz kobyli ßczaw z korzeniem ko-
wym w winie/á tego sie napijay pora
ießkosc ktora z bolescią a z rzezaniem pu-
zania wody przichodzi/oddala a vrinę ob-
ficie wywodzi/na toz vwarz Kobyli ßczaw w
inie/ z korzeniem piotrußczanym/ z korze-
niem Kosaccowym oliwy przicziniwßi á
tym okladay poranu y w wieczor dymiona
obficie vrinę pędzi.

F ¶ Tez na o puchlinę ktora pochodzi z
flegmy/tak iż twarz y ręce puchną/ Wezmi
soku Kobylego ßczawiu polkwarti. wina trze-
cią częsc polkwarcia/warz to spolem wloziw-
ßy sosnki vnciją / korzenia kosaccowego pol
vncij. miodku rożanego abo przesnego zßy-
mowanego/á przeczedziwßi day sie choremu
kielko razow napić poranu. Platearius po-
wiada o tym.

Lactuca.

Salata. Latych.

Capitulum. 117.

Salata abo lactuca iest dwo
iaka/ iedna iest domowa a
druga lesna/ Moc tey lactu
ki domowey iest zimna y vil
gotna miernym obyczaiem.

¶ Vwarzenie lactuki w
wodzie z trochą ocztu, iest dobra na wrzedzie-
nice gorące/przikladaiąc tego na ty bolączki.

C ¶ Lactuka poziwana abo iedzona/ pragnie
nia broni/y nasienie męskie zastanawia/ tak
iż czasu spania wypływać niedopußcza.

D ¶ Thez na to/ nasienie lactuczane w piciu
wzięte/to iest zwierciawßi ie á rozpuscić w vo
dzie/to iest rzecz niepospolita na thę chorobę
męzczińską.

E ¶ Lactuca miedzi inßemi chwastami kto-
rich pożywamy iest nalepßa / abowiem sie z
niey nalepße wilgosci rodzą/to iest krew bar-
zo dobra z powiesci Serapiowey / Capitulo
de lactuca. Tenże tez mowi/nienayduią mie-
dzi zioły żadnego ktoreby mogło sen straczo-
ny przywrocić człowiekowi iako Lactuca czę-
sto iedzona na noc/abowiem czini zimnosc z
wilgothnoscią w ciele człowieczim skąd sen
narichley pochodzi. A z pożywienia lactuki
nieprzichodzi żadne zaßkodzenie abo choroba
iako z inßich chwastow może przisc. Zywota
tez nieodtwiera ani zastanawia abo zatwier-
dza/bowiem niema w sobie ani slonosci ani
cirpnosci ani ostrosci.

F ¶ Z lactuki vczyniony plastr wespolek z iey
sokiem/á przilożony na bolączkę bolączą / o-
deymuie bol y chłodzi ią barzo dobrze.

G ¶ Tez lactuka domowa iest dobra żołątko
wi/y chłodzi żywot / sen czini / mleko w pier-
siach pomnaża/á tak z oliwą będzie dobra.

H ¶ Tez gdy ią vwarziß z mięsem swieżem /
iest dobra ku iedzeniu/á nawiecey tim kthorzi
maią w sobie zapalenie / iako ci ktorzi są go-
rącego przirodzenia.

I ¶ Tez tym ludziom ktorzy miewaią gorące
febri / lactuca im będzie dobra á pożytecz-
na ku iedzeniu z ocztem.

K ¶ Tez woda w ktorey wrzała lactuca/dana
ku piciu z trochą czukru/iest dobra na zatka-
nie sledziony abo na iey zatuardzenie/y takież
wątrobie iest dobra wiey niedostatkoch. Sen
tez straczony przywracza.

L ¶ Tez nasienie lactuczane z mlekiem nie-
wiescim/z białkiem iaiecznym/zbiwßi to spo-
lem przilož na czoło y na skronie/ iesth dobre
tim czo spać niemogą/Serapio powiada.

m ¶ Tez lactuca vwarzona w wodzie/ á po-
tim z oliwą á z ocztem iedzona/żołtą niemoc
wypądza.

N ¶ Tez nasienie lactuczane na proch starte
á z

á z winem na noc pite/ czini spanie moczne.
D ¶ Tez Plinius pisze/iz ma Lactuca osobną moc vsmierzać buynosc cielesną/ tak mezczi z nam iako y białym głowam/á to tym obyczaiem. Wezmi lactukę á nawiecey polną/ wysuszywszi ią na słończu zetrzi na proch/ á tego prochu poziway z winem ciepło na tszczo/ vstanie buynosc cielesna bez obrażenia zdrouia

Leuisticus.

Lubszczek. Liebstuckel.

Capitulum. 118.

A Jest Lubszczek ciepły y suchy w wtorim stopniu/nasienie z korzenim godzą sie w lekarstwo/ale sie liscie niegodzi/Ma moc korzenie z nasieniem pobudzaiączą vryny y otwieraiączą drog/y tez scieńczaiączą.
B ¶ Wino w ktorimby wrzało korzenie Lubszczykowez nasienim iego /iest dobre ku piciu naprzeciwko zatkaniu sledziony y tez watroby z zimney przicziny/á gdy ie vwarziß w wodzie prostey/tedy ona woda bedzie dobra tym członkam naprzeciwko tym chorobam ktore pochodzą z zimney przicziny/ abo vczyń tym obyczaiem sirop. Wezmi soku Jelenieg zyku mniey dobrze nizli połkwarti/iakoby cią czesc kwarti/soku piołynowego poł kwa głowek chmielowych/kwiatkow boragow nasienia lubszczekowego/włoskiego kop piotruszczanego/każdego znich po garsci/ zinkow/korzenia brusci/sparagouego/Reupontici z apteki/każdego znich cztirzi dragmy lakricij dwie dragmie/ty rzeczi przetłukszy nie barzo warz we dwu kwartu wodi ztrochą oczu/á potim gdy połouicza wywre/przecedziwszi oczukruy białym czukrem/á potim sie napijay poranu y w wieczor po trunkowi ciepło a wypiwszi ten sirop za kielko dni/ tedy day sobie vczinić do apteki tyto piluły tak napisawszi na cedule. Wezmi massi piluł de Mesereon/massi piluł de lapide lazuli po połowici dragmy/Turbit poł scropuła/imbiru ziarnka trzi/á vczin piluły w liczbie dziewięć z siropem ielenich iezikow/á nazaiutrz dla posilenia wezmi kołaczkow Diairis salamonis/abo Diacaparis. Thy lekarstwa y kwartane wypedzą z ciebie ktora przichodzi z strony zatkania sledziony.
¶ Tez proch z nasienia lubszczikowego zmieszany z prochem czinamonowym/ z prochem gałganowym y tez reupontici/ á z thich prochow á z czukru vczin troiją a przimieszay iej w karmiach swoich/abowiem bolesc żołądkowe y inszich wnetrznosci y sledziony oddala y wypedza. Platearius powiada. C

Ligusticum.

Lubszczek. Liebstuckel.

Capitulum. 119.

Roscie to ziele na ogrodziech obficie/ ma preth wysoki á wezłowati podobny włoskiemu koprowi/ a list ma iakoby Nostrzegouy abo marchwiany/ iedno iż miekszy/ na samym wierzchu ma głowki z ktorich nasienie wyrasta czarne á przedługowathe na wzraz włoskiego kopru/womaiące y klijouate/korzeń ma biały podobny pasternakowi.
¶ Własnosc nasienia y korzenia iesth zagrzewaiącza/cirpnącza/bolesc wątroby lec

¶ Też naprzeciwko vkąßeniu gadowemu ma moc/vrinę y mieśięczną niemoc białym głowam wzrzußa pity/w wodzie vwarz abo w winie naśienie lubßczikowe/żołądek zagrzewa y wiatri w nim trawi y rozpądza.

¶ Wiele ludzi w dalekich stronach naśienia lubßczikowego w miasto pieprzu vżywaią/á zwłaßcza w Liguriey.

Lauendula.

Lawanda. Lauendel.

Capitulum. 120.

Est Lawenda ciepła y sucha á nieiako korzenna / á dla tey korzennośći swey/ suche żyły ktore zową nerwy/potwierdza/á swoią cieplośćią trawi wilkośći/ z ktorych paraliż przichodzi/á to gdy śniey tim obyczaiem vczinisz sirop. Wezmi kwiatkow Lawendowych/maioranu/kocenkow z Arabij / każdego z nich po połowici garśći/ kwiathkow rozmarinowych / naśienia koriandrowego / z czukrem prziprauionego/kubeb naśienia rutanego/bobrowego stroiu/każdego znich po dwie dragmie/ty wßitki rzeczi przetłukßy vwarz ie w winie á w wodzie ßałwiowey rowno w kwarcie/to iest iżby wina była kwarta á wody ßałwiowey druga kwarta / warzże thy rzeczi społem iżby trzecia częśc wywrzała / á przecedziwßi oczukruy białym czukrem/ á napijay śie poranu y w wieczor ciepło/ á potim wypiwßi sirop wezmiż ty piłuły. Wezmi massi piłuł Cochiarum/ Massi piłuł de hermodactillis rowno każdich po połowici dragmy/Turbith poł scropuła/imbiru trzi ziarnka/vczin z tego piłuły z siropem koczenkouym w liczbie dziewięć abo siedm/ktore wezmi na noc/á potim nazaiutrz wezmi kołaczkow z apteki ktore zową Diantos abo Diacastoreum abo electuarz Pliris/ á potim trzeciego dnia vczin czyßcćenie głowy naprzeciwko paralizowi tym obyczaiem. Wezmi prochu kwiatkow abo listkow leuandulowych/kwiatkow rozmarinowych/naśienia bazilij y też czarnußki/każdego znich rowno po dwie gragmie/ piretri/imbieru/każdego znich po poł dragmy / Ty wßitki rzeczi warz w wodzie ßałwiowey / á potim one wodkę ciepło wpußczay sobie w nos wsarkaiąc w śie/bowiem tim obyczaiem mozg sobie wyczyśćiß z tich nieczistośći z ktorich paraliż przichodzi/ abo thez iedno samy prochy starßy ie wpuśc w nos trochę/bouiem przidzie stąd kichanie/ktorim wiele wilkośći z nosa wywiedzie y też z mozgu/á potim kichaniu namaż ßyie w tile y tam trochę niżey ßyie

ie oleykiem z bobrowych stroiow zmieszay gi z oleykiem lnianym/ á tim namazuy miestce.

Laureola.

Wilcze łyko. Zeydelpask.

Capitulum. 121.

A Wilcze łyko iest cieple y suche w czwartim stopniu/ Jest drzewko/ ktorego nasienie ku lekarstwu sie godzi/ zową to nasienie w aptece Kokonidion/ á thak gdy piszą Doctorowie w swoich receptach o wilczem łyku/ ma być rozumiano nasienie/ Ma moc purgowania flegme y kolere/ á prze to tim ktorzi maią niewielką febre iest dobre to nasienie ku pożywaniu dla wywiedzienia tich to wilkosci/ iedno iż wątrobie szkodzi/ tak ostrosc y iadowitosc iego bywa oddalona/ gdi bedzie w oczcie namoczono przez dwie godzinie/ á potim wysuszywszi daway natszczo lekarstwa Jest dwoiakie wilcze łyko/ iedno nalepsze iest na ktorim iest wiele liscia podobnego liściu oliwnemu abo trochę cieńsze liscie wilczego łyka/ Ma moc czisciącza/ ocieraiącza dla swey zbytniey ostrosci/ á sthądze sok liscia wilczego łyka z ocztem zmieszany a z trochą litargirium/ z blaywasem/ agdy thim namażesz trąd na liczu abo białe krosty/ abo piegi/ spądza precz z licza/ á gdi ktimto rzeczam przimieszasz siarki/ tedy rany smrodliwe á zgniłe czisci y wysusza/ á thak goi gdy troche mi przasnego knim przidasz.

¶ Thez woda w ktoreyby wrzało liscie a nasienie wilczego łyka z trochą ocztu/ bo zebow vspokoia/ gdy sobie vsta tym płoczesz.

¶ Tez gdy namoczisz na noc nasienie abo scie wilczego łyka w wodzie piołynkowey abo polney ruty á oczukruiesz troche/ a tego sie napiłesz kielko razow po ranu/ opuchlinę ktora z zimney przicziny pochodzi/ oddala/ Y tez temu ktoby miał cieszkosc wody puszczania/ iest dobrą pomoczą/ Jedno sie miey natim ostrożno aby niedawał tego pożywać liscia abo siemienia iako samo w sobie iest dla zbytniey iadowitosci ich.

¶ Piłuły z willżego łyka ktore są w aptecze vczinione/ ku ktorem przidaj skielko ziarnek nasienia wilczego łyka á troche mastiki, wezmiż ty piłuły na noc/ obficie wyuodzą wilkosci żołtawe z człowieka opuchłego. D

¶ Dla odrażenia ostrosci wilczego łyka/ dla ktorey czini wraczanie y stolce razem á zbytnie/ tak vczin̄. Wezmi prochu nasienia koriandrowego z prochem nasienia babczanego ty prochy warz w oliwie zgodzinę abo mniey á tak tą oliwą namaży dymiona y grzebień/ bowiem sie odrazi mocz tego ziela/ y cieszkosc puszczania vriny ktora przichodzi z rzezanim odeymuie. E

¶ Tez oleiek w ktorymby było warzono nasienie wilcze° łyka/ wpuszczony ciepło w vcho głuchosc oddala/ słuch ostrzi. Platearius Serapio mowią.

Lilium conualium.

Lanka.

Capitulum. 122.

Jest Lanka ziołko barzo wdzięczne/ woniaiące/ list ma podobny babczanemu listowi/ ielko samy kwiatki godzą sie ku lekarstwu/ dla tego iż posilaią serce. A

¶ Plinius thak pisze/ Wezmi leliowych kwiatkow ze cztirzi garsci włoż ie do kwarty dobrego wina á wystaw na słońce iżby stał czały miesiąc na słończu/ pothim ono wy

wley wespołek y z łanką do alembica á przepal ono wino z liliją/á potim przyley do onego wina pezepalonego/lauendulowey wodki zpięć łyżek/pieprzu startego czo dwa złote zaważy/á tego wina day sie napić kielko razow tym ludziom ktorzi miewaią s. Valantego niemoc. Y też tym czo pamięći niemaią/ abo wiem złą pamięć naprawia.

C ¶ Thez tymże winem palonym namazuy skronie/ abouiem Catarrum zastanawia y bolenie głowy oddala/ y też kolikę vsmierza/ y serce posila poranu pite to w winie.

¶ Platearius tak to powiadą / Łanka pryma kwiatki zimney á wilgotney włosnosci w wtorim stopniu/ktory lekarz tę moc przipisuie temu kwiećiu niżey wypisaną timto obyczaiem sprauiwszi. Wezmi kwiatkow łanczanych ze cztyrzi garsci/włoż ie do konwie cenouey a naley vina dobrego wystałego ze trzy kwarty a d ty temu stać przez cztirzi niedziele á potim przez gęstą chustę płocienną przecedz á przecedziwszi wley ono vino samo do alembiku/a przepal ie tak iako gorzałkę palą trzy dni/á potim w to wino iuż przepalone/ włoż pieprzu przetłuczpnego czo złoty zaważi / takież gwozdzikow/vodki lauandouey wley szesc łyżek/á to masz lekarskie picie/ktorego gdy sie poranu trunek napijesz/przez czały kxiężic paraliżu sie nieboy.

E ¶ Też ktoby miał kolikę abo bolenie żołądka tego sie wina napijay/natichmiast vstanie.

F ¶ Też kto ma złą pamięć/tym winem namazuy sobie tył głowy/czini dobrą pamięć.

na dobra pamięć

Lenticula.

Rząsa.

Capitulum. 123.

Rząsa wodna wyrasta nawirzch wody/iest oziębiaiącza y odwilżaiącza w wtorim stopniu/ list ma podobny rozchodnikowemu/ korzenia niema wodna rząsa A

¶ Galienus/wodna rząsa ma w sobie cirpnienie/á tak rany y sparzeliny ktore bywaią od gorącey wody/goi ogień y wyciąga. B

¶ Krew zastanawia ktora z trony nyrek pochodzi/á to gdy przilozisz z ocztem na krzyże. C

¶ Diascorides pisze/ iże puchliny rozpądza ogień s. Antoniego gasi/y też bolesci nog vsmierza zieczmienną mąką á z maiowym masłem abo z oliwą na bolesne miestcza kładziona. D

Lens.

Soczewicza. Linsen.

Capitulum. 124.

Diasco

A Diascorides/Soczewice pisze być lepszą/ktora gdy pomoknie w wodzie czyrnieie á pecznieie/ wysuszaiącą moc ma Soczewicza.

B ¶ Galienus pisze/iż Soczewicza warzona zatwierdza żywot/ale woda w ktoreywrzała soczeuicza/czini stolce.

C ¶ Też kto często poziwa soczewice/ zaćmiewa wzrok/y cieszkosc czyni żołądkowi ku strawieniu/suchem żyłam y płuczam iest szkodliwa/ krew sie gruba z niey mnoży/vrine zastanawia/ y niemocz przirodzoną białym głowam/á tak ku częstemu iedzeniu iest dobra.

Lilialis.

Capitulum. 125.

A Iesth Lilialis ziele podobne Czirwiowi/ telko iż mnieysze/kwiatek ma mały á drobny iakoby psinkowy/ listh ma na podobieństwo domowey lilijey/á stądże połaćinie iest to ziele nazwano Lilialis.

B ¶ Auicenna w wtorich kxiegach Capitulo de A[illegible]sce pisze/iże Algnasce to iest Lilialis Ma kwiat podobny domowey lilijey/á iest to ziele ciepłe y suche w pirwszim stopniu.

B ¶ Włosnosc tego ziela iest wysuszaiącza y ocieraiącza miernie.

Iest vżyteczna na zanokćice/iże gdy tego ziela á zwłaszcza kwiecie stłukszi z masłem abo z oliwą na zanokćice przilož.

¶ Galienus de simplici medicina Capitulum Alismi/to iest Lilialis pisze/ iż ma włosnosc dziwną naprzeciwko vkąszeniu psa wsciekłego/daiąc sie napijać tego ziela vwarziwszy w wodzie/miodem przesnym osłodziwszi / na rane możesz przikładać stłukszi kwiecia.

Liquiricium.

Lakricja. Sußholc.

Capitulum. 126.

MA w sobie gorączosc y wilkosc miernie/korzenia y soku iey w lekarstwie vżywamy. Korzeń ktori przizość ten iest dobri/ ale ktori iest czarny/ iest zły. Iest smaku słodkiego z małą cirpnoscią / ma moc spaiaiącą, miękczącą/wnętrznosci gładzi/piersi/płucz dychanie łaczne czini/ bolączki ziobrowe/ piwanie krwawe á z płuc z ropą/to iest gdy płucza gniją/kaszel suchy/suchosc piersi/y gardła bolesc ledzwi/owrzedżenie mechierza abo osipanie/gorączosc moczu y rzezanie iego/ skażenie krwie/gnićie wnątrza/ Ty wszitki rze

miękcz

miekczeniem swem leczy. A to tym obyczaiem warz lakriciją/figi/korzenie slazowe/mak biały/rozinki/matki bożey włoski/w tizannie / á to day pić na ty wszitki niemoci/ iest to barzo dobre lekarstwo.

Lingua auis.

Ptaszy iezyczek. wogelsczung.

Capitulum. 127.

TO ziele iest małe/roscie przi lessiech/przi łąkach/ listeczki ma małe iakoby ptasze iezicz ki/pret krotki/ á około wirzchu preta kwiateczki bruna tne. To ziele iest ciepłe á wil gotne w pirwszim stopniu/gdy ieszcze iest zielone/tedy iest na wiele rzec y pożyteczne / ale gdy iuż suche nikczemu sie niegodzi. A

¶ To ziele ma moc człowieka ku smylstwu pobudzać/á to gdy vwarziß to ziele z zielem drugim ktore zową lisie iayka/ z gwozdziki/ z gorczyczą białą/z nasieniem ptaszego gniazda/w mleku/á to bedzieß pił/abo stkucz to ziele z zielem czo ie zową lisie iayka/ á ledzwi okładać y łono/ B

¶ Też ktoby od wielkiey zimnice/ abo takież od wielkiey gorączki wysechł/y też ktoby kaszlał suchym kaszlem/warzić gi w tyzannie / á osłodziwszi czukrem pić często. C

Linaria.

Matki bożey len. Harn kraut.

Capitulum. 128.

PODobny iest Matki Bożey len ku prostemu lnu/abo ku sosnce/ale sie tym dzieli od sosnki/bo sosnka puszczaz sie bie mleko / ale len Marijey mleka niema, też kwitnie żoł tym kwiatem/á ten prawy modrym. A

Mocz

B ℂ Moc tego ziela ieſt czyſcić mieſcza okolo miechierza/warzić w winie abo w piwie/ á gdy vwre ono wode wyćiſnąć a vczinić ſirop z cukrem/á to pić przez dziewięć dni po thak wielkiemu trunkowi rzoby pok ſkorupy iaia lokoßego moglo być/zolty niemoc leczi.

C ℂ Też ſie może zmyć w tym zielu á zeydzie z niego zolto ſć.

D ℂ Też proch gliſt ziemnych dany ku piciu z ſokiem tego ziela/zatkanie wątroby leczy.

E ℂ Też geſie layno przetloczić przez chuſte á z ſokiem tego ziela oczukrowawßi dać pić po ranu/ta ſprawa miekczi wnątrze y zolty nie moc wygania.

F ℂ Kwiat tego ziela ſtarty na proch á zmießany z prochem kwiatu s. Jana ziela/ niemoc ktorą zową Cancer goi/y zle krosti leczi y pryßczenie. Powiadaią że ſwoią mocą nieprzyjazń miedzi ludźmi kazi/ á nieprzyjazń przyiacielską naprawia.

Lingua paſſerina.

Sporzyß. Deingroß.

Capitulum. 129.

A Sporziß ieſt ziele dobrze znaiome/ bo prżi drogach roſcie ma w ſobie vodnoſć/ieſt przi rodzenia zimnego y wilgotnego w wtorim ſtopniu/ieſt ſmaku cirpnącego/ma moc zmarßczać ſkorczać/rany y wrzody ſpaia/ w vßoch gnoy czyſci/vpſawy niewie cie zaſtana wia/y też plynienie krzew krwawe/ pławanie krwią leczy piekielny ogień gaſi/twardoſci y otoki rozpądza/mocą pędzi/w winie piti iadowitoſci wygania/ otok czczkow v niewiaſtk ſcieńcza/tak vczinionßi/ ſiłkuć z ſatkom kolomaßim á vczin z tego plaſtr á okładay ciężki/ też otok vßu leczi/y też gdy ſokiem tego ziela ſwieże rany wympywa/dobrze ie goi.

ℂ Moc tego ziela zrowna ſie z mocą drugiego ziela ktore zową ſzczotki/á ſnadz od ſiebie włoſnoſciach ſwoich karzo malo rożne ſą B

Melliſſa.

Miodun a. Wanzenkraut.

Capitulum. 130.

A Eſt miodunka ciepła y ſucha w wtorim ſtopniu/ kiedy zielona Miodunke v ſuſzyß na ſłońcu/ á potim w cieniu/tedy ią możeß przez cały rok chouać/á ma moc potwierdzaiącą/trawiącą/ rozpądzaiącą/ y też ocieraiącą/ a tak ma moc rowną Maieronowi.

ℂ Gdy vwarziß Miodunke z bylicą/z wrotyczem w winie/á przecedziwßi oczukruy á tego ſie pani ma napiiać dla pobudzanią rzeczy przirodzonych/y wrzeciſcienia macicę/ á tak y ku poczęciu ią ſprawuie/ y też gdy tym B

J będzieß

bedzieß maćice naparzać poranu/ mało nie takiez vczini iako y picie przerzeczone.

C ¶ Tez stłukßy ty zioła vcziñ z nich czopek przicziniwßi troche soku cebulnego knim / á wlać do maćice.

D ¶ Tez vwarz Miodunke z słorkami Citrinowemi á z trochą cinamonu/á tego sie napijay oczukrowawßi/abouiem serce posila y smutek oddala. Auicenna mowi o moczach serdecznych.

E ¶ Tez Miodunka vwarzona w winie/z korzenim wysokie° slazu á z oliuą/ty rzeczi stłukßy wespołek/vcziñ plastr na twarde bolączki bowiem miekczi ti twardosci y rozpądza precz abo tez zbiera sie ropa barzo dobrze pod tym.

F ¶ Tez tenze plastr przilozony na twardosc sledziony y wątroby miekczi ią y rozpądza.

G ¶ Y tez tenze plastr przilozony na miestcze vkąßone od psa/iad wyciąga/y tez iad wezowy y niedzwiadkowy.

H ¶ Tez Miodunka z Piretrum mastikowana abo zwana/bolesc zebową vsmierza.

I ¶ Tez Miodunka vwarzona w wodzie deßczowey z nasieniem babczanym / czyrwoną niemoc zastanawia.

K ¶ Tez wino w ktorimby było vwarzono to ziele Miodunczane z korzeniem kosaćczouim z lakriciją/ á potim oczukrowawßi napijay ze sie ciepło dla dichauice y dla cießkosci piersi

L ¶ Tez gdy vcziniß plastr z Miodunki y z pirwosnką/z chebdem/ z korzenim slazowym á to wßitko vwarziwßi stłucz przicziniwßi oliwy abo oleyku z bobrowych stroiow / á thak vcziñ masc/ktorą mazy stawy bolące / y nogi bolące y rece/vznaß pomoc tey masci.

m ¶ Włosnosc Miodunki pozywaney w iedzeniu z potrawami/vwesela serce/y pokarm gruby á niestrawny trawi/ Y tez zathkanie tich członkow/iako sledziony y wątroby wypycha/y tez mozgoue napełnienie oddala/y thez mysli smutne y dziwne ktore pochodzą z strony napełnienia mozgouego/ melancolią wypedza. Pandecta powiada.

Millefolium

Krwawnik. Wuntkraut.

Capitulum. 131.

KRwawnik iest ziołko maiącze liscie podobne lisciu włoskiego kopru/ma na sobie list barzo drobny á gesty. A

¶ Sok tego krwawniku rany spaia y opuchliny w nich broni. B

¶ Sok krwawnikow z piretrum vwarzony/tą wodą płocz sobie zeby dla bolesci ich/ á mozeß ktemu oczu przicziniĉ. Diascorides z powiesci Pandecti mowi. C

¶ Tez sok krwawnikow iest dobri na cießkie pußczanie vriny/y tez na kamieñ zmießawßy gi ocztem á napijać sie go trunek/Pande. Galienus pouiadaią w ßostich kriegach prostich ziol Capitulo o krwawniku/ thamże pouiada Galienus/iż pri ma moc tak barzo wysußaiączą/iż rany stula mocznie/y tez na piekielny ogień iest wielką pomoczą. D

¶ Tez sok Krwawnikow z sokiem rozchodnikowem á z trochą ocztu zmießane społem/ á to przikładać na piekielny ogień. Plinius powiada iżby to ziele rosło na wilgothnych miestczach około błot. E

¶ Tez plastr vcziniony z krwawniku/z bluszczu/stłukßi ty rzeczi społem á knim oczthu przimießawßi/y troche piretrum/á tak kogo zeby bolą przilozże tego na czelusc abo na ząb abowiem vsmierza bol mocznie. F

¶ Tez vcziñ plastr z krwawniku/z babki / z pokrziwy/z ocztem á z oliwą/á to społem stłukßi/przilož na pulsi v rąk/y tez vnog przed febrą we dwie godzinie/wypądą ią z ciała. G

¶ Thez woda w ktoreyby był warzony krwawnik H

Trwawnik z babką/z rojż a z moßenkami/ a tego ſie napijaw/abowiem zaſtanawia każdą biegun. e/o krew je wſtitliego mieſtcza pſeng

¶ Abo tak vczini plaſtr ſtiuſtſi krwaw» (czą nik z babką y z temi moßenkami/a potim przi dayknim białek iaiczinyy/ a tim zywot niżey ſolgadła obwiń chcęſli zaſtanowić cyprwonq niemocz.

Malua.

Slaz. Bappel.

Capitulum. 132.

Slaz ieſt zimny w pirwßym ſtopniu/ a wilki w wtorym ieſt dwoiaki / domowy abo ogrodny/a drugi polny ktori zowq wyſoſi ſlaz / abowiem wyßßey roſcie y ßirſze ma liście ma w ſobie ſtyky vilo;e/a mieſi tak zimnyia/o ogrodny/

¶ Soł vwarzony z rozehodnikiem á z oczſtem á gdy tego przyłożyß na wrzedzienice bokcce a zapaliſte /pomocno ieſt barzo.

¶ Też gdyby k.o chciał aby ſie zebrał wrzod á richło wyplynął/tak vczini/weznı liścia do mowego ſlaiu /z forzeniem wyſokiego ſlaiu/ ſ z mąką ſemum greca/vwarz ti rzeczi ſpołem a potym odlawßi wodę ſtłuż ſpołem/ á tego przyłoż na ne na bolączkę.a mo;eſi ſabſa vie przowego przyłoże/a ten plaſtr y natwardo/e ſkrzony y w zrzody ieſt dobry poranu przyßadzane na nie.

¶ Też parzenie vczinione na mo;i vwarzwßi ſlaz ogrodny z rumienikiem/z piel. ni cm/ a tim ſobie na noc nogi vmyi/chcęßi ſpać dobrze/a nawiecey w febrach gorących.

¶ Też ſlaz z ßczerem vwarzony w mieſie a bo w lanicy kapuſcie/ zywot otwiera y ſtolcze czini/a tak w febrach dobrze ſnim pozwracarmi/abowiem pospolicie bywa zamardzenie zywota w tich to febrach.

¶ Też ſu pobudzenim przirodzoney choroby pamom. Wezmi korzenia ſlazowego tak dłu go iako palce abo troche dłuższy/á osirch no che ż wierzchu a potim ro;mo; w miedzie á posip troche zwierzchu prochem Diagridy/ ż apich go wzigwßi/wsoł do maćice/ maß to pewne lekarſtwo ku wywiedzeniu rzeczi przirodzonych/ á wßalże ku tey rzeczi/tedy korzeń wyſokiego ſlaiu ieſt lepßy taż przipraw.owy/ niżli domowego.

¶ Też korzeń ſam wyſokiego ſlaiu z wierzwim ſablem ſtłuczony na wrzod twardy/ mieſcip gi p rozchodzi ſie podnim abo vczin chcmaſe tym obyczajem. Wezmi ſoku wyſokiego ſlaiu p rocek u tej tego korzenia/ mokrego nagrzci mali naſienia lnianego/ma ſła troche/woſku też niewiele/á z tego vczin maſe/ ktorą maſy twarde bolączki chcęßi ie zmiękczić ta tej maſe na twardo/e ſiedzony ieſt dobra y na bolesne w pierſiach. Tey ſałſci vżmierza ſtori z zimney przyczyny pochodzi. Serapio powiada.

Menta.

Mietka. Minta.

Capitulum 133.

Yetka ieſt ciep'ay ſucha w wtorim ſtopniu/ieſt dwoiaka abo troiaka. iedna ieſt domowa ktora mebarzo zagrzewa am tej powiecidy a druga ieſt mietka polna ktorą zowq lobyła mietka/ta ieſt nawiękſza mocz y wietſzey cieplo ci. A wßakże domowa wiecey ſie godzi ku lekarſtwam niż polna a zwłaßcza ſucha y ziełona. Ma być ſuſzona w cieniu/przez ciały rok/ może być tak chowana w ſwojey zupełney mocy. Ma moc lopodba

czą/trawiącą y potwierdzaiącą z swey przirodzoney ciepłości.

B ¶ Ku pobudzeniu chćiwości ku iedzeniu/ vczyń ßałßę z mietki/z cinamonu/z gałganu/ trochę pieprzu/ocztu przićziniwßi. Bowiem stracenie chćiwości ku iedzeniu/ktore przichodzi z strony wilkości zimnych wkorzenionych w vstkach żołądkowych oddala.

C ¶ Też sok Mietki ogrodney z ocztem zmießani/iest dobri naprzeciwko czuchnieniu z vst abo z dziąsł gdy tym sobie vsta wypłoczeß/ á po płokaniu vst potrzi sobie dziąsł suchą mię

D ¶ Też vwarzenie Mietki z ocztem á (tką. z białkiem/á w tim rozmocz chuste/ a przikoż ią na żołądek abo na vstka żołądkowe/chceßli wraczanie zastanowić.

E ¶ Też wino w ktorimby była vwarzona/ iest dobre naprzeciwko omdlewaniu/ gdyby nie było febri/ale gdyby była febra zgorączoźcią/tedi sok mietki ztrochą ocztu zmießany/a potim vgrzey grzankę á rozmocz ią w tim oćcie/ktorą trzimay przed nosem y przed vsty/a bo sobie deiąsła poćieray tą grzanką abo iezik abo wargi/y na pulsi sobie też tego przikładać/y na stronie. Też możeß mastikouać mietkę á one wilkość przekykay.

F ¶ Też Mietka vwarzona z byliczą/z bożem drzewkiem/przićziniwßi knim trochę oliwy/ tym pani ma naparzać maćicę iestli ią chcze wyćziścić z nieczistości flegmistich.

G ¶ Też Mietka z włoskim koprem vwarzona w winie z oliuą/ thego przikoż paniey na piersi ktoreyby sie mleko w piersiach zsiadło/ rozchodzi sie podtim vlastrem.

H ¶ Też vwarz trzi garści mietki á polney dziatwie w winie/ á tego ciepło przikoż na żywot/ bowiem kolikę mdli.

I ¶ Też wino w ktoreyby była warzona mietka z ielenim iezikiem/zpiołinkiem/trochą miodu cżistim osłodziwßi tego sie napijay/zatkanie wątroby y śledziony otwiera/ Y thęż żyłki ktoremi vrina pochodzi.

K ¶ Też proch vcziniony z liścia mietczanego z mlekiem piti/iest dobri na glisti.

L ¶ Też tak sama mietka iedzona surowo/czudną płeć dawa temu człowiekowi ktory iey często poziwa/krew dobrą mnożąc.

M ¶ Też sok Mietczany iest dobri tym ktorzy krwią pluią/á nawiecey przimießawßi kniemu trochę ocztu a ciepło dać naczßczo wypić.

N ¶ Też czoło pomazane tym sokiem/ bolenie głowy vsmierza.

O ¶ Też gdy będzie mietka w winie vwarzona/tedy ono wino oddala złą wonią komu wychodzi z vst.

P ¶ Jestli chceß zęby mieć białe/y też iżby mocznie w dziąsłach stały/tedy przićziń ktemu vinu ocztu winnego/a tim sobie vsta płocz często/á będzieß miał dobre a moczne zęby.

Q ¶ Też kogo wąż vkąsi/ Mietka z rutą/ z cebulą/każdego rowno wezmi a stłucz wespołek/trochę soli przićziniwßi/przikoż na miestce vkąßone/vleczißz.

R ¶ Też mietka stłuczona z przaśnym miodem/z trochą ocztu zmießana/ iest barzo dobre lekarstwo naprzeciwko vkąßeniu psa wściekłego przikładaiąc tego na rany.

Mellilotum.

Nostrzeg. Steinkle.

Capitulum. 134

Nostrzeg

A Nostrzeg iest ciepły y suchy w pirwszim stopniu/ma w sobie cirpnosc z nieiakiem rospądzaniem/ á także dla tego trawi y potwierdza /y bolesc vsmierza/ á to tym obyczaiem przyprawouać. Wezmi kwiatkow Nostrzegowych/kwiatkow żołtich siołkow/ liscia wysokiego slazu/mąki z lnianego nasienia/mąki fenugreci/nasienia makouego/ thy wszitki rzeczi stłukszy wespołek zmieszay z masłem rozpusciwszi á vcziń plastr ktory pzikładay na bolące bolączki abo wrzedzienice / odmiekczy ie y rozpądza.

B ¶ Też tenże plastr iest dobri natwardosc sledziony y wątroby/y też na ochrapienie piersi gdy tego plastru na ty miestcza bedziesz przykładał/vznasz pomoc.

C ¶ Też sok Nostrzegowy/abo oleiek iego ciepło wpuszczony w vcho/bolenie oddala.

D ¶ Też vwarz kwiatki nostrzegowe z piołynkiem/z maioraną/a w tim głowe naparzay abouiem bolenie głowy vsmierza.

E ¶ Też vwarzenie kwiatkow nostrzegouich z mąką fenugreci/z otrebami á z trochą ocztu/vcziń z tego plastr / kthori przikładay na wrzod ktory bywa w stólczu abo na członku taiemnym meskim. Auicenna powiada.

F ¶ Też wino w ktorimby wrzało to ziele/potwierdza żołądek y wiatri rozpądza y zatkanie miechierza y nyrek wypądza.

G ¶ Nasienie Nostrzegowe kładzione w karmie/czini smak y wonią dobrą.

H ¶ Też sok Nostrzegowy z sokiem celidoniey przicziniwszi troche prochu boliarmeni/ á tego napuszczay w fistuke y na Cancer / abowiem wysusza tyto wrzody y goi.

J ¶ Też Nostrzeg w winie vwarzony z mietką/z piołynkiem/vcziń z tego plastr / ktory na żołądek przilóż/bouiem bolesc vsmierza iego.

K ¶ Też gdyby sobie kto namazał sokiem rece Nostrzegowym/może nosić rozpalone żelazo przez żadnego obrażenia w rekach. Pandecta powiada.

L ¶ Też kwiatki nostrzegowe z nasieniem kopru włoskiego vwarzone w winie/ tego sobie przilóż na chore oczy na noc/ bolesc vspokoia y oczy twierdzi.

Matricaria.

Maruna. Muterkraut.

Capitulum. 135.

Maruna

A MAruna abo Bylicza/ abowiem są sobie podobne w własnosciach wedlug Pandecti/zową ią matka wszitkich ziol/ Ma w sobie cieplosc y suchosc w trzecim stopniu. Liscie Marunowo godzi sie ku lekarstwam/á nawiecey poki ieszcze zielona.

B ¶ Ma moc ku poczęciu richlemu/wysuszaiąc wilgosci zbytnie ktore są przekazą poczęcia tym obyczaiem sprawuiąc. Wezmi prochu Maruny/prochu miodunczanego/kosci sloniowey/zmieszay ty rzeczy spolem á wypiy z winem na noc cieplo/á nawiecey po wyczyscieniu przirodzonych rzeczi.

C ¶ Tez miodunka z marunką á z sokiem koziełkowym vwarzone w winie/á tim winem stymto zielem naparzay maćice na noc y poranu/niewymownie poczęcie paniam czyni/gdy to parzenie będzie po rzeczach przirodzo-

D ¶ Tez gdy stich ziol stłuczonych vczi- (nych niż czopek przicziniwszi knim prochu z kosci sloniowey/włoż gi tam do maćice / pobudza rzecz przirodzoną paniam.

E ¶ Tez kto ma chćiwosc na stolce á niemoże ich mieć/zową te niemoc Tenasmon. Wezmi żywice/smoły/á włoż ią na węgle/á potim wezmi Marune/bylice/ á troche kwiatkow dziewanny/włożże thy ziola na kamień młyński abo iaki inszi ciepły/á potim sam możesz siedzieć na onym zielu y nad oną parą abo dymem żywiczowym/iest to rzecz doswiadczona na to.

F ¶ Tez zołzy rozpądza ktore bywaią za vszyma y około stolcza/gdy ty miestcza puszczadłem posiekasz/á potim prochem posipiesz marunowym z prochem Szantowym/ iest rzec barzo dobra y doswiadczona od wiela.

Maiorana.

Maieran. Maioran.

A JEst Maiorana ciepła y sucha w trzecim stopniu/ ma mocz potwierdzaiączą dla swey wrodzoney korzennosci y rospądzaiączą/trauiączą/wysuszaiączą y zagrzewaiączą barzo.

B ¶ Gdy vwarzisz Maiorane w winie z trlyczem/z chebdem/iest dobre opuchlim ludziom z przodku/y tym ktorzi z cieszkoscią vrine puszczaią iest vżiteczne.

C ¶ A gdy sok z liscia Maioranowego będzie zmieszany z miodem/á tym namażesz miestce zsiniałe pod okiem/rozpądza one krew zsiniałą/a tak y sinosc sie rozchodzi.

D ¶ Tez gdy vczinisz czopek stey Maiorany vwarziwszi ią á z białkiem wespołek stłukwszi włoż że gi do maćice/chceszli rzecz przirodzoną wywiesz bez żadney trudnosci.

E ¶ Tez proch vczyniony z Maierany z trochą imbieru/z trochą piretrum zmieszany/ to spolem wstrziknione w nos/głowe czisci y potwierdza ią dobrze.

F ¶ Thez wino w ktorimby była vwarzona Maiorana/kto ią będzie pił/żołądek posila y trawienie dobre czini/Abo tez proch Maiorany w karmiach pożywany: toż vczini.

G ¶ Tez Maiorana z cztrwoną lebiotką vuarzona w wodzie abo w winie w chuscianym woreczku/á potim ciepło przikładay sobie na

żywot

żywot/vsmierza mocznie bolesc ktora z wiatrow pochodzi/a gdy gi na głowe przyłozyß/ reume z zimney przicziny odpądza.

H ¶ Też gdy vczinißkurzenie z Maiorany/ z bylicze/to iest vwarziwßi thy zioła społem á nad oną parą ma sie pani naparzać/ abowiem maćice cziści wysußaiąc nieczistosci flegmiste w niey/abo też możeß tym zielem ciepło okładać maćice.

I ¶ Też Maiorana stłuczona z ocztem á z trochą soli/á gdy tego przilożiß na miestce vkąßone od węża/wyciąga iad.

K ¶ Thez gdy vwarziß Maiorane z lisciem wysokiego slazu/ z mąką fenugreci/ z nasieniem lnianem w winie/ albo w wodzie a tego przyłoż na wrzedzienicze/bolesć vsmierza.

L ¶ Też sok Maiorany z miodem z mießany á tym pomaży siekanie ktore bywa przy bańkach/ goj ony rank i tak iß nazaiutrz nic nie będzie znać/albo barzo siekania.

m ¶ Też gdy prochu Maiorany wstrzyknieß kielko razow w nos/głowe czyści barzo dobrze a thak swietego Valantego niemocz oddala y paraliż y zakrzywienie vst y poł głowy bolenie/ktore zhoroby z napełnienia głowy pochodzą Serapio o tym powiada.

Marubium.

Szańta. Marobel.

Capitulum. 137.

Szańtha iesth ciepła y sucha w trzecim stopniu ma moc rospądzaiącą/ trawiącą/ s swoich włosnosci przyrodzonych/ á nawięczey z gorączosci ktora iest otwieraiącza. A

¶ Gdy vczyniß sirop stey to ßańti/ iest dobri na skazi piersi y płucz ktore pochodzą z lipkiey flegmy/ á tak y naprzeciwko dychawiczy iest dobry y na kaßel tym obyczaiem sprwuiąc wezmi soku ßańthy thrzecią część kwarty/ izopu/miodunki/ każdego snich po garsci/ figow suchych siedm/Rozynkow więtßych iedne vnciją/ lakricicijey odarthey dwie dragmie/ thy rzeczy wßithki przetłukßy warz ie w poł kwarty wina białego ażeby trzecia część wywrzała á potym przeczedziwßy oczukruy dobrze/á tego sie napijay ciepło po trunkowi po ranu y wieczor/á gdy gi wypijeß day sobie vczynic do apteki ty tho piłuły thak napisawßy/ Wezmi massi piłuł de agarico dwa scropuły/ modrzewiowey gębki poł scropułu/ soli oczkowatey iedno ziarnko/ zmießay ti rzeczy społem á vczyń piłuły s siropem lakricijey wliczbie dziewięć á po tych piłułach nazaiutrz wezmi kołaczkow dla posilenia ktore zową dijadragantum. A thrzeciego dnia po tych piłułach namaży sobie piersi mascią dialteą zagrzawßi ią dla liepßego odmiękczenia piersi. B

¶ Też gdy vwarzyß ßańte s figami w winie á thego sie będzieß napijał dla kaßlu ktory przychodzy z zimney przyczyny/ á możeß kthemu przyczynić soku lakricijey tym będzie lepiey. C

¶ Też wino w ktorym by była warzona ßańta/ z nasieniem włoskiego kopru/ dobre iest ku piciu tym ktorzy strudnoscią vrinę miewaią y też kłocie wnetrzne vsmierza. D

¶ Albo gdy vwarziß ßańthe z lisciem Liliowym/z lisciem wysokiego slazu w wodzie/oliwy knim troche przyłozywßy á tho społem stłukßy przykładay na zywoth dla tey koliki ktora z zymney przyczyny przychodzy. E

¶ Też kto ma bebele w stolczu prawie na kończoch ielita/w ktorich bywa bolesć wielka á tak naprzeciwko temu/ Vwarz ßańthe z włoskhim koprem w winie przyczyniwßy słoney wody/a pothym vuarziwßi maß siedzieć nad tym gołym zadkiem/abouiem bolesc od- F

chodzi z tich bebelow/potim sie rozchadza.

I ¶ Gdy sok ßanti ciepło w vßi wpußczony / bolesc ich vsmierza.

K ¶ Tez wino w ktorimby wrzała ßañta/zatkanie sledziony y wątroby otwiera/piersi tez y płucza z nieczistosci flegmistich czisci/ y rzec przirodzoną poniam pobudza gdy sie go napije. Serapio pouiada.

Moracelsi.

Zorawiny. Mulber.

Capitulum. 138.

A SA słodkie Zorawiny ciepłe y wilkie. Ale Zorawiny kwasne skłaniaią sie nieiako ku zimnosci y ku wilkosci/ti obo ie zorawiny są domoue. Są tez zorawiny ktore zoną morabacci/ są zimney suche / á są czirwone/á to zprzodku/a gdy dozrzeią tedy bywaią czarne

B ¶ Domowe Zorawiny moc maią rozpądzaiącz y/trawiącza y tez oczisciaiącza/są dobre na przeciwko slinogorzowi/y tez komu iezyc zek spadnie z miesteza swego. Y naprzeciwko zaległosci gardła w czeluscіach / y tez dziurek w nosie ktore zową po łacinie Brancos et Coriza. Naprzeciwko tym chorobam vczin taki electuarz z ktorego czin sobie płokanie vst tym obyczaiem. Wezmi soku Zorawin domowych abo electuarzu dijamoron z apteki iedne vncij ą/wodki babczaney trzi vncie/oczetu/rozanego miodku/każdego znich po połowici vncij/zmießay ty rzeczi społem a tym sobie płocz vsta.

C Tez sok zorawin słodkich dany ciepło ku piciu żywot odtwiera y stolce czini/a nawiecey kiedy kto ma zatwardzenie ziwota z zimney przi czyny/tym vzdrowiß.

D ¶ Tez wino w ktorimby były warzony thy iagody/ielita czisci.

G ¶ Sok skorek tego drzewka wyczisciony abo wino w ktorimby były warzone ty skorki / robaki vmarza w żywocie y precz ie wypądza Abouiem skorki tego drzewka maią własnosc rozpądzaiącza y tez trawiącza.

Zorawiny lesne maią moc zaciskaiącza dla swoiey kwasnosci.

F ¶ Te gdy vwarziß liscie wespołek z skorecz kami zorawinowemi w winie a z trochą oczu/bolesc zebową vsmierza gdy tim sobie będzie ß płokać vsta.

G ¶ Tez plastr vczinioný z liscia zorawinoue go z oliwą stłukßi ie pospołu/á gdy tego przyłożiß na miestce sparzone od vkropu abo od ognia/nieiątrzi sie pod tim.

H ¶ Tez gdy vwarziß zorawinoue skorki z lisciem/przilożiwßi knim liscia winnego á kiel ko fig/warzże to w deßczowey wodzie / á tym sobie głowe myiay/chceßli mieć czarne włosi

J ¶ Tez sok zorawin kwasnych y liscia iego/iest dobri na rany abo na rozpadliny ktore bywaią w vsciech abo tam daley w gardle/y tez na slinogorz abo na zadawanie ktore bywa w gardle.

K ¶ Jagoda Zorawin nie dobra iest żołądkowi/abouiem wnet sie obracza w żołądku / a nietrawi sie dobrze. A przeto iesthli ich ktho chce poziwać/tedi ie ma iadać przed obiadem bouiem po obiedzie wiecey ßkodzą, Ludziom suchym nie tak są ßkodliwe.

L ¶ Suche iagodi Zorawinowe zaciskaią ziwot/a tak biegunke zastanawiaią. Auicenna o tim pouiada.

M ¶ Tez Zorawiny w deßczowey wodzie vuarzone/zebową bolesc vsmierzaią / kto tim sobie będzie płokał vsta.

I ¶ Tez gdy korzeń do maćice wetknieß/zasta nowienie rzeczy niewieścich przepußcza/płod vmarły wyciąga.

K ¶ Tez listi stłuczone z mąką ięczmienną/ á z tego plastr vczinić á okładać na ociekłość oczu. na bolączki/y na skażone rany y nawrzody/goi to wßitko/y bolączki twarde rozpußcza/zmazi czarne y białe sciera z ciała / odławienie leczy/dne nożną y ręczną rozgania/y inne bolesci vsmierza.

L ¶ Jest tez drugi pokrzik ktori roscie na dolinach/ma listi długie pobielałe na piądz długie/ale ten Pokrzik pręt pußcza na dwie piedzi długi z korzenia pobielały/miękki/długi á tłusty/miąßßi iako palec. Ten korzeń gdyby vwarził á dał pić/sen twardi á mozgowi ßkodliwy czini.

Matrisilua.

Capitulum. 141.

A JEst ziele ktorego list po iedney stronie blady á z drugiey zielony/ma ouoc iakoby koriander wielki/ á zielony sposrzodku/á potim gdi dozrzeie zrumiana żołtauy będzie/we dwu listu zamyka sie to nasienie iakoby w mießłoch/korzeń ma gruby/roscie tho ziele na rolach y na ogrodziech/ y tez miedzy rożą/Galienuß/ Matrisilua iesth vżiteczne ziele/á zwłaßcza owoc iego y liście dla własności vkrawaiącey y zagrzewaiącey.

¶ Diascorides piße/ iż nasienie thego ziela w cieniu vsußone/á na proch starte a przez cztherdziesci dni w winie pite/ twardość [illegible] dziony rozpądza.

¶ Tez liście tego ziela w winie abo w wodzie vwarzone/a przez pietnascie dni pite, [illegible] sienia męskiego wilgosci wysußa y broni moci ktorą zową Gomorea.

¶ Tez vrinę mocznie pędzi tak iż gdy go kto często pożywa aże potim zekrwią vrinę z człowieka wywodzi. A niektorzi pißą / kto thego często pożywa abo nasienia iego / taczi ludzie bywaią nieplodni dla zbytniego wysußenia nasienia męzskiego.

Melon.

Malon. Plucer.

Capitulum. 142.

MAlon gdy iest dozrzały daie grubą krew/ chłodzi y od miękcza/w wtorim stopniu Ma tez moc ocieraiącą Nasienie Malonowo g[illegible] vschnie więtßą ma moc cieraiącą niż sam Malon:

¶ Serapio piße o nim/iże bolesci oczn[illegible] sp[illegible]

ipokaia gdy tak na oczi swieżo bedzie przilożony/takież y bolesci glowne dzieciom vsmierza gdy gi przilożiß na głowe na ciemie/ y też do oczu niedopußcza płynąć wilgosci na czoło zilożony.

¶ Też nasienie Malonowo na słończu vsußone/potim na mąke miałką stłuczone/ z ieczmienną abo z krochmalem zmießawßi á tey mąki w wodzie rozpußczać/ a tą woda day sie białey głowie vmyć ktoraby miała ślaki na twarzi abo iakie inße ßkaradosci/ y owßem piekną płeć czini licza gdy sie tim bedzieß vmywał.

D ¶ Thez korzeń Malonowy vsußony/á potym na proch starti/gdy tego prochu daß wypić z sitą tak wiele czo złoty zaważy/ vc yniß wraczanie/á zwłaßcza poiedzeniu/ lekko przidzie wraczanie po tym trunku troßke go zagrzawßy.

Meu.

Oleßnik. Wildetille.

Capitulum 143.

Oleßnik iest ziele znaiome w polßcze/ list ma hanyżouy/ na dwa łokcia roscie iakmirz na wzwyß/ korzeń ma rossochouati zakrziuiany/ woniey przijemney/ á kąsa w iezik y pali/á dla tego iest ciepli w wtorym stopniu y takież wysußaiąci/ korzeń tełko iest vżyteczny ku lekarstwam.

¶ Diascorides piße/korzeń oleßnikow ma moc odmiekczaiącza y odtwieraiącza/ bolesci z nerek y z miechierza wypądza przez vrine/ y też gdy bedzie vwarzony w wodzie abo w winie/á bedzie dany ku piciu/bolesci żołądkowe y maćice vsmierza/y wiatri trawi. B

¶ Gdy dzieći vriny mieć niemogą/ vczyn plastr z korzenia y ziela oleßnikowego stłukßy przilożcieplo na żywot niżey pepka/ pomoże. C

¶ Też korzeń no proch starty z nasieniem włoskiego kopru w piciu dany/żołądek zagrzewa y posila/wiatri trawi y vrine ku wysciu pobudza/ y też naprzeciwko wydimaniu na stholcze/krom vczinku/z winem pity korzeń/ wspomaga. D

Morsus galline.

Siue Anagallus.

Niedospiałek.

Capitulum. 144.

To ziele iest dwoiakie/ iedno wietße á drugie iest mnieyße/oboie na rany iest barzo dobre ziele/puchliny broni/ drewno abo żelazo z ciała wyciąga/gdy samo ziele bedzie stłuczone/á na miestce przilożone. A

¶ Też sok tego ziela leczy zebowy bol/ tym obyczaiem

Mercurialis.

Szczyr. Bingelkraut.

Capitulum 139.

A Szczyr iest cieply y suchy w pirwszim stopniu iest dwoiaki samiec y samicza ktora iest wietsza nizli samiecz nasienie ma okrągle.

B ¶ Pandecta z powieści Auerrois w kniegach Colliget Capitulo de Mercuriali mowi oboy prawi Szczyr warzony z potrawami abo iedzony żywot otwiera a kiedy bedzie vwarzony Szczir z cwikłang nacią a z wietszemi rozinkami w miesney polewce a tej polewki gdi sie kto ciepło napije tedy żiwot odmiękcza y stolce czini.

C ¶ Też kliistera bywa z szeziru tym obyczaj. Weźmi szeziru naci cwikłaney fijolkowego liścia każdego znich po garści listkow senes paproski każdego z nich po vncij warzże thy rzeczy w poltori kwarti wody aż do polkwarty wywre a potim przecedziwszi rozmgć w tim vkropie Kassiey wyciągnioney iedne vncz benedicti laxatiwy pol vncij oleyku fioletowego włosiego kopru oleyku oboiego po vncij soli oczkowatey pol dragmy zmieszay te rzeczy społem zagrzawszi ciepłowiey zadkiem przez kliistere abowiem takliistera macice y nyrki y wszitki wnetrznosci wycziści z nieczistosci flegmistich.

Powiadaią lekarze kiedy liśtki szczyrowe zetrzesz z nimi namaże męski członek tha- ternny abo sie soku iego napreż ted[illegible] dą dzieczki rodzić ale ok pity meza la te sie sinowie bedą rodzić.

¶ Też liście szczyrowe gdy bedzie w mie vwarzono a kto sie ktey wody napi- czistosci flegmistey melancolią dzi z człowieka.

¶ Też iest dobry naprzeciwko febram cianam ypociartanam y naprzeciw- niu członkam y też na wzdecie żołądz[illegible] ktorzi maią cieżkie oddychanie y też kto- miewali bolenie członkow iest osobliwe stwo Galienus powiada w kniegach n rich wypisał moc tichto zioł.

¶ Też kiedy bedzie vwarzony szczir w z czirwoną lebiotką tedy twardosc mie rozpędza ią. Pandecta powiada.

Mandragora.

Pokrzik. Dilwurez.

Capitulum. 14

Pokrzik iest dwoiaki. Jed samiec drugi samicza. ¶ micza tedy ma barwe po czermalą. liśtki syrokie ial Kocziga a kluste vonicj pr ciwney. liśti kadego sie p ziemi a w posrzodku liśtow iabluszka okrągł

kciałe/wdzięczney woniey/w tich iabłu-
są igdrka iako w grußce/ korzenie ma
abo trzi wielkie á spoyne/zwierzchu po-
iałe a wnątrz białe. Siła tego korze-
ść thuśta/to ziele niemiewa żadnego pre
toregoby liść rosł abo gałązki/tylko z ia-
korzenia liść wyrasta. Samiec iest po
y zieloności liśtu wielkiego/ßyrokiego
kiego ma iabłko dwarazi wiesße niżli
a/barwy pietney ßafranney/woniey
oźiczney/Paßterze niegdy nayduią c
iada ią/á tak w twardi zen wpa-
korzeń ma b ełßi niżli pirwßi/prethu
iego niedawa. A iako piotr z żeby byk
obieti ść wo człowieka/toć iesth kłam á
nieprawda/matacze to z korzenia mie
iego abo kośćczowego vformuią iako
wieka/a zaśie do ziemie wsadzą a thak
ro e potim zaśie ten stroy wymią á iu
n ßaią dla pieniędzi/ a wżdy niewia
czarownym y babam z diabły śie obie-
cim nie często dać za ieden kłori złoti by
dno mogła dostać/barzo rada każda.
ora korzenia tego napirwey śie w ieśar
godzi/potim owoc/á liśty na ostatku.
ia ią zimne y wilgie w trzecim stopniu
ług. Anicenny/ale Pandecta powiada ize
ni zimny w trzecim stopniu/maiąc nieia
ieplość. Maią moc zamieraiącą/ rozpą-
iącą/y ścieraiącą/ wnątrz trawiącą/
zo ądkach cießkich które mogą wyśußaią/
och z skori tego korzenia zmießać zmiekiem
wieścim/á tim czoło y skroni okładać/ á
dla gorączości która w głowę wśtępuie/ á

w głowie bolesć czini. Ale w [illegible]kach pokrzi-
kowych iest wilkość/á ztądże iabłka pokrzikoue
czinią zbytnie spanie. Skórki korzenia po-
krzikowego są zimne y wyśußaiące.

B Gdy proch korzenia pokrzikouego będzie dany ku pikiu abo w iedzeniu/abo z chlebem/ tedy czini zbytnie spanie/á przeto thego pro chu Barwirze vżywaią kiedy członek iaki rze zać chcą/a tak gdyby śie kto miał dać rzezać abo przepalać na niektorim mieśczu żela zem gorącim/nayprwey ma wzięć ten trunek aby nie poczuł. Wezmi soku z korzenia pokrzi kowego czoby ieden pieniądz zaważył/á day pić w miodowey brzeczce a tak vśnie. Thež tak przez wraczanie gorączość y zimną wil kość wymiata z człowieka iako y biała czemie rzycza/a gdyby tego soku więcey wzięł niżlim powiedział/tedy vmartwia abo vmorzi.

C Też gdy korzeń Pokrzikowy będzie w wi nie vwarzony ażeby trzecia część wywrzała/ á przecedziwßi/wezmi tego korzenia czo złoty zaważy/á tego śie wina napiy/ abowiem tho iest dobre lekarśtwo tim czo śen śtracili w nie moczach gorących/ y bolesci wnętrzne vśpo kaią barzo dobrze/

D Też gdy będzie dany sok z korzenia pokrzi kowego tak wiele iako postora złotego zaważy á miodu warzonego trunek zmießay gi spo śem śtim sokiem a daj śie tego napić ciepło po ranu/bowiem flegmę wraczaniem y kolera wywodzi/ale nietrzeba tego soku wiele brać/ bo o zdrowie przyprawuie.

E Też gdy skorkę z korzenia pokrzikowego włożiß w zadek/czini spanie/ to iest wziąwßy czopek/ktori wpraw tam w zadek na noc.

F Też gdy vwarziß słoniową kość z tim po krzikowym korzeniem przez pięć abo przez śześć godzin zalewaige/miekczi te kość słoniową/ iż może z niey czo chce vczinić.

G Też gdy śtłucześ korzeń pokrzikowy z ocz tem/á przyłożiß tego na wrzod ogniśti ktory zowią Erizipila/tłumi gi y vlecza barzo ś o brze/a gdy śmieszi przyłożiß miodu á troche oliwy/przyłoż na mieśce od weza vgßone/ iad wyciąga wężowy abo iaßczorci.

H Też gdy sok z korzenia pokrzikowego/abo wino w ktorimby było warzono korzenie po krzikowe z mąką iecźmienną/ a tho społem zmießawßi/nacieray śławy bolące chcześli z nich bolesć wypędzi/y też z inßich mieyßcz/ Pandecta mowi o tym.

A Czárnuchá ieſt ćiepła y ſucha w trzećim ſtopniu/moc tego źiela wſzytká ieſt w naſieniu/á ták ma moc roſpądzáiącą/ ktorą ma z gorącoſci ſwoiey/á ták trawi y rozgania złe wilkoſci,

B ¶ Plaſtr vczyniony z mąki czarnuſzki / tho ieſt z naſienia iey/ y ſoku piołynkowego/ a to ſpołem zmieſzawſzy/przyłoż dźiećięćiu ná pępek/robaki zábija w żywoćie.

C ¶ Też maſc vczyniona z naſienia czárnuſzkowego / to ieſt ztarſzy ie na proch co by go było z kielko łyżek/ſiárki też z łyſzkę/octu mocne° oliwy niewiele / á ztego wſzytkie° vczyń maſc ktorą namaży ſwierb albo kroſti ſwierzbiące/ y liſzaie/ niewymowwie pomocna iehſt tha

D ¶ Też ná ſpędzenie piegow z lica/ (maſc zmąką czarnuſzkowego naſienia zmieſzana z blaywaſem/ z octem/ á thym namazuy piegi gdźiekolwie chceſz/vznaſz pomoc.

E ¶ Też olciek z gorskich migdałow zmieſzany z wodą w ktoreyby było warzono naſienie tey to czarnuſzki/ á tego wpuſc trochę w vcho chrobaki morzy y wypądza z vcha/

F ¶ Też wino w ktorimby było warzono naſienie tey czarnuſzki/z naſieniem rzerzuſzanym/włoskiego kopru/z piotruſzczanym/á tego wina ocukrouawſzy/napijaj ſie/abowiem ćieſzkie puſzczanie vryny oddala/ktore z rzezaniem bywa/y kłoćie ktore bywa w żywoćie vſpokaia.

G ¶ Też vryna w ktoreyby była warzona mąká czarnuſzki/ſoku roſchodnikowego trochę k nim przyczyniwſzy á octu/ zmieſzay ty rzeczy z połem/a tego przikładay na bolączkę ktorą zową Carbunculus/ ieſt wrzedźienica z kolery y ze krwie barzo bolącą.

H ¶ Wino w ktorimby było warzono naſienie czarnuſzki z bylicą/a gdi ſie tego pani kielko dni napije/kożdi dźień rzecz przirodzoną paniam wywodźi y vrynę pędźi/ mleko odeymuie/bowiem ie wyſuſza z pierſi/ y też tłuſte wilkoſci lipkie trawi.

I ¶ Też gdi z naſienia czarnuſzkowegu vczyniſz proch/z korzenia koſaćcowegu/ á tych prochow wſtrzykni wnos/abowiem głowę czyſci wywodząc nieczyſtoſci z głowy przez nozrze/a tak y oczom pomaga płynącym / y też iadom ſie przećiwi wężowym/Pandecta powieda.

¶ Też czarnuſzka w chuſtę zawiązana a ocet przez kielko godźin namoczona a vſuſzona/ieſt barzo dobra na rymę kto ſto wonia.

¶ Też kurzenie czarnuſzki/ wypądza węż myſzy y inſze iadowite chrobaki domu.

¶ Też czarnuſzka na mąkę zmiłta/ktora oććie warzona tak długo iż będźie iakoby k ſter/potim prylać oleyku orzechowego/á nić iakoby maſc/ieſt oſobna na trądi/na wone kroſty lica/mażąc ie na noc.

Naſturcium aquatitum:

Rzerzucha wodna albo przymiotnik. Brunkreſz.

Capitulum. 147.

Rzerzucha wodna to ieſt przymiotnik/ ieſt ćiepła w pierwſzym ſtopniu á ſucha w wtorim ſtupniu Pandecta/ ale Platearius powieda iżby była ćiepła y ſucha w trzećim ſtopniu.

¶ Gdi vwarziſz vodną rzerzuchę z ſwieżim mieſem przyłożiwſzy miodunki/ á oney ſie polewki napijeſz/pierſi y płuca wyczyſci/ ka po

...ieczystosci flegmistych.
...też vsiekawszy wodną rzerzuchę z pio...
...włoskim koprem/ á to społem vwa...
...á omasciß iakoby kapustę/ będzieß pozy...
...ł/to iadło kolikę kożdą vsmierza/ Albo też
...rzywszy ty zioła w winie/naparzay sobie
...t temi to zioły rozmaczaiąc w tym ciep...
...inie dla tego to kłocia vspokoienia.
Też nasienie rzerzuchy wodney żywot za
ciszka/á tak biegunkę zastanawia ktora z gorą
cey przyczyny pochodzi/ á to gdi vwarzyß na
sienie w deßczowey wodzie/ albo daß go thak
wiele co złoty zaważy z sukiem pigwowym o-
cukrowawszy dobrze.
E ¶ Też nasienie wodney rzerzuchy z nasie-
niem opichowym/piotrußczanym w mięsnej
polewce vuarzone/tedi ona polewka ma moc
łamać kamień/ y rzecz przyrodzoną paniam
F pobudza ku wyściu/ y też vrynę obficie pędzi.
¶ Też czerwoną niemoc zastanawia gdi v
warzyß to nasienie w babczaney wodce/ á bę
dzieß sie iey napijał.
G ¶ Też gdi vwarzyß rzerzuchę wodną w sło
ney wodzie/ á oliwy też z pięć łyżek ktemu przi
lawßy/ tym ciepło naparzay żywot gdiby w-
nim miał kłocie.
¶ Też gdi ią vwarzyß w winie z ßańtą/ á
tym będzieß naparzać sobie dymiona y krzyże
...ießkie pußczanie wodi ktore bywa z rzezanim
...troßcze á często/zastanawia y wolnosc czy-
...w wychodzeniu tey to vryny/
¶ Też z tego ziela rzerzuchy wodney może
...ć sałata vczyniona/przyprawiwßy liscia al
...wierzchow włoskiego kopru/laktuki/bora-
...owego liscia/á z tego wßytkiego vczyń sała-
...ę z oliwą/ abowiem ta sałatha vrynę będzie
...opądzała wespołek z kamieniem/ y paniam
...zecz przyrodzoną wywodzi/y też płod vmar-
...y z żywotha wygania/ á nawięcey gdi sama
...erzucha bywa iedź ona/ y też rany y rospa-
...liny wnętrzne goij/ Serapio powieda.

Nenufar.

Grzybienie albo wodna lilia.
Seeblomen.

Capitulum. 149.

Grzybienie iest zimne y wil
kie w wtorym stopniu/ iest
dwoiakie/ iedno ma białe
kwiatki á drugie żołthe/
pirwße iesth lepße.
¶ Kwiathki białe grzy- B
bieniowe są godne ku lekarstwu/z listkow grzi
bieniowych może być sirop pożyteczny naprze
ciwko ciężkim gorączkam y naprzeciwko za-
paleniu wątrobnemu/To iest/weźmi kwiath-
kow grzybienia białego/kwiatkow fijołkowych
po dwu garsci/nasienia mleczowego/lakthu-
czanego/ kurzey nogi/ nasienia ogorkowego/
malonowego/baniowego/citrullowego/każ-
dego z nich po garsci/a to vwarz w wodzie ia
koby we czterech kwartach wodi ażeby trzecia
część wywrzała/á potym przyley trochę ocztu
á ocukruy/przecedziwßy y powtore możeß przi
prawić tego trochę/ á tego siropu napijay sie
po ranu po trunkrwi ciepło naprzeciwko tym
to chorobam.
¶ Też gdi kogo boli głowa z gorącey przyczi C
ny/weźmi kwiatkow grzybieniowych/ á włoż
ie w prostą wodę na noc/ á poranu napij sie
oney wodi ciepło ocukrowawßy/ á ony kwia-
teczki włoż w nożrze/pomoże.
Toż też lekarstwo spanie czyni.
¶ Oleiek kwiatkow grzybieniowych vsmie/ D
rza bolesć głowy ktora z gorącey przyczyny po-
chodzi.
¶ Gdi kwiatki grzybieniowe będą vwarzo- E
ne z kwiatkami liliowemi w oczcie/tego przy-
łoż na żołądek/ abowiem bolesć żołądkową o-
deymuie.

Też woda

obyczaiem/ iestli kogo na lewey czeluści zeby bolą/tedy wpuść tego soku w prawą nozdrze á iestli w prawey czeluści bolą zeby/ tedi tego ziela soku w lewą nozdrze wpuść/ á zatuliwszi nozdrze potrzimay chwile onego soku w nosie/to masz vczinić po trzy razy.

C ¶ Też sok tego ziela Niedospiałku z białym miodem smażony/ tego potrosze puszczay na oczy chore/pomaga y bielmo spądza y wzrok czyści y wyiaśnia.

D ¶ Też naprzeciwko opuchlinie / y na przeciwko iadowi z vkąszenia psa abo węża / dobrze ten sok z winem pić ciepło.

E ¶ Też gdy komu ielito puchnie w stolczu/po mazuy tim sokiem cieplo/vznasz pomoc/ y też ielito wyszłe wpądza w człowieka/gdy ten nie dospiałek będzie stłuczony zliściem/á będzie to liście przikożone na ielito/ á zkwaszcza mały Niedospiałek.

F ¶ Thez sok tego ziela rany wysusza z swey przirodzoney własności goi każdą ranę/ á zwłaszcza ktore bywaią ze złych krost.

Mumia.

Mumia.

Capitulum. 145.

Powiadaią starzy zeby miała być z te° czo zo[illegible]wa przy deszczkach a[illegible] trunnach/u ktorie[illegible]aią[illegible]ła ludzi vmarłych/ á tho miało zostawać człowieczich/ktore gdy chowaią do grob żą bolsamem/mirrą/aloe/á to iesth ten czay w ziemi Saracenskiey/ á thakie barzo długo nie zgniją/ á tak powiadaią to Mumia miała być/á iżby telko stąd wszemu swiatu dawali dosić:to iest rzecz niopodobna. Ale też powiadaią żeby z deszczem z gor przichodziła na doł/á mieszkaiąci około zbieraią to/bo z nieiakiego korzenia wyprysky sie iakoby smoła koki ieszcze korzen roscie/ potym drewno zgnije/á to zostawa/á tak to potym kopaiąc nayduią.

B ¶ Też niegdy w skale kamienney z subtylnego dymu zimnego/á od zimnosci kamienney zgestnieie sie. Jako też Aspaltum przi kamieniu sie zgestnieie/ktemu promiennosci zwirzchnich ciał służą/to iest gdzie ani żadna grubosc ani twardosc niemoże przekazić.

C ¶ Jest gorącza/ma moc zatwierać wszytki płynienia/też złąmane kosci spaia/bolesc głowy z zimney przicziny odeymuie/pacierzną bolesc y też zakrziwienie vst naprawia/niemoc padaiącą oddala/y głowy zawroczenie bolesc vszu y gardła oddala.

D ¶ Też w tizannie pita/dusznosc wpiersiach odeymuie/też przepuknienie mosznow gdy ią pije abo vcziniwszi z prochem plastr przykładać/vlzewa/ wrzedliwosci mechierza y thez koniec c łonku taiemnego goi/też cieczenie zastanawia krwie.

Nastusteiũ hortulanum.

Rzeżucha. Gartenkresz.

Capitulum. 146.

Rzeżucha iest ciepła y sucha wtrzecim stopniu/iest wmoci podobna gorczicy. Ma moc rozpądzaiączą/ trauiączą z nieiakiem odmiekczaniem.

B ¶ Gdy vwarziß Rzeżuche w winie / á tym winem włosi zmaczaß / vmocznia ie y opaſc im niedopußcza.

C ¶ Thež gdy ſtłuczeß Rzeżuche z roiownikiem á trochę ſoli przilożiwßi knim / tego przilož na bolączke zapalong á ogniſtą / y na pęcherzielny ogień ieſt wielkiey pomoci.

D ¶ Też ſok Rzeżuchowy z miodem zmießany / ieſt barzo dobri na ſwierzb.

E ¶ Też wino w ktorimby była warzona rzeżucha / ieſt dobra na boleſc ſtawowg.

F ¶ Też plaſtr vczyniony z Rzeżuchy z octem á z mąką ieczmienną / ieſt dobri na mdłoſc ſuchych żył.

G ¶ Thež wino w ktorimby była vwarzona Rzeżucha z ſokiem koſaczowym abo z prochem koſaczowym / czyſci piersi y płuca / gdi ſie tego wina będzie kto napijał.

H ¶ Też zagrzewa żołądek y wątrobę / y twardoſc ſledziony rozgania y ſcienczа / abo thak vcziń plaſtr z rzeżuchy á z miodu / ktori przyłoż cieplo na ſledzione dla tey to gruboſci ſledziony.

I ¶ Też gdi ſie napijeß ſoku zmießawßy ż ſokiem łobodzianym trochę octu knim przyłoż / cieplo wypijeß / wracanie vczyni przez ktore ſlere czerwoną wypędzi.

K ¶ Też rzeżucha pożywana często / cielesną żądzę pobudza / á nawiecey gdi z niey vczyniß ſałatę z liſćiem paſternakowem.

L ¶ Też wino wktorem vwarzyß rzeżuche á będzieß ſie go napijał / wiatry trawi y kłocie vſmierza.

M ¶ Sok rzeżuchy ż miodem zmießany przeſnym / á na miejſce od weża vkąßonego przyłożony / iad wyćigga z rany á niedopußcza go do wnętrznoſci wſtępować: y owßem dym vczyniony w domu / wypędza gady ze domu Auicenna o tym powiada.

N ¶ Też naprzećiwko ćießkiemu pußczaniu vriny / vwarz rzeżuche w winie á przilej oliwy á okładay ſobie tym krzyże / y dymiena / przemoże na to.

O ¶ Też naſienie rzeżußone żwane / ieżykow parglij oddala.

P ¶ Też proch z naſienia rzeżuchy vczyniony á w winie wypity / ieſt dobri naprzećiwko zimney wilgoſci mozgowey.

Nigella.

¶ Kąkolica / albo Czarnucha. Raien.

Capitulum. 148.

C ¶ Też woda wktoreyby były vwarzone kwiatki grzybieniowe/ pita bolenie mecherza od-
F ¶ Też z sokiem kwiatkow grzybie- (dalaniowych zmieszanym z blaywasem/ flaki na twarzi y insze szkaradosci spędziß/ á kiedi kthemu smoły przyłożyß/ parchy zgoiß mażąc ie.
H ¶ Też opuchlinę męskich stroiow vleczyß/ gdi vwarzyß kwiatki grzybieniowe zrożanim kwieciem/ z mąką pszeniczną w oczcie/ á tego przyłoż na stroie męskie/ przez wątpienia będzieß miał pomoc/ y nasienie iego często pite/ ktemu barzo pomaga.
I ¶ Korzeń grzybieniowy y nasienie iego maią moc wysuszaiącą krom żadnego gryzienia á tak biegunkę zastanawia.
K ¶ Nasienie grzibieniowe dane z wodką babczaną/ nasienia płynienie przyrodzone° męszczyznam zastanawia/ A iest to nasienie potwierdzaiące serce z powiesci Auicenny w xiegach o mocach serdecznych,
L ¶ Też wino w ktorymby było warzono korzenie grzybieniowe z bagniskiem/ iesth dobre na opuchlinę sledziony/ Auicenna powieda.
M ¶ Też ma moc rospądzac gorącosci naglich zimnie/ ktore pochodzą z gorącey wilkosci y zekrwie skażoney/ y też na zapalenie wątroby/ bolączki gorące traci/ á to thak czyniac/ Weź dziewięciorniku/ mleczu/ ziela ktore zową swini pysk/ matki bożej włoskow/ babki/ sliwek ktore zową swestki/ brzoskwie/ łoczygi/ maku białego/ lakryciey/ ieczmieniu/ warz ty wszytki rzeczy wespołek/ potym zley one wodę do ynnego garnca tak poki ieszcze gorąca/ á w to nakładź kwiecia z tego grzybienia/ á niechay thak stoi aż ostydnie/ przecedź tho potim/ wytłocz wodę dobrze z tych ziol/ potim tey wodi przywarz z czukrem azby sie nieco zgęstnęła/ potim to daj pić z wodą fijołkową.
N ¶ Oley z kwiatu grzybieniowego iest dobry przeciw gorącoscią głowy y innych członkow tak dobry iest iako fijołkowy/ bo sen przywodzi bolesci gorące vkraca/ korzeń y nasienia iego płynienie y też brzucha zathwarza/ sledziony bolączkę y miechierzową goj.

Narciscus.

Złotogłow.

Capitulum. 150.

Złotogłow ma list podobny Lukowi/ iedno iż mnieyszy pręt ma na dwie dłoni wzwyß/ á drżenia wezdźble niema iako żyto/ na wierzchu ma kwiatek piękny duo iakiey barwy/ tho iest około biały/ w posrzodku żołty albo szafranny/ korzeń ma biały okrągły iako chrzan/ nasienie czarne podługowate. A
Złotogłow ktori na gorach roscie iest lepszy y kwiatek ma woniaiący.
¶ Ma moc wysuszaiącą/ ocieraiącą/ y ciała naraszczaiącą/ korzeń iest lepszi ku lekarstwam Isidorus pisze o tym zielu złotogłowie kthore połacinie zową Narciscus/ iż iesth nazwano dla iednego dziecięcia ktore było przemienione w kwiatek iego cudny/ á z tąd iest nazwano Narciscus/ Jest ciepłe y suche w wtorym (stopniu. B
¶ Korzeń iego iedziony/ wraca- C
nie czyni/ á na proch stłuczony z miodem przesnym zmieszany/ iest dobry na sparzelinę iest dobry/ pomazować/ y żyły suche zerwane spaia y zraszcza/ bolesci zastarzałe członkowe vsmierza.
¶ Też korzeń z miodem á z ocztem zmieszany/ z nasieniem pokrzywianem sthłuczony/ tym piegowatą twarz y flakowatą pomazuy tedi zginą ony nieczystosci. D
¶ Też drewno z ciała y żelazo wyciąga/ korzeń z miodem/ z oliwą/ z pszeniczną mąką stłuczony á zmieszany wespołek/ przyłoż na miestce zakłote. E

Napellus.

Omieg.

Capitulum 151.

A Omieg iesth barzo gorącyy wysußaiący/tak iż dla zbytniey gorącosci iest rzecz zbytnie iadowita/ Korzeń ma iako sieć z przyrodzenia sprawieny/to mowi Pande.

B ¶ Auicenna piße/ sok omiegow pomazany na trąd ktory zową albaras/to iest biały trąd węgrzysty na licu/spądza z lica.

C ¶ Ktoby to ziele pił/taki zyw niezostanie dla iego iadowitosci zbytniey / awßakoß iarzębie to ziele iedzą ym nießłodzi. Komuby to ziele było zadane/tedi żadna rzecz wiecey niekazi iadu iego iako diamuskus lektwarz ktory w aptekach przyprawuią.

Zową też Napellum źwierzątko ktore iest iako myß/ á to źwierze mießka pod korzeniem tego ziela/á iednego czasu poczynaią być.

Drzewo to nieroscie/przi ktorim to ziele roscie

Origanum.

Lebiodka. Dost.

Capitulum 152.

Lebiodka iest ćiepła i sucha w thrzećim stopniu / Jest dwoiaka/ to iest lesna ktora ma na sobie list ßerßy y mocnieyßy/ Druga lebiodka iest domowa ktora roscie w ogrodziech á mnieyßy list ma na sobie Ta ma łagodnieyßą sprawę they w lekarsthwach vżywamy/ Ma moc rospądzaiącą/trawiącą/przyćiegaiącą/y też czysciącą. A

¶ Liscie z kwiatkami lebiodczanemi/z maioranem przetłuczone trochę á wworek chusciany zawiązane á potim zagrzane na cegle rospaloney. Gdi ten woreczek przyłożyß na głowę na ćiemie/rymę zimną vlecza gdi tak długo na głowie ćiepło będzie ten worek leżał/ iżby sie głowa mogła zapoćić. B

¶ Też wino w ktorymby były warzone thy ziola przecedzone przyłożywßy knim białego kadzidła/ á tym winem płocz sobie vsta/ abowiem z dziąsł wyćiąga nieczystosci y trawi ie. C

¶ Też proch lebiodczany z prochem inbierowym/z trochą soli spaloney/społem zmießawßy przilo: na członek taiemny v niewiast gdi ym opuchnie/ hnet sie ßklesnie pod thym prochem/á nawiecey gdi opuchlina będzie z nabrania wilgotnosci. D

¶ Naprzećiwko rymie pożywamy wina w ktorymby była warzona lebiodka z figami suchemi. E

¶ Też wino w ktorem była vwarzona lebiodka z prochem gałganowym/ potwierdza żołądek y bolenie żołądkowe y inßich ielit ktore pochodzi z wiatrow/rospądza á trawi y vsmierza. F

Też lebiod.

G ℭ Też lebiodke z ogrodny rzerzuchy vwarzywßy w winie tym krzyze naparzay/tedi cie
ßie puſzczanie wod i ktore zowy rzezakiem/od
H ℭ Też kto ma chciwoſc na ſtloce á (dala
niemoże ich mieć/albo komu ielito wynid ie
tedi vwarzywßy lebiodke z maioranem/ſiedz
na tym zielu cieplo/ bedźieß z tego wyſwiebo
dzon/ A gdi kthym ziołam przyczyniß oliwy
przetłukßy ich w mozdzerzu/á tego przyłożyß
na macice/tedi twardoſc iey roſchodzi ſie pod
I ℭ Też gdi vwarzyß bylice z lebiod (cym.
ką w wodzie albo w winie/á tym ſobie mac
ice y dymiona bedźie/ pani duſzka naparzala
rzecz przyrodzonq iey ku wyſciu rychlemu po
budźi/Serapio.
K ℭ Abowiem moc oboyga ziela tak bylice ia
ko y lebiodki ieſt ciepla/á tak oboie vryne pobu
dza/ A gdi ſie kto napije wodi tey w ktoreyby
wrzało to dwoie/tedi żiwot otwiera y ſtolce rzi
ni/y kolere z żywota wywodzi/á gdi oczu tro
che ktemu przyleieß/tedi ſledzione mdłą poſt
łą/ nieczyſtoſci z niey wyganiaige/ iadem ſie
przeciwia/ Serapio capitulo o lebiodce tho
powieda.

dźieß pił/żołtą niemoc leczy/ a gdi kwiat vwa
rzyß a bedźieß te wode pił/thedi ßumnoſc w
głowie y w mozgu trawi/ktora bywa z wiatrow ktore pochodzą z żołądka.

Oculus corui als nux vomica. Wronie oko. Nronaugen.

Capitulum 154.

Jnßych krain do nas tho przynoßą/ieſt rzecz okrągła przyßerßem ßara nieſłuſta barzo twarda/a gdi ią chcą odmiękczyć/tedi kładą w vin ny ocet/a tak zmiękne y ſcie wierchnią z ſiebie puſci a ſamo potem bę-

Oculus bouis.

Wołowe oka. Ochsenaugen/

Capitulum. 153.

A Wołowe oka liſt maią iako koriander rozdzielone/ ale nietak żielone/ bo ſą bielſzej żielonoſci á żiele ſamo krzewiſte/ gałązki ma na pok piędzi długie á pobie
łałe/kwiecie zwierchu żołte á ſzerokie iakoby o czy wołowe/żołtoſc ieſt w poſrzodku iakoby w wrotyczu/á około tego co ieſt w poſrzodku żołto/ſą też liſteczki maluczkie żołte/ roſcie na ſu chych miejſcach. Ma moc zagrzewać w wto rym ſtopniu/ á wyſuſzać w pierwym ſtopniu
B ℭ Zo żiele ma moc zciencząigeg z materiey geſtey rzadką vczynić/twardoſc guzow y ocie
kłuy roſpu[illegible]cza/ bolączki mielczy ſtłukßy kwiat z ba[illegible] á przyczynić wosku/a z thego vczyni pla[illegible] przykładay na bolączki.
C ℭ Też g[illegible]warzyß ſamo liſcie a te wode bę

dzie białe a miękkie ku kraianiu albo ſſłuczeniu na proch/ ieſth rzecz barzo gorzka/ gorcoſc y ſuchoſc w ſobie ma/ ma moc otwierać vliczki wnetrznych członkow przez ktore pochodzą wſzitki wilkoſci zle albo dobre/ ſuche zyły i rozmiękczone vtwardza bolenie ktore chodzi po ćiele y po żyłach vſmierza/ mocz zaſtanowiony wypędza/ iadowi ſzkodźić niedopuſcza/ a ieſt pſom trućina niepoſpolita.

Opium.

Zamorski mak.

Capitulum 155.

Opium ieſt niektore wyſgęcenie albo wyprißczenie zmakowicz gdi ſie z wierzchu zryſuią/ a to ſie z nich ſączy a od wiatru zgeſthnieie/ a także to co ſie zgeſtnie wßytko zbierać a w kupę zlepiać/ potim z tego trociſzkow nadźiałać a ku potrzebie chować.

Opium Tebaicum ieſth cżarnego maku makowicz/ z białego maku opium Niconio. Opium ieſt woniey przećiwney/ ſmaku gorzkiego/ a dla wilkiego powietrza rozpływa ſie. Ma moc chłodzącą wtrzećim ſtopniu a ſuſzącą w wtorym.

Drugą ma moc zwierać/ ćą/ przeto ſen przynoſzi albo przywraca y pamięć ſtaiącą/ ale gdi go nazbyth pożywa/ tedi vmarza/ bie-

gunke cżerwoną zaſtanawia y zwrzedzenie trzew goi/ dać go pić w babczaney wodce/ też ktoby omdlewał od ſpania wielkiego/ daway mu gi w polewce migdałowey.

Też łzy w oczu wyſuſza gdi nim około oczu pomażeß/ gorcoſc oczu odeymuie y cżerwonoſc ich ſpądza/ boleſci głowne vſmierza gdi gi pije albo nim pomażuie zmießawßy z mirrą/ z ßafranem/ z bobrowem ſtroiem (a to gdi to boleſc bywa z gorcacy przyczyny) w mleku niewieſciem/ z oleykiem rożanym roſpuſc a cżoło mażać y ſkroni/ też to ſen przywraca/ z oczu gorcoſc wygania/ ale lepiey gdi kniemu przymießaß bobrowych ſthroiow/ bo mu iego iadowitoſc odeymuią.

Os mundi.

Strußowe pioro. Sant Criſtofels kraut

Capitulum 156.

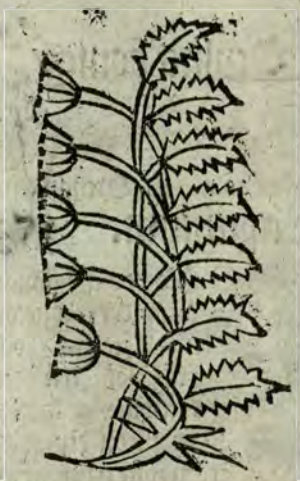

Oźiele leſne ieſt podobne ku paproći z iedney ſtrony koſmate/ niema ani preta ani kwiatu ani naſienia. To źiele gdi w winie vwarzyß a to wino będźieß pić/ iad źcia łacżłowieczego wygania/ a to dla cżerpnoſci ſwoiey ktorą ma.

Też biegunke cżerwoną zaſtanawia gdy tym źielem brzuch będźieß okładał/ y wracanie zbytnie ktore bywa dla mdłoſci żołądka zaſtanawia.

Os de

Bruna
Zaſtawia
wra cami.
Zbi
nie Zmd
Saj Zolądka
Zaſtanawia

Os de corde cerui.

Kosc z serca ieleniego.

Capitulum. 157.

A Kosc bywa naydowana w sercu ieleniem przy lewey stronie serca/ Ta kosc dzia la sie z grubey krwie / a to gdi sie gruba krew stwardnieie a z thego iuz bedzie kosc/iako tez y mieso ielenie grubą krew czyni Jest mieso kruwkie a ćierpnące/ a swą ćierpnoscią zachowawa wilkosci od skażenia y sprawy ku zimnicy/Takze y sarnie/zaiecze y inszych lesnych zwierzątek mieso iest kruwczeysze y ćierpnieysze. Kosc z serca ieleniego iest zimnego y suchego przyrodzenia/Ma moc serce posilać y wszytkiego człowieka y krew w człowiecze czyscić / ćiała drzenie y mdlosc odeymuie/stłukszy ią na proch dawać w wodce boragowey.

B ¶ Wezmi kosci z serca ieleniego/wierzch kwiatu muszkatowego/szafranu/burnsztynu/galganu/drzewa aloe/ To lekarstwo daway ludziem straszliwym/przećiw powietrzu/ thym morzy bolączki maią/ wrzedliwym/ z winem po ranu przymieszawszy w nie wodki/ieleniego iezyku albo rotownikowey.

Olus.

Gir albo girz.

Capitulum 158.

A Gir iest ziele wszytkim znaiome/ktore iest chłodzące y od wilżáiące w wtorym stopniu/ Ná ogrodziech obphićie y pod lasem roscie. w ruskich ziemiach czesto ludzie giru pożywaią/z ktorego poziwania posilenie małe przychodzi / abowiem sie z niego krwie nieprzymnaża/ ani żadnego przenikania do dziurek azwłaszcza do wątroby niema/á thak z żołądka prosto do ielit idzie krom żadne° pożytku bez strawienia.

B ¶ Awszakoż na wrzedzienice vwarz gir/roz maczay w mleku á przyłoż/ tedi bolesc vsmie-

¶ Tez sok giru wyćisniony zrożanym (oleykiem zmieszany/bolenie w głowie vsm rza gdi thym pomażesz.

¶ Tez gir żywot odmiekcza nie długo w łądku leży/kaszel vsmierza á nawiecey gd dzie z maiowym maslem iedziony albo z o kiem migdałowym.

¶ Tez ćiało czyni gładkie gdi sie soki go giru namażesz/ abowiem dziurec bywaią na ćiele zamyka y zatula/ó

lo czyni gładſze.
Takieyże tez włoſnoſci ieſt brzoſkiew.

Oſirus Oſtrutium.

Capitulum 159.

Oſtrutium ieſt ziele podobne oleßnikowi ieſt ciepłe y ſuche.

Korzeń tego ziela w winie vwarzony/wątrobę wſpomaga potwierdzaige/ y żołtą niemoc wypędza/ Jtez twardoſc ſledziony rozgania/ y kamień z nyrek y z miechierza y vryne wywodzi/ ytez białym głowam przyrodzoną ich rzecz na czaſy pobudza.

Thez ſok oſtrucij wyciſniony á z bobową mąką y tez z winem zmießany/ thrąd na ciele wyſuſza gdi tym będzieß pomazował.

Tez ſok tego takieß zmießany iż ztego vczi[n]ią plaſtr/ktory gdi przyłożyß na wrzo[d]ce każda ſie pod tym zbierze y wypłynie leſci vſmierza.

Tez proch z tego ziela w nos wpuſczony [c]zyni woine przez ktore ſie głowa czy[ſ]ciey niſzli od ciemierzycę.

Tez ſok tego ziela z niewieſciem mlekiem [z]my a ciepło wnos wpuſczony/ludziem [ch]tą niemoc ierzpig ieſt barzo dobry a [k]toſe noſem za tym odchodzi.

Piretrum.

Capitulum. 160.

Jeſt Piretrum ziele ciepłe y ſuche w trzecim ſtopniu/ Auicenna powieda iżby było lepßie Piretrum ktore ma wſobie niemałą oſtroſć A á ktore w iezyk kąſa/ Korzenia Piretrowego vżywamy w lekarſtwach.

O tym baczyć oſtre Piretrum/ napierwey gdi ie człowiek żuie nieczuie oſtroſci iego/ ale go ma długo trzymać w vſtach á żwać ie/ toż poczuie moc iego/ktora ieſth roſpędzaiąca/ przyćiągaiąca/y też trawiąca.

Gdi vczyniß gargaryzm vwarzywßy ko- B
rzenie Piretrowe w winie á w oczćie przyłożywßy inbieru/ fig ſuchych/ á tem ſobie vſtha płocz gargaryzuige/ abowiem tho płokanie mozg z nieczyſtoſci flegmiſtych wyczyſcia y podniebienie wyſuſza.

Tez thoż rychło vczyni gdi thylko ſam ko- C
rzeń będzie kto żwał á trzymał w vſtach y boleſe zębow vſpokaia/ y paraliż iezykow oddala

Tez korzeń Piretru ſiłuczony z żielem pa-
ralizowym/ vwarzywßy ty ziela w winie á w D
oliwie

oliwie/á tym okladay miesce ktore paralizem iest zarazone y na bolesci stawowe barzo pomaga. Albo vczyń maść naprzeciw tym niemocam tym obyczaiem. Wezmi korzenie pirethrowe á stłucz ie na proch á vwarz ie w winie á w oliwie/soku ziela paralizowego przyczyń knim á tak długo warz aże będzie gęsto iakoby maść przyczyniwszy woskv trochę á tą maścią namazuy ty chore miesca/iest to maść barzo dobra/Platearius tego świadek.

E ¶ Ihe gdi vwarzyß korzenie Piretrowe á na proch stłuczone/z sokiem czerwoney lebiodki/z winem á z oliwą/tym namaż grzbiet albo y wßytko ciało/abowiem pocenie obyhście vczyni.

F ¶ Też gdi vwarzyß korzenie piretrowe w winie z oliwą/tym nacieray suche zyły mdłe albo zmilknione/vznaß pomoc. Też kurcz od dała ktori bywa w goleniach albo w rękach/y też otwiera niewymownie zathkanie ktore bywa w nosie y tam daley ku mozgowi.

G ¶ Też bolenie zębow oddala gdi korzenie piretrowe vwarzyß w winie/á tim sobie vsta będzieß płokał/á gdi sobie vsta kto będzie płokał vwarzywßy piretrum w occie/zeby porußone vmocznia w dzigslach.

H ¶ A gdi ktho natrze ciało prochem piretrowem z oliwą zmießawßy przed zimnicą/odeymuie zimno ktore bywa w zimnicach.

Peonia.

Piwonia. Pionikraut.

Capitulum 161.

A Est Piwonia ciepła y sucha w wtorym stopniu/ktorey korzenia wlekarstwiech vżiwamy/Ma być obierany czarny ktory dżiurek w sobie niema/Zimie kopany ma być ten korzeń/á przez czały rok może być chowany.

B ¶ Ma moc dżiwną naprzeciwko świętego Valantego niemocy/a to gdi ią ten człowiek będzie nosił/to Galienus powieda/czego był sam doświadczył na iednym dżieciu/ktore gdi miało korzeń Piwonie) na szyi nigdi mu

ta niemoc niepanowała/á gdi skoro ten korzeń z szyie z iet/tedi ta niemoc na dżiecie przychodziła.

¶ Też naprzeciwko teyże niemocy proch y woniey dany ku piciu z winem w ktoremby la vwarzona piwonia z bylicą/iest osobliwe pomoc.

¶ Też proch z korzenia piwoniey dany ku piciu z winem w ktoremby były vwarzone bobrowe stroie/á tego sie day napić temu ktheby miał paralizową niemoc.

¶ Thež naprzeciwko ciężkiemu puszczaniu wodi albo kto iey nie może mieć/wino w ktorymby było warzono korzenie piwoniey dane ku piciu/wyzwala z tey choroby/maciczne paniam wszczyscia gdi korzenie vwarzyß z [illegible] a ong wodą będzieß maczać zeby ke maczaige w tey wodzie.

¶ Też kto ma chęć wose na stolce á niemoże ich mieć/tedi vwarz korzenie stłuczone z dżiewanną/tym sobie naparzay zadnice.

¶ Też gdi vwarzyß korzenie piwoniey z [illegible] wasem/piegi zgingą czarne y inße ßkody z lica gdi tą wodą będzieß omywać.

H ¶ Tez gdi vczyniß kurzenie z nasienia piwoniowego/ iest dobre opetanym ludziom/ y tim ktorzy swietego Valantego niemoc ćierpią/ albo gdi vwarzyß nasienie piwoniey z kwiatkami iey á przyczyniß k nim trochę rożanego miodku á tego sie napijay/ iest rzecz barzo pomocna na ty choroby wyssżey namienione. Auicenna powieda izby tylko piwonija ktora około Rzymu roscie miała te moc naprzećiw tym przerzeczonym niemocam/ ale ta kthora w inßych stronach y w Polskich roscie/ niema tak rozliczney mocy.

¶ Tez gdiby ten człowiek ktoriby miał Inkube/ to iest ta niemoc gdi człowiek przez sen widzi izby spał z białą głową sprawuiąc z nią rzecz ćielesną/ á biała głowa takieß sprawuiąc to z meßczyzną/ á tak napij sie tego wina kielko razow w ktorym maß vwarzyć pietnascie ziarn piwonijey/ żołądek też posila y bolesci iego vsmierza/ y też żołtą niemoc oddala/ vrinę obficie wywodzi/ y rzecz przyrodzoną białym głowam/ Auicenna tego swiadek.

Petrosilinum.

Piotrußka. Petersilge.

Capitulum. 162.

MA ćiepłosc z suchosćią Piotrußka w wtorim stopniu/ á iest dwoiaka/ Jedna iest domowa á druga polna/ nasienie ich ku lekarstwam sie godzi/ á tak gdi pißą w receptach o piotrußce/ nasienie ma być rozumiano domowey piotrußki/ bowiem ma moc vryny popądzaiącą. A

¶ Sałata vcziniona z piotrußki/ z włoskiego kopru/ z wodną rzerzuchą/ z boragiem/ z laktuką/ á tak z tych ziol z ocztem á z oliwą sałatę przyprawić osoliwßy trochę. Ta sałata iest dobra/ abowiem w gorących niemocach serce posila. B

¶ Gdi piotrußka bywa warzona z mięsem albo z inßemi pothrawami/ posila żołądek y wiatry trawi w żywoćie. C

¶ Tez sok piotrußczany viasniony/ blaywa su kniemu trochę z rożaną wodką przyczyniwßy/ á to będzieß miał na chore oczy lekarstwo D

¶ Tez nasienie piotrußczane z nasieniem włoskiego kopru/ opichowym/ á gdi tych rzeczy będzieß pożywał w karmiach/ kamień kamie y wypądza z vryną precz/ albo vczyniwßy proch z tego nasienia przyłożywßy k nim kamikamienia/ á z tego vczyń z czukrem trogią á pożyway iey dla kamienia. E

¶ Korzeń piotrußczany iest trudny ku strawieniu/ á tak polewka tylko w ktoreyby to korzenie było warzono ma być pożywana. F

¶ Tez piotrußka w karmiach iest dobra na przećiwko zatkaniu wątroby y sleziony/ á tho gdi ieleniego iezyku kniey przyczyniß. G

¶ Tez gdi korzenie piotrußczane z nasienim włoskiego kopru/ z ielenim iezykiem w piołynowey wodce/ á thego sie będzieß napijał dla żołtey niemoci ktora pochodzi z strony sleziony H

¶ Moc wßytkiey piotrußki iest popądzaiąca vryny/ y rzeczy przirodzoney białych głow Jest dobra żołądkoui/ j inym wnętrznosćiam Serapio powieda. J

Polipodium.

Paprotka. Steinwurcz.

Capitulum 163.

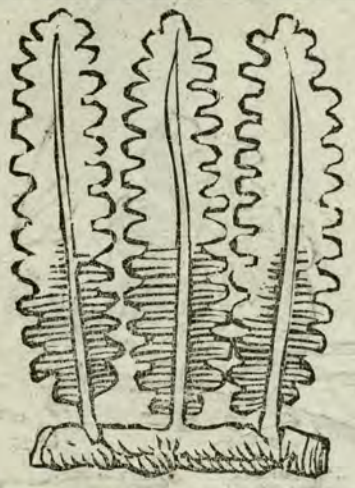

W Trzećim ſtopniu ieſt ćiepła y ſucha Paprotka/moc iey wſzytka ieſt w korzeniu
A Jeſt korzonek ſłodki á ſekowaty y nawiecey ta paprotka ktora roſcie na dębowym korzeniu ieſtnalepſza. Ma moc roſpądzaiącą wiatrow/y wilkoſci wyſuſza.

B ¶ Z paprothką ma być zawſze warzony hanyż/z kminem/abowiem richley wiatry wypędziſz z żywota.

C ¶ Tez ma moc roſpądzaiącą y przyćiągaiącą/ flegme wywodzi z ćiała y melankoliją/ á tak ieſt dobra na ty to wilkoſci panuiące/ ludziem flegmiſtym y tym w ktorych melankoli ia panuie.

D ¶ Też naprzećiwko febrze kthora na każdy dzień bywa y naprzećiwko boleſciam ſtawowym y kolice każdey gdi vczyniſz tym obyczaiem Syrop. Weźmi liſtkow ſenes/korzonkow paprotczanych/korzenia ſoſnki/każdego z nich po puł vncij/naſienia włoſkiego kopru/ piotruſzczanego/lubſzczykowego/każde° znich po dwie dragmie/rozynkow wielkich/kwiathkow fijołkowych/boragowych/ po poł garſci/ lakrycijey iedne dragme/ The wſzytkie rzeczy przetłukſzy warz ie w wodzie á w winie każdego z nich po kwarćie tak długo iżby mało niepołowica wywrzała/ á potym przecedziwſzy oczukruy dobrze/á tego ſie napijay po trunkowi ćzepło/á gdi wypijeſz then ſyrop/ty piłuły na noc weźmieſz dawſzy ie vczinić do apteki.

Weźmi maſſi piłuł ſmierdzących/ maſſy piłuł de lapide lazuli/każdych rowno po połowicy dragmy/Turbit poł ſcropułu/ Dijagridij trzy ziarnka/ maſtiki iedno ziarnko/ zmieſzay te rzeczy z ſyropem ocztowym/ á vczyń piłuł dziewięć/á na zaiutrz dla poſilenią weźmi kołaczkow diagalange albo diakoros.

¶ Też korzonki paprotczane z trochą hanyżu vwarzone w kurczęćiu przyczyniwſzy cinamonu/muſzłatowego kwiatu/ ieſt barzo dobre y zdrowe ku iedzeniu.

¶ Też naprzećiwko boleſćiam członkowym. F
Vwarz korzeń paprotczany z naſieniem włoſkiego kopru/z paluchowym korzeniem wproſtey wodzie/ á tego ſie napijay dla tych boleſci/Auicenna o tym powieda.

Paritaria.

Nocydzień. Nacth vnd tag.

Capitulum 164.

NOcidzień ieſt ćiepły y ſuchy w trzećim ſtopniu/Zielone ieſt vielkiey mocy/ale ſuche A
nietak/ Ma moc roſpądzaiącą/trawiącą/ ſcienczaiącą/y wiatrow rozganiaiącą.

¶ Wino w kturemby to ziele było vwarzone z piołynkiem/ á oczukrowawſzy thopij dla zaziębionego zokadła y inſzych wnętrznoſci ktore bywa z zimney á wiethrzney przyczyny/y też naprzećiwko rzezałowi ieſt pomoc oſobliwa/albo kto wodi niemoże puſczać B

C ¶ Tez nocydzień w winie vwarzony/z na-
sieniem hanyzowym/ tym miestce bolące na-
D parzay ciepło/bolesc odeymuie y rozgania.
¶ Tez nocydzień sam tylko vwarzony z mię-
sem a iedzony/ bolesc żołądkową vsmierza y
inszych ielit ktora bywa z zimney przyczyny/y
z wiatrow flegmistych/ y owszem barzo wiele
ludzi kthorzy czynią kołaczki z iaiec y z liscia
nocydzień/ a tych kołaczkow pożywaią dla bo
lenia żołądkowego/y dla tych to wiatrow.
E ¶ Tez gdi vwarzy nocydzień w sloney wo-
dzie á w oliwie/ á potim tego przykładay na
krzyże ciepło/ bolenie ich vsmierza/ á gdi na
dymiona y na łono przyłożysz tych rzeczy/cie-
F szkosc vryny y zadzierżenie iey oddala.
¶ Tez nasienie nostrzegowe w wodzie vwa
rzone á potim soku roiownikowego przymie-
szay/tego na zapalenie ogniste ciała y na bo-
G laczki bolące przykładay/vznasz pomoc.
¶ Tez na sparzenie od ognia albo od vkro-
H pu/iest dobre lekarstwo.
¶ Tez na każdą opuchlinę nocydzień vwa-
rzony z ocztem á zotrębami pszenicznemi/iest
I barzo dobre.
¶ Tez wrzedzienice y krosty wysusza sok the-
go ziela z oliwą zmieszany/a tym namaż thy
K to krosty.
¶ Tez sok z ziela nocydzień z blaywasem á z
ocztem zmieszany/piekielny ogień gasi/y bolą
L czkę ktora ciało psuie/wyiada.
¶ Tez sok ziela nocydzień z vinem á z szafra
m nem zmieszany/ bolesci w nogach wypądza.
¶ Tez sok liscia nocydzień z sokiem lakryciey
N pity ciepło/kaszel vsmierza.
¶ Gdi sok tego ziela zmieszasz z oleykiem ro-
żanym á wpuscisz w bolące vcho/bolesc odey-
O ¶ Tez sok z liscia nocydzień wyciś- (muie.
niony/oddala opuchlinę z gardła.
P ¶ Nasienie nocydzień stłuczone á z tym so-
kiem zmieszane/krosti goij swierzbiące y ogień
wypądza.

Portulaca:

Kurzanoga. Burczkraut.

KVrza noga iest zimna w
trzecim stopniu á wilka w
wtorym. Ma moc odmię
kczaiącą y odwilżaiącą y- A
tez ochładzaiącą/ ludziem
w ktorych kolera panuie/
to iest kolerykom iest dobra ku iedzeniu/thez y
surowa nic niezaszkodzi/bowiem wnętrznosci
ochładza.
¶ Zatwierdzony żywot otwarza/ to iest gdiż
vwarzasz kurzą nogę z laktuką/ z sliwkami/ B
rozynkami w wodzie prostey/ á oczukrowaw-
szo napijay sie tego/abowiem ta woda zapale
nie ktore bywa w gorączce gasi/ Itez iest do-
bra naprzeciwko rzezakowi y vrynę pobudza
obficie/á tak w ten czas żywot zatwardza/ bo
wiem ktore rzeczy vrynę obficie pędzą te zasie
żywot zatwierdzaią/Platearius powieda/ a-
wszakoż kurza noga gdi iey ktho słusznie poży-
wa tedi żywot otwiera/bowiem odwilża y stol
ce czyni.
¶ Tez rospadliny warg spaia/ gdi korzenie
tego ziela stłuczesz z przesnym miodem/á tym C
sobie namażesz wargi/ytez trąd spądza z licza
gdi czesto namażesz tym lekarstwem.
¶ Tez kurza noga stłuczona w możdzerzu/ D
przyczyniwszy ocztu trochę á tego przyłoż na
wrzedzienice bolącą zapaloną/pomoc będzie
vżyteczna.
¶ Tez to ziele samo iedzone surowo/ rospad
liny E

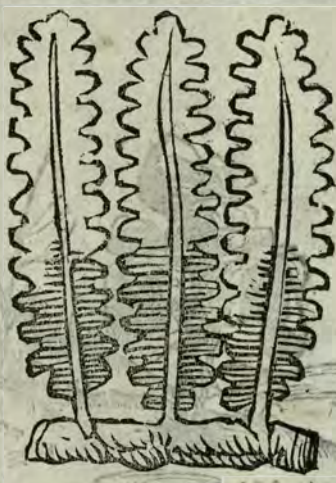

A W Trzećim stopniu iest ćiepła y sucha Paprotka/ moc iey wszytka iest w korzeniu Jest korzonek słodki á sękowaty y nawiecey ta paprotka ktora roscie na dębowym korzeniu iestnalepsza. Ma moc rospądzaiącą wiatrow/ y wilkosci wysusza.

B ¶ Z paprothką ma być zawsze warzony hanyż/ z kminem/ abowiem richley wiatry wypędziß z żywota.

C ¶ Tez ma moc rospądzaiącą y przyćiągaiącą/ flegme wywodzi z ćiała y melankoliją/ á tak iest dobra na ty to wilkosci panuiące/ ludziem flegmistym y tym w ktorych melankoliia panuie.

D ¶ Też naprzećiwko febrze kthora na każdy dzień bywa y naprzećiwko bolesciam stawowym y kolice każdey gdi vczyniß tym obyczaiem Syrop. Weźmi listkow senes/ korzonkow paprotczanych/ korzenia sosnki/ każdego z nich po puł vncij/ nasienia włoskiego kopru/ piotrußczanego/ lubßczykowego/ każde° z nich po dwie dragmie/ rozynkow wielkich/ kwiathkow fijołkowych/ boragowych/ po poł garsci/ lakrycijey iedne dragme/ The wßytkie rzeczy przetłukßy warz ie w wodzie á w winie każdego z nich po kwarćie tak długo iżby mało niepołowica wywrzała/ á potym przecedziwßy oczukruy dobrze/ á tego sie napijay po trunkowi ćzepło/ á gdi wypijeß then syrop/ ty piłuły na noc weźmieß dawßy ie vczinić do apteki. Weźmi massi piłuł smierdzących/ m[illegible] łuł de lapide lazuli/ każdych [illegible]

cy dragmy/ Turbit poł scropułu/ Dijagridij trzy żiarnka/ mastiki iedno ziarnko/ zmießay te rzeczy z syropem ocztowym/ á vczyń piłuł dziewięć/ á na zaiutrz dla posilenią weźmi kołaczkow diagalange albo diakoros.

E ¶ Też korzonki paprotczane z trochą hanyżu vwarzone w kurczęćiu przyczyniwßy cinamonu/ mußłatowego kwiatu/ iest barzo dobre y zdrowe ku iedzeniu.

F ¶ Też naprzećiwko bolesćiam członkowym. Vwarz korzeń paprotczany z nasieniem włoskiego kopru/ z paluchowym korzeniem w prostey wodzie/ á tego sie napijay dla tych bolesci/ Auicenna o tym powieda.

Paritaria.

Nocydzień. Nacth vnd tag.

Capitulum 164.

A Nocidzień iest ćiepły y suchy w trzećim stopniu/ Zielone iest vielkiey mocy/ ale suche nietak/ Ma moc rospądzaiącą/ tra[illegible] [illegible]ienczaiącą/ y [illegible]

¶ Wino w ktore[illegible] warzone [illegible] pi[illegible]

C Też nocydzień w winie vwarzony/z na-
sieniem hanyżowym/ tym miesice bolące na-
parzay ciepło/bolesc odeymuie y rozgania.
C Też nocydzień sam tylko vwarzony z mię-
sem á iedzony/ bolesc żołądkową vśmierza y
inßych ielit ktora bywa z zimney przyczyny/y
z wiatrow flegmistych/ y owßem barzo wiele
ludzi kthorzy czynią kołaczki z iaiec y z liścia
nocydzień/á tych kołaczkow pożywaią dla bo
lenia żołądkowego/y dla tych to wiatrow.
C Też gdi vwarzy nocydzień w słoney wo-
dzie á w oliwie/ á potim tego przykładay na
krzyże ciepło/ bolenie ich vśmierza/ á gdi na
dymiona y na łono przyłożyß tych rzeczy/cie-
ßkosc vryny y zadzierżenie iey oddala.
C Też nasienie nostrzegowe w wodzie vwa
rzone á potim soku roiownikowego przymie-
ßay/tego na zapalenie ogniste ciała y na bo-
laczki bolące przykładay/vznaß pomoc.
C Też na sparzenie od ognia albo od vkro-
pu/iest dobre lekarstwo.
C Też na każdą opuchlinę nocydzień vwa-
rzony z octem á zotrębami pßenicznemi/iest
barzo dobre.
C Też wrzedzienice y krosty wysußa sok the-
go ziela z oliwą zmießany/á tym namaż thy
to krosty.
C Też sok z ziela nocydzień z blaywasem á z
octem zmießany/piekielny ogień gasi/y bolą
czke ktora ciało psuie/wyiada.
C Też sok ziela nocydzień z winem á z ßafra
nem zmießany/ bolesci w nogach wypędza.
C Też sok liścia nocydzień z sokiem lakryciey
pity ciepło/kaßel vśmierza.
C Gdi sok tego ziela zmießaß z oleykiem ro-
żanym á wpuściß w bolące vcho/bolesc odey-
C Też sok z liścia nocydzień wyciś (muie.
niony/oddala opuchlinę z gardła.
C Nasienie nocydzień stłuczone á z tym so-
kiem zmießane/krosti goi/ swierzbiące y ogień
wypędza.

KVrza noga iest zimna w
trzecim stopniu á wilka w
wtorym. Ma moc odmie
lezaiącą y odwilżaiącą y
ochładzaiącą/ ludziom
w ktorych kolera panuie-
to iest kolerykom iest dobra ku iedzeniu/ thez y
surowa nic niezaßkodzi/bowiem wnętrznosci
ochładza.
C Zatwierdzony żywot otwarza/ to iest gdi
vwarzaß kurzą nogę z łakuką/ z śliwkami/
rozynkami w wodzie prostey/ á oczukrowawß
napiiay sie tego/abowiem ta woda zapale
nie ktore bywa w gorączce gasi/ Itez iest do
bra naprzeciwko rzezakowi y vryne pobudza
obficie/á tak w ten czas żywot zatwardza/ bo
wiem ktore rzeczy vryne obficie pędzą te zasie
żywot zatwierdzaią/ Platearius powieda/ a-
wßakoż kurza noga gdi iey ktho słußnie poży-
wa tedi żywot otwiera/bowiem odwilża y stol
ce czyni.
C Też rospadliny warg spaia/ gdi korzenie
tego ziela stłucześ z przesnym miodem/á tym
sobie namażeß wargi/ ytez trąd spędza z licza
gdi często namażeß tym lekarstwem.
C Też kurza noga stłuczona w moździerzu/
przyczyniwßy octu troche/ á tego przyłoż na
[illegible]dzienice bolącą zapalong/ pomoc będzie

[illegible]mo iedzone surowo/ rospab
liny

R ¶ Tez liscie lukowe z ziarnkami iodlowemi gdi vwarzywszy w wodzie á przyłożysz na stolecz/czyni stolce kiedi sie komu chce á niemoże ich mieć.

S ¶ Tez naprzećiwko kolice iest dobry łuk z oleykiem migdałowym vwarzony/á tym mazac zywot/Auicenna radzi.

Pentafilon.

Piećperst albo Pieziornik.

Capitulum. 168.

A Iest ziele Piećperst o piąći listkoch/Korzeń tego zielá iest suchy w trzećim stopniu/barzo iest mało ćieple

B ¶ Gdi vuarzysz piećperst z blusczem/á tym sobie vsta bedziesz płokać/ tedi bolenie zebow oddala.

C ¶ Tez gdi vwarzysz piećperst z piretrum/ z trochą miodu/tym sobie vsta wymyway/ abowiem od prochnienia vsta y od zagniłosci wybawia.

D ¶ Gdi piećperst z babką vwarzysz á they sie wodi napijesz oczu krowawszy/biegunke zastanowisz.

E ¶ Tez gdi to ziele vwarzysz z ocz- (nowisztem á przyłożysz na sadzel bolący/ zapalony/ bolenie oddala y ogień piekielny gasi/ á nawiecey gdi soku roschodnikowego kniemu przi łożysz/ Itez na zanokćice iest wielkiey pomocy to lekarstwo.

F ¶ Tez sok z korzenia piećperstowego/ iest dobry naprzećiwko chorobam wątroby/ płucznym/ itez sie iadom przećiwi/ á nawiecey gdi vwarzysz list tego ziela z listkami senes przyłożywszy troche pieprzu/ w vinie warz á tego sie napijay/abowiem kwartane vlecza.

G ¶ Tez tym ktorzy swietego Valentego niemoc maią/gdi tego ktho ziela przez trzydziesći dni pożywać bedzie/oddala.

H ¶ Tez sok tego ziela á nawiecey z liscia iego pożywany/żołtą niemoc oddala/itez fisthule vlecza sok tego ziela wpuszczony w rane/Pan

I ¶ Tez gdi vwarzysz korzeń tego zie- (decta. la w oczcie/ iest dobre lekarstwo na rany chodzące z miesticą na miestce/ Itez naprzećiwko zanokćicy/y naprzećiwko swierzbowi/y bolączkam gorącym/ y naprzećiwko bolesćiam członkowym/itez naprzećiwko rospadlinam albo krostam ktore bywaią w vsciech.

K ¶ Tez wino w ktoremby było warzono tego ziela liscie/á gdi sie tego wina kto bedzie napiiał przez dziesiec dni ten ktori swiete° Valentego niemoc ma/oddala.

L ¶ Sok z korzenia iego rany spaia ielitowe y Emoroidy zastanawia/Auicenna mowi.

M ¶ Sok piećperstow w vsciech trzymany/ wszelkie niemocy vst oddala.

N ¶ Gdi ktho z sobą nosi to ziele/ taki człowiek byua wspomożony wkażdich swych sprauach y owszem kto o co krola bedzie żądał/otrzyma wszytko maiąc przi sobie to ziele/abowiem czyni człowieka vymownego y przyiemnego/ the rzecz wielki Woyćiech twierdzi w xiegach/ w ktorych pisał o moczach ziol taiemnie.

O ¶ Tez listki piećperstowe gdi bedą przez noc w winie moczone/á tego wina gdi sie ktho po ranu nopija iest dobre naprzećiwko swietego Walentego niemocy.

P ¶ Tez korzenie piećperstowe na proch starte á tego prochu przykładać na wrzodi gnijące/ goij wysuszaiącz.

Q ¶ Liscie piećperstowe włożone w miod przymieszawszy ocztu/ tego gdi sie kto bedzie napiiał/febre qrartane oddala.

R ¶ Gdi ziele piećperst stłuczesz samo krom korzenia z starem sadłem/á z tego vczynisz iako by plastr/ten plastr gdi bedziesz przykładał na rany głeboko gnijące/goij ie barzo.

Pipinella:

Biedrzeniecz. Pibernellen.

Capitulum. 169.

A BIedrzeniecz iest ziele podobne kamikamieniowi/ niemaiąc roznosci iedno w kosmatosci/ abowiem Biedrzeniec iest kosmaty/ ale kamikamień nieiest kosmaty iest ćiepły y suchy.

B ¶ Ma moc pobudzaiącą vryny y rospądzaiącą/ kamień kamie w nyrkach y w miecherzu Itez iest dobry naprzećiwko rzezakowi kthory bywa w pußczaniu vryny/ Itez gdi ktho niemoże puscić vryny/ tedi naprzećiwko tym chorobam/ vwarz biedrzeniec z kamikamieniem/ z wroblim prosem/ z korzeniem piothrußczanym/ z sparagowym/ á tego sie napijay po ranu/ abowiem to vwarzenie y naprzećiwko kolice iest dobre.

C ¶ Tez naprzećiwko zatkaniu wątroby y sleziony iest barzo dobry biedrzeniec/ á nawiecej ten syrop tak vczyniony. Weźmi biedrzeńczu kamikamienia/ polney dryiakwie/ trlyczu/ każdego z nich po garsci/ kwiatkow fijołkowych/ boragouych/ rozinkow vielkich/ każdego z nich po poł vncij/ nasienia piotrußczanego/ wroblego prosa/ hanyżu/ lakryciey/ korzenia sparagowego bagniskowego/ każdego z nich rowno po dwie dragmie/ listhkow senes/ imbieru poł dragmy/ ty wßytkie rzeczy przetłucz grubo a potim warz ie we dwu kwartu wodi/ ażeby trzećia częsc wywrzała/ potim przecedziwßy oczukruy dobrze a tego sie siropu napijay po ranu we trzy godziny przed obiadem/ á przed wieczerzą na dwie godzinie/ á wypiwßy ten sirop maß wziąć ty piłuły dawßy ie vczynić do apteki tak napisawßy na karcie. Weźmi massi piłuł fetidarum/ massi piłuł agregatiuarū każdego z nich rowno po połowicy dragmy/ pulpe granorum/ wilczego łyka pięć ziarnek/ zmießay ty rzeczy pospołu a vczyń piłuły z siropem ielenich iezykow/ w liczbie dziewięć/ á nazaiuthrz po purgacij weźmi kołaczkow za groß ktore zową diaciminum/ A iesliby czuł bolenie na bokach/ tedi namazuj sobie mascią dialteą boki w ćieple/ á będzieß miał osobliwe lekarstwo.

Papauer.

Mak. Magsamen.

Capitulum 170.

MAk biały iest zimny y suchy w wtorim stopniu/ ale czarny mak iest w trzećim stopniu zimny/ Auicenna powieda. Nasienie białego maku wiecey sie godzi ku le A

karſtwam niſzli czarnego maku/ieſt ſzkodliwy á tak niema być pożywany.

B ℂ Spanie czyni mak gdi vczyniſz z niego plaſtr z mlekiem niewieſciem/białku iaiecznego przyczyniwſzy/ thego przyloż na czoło y na skronie na noc.

C ℂ Też naſienie makowe albo ſamy makowi ce ſiłuczone z oleykiem rożanym/ przykładay na ſadzel bolący á zapalony/ boleſc vſmierza y wztrobę zapalong ochładza.

D ℂ Też naſienie makowe z fijołkowym oleykiem zmieſzane á ſiłkuſzy dobrze w mozdzerzu potim namazy ſobie tym grzbiet wſzytek/ vznaſz pomoc w gorączych niemocach ktore człowieka wyſuſzaią iako w ſuchotach y w innych niemocach zbytnie gorączych.

E ℂ Też naprzeciwko ſuchoſci pierſi y inſzych członkow vſchnieniu/ Konfekt ktory bywa z maku ieſt barzo dobry/zową gi w aptekach di iapapauer. Albo vczyń lektwarz z ſoku laktyciey/z gumi arabicum/zhanyżu/znaſienia makowego/á tak zmieſzay ty rzeczy z ſiropem makowym ktory w aptece naydzieſz tego pożyway po troſce po ranu y na noc/ abowiem to ieſt dobry lektwarz naprzeciwko ſuchotam.

F ℂ Też mak czyni ſpanie gdi gi vwarzyſz w ługu albo w wodzie/á tem ługiem głowę zmy

G ℂ Też z maku zamorskiego czynią (ieſz. opium ktore ieſt zimne w czwartym ſtopniu/ á ſuche w trzecim ſtopniu/ale to ieſt lekarſtwo ſzkodliwe.

H ℂ Każdi rodzay makowy ieſt podobny ſobie w liſciu/iedno iże w kwieciu ma roznoſc/ abowiem ieden mak ma biały kwiat á drugi czarny á drugi czerwony/drugi rogati ktheri ma kwiat żołty/ a wſzakże każdi mak wypuſzcza z ſiebie naſienie czarne procz maku białego ktory białe naſienie wypuſzcza.

Maſz wiedzieć iż opium bywa z ſoku czarnego maku zamorskiego.

C ℂ Gdi będzie mak warzony w potrawach/ takie potrawy czynią ſpanie.

K ℂ Też liſtki makowe z octem ſiłuczone/ na opuchliny przyłożone/rozpędzaią opuchliny/ Itez piekielny ogień wypędzaią y boleſc vſmierzaią.

L ℂ A wſzakoż zbytnie mak pożiwany pamięć pſuie/bolenie głowy y vſzu z ſzafranem zmieſzany vſmierza. Pandecta ſwiadek.

Populus.

Topola. Alberbaum.

Capitulum. 171.

Topola ieſt drzewko ktorego mocz ieſt ſłożona z ſoby wodney ytez ziemſkiey ſubtilney á tak ma mocz ſkładaiąc. A

ℂ Wino w ktorem będą warzone ſzkorki tego drzewka/ ieſt dobre naprzeciwko denney boleſci ythez ktho vrzyny nie może zathrzymać. Jednoż doctorowie powiadaią iż by płod odymowało korzenie tego drzewka często pożywane y takież liſcie iego odymuie płod á nawięczey po przyrodzoney niemocy ich. B

ℂ Też ſok z liſcia Topolowego w poſzczony w vcho/ boleſcz vſpakaia.

ℂ Thez ſiego drzewa wypływa żywicza o ktorey powiada Diaſcorides iżby była dobra D

E ku lekarstwam/ bowiem poht zbytni zastanawia/ y takież biegnnkę.

¶ Też z pąkowia topoley nißliby liscie z siebie wypuściło/ czynią masc w aptekach/ ktora iest zimna/ gorącosci ochładzaiąca y zaciskaiąca/ y sen czyniąca/ á tę masc zową doktorowie masc Novuleon/ iest w niemałych potrzebach vżyteczna/ á czynią ią z oczek tego drzewa/ á tak y naprzećiwko gorącim febram iest masc dobra topolowa.

F

¶ Też gdi namażeß skronie y pulsi v rąk y v nog thą mascią/ vczyni spanie tym kthorzy spać niemogą.

G

¶ Też tha masc zmießana z rożanym oleykiem á z fijołkowym/ gdi temi namażeß wątrobę zapaloną/ niewymownie vgaßa zapalenie watroby.

H

¶ Gdi tem namażeß pępek/ pot obfićie pobudza. Ktora masc tak bywa czyniona. Weźmi pąpia topolowego ieden funt/ liscia makowego/ liscia pokrzywowego/ liscia bielonowego/ psinkowego/ roschodnikowego/ łaktuczanego/ roiownikowego/ każdego z nich po poł vnciey/ te wßztkie rzeczy przetłucz á warz z winem aż by wßytko wywrzało/ á potym wyćisni przez sukno co namocniey możeß/ á onemu co przecedźiß przyday sadła wieprzowego swieżego nie solonego ile potrzeba/ á tak to zmießay wespołek na panewce na węglu/ potim zchowaj á vżywaj na ty potrzeby. Se rapio powieda.

Pastinaca siluestris.

Pasternak albo polna marchew.
Wild maren.

Capitulum. 172.

A Pasternak polny/ to iest polna marchew albo srocze gniazdo/ Ktorego moc iest zagrzewaiąca/ y otwieraiąca vrynę pobudza/ y rzecz przyrodzoną paniam/ á nawię-

B tßą ma moc nasienie z korzeniem ku tem rzeczam.

¶ Gdi vczyniß parzenie z liscia marchwie polney wespołek z bylicą vwarzywßy w winie albo w wodźie/ chorobę białym

głowam przywodźi.

¶ Vwarz nasienie polney marchwie z nasieniem piotrußczanym/ z nasieniem włoskiego kopru/ tego sie napijay/ abowiem rzezak y ćießkie pußczanie vryny oddala.

C

¶ Też vwarz polną marchew z lisciem wysokiego flazu/ z korzeniem liliowem/ z maiowym masłem/ te rzeczy wßytki w moździerzu stłucz á vczyń plastr/ ktori iest barzo dobri na pleurę.

D

¶ Thez korzenie polney marchwie w karmiach pożywane/ pobudza chćiwosc ku rzeczam cielesnym/ y rymę pobodźa ku wysciu/ á wßakoż pasternak polny niedobry iest ku iedzeniu sam/ lepßy iest domowy/ bowiem iest smacznieyßy/ też wiatry czyni y gamraciją stroij/ ale polny pasternak nieczyni takich wiatrow/ á więcey vryny wywodźi/ y rzecz przyrodzoną białym głowam.

E

¶ Też rospądza guży gdi gi vwarzyß z czerwoną lebiodką/ á na miestce chore przyłożyß. Awßakoż nasienie pasternakowe iest więtßey mocy na ty to choroby nißli korzenie dla wilkosci ktora więtßa w nasieniu nißli w sam ey marchwi/ ale korzenie podle niego pasternakowe iey mnieyße na każdą z tych niemocy.

F

¶ Pandecta mowi iż korzenie pasternaku polnego na ßygi przywiązane/ opuchlinę wypądza z ßyie/

G

¶ Też kto ma przy sobie korzeń tey to marchwie

H

chwie/ wężowi szkodzić niedopuszcza. Macer powieda.

Pastinaca domestica.

Pasternak domowy
Muren.

Capitulum. 173.

A PAsternak domowy iest ciepły około wtorego stopnia/ y wilki troche mniey/ iest dwoiaki/ domowy y polny/ Ten pasternak domowy wieczey sie godzi ku pokarmam niszli ku lekarsthwam/ ma włosnosc krew grubą czynić y obfitą á thak chćiwosc ćielesną pobudza. Pasteruak poki ieszcze iest swieży tedi iesth lepszy/ ale suchy iest mnieyszey mocy.

B ¶ Gdi nakraiesz korzenia pasternakowego/ á nakładziesz go w czukier/ tego bedziesz pożywał na noc/ abowiem chćiwosc cielesną pobudza/ itez krew grubą mnoży/ y nasienie meskie/ też trawienie dobre czyni á nawiecey tym obyczaiem sprawuiąc. Weźmi korzenia pasternakowego vkopanego vwarz dobrze/ á potim vwarzywszy skray drobno á wyćisni z wodi á potim nakładź tego korzenia w miod odszymowany/ warz azeby miod wywrzał/ ale masz często ruszać aby ku rynce nieprziwrzało a potim na ostatek przilož szyszek kthore zową pinee w aptece naydziesz/ potim przyłoż cinamonu/ imbieru/ gałganu/ muszkatowego kwiatu y orzechu muszkatowego/ thego pożyway po ranu dla posilenia żołądka/ y dla dobrey krwie pomnożenia/ y też dla pomnożenia meskiego nasienia.

¶ Też tymże obyczaiem bywa konfekt z mikokayku/ abowiem pasternak domowy iest strawnieyszy niszli polny/ wiecey pobudza ku ćielesney żądzy dla wilkosci y ćiepłosci swoiey ktore rzeczi wspomagaią te chćiwosc ćielesną. Pan decta o tym powieda. C

Palacium leporis.

Pałac zaieczy. Hasen palacz.

Capitulum. 174.

A VEst ziele zaieczy pałac mleczowi podobne/ iedno iż list ma kończystszy/ korzeń podobny zielu łamikamieniowemu/ kwiat na sobie ma drobny/ nasienie okrągłe/ niektorzy zową tho ziele domkiem zaiącowym/ á drudzy pałacem zaiącowym albo zaiecze ziele á to dla tego iż to ziele broni zaiąca od melankolijey ktori z przyrodzenia melankolik/ roscie to ziele na miesteach ćienistych ytez na piaszczystych.

B ¶ To ziele zaieczy palacek iest dobre ludziem melankolicznym / to iest ludziem smuthnym troskliwym/ azwlaszcza kiedi bedzie w winie vwarzono / á tak to iesth wino barzo dobre ludziem zarazonym paralizem/ y tym ktorzi kolike cierpią.

C ¶ Tez korzeñ palaczku zaieczego w winie vwarzony/ vryne pedzi y kamieñ kamie krwawą biegunke zastanawia.

D ¶ Tez korzeñ tego ziela na szygi zawieszony smialosc czyni á boiazñ oddala.

E ¶ Tez samo ziele w winie vwarzone á pite/ quartane leczy/ y wszelką niemoc sleziony oddala mocnie.

Panis porcinus: Artanita.

Obraski. Erden nusz.

Capitulum. 175.

A Obraski iest ziele/ list ma podobny blusczowemu/ iedno iże iesth nieiako białosciami skropiony/ preth ciemny ku czarnosci skłoniony/ na poltory piedzi w zwysz roscie/ kwiath na samym wierzchu wyrasta podobny rozanemu/ korzeñ tego ziela czarny á wnątrz biały/ okrągły/ szyroki/ płaski rzepie podobny á nawiecey pod cieniem drzewa wyrasta. Galenus w szostych xiegach simplicium pisze iż panis porcinus, to iest obraski ma rozmaitą moc / naprzod ocieraiącą/ roskrawaiącą/ przyciągaiącą y rozpądzaiącą. Jest tez drugi rodzay tego ziela ktori zową Grekowie Cielatemon/ list ma podobny blusczowemu iedno iż mnieyszy/ pret ma miąsszy sekowati / kthori gdi doroscie drzewa tedi sie dzierzi iako blusczkwiat ma biały woniaiący/ nasienie ma iakoby iagoda tłuste/ tak iż gdi roskąsisz/ thedi wilkosc klijowata iako lep z niego wychodzi/ awszakoż to nasienie y samo ziele nie iest vżyteczne ku lekarstwu. Na suchych miesteach á niewyprawnych roscie/ to Plinius mowi kthory pisze o pierwszym zielu iż iesth ciepłe w trzecim stopniu / korzeñ im wiethszy tim lepszy/ swiezy wietszey mocy nizli suchy. Ma to ziele być zbierano na końcu iesieni y suszono na słońcu/ á na czworo ma być korzeñ skraiany á na nici wieszany.

B ¶ Vżytek tego ziela y korzenia ten iest/ Pandecta. Ktoby miał Emoroidi głuche / to iesth żyły w stolczu napeczniałe odekrwie melankoliczney/ tedi prochem tego korzenia posip/ otwarzaią sie żyły y krew złą czarną wywodzi z wielkim vlzeniem ciała. Takiesz y sokiem tego ziela gdi namażesz/ otwieraią sie ty to żyły.

C ¶ Tez na Tenasmon/ to iesth na wydimanie/ sok tego korzenia z oliwą zmieszany á na rynce przysmażony/ rozmoczywszy w tym bawełne przyłoż na ielito/ bedzie stolec krom wydimania.

D ¶ Tez Serapion pisze. Weźmi soku korzenia iego ze trzy łyszki albo ze czterzy/ czukru czo złoty zaważy/ zmieszay społem á przywarz iżby tego trzecia czesc wywrzała á kthoby miał żołtą niemoc day mu czczo wypić/ vleczysz pewnie te niemoc.

E ¶ Tez z powiesci Galenowey/ iżby sok thego ziela korzenia z sitą miodową vsmażony w rynce każdego rowno wziąwszy / iest lekarsthwo doswiadczone na żołtą niemoc gdi bedzie ze trzy razy dano tak wiele co dobrą łyszką srebrną możesz wziąć.

F ¶ Tez Mesue pisząc de Artanita/ to iesth o thym zielu kthore zowiemy obraski wypisuie masc iedne kthorą powieda być vżyteczną na wiele niemocy z tego ziela.

G ¶ Tez sok korzenia tego ziela z miodem zmieszany á w nozrze wpuszczony/ czyni kichanie/ á z tąd sie głowa czysci.

H ¶ Tez korzeñ starty albo stłuczony á na pepek przyło-

pek przyłożony/stolce czyni y swą rzecz przyrodzoną paniam pobubza.

A ¶ Też piszą o korzeniu artenite tych tho obraskow/iż gdiby niewiasta brzemienna postała chwilę nad nim/ thedi hnet dźiećiątko porzući.

Pes coruinus.

Sturzeß. Raben fuß.

Capitulum. 176.

A Diascorides pisze o tim źielu ktore zowie po greczku Clinopodium/iż iest źiele wzrosthu gestego na dwie piedźi nad ziemią/roscie na źiemi kamienistey/list ma przypodobny byliczowemu/ kwiathek ßanthowemu kwiatu.

Galenus septimo simplicium farmacorum pisze iże to źiele iest ćieple richlo w trzećim stopniu/takieß też y wysuß aiące.

B ¶ Diascorides to źiele samo w wodźie albo w winie vwarzone a dane ku pićiu/chroni iadu rozlewac sie po ćiele/ale gi trawi.

C ¶ Też ludźiem stłuczonym albo z iakie° wysokiego miestca vpadnionym iest dobre/ćießkie odchodzenie vryny vlżewa.

D ¶ Też swoie rzecz paniam pedźi/itez dźiećiątka niedopußcza donosić gdi będźie ku piciu dane vwarzywßy ie w winie.

¶ Auicenna też pisze o nim w wtorich xiegach Capitulo de pede coruino iżby to miało moc kolike leczyć y biegunke stanowić/ ma włosnosci w sobie korzenia paluchowego.

Pawel lekarz powieda iżby vsmierzało to źiele bolesci członkowe posilaiąc ie y wypądzaiąc nieczystosci z nich.

Pes columbinus.

Gołębia noga. Tauben fueß.

Capitulum. 177.

A Gołębia noga / te° źiela iest troy rodzay/ Jedno iest ktore łaćinnicy y grekowie zową Amomum/ Drugie iest ktore ma list mały á okrągły ßeroko nasiekany/ pręt ćienki á niedługi/ku rumianosci podobny węzłowaty/ przi ktorich liscie wyrasta dwoie/ toiest z iedney strony ieden list á z drugiey strony drugi list / nasienie po trzech po cżterzech źiarnkach na iednym miestczu roscie wposrzotku głowek iako igla.

Trzeći rodzay tego to źiela gołębiey nogi ktore zową Anagiros o ktorim Galenus w ßostich xiegach simplicium farmacorum pisze temi słowy. Anagirus iest źiele smrodliwe/smaku kwasnego/awßakże iest ćieple / list poki iesth źielony tedi dla wilgotnosci nietak barzo kwasny/ ale suchy ma moc vćinaiącą y zbythnie wysußaiącą.

Nasienie

B ¶ Nasienie iego wracanie czyni á zwłaszcza kiedi będzie w wodzie vwarzone tedi flegmę z
C żołądka wypądza.
¶ Też gdiby kthora pani miała zadusenie maćice/ okadzenie nasieniem tego ziela będzie
D prożna złego.
¶ Też y łożysko kthore po porodzeniu w paniach zostaie/ kadzenie tym nasieniem wypą-
E ¶ Też świętego Valentego niemoc (dza. vśmierza/ y vpadłego człowieka z ziemie podnosi kurzenie przerzeczone.

Pistacea fistica.

Capitulum. 178.

A To słowo Pistacea iest greczkie/ Fistica łaćinskie/ kthoremi słowy to ziele zową/ nieroscie w naszych krainach ale w Damaszku y w Grecij iedno iż iest ziele azwłaszcza owoc iego vżyteczny kthorego doktorowie często vżywaią w niektorich niemoczach:
¶ Naprzod według powieści Diascoridis/ iż iest owoc tego ziela barzo dobry na przećiwko niemoczam płucznym/ wątrobnym z wszytkich piersi.
Serapio pisze o tim ouoczu pouiedaiąc iż iest subtilnego przirodzenia/ smaku przigorzknącego/ zagrzewaiący y wysuszaiący więcey niszli orzechy laskowe.

C ¶ Takież też y Galenus świadczy powiedaiąc iżby tego ziela była wielka obfitosc w Alexandriey w ziemi Egiptskiey/ małą tucznosc daie/ awszakoż wątrobie iest barzo przziemne/ tym obyczaiem iż nieczystosci z niey purguie/ á potim ią posila dla smaku przirodzonego/ y korzennego. Niektorzi piszą o pistacijach żeby miały żołądkowi szkodźić/ w tym iest wąthpienie miedzi lekarzmi/ awszakoż ie przziprawu ią z czukrem.

Platanus.

Jawor. Ahoren.

Capitulum 179.

A Jawor iest drzewo/ listu szerokiego/ kthori list podobny rece człowieczey/ smaku troche gorzkiego á ćierpniącego/ skora na samym drzewie iesth miąssza a ku rumianosci poszła/ samo drzewo rozłupione też barwę ma srzodkiem miedzi rumianoscią á miedzi

miedzy bladoscią/ to iest z blada rumianą kwitnie to drzewo drobnym á bladim kwiatem na miesteczu tego kwiecia wychodzi nasienie z ziarnek ktore takież są z blada rumiane/ chropawe/ á tymi ziarnki w Jspanij sukna farbuią/ ktore zową palma Cristi/ to iest dłoń Cristusowa: Galenus w siodmych xiegach simplici. farm. capit. de platano pisze/ iż Jawor iest miernie zimne° a wilkiego przyrodzenia/ Takież tez y Diascorides wypisuie włosnosci tego drzewa/ tu iest napisano dla tego iż go lekarze vżywaią w niektorych niemoczach.

B ¶ Galenus pisze na miesthczu wysszey namienionym/ list tego drzewa poki iest zielony ztarwszy gi w donicy/ przyłożże na bolączkę/ ktora na kolenie bywa/ natychmiast bolesc od-

C ¶ Też gdi z skori tego drzewa vczy (eydzie. niż proch/ á vwayzyż gi w oczćie/ tedi płokanie vst tym ocztem ćiepło/ bolesc zębową od-

D ¶ Też owoc tego drzewa stłuczony (dala. na miałki proch á z wieprzowym szmalcem zmieszany/ iesth dobre lekarstwo przykładać na miestce ogniem albo woda sparzone.

E ¶ Też popioł z skorek iaworowych wysusza wilkosci w ranach y w fistułach barzo mocznie á potym goij.

F ¶ Proch z liscia á z owoczu thego drzewa/ iest szkodliwy pluczam wysuszaiącz zbytnie vilgosc przyrodzoną/ á tak głos psuie/ oczom też barzo wadzi.

G ¶ Też skorę z owocem spaliwszy á vczyń proch/ ktory zmieszay z szmalcem wieprzowym a vczyń masc/ á tę masc przykładay na złe rany gnoiste/ czysci/ wysusza y goij barzo dobrze

H ¶ Też skorki tego drzewa stłuczone na proch á w vinie prziuarzone/ iad wszelki psuią tak vężowy iako j niedzwiadkowy/ gdi będzie miesce zranione mazane/ y możesz sie dać tę° vina na (pić.

Pellicinus.

Wilczy groch. Ahoren.

Capitulum 180.

A Wilczy groch iest ziele kthore miedzy pszeniczą roscie j miedzi ięczmieniem: roszczki albo gałąski ma gęste á subtelne/ takież też j listeczki ma ćienkie á barzo małe/ na kto

rym zielu miesiączki wyrastaią w kthorych są ziarnka po trzech w każdym miesiączku/ smaku gorzkiego á trochę żołtawe.

¶ Piszą lekarze starzy a zwłaszcza Alexander B izby płod poczęty miało mocz traćić/ y białym głowam ich rzecz przyrodzoną mocznie poru

¶ Takież tez y Galenus w xiegach (szać. C simpli. far. pisze powiedaiąc/ iż nasienie tego ziela iest rumiane á barzo gorzkie przykrą gorzkoscią: ma tę włosnosc iż z ielit wypądza wszelkie nieczystosci/ á tak na kolikę iest dobre/ tákież tez y gałąski tego ziela vczynią.

Paucedanum.

Wszywy kopr. Lausen tille.

Capitulum 181.

Wszywy kopr iest ziele maiące list podobny trłyczoue mu zielu/ kthore v samego korzenia wypuszcza iakoby nieiakie włosy ćienkie kor- A zonki/ pręt albo gałąski podobne włoskiemu koprowi/ kwiat żołty/ korzeń z wierzchu czarny á wnąthrz biały / woniey przykrey/ miąsszy á pełny wilgothnosc / roscie przy gorach gdzie słońce mało do hodzi.

Przy korzeniu tego ziela roscie niektora rzecz podobna kadzidłu: Poki sok iest w korzeniu tego ziela/ poty mocz ma/ ale gdy sok wyćisniesz/ tedy korzeń iuż barzo małey moczy iest/ a wszakoż ć

koż ći ludzie ktorzy wyćiskaią sok z tego korzenia przychodzą o wielkie bolenie głowy/ y o zaćmienie wzroku.

B ¶ Galenus w osmych xiegach simpli. far. capitulo de paucedano powieda/ iż korzeń tego ziela iest ktore° vżywamy/ á sok wyćisniony z niego iest wietszey mocy zagrzewaiącey/ rospądzaiącey/ scienczaiącey/ y vkrawaiącey.

C ¶ Serapio pisze/ sok z tego korzenia wyćisniony a potim zrożanym oleykiem á z ocztem zmieszany/ pamieć zginelą do kończa zasie przywracza/ y szalonemu rozum daie/ gdi głowe ogoliwszy kielko razow namażesz/ ytez naprzećiwko s. Valentego niemocy iest niepospolite lekarstwo.

D ¶ Tez sok tego korzenia z oliwą zmieszany/ troche ocztu winnego do nich przicziniwszy/ iesth lekarstwo na przećiwko bolesćiam głownym/ naprzećiwko paralizowym/ y na przećiwko vschnieniu y skurczeniu członkow/ gdi tym bedziesz mazał.

E ¶ Tez kadzenie z dołu białey głowie z thego korzenia vczynione/ z niepłodney płodną czyni/ człowieka zbytnie spiącego czyni czuynym y kurzenie ono wszelki gad z domu wygania.

F ¶ Tez sok przerzeczony z rożanym oleykiem zmieszany/ bolesci vstne vsmierza gdi tego ćiepło w vcho wpuscisz/ y zebowe bolesci oddala.

G ¶ Tez kaszel y dichawice leczy gdi tego soku wiaie kokosze wpuscisz troche ápotim vpieczesz miekko/ dayże onemu człowiekowi wypić/ y stolce bedzie miał lekkie z vlżeniem żołądka y fleziony/ y piersiam wolne oddichanie czyniącz.

H ¶ Tez korzeń wszywego kopru iakmiarz też ma moc na przećiwko thym wszytkim niemoczam przerzeczonym/ awszakoż osobnie gdi bedzie vsuszony á na proch starti/ tedi kosci z rany wyrzucza/ bliznę (w ranie ktora sie richło goij) czyni/ á tak proch tego korzenia vżytecznie od barwierzow w masci bywa kładziony/ dla tego iż ma moc czyscić rane y ćiałem naraszczać.

I ¶ Tez Galenus radzi korzeń w winie warzyć á oczukrouawszy albo osłodziwszy dać trunek ćiepło wypić/ powieda iż nieczystosci z piersi z płucz przez stolce wywodzi/ ytez sama para one° korzenia w vsta brana/ czyni vlżenie ćieszkiego oddychania w piersiach.

K ¶ Tez sam korzeń albo proch ie° zeby vmocznia sprochniałe y bolesci ich vsmierza barzo rychło/ może być czały rok y przez dwie lećie w czałey mocy zachowany/ á wszakoż im swiesszy tym lepszy.

L ¶ Tez samo ziele wszywy kopr w wodzie vwarzony á na dymiona białey głowie przyłożony ktora ćierpi zastanowienie przirodzoney rzeczy/ pobudza mocnie ich rzecz przirodzoną

Persicus.

Brzoskinia. Pfersig.

Capitulum 182.

A Brzoskinia iest drzewo ktore iest po łaćinie rzeczone persicus dla thego iż w Perskiey ziemi tym imieniem rzeczony zaczny człowiek tho drzewo rozpłodził. Owocz tego drzewa w Persij iest niedobry á prawie iadowity ku iedzeniu/ ale w naszych krainach iest barzo przijemny á nicz nieszkodzi ktho go miernie pożywa. Plinius mowi w trzećinastych xiegach pouiedaiąc iż też w Egipćie roscie drzewo brzoskiniowe na xstałt gruszki/ w ty krainy nasze niebarzo dawno iest wniesione drzewo brzoskiniowe. Z samego drzewa y gałezi iego y liscia smak iest gorski/ oćieraiący: owoc zbytnie iedziony szkodzi żołądkowi y niestrawnosc w nim czyni dla przirodzoney zimnosci swoiey z wilgotnoscią zmieszaney około

ney około trzećiego ſtopnia.

B ¶ Włoſnoſc brzoßkinie. Diaſcorides Brzoskinie odmiekczaią żywot gdi ſą dozrzałe á ſwieże/ ale niedozrzałe á ktemu vwiedłe/ te wiecey zaſtanawiaią ſtolce.

C ¶ Też woda w ktoreyby wrzały brzoßkinie/ truczenie w żołądku y w ielitach oddala / Ale liſt brzoskiniovy vſußony á na proch ſtłuczony/ krew zaſtanawia mocznie z kądbykolwiek płynęła/ gdi tym prochem będzie poſypano/ y też gliſti w żiuoćie v dzieći zabija dany ſpolewką abo na pepek zoliwą zmießawßy namazać

D ¶ Mezue piße/ gdi liſcie brzoskiniowe weſpołek y z kwiatem będzie ſtłuczono w możdżerzu/ á potim będzie ſok wyczyſniony z tego liſćia/ ktorego gdi ſie daß z łyßkę napić temu ktoby miał gryzienie w żywoćie od ia kich kolwie chrobakow/ zabija ie mocnie y ſtolcem wyrzucza z żywota. Takieß też czyni tym chrobakom ktore bywaią w vßoch/ zową ie skorki/ zabija ie y wyrzucza wen.

E ¶ Też oleiek w aptekach czynią z iądrek brzoskinio wych/ ktori ieſt doſwiadczony na bolenie vßu kiedi będzie ćiepło po kropce w vcho wpußczony y około vßu pomazowan.

F ¶ Tenże Mezue piße o nich iże pragnienie oddalaią y żołądek poſilaią azwłaßcza brzoskinie małe wonią nieprziſemną z vſt oddalaią/ y owßem lubieżną czynią.

G ¶ Thez Auicenna piße o brzoskiniach iż ſą wilgotnego przyrodzenia á przeto też łaczno prochnieią w żołądku mdłym/ kthore też bronią płynienia wilkoſci złych do żołądka z inßych członkow dla ſwey ćierpnoſci ktora ſie złączyła poſpołu z odwilżenim żywota.

H ¶ Daią też chęć ku iedzeniu / ale brzoskinie niemaią być iedzione po inßych potravach/ á bowiem czynią nieſtrawnoſc onego wßytkie° pokarmu pierwey iedzionego/ ale maią być iedzione przed inßemi karmiami/ dla tego iż ſie richło trawią w żołądku y richło potim z żołądka wychodzą/ za ktoremi też y inßy pokarm poſtępuie. Zawße ſwieże ſą lepße nißli ſußone aczkolwiek y ſußone daią tucznoſci człowiekowi niemało.

I ¶ Tenże Auicenna radzi dawać brzoskinie ludziem tym kthorzy miewaią niemocy z melankoliey ſpaloney/ iako tym czo miewaią kwarthany/ czo miewaią melankolią iż od rozumu odchodzą/ tedi thakim ſą brzoskinie dobre ku iedzeniu dla odwilżenia ćiała y krwie ſpaloney.

Perfoliata.

Pepkowe ziele. Nabel kraut.

Capitulum. 183.

A ZIele to ma list podobny szał wiowemu listu/ ktori list obeymuie rozgi przy ktorych roscie/ na kamiennych y na piaszczistich miesteach roscie ¶ Proch vczinionyzliscia tego ziela/ dany ku piciu w winie tym kthorzy są rospukli/ osobną pomoc dawa.

B ¶ Też gdiby ktori człowiek albo dziecie miało rane na pepku/ to ziele stłuczone z liściem przyłożone na pepek/ rany barzo mocznie goi a zwłaszcza gdi ktoremu dziecieciu pepek roscie z żywota/ tedi iedno przykładay tego ziela stłuczonego na samy pepek/ wpedziß wnąthrz á niebedzie z niego wyrastał.

Psilium.

Capitulum 184.

A WEst Psilium ziele listu kosmatego y samo wszytko ziele kosmate/ gałąski prawie z samego posrzodka pretha wyrastaią/ samo ziele wzwyß na połtory piedzi/ na samym wierzchu tego ziela głoweczki rostą okrągłe po dwu y po czterzech w ktorich iest nasienie czarne á twarde iako mak wielkie. To nasienie iest ktorego lekarze vżywaią/ o ktorim Galenus pisze w osmi xiegach simpl. farma. iż iest barzo vżyteczne á iest w wtorim stopniu zimego przyrodzenia/ barzo mało wysuszaiącego/ ktore nasienie w wode sie zanarza takie iest lepsze. Niektorzy zową to ziele Pulicaria herba/ to iest pleßne ziele/ iż nasienie iego iesth pchłam podobne. Nasienie tego ziela ma wlosnosc odmiekczaiącza żywota tak iż stolce pobudza/ awszakoż Joannes Mezue capitu. de psilio pisze iż iest troiakiey farby/ iedno białe drugie czarne/ trzecie brunaehne/ lepsze iest miedzi nimi ktore iest pełne á miąssze á w wode sie pogrąża. Jest to ziele dwoiakiey mocy rozney/ bowiem drzeń tego ziela iest zagrzewaiący w czwartym stopniu/ a tak iest moci przenikaiącey/ zarumieniaiącey/ itez bebele czyniącey/ á na koniecz iest rzecz iadowita/ ktora zwierzchnia iest zbytnie oziąbiaiącza.

B ¶ Serapio z powiesci Diascoridis pisze iż samo ziele gdi bedzie stłuczone á z rożanym oleykiem á z ocztem vczyniony plastr thedi ma moc vsmierzać bol y zapalenie każdego wrzodu/ y członkow bolesci oddala/ j bolenie głowy odeymuie gdi bedzie na ciemie y na czoło przyłożon/ troche rożaney wodki ktemu przilawszy

C ¶ Też to ziele stłuczone á z ocztem zmieszane/ rospukłym dzieciom iest plastr vżyteczny/ Też broni rosc pepka gdi bedzie przyłożon na miesteczu.

D ¶ Też woda w kthoreyby warzono psilium oczukrowana/ chłodzi człowieka y pragnienie oddala zbytnie w gorących febrach/ y stolce leko czyni.

E ¶ Mezue znamienity lekarz ten takież pisze o tym zielu/ iż ma moc vsmierzaiącą/ rzezanie y darcie wnętrzne ktore bywa w ielitach/ gładząc y odwilżaiąc zdrapanie ich/ wydimanie krom stolca (zową te niemoc tenasmon) oddala przywodząc lekko stolecz.

F ¶ Sok wyciśniony z niego też otwiera żywot/ iedno iż barzo oziąbia/ kthore oziebienie może być cieplemi rzeczami naprawiono/ iako cynamonem/ tatarskim zielem abo korzennym winem.

G ¶ Też nasienie tego ziela smażone abo vsuszone/ zatwierdza żywot/ ale tak surowe czyni przepuszczenie/ ktorego nasienia miara na iedno wziecie iest czo dwa grosza zaważą/ á tho nasienie troszke przetłukszy ma być namoczono przez kielko godzin w wodzie tak długo iż z siebie pusci klijowatą wilkosc/ a potim przecedziwszy á oczukrowawszy ciepło masz thrunek

wypić

wypić/ abowiem czyni przepuszczenie/ kolere wypędza/á tak iest dobre lekarstwo w gorączych febrach w tercyanach y wlożnych ognio wych niemoczach/dla tego iże chłodzi/ pragnienia broni/ y wolność oddichania w piersiach czyni.

Palma Cristi.

Dłoń Crystowa.

Capitulum 185.

A W Kąkach y w lesiech to ziele roście/ liść ma przy ziemi á na nich ſą miesthecza poczerniałe/ korzenie ma szerokie iako dłoń z paley/ prętna iedne pędzi od ziemie/á zwierzchu około prętá ma kwiatki białey brunatności/ieſth przyrodzenia powietrznego w pierwszym stopniu/ ma moc własną iadowitość z człowieka wymiatać/ gdiby ie kto y siebie nosił/ thruciny ani babich czar nietrzeba ſie bać.

B TAuicenna pisze iż iest gorące y ſuche w wtorim stopniu/ moc ma oczieraiącą/ czyſcigczą ciała/członkom pomaga wich przekazach też od złego rozumu ku rozumowi przywodzi.

Piperata.

Pieprzyczka. albo Włoska rzezucha. Pfeffer kraut.

Capitulum. 186.

A DGrodne ziele iest liſtu ſzerokiego y długiego iako czerwona mietka ale więtſzy/ pobielałey zielonoſci/ ſmaku kąſaiącego barzo y palące/ ſałſze też z niego działaią/ gorąco ſć w nim panuie aż ku czwartemu ſtopniu Ma moc rzeczy zimne roſpuſzczać/ w oleiu gdi ią vſmażyſz á tym ciało troche potrzeſz/ pot wzbudza/ febre zimną odpędza/ dne trzew v starych ludzi odeymuie/ też nadymanie czyni moczą zaſtanowiony przepuſzcza.

Paſſule.

Greczkie wino. Weimper.

Capitulum. 187.

DEſth ciepłego przyrodzenia w pierwſzym ſthopniu/ powietrznoſć w nim panuie/ Też ma moc iako y rozynki/ gdi ią wyciſniesz z gronek á they wodnoſci będzieſz pożywał za lekarſtwo/ pierſi miękczy/ wątrobę y

ledzwi czyści / kamień z człowieka wypądza / chęć czyni ku iedzeniu gdi ie vwąrzi z babką á pije tę wodę/krwią plwanie zastanawia.

Pes milui.

Kania noga. Gaier fuß.

Capitulum 188.

A Ustawicznie to ziele przi lesiech á przy mokryth miestczach roscie. Listy ma iako kozlek skarbowane á w posrzodku czerwone/pręt wysoki á na wierzchu kwiath biały a długi iakoby kotcze ogony. Ma mocz goić zimnice czwartego dnia/warzyć to z iele nim iezykiem á to pić/zimnice leczy/dne vsmierza wszytkiego ciała.

Premorsa.

Czartowo zebro.

Capitulum 189.

A Przy lesiech y na niektorych łąkach to ziele roscie/korzeń ma w koło pobielały á w posrzodku iakoby okasił/listhy ma długie szerokie á gładkie po ziemi ie kładzie/pręt wypuszcza na łokieć w zwysz á na wierzchu ma głoweczkę modrą. Jest przirodzenia ciepłego w trzecim stopniu/su chego w wtorym. Ma moc otwieraiącą/przenikaiącą/wygryzaiącą/y pot pobudzaiącą.

B ¶ Proch z korzenia tego ziela zprochem biedrzeńczowym zmiesza ć / tedi ciało ktore bywa iakoby wodi pełno (czo sie to zstawa dla zimnych wilkosci) rospuszcza á czyni łacznieysze ku wygnaniu tych wilkosci/fortki przechodne w ciele otwiera/a potim wilkosc tey wodnocielnosci wygania.

C ¶ Też moc wygania / dusznosc z kaszlem w piersiach odyma/A to tak czyniąc. Warz na przod w winie korzeń piotruszczany / á potim w tym samym winie pożyway tych prochow po ranu

po ranu y wieczor/dnę trzewną vsmierza.

D ¶ Gdiby mor na owce albo na iny dobythek padł/dawać to bydłu iesc posalaiąc/ale vwarzyć/á gdi iego sok wleiesz do wodi á tho dasz pić/wszytki czary od bydła giną precz.

E ¶ Też kthoby miał niemoc padaiącą/albo komuby sie dopiero przydała/stłucz korzeń tego ziela z korzeniem piwoniowym/á dawać niemocznemu w szalwiowey wodce/albo thak ten korzeń surowo gryść/mocznie oddala thę niemoc/á masz go pożywać ze trzy niedziele.

Pilosella.

Kosmaczek. Wundkraut.

Capitulum. 190.

A Kosmaczek iesth ziele lesne/wysokie/listy ma długie/szerokie/miękkie na kończu ćienkie/pobielałe/pręti puszcza vysokie ku gorze od korzenia á około prącia listeczki drobniuchne z gałąski/na wierzchu maią głowe czki kosmate z kwiatem brunathnym/á wtich głowkach nasienie maluczkie/nasienie białe á podługowathe á barzo twarde/gałáski nie są okrągłe ale nieiako granowite. Jest przyrodzenia napoły zimnego y napoły ćiepłego/wszakoż wżdi wiecey ma gorączości z nieiaką gorzkością. Ma moc oćierać/czyścić/naprawiać/y bolesci vsmierzać.

¶ Warz kosmaczek z biedrzeńcem (niebędzieszli miał mnieyszego tedi z tym pospolitim wszytko dobrze) z zielem czo ie zową wołowy iezyk/z zielem czo ie zową gruszczyczka/z zielem ktore zową starczek/z żywokostem mnieyszym/warz to w czystym starim piwie wczarnym albo też y prostym/day to pić rannym/stłuczonym/z wysoka vpadłym/vbitym suchemi ranami/albo wszytkim ktorzyby takowemi vrazy byli obćiążeni/barzo to lekarstwo pożyteczne iest wszytkim takowym/itez zemdlonym od ćieszkiey prace/od dzwigania ćieszkiego przerwanym. B

¶ Też voda tego kosmaczku zmieszana z miodem/z mąką wilczego grochu/rany czyści y mieso w nich naraszcza/swierzb spądza/bolesc y otok z rany wyćiąga. C

Niektorzy w miasto tego kosmaczku biorą korzenie niedospiałkowe/ale wtim błądzą/wszak może słynąć kosmaczek polny.

¶ To ziele gruszeczka o ktorimem powiedał że go tam potrzeba wtho lekarstwo/inacciem ći go po polsku mianować nieumiał/telko to ziele w lesiech roscie/list ma podobny polney gruszce/latorosl ma długą barzo/po ziemi sie pnie/á około latorosli kwiatek białawy/gdi kwiątek opadnie/tedi na nim iagodi zielone zostaią. D

Persicaria.

Rdest. Flech kraut.

Capitulum 191.

A RDest ma listy podobne brzoskwianemu y iey podobny iest w mocy. Jest tez j drugi ktori ma na lisciech miestca czarne/ ma tez moc czerwie w ciele zabijać iako y list brzoskwiany. Ktoreby bydle miało chrobaki z obrażenia w ranie/tedi rdest stłucz a wycisną wszy wode z niego zieloną/ tą vodą wymywaj á chceszli aby tho mocznicy działało/ włoz gi pierwey do gorzelczu/ á potim do rany wpuszczay.

B ¶ Tez gdi gi stłuczesz á bedziesz brzuch okładał/glisty vmarza w żywocie. Ten rdest roscie przi mokrych miestczach / ktori niema na liscie czarnosci/iest kąsania barzo ostrego/ aż gi niektori zową pierz wodny/ ale gi podobniey zwać rzezucha wodna/ słowie senecion.

Pulicaria.

Pleßnik. Floch kraut.

Capitulum 192.

A PLeßnik dla tego iest nazwan iż od niego zdychaią pchły. Jest ziele troie/wielkie y mnieysze/ Wietszy y namnieyszy są sobie podobni w lisciu j w kwiecciu/ list maią podobny ku oliwnemu albo ku wierzbowemu ale nieczo ostrzeyszy y miesszy/ wietszą ma wonią nie lubą/iest wysszy niż łokieć/á mnieyszy iako tego poł/kwiat ma żołty/korzenia iest niepożytecznego/wszytki są iednakiey mocy y iednakiego pożytku w lekarstwie. Jest tedi pleßnik gorącego przyrodzenia w trzecim stopniu a suchego w wtorym. Ma moc rospuszczaiącą/warzyć gi w wodzie á polewać ziemie/ pchły pozdichaią/albo go po ziemi naslać/vkąszenie od iadowitego zwierzecia leczy.

B ¶ Gdi wielki z mnieyszym vsmażysz w oleiu zimnosc wszelką gdziebykolwiek była/ gdi tym pomażesz zagrzewa y odpądza/ w winie warzony á pity dusznosc w piersiach odeymuze.

C ¶ Tez vwarzyć list z kwiatem w vinie á pić iadowi kserczu przystepić nie da/ vpławy niewiescie y mocz zastanowiony/ y plod vmarły wygania.

D ¶ Tez gi warzyć w wodzie á vczynić wanne aby w tim pani siedziała/bolesc w maćicy vkracza y wyczyscia ią.

E ¶ Srzedni pleßnik roscie na miesczach vilkich / á nieiest tak wonny iest silny/ preth ma długi na polthora łokcia/listy miekkie á mało pożyteczne.

Poligonia.

Capitulum. 193.

A SIlascorides pisze o tym zielu ktore Poligonus zowie/ iest ziele maiące cienkie rożdże á barzo sekowate/ ktore sie na ziemi scielą/list rucie podobny iedno iż przedługo

waty

kinaiącą y rospądzaiącą/z ktorego korzenia czynią sirop ktory zową Oximel/ tym obyczaiem. Wezmi korzenia rzodkwiane° á wpusc gi w ocet izby moknęło przez trzy dni/á potim go trochę w tym oczćie powarz/á potim przecedziwszy oslodz gi miodem dobrze odszymowanym/abowiem iest dobry naprzećiwko zimnici quartanie y naprzećiwko quotidianie/ á gdy w miasto miodu włożysz dostatek czukru/tedi będziesz miał dobry siropek naprzećiwko quotidianie/to iest naprzećiwko zimnici ktora bywa na każdi dzień z sloney flegmy/ y na przećiwk o tercijanie ktora bywa z kolery y z ...le

B ¶ Też gdi chcesz nieczystosci flegmi- ...mysté z żołądka vsti wywiesc/ tak vczyń/ Nakray rzodkwie á nakładz iey w ocet á miodu trochę włoż á zagrzey/á tak sie naiedz oney rzodkwie y one vodę albo ocet z miodem vypiy/á potim włoż palecz w gardło czo nadalej możesz/hnetki będziesz miał wraczanie onemi nieczystościami ktore są w żołądku.

C ¶ Thezgdi nać rzodkwianą w winie vwarzysz z piołynkiem/á potim stłuczesz z oliwą/á tego ziela przyłożysz na twardosc flezionу/rozeydzie sie pod tym twardosc/á gdi tego na dymiona przyłożysz thrudnosc puszczania wodi odeymuie.

D ¶ Tez woda z yzodkwie/z blaywasem/z trochą miodu rożanego piegi z licza spądza y sinosc kiedi tym będziesz namazował.

E ¶ Też gdi kto pozywa rzodkwie/ czyni takiemu w żywoćie wiatry ytez rzyganie/vryne pędzi/zagrzewa żołądek. Kto ią iada przed obiadem/tedi wznosi pokarmy ku gorze a niedopuszcza ich społem leżeć na spodku żołądka/á tak y wraczanie czyni. Ale kto ią iada po obiedzie tedi stolce czyni/á poćiska potrawy na dol.

F ¶ Tez gdi rzodkiew będzie warzona z potrawami inszemi/broni kaszlu ktori przychodzi z grubych nieczystosci flegmistych w piersiach panuiących/á tak rzodkiew iest dobra tym ludziem ktorzi puchną z strony flegmy zimney.

G ¶ Tez gdi sok rzodkwiany albo woda iey będzie zmieszana z mąką kąkolową/ włosi rosci y parchy z głowy zgania.

H ¶ Też na slinogorz iest dobra woda rzodkwiana gdi kto vsta sobie płocze gargaryzuiąc długo. Serapio powieda.

I ¶ Thez wodka z rzodkwie napalona/na kamień miecherzowy iest barzo dobra łamiąc y z vryną z człowieka wypądzaiąc.

Radix.

N Chrzan

Chrzan. Meer rettich.

Capitulum. 199.

A Chrzan iest ćiepły y suchy w trzećim stopniu. Korzeń chrzanowy godzi sie ku lekarstwam/ á iakmiarz iednakiey mocy iest chrzan z rzodkwią ythez ma w sobie włosnosci
B ktore y rzodkiew/ iedno iż nietak mocznie.

¶ Plateari⁹ powieda iżby na kamień miał moc chrzan wypądzaiąc gi j łamiąc/ á nauie
C cey woda iego.

¶ Thez woda chrzanowa czyni wraczanie gdi sie iey kto napije/ á potim palcem pobudzi
D sobie wraczanie.

¶ Też listy chrzanowe z szpinakiem albo z-
E inemi potrawami pożywane/ iadu bronią.

¶ Też korzenie chrzanowe na czczo iedzone albo wpićiu wzięte/ wielce zdrowiu dopomaga/ iedno iż wiatri czyni/ á odrzyganie smrodliwe azwłaszcza nasienie iego vrynę wywo-
F dzi/ żywot otwiera.

¶ Też naprzećiwko suchotam iest dobry gdi gi vwarzysz á z karmiami pożywasz/ bowiem
G spiekłą flegmę z piersi wywodzi.

¶ Też gdi vwarzysz korzenie z wodą á z ocztem y z miodem przesnym á tego sie napijesz/ wraczanie czyni/ ytez zagniłosci vst vlecza y
H rospadliny goij.

¶ Też sinosc z licza zgania woda iego.
I

¶ Też nasienie chrzanowe woczćie vwarzone y w wodzie/ kto sie tego napije maiąc twardosc w slezionie/ zbędzie iey snadnie.
K

¶ Gdi chrzan vwarzysz wespołek z naćią z korzeniem slazowym/ á potim stłuczesz w moż dżerzu á przyłozysz tego na twardą slezionę y opuchlina vmnieyszy sie pod tym znamieni
L

¶ Pandecta mowi. Jam pry wziął (ćie. doswiadczenie o tym chrzanie ꝛzęsto kroć/ gdi pry gi vwarzy z bobrowemi stroymi iż sie rozeydzie/ á tego sie day napić/ wielką ma moc naprzećiwko chorobam piersi zastharzałem/ ktore bywaią z nieczystosci grubych.
M

¶ Też nasienie chrzanowe iest dobre na przećiwko iadowi iakoby drijakiew.

Rasis mowi z powiesci Serapiowey iżby tego vielekroć doswiadczył á wprawdzie nalasł iże sie iadom przećiwi. Tenże też powieda/ gdi pry woda z korzenia chrzanowego będzie wpuszczona na niedźwiadka/ hnetki go vczyni nierusząiącym/ á potim nadąwszy sie rozpuknie. Serapio o tym powieda.

¶ Też chrzan po obiedzie iedzony żywot otwiera y vrynę obficie pędzi/ á po ranu iedzony/ onego dnia wszytkie° zachowawa człowieka od trućiny. N

¶ Też sok wyćisniony z chrzanu á z wodką babczaną y z rożaną zmieszany/ na slinogorz iest niewymownie dobre lekarstwo/ y owszem kogoby wąż vkąsił/ niechay gryzie chrzan/ nie dopusci iadowi ku gorze wstępować/ i owszem moc mu odeymuie tak iż szkodzić niemoże. O

Ruta.

Ruta. Rutten.

Capitulum 200.

A Ruta iesth ćiepła y sucha w trzećim stopniu. Jest dwoiaka/ iedna domowa á druga polna/ Thak liscie y nasienie godzi sie ku lekarstwam. ma moc rospądzaiącą/ popądzaiącą y trawiącą złych wilkosci.

¶ Proch ruciany z piretrowym prochem w- B
nos wpuszczony/ flegmę wywodzi z głowy/ y

mozg

mozg wyczyscia / á tak iest dobry naprzećiwko swiętego Valentego niemocy / y na inße bolesci y ćießkosci głowne ktore z obfitosci ognistey pochodzą.

C ¶ Tez wino w ktorymby była vwarzona ruta z piwonią / z rozmarinem / iest lekarstwo na przećiwko swiętego Valente° niemocy y głowę barzo dobrze posila.

D ¶ Tez wino w ktorymby była warzona ruta / á ono wino dane ku pićiu / mgłosc oczu oddala y wzrok czysci y posila.

E ¶ Tez wino w ktorym ruta będzie warzona z piretrum / iest dobra naprzećiwko bolesci zębowey / y tez naprzećiwko paraliżowi iest dobre vino w ktorym będzie warzona ruta z bobrowemi stroymi / z zielem tez ktore zową paraliżowe (ziele.

F ¶ Tez naprzećiwko kolice wßelkiey sok ruciany z trochą prochu sosnki á zmiodem zmießawßy day wypić choremu człowiekowi / vznaß pomocz.

G ¶ Tez kto ma chćiwosc ku stolczom á niemoże ich mieć / warz rutę z dziewanną w winie a w oliwie / a tak gołą zadniczą maß siedzieć na tym zielu ćiepło z godzinę.

H ¶ Tez wino w ktorym będzie warzona ruta z piołynkiem / z bagniskowemi skorkami / á oczukrowawßy napijay sie thego dla zatłania wątroby y sleziony.

I ¶ Tez gdi ruta będzie warzona w winie z oliwą á tego przyłożyß na dymiona / rzezanie oddala y vrynę ku wyßćiu pobudza.

K ¶ Thez ku wywiedzieniu rzeczy przyrodzonych białych głow / Trifera magna tak rzekący lektwarz dany ku pićiu z sokiem ruciany mocznie wywodzi / y płod vmarły z żywota.

L ¶ Thoż vczyni sok ruciany dany ku pićiu z mirrą / albo czopek vczyniony z thych rzeczy á włożić gi do maćice na noc / vczini ten pożitek.

m ¶ Tez kto ma oczy plinące albo krwią zaßłe tedi sokiem ruciany ztuciją przyprawionym albo rospußczonym / oczy chore maczay / pomocz wezmieß.

N ¶ Naprzećiwko iadowi wino w ktorim ruta będzie varzona / pomaga dobrze / takież y na vkąßenie węża plastr vczyniony z ruty na ranę / vlecza y iad tłumi.

O ¶ Tez kto sie okładzie rutą iże miesteza gołego niebędzie / tedi taki może bażyliszka zabić bez żadney ßkodi y obrazy.

P ¶ Serapio powieda j Diascorides mu przi swiadća / iż ruta iest rzecz ktora wiatri wnętrzne trawi y gamraciją psuie / vrynę y chorobę białych głow wywodzi.

Q ¶ Tez naprzećiwko morowemu powietrzu / listhy ruciane / włoskie orzechy / figi / wespołek ty rzeczi stłuczone a zmießane maią taką moc iż człowiek na czczo tego pożywaiącz iako włoski orzech / zachowa sie od morowego powietrza by tez miedzy zarazonemi ludzmi mieß.

R ¶ Tez ruta stłuczona a zmiodem zmie (kał. ßana á na pępek przyłożona / glisty w dziećinnych żywoćiech morzy / y kolikę z ocztem przywarzona á po ranu pita leczy / puchlinę trawi w winie vwarzona / wyrok czysci y wyiaśnia a zwłaßcza z oliwą iedziona.

S ¶ Sok ruciany w nos wpußczony / krew z nosa ćiekącza zastanawia.

T ¶ Tez sok ruciany z oliwą zmießany á troche przismażony / robaki skorki zabija w vßoch

V ¶ Tenże sok z rożanym oleykiem á z ocztem zmießany / bolenie głowy leczy / gdi ćiemie / skronie y czoło będzie namazano.

Rosmarinus alias Antos.

Rosmarin. Rosenmarin.

Capitulum 201.

VEst Rozmaryn ciepły y ſuchy w trzecim ſtopniu wedle mniemánia Meſue-á iest rozmarynum/ awßakoż iedna A rozmarynym/ awßakoż iedna ciey mocy iest/ abowiem rozpadza nieczyſtoſci-odmiekcza/oczera y przecina.

B Sok rozmarynowy z ſytą miodową zmießany/oczi twierdzi/á tak wzrok oſtrzy.

C Też plaſtr vczyniony z liścia rozmarynowego á z ſoku babczánego- krew zaſtanawia ktora ſtolcem wychodzi to iest przez emoroidy Ten też plaſtr vſmierza bolgczki ktore bywaią w ſtolczu barzo bolące y odmiekcza te/ ytez zolzy miekczy pod gardłem y na każdim inßim mieſcu azwlaßcza gdi forzenia wyſokie° ſla zu ktemu przyczyniß/á tak zte° vczyniß plaſtr

D Też wino w ktorim vwarzyß liſtki rozmarynowe z zieleniemi iezyki/z kwiatkami borągowemi-iest dobre naprzeciwko żołtey niemocy/ á gdi ku temu przyłożyß nocydzień ziela-á vwarzywßy będzieß ſie napijał/dowiem darcie y gryzienie ktore bywa w żywocie oddala-ytez vrynę y niemocz przyrodzoną paniam wyuodzi kiedi przyłożyß bylice z naſieniem kopru wlkego/z naſieniem piotrußczánym.

ok rozmarinowy z tuci/g zmießany-ieſt c lekarſtwo na oczy oſtrzgcz wzrok.

Też rozmaryn vwarzony w winie z czerwoną lebiodką á oliwą knim przilawßy/á tak tym zmaczay ſobie cialo-tedi obfity pot zſiebie wywiedzieß/á tak w opuchlinie ieſt barzo dobre lekarſtwo.

G Też wino w ktorim vwarzyß rozmaryn z ruty przyłożywßy troche pieprzu-gdi ſie tego ktori człowiek napije/ſwiete° Valentego nie mocz oddala.

H Też proch z rozmarinu z mąką kakolową albo z otrębami-á oczta kielko łyżek przylawßy-takież ſoku chebdowego/zmießay ſpołem á przykładay na bolenie nog ktore zową podagra-abowiem ginie od tego boleſc nożna.

I Też gdi włożyß w ług maiorany z rozmarynem-á tym ługiem głowę będzieß mył/ boleſci z głowy wypędza y mozg potwierdza gdi ſo-zenkow knim przyłożyß.

Też naprzeciwko omdleniu lekarſtwo. ay czo złoty zawáży ktore zową dijantos z-m w ktorimby był warzony rozmarin. ż gdi komu iezyczek spada dla wilkoſci/ tedi vwarz rozmarin z piretrum w wodzie-á tym ſobie vſta płocz długo trzymaiącz ciepło w vſtach.

C Też naprzeciwko gryzieniu wnętrznemu m warz rozmarin w winie z kminem kramnym albo z hanyżem-á thego ſie wina napijay poranu.

Też ku vywiedzieniu rzeczi przyrodzonych N białych głow y ku poczęciu rychłemu-vwarzi wßy w wodzie rozmarin z roſownikiem á tim ſobie mácice ma pani naparzać dimiona dla tych rzeczy.

Rapa.

Rzepa. Ruben.

Capitulum. 202.

VEſt rzepa ciepła y wilka w pierwßym ſtopniu-á miedzy inßemi zioły wielcy karmi rzepa y thuczy człowieka barzo dobrze- awßakoż ieſth A trudna ku ſtrawieniu-á czyni wzdęcie w ciele y mielkoſc nieiaką dla wietrznoſci ktorą czyni rzepa-á ztądże mnozy mße żyznam naſienie przyrodzone-y pobudza ieku rzeczam cielesnym / á ym lepiey vwarzyß rzepę/tym będzie ſmaczniey ßa y tuczniey ßa/á

á nietak

ā nietak wietrzista / zwłaszcza gdi ią z tłustim mięsem vwarzysz.

B ¶ Tez tym ludziem kthorzy miewaią w stawiech y w nogach bolesci rzepa dobrze vwarzona w wodzie / á oną wodą sobie ćiepło nogi naparzay.

C ¶ Tez nasienie rzepne wvinie varzone / iad wyćiąga przez pot / tez gdi wąż kogo vkąsi / tim winem maczay miestce vkąszone / pomoże.

D ¶ Tez rzepa nadyma / á nasienie rzepne nasienie meszczyznam rosci.

E ¶ Tez masz wiedzieć iż iesth dwoiaka rzepa / iedna domowa o ktorey tu piszemy / druga pol na ktorą zową rapula według Pandecti / ktorey sok dziwnym obyczaiem vlecza bolączki herpessi ktore gryzą ćiało / ytez na fistuły iesth nieproste lekarstwo gdi tego soku będziesz wpuszczał ćiepło w fistułę / j naprzećiwko iadom w szelkim iest iakoby drijakiew rzepne nasienie lekarstwo.

F ¶ Tez gdi vwarzysz rzepę iż dobrze rozewre á potim pkzyłożysz na nogi / podogrę odeymuie / y rospadliny ktore od zimnego wiatru bywaią spaia y vlecza.

G ¶ Tez gdi vczyniß plastr z rzepy á z chebdowego soku / á to społem stłukszy przykładay na nogi bolące.

H ¶ Tez gdi wykopasz rzepę iedne / á wydłubawszy ią włoż wosku rospuszczonego z oleykiem rożanym / á to wszytko rospusc na rynce iże będzie iakoby masc / á tą mascią namazuy rospadliny ktore bywaią z zimna.

I ¶ Tez liscia rzepnego vwarzonego z piotruszką / z włoskim koprem / z boragiem w polewce mięsney pożywaj / bowiem vrinę pobudza.

K ¶ Tez nasienie rzepne spądza flaki y piegi z twarzy / á tak wchodzi w lekarstwa takie ktore służą na takie rzeczy / iako z mąką bobową y zblaywasem.

L ¶ Tez ktoby był strut / tedi rzepne nasienie z miodem ma pić / niebędzie mu iad szkodził.

m ¶ Dziećiom rzepne nasienie z kozim mlekiem iest barzo dobre / czyniącym wolniuchne stolce / y flegmę z piersi czysci mirry troszkę y szafranu przymieszawszy / ale y samo nasienie iest dobre.

N ¶ Tez woda w ktoreyby było vwarzone rzepne nasienie / krosty z licza czerwone y z inszych stron zgania / gdi tą wodą będą często maczane. Druga rzepa iest mała ktorą zową rapula / ta cz. ni wiatry r na ymanie wżywo ćie / á nietak dobrze tuczy iako pierwsza. Serapio powieda.

Ribes.

Maliny albo kosmatki.

Capitulum 203.

Niektorzy tak powiedaią / iże Ribes albi kosmathki albo wieprzowiny / Ribes nigri smrodinie abo porzeczki. a wszakoż Maliny są zimne j suche w wtorym sthopniu / iest drzewko maiące czyrwony owoc trochę słodki z nieiaką kwasnością y z ćierpnieniem / á dla tego zaziąbia żołądek y biegunkę zastanawia / tez wraczanie y pragnienie.

¶ Sok malinowy iesth dobry napyzećiwko kordiace / y biegunkę zastanawia / ktore niemocy z koleri przichodzą / chćiwosc ku iedzeniu przywodzi dla zimnosci swoiey przirodzoney.

¶ Tez sok tych to malin iest dobry na krosty czyrwone / y na ospice gdi tym namażesz.

¶ Syrop z tich malin tym sposobem bywa czynion iako y z kaliny / ktori iest obziąbiaiący y wysuszaiący / tak gi vczyniß. Wezmi tego soku malinowego z pol kwarty / soku boragowego dwie kwarćie / nasienia babczanego / nas

nia pigwianego/ każdego z nich po dwie drag mie/ocztu winnego z pięć łyżek/ warzże to spo łem iżby trzećia część wywrzała/ á przecedziw ßy włoż czukru białego ile potrzeba iżeby było dobrze słodko/ á to iuż będzieß miał dobry syrop/ vżyteczny naprzećiwko gorącym niemoczam y naprzećiwko biegunce/ y naprzećiwko powietrzu morowemu z wodką ßczawiową y rożaną daway.

E ¶ Sok tych malin czyni oskominy zębow gdi go w vściech potrzymaß/ á gdi znim zmießaß vodkę babećaną/ Emoroidy zastanawia/ y pijaństwa broni/ Serapio/ á Pandecta mowi z powieści Rasis/ maliny są zimne y suche żywot zatwierdzaią.

F ¶ Tenże Rasis z powieści Mesue mowi/ sok prawi z malin iest iakoby sok z koreczek citrow/ gorączość kthora z kolery pochodzi/ ytez zbytek ćiepłości krwie oziąbia/ á iest dobry naprzećiwko morowemu powietrzu.

G ¶ Też sok malin z tuciją zmießany/ oczy czyni iasne kiedi na nie tego przyłożyß/ y bolenie głowy vśmierza.

Rubea tinctorum.

Marzana wietßa. Klebekraut.

Capitulum. 204.

Jest ćiepła y sucha Marzana w wtorim stopniu według powieści kielka lekarzow Ale według powieści Auerrois w xięgach Colet/ ktory ponieda iżby to ziele było ćie suche w trzećim stopniu/ a iest dwoiaka marzana/ iedna iest domowa á druga polna albo iedna vietßa a druga mniejßa: Marzana vietßa ma ßerßy list/ á v mnieyßey mniejße liście iest y mocy mnieyßey/ a tak marzana wietßa ma moc potwierdzaiącą dla swey ćierpnośći/ ytez vryny pobudzaiącą dla gorąco

¶ Naprzećiwko mdłości żołądkowey (ści. B y wątrobney iest barzo dobre vino w ktorimby była warzona marzana wiethßa wespołek z mastiką.

¶ Też plastr vczyniony na żołądek z prochu korzenia wietßey marzany/ z prochu galganowego y mastikowego/ z oliwą á z woskiem/ á z tego wßytkiego vczyń plastr na żołądek/ abowiem niewymownie zemdlony y zaziębiony żołądek posila y zagrzewa. C

¶ Też rzec przyrodzoną paniam y płod vmarły z żiuota wywodzi/ kiedi stłuczeß korzeń marzany z miodem/ á z wierzchu trochę posip scamoneą/ á vczyń z te° czopek albo trzi/ a tak ieden z nich włoż na miestce taiemne na nocz do maćice dla tych rzeczy. D

¶ Też wodą w ktoreyby była warzona wietßa marzana/ gdi zmyieß głowę/ będą włosy przyżołtße rosły. E

¶ Też niektorzy ludzie proch daią z korzenia tey to marzany/ tym ktorzy denną bolesć ćierpią z miodem pitym/ y tym ktorzi paraliż ćierpią iest dobre lekarstwo. F

¶ Też sok tey marzany ćiepło w vßy wpußczony/ bolesć vßną oddala á nawięcey z siarką zmießany/ Pandecta mowi. G

¶ Też ma mocz korzeń marzany czyścienia wątroby y sleziony/ zatkanie ich otwiera/ ytez pobudza niemocz przyrodzoną y vrinę mocznie/ tez oćiera/ omywa wßelkie nieczi stości ktore sie dzierżą iako klij wnętrznośći/ á thak trąd biały albo na białe krosti iest dobry korzeń marzanowy kiedi gi vwarzyß w vodzie/ a oną vodą omywać będzieß ti krosti/ miodu trochę przi łożywßy/ albo ießcze lepiey/ vczyniwßy plastr z korzenia tey marzany/ z prochem heleny czarney/ z sokiem czosnkouym/ trochę miodu knim przyczyniwßy/ a z tego vczyniß iakoby masc/ ktorą namażeß thy krosti na liczu/ spadną za kielkiem namazaniem. H

¶ Korzeń tey marzany iest czerwony maiący moc pobudzaiącą vryny/ á gdi sie napijeß soku z korzenia marzany z miodem pitym/ żołtą niemoc wypądza/ y denną bolesć/ y paraliżową I

zową oddala/ y vrinę grubą z człowieka pędzi a prawie iakoby ze krwią/ nieszkodzi trochę z tym korzeniem przykładać mastiki/ Serapio powieda.

Rubus.

Jeżyny. Pranper.

Capitulum 205.

A Jeżyny iesth drzewko iako ie tu widziß wyrażone/ ma w łosnosc przirodzoną oziąbiaiącą y wysußaiącą z ćierpnieniem/ takieß y kwiat tego drzewka/ á dla tego list y takieß wierzcholeczki teº drzewka goią rany/ ktore sie czynią na podniebieniu/ tak v starich ludzi iako y v młodych dzieći/ a to gdy będą tego drzewka wierzchy mastikowane – owocz albo nasienie tego to drzewka ma w sobie mierną ćiepłosc/ á dla thego y smak słodki ku iedzeniu nieß odliwy.

B ¶ Nasienie tego drzewka poki ieszcze niedoźrzeie ma być zbierano á sußono/ ktore ma moc wielką zastanawiać każdą biegunkę/ takież y kwiat teº drzewka może vczynić na proch starti.

C ¶ Też ług w ktorimby wrzało to ziele farbuie włosy/ á korzeń tego drzewka w vodzie vwarzony albo na proch starti/ kamień wnerkach kamie y z vriną z człowieka pędzi.

D ¶ Też sok tego drzewka wyćisniony/ parchy na głowie leczy kiedy tym sokiem będzieß głowę namazował.

E ¶ W samym pośrzodku tego owoczu iest iakoby bawełna/ tho niema być iedziono/ abowiem obćiąża piersi y dichavicę czyni.

F ¶ Diascorides pisze/ warzone w wodzie liście tego drzewka albo they to ostrożyny a pie/ oddala chćiwosc ćielesną/ białym głowam ich rzecz przyrodzoną zastanawia/ dzięgna leczy/ płokanie vsththym vwarzeniem biegunkę y emoroidi zastanawia.

G ¶ Też kwiat tego drzewka ktori iest biały/ á około swietey Margorzati kwitnie/ stłuczony z przasnym miodem a z ocztem zmießany/ lipkosc z oczu y ogień wyćiąga/ á proch znieº pity z winem/ kolikę vsmierza j rostro/ nego człowieka czyni.

Rostrum porcinum.

Swini pysk albo mnich. Pfafen rerlin.

Capitulum 206.

A Ziele to iesth mocy takowey iako podrożnik/ á przeto może w miasto podrożniku tho ziele brać ku pothrzebie/ bowiem sie we wßytkim z nim zgodzi: To ziele iesth dobre w gorącich niemoczach/ w febrach gorących/ na zapaloną vątrobę/ j naprzećiw zapaleniu ledzwi z gorących wilkosci/ barzo służy.

B ¶ Naprzećiwko zimnicy ktora bywa czwartego dnia z wysußenia innych wilkosci/ Warzyć to ziele z kanią przędzą/ z ielenim ięzykiem/

z dziewaną/ ßwestek słodkich przyłożyć/ a then syropek pić/ ytez takie przeczyscienie maß obierać/ Naprzod wzmi serwatki koziey/ warz w niey lakriciją/ fiołki/ rozynki/ pothim dopiero wzmi mirabolani emblici/ á warz ie w tey serwatce czo w niey wrzała lakricija/ z fiołkami/ z rozynki/ á te serwatkę potim pij.

C ¶ Też to nasienie warzyć z nasieniem włoskiego kopru y z korzeniem iego/ wątrobę zatkaną otwiera/ y żołtą niemoc leczy.

Solatrum.

Psinki. Nachschaten.

Capitulum. 207.

A Jest ziele Psinki suche w wtorim stopniu/ takież y zimne/ á iest to czworakie ziele/ z tych czterech rodzaiow ieden bywa iedziony od ludzi ty psinki są ogrodne/ iest ziele niebarzo wielkie maiącz gałąßki geste/ listki czarne podobne basiliowym/ nasienie okrągłe ktore iest zielone y czarne/ á gdi dozrzeie tedi będą czerwone y prawie czarne/ á gdi ie przetłuczeß/ tedi naydzieß w nim niektorą wilkosc smak ma nieiako przykwasnieyßy/ ale vzrzały słodki/ á iest złożone to ziele z nieiedney mocy według Serapiana/ ábowiem ma dwoiakie przirodzenie w sobie/ iedno zimne á drugie vo

B ¶ Kiedi vczyniß plastr z liscia psin- (dne. kowego/ z kobylego ßczawiu z ocztem/ z oliwą/ rozpądza bolączki/ y swierb y inße krosti goij

C ¶ Też sok psinkowy iest barzo do (mocznie. bry naprzeciwko bolesciam głownym ktore z gorącey przyczyny pochodzą gdi tym sokiem głowę zmaczaß.

D ¶ Też sok psinkowy zmießany zblaywasem á z litargirium/ z oleykiem rożanym/ każdego z nich rowno biorącz/ trochę ocztu możeß k nim przyczynić/ to lekarstwo maß na bolącze y zapaliste wrzedzienice/ á gdi ktemu przyłożyß osrzodki chlebowey/ krosti grube swierzbiące vleczyß.

E ¶ Też gdi vczyniß czopek z soku psinkowego z soku babczanego/ przyczyniwßy knim trochę bolum armenum/ á wprawiß ten czopek w miestce taiemne do macice/ zastanowiß thym płynienie wilkosci zepsowanych ktore z macice zbytnie pochodzą.

F ¶ Też syrop vczyniwßy tym obyczaiem: Weźmi soku psinkowe° cztery vncije/ reubarbari dragmę iednę/ spiki poł scropuła/ czukru poł vncijey/ starßi ti rzeczi ktore maią być starte/ zmießay zpołem á day po ranu ciepło wypić/ abowiem wßelkie niemocy wątrobne vlecza y zapalenie iey gasi.

G ¶ Też sok psinkowy z ptisanną pity/ wßelkie wnetrzne zapalenie odpądza.

H ¶ Też kto ma zapaloną wątrobę/ thedi rozmoczywßy chustę w soku psinkowym albo też w wodce psinkowey á w mleczowey/ często ią na wątrobę przykładać/ odeymuie zapalenie wątrobne/ ytez samo ziele stłuczone/ á przyłożone na bolesci nożne albo ręczne/ bolesci ich vsmierza.

I ¶ Też na gorące sadzele psinki stłuczone z ocztem/ przyłoß na sadzel zapalony á ognisty/ pomoc vznaß. Rzadko bywaią iedzione psinki/ ale dla ochłodzenia gorących niemoci iest przygodne ziołko. Pandecta y Serapio powiedaią.

Spinachia.

Szpinak. Spenatkraut.

Capitulum. 208.

A Wilgotny y zimny iest Szpinak w pierwßym stopniu odmiękcza ziwoth y bolesci piersi y płucz thakieß odeymuie/ itez każdą bolesc ktora z koleri á ze krwie przychodzi. Lepßi ßpinak ku iedzeniu niż łoboda/ á

wßakże mała iest roznosc w włosnosci y moci ich/abowiem są mocy oćieraiącey/ omywaiącey y kolery trawiącey.

B ¶ Tez iest dobry naprzećiwko bolesciam tim ktore bywaią w krzyżoch y w grzbiećie z skażoney krwie.

C ¶ Też ßpinak dla odmiękczenia żywota tak bywa przyprawiany: Wezmi ßpinaku/łobodi/laktuki/boragu/ty wßytki rzeczy warz z mięsem swieżym/á tego ziela pożyway/abowiem żywot odmiękcza/krew dobra czyni y chłodzi/ona mięsna polewka/á nawięcey lećie/á gdiby chćiał dla wiethßego ochłodzenia vczynić/tedi możeß nieczo kurzey nogi ziela przyłożyß/á nawięcey w zbytnym zapaleniu/á przy tym gdiby chćiał vczynić wietße odmiękczenie żywota y łacznosc ku stolczom/ tedi ktemu możeß przyłożić ziela ßczyru/rozinkow drobnych á to społem warzyć z mięsem á pożywać tego ziela y mięsa.

D ¶ Tez zasię czasu zimnego iest dobra ßałßa vczyniona z rzeżuchy wodney/z liscia piotruß czanego/z małych pokrzyw/ z włoskiego kopru/z ßpinaku/á te możeß zawße pożywać/vyiąwßi iżby było zapalenie wnętrzne/tedi maß tego poniechać.

E ¶ To thez maß wiedzieć iż częste pożywanie thych iarmużow z powiesci Auerrois quinto Colliget/ktori powieda iż każdi iarmuß czyni w ćiele melankoliią/iedno laktuke zboragiem wyimuie/to dwoie ziol przećiwiaią sie melankoliey/roża/miodunka z fijołkowym kwiatem też maią mocz naprzećiwko melankoliey.

F ¶ Voda w ktoreyby był warzony ßpinak/żiwot otwiera y czyni stolce/zagniłe wilkosci z żywota wzpądza/y ćięßkosc piersi oddala/ytez kto ćierpi bolenie krzyżow/grzbieta/tha woda pita kielko razow/ wywodzi nieczystosci z tych miesc/a tak bolenie przestaie.

Silermontanum.

Czarnogłow. Wilkomel.

Capitulum 209.

A Według Pandecti j Auicenny Czarnogłow iest ćiepły y suchy na końcu wtorego stopnia/maiącz moc potwierdzaiącą/rospądzaiącą vilkosci flegmistic bych a klijowatych/á dla tego otwiera zyły zatkane j inße drogi duchow. moc j rzecz przirodzoną paniam pobudza ku wyßciu czasow swoich/dychawice psuie/ y ćięßkosc piersi oddala. Nasienie czarnogłowu w lekarstwa wchodzi/ma moc wypądzaiącą nieczistosci skażonych.

¶ Gdi to nasienie vwarzyß w winie/iest dobre naprzećiwko zbytniemu zadzierzeniu vryny/zatkanie wątroby/flezieny/nerek y miechrzowo wytika/á mocznie otwiera.

¶ Proch tego ziela nasienia z suchemi figami zmieszany á pożywany / na thyż niemocy przerzeczone iest lekarstwo dobre.

D ¶ Też kurzenie vczynione z ziela czarnoglowowego / z bożego drzewka / chorobę przyrodzoną białych głow wywodzy / y vrynę obphice pędzy y rzezak odeymuie / á nawieczey gdy to dwoie ziele w winie vwarziß á na dimiona ciepło raz y osm̃ przyłożyß maczaiącz ie w oney wodzie w ktorey wrzały ty zioła.

E ¶ Też wino w ktorey będzie vwarzony czarnogłow s korzeniem kosaćczowym / iest lekarstwo naprzeciwko swiete° Valante° niemoci Serapio mowi za ktorim Diaskorides poswiadcza / Mocz pry the° ziela iest zagrzewaiącza to iest korzenia y nasienia iego.

F ¶ Gdy sie kto napije wina w ktorimby było warzono tho korzenie znasieniem iego / cięszkoscz piersi odpądza y vrynę obphicie pobudza y podniosłą macicę wzgorę: na doł zniża / y płod vmarłyż żywotha wywodzi / złe trawienie żołądkowo naprawia / tak że y wątrobę posiła / á gdy ktemu pieprzu przyłożyß a te° sie wina napijeß / od vziębienia broni / á thak dobrze tho wino pić zimie zwłaßcza ktoby iechał na drogę w wielkie mrozy.

G ¶ Thez gdy sie człowiek napije trochę tego ziela / á pothem vczyni cielesny vczynek z żoną albo z iaką białą głową / mocznie sie płod podtym wiąże / y w niemych zwierzętach thak sie przygodza / Pandecta / Auicenna tego są

H swiadkowie.

¶ Też wino w ktorymby było warzono korzenie z nasieniem iego bolescz grzbietową oddala / á gdy ie w rożaney wodcze vwarzyß / á tey wodki sie napijeß / bolesci głowne vsmierza.

Sinapis.

¶ Gorczycza. Senff.

Capitulum 210.

GOrczycza iest sucha y ciepła w czwartym stopniu / á iesth dwoiaka / iedna iest ktorey nasienie z wierzchu iesth trochę przyczirnieyße a wnątrz białe / druga iest ktorey nasienie thak z wierzchu iako y wnątrz białe / iednaką mocz maią / iedno iż pierwßa iest więthßey ostrosci / Ma być obierana Gorczycza czoby nie była zwiędła iż gdy ią rożgryzieß tedy w nątrz biała iesth.

¶ Liscie Gorczyczne iesth ostrey moczy / thak iż sie pryßczy pod nią ciało / á nawieczey gdy ie zetrzeß á z mießaß ie s korzeniem omanowym startym á przyłożyß na gołe ciało / tedy po godzynie pęcherze sie weźdmą s ktorych woda poydzie / á thak naprzeciwko denney bolesci pomoczno iesth. B

¶ Gdy ty prochy z mießaß z oleykiem bobkowym / á potym tim oleykiem pomażeß z wirzb albo krosty grube / giną od tego / Thoż też bolesci sledziony vsmierza / gdy ią tym oleykiem namażeß. C

¶ Gdy korzeń gorczyczny swieży włożyß na bolączy ząb / vspokoia boł. D

¶ Też ma mocz potwierdzaiącza / trawiącza flegme mozgową gdy gi kto będzie żwał / albo vczyń płokanie vst sprochu korzenia gorczycznego / sprochu piretrowego / imbierowe° / miodku rożanego knim przyłożywßy / wodki babczaney społkwarty / płocz że sobie tim vsta ciepło / Toż też płokanie ieżyczek vpadły podnosi / gdy sobie często będzieß vsta płokał. E

¶ Thez gdy vczyniß z gorczycze z zołtkow iaiecznych á strochą soli mascz / á przyłożyß iey na zołzy / roschodzą sie pod nią.

Też proch

G ¶ Tez proch iey z imbierem zmieszany á w nos wstrzykniony/czyni kichanie/á tak ono kichanie iest dobre temu komu iest swiete° Valentego niemocz/albo kto od pamieći odeydzie

H ¶ Tez gdi vczyniß plastr z nasienia gorczycznego/z nasienia ručiane°/á z trochą oliwy albo z oleykiem gorczycznym/tim namaży tył głowy ogoliwßy włosy/bowiem pamięć zginęłą przywracza.

I ¶ Tez nasienie gorczyczne z sokiem bożego drzewka zmieszane/iesth dobre lekarsthwo na parchowatą głowę y na bolesci iey/ythez naprzećiwko bolesciam nożnym/dennym/gdy tym namażeß/abowiem ćiągnie materią na

K wierzch/á tak ią trawi y wysußa.

¶ Tez gdi zmießaß proch z gorczyczne° nasienia z blaywasem/z miodem/z wodą w ktoreyby były rozmączone pßeniczne othręby/á gdi tym namażeß twarz/wßytkie nieczystosci

L z niey spądza/iako flaki/pstroćiny/ytez węgry

¶ Tez nasienie gorczyczne w oczcie varzone iest dobre na swierzb gruby ktori zrankami albo z rospadlinami bywa.

m ¶ Tez woda w ktoreyby była warzona gorczycza/iest dobra naprzećiwko febram. Pandecta Auicenna powiedaią.

N ¶ Tez nasienie gorczyczne zkorzeniem omanowym stłuczone/á na wrzod zebrany przyłożyć/natychmiast sie przepuknie.

O ¶ Tez nasienie gorczyczne stłuczone á z octem zmieszane/á na miestce vkąßone od iadowitego zwierzećia tak psa iako y węża przyłożone/iad wyćiąga.

P ¶ Thoż nasienie na proch stłuczone/z miodem y z octem zmieszane á w vscicch trzymane/bolesci zębow oddala.

Q ¶ Tez nasienie gorczyczne stłuczone z figami/z kminem kramnym/puchlinę z żywotha wypądza.

R ¶ Tez gdi będzie namazany tył głowy gorczyczą zgorzałką/pamięć zginęłą przywracza y niedobrą z przyrodzenia potwierdza.

S ¶ Tez sok gorczyczny bielmo z oka spądza.

T ¶ Tez gdi ktori człowiek zgryzie dwie ziarnce gorczycze á dwie ziarnce pieprzu na czczo/thedi onego dnia nietrzeba mu sie bać nagłey smierći/ktorą zową lekarze Apoplexia.

V ¶ Tez gorczycza z winem pita dychawicę le-

(czy.

Squinantum.

Capitulum. 211.

SQuinantum iesth ziele zamorskie ktore zową plewą A wielbłądową/bowiem vielbłądowie tho ziele radzi iedzą/Pandecta z Auicenną powiedaią/iże to ziele w Arabij bywa naleziono/á białe iest nalepße.

¶ Ma mocz czyscienia flegmy/to iesth ie z inßymi rzeczami złączyß/iako z pa[illegible] albo z sosnką/abowiem ty rzeczy tez wy[illegible] ią flegmę.

¶ Ma wsobie nieiakie ćierpnienie/á t[illegible] dobre naprzećiwko biegunkam.

¶ Gdi kto pije wino w ktorimby było warzono squinantum/z paprothką/z polną rutą/oczukrowawßy trochę/iest vżyteczny syrop [illegible] przećiwko opuchlinie ktora z zimney przyczyny pochodzi/á kiedi ie vwarzyß w winie z pi[illegible] przem kurcz y bolenie suchych żył vsmierza t[illegible]

¶ Tez bolesci maćice y willosci (kie wino zbytnie wysußa/á tho gdi vwarzyß squinantum w wodzie albo w winie z babką/z giczelnikiem/á gdi sie w tym pani naparzy/t[illegible] a kie parzenie pomaga naprzećiwko tim niedostatkom. Squinantum iest ziele podobne wodnemu gałganowi/na łąkach bywa naydowano/liście iego y korzenie iego y kwiatki godzą sie ku lekarstwam.

Auicenna powieda iż squinantum iest dwoiakie ziele/iedno iest ktore owoczu niema czarnego

ego/drugie iest squinantum z Arabij kthore ma dobrą wonią/iest lepszey mocy.

¶ Squinantum w winie vwarzone z byli czą/á gdi tego ktora pani przikozy sobie ćiepło a dymiona/niemoc przirodzoną y vrinę po

¶ Tez wino w ktorimby było vwa (budza. rzono to ziele z nasieniem kopru włoskiego/ v rynę wywodzi. Korzeń iego ma w sobie ćierpnienie/á tak z tąd ma włosnosc krwie zastanowienia/Serapio mowi.

H ¶ Kwiatki iego małe maią w sobie ćierpnienie/maią mocz zagrzewaiączą/ odmiękczaiączą/ j kamień łamiączą/żiły końce ich otwiera vrynę j chorobę przirodzoną białych głow vywodzi/tez wiatri trawi/kto krwią pluie/y bolesciam żołądkowym pomocz daie.

I ¶ Oleiek squinanti iesth dobri naprzećiwko swierzbowi.

K ¶ Auicenna mowi/ squinantum iest ćierpnące/ á dla thego kwiatki krew zastanawiaią zbytnią z kądkolwiek wychodzi/Pandecta.

Serpentaria.

Wężownik. Natewurcz.

Capitulum 212.

A Wężownik iest ćiepły y suchy iest ziele ktorego korzeń ku lekarstwam iest vżyteczny/ Pandecta z powiesci Serapiona/kthori powieda iż wężownik iest dwoiaki/ ieden wiel[illegible] mnieyszy/ wiethszy ma w sobie droszki podobne k wężowi/albo iże ma moc naprzećiwko iadom: ale wietszy wężownik ktori zową aaron ma liscie szerokie.

Pandecta z powiesci Galena capitulo o wężowniku mowi/powiedaiącz iż substancia korzenia wężownikowego iest subtylnieysza niż korzeń aaronow/ma w sobie nieiaką ostrosc j gorzkosc ytez ćierpnienie/á iesth ćieple y suche w pierwszym stopniu: Ma mocz rozpądzaiącza y oczyściaiącza.

B ¶ Sok wężownikow zmieszany z wodką rozaną/a z trochą blaywasu/ wystaw na słońce przez trzy dni/á tym lice maczay/abowiem białą twarz czyni y flaki z niey zgania.

C ¶ Tez na fistułę iest dobri proch z korzenia wężownikowego/ to iest gdi gi zmieszasz z mydłem czarnym z apteki/ a tego wpuszczay w fistułę/bowiem rozszerza dziurę tey to fistuły/ á wysusza ią barzo dobrze aże do samey kosci/złe mięso trawiącz/á pothim y zła kosc może być wyrzuczona pod ćiałem zgniłym.

D ¶ Tez naprzećiwko Cancerowi ktora iesth bolączka barzo szkodliwa thak iż mięso pada gdzie sie wkorzeni/ a tak weźmi prochu z tego korzenia wężownikowego dwie dragmie/wapna niegaszonego iedne dragmę/ zmieszay ty rzeczy z trochą vina á z trochą ocztu/a vczyń z tego iakoby kołaczek/ktori vsusz dobrze na skorupie/á vsuszowszy vczyń z niego proch/ktory wpuszczay w fistułę abowiem czyści ranę/wyiada zagniłosc/ á tak leczy ten wrzod Cancer.

E ¶ Tez ku zbieraniu wrzedzienice y ku przepuszczeniu iey/ku wywiedzieniu choroby przyrodzoney białych głow/zielone liscie tego wężownika warzone w oleiu/ á thego przyłoż na wrzedzienicę/zbierze sie ropa pod tym plastrem á gdi vczyniß czopek z tegoż plastru á włożysz gi na nocz do maćice dla poruszenia choroby przyrodzoney/na to pomaga.

F ¶ Tez korzenie wężownikowe wyczyścia z nieczystosci flegmistych grubych ielita y żołądek/ a zwłaszcza vino w ktorymby był warzony wężownik z ielenim ięzykiem/othwiera y wyczyśćia zatkania y wszelkie nieczystosci flegmiste z wątroby/z sleziony y z nerek/ abowiem grube nieczystosci subtelnemi czyni/Pandecta/ ale Woyćiech o moczach ziol mowy z wężowniku z konikiem zakopanego w ziemię/robaci sie czynią czyrwone y zielone/ z kthorich robakow gdi vczinisz proch a włożysz go wkaganiecz gorąci/thedi vzrzysz około onego kagańcza wiel-

kosc wężow.

Satirion.

Lisie iayka. Stendelwurcz.

Capitulum 213.

A Lisie iayka to iest koziełki iest to ziele ćiepłe y wilkie w pierwszym stopniu/ma listh podobny listowi liliowemu/ y kwiatki podobne kwiatkom liliowym/iedno iż drobne á gęste. Korzeń tych lisich iaiek w lekarstwa wchodzi ktori iest słodki/wilkosc te° korzenia iesth czyniącza nadymanie/ á z tąd czyni chćiwosc ćielesną.

B ¶ Vino w ktorimby był warzony korzeń tego to ziela/á pite pobudza ku gamracij / á korzenie iego w mięsie vwarzone z winem wszytko kthemu vczynkowi ćielesnemu człowieka s-

C ¶ Diascorides mowi/gdi mąż (prawuie. będzie pożywał korzenia thego ziela niemało/ tedi syny będzie miewał: ale gdi go trochę z ie tedi sie dziewki od niego będą rodzić.

D ¶ Panie albo niewiasti we Włoszech daią mężom korzeń lisich iaiek starti na proch zmlekiem kozim / dla pobudzenia chćiwosci ćieles-

E ¶ Korzeń lisich iaiek ma mocz roz- (ney. puszczaiącza bolączki opuchłe gdi stłuczesz korzeń vwarzony á zmieszasz z oliwą / á potym przyłożysz na miestce opuchłe/ na zatwardzia

F ¶ Też sok tego ziołka z miodkiem roza- (łe. ym zmieszany/ wyczyscia z ran nieczystosci smrodliwe / y rany ktore pochodzą z wrzodow smrodliwych goij/ ropę z nich wyczysciaiącz/ y też swierzb ktori pochodzi że krwie spaloney koleryczney wysusza/ ytez ma mocz zastanawiaiącza biegunki/gdi sie prochu tego ziela napiesz z winem.

G ¶ Druga osoba tego ziela ktore zową aaronem/ też ma podobną włosnosc z tymi lisiemi iayki na ty choroby/ale nietak mocznie/á ma kwiatki przyżołtsze: Gdi stłuczesz ty kwiathki z oliwą á przilożysz na stolecz poćieraiąc go tim dla otworzenia żyłek emoroid aby krew z nich gruba wychodziła / ktemu snadnie przyidziesz

H ¶ Jest drugie ziele z tego też rodzaiu kthore naziwaią palma Cristi to iest dłoń Boża/ktorego listki przypodobaią sie listkam pierwszemu zielu/to iest lisim iaykam/ale są subtelniejsze maiącz w sobie nieiaką czarnosc nakrapianą: Tho ziołko iadowi szkodzić niedopuszcza y czarow thaki człowiek kthori ie przy sobie nosi bać sie niemoże/ Pandecta mowi: iesth ćiepłe y suche w wtorim stopniu/ma też włosnosc czyscienia ćiała od każdich zmaz iego/posila żyliste członki to iest suche żyły. Pandecta z Auicenną powiedaią.

Sticados citri.

Koczenki żołte. Mottenkraut.

Capitulum 214.

A Koczenki żołte zową ie piołynem morskim: iest ćiepłe w wtorim stopniu á suche w trzećim/ ma drobne nasienie podobne nasieniu boże go drzewka/ma w sobie nasienia dosić/listki gęste/ iedno iż nietak gorskie iako piołyn/ma też wonią przykrą/ ani też iest tak ćierpnące iako piołyn/ á tak y mocy iest rozney niszli piołyn/abowiem żołądkowi niesłuży/ chrobaki zabija w żywoćie kiedi stłuczesz to ziele á plastr z niego vczyniß y przilożysz na żiwot/ytez ku pićiu możesz tego ziela dać naprzećiwko tym rzeczam.

B ¶ Też gdi kto pożywa koczenkow z miodem/ zabija chrobaki y wypądza ie z żywotha przez stolce/Takiesz vwarzone koczenki z soczewiczą w winie albo w piwie/ toż vczynią.

C ¶ Popioł koczenkowy z oleykiem koczenkowym albo zmigdałowym oleykiem zmieszany społem/ á tym głowę parchowatą maży/ abowiem parchy giną od tego.

D ¶ Oleiek sam koczenkowy na brodzie włosy rosci kiedi nim namażesz brodę.

E ¶ Też gdi vwarzysz koczenki żołte á przyłożysz na miestce zapalone/ tedi sie niedopuszcza czynić bolączek iadowitych iako są herpestiomena y Carbunculosa.

F ¶ Thež na łuskę kthora sie czyni na białosciach ocznych/ para z tego ziela vwarzone° w rożaney wodce/ á nad oną parą trzymay oko chore/ bowiem z niego łuskę spądza.

G ¶ Też wino w kthorimby było warzono tho ziele/ ćieszkosc z piersi wypądza.

H ¶ Też gdi koczenki vwarzysz z piołynkiem w prostey wodzie/ á osłodziwszy trochę day sie tego ćiepło na czczo napić/ abowiem chrobaki z żywota wypądza y morzy ie.

I ¶ Też wino w ktorim będzie warzono to ziele z byliczą á z nasieniem piotruszczanym/ vrine y chorobę przyrodzoną paniąm ku wyszciu pobudza.

K ¶ Też oleiek koczenkow żołtych iest dobri na przećiwko zimnu zbytniemu ktore bywa w febrach gdi tym obyczaiem namażesz ćiepło grzbiet albo pulsi v rąk y v nog godzinę przed fe-

L ¶ Też oleiek tego ziela iest dobri na (brą. vkąszenie węża y inszych iadowitych zwierząt

m ¶ Też wino w kthorimby były warzone koczenki z dragantem/ zagrzewa piersi/ ale masz oczukrować iżby było słodko.

N ¶ Też iest to ziele dobre naprzećiwko rzezakowi y na zatkanie śledziony y wątroby przyłożywszy trochę ielenich ięzykow.

O ¶ Też gdi chori z niemocy wzmaga/ tedi posila żyły suche/ to iest gdi sie napijesz wodi w ktoreyby było warzono to ziele zlawendulą ve (społek.

Sticados Arabicum.

Koczenki z Arabij. Von Arabien.

Capitulum 215.

KOczenki z Arabij są nieiako podobne ostowi naszemu iedno iż nietak vysoko rostą ani tak ostro: są ćieple y suche w trzećim stopniu/ Pan A decta: ale Jan Mesue powieda iżby były ćieple w pierwszym stopniu á suche w wtorim stopniu: Ma to ziele w sobie dwoiaką włosnosc przyrodzoną zimną á dla tego iest ćierpnące/ y też ćiepłosc á z tądma gorzkosc z ostroscią/ á wszakże ostrosc iesth w nim więtsza niszli ćierpnosc/ á tak iest to ziele subtilizouane/ rozpądzaiące/ otwieraiące zatkania y też oćieraiące y rozpuszczaiące wszytki nieczystosci w iedno miestce zebrane/ á ma też włosnosc zachowania od prochnienia y od zagniłosci/ serce też posila dla swoiey przyrodzoney ćierpnosci/ y żyły suche/ y wszytki ielita vmocz-

¶ Ci ludzie ktorzy maią w sobie zby- (nia. B tek koleri a zwłaszcza w żołądku/ niemaią tych koczenkow pożywać/ abowiem porusza sie w nich ha wilkosc/ á czyni gwałtowne wraczanie y za-

nie y zapalenie niemale we wſzytkim ciele: Ma mocz otwieraiącą żywota y ſtolce czyni iedno iż barzo lekko/ a tak maß kthemu zielu przyczynić ſoli oczkowatey/ abo mirabolanos Indos/ ktore rzeczi vmocniaią ſprawę y moc tych to koczenkow.

C Ty koczenki z Arabiij przywożone/ kthore też v nas roſtą w ogrodach ſiane/ wywodzą melankoliią z człowieka y flegmę a tak y mozg y ſuche zily czyſcią/ a przeto ſą barzo dobre na niedoſtatki głowne.

D Thez gdi wezmieß tych koczenkow dobrą garſć/ rozynkow drobnych pok garſci/ mirabolanos z apteki dwie dragmie/ á przetłukßi tich rzeczy trochę w mozdżerzu namocz ie w ſerwatcze iżeby tak przez nocz ſtały/ á potim przecedz á przecedziwßy wezmi lektwarzu z apteki Diafiniconis albo Kaſſiey fiſtuły dwie dragmie rozmeć czyſcie ten lektwarz w tey ſerwatcze/ á day trunek ciepło wypić na ſwitaniu dla wywiedzienia melankoliey y flegmy z człowieka

E Thez gdi vczyniß naparzenie głowy z koczenkow/ z maiorany/ z ſpiki celtiki/ vwarzywßy ty rzeczy ſpołem w proſtey wodzie/ tedi bole ſci głowne niewymownie vſmierza/ azwkłaßcia ktore z zimney przyczyny przychodzą.

F Też oleiek tych koczenkow mozg potwierdza y ſuche żyły y koſci zagrzewa á prawie ie ożywia/ á gdi ſie komu nos zatka nieczyſtoſcia mi grubemi/ thedi gdi skloniß głowę na pars iego/ otwiera dziurki zatkane y oddech głowę noſem wolny czyni.

G Też wino koczenkowo á ielenich iezykow trochę knim ſquille to ieſt cebule morskiej przi czyniwßy/ otwiera á wypędza nieczyſtoſci od ſledziony y od wątroby y inßych wnętrznoſci boleſci żył ſuchych każdych y członkowych wſzelkim obyczaiem vżywane/ oddala to ziele/ cze Meſue y Serapio ſą ſwiadkowie.

Sparagus.

Gromowe korzenie. Sparogen.

Capitulum 216.

A Gromowe korzenie ieſt ciepłe y ſuche/ moc ma otwieraiącą zatkania ſleziony y wątroby y nerek/ też ma moc ocieraiącą/ á nawiſcey naſienie wespołek z korzeniem.

C Gdi vwarzyß korzeń tego ziela á ocztro B warzßy napij ſie oney vodi oddala ciężkie pu ſzczanie vriny/ zołtą niemoc y denną boleſć/ gdi będzie to korzenię w winie vwarzono.

C Też gdi ie w winie vwarzyß z piretrum/ a tym winem vſta ſobie wypłocżeß/ bolenie ze bow oddala. C

C Też gdi go powarzyß dobrze w wodzie/ á potim ſie go napijeß/ tedi żywot otworzy/ oteż vryne ku wyßciu pobudzi. D

C Też gdi ie vwarzyß w winie/ á onym wi nem omyieß miejſce od węża vkąßone/ thedi iad wyćiągga y goij. E

C Też naſienie iego ieſt podobne w mocy ko rzeniowi/ powiedaią iżby moc korzenia ßpara gowego była iadem zabijaiącym pſow. F

C Powiedaią niektorzi/ gdi rogi skopowe bę dą zakopane w ziemi/ tedi z onych rogow wy roſcie to ziele gromowe: Ma też moc oddala iącą boleſci biodr ktore pochodzą z wielkiej fle gmy y z wiatrow/ też kłocie ktore bywa w żyuo cie oddala/ abowiem żywot odmiękcża/ iedno iże zgage czyni gdi go kto wiele pozywa. G

C Korzenie z naſieniem ziela gromowego H ieſt pobudzaiące vriny/ iedno iż trudne ku ſzra wieniu/ yteż ociera nieczyſtoſci z żołądka/ nie barzo zagrzewa ani też chłodzi/ á tak y z nerek yteż z wątroby zatkanie flegmiſte wypędza/ á zwkłaßcza naſienie. Pandecta z Serapionem mowią: ale Platerius mowi iżby to ziele by ło ciepłe y ſuche w trzecim ſtopniu/ tak korze iako y naſienie godzą ſie tu lekarſtwam.

C Też wierzchy tego ziela niżli naſieni bie wypußczą/ gdi ie vwarzyß z mieſ

z prostą wodą/ tedy zatkanie wątrobne otwiera/ ytez ćieszkosc puszczania wodi albo ktho iey niemoże mieć/ pomaga to znamienićie/ ythez bolesci żołądkowe y inszych wnętrznosci odda la taka woda/ takiesz y nasienie przećiw thym to chorobam iest barzo pomoczne ktore może być w swoiey mocy zachowane przez czały rok

Sauina.

Szawina. Siebenbaum.

Capitulum 217.

A Jest szawina ćiepła y sucha w trzećim stopniu/ iedno liscie they szawiny ku lekarsthwam sie godzi.

B ¶ Gdi vwarzysz szawinę w winie á thego sie będziesz napijał/ tedi bolesci żołądkowe y kłoćie w małych ielitach vspokaia/ y rzezał odpądza.

C ¶ Też szawina vwarzona z nasieniem włoskiego kopru/ z listy wysokiego slazu w vinie/ á gdi przyłożysz na łono albo na dymiona/ vrynę wywodzi kto iey meć niemoże/ j rzezanie od ...ala ytez bolesci mecherzowe vlża.

¶ Szawina ma mocz popądzaiącą y roz...aiącą złych nieczystosci/ a nawięcey gdy ...isz z niey parzenie vwarzywszy ią/ tedy y ...z paniam przyrodzoną mocznie wywodzi/ y takiesz łożysko dzie ćiece z nich wyrzucza kiedy ią w oliwie vwarzysz a przyłożysz na ma

E ¶ Też kto ma chćiwosc na stolce á nie ćice. może ich mieć/ tedi vwarziwszy szawinę z dziewaną w winie á te° sobie przyłoż na stolce ćiepło/ albo vsadow sie na thym/ pomoże dobrze ku stolczowi przyrodzonemu.

F ¶ Też naprzećiwko swierzbowi proch vczyniony z szawiny/ zmieszany z siarczanym prochem/ z litargirium/ z sokiem kobyle° szczawiu przyczyniwszy wieprzowego sadła/ á z tego vczyń masc/ á tą mascią mazi krosti/ tedi zginą

G ¶ Też gdi będzie vwarzona szawina z bulwiczą w winie/ á tego wina w nos wpuszczay ćiepło/ tedi remę vlecza ktora z zimney przyczyny pochodzi/ Pandecta powieda o tym.

H ¶ Też sok szawiny z miodem zmieszany/ wysusza nieczystosci zagniłe z ran y z krost smrodliwych ktore psuią ćiało zdrowe gryząc ie á ie

I ¶ Dla swoiey subtelnosci przyro- (dzącz. dzoney więcey wywodzi rzeczy przirodzone paniam niszli ktore insze ziele/ iedno kto go często pożywa/ tedi taki ze krwią vrinę miewa j płod zabija w żiwoćie á vmarły wypądza mocznie z żywota/ Serapio powieda.

K ¶ Też listki thego ziela stłuczone á z ocztem zmieszane/ przyłożone na ranę ktora bywa ze wrzodu/ czysci ią y zstula brzegi.

L ¶ Też woda w ktoreyby była vwarzona szawina zblajwasem/ sinosci zćiała spądza/ j strupy goij ktore z spalenia ognistego bywaią.

Semperuiua.

Roiewnik. Hauswurcz.

Capitulum. 218.

Roiewnik iest ziele zimne w trzećim stopniu/ á trochę suche/ poki iest zielone poty iest wielkiey moci/ ale suche niegodzi sie ku lekarstwu. A

B ¶ Ma mocz chłodzącą y zaziębiaiącą/ á thak gdi ie stłuczesz á z ocztem zmieszasz á potim na miestce zapalone przyłożysz/ ogień wyćiąga j ono miestce chłodzi/ á tak bolesci vsmierza wypądzaiąc zapalenie ogniste z członkow.

C ¶ Też gdi sie kto ogniem sparzy albo vkropem gorą-

Capitulum. 219.

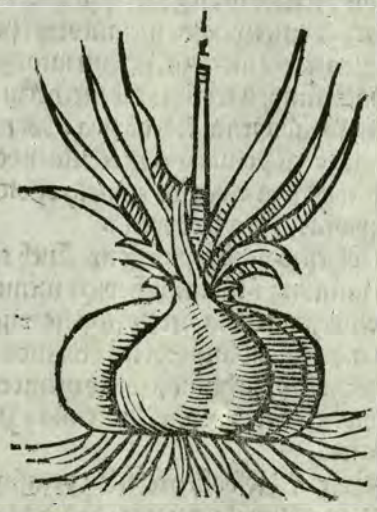

pem gorącym / vczyń maſc z ſoku roiownikowego / z oleyku rożane° / troche wosku do nich przyczyniwſzy / á tak tey maſci przyłoż na miejſce ſparzone iakoby trzeciego dnia po ſparzeniu / á ciepło / troche maſz they maſci przykładać na miejſce oparzone / możeſz pierwey pomazać ſpalone miejſce z czarnym mydłem z apteki ktore zową ſapo / á potim tą maſcią na mazy á będzie lepiey.

D ℂ Też ſok roiownikow zaſtanawia krew znoſa / gdi nim czoło namażeſz y skronie y ſzyię wątrobę też możeſz namazać przymieſzawſzy kniemu troche prochu czyrwonych ſandalow abowiem ieſt tho rzecz często doznana iż krew zaſtanawia ktora ſie z oſtrzywſzy zbytnie płynie noſem á nawięcey ludźiem młodym.

Jeſt dwoiaki roiownik / ieden wiethſzy á drugi mnieyſzy: wiethſzy roſcie poſpolićie na miejſcach na ktorych ieſt wiele czegły / á niegdi też roſcie na dachoch domowych.

Mnieyſzy roiownik roſcie poſpolićie na murzech albo na ſkałach / ten ieſth wilki á troche cierpnący.

E ℂ Też ſok roiownikow ieſt dobri na herisipile / to ieſt na wrzedzienicę ktora z koleri bywa czyrwona y barzo bolącz á rozſzerzaiącza ſie po ćiele.

F ℂ Też boleſci nog vzdrawia gdi ie vwarziſz z babką á pothim ſtłuczſzy przyłożyſz ćieplo na

G ℂ Też ſok iego zmieſzany z octem (nogi. piekielny ogień ktori bywa wezłonku wyćiągga y pſuie. Serapio powieda o tym.

Squilla.

Cebula zamorska. Wildezuicel.

ℂ Cebula myſza ieſt ćiepła y ſucha w trzećim ſtopniu: ieſt A
rzeczona Cebula myſza iże od niey myſzy zdychaią / albo wiem ma w ſobie nieiaką oſtroſc ogniſtą. y gorzkoſc też iey ieſt przyłączona z nieiaką ſłotą koſcią.

ℂ Ma moc przecinaiącą y palącą ytęż ro B
ſpuſzczaiącą wilkoſci grubych / ytęż przyćiągga nieczyſtoſci na wierzch / zachowawa ćiało od prochnienia y od zagniłoſci.

ℂ Pieczona cebula zamorska nietak ieſt ia- C
dowita / albo thęż gdi z octem bywa przyprawiona / dla tego iż ſnadniey wyćiągga nieczyſtoſci z dalekich á głębokich miejſc. Pieczona tedi cebula zamorska lepſza ieſt y mocy ieſt roż liczniejſzey niżli tak ſurowa / kto ią chce piecz / tedi miedzi węglem ma ią piecz w ćiaſto ią oblepiwſzy / á tak ią wſadźić w gorący piecz albo miedzi węgle.

ℂ Ocet ztęjto cebule myſzej tak bywa: skray D
cebulę w talerzyki / á potim vwiązawſzy każdy talerzyk niteczką albo wdziać na nić ony talerzęczki á zawieſić kędy w ćień iżeby tak wſchnęła przez trzydzieſci dni / á potim ie wezmi á włoż do ſzklenice á octu mocznego naley na one cebulę á zaſie wyſtaw na ſłońce iżby ſtało druaie trzydzieſci dni. Gdi tym octem wymyięż ſobie vſta / ſciska ſłabe dziąſła á vmocnia ie / á tak y zęby chwieiące ſie potwierdza / y zagniłoſci vſt wyczyſcia.

ℂ Thęż gdi vwarzyſz cebulę przerzeczoną z- E

miodem á z wodą/ á daß sie napić/ thedi głos czyni dobri y lekkosc w piersiach y żołądek posila czyściącz gi z nieczystosci/ melankolią j swie tego Valente° niemocz/ tak starim iako dziat kam oddala/ kamień też łamie w mecherzu/ y naprzećiwko zadußeniu ktore bywa z podniesienia maćice iest pomoczna ta cebula/ y denną bolesc wypądza y barwę zginęłą człowiekowi przywracza/ y wzrok posila.

D ¶ Też sok iey w vcho wpußczony/ słuch czyni dobri iakmiarz y na innych wiele niemocy iest to pomoczna cebula/ iedno kiedi sie wnęthrze rani albo rospadliny tedi iest ßkodliwa/ ale naprzećiwko opuchlinie y żołtey niemocy y paralizowi iest barzo dobra. Auicenna z Pandectą mowią.

E ¶ Thez oleiek z włoskiey cebule z przasnym miodem zmießany á na parßywą głowę pomazany/ włosy vraßcza/ y parchow niedopußcza.

F ¶ Ocet tey cebule ktori w aptekach maią/ na dychawicę y na kaßel iest dobri/ zagniłosci dziąsł goij w vsciech dzierżany.

G ¶ Nad ktorym domem ta zamorska cebula będzie zawießona/ iadowići chrobacy vćiekaią od domu takiego.

H ¶ Też gdi będzie ta cebula w winie vwarzona/ iest barzo dobre to wino/ bowiem posila wnętrznosci/ wątrobę zapaloną y zanieczyscioną czysci/ y bolesci wnętrzne vsmierza.

Sambucus.

Bez. Holder.

Capitulum 220.

A BEs iest ćiepły y suchy w trzećim stopniu/ ma moc otwieraiącą/ wypądzaiącą/ y rozganiaiącą/ ytez potu czyniącą.

B ¶ Listhy bzowe są wilkie/ gdi ie stłuczeß z octem á z oliwą á przyłożyß ich na swierzbiączkę albo na gnoisti lißay albo na twarz krostawą/ iest wielkiey pomocy/ á bowiem wysußa y rozpądza ony krosti/ á thak goij.

C ¶ Wonia tylko kwiatkow bzowych czyni bolenie głowy ludziem ćiepłego przyrodzenia iako są kolerici/ y krew z nosa pobudza.

D ¶ Też wino w ktorymby była warzona lawendula że bzem/ tedi to vino piterymę trawi ktora z zimney przyczyny pochodzi albo z słoney flegmy á nawięcey v ludzi ktorzy są zimnego przyrodzenia.

E ¶ Też oleiek z kwiatkow bzowych iest dobry wilkosciam zimnym panuiącym w suchych ziłach/ wonia tego oleyku/ aczkolwiek czyni bolenie głowy/ awßakoż rozpądza materią z ktorey bolesc pochodzi z głowy/ czyni też rumianosc na liczu gdi go kto często wonia.

F ¶ Liscie bzowe gdi będzie vuarzono z inßim iarmużem á będzie iedziono/ czyni stolce/ także j wierzchy bzowe czinią/ ktore może długo chować vsußone zatkawßy w garnczu/ á gdi potrzeba purgaciey tedi ich pożywać odmiękczywßy oliwą.

G ¶ Korzeń bzowy z korzeniem chebdowym w winie vwarzony/ opuchłym ludziem iest dobre lekarstwo: á zasie gdi ten korzeń będzie zbyliczą vwarzony w wodzie á na tym sie pani vsadowi ćiepło/ twardosc maćice odmiękcza ytez ią otwiera y nieczystosci z niey wypądza y czopek wywodzi.

H ¶ Sok iego iesth dobri naprzećiw o vkąßeniu psa wsciekłego/ y spalenie od ognia wyćiąga y goij.

I ¶ Też tenże sok czerni włosy y fistułę stula y inße rospadliny: á gdi sok iego zmießaß sko złowym łoiem/ á trochę soku wysokiego slazu a tim pomażeß bolące nogi/ bolesc vsmierza

a kiedi

83.

Capitulum. 219.

pem gorącym / vczyń maſc z ſoku roiownikowego / z oleyku rożane° / trochę wosku do nich przyczyniwſzy / á tak tey maſci przyłoż na mieſtce ſparzone iakoby trzećiego dnia po ſparzeniu / á ćiepło / trochę maſz they maſci przykładać na mieſtce oparzone / możeſz pierwey pomazać ſpalone mieſtce z czarnym mydłem z apteki ktore żową ſapo / á potim tą maſcią namaży á będzie lepiey.

D ¶ Też ſok roiownikow zaſtanawia krew z noſa / gdi nim czoło namażeſz y ſkronie y ſzyię wątrobę też możeſz namazać przymieſzawſzy kniemu trochę prochu czyrwonych ſandalow abowiem ieſt tho rzecz częſto doznana iż krew zaſtanawia ktora ſie z oſtrzywſzy zbytnie płynie noſem á nawięcey ludziem młodym.

Jeſt dwoiaki roiownik / ieden więthſzy á drugi mnieyſzy: więtſzy roſcie poſpolićie na mieſthczach na ktorych ieſt wiele czegły / á niegdi też roſcie na dachoch domowych.

Mnieyſzy roiownik roſcie poſpolićie na murzech albo na ſkałach / ten ieſth wilki á trochę ćierpnący.

E ¶ Też ſok roiownikow ieſt dobri na heriſipile / to ieſt na wrzedzienicę ktora z koleri bywa / czyrwona y barzo bolącz á rozſzerzaiącza ſie po ćiele.

F ¶ Też boleſci nog vzdrawia gdi ie vwarziſz z babką á pothim ſtłukſzy przyłożyſz ćiepło na nogi.

G ¶ Też ſok iego zmieſzany z ocztem piekielny ogień ktori bywa wczłonku wyćiąga y pſuie / Serapio powieda o tym.

Squilla.

Cebula zamorska. Wildczuicel.

A Cebula myſza ieſt ćiepła i ſucha w trzećim ſtopniu: ieſt rzeczona Cebula myſza iże od niey myſzy zdychaią / abowiem ma w ſobie nieiaką oſtroſc ogniſtą. y gorzkoſc też iey ieſt przyłączona z nieiaką ſłodkoſcią.

B ¶ Ma moc przecinaiączą y palączą ytez roſpuſzczaiączą wilkoſci grubych / ytez przyćiąga nieczyſtoſci na wierzch / zachowawa ćiało od prochnienia y od zagniłoſci.

C ¶ Pieczona cebula zamorska / nietak ieſt iadowita / albo thez gdi z ocztem bywa przyprawiona / dla tego iż ſnadniey wyćiąga nieczyſtoſci z dalekich á głębokich mieſtc. Pieczona tedi cebula zamorska lepſza ieſt y mocy ieſt rozlicznieyſzey niſzli tak ſurowa / kto ią chce piecz / tedi miedzi węglem ma ia piecz w ćiaſto ią oblepiwſzy / á tak ią wſadzić w gorący piecz albo miedzi węgle.

¶ Ocet ztejto cebule myſzej tak bywa: skray cebulę w talerzyki / á potim vwiazawſzy każ talerzyk niteczką albo wdziać na nić ony talrzyczki á zawieſić kędy w ćień iżeby tak vſchła przez trzydzieſci dni / á potim ie wezmi á łoż do ſeklenice á ocztu mocznego naley na ne cebulę á zaſie wyſtaw na ſłońce iżby ſt drugie trzydzieſci dni. Gdi tym ocztem myieſz ſobie vſta / ſciska ſłabe dziąſła á v nia ie / á tak y zęby chwieiące ſie potwier zagniłoſci vſt wyczyſcia.

¶ Thez gdi vwarzyſz cebulę przerze

miodem á z wodą/á daß sie napić/ thedi głos czyni dobri y lekkosc w piersiach y żołądek posi a czyściącz gi z nieczystosci/melankolią j swie ego Valente° niemocz/tak starim iako dziat ... oddala/kamień też łamie w mecherzu/ y ... ećiwko zadußeniu ktore bywa z podnie enia maćice iest pomoczna ta cebula/y den ą bolesc wypądza y barwę zginęłą człowie kowi przywracza/y wzrok posila.

¶ Też sok iey w vcho wpußczony/ słuch czyni dobri iałmiarz y na innych wiele niemocy iest to pomoczna cebula/ iedno kiedi sie w neth rze rani albo rospadliny tedi iest ßkodliwa/ ale naprzećiwko opuchlinie y żołtey niemocy y paralizowi iest barzo dobra. Auicenna z Pan decta mowią.

E ¶ Thez oleiek z włoskiey cebule z przasnym miodem zmießany á na parßywą głowę po mazany/włosy vraßcza/y parchow niedopu ßcza.

F ¶ Ocet tey cebule ktori w aptekach maią/na dychawice y na kaßel iest dobri/ zag niłosci dziąsł goij w vsciech dzierżany.

G ¶ Nad ktorym domem ta zamorska cebula będzie zawießona/ iadowići chrobacy vćieka ią od domu takiego.

H ¶ Też gdi będzie ta cebula w winie vwarzo na/iest barzo dobre to wino/bowiem posila w nętrznosci/ wątrobę zapaloną y zanieczyscio ną czysci/y bolesci wnętrzne vsmierza.

Sambucus.

Bez. Holder.

Capitulum 220.

Es iest ćiepły y suchy w trze ćim stopniu/ma moc otwie raiącą/wypądzaiącą/y ro żganiaiącą/ ytez potu czy niącą.

¶ Listhy bzowe są wilkie ie stłuczeß z ocztem á z oliwą á przyłożyß na swierzbiączkę albo na gnoisti lißay al a twarz krostawą/iest wielkiey pomocy/ á m wysußa y rozpądza ony krosti/ á thak Wonia tylko kwiatkow bzowych (goij. olenie głowy ludziem ćiepłego przyro ko są kolerici/y krew z nosa pobudza. wino w ktorymby była warzona la wendula że bzem/tedi to vino pite rymę trawi ktora z zimney przyczyny pochodzi albo z sło ney flegmy á nawięcey v ludzi ktorzy są zim nego przyrodzenia.

E ¶ Też oleiek z kwiatkow bzowych iest dobry wilkosciam zimnym panuiącym w suchych zi łach/wonia tego oleyku/aczkolwiek czyni bole nie głowy/ awßakoż rozpądza materią z kto rey bolesc pochodzi z głowy/ czyni też rumia nosc na liczu gdi go kto często wonia.

F ¶ Liscie bzowe gdi będzie vuarzono z inßim iarmużem á będzie iedziono/czyni stolce/także j wierzchy bzowe czinią/ktore może długo cho wać vsußone zatkawßy w garnczu/ á gdi po trzeba purgaciey tedi ich pożywać odmiękczy wßy oliwą.

G ¶ Korzeń bzowy z korzeniem chebdowym w winie vwarzony/opuchłym ludziem iest do bre lekarstwo: á zasie gdi ten korzeń będzie z bylicza vwarzony w wodzie á na tym sie pa ni vsadowi ćiepło/ twardosc maćice odmięk cza ytez ią otwiera y nieczystosci z niey wypą dza y czopek wywodzi.

H ¶ Sok iego iesth dobri naprzećiw o vkąße niu psa wsciekłego/y spalenie od ognia wyćią ga y goij.

I ¶ Też tenże sok czerni włosy y fistułę stula y inße rospadliny: á gdi sok iego zmießaß sko złowym łoiem/ á trochę soku wysokiego flazu á tim pomażeß bolące nogi/ bolesc vsmierza

a kiedi

á kiedi gy w vcho wpuſciß/ vſmierza boleſc vßu/ y pißczenie y chrobaki żabija. Serapio Auicenna y Pandecta powiedaig.

Salix.

Wierzba. Weden.

Capitulum 221.

A Wierzba ieſt drzewo zimne y ſuche w pierwßym ſtopniu: moc liſcia y ſkorek y owoczu wierzbowego ieſth ćierpngcza.

¶ Gdi vwarziß liſcie vierzbowe w winie przyloż vßy pieprzu trochę tedi ta ie wino kłoćie oddala.

B ¶ Woda albo vkrop w ktorimby było warzono liſcie wierzboue broni poczęćia paniam

C ¶ Też woda w ktoreyby był warzony wierzbowy owoc/ daie wſpomożenie ktori człowiek krwią pluie możeß weſpołek warzyć/ abouiem y ſkorki wierzbowe te włoſnoſc maią ktorą y liſcie z kwiatem.

D ¶ Też boleſci nożne vſpokaia woda ćiepła z wierzbą warzona.

E ¶ Też ług vcżiniony á potim liſcia nakładz weń nieczyſtą głowę naprawia y othręby z niey ſpądza.

F ¶ Też wilkoſc wodną ktora bywa miedzy ſkorą y miedzi drzewem/ á tak ta vilkoſc nieczi ſtoſc z oczu ſpądza y oczy poſila ćiemnoſc od nich odpądzaige.

G ¶ Teć ſok z wierzby rany ſpaia ſwieże/ ytez zaſtanawia z noſa płynącą krew.

¶ Popiołz ſkorek wierzbowych wyſuſża wſzelkie wilkoſci złe/ á kiedi gi zmießaß z babczaną wodką/ tedi biegunkę ktora bywa ze krwią zaſtanawia: á gdi z tym ſokiem zmießaß ocet á pomażeß brodawki albo gus iaki chceß/ rozpądza ie y traći/ y inße kroſti goi.

H ¶ Tenże ſok boleſci kthore bywaią w vßach vſmierza.

I ¶ Też gdi vwarzyß liſcie wierzbowe weſpołek y z ſkorkami á przyczyniß babki/ z bolum armenum (w aptece gi przedaią) á tey vodi kwartę w leieß wzadek przez kliſterę/ tedi czerwoną niemoc zaſtanawia mocznie.

K ¶ Też ſok wierzbowy w vßy wpußczony ćie płe/ ropę z nich wywodzi á wyſußa/ ytez rany goi wyſußaiącz z nich nieczyſtoſc ropy.

L ¶ Też gdi z ſamych liſtow vierzbowych vczi niß plaſtr/ krew zaſtanawia z kądbykolwie pli

¶ Też ſok z liſcia wierzbowego z wo (neka. dką wyſokiego mleczu á z trochą czukru zmießany/ w gorącey niemocy ieſt rzecz barzo dobra kiedi ſie iey kto będzie napijał/ ytez żołthą niemoc wypądza ta woda wierzbowa.

M ¶ Też liſcie wierzbowe chłodzi gdi go w koże naſcieleß/ Auicenna Serapio powiedaig.

Saxifraga.

Łamikamień. Steinbrech.

Capitulum 222.

A Łamikamień ieſt ziele ćiepłe y ſuche w thrzećim ſtopniu/ ieſt rzeczono to ziele łamikamień iż ma te włoſnoſc/ ma też moc roſpądzaiącą y vypądzaiącą vriny/ kamień łamie w mecherzu y w nerkach/ Też kto z boleſcią vrinę mieva albo ktho iey nie może mieć/ łamikamień wſpomaga.

B ¶ Też wino w ktorimby było warzono to ziele z naſieniem włoſkiego kopru/ piotruſżczanym/ wroblego proſa/ ieſt dobre pić naprzećiwko thym chorobam przerzeczonym/ oboiem

kolikam iest vżyteczne picie/á ktemu też proch z tego ziela w iaiu dany ku iedzeniu/ iest barzo dobri y pomoczny: albo vczyñ sirop tym obyczaiem ktori iest wietszey mocy na ty niemocy przerzeczone: Wezmi ziela lamikamienia/ polney dryiakwie/trlyczy/ każdego po garsci/ kwiatkow boragowych/ fiolkowych/ rozinkow drobnych/każdego z nich pol lota/ nasienia w loskiego kopru/piotruszczanego/opichowego/ wroblego prosa/hanyżu/ lakriciey/ każdego z nich po dwie dragmie/Ty rzeczy to iest nasienie masz przetlucz troche a potim warz w pol tory kwarthy wodi studzienney ażeby trzecia czesc wywrzala/ potim przecedz á oczukruy do brze / á tego sie napijay po trunkowi po ranu y na noc: A gdi iusz wypijesz ten sirop/tedi ve zmiesz the purgaciją na switaniu albo po pol nocy: Wezmi benedicte laxatiue/ dijafinicoonis/każdego po dwie dragmie/ kassiey swieżey pol vncij/ty lektwarze rospusc z vwarzeniem z wyklem á pospolitym ktore czynicie w aptece a vczyñ mi trunek / á nazaiutrz dla posilenia wezmiesz dijaciminum kolaczki też z apteki.

A gdiby żywot bolal albo ielita / tedi dijalteą pomazuy/ vznasz pomoc wielką.

B ☞ Też wino w ktorimby bylo vwarżono to ziele z kwiećiem bagniskowym/iesth dobre pić naprzećiwko zathkaniu y bolesci lewego boku gdzie iest sledziona/y wątrobe chorą wspoma

C ☞ Też iest barzo dobre wino naprzeći- (ga. wko opuchlinie/ gdi bedzie lamikamień wnim vwarzony z bagniskowym kwiećiem/ z korzeniem włoskie° kopru/z korzeniem sosnkowym z paluchami/każdego z nich wziąwszy po łoćie á przecedziwszy oczukruy troche á day pić po ranu trunek ćieplo.

Scolopendria.

Jeleni iezyk. Hikczczunge.

Capitulum 223.

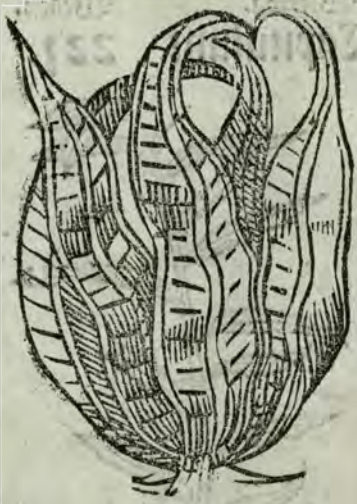

Jeleni iezik iest ćiepły wpierwszym stopniu á suchy wwtorim: ma moc przećina iącza y rospądzaiącza twardosci sledziony. A

☞ Ma w sobie nieiaką ćierpnosc z gorzkoscią á z tądże iest vżyteczne sledzionie azwlaszcza z ocztem/á nawiecey w winie vwarzony z bagniskiem/á tego sie wina napijać ma po ranu ćieplo przez kielko nie dziel/ abowiem twardosc sledziony rospędzi y grubosc iey scieńczy. Tho ziele roscie na gorach ale przy wodach. B

☞ Gdi bedzie liscie ieleniego iezyka z liscim wysokiego slazu vwarzone w winie / á potim przyloż na sledzione dla posilenia iey. C

☞ Też wino w ktorim bedzie vwarzony ieleni iezyk z piotruszką/vrine obficie wywodzi/też szczkawke oddala wino vwarzone z mietką/ z ielenim iezykiem/ á gdi gi vwarzysz w winie z mleczem wysokim/żoltą niemoc vzdrawia. D

☞ Też vwarzony z lamikamieniem zielem kamień wypądza z nerek y z mecherza. E

¶ Niekthorzy lekarze powiedaią iżeby plod psowal paniam á bronil poczęcia ktoraby gi przy sobie na szyi nosila. Rostą też ty to iezi F

ki na

twierdza y wątrobę/ vstkam żołądkowym iest barzo dobra/ ma też moc oćieraiącą z powieści Serapiowey/ ytez trawi wilkości złe w głowie y w piersiach/ a zwłaszcza spica indica ma tę moc.

C ¶ Też włosności Diascorides powieda być tey to spica nardi/ iż gdy vczyniß z niey knoth przyczyniwßy mumiey á trochę oleyku rożanego/ á włożyß gy w miestce taiemne na noc tedi zastanawia chorobę przirodzona paniam wysußaiąc złe nieczystości w maćicy kthoreby miały wychodzić.

D ¶ Też iest dobra naprzećiwko kordiace/ y naprzećiwko omdlewaniu/ y naprzećiwko zapaleniu wątroby/ y na żołtą niemoc/ y naprzećiwko bolesciam krzizowym j nerczanym/ á gdi ią vwarzyß w vodzie w ktoreyby pani siedziała ćiepło/ tedi wrzedzienice ktore bywaią w maćicy wykorzenia.

E ¶ Też iest dobra komu włosy padaią z głowy albo ze brwi/ a ktemu włosy rosci.

F ¶ Też dobri na oczy proch iey z tuciją zmießany/ z rożaną vodką/ á z te° vczyń plastr na oczy.

G ¶ Też ktho ma mdły mozg/ posila gi iedno sama wonia tey to spiki: á oleiek iey naprzećiwko głuchosci iest dobry/ kthora głuchosc z zimnych wilkosci pochodzi.

H ¶ Wino w ktorymby była warzona spica nardi/ otwiera zatkanie sledziony y wątroby.

I ¶ Jest też oleiek dobri na członki paraliżem zarażone/ ytez na bolesci członkowe/ Auicenna/ Serapio powiedąią.

K ¶ Też gdi będzie spica nardi wług włożona tedi rostą włosy od onego sługu/ j vmocznia włosy niedopußczaiąc ym lesc.

L ¶ Też oleiek spica nardi iesth woniaiący/ á naprzećiwko podogrze to iesth bolesciam nog barzo dobry mażącz ie.

Spica celtica.

Spika Rzymska. Romiß spika.

Capitulum 227.

A Rzymska spika/ to iesth spica celtica ktora roscie w Syrij iest ćiepła y sucha/ ma listy dlugie ktorey barwa ma sie k czerwonosci á ma kwiatki żołtawe/ Lepßa iesth swieża

maiącza wonią/ gęstych korzeni á twardych ku łamaniu. Korzenie/ kwiećie y gałęzie wchodzi w lekarstwa/ bo w korzeniu j w kwiećiu w gałąsach iest obfitosc woniey.

B ¶ Wino w ktorymby była uarzona spica celtica/ vrinę pędzi/ a iest dobra żołądkowi gdy ią vwarzyß z piołynem.

C ¶ Też iest dobra spica celtica vwarzona w wodzie prostey naprzećiw wrzodom gorącym wątroby/ to iest naprzećiwko żołtey niemocy/ y komu sie żołądek rosciąga.

D ¶ Gdi ią kto pije z winem/ iest dobra na bolączki sledziony y na bolesci wßytkiego zywota nyrek y mecherza.

E ¶ Ocet w kthorymby była vwarzona spica celtica/ iest lekarstwem naprzećiwko vkąßeniu wężowym y inßych iadowitych zwierząt/ ytez zbytnią chorobę paniąm zastanawia. Wchodzi thez w masci gorące/ á ma wielką moc ku wiele chorobam vleczeniu.

F ¶ Każda spika ma thę moc/ iż wątrobę y sledzionę wspomaga/ też maćicę w iej chorobach wßelkich gdi sie w niey pani parzyć będzie/ ytez zbytnie ćieczenie przyrodzonych wilkosci zastanawia.

G ☞ Ta spica celtica iest ćiepleyßa nißli montana/ á są sobie podobne w włosnosciach/ iedno iże celtica więcey pędzi vrynę j iest lepßa żołądkowi/ Serapio z Pandectą powiedaią.

Serpillum.

Maćierza dußka. Quendel.

Capitulum. 225.

A Maćierzadußka iest zagrzeuaiącza y wysußaiącza w trzećim stopniu: Jest dwoiaka iedna domowa á druga lesna. Domowa tha sie sciele po ziemi - ale lesna roscie ku gorze: Ma moc vrynę pędzić/gdi sie z niey vwarzoney wodi napijeß/y naprzećiwko iadom albo też plastr vczyniwßy stłucz to ziele á przi łoż na miestce vkąßone.

B ☞ Gdi vwarzyß maćierządußkę w wodzie/ á trochę oleyku rożanego przyczyniß/tym głowę bolącza łupaiącym bolem vleczyß/ ytez pamięć zginęłą naprawiß / y zawraczanie głowy oddaliß.

C ¶ Też ocet w ktorymby była warzona maćierzadußka/wraczanie ktore ze krwią bywa zastanawia.

D ¶ Też vino wktorimby była vwarzona maćierzadußka/iest dobre tym ktorym omdlewanie przychodzi/ytez tym ktorym iest rzezak á zćießkoscią vrynę miewaią/á tak y kamień z nerek y z mecherza wypądza: albo thez vczyniß plastr z tey to maćierzeydußki z vcztem á tego przyłożyß na miestce vkąßone od pczoły albo od osy/bol y opuchlinę oddala.

E ¶ Też zatkanie wątroby y opuchlinę iey wypądza.

F ¶ Też ocet w ktorymby była vwarzona maćierzadußka/iest dobre tym ktorzy maią ochrapienie w gardle y ćießkosc w piersiach/ Pandecta powieda o tym.

G ¶ Auicenna mowi/kiedy krowy często iedzą maćyerzą dußkę/ w miasto mleka krew z nich wydoiß.

H ¶ Też gdy vwarzyß maćierządußkę z korzeniem kosaćczowym w wodzie/ á potym oczukrowawßy tego sie wina napijeß/ tedy flegmę lipką z piersi czyści y zgagę vsmierza/ żołądek posila - też vrynę y przyrodzoną chorobę białym głowam pędzi/ bowiem ma moc subtilizuiącza/rospądzaiącza/y otwieraiącza.

I ☞ Liście y kwiathki są dobre ku lekarstwu/á nawiecey gdi ie zaßyjeß w płoćienny worek á zagrzeieß w garnczu/ á potym przyłożyß ćiepło na głowę/ábowiem rymę y wilkosci złe w głowie trawi.

K ¶ Też wino w ktorymby było vwarzono to ziele z sokiem lakryciey/iest dobre naprzećiwko kaßlowi.

L ¶ Też wino w ktokymby było vwarzono to ziele z hanyżem/ iest dobre naprzećiwko bolesćiam żołądkowym ktore przychodzą z wiathrow ostrych/Plateari⁹/Pandecta/ Serapio powiedaią.

Sandix.

Vrzeth.

Capitulum 229.

A Vrzeth iest ziele ktorym sukna farbuią błękithną farbą zagrzewa y sußy mocznie. Plinius we trzydziestych á w piątych xięgach piße/ pokosth z rubriką zmießany á

przysmażony/czyni farbę tego ziela vrzetu.

B ¶ Vwarzone to ziele w wodzie/ zatwierdza żywoth.

C ¶ Nasienie iego na proch stłuczone á z octem ku piciu dane/ zastanawia szczkawkę mo-

D ¶ Sok tego ziela z winem albo zvo (cznie. dą przywarzony/ twierdzi żołądek/ takież też y wątrobę posila: mecherz słaby kthory vryną niemoże yatrzymać vmocznia.

Samsucus.

Haiseth auch maioran wilder.

Capitulum. 230.

A Jesth tho ziele gałeziste ktore sie sciele po ziemi/ listu iesth małego á okrągłego białey lebiodce podobnego.

B ¶ To ziele iest gorzkie y zagrzewaiące/ na każdą opuchlinę zatwardziałą ytez na trapienie wnętrzne iest barzo dobre.

C ¶ Też ktho ma zadzierżenie wodi/ y kogoby niedzwiadek vijadł/ iest lekarstwo osobne w vinie vwarzone á na czczo pite.

D ¶ Takież thez y bolesci gryzienia wnętrzne oddala z winem wziete/ ythez puchlinę leczy/ przez vrynę wodę z żył y ze wszego żywota pę-

E ¶ Też sok z miodem przasnym zmie (dzącz. szany/ sine miestcza zgładza gdy tym ciało sinoscią zarażone namażesz.

F ☞ Też gdy sok tego ziela z octem á z oliwą zmieszasz/ iad niedzwiadkow mocnie zrany vyciąga przyłożone to lekarstwo na ranę.

G ☞ Też bolenie pol głowy z flegmy i zmelan koliey vsmierza/ gdi to ziele w wodzie będzie vwarzono á tą wodą ciepło głowę będziesz naparzać/ albo sok wyciśniony z tego ziela ciepło w nozdrze wpuszczony á zacisnąwszy nos chwilkę zadzierżysz/ á potym masz nos wysiekować aby nieczystosci przerzeczone z głowy wychodziły.

H ¶ Też białym głowam ich rzecz przyrodzoną pędzi/ gdy czopek z bawełny będzie vczyniony á w tym soku będzie rozmoczony/ á tam w taiemne miestce na noc każesz włożyć.

I ¶ Też sok tego ziela ciepło w vcho wpuszczony/ szumienie y bolenie vszne oddala/ ytez naprzeciwko swiętego Valentego niemocy/ i naprzeciwko paralyżowi iest wielkiey mocy.

Senecion.

Przymioth. Pronkressen.

Capitulum 231.

A Przymiot iest ziele ktore iesth rzeczono po łacinie Senecion/ iakoby napierwey niszli ktore insze ziele zstarzeie sie: Roscie pospolicie na murze albo na starych domiech/ iako są pustki/ list ma zielony y gęsty.

Diascorides/ Przimiot ziele roscie na dachoch y miedzy opoką/ na samych wierzchołeczkach tego ziela wyrastaią głoweczki iakoby na wie

P rzbie

rzbie iedno iż mnieysze.

B ¶ Włosnosc tego ziela iest zatwierdzaiącza á mało sie niezgadza włosnosciami swoiemi z babką zielem/bo też list ma chłodzący y oziąbiaiący iako y babka.

C ☞ To ziele stłuczone samo á przyłożone na odławienie suchych żył/potwierdza ie y spaia/mosznę miękką zapaloną chłodzi/stłukszy tho ziele á zvinem zmieszawszy j przyłożyć na mie

D ¶ Też listy tego ziela stłuczone á zwie (stce. przowym szmalcem zmieszane/rany ćiete goij przyłożywszy tego na ranę/ytez bolenie żołądka/biodr/suchych żył y członkow nożnych vsmierza ta masc przerzeczona dla mocy te° zie

E ¶ Korzeń tego ziela nikczemu nieiest (la. vżyteczny/ale kwiat iego przetłuczony trochę namocz w winie białym przez szesc godzin/ á ktho ma bolenie w stolczu albo w mosznach/ma moc niepospolitą leczyć bolesci y ogień vyćiągaiącz.

Simphicum.

Walwurcz.

Capitulum 232.

A Diascorides / Simphicum roscie na twardych miesthczach / gałąski ma podobne lebiodce/á vierzchy podobne zielu ktore w Polszcze nieroscie Timus/gałęzie tego ziela iest twarde á woniaiące/smaku słodkiego/korzeń ma podługowaty trochę przyżołć á iest miąsszy iako palecz: Ktory ma taką mocz/iż gdi będzie włożony do garncza gdzie mięso wre/sztuki wespołek spaia y zraszcza.

B ☞ To ziele w pićiu iakimkolwiek zadane/po społu stolce czyni ytez wraczanie.

C ☞ Na scijatikę iest dobre w wodzie vwarzone á pothym klisterą w człowieka wlane/ paniam przyrodzoną niemoc pite wywodzi mocznie/ytez vmarły płod y żywy przed czasem z żywota wyrzucza.

D ¶ Też simphicum wmiedzie vwarzone/pierst czysci y wolne oddychanie czyni/ á korzeń iego vwarzony w wodzie rzecz przyrodzoną białym głowam / y czerwoną biegunkę zastana-

E ¶ Też z ocztem á z miodem vwarzo- (wia. ne simphicum/ bolenie y strzekanie bokow leczy/á samo ziele mastykowane / pragnienie y bolenie vst ktore bywa dla rospadlin oddalarane spaia y bliznę czyni/ytez kłoćie w żywoćie przyłożone vsmierza.

F ¶ Jest też drugie simphicum rozne od tego pierwszego/á tak też y imię ma Pithen rzeczone/pręt ma chropawy á ostri / na dwa łokćia wzwysz roscie / wnątrz albo w posrzodku tego pręta niemasz drzenia/ na thym zielu Pithen rzeczonym list wąski chropawy á przedługowaty na podobieństwo wołowe° iezyka/kwiat ma słodki/korzeń czarny z wierzchu á biały wnątrz/klijowaty/ też iest barzo dobry tym ktorzy krwią pluią y rany goij mocznie.

Soldanella.

Capitulum 233.

To ziele iest podobne kopytnikowi w lisciu / iedno iż iesth mnieyszego listu niszli kopytnik/roscie na gnoistych miesczach/iest ziele zagrzewaiące y oćieraiące dla osthrosci swey słoney.

A ☞ Soldanella ma niepospolitą moc wyuodzić z żywota człowieka opuchłego vodę żołtą z kthorey człowiek puchnieie y żołćieie: á tho czyń tym obyczaiem/Vsuszywszy liscie tey soldanelle/stłucz w moździerzu albo w donicy zwierć á z tego vczyń proch/á tego prochu daway na ieden raz czo dwa złota albo pięć połgroszkow ważą / z mleczową/ z podrożnikową

wodká ćiepło na świtaniu/iesth niepospolitey
D mocy w tey niemocy puchlinie kthorą po łaći-
nie zową Idropisis.
C ¶ Też Isaac lekarz pisze/iż soldanella iesth
ziele podobne wszy swiniey tak rzeczonemu zie
lu/iest ćiepłe y suche/ ma włosnosc trawić w-
żołądku sprochniałe wilkosci z ktorych rzyga-
nie pochodzi/wątrobę posila y zagniłe wilko-
sci z niey y z żył ktore mesaraicas zową wypą
D ¶ Warzenia na ogniu nie ćierpi/ale Dza.
proch z liscia iey vczyniony ma być dany czo
poltora złotego albo czałe dwa zawążą/y vry
ne pędzi/ wszakoż więcey stolczmi żołtą á zag-
niłą wilkosc z człowieka purguie/ Powiedaią
niektorzy iżby w Polszcze roslo.

Sertula.

Capitulum 234.

A Ziele tho wzrostem podobne
Zwończowi/ powiedaią le-
karze iżeby w mocy było po-
dobne Ozance mnieyszej:
Iest przyrodzenia goracego
y suche° w wtorym stopniu
listeczki ma drobniuchne á poczerniałe około
preta/kładzie ie po ziemi/á na wierzchu mie-
dzi listki ma pozołćiały kwiatek/ á w miesiącz
kych miewa nasienie szare garbate/ listki bia-
łey zielonosci ku sosnce podobne ale mnieysze
á woniaiące: ma moc suche żyły posilać/ytez
tym ktorzy dnę ćierpią w stawoch iest dobre to
ziele/Warzyć ie z rutą/z szałwią/á to pić/te-
dy otok wszelki rozpądza/niedostateczność oczu
naprawia/twarz z flakow czysci/bolesc po kos-
ćiach vsmierza.
¶ Też vwarz to ziele tak y z głąbim/á wtim B
gębkę maczay á przykładay na oćiekliny: gdy
ie kto sobie w boty kładzie zachowawa nogi od
dny nogi w nim myiąc z chebdem/z babką/po
sila żyły y przeguby nożne.
¶ Gdy tego ziela nakładziesz w woreczek/ á C
przyłożysz na czoło/reme wysusza/ mozg posi-
ła: kthoby omieniał z iakieykolwiek przyczyny
albo od wiatru/albo w zabićiu powietrza/wa
rzyć to ziele z lawendą/z szałwią á dać pić.
☞ Też ktoby powietrzem był zarazon/to iest D
kogoby szlag zabił/ maią mu ogolić głowę/ á
tho ziele rozmoczywszy w winie á przygrzać
przed ogniem/á tak tim ćiepło głowę okładać
á przyłożyć na to czapkę zagrzawszy ią/á vczi
niwszy proch z piretrum/z imbieru/ z ziela kto
re zową anielski trank/ ten proch w nos wst-
rzykać iżby kichał/thym każdemu człowiekowi
powietrzem zabitemu możesz pomoc.

Spongia marina.

Morskie bdły. Merschwam.

Capitulum 235.

Bdły morskie są dwoiakie/
Jedny są pobielałe abo sza
re gęste małe dziurki maią
ce to iest samiec/Drugie są A
vielkich dziur á rzadkich/á
to iesth samicza: Thy bdły
maią w sobie kamyczki á są barzo skalubowa

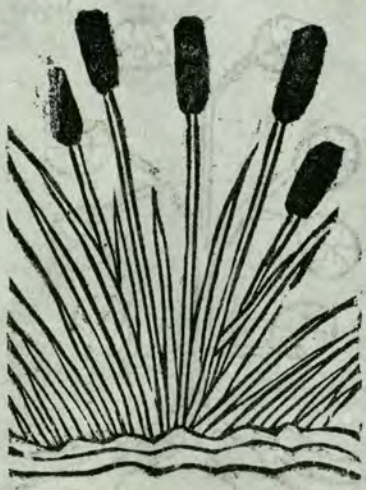

te: Ta bdła poki ieszcze swieża na vżyteczniey sza iest/bo w niey ieszcze trwa moc ktorey uaby ła w morzu/gdi długo leży tedy iuż ona mocz mieni sie/ á tak gdy ma być ku potrzebie brana w ługu ią trzeba omyć: Ma moc zagrzewać w pierwszym stopniu á wysusza podle wtorego stopnia barzo.

B ¶ Też moczą swą rany spaia y zpieka/ zathwiera żyły gdy omoczy w czerwonym winie á na ranę swieżą przyłoży/krew zastanawia.

C ¶ Kamień ktory w nich nayduią/ma mocz kamień łamać w człowieku/bolączki nie zebrane rozgania/zebrane y przepukłe wysusza/ y wrzody (gdi ią w vinie omoczy á przykłada) zastatzałe y wodnosci ich wysusza.

D ☞ Też proch tey bdły (gdy ią na proch spali) krew zastanawia/z oczu nieczystosci sciera Knot gdi vdziałasz z tey bdły á w ranę włożisz ktoraby sie zwarła/rozszerza ią.

Spaltua fetida.

Pałki albo Rogozie. Waierkolben.

Capitulum 236.

A Maią list Pałki iakoby kosaćiecz ale dłusszy/w posrzod listu preth długi/ á na wierzchu preta iest pałka czarna/ na stawiech y na iezierzech roscie.

B ¶ Sok thego ziela flaki białe z ćiała sciera mocznie/Vdziałać masc z pałek z iaskrem/z paluchy/ grynszpanem palonym/zstarem sadłem/á thym sie mazać á lisciem babczanym z wierzchu okładać.

C ¶ Korzeń tego ziela kosci złamane zraszcza. Czo sie tycze lekarstwa z tych pałek/ o korzeniu masz rozumiec nie o pałkach kthore na wierzchu są/ani tez o lisciu.

Sapo.

Mydło. Zaphen.

Capitulum 237.

A Mydło zagrzewa/czysci/ocziera/miekczi/rozpuszcza/wrzody y bolączki pod nim sie zbieraią/otoki miekczy: stłucz ie z mąką fenu greci/zmąką lnianego siemienia/ á tym ćiepło okładać/ azwłaszcza Weneczkie mydło

sienie ieszcze iest wietszey mocy ktemu ktore z wierzchu na ciało przyłożone gryzie ciało tak barzo iże skore przeiada do żywego dla swey z bytniey gorączosci/ale w płokaniu vst azwłaszcza z ocztem nicz szkodliwszego nieczyni iedno czo y korzeń.

C ¶ Nasienie thego ziela stłuczone w możdżerzu á z oliwą zmieszane/ w osy wymiata z ciała gdzie tym będzie namazano/ a gdi tho namazanie po kielko kroć będzie vczyniono / tedy na onym miestczu włosy rosc niebędą/ tak iże ono miestce zawżdy będzie gołe.

D ¶ Też toż nasienie stłuczone na proch z mlekiem onym ktore z thegoż ziela wypływa rozmaciwszy możesz troche oliwy przylać/ tim namaży brodawkę kielko razow/ spędziß ią precz z ciała/ takież y parchy v dzieci na głowie/ y krosty swierzbiące tym namazuy y na insze krosty/ na aperturi iest dobra masc/ iako na Cancer/ na fistułę/ na carbonculus y na insze aperturi y bolączki.

E ¶ Też nasienie thego ziela y takież liscie gdy będzie wrzuczone do stawu/ tedy ryba ktora onego zakusi liscia albo nasienia/ każda zemdlawszy na wierzch wody wypłynie á vciekać niebędzie mogła. Miedzy siedmią rodzaiem te° ziela namoc nieysze iest Caricias tym imieniem greczkim nazwane ktore na kamieniu roscie nawzwyß na dobrą piądz y na palecz/ czerwonoscią nakrapiane na niektorych miestczoch/ korzeń ma nie cienki y nie gładki/ potym ma moc troche mnieyszą. Eliostrophos drugi rodzay tego ziela Arabskim ięzykiem. Trzecie zową po greczku Carsites. Czwarte Paralios etc. Wszytki rodzaie te° ziela Titimallu mleko z siebie wypuszczaią/ á zagrzewa to ziele y wysusza w czwartym stopniu iako Galenus pisze na miestczu przerzeczonym.

Timus.

Dziecielina.

Capitulum. 244.

Dziecielina po łacinie Timo ktorym Diascorides pisze/ iże iest ziele ku drzewu podobne/ maiące list wąski podługowaty/ na wierzchu samego ziela głowecki wyrastaią tak iako widziß wymalowane/ iesth ziele galeziste twarde gałąski maiące/ kwiath tego ziela iesth brunatny/ roscie na kamienistych miestczach/ Plinius. Timus/ to iest dziecielina ma być zbierana w ten czas kiedi kwithnie á ma być w cieniu suszono. Tenże Plinius pisze iż iest dwoy rodzay tego ziela/ Jeden ma korzeń twardy iako drzewo á rosie na gorach/ iest wietszy vżytecznosci/ Drugie iest ciemney kwiatu ciemnego/ to też mało iest czo podleysze nißli pierwsze. A

¶ O ktorym Diascorides pisze iże ma moc zagrzewaiącą/ sciskaiącą/ á dla tego tym ludziem ktorzy są chorych oczu iest vżyteczne ziele ku pożywaniu/ abowiem posila zołądek/ y wzrok wyiasnia. B

¶ Też proch z tego ziela z ocztem á z oliwą C

pity/flegme stolczmi wypądza: W wodzie v
warzone á potym miodem albo czukrem oslo
dzone/dychawicznym ludziem/ y thym ktorzy
hrobaki glisty maią w sobie/iest dobre ku piciu
Łożysko y vmarły płod z żywota paniam vy
D ¶ Też krew zsiadłą rozpądza/tarn (miata.
y inszą rzecz ktorąby sie człowiek zakłoł wyciąga
z ciała/stłukszy ie na proch á z zaieczym sa
dłem y z mąką ięczmienną na miestce zakłotę
przyłożyć na noc.
E ¶ Takież też y Constantinus lekarz pisze/ iż
to ziele iest zagrzewaiące y wysuszaiące w trze
cim stopniu/flegme z piersi purguie/á tak na
dychawice iest dobre/y zatkanie żył wyczyscia.
F ¶ Auicenna thakież o nim pisze/ iż nie tylko
flegmą ale y kolere z ciała człowiecze° wywo
dzi. Rado to ziele roscie na płonistych mie
stczach przy wodzie.

Trifolium.

Konik. Klee.

Capitulum 245.

A KOnik iest ziołko pospolite/
iest rzeczono po łacinie Tri
folium to iesth w etrzy listy
rostące. Serapio pisze dwo
iaki konik być/ ieden domo
wy/drugi polny albo lesny
ten iest wzwysz na trzy piedzi/rozgi z niego ge
sto vyrastaią/á na samych wierzchoch v rozg
listy wyrastaią. Nasienie ma podobne fenu
grekowemu iedno iż drobnieysze. Domowy ko
nik ktory na ogrodziech y na łąkach roscie dro
bno wszytko też we trzy listy/ten iest mnieyszy/
á on pierwszy wietszy/ ktory oziebiony żołądek
zagrzewa/wiatry w nim trawi.
¶ Wodka koniku wietszego vsmierza kłocie B
w żywocie/ytez bolesc oddala ktora bywa gdy
kogo niedzwiadek vije/gdi oną wodką bedziesz
ciepło maczał miestce/ y nasienie iego też tho
może vczynić/abowiem iest mocznieysze niszli
¶ Też konik wietszy y mnieyszy bolenie (list. C
moszen j macice vsmierza/puchliny broni nie
wymownie ktorą zową po łacinie Idropisis.
¶ Też list iego w oczcie vwarzony/iest dobri D
on ocet pić ludziem kthore wąż albo iaki inszy
iadowity hrobak vije/ytez febre terciane leczy
tym obyczaiem/ trzy listki iego albo trzy ziarn
ka iego z winem wypite po kiełko razow/iest to
rzecz doswiddczona.

Tribulus.

Oseth. Distel.

Capitulum 246.

DSeth iest dwoj/ieden suchy
drugi wilgotny ktory roscie A
około rzek j nad samemi rze
kami tak jż liscie iego po vo
dzie sie sciele/ Preth ma na
wierzchu miąsszy á ku koń
czowi cienki ktory ma na sobie ostre á cienkie
tarnie: ale suchy á domowy oseth/ ten wyso
ko roscie á barzo kole. Nasienie obudwu iesth
twarde/ włosnosci oziąbiaiącey/ cierpnącey/ y
wysuszaiącey. Diascorides/Auicenna iedna
ko sie w tym zgadzaią/a czołwiek niektorzi po
wiedaią domowy być ciepły y suchy w pierw
szym stopniu subtelnieyszy niszli wodny.
¶ Galenus/Nasienie ostowe kamień wner B
kach kamie/puchliny/thwardosci y nadyma
nia rospądza.
¶ Też sok ostow z miodm przasnym zmiesza C
ny/dziąsła czysci y czuchnienie z vst oddala.
¶ Thez sok przerzeczony iest dobry na oczy- D
ktorego

one wodę á moczno wyćisną przez sito/ á białego czukru z tą wodą zmieszaią/ á tak czynią syrop: Albo też wyćisną sok z kwiatkow fijołkowych á z czukrem zmieszaią/ á tak sie zstaie syrop/ Oleiek fijołkowy tak bywa/ Gdy vwarzysz fijołki w oliwie/ á ten oleiek iest dobry naprzećiwko zapaleniu wątroby gdy thym oleykiem namażesz wątrobę.

B ¶ Też bolesc głowy vsmierza/ gdy tym oleykiem namażesz skronie/ y sen czyni.

C ¶ Syrop fijołkowy ma moc odmiękczaiącą/ zaziąbiaiącą j odwilżaiącą/ á przeto iest dobry w gorących febrach/ iako w tercijanie/ w vstawiczney febrze, Confekty też fijołkowe takiesz czynią iako y rożane/ to iest/ Zsiekawszy drobno kwiatki fijołkowe nakładz ich w scklenicę á czukru nasypawszi wystaw na słończe przez trzydziesci dni iżeby sie tak długo stoiąc vkisiał.

D ¶ Thez fijołki starte á przyłożone na wrzedzienicę/ bolesc vsmierzaią,

E ¶ Też gdi vwarziß liscie fijołkowe w vodzie á tą wodą ćiepło vmyiesz nogi themu kthoby miał gorączkę/ takiesz na czoło y na skronie v czyniß z tego tho liscia plastr/ sen słodki będzie miał chory,

F ¶ Też gdy kwiatki fijołkowe z liśćiem wespołek/ z boragiem y z łaktuką vwarzysz w mięsie á tego będziesz pożywał/ iest dobri pokarm tim ktorzy gorące niemocy maią/ iako są febry ćieszkie/ dla tego iże chłodzi y serce ożywia:

G ¶ Też kto ma bolące á czerwone krosty/ tho iest swierzb/ fijołki vwarzone w wodzie pomagaią gdy tym obłożysz krosty/ vznasz pomoc.

H ¶ Thez wonia kwiatkow fijołkowych (albo sok z nich wyćisniony/ kthorym gdy pomażesz głowę bolącą) bol vsmierza ktory z gorącey przyczyny przychodzi.

I ¶ Też gdy vwarzysz kwiatki fijołkowe z kręczonym czukrem á tego będzie pożywał then ktoby miał ćieszkosc w piersiach/ ytez tym ktorzyby mieli pleurę w boku/ ytez w piersiach ktora zową peripleumonia/ iest rzecz pomoczna.

K ¶ Też iest dobry ten czukier fijołkowy thym ktorzy maią bolesc w żołądku z nadymaniem

L ☞ Też syrop fijołkowy iest dobry bolesciam krzyżowym y nerkowym/ vrynę też obfi[illegible] y wodzi y kolerę ostrą. Auicenna/ Platearius powiedaią,

Virga pastoris.

Polna szczeć. Kartel.

Capitulum 251.

A Iest Polna szczeć mocy zaziąbiaiącey y wysuszaiącey w trzećim stopniu/ Korzeń tego ziela ma włosnosc wysuszaiącą w wtorym stopniu/ á iest dwoiakie/ samiec (y samicza.

B ¶ Sok thego ziela z blaywasem zmieszany/ wysusza fistuły to iest rany trudne ku zagoieniu/ ytez emoroidy wnętrzne z ktorych wychodzi krew z inszemi wilkosciami.

C ¶ Też hrobaki ktore bywaią na wierzchu tego ziela naydowane to iest w głowkach iego/ gdy będą zawiązane wrzemień albo w zamesz a to zawies na szyię temu ktoby miał quartane to iest zimnicę kthora bywa przez czwart[illegible] dzień/ abowiem od tego przestaie zimnic[illegible]

¶ Też ma moc odpądzaiącą wstec[illegible]

ſci y ciała roſzczącą/ zapalenie vſth żołądkowych chłodzi.

E ¶ Tez vino wktorimby była vwarzona polna ſzczeć/żołądek poſila y boleſc iego oddala/ awſzakoſz na to ieſt lepſzy kozłek zwłaſzcza korzenie iego z maſtiką vwarzone w winie.

F ¶ Thez naprzećiwko ćieſzkoſci pierſi y boleſćiam ich/ kozłek vwarzony z koſaćczowym korzeniem/z lakrycią/z dragantem ieſt barzo dobre pić/ bowiem czyſci pierſi z flegmy grubey lipkiey/ytez na ſuchy kaſzel ktory z zimney przi czyny bywa/ieſt vżyteczny.

G ¶ Tez naprzećiwko wyſuſzeniu wilkoſciam maćice/vwarz polną ſzczeć z bylicza/z kozłkiē/ á w thym rozmoczywſzy gębkę ćiepło przykładay na maćice.

H ¶ Tez naprzećiwko zatkaniu ſledziony y vątroby/warz polną ſzczeć z kozłkiem/z kwiećiem bagniſkowym/á to day pić po ranu. Pandecta/Diaſcorides/Auicenna o tim powiedaią

Vſnea.

Mech. Mieſz.

Capitulum 252.

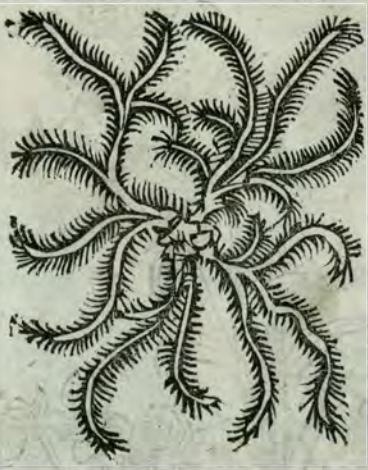

NA drzewiech Mech poſpolićie roſcie/ iako na dębowym albo na laskowym ytez na kamienioch/ á ieſt laskowy na lepſzi: Mech laſkowy voniaiący ieſt á ſwiathły / ale ćiemny y czarny ieſt gorſzy: Smak ma mieć w ſobie ćierpnący miernie/ Druga ma włoſnoſc roſpądzaiącą/odmiękczaiącą azwłaſzcza laskowy. Mniemali niekthorzy iżeby był ćiepły w pierwſzym ſtopniu á ſuchy wwtorim A

¶ Plaſtr vczynion z tego mchu á z oliwą/ ieſt dobri na zamilknienie y ćierpnienie żył ſu B

¶ Liſcie pokrziwiane ſtarte z mchem (chych zaſtanawia krew. C

¶ Tez ma moc ſcienczaiącą y miękczącą/ Mech dębowy biały dobry ieſt/ ale czarny ieſt zły/boleſci maćice vſmierza vwarzony w wodzie/á nad tim ma pani ſiedzieć/ vielką iey pomoc daie. D

¶ Mech dębowy włożyć do wina á to vino pić/drzemanie y ćieſzkie ſpanie odeymuie: w winie gi vwarzyć á w tim maczać gębkę á na brzuch kłaſć prawie na żołądek ćiepło/tedy żołądek poſila: Na pępek przykładaiącz takieſz czerwoną niemoc zaſtanawia. E

¶ Tez mech leſny toż działa/ oćiekłoſci roſpądza/zmazy na ćiele ſciera/ żołtą niemoc leczy/rymie ſpadać na doł nieda ſwoią ćierpnoſcią y ſuchoſcią: miękkoſc á ſłaboſc ćiała zthwardza/mieſtcza twarde miękczy y bolączki/y twardoſc przegubow. F

¶ Tez ſerce poſila á drżenie iego oddala: G

wzrok

wzrok swym scieranim czysci - w boty gi klasc
á na nim chodzić dobrze bo smrod z spar odda
la/pod czas też y nogi myć/wielkie vlżenie no
gam czyni azwłaszcza po zchodzeniu.

Valeriana.

Kozłek. Baldrian.

Capitulum 253.

A Kozłek iest cienk
stopniu á s
kiez/ma
nardi/
nych
stw
był polskim narduse
lekarstwa wchodzi
vryny. Diascori
gorącza pobudz
B ¶ Vino w kto
niekozłkowo-z n
pczelnikiem-á t
kowe vsmierza
pobudza.
C ¶ Thez kied
szasz gi z wodk
ke iadowitą á
z iadem wypą
sciam przypły
lesnego/á na
barzo vżyteczn
temu ktory zow

niedopuszcza sze
psuiąc ie á cie
tworzone ro
iąc ie y bo
¶ Th
wia
kto

stosci grube sprochnjale wygania z niey: ktemu tez dobrze sluży oleiek pokrzywiany: thez na członki paraliżem zarażone iest dobry oleiek ten gdy nim członki namażesz.

¶ Tez vczyñ czopek z nasienia pokrzywianego á z miodem przasnym vsmażywszy na rynce iako iest obyczay. I

¶ Pokrzywa ma w sobie wietrznosc kthora sluży ku pobudzeniu ćielesnych chćiwosci / azwlaszcza gdy proch nasienia pokrzywiane° będzie z młodym winem pożywany. Auicenna Pandecta/Serapio o tym swiadczą. K

¶ Tez liscie pokrziwiane stłuczone á na miestce vkąszone od wsciekłego psa przyłożone obyczaiem plasthru / iad mocznie psuie y szkodzić mu niedopuszcza. L

¶ Tez nasienie pokrzywiane z miodem przasnym przysmażone/iest dobre naprzećiwko dy[illegible]awicy/y piersi z zagniłych nieczystosci czysci m

¶ Tez list pokrzywiany z mirrą stłuczony/á [illegible]ey pępka na żywot przyłożony / przyrodzo[illegible]horobe białim głowam zastanowiałą po[illegible] N

[illegible]ez proch z pokrzywy vczyniony (rusza. O

[illegible]ancer goij prędko sypany w rane.

[illegible]ż pokrzywa w winie warzona/pobu[illegible]ocznia vczynek męski ku żenie/y zasie[illegible]ny ku mężowi/á ieszcze lepiey będzie P

[illegible]ie pokrzywiane z pieprzem á z prza[illegible]mieszasz stłukszy w możdzerzu

[illegible]ie vczynek mążeński iuż też

[illegible]ony z nasienia pokrzy[illegible]zany poth z nich po[illegible]zie pomażesz tim olej Q

[illegible]ane w winie (kiem. R

[illegible]ym stłuczone/ na

[illegible]ony plastr z tego

[illegible]á gdy ktemu ko[illegible]edy ieszcze lepiey

[illegible]wą stłu (będzie. S

[illegible]wysuszaiąc ro[illegible]

[illegible]kraut.

255.

Koszyszczko

wzrok swym scieranim czysci / w boty gi klasc á na nim chodzić dobrze bos mrod z spar odda la/pod czas też y nogi myć/wielkie vlżenie no gam czyni azwłaszcza po zchodzeniu.

Valeriana.

Kozłek. Baldrian.

Capitulum 253.

A Kozłek iest ćiepły w wtorym stopniu á suchy mało nieta kiez/ma moc podobną spica nardi/ Wiele ludzi nauczo nych pożywaią go w lekar stwie ktorzy powiedaią iżby był polskim nardusem: Korzenie kozłkowo w lekarstwa wchodzi / á ma mocz pobudzaiącą vryny. Diascorides mowi / Kozłek mocz ma gorącą pobudzaiącą vrynę.

B ¶ Vino w ktorymby było vwarzono korze nie kozłkowo/z nasieniem włoskiego kopru/z pczelnikiem/á to masz pić po ranu/ bolesci bo kowe vsmierza j chorobę przirodzoną paniam pobudza.

C ¶ Thez kiedy kozłek zetrzesz na proch á zmie szasz gi z wodką rożaną á przyłożysz na bolączkę iadowitą á gorącą/bolesc vspokaia j ogień z iadem wypądza/ytez niedopuszcza nieczysto sciam przypłynąć do miesteza wrzedliwe° bo lesnego/ á nawiecey iest osobliwe leka rstwo á barzo vżyteczne naprzećiw wrzodowi iadowi temu ktory zową herisipila/ abowiem mu sie

szerzyć y rozchodzić po członkoch á ciało z nich każąc/ytez na insze od one rany iest dobre to lekarstwo wysusz iąc ie y bolesci vsmierzaiąc.

¶ Thez sok kozłkowy z tuciją krew zastana wia z ran swieżych: Ytez iest dobry na rany ktore sie czynią z krost w vszoch/abowiem ropę w nich wysusza y goij.

¶ Tez zastanawia przyrodzoną chorobę bia łym głowam ktora ym zbytnie bywa/ to iesth gdy vwarzysz kozłek z polną szczećią á ze psim iezykiem/ á tym zołzy obłożysz y maćice/thedy przestanie choroba przerzeczona.

¶ Thez gdy vwarzysz kozłek z bolum arme num ktory iest w aptece/á dasz sie napić temu ktoby miał krosty wnątrz/ytez kto krwią pluie iest osobliwe lekarstwo: ytez zastanawia pły nienie inszych wilkosci z kądkolwiekby płynęły á to gdy gi z sokiem babczanym zmieszasz: tez zastanawia krew ktora zbytnie idzie dla swey ostrosci/

¶ Tez gdi gi vwarzisz w vinie á tego sie na pijesz/ tedy kto niemoże snadnie odbywać vry ny/iako są ći ktorzy po trosze á często puszczaią á z wielką bolescią/to lekarstwo iest dobre prze ćiw temu: ytez gdy sie tego napije ten ktorib miał febrę przez trzeći dzień/tedy sie ma napi tego dnia ktorego iesth prożen febry po ranu ćiepło dobry trunek/ albo w godzinę przed zi mniczą/to ieszcze lepiey: tez iest dobre to lekar stwo pić tego czasu gdyby kogo wąż vkąsił.

¶ Tez sok kozłkow iest barzo dobry białej gło wie ktoraby miała fistułę w maćicy/kno t vczy niwszy z bawełny/rozmoczywszy w soku tham gi wpuscić w fistułę do maćice. Pandecta/ y Serapio powiedaią.

Vrtica.

Pokrzywa. Nessel.

Capitulum 254.

Pespołek z nasieniem Pok rzywa iest gorącey włosno sci mało nie w trzećim stop niu á sucha w wtorym sto pniu/nasienie nie iest tha suche iako sama pokrzy

Moc pokrzywy iest czyniącza rany/ ythez ma moc przyćiągaiącza/rospądzaiącza ytez przepalaiącza/ma tez moc odtwieraiącza j oćiera

¶ Pokrzywa z rzodkwią vwarzona (iącza. y z mąką lnianego siemienia/ odtwiera wszelkie wrzody y bolączki gdy te° przilożysz na noc

¶ Tez gdy vczyniß popioł z pokrzyw á tym popiołem zasypieß fistułe kielko razow/ wysußa y goij ią/ á gdy kthemu popiołowi przyczyniß soli/tedy na kazdą rane ktora z krost pocho[illegible] ytez na te rane ktora bywa od psa wsciekłego iest barzo dobry / y na wrzod kthory zową Cancer ma osobliwą włosnosc goijć y wysu-

D ¶ Tez samo nasienie pokrzyw starte (ßać. á w nos pußczone/odtwiera dziureczki kthore w nosie bywaią/ á thak wilkosci z głowy łaczniey mogą wynisc precz.

E ¶ Tez gdy sie kto napije nasienia pokrziwianego tartego z ieczmienną wodą ćiepło/ łipkie nieczystosci flegmiste z piersi wyczyscia.

F ¶ Thez gdy w winie vwarzyß a napijeß sie go/chćiwosc ku rzeczam ćielesnym czyni meßczyznam/ abo w iaiu dać mu z iesc azwłaßcza nie młodym nowożeniam.

G ¶ Thez odtwiera ßyje maćicz niewiescich/ á tak ie czyni sprawnieysze ku poczęćiu: Albo tez gdy tho nasienie pokrzywiane będzie z cebulą pożywane/ tedy takiez vczyni.

H ☞ Tez gdy vczyniß knot z mirrą á ztym nasieniem pokrzywnym/á włożyß do maćice na noc/chorobe przyrodzoną paniam pobudza: Albo tez z liscia pokrzywianego á z mirry z vinem vczynić plasthr a przyłożyć gi ćiepło na maćice/bowiem odtwiera zatkanie iey y nieczistosci grube sprochnjałe wygania z niey: ktemu tez dobrze służy oleiek pokrzywiany: thez na członki paralizem zarażone iest dobry oleiek ten gdy nim członki namażeß.

¶ Tez vczyń czopek z nasienia pokrzywianego á z miodem przasnym vsmażywßy na rynce iako iest obyczay. I

¶ Pokrzywa ma w sobie wietrznosc kthora służy ku pobudzeniu ćielesnych chćiwosci/ azwłaßcza gdy proch nasienia pokrzywiane° będzie z młodym winem pożywany. Auicenna Pandecta/Serapio o tym swiadczą. K

¶ Tez liscie pokrziwiane stłuczone á na miestce vkąßone od wsciekłego psa przyłożone obyczaiem plasthru / iad mocznie psuie y ßkodzić mu niedopußcza. L

¶ Tez nasienie pokrzywiane z miodem przasnym przysmażone/iest dobre naprzećiwko dychawicy/y piersi z zagniłych nieczystosci czysci m

¶ Tez list pokrzywiany z mirrą stłuczony/á niżey pepka na żywot przyłożony / przyrodzoną chorobe białim głowam zastanowiałą po N

¶ Tez proch z pokrzywy vczyniony (rußa. wrzod cancer goij predko sypany w rane. O

¶ Thez pokrzywa w winie warzona/pobudza j vmocznia vczynek męski ku żenie/y zasie thakieß żony ku mezowi/á ießcze lepiey będzie gdy nasienie pokrzywiane z pieprzem á z przasnym miodem zmießaß stłukßy w możdzerzu potwierdza mocznie vczynek mążeński iuż tez oziebniały. P

¶ Thez oleiek vczyniony z nasienia pokrzywianego na rece namazany poth z nich pobudza y z inßego ćiała gdzie pomażeß tim olej Q

¶ Tez korzenie pokrzywiane w winie (kiem. mocznym vwarzone á pothym stłuczone/ na stwardziałą sledzione przyłożony plastr ztego rozpądza puchline stolczami/á gdy ktemu korzenia kaparowe° przyłożyß/tedy ießcze lepiey R

¶ Tez list pokrzywiany z oliwą stłu (będzie. czony/ rany z złych krost czysci wysußaiąc ropę zagniłą. S

Verbena.

Koßyßczko. Eysen kraut.

Capitulum 255.

Koßyßczko

Powoy. Winde.

Capitulum 256.

A KOszyszczko iest ziele znakomite á pospolite: w winie vwarzone zoltą niemoc leczy/ j rany w vsciech/ dziąsl zagnilosci wysusza ociera y vmocznią: Naprzeciwko iadowitych hrobakow vkąszeniu/ y naprzeciwko czarom iest dobre.

B ☞ Też koszisczko w vodzie vwarzone/ gdi sie oną wodą ludzie będą kropić/ vwesela ie.

C ¶ Też na tercijane febre/ trzi korzonki á trzi listki koszyszczkowe z ktorimkolwiek pićim dane vsmierza zimnice/ takiesz na quartane cztery korzonki á cztery listeczki maią być dane.

D ¶ Samo wszitko ziele ma moc rany spaiać y goić: A pogańszczy kaplani przy oczyscieniu albo wywodzeniu białych głow miewali to ziele przy sobie.

E ¶ Też napisano w iednych xiegach o thym koszyszczku/ Gdi ktory lekarz idąc do niemocznego to koszyszczko wezmie z sobą w reke/ á przysze dsi spyta niemoczne° iako sie na zdrowiu ma iesli chory rzecze dobrze/ tedy będzie rychło zdrow/ á iesli rzecze niedobrze/ tedy rychło vmrze: á tak wiele ludzi prostych tym zielem wroszki rozmaite y gusla czynią.

F ¶ Też nasienie tego to ziela na proch starte á z sokiem włoskiego kopru zmieszane/ oczy posila j wyiasnia wzrok/ j vodka koszyszczkowa ma niepospolitą moc na oczy.

Volubilis.

ZIele to Powoy iesth wijące sie po drzewie albo po zielu ktore blisko roscie/ iest miernie zagrzewaiące ale zbythnie wysuszaiące/ á to sie okazuie z iego wićia na te y na owe strone: Poki ieszcze iest swieże ma wielkie włosnosci/ ale suche małey iest mocy: Jest też rozmaitego rodzaiu to ziele/ miedzy kthorym chmiel iest policzon bo sie też pnie po drzewie/ ten też ma moc chłodzącą w pierwszym stopniu/ vsmierza bolesci ktore z gorącey przyczyny przychodzą/ y też odwilża á ktemu krew czysci y żywot odtwiera. A

¶ To ziele iest zagrzewaiące/ rospądzaiące/ trawiące/ abowiem żyły wilkie odtwiera/ czysci/ y przez vryne nieczystosci z nich wypądza. B

¶ Też powoy iest dobry na zoltą niemoc/ takiesz j chmiel dla tego iż zoltą kolere pędzi z żył y ze wszytkiego ćiała. C

¶ Thez powoy z chmielem á z ieczmieniem w wodzie vwarzony á potym osłodzony/ bolenie głowy oddala z gorącey przyczyny/ wątrobe zapaloną chłodzi/ w gorączkach ktore bywaią z kolery y ze krwie iest vżyteczny powoy z chmielem. Awszakosz miedzy wszemi powoymi chmiel iest nalepszy á potym powoy wielki kwiat ktorego iest biały á mleko w sobie ma/ Drugie rodzaie powoiu są iadowite/ á tak nikczemu nie są vżyteczne. D

¶ Thez wielki powoy a zwłaszcza sok z niego wyćisnio. E

wyćiśniony go ij rany y rospadliny vßne y za vßne/ piersiam y płuczam daie posilenie/ á
F tak naprzećiwko dychawicy możeß go wziąć.
¶ Tenże sok z oleykiem rożanym zmießany bolenie zastarzałe w głowie oddala okładaiąc skroni. Miara soku wielkiego powoiu czo czterzy złote zaważa z winem/ a chmielu czo tyle troie zaważy możeß przespiecznie wziąć.

Vngula caballina minor.

Kniath. Hufflattich.

Capitulum 257.

A Roscie tho ziele na mokrych miestczach azwłaßcza na łąkach mokrich abo około iezior y około rzek/ ma listh rownie iako końskie łopyto/ nisko roscie/ kwiath ma żołty/ piekny/ iasny rychło na wiosne kwitnący/ á gdy to ziele poczńie rosc tedy sie barzo rozßerzy po miestczu: W przyrodzeniu mało nie iest podobny grzybieniu/ thez ie lekarze zową grzybienie mnieyße.

B ¶ Lekarstwo ie°/ Wziąć iabłek czoby wnich był nie wielki kwasek á iżeby były woniaiące/ wisni też/ warzyć to w wodzie z ięczmieniem/ potym tę wodę odczedzić á nakłasc w nie kwiećia tego ziela/ á przykrywßy dobrze iżby para niewychodziła á dać tak ostydnąć/ potym thę wodę przecedzić przez chustę z thego kwiećia y wytłoczyć barzo dobrze/ potym zasie tey wody przywarzyć z czukrem á potym ią pić przimießawßy w nie wodki podrożnikowey: To pićie leczy gorączkę/ żołtą niemoc/ bolesc głowy ktora bywa z dymow gorących ktore wstępuią w głowę z żołądka/ gorączosc też ledzwi/ w zimnicy ktora bywa w then czas gdy człowiek powietrza zachwyci/ serce posila/ gorączosci wnętrzne wypądza.

C ¶ Warzić to kwiećie z figamy á tę wodę pić abowiem iest dobra naprzećiwko kaßlowi z gorącey przyczyny/ y dußnosc w piersiach odeymuie.

D ¶ Też stłucz to kwiećie z sadłem kaczym a bolączki thwarde okładać/ tedy miękczy ie y odtwiera y gorączosc ich odeymuie.

E ¶ Też warzyć ßwestki w wodzie potym thę wodę odczedzić á nakłasc w nie przez noc kwiećia tego ziela/ rożanego/ dziewanowego/ to oczukrowawßy pić/ trzewa pragłe odmiękcza/ zimnicę trzećiego dnia leczy y żołtą niemocz/ wraczanie z gorącey wilkosci zastanawia/ bolesc oczu z gorącey przyczyny leczy.

Virga aurea.

Wężowy trunk. Haydnisch wund kraut.

Capitulum. 258.

A Roscie to ziele w gaiochy w lesiech/ ma kosmathy korzeń ßary/ pręt na połtora łokćia wzwyß/ iest ćiemno brunatny/ na wierzchu kwiat żołty list około prętu długo á gęsto sie kładzie

95

A

[illegible] zagniłosci wysusza oćiera y vmocznia: Naprzećiwko iadowitych hrobakow vkąszeniu/y naprzećiwko czarom iest dobre.

B ☞ Też koszyszczko w vodzie vwarzone/gdi się oną wodą ludzie będą kropić/vwesela ie.

C ¶ Też na tercijane febrę/trzi korzonki á trzi listki koszyszczkowe z ktorimkolwiek pićim dane vsmierza zimnice/ takiesz na quartanę cztery korzonki á cztery listeczki maią być dane.

D ¶ Samo wszitko ziele ma moc rany spaiać y goić: A pogańszczy kapłani przy oczyscieniu albo wywodzeniu białych głow miewali to ziele przy sobie.

E ¶ Też napisano w iednych xiegach o thym koszyszczku/Gdi ktory lekarz idąc do niemocznego to koszyszczko wezmie z sobą w rękę/á przyszedszi spyta niemocznego iako sie na zdrowiu ma iesli chory rzecze dobrze/ tedy będzie rychło zdrow/á iesli rzecze niedobrze/ tedy rychło vmrze: á tak wiele ludzi prostych tym zielem wroszki rozmaite y gusła czynią.

F ¶ Też nasienie tego to ziela na proch starte á z sokiem włoskiego kopru zmieszane/ oczy posila j wyiasnia wzrok/ j vodka koszyszczkowa ma niepospolitą moc na oczy.

Volubilis.

Z sie po drzewie albo po zielu ktore blisko rosćie/iest miernie zagrzewaiące ale zbythnie wysuszaiące/ á to sie okazuie z iego wićia na tę y na owę stronę: Poki ieszcze iest swieże ma wielkie włosnosci/ale suche maley iest mocy: Jest też rozmaitego rodzaiu to ziele/ miedzy kthorym chmiel iest policzon bo sie też pnie po drzewie/ ten też ma moc chłodzącą w pierwszym stopniu/vsmierza bolesci ktore z gorącey przyczyny przychodzą/ytez odwilża á ktemu krew czysci y żywot odtwiera.

¶ To ziele iest zagrzewaiące/ rospądzaiące/ trawiące/abowiem żyły wilkie odtwiera/czysci/y przez vrynę nieczystosci z nich wypądza.

¶ Też powoy iest dobry na żołtą niemoc/ takiesz j chmiel dla tego iż żołtą kolerę pędzi z żył y ze wszytkiego ćiała.

¶ Thez powoy z chmielem á z ieczmieniem w wodzie vwarzony á potym osłodzony/ bolenie głowy oddala z gorącey przyczyny/wątrobę zapaloną chłodzi/wgorączkach ktore bywaią z kolery y ze krwie iest vżyteczny powoy z chmielem. Awszakosz miedzy wszemi powoymi chmiel iest nalepszy á potym powoy wielki kwiat ktorego iest biały á mleko w sobie ma/ Drugie rodzaie powoiu są iadowite/ a tak nikczemu nie są vżyteczne.

¶ Thez wielki powoy a zwłaszcza sok z niego

 wyćisnio.

Roscie tho ziele na mokrych miestczach azwłaszcza na łąkach mokrich abo około iezior y około rzek/ ma listh rownie iako końskie kopyto/ nisko roscie/ kwiath ma żołty/ piekny/ iasny rychło na wiosnę kwitnący/ á gdy to ziele pocznie rosc tedy sie barzo rozszerzy po miestczu: W przyrodzeniu mało nie iest podobny grzybieniu/ thez ie lekarze zową grzybienie mnieysze.

3 ¶ Lekarstwo ie°/ Wziąć iabłek czoby wnich był nie wielki kwasek á iżeby były woniaiące/ wisni też/ warzyć to w wodzie z ięczmieniem/ potym tę wodę odczedzić á nakłasc w nie kwiećia tego ziela/ á przykrywszy dobrze iżby para niewychodziła á dać tak ostydnąć/ potym thę wodę przecedzić przez chustę z thego kwiećia y wytłoczyć barzo dobrze/ potym zasie tey wody lesc oczu z gorącey przyczyny leczy.

Virga aurea.

Wężowy trunk. Haydnisch wund kraut.

Capitulum. 258.

Roscie to ziele w gaiochy w lesiech/ ma kosmathy korzeń szary/ pręt na połtora łokćia wzwysz/ iest ćiemno brunatny/ na wierzchu kwiat żołty list około prętu długo á gęsto sie kładzie

Capitulum 259.

A Ziemioła iesth rozliczna na drzewiech ią nayduią bo z drzewa wyrasta: Jest złoze nia slachetnego z wody y z powietrza/zimnosci w sobie maluczko ma / iagody ma na gałąskach lipkie z ktorego chłopi lep działaią á nawiecey z dębowego.

B ☞ Listy wziąć a proch z nich vczynić á then proch dać pić przimieszawszy soku babczanego z winem / thedy zimnice ktora bywa trzeciego dnia leczy czerwoną niemocz zastanawia/ra ny czysci y spaia / kosci mdłe w człowiecze albo słusznegu/prochu z iemioły ma pożywać z dębową wodą/ale ta iemioła ma być gruszkowa.

¶ Wezmi iemioły/kwiatu z ziela kthore zową ziele wężowe albo wężowy korzeń/rząsy olszowey/uloskiego kopru/bursztinu/kokornaku okrągłego/czerwonego dziewięciorniku/stłucz to wszytko na proch vsuszywszy/ á tak tego ma pani pożywać ktora cieszka chodzi kthora iesth zdrowa/ale gdyby iaka niemoc przypadła/tedy przez czasu płod wygania.

Vinum agreste.

Vino płone. Wilder wein.

Capitulum 260.

Agrest iest wino kwasne ktore wycisną z gron niezrzałych/ pothym wytłoczywszy dadzą na słończu stać iżby sie zgestnelo/potym gdy sie zgestnieie vwijać to w chustę á przez noc zostawiać na rosie. Agrest ktory iest pożołciały ku czerwonosci skłonny/ iest kruwki cierpnący y barzo kąsaiący w iezyk: Niektorzy te wodnosc warzą z miodem przyczyniwszy wina słodkiego/ a tym płokać gardło/tedy iezyczek vpadły naprawia y dziąsła około zębow: Gdy thego w vszy wpusci/ thedy

gnoy z nich wyczyścia / owrzedzenie wnątrzą goij/krwią plwanie zastanawia.

¶ Też wino agrestowe thak działaią / Narwać gron vinnych nie vzrzałych a dać ym leżeć na słończu przez cztyrzy dni/pothym wino z nich wytłoczyć / to wino iesth ćierpnące/ ma moc żołądek posilać azwłaszcza gorący / thym ludziom ktorzy sie często á wiele przećiągaią dobrze ie ym pić/ytez w mor dobrze ie pić / ale to wino po wytłoczeniu musi dobrze postać/bo go skoro po wytłoczeniu niemoże pić / w potrawach go też dobrze pożywać/ kury młode z nim warzyć á iesć.

Wino białe.

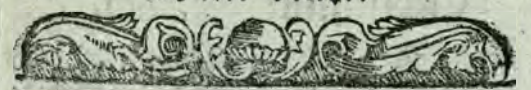

Wino białe iest gorące przirodzenia w wthorym stopniu / Stare wino tedy iuż w trzećim stopniu / Nowe wino to iest moszcz iesth w pierwszym stopniu.

3 ¶ Sok z liścia winnego pity / owrzedenzie wnątrza goij: Jesth przyrodzenia zimnego y ćierpnącego/krwią plwanie zastanawia/żołądek posila/y skorki winne te° są przyrodzenia.

¶ Gdy skorek z latorośli winnych nakraiesz drobno á dasz z winem wypić / kamień łamie w mecherzu/ zmazy wszelkie na ćiele sciera / y też krosty z licza spądza.

¶ Też napal popiołu z iądrek ktore bywaią w iagodach/ á then popioł zmieszay z oćztem/ gdyby kto miał iaką ranę w zadłu/tym pomazać gdyby iuż krew przestała á zagoij sie barzo rychło. D

¶ Gdy vino kto bezmiernie pije/smysły vraża/y suche żyły mdli/ a gdy ie pije z vodą zmieszawszy/ nietak szkodzi. E

☞ Vino stare białe á cżiste/mocz wypądza ale bolenie głowy cżyni gdy go wiele pije: á gdy ktho ma iakie sadzele albo rany/ goijć sie ym nieda bo więcey zapala. F

¶ Moszcz iest ćieszki napoy / abowiem cżyni kruczenie w żywoćie/wiatry mnoży j nadyma człowieka/ Sny ćieszkie cżyni/wszakoż trzewa miękcży/mocz wypądza. G

¶ Vino sczednie tho iesth niebarzo moczne iest nalepsze zdrowym y chorym/ale białe słodkie nadyma żołądek / thrzewa miękcży iako y moszcz/iedno iże mecherzowi y lędzwiam iest przyiemne. H

☞ Vino zagrzawszy wełnę maczać w nim á na brzuch przykładać/thedy rany wrzedliwe w brzuchu goij y bolączki. J

☞ Vino iest dobre naprzećiwko wszelkiemu zaszkodzeniu w człowiecze ktore bywa z zimnej przyczyny/iako z bedł/z ryb/z maku/ z owoczu K

na ty

sie kładzie/ gdy okwitnie zostawia nasienie iakoby w woreczkoch/ list szeroki na dole w posrodku nietak/ v wierzchu wąskie á wszytko karbowane: Jest przyrodienia ćiepłego w wtorim stopniu/ ktora ćiepłosc przechodzi kąsanie iego.

B ¶ Ma moc odtwieraiącza/ scienczaiącza/ rospuszczaiącza/ kamień w mecherzu kruszy/ lipkosci y zakały z niego wypądza/ zimnosc ie° naprawia/ bolesci po kosciach leczy/ mecherz ku zadzerżeniu wody vmocznia/ mocz zastanowiony przeprawia/ maćicę zimną ku poczęciu sprawuie/ bolesc trzew ktora bywa z nadymaniem vkłada/ wodnoćielnym á oćiekłym dusznosc odeymuie/ bokow obćiążenie wspomaga.

Viscus.

Jemioła. Mystel/

Capitulum 259.

A Jemioła iesth rozliczna/ na drzewiech ią nayduią bo z drzewa wyrasta: Jest złożenia slachetnego z wody y z powietrza/ zimnosci w sobie maluczko ma/ iagody ma na gałąskach lipkie z ktorego chłopi lep działaią á nawięcey z dębowego.

B ☞ Listy wziąć a proch z nich vczynić á then proch dać pić przimieszawszy soku babczanego z winem/ thedy zimnicę ktora bywa trzećiego dnia leczy/ czerwoną niemocz zastanawia/ rany czysci y spaia/ kosci mdłe w człowiecze albo naruszone iakim vrazem vmocznia.

C ¶ Też gdy te iemiołę stłucze á z miodem zmiesza/ á vczyni iakoby plasthr na złe wrzody przykładay/ tak wyczyscia ie á potym goij.

D ¶ Starzy lekarze o mocy tej iemioły niebarzo grunthownie wypisali/ ale za czasow y dniow dzisieyszych naszych wielką chwałę ma z doswiadczenia prostych bab/ azwłaszcza gruszkowa iemioła ku łacznemu porodzeniu dziećięcia/ y ku gryzieniu ktore bywa przy porodzeniu azwłaszcza maćice z hanyżem y z kminem kramnym proch iey pożywany.

E ☞ Też iemioła głogowa albo też iabłonowa w winie vwarzona/ ludziem ktorzi rozum straczą to wino dawać pić/ dziećiom też do kolebki kładą aby na nie przestrachy nieprzychodziły y straszliwe widzenia.

F ¶ Też chłopi daią owczam iemiołę iesc iodłową izby płodu niepotraćiły.

G ¶ Niewiastha izby dziećię donosiła do czasu słusznegu/ prochu z iemioły ma pożywać z dębową wodą/ ale ta iemioła ma być gruszkowa

H ¶ Wezmi iemioły/ kwiatu z ziela kthore zową ziele wężowe albo wężowy korzeń/ rzasy olszowey/ uloskiego kopru/ bursztinu/ kokornaku okrągłego/ czerwonego dziewięćiorniku/ stłucz to wszytko na proch vsuszywszy/ á tak tego ma pani pożywać ktora ćieszka chodzi kthora iesth zdrowa/ ale gdyby iaka niemoc przypadła/ tedy przez czasu płod wygania.

Vinum agreste.

Vino płone. Wilder wein.

Capitulum 260.

A Agrest iest wino kwasne ktore wyćisną z gron niezrzałych/ pothym wytłoczywszy dadzą na słończu stać izby sie zgęstnęło/ potym gdy sie zgęstnieie vwijać to w chustę a przez noc zostawiać na rosie. Agrest ktory iest pożołćiały ku czerwonosci skłonny/ iest kruwki ćierpnący y barzo kąsaiący w ięzyk: Niektorzy te wodnosc warzą z miodem przyczyniwszy wina słodkiego/ a tym płokać gardło/ tedy ięzyczek vpadły naprawia y dziąsła około zębow: Gdy thego w vszy wpusci/ thedy

gnoy z nich wyczyścia / owrzedzenie wnątrza goij/krwią plwanie zastanawia.

B ¶ Też wino agrestowe thak działaią / Narwać gron winnych nie vzrzałych a dać ym leżeć na słoñczu przez cztyrzy dni/pothym wino z nich wytłoczyć / to wino iesth ćierpnące/ ma moc żołądek posilać a zwłaszcza gorący / thym ludziom ktorzy sie często á wiele przećiągaią dobrze ie ym pić/ytez w mor dobrze ie pić / ale to wino po wytłoczeniu musi dobrze postać/bo go skoro po wytłoczeniu niemoże pić / w potrawach go też dobrze pożywać/ kury młode z nim warzyć á iesć.

Wino białe.

A Wino białe iest gorące przirodzenia w wthorym stopniu / Stare wino tedy iuż w trzećim stopniu / Nowe wino to iest moszcz iesth w pierwszym stopniu.

B ¶ Sok z liścia winnego pity / owrzedenzie wnątrza goij: Jesth przyrodzenia zimnego y ćierpnącego/krwią plwanie zastanawia/żołądek posila/y skorki winne te° są przyrodzenia.

C ¶ Gdy skorek z latorośli winnych nakraiesz drobno á dasz z winem wypić / kamień łamie w mecherzu/ zmazy wszelkie na ćiele sciera/ y też krosty z licza spądza.

D ¶ Też napal popiolu z iądrek ktore bywaią w iagodach/ á then popioł zmieszay z oczyem/ gdyby kto miał iaką ranę w zadku/tym pomazać gdyby iuż krew przestała á zagoij sie barzo rychło.

E ¶ Gdy vino kto bezmiernie pije/smysły vraża/y suche żyły mdli/a gdy ie pije z vodą zmieszawszy/ nietak szkodzi.

F ☞ Vino stare białe á cziste/mocz wypądza ale bolenie głowy czyni gdy go wiele pije: á gdy ktho ma iakie sadzele albo rany/ goijć sie ym nieda bo więcey zapala.

G ¶ Moszcz iest ćieszki napoy / abowiem czyni kruczenie w żywoćie/wiatry mnoży j nadyma człowieka/ Sny ćieszkie czyni/ wszakoż trzewa miękczy/mocz wypądza.

H ¶ Vino sczednie tho iesth niebarzo moczne iest nalepsze zdrowym y chorym/ale białe słodkie nadyma żołądek / thrzewa miękczy iako y moszcz/iedno iże mecherzowi y lędzwiam iest przyiemne.

J ☞ Vino zagrzawszy wełnę maczać w nim á na brzuch przykładać/thedy rany wrzedliwe w brzuchu goij y bolączki.

K ☞ Vino iest dobre naprzećiwko wszelkiemu zaszkodzeniu w człowiecze/ktore bywa z zimnej przyczyny/iako z bedł/z ryb/z maku/ z owoczu

na ty rzeczy iest dobrym lekarstwem/ azw
cza wino białe sthare á srzednie moczne / na
wierzch przyłożone z czymkolwiek/iad wyciąga z wnątrza/duchy żywiołne posila/ ich moc do wszytkich członkow przywracza á to gdy ie zmiesza z innemi rzeczami ku temu służącemi moc wszelkiego lekarstwa w sie bierze bądz zatwardzaiące bądz odmiękczaiące albo też posilaiące/ á tak y ku innym sławnieyszym lekarstwam może być przyliczono/ y ku wiele vżytecznym rzeczam dowcipnym misterstwem może być brano / gdzieś tho nam pracza pilna y doswiadczenie moc iego wielką oznaymia. Przyrodzenie wina iest słożone z ognia y z powietrza. O mocy gron winnych iest pisano wysszey mało v agrestu to iesth v płonego wina.

Zizania.

Kąkol. Ratten.

Capitulum 261.

Iest ziele Kąkol ktory rosnie miedzi zbożem/ma ziarnka czarne niewielkie graniste/ma moc zagrzewaiącą y laxuiącą/gorskiego smaku. A

¶ Diascorides/ Kąkol w wodzie albo w winie vwarzony vrynę pędzi j glisty w żywocie zabija. B

¶ Też puchliny y twardosci odmiękcza y rozpądza: ma też moc wysuszaiącą y rozpądzaiącą/ thak brodawki od niego giną/ y thrąd gdy kąkol stłukszy na proch á z przasnym miodem ytez z ocztem zmieszany/ będzieś pomazował ty miestcza. C

¶ Też rymę oddala proch iego w oczcie namoczony á potym wysuszony/ á thego prochu w chustę zawiązawszy masz często woniać/ stracisz rymę/ y catarrus zginie od tego. D

¶ Też wino w kthorym będzie vwarzon kąkol/wątrobę y sledzionę czysci/ ythez kolikę vsmierza w ielitach y w żołądku azwłaszcza ktorzy ludzie z wiatrow takie bolesci miewaią. E

☞ Też proch kąkolow w polewkach iedziony emoroidy odtwiera y glisty zabija dawszy prochu iego z przasnym miodem na czczo/ takieś y hrobaki ktore bywaią w vszoch.

¶ Też pisze Plinius/ iż proch kąkolow z miodem á z ocztem zmieszany/ iest dobry naprzeciwko vkąszeniu wężowemu á namazować miestce/ thez bolesci zębow (z ocztem vwarzony á tym płokać y dzierżeć na zębiech) vsmierza.

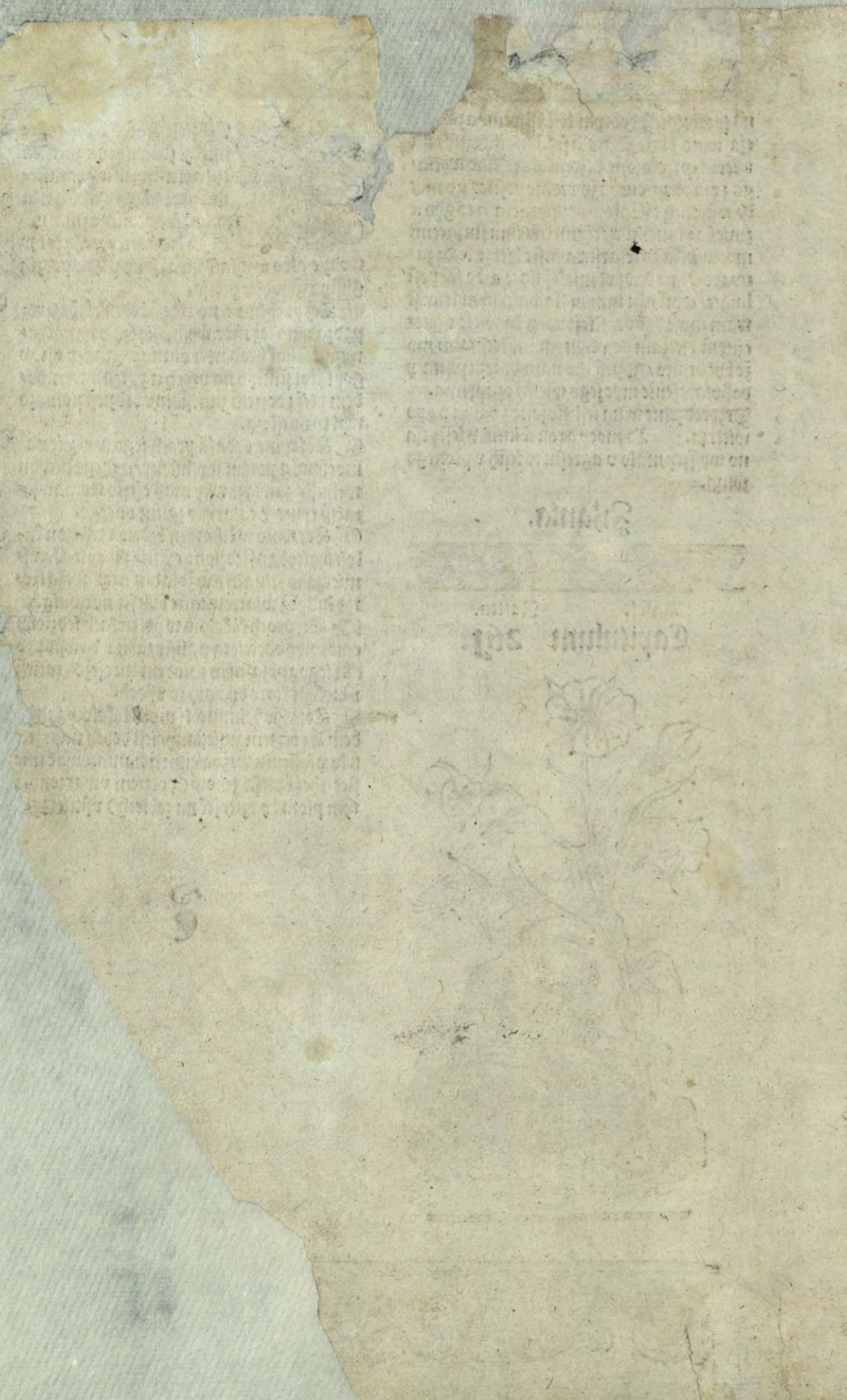

na ty rzeczy iest dobrym lekarstwem/ a zwłaszcza wino białe sthare á srzednie moczne / na wierzch przyłożone z czymkolwiek/ iad wyciąga z wnątrza/ duchy żywiołne posila/ ich moc do wszytkich członkow przywracza á to gdy ie zmiesza z innemi rzeczami ku temu służącemi moc wszelkiego lekarstwa w sie bierze bądz zatwardzaiące bądz odmiękczaiące albo też posilaiące/ á tak y ku innym sławnieyszym lekarstwam może być przyliczono/ y ku wiele vżytecznym rzeczam dowcipnym misterstwem może być brano / gdziesz tho nam pracza pilna y doswiadczenie moc iego wielką oznaymia. Przyrodzenie wina iest słożone z ognia y z powietrza. O mocy gron winnych iest pisano wysszey mało v agrestu to iesth v płonego wina.

Zizania.

Kąkol. Ratten.

Capitulum 261.

Iest ziele Kąkol ktory roscie miedzi zbożem/ ma ziarnka czarne niewielkie graniste/ ma moc zagrzewaiącą y laxuiącą/ gorskiego smaku. A

¶ Diascorides/ Kąkol w wodzie albo w winie vwarzony vrynę pędzi j glisty w żywoćie zabija. B

¶ Też puchliny y twardosci odmiękcza y rozpądza: ma też moc wysuszaiącą y rozpądzaiącą/ á thak brodawki od niego giną/ y thrąd gdy kąkol stłukszy na proch á z przasnym miodem ytez z ocztem zmieszany/ będziesz pomazował ty miestcza. C

¶ Też rymę oddala proch iego w oczcie namoczony a potym wysuszony/ á thego prochu w chustę zawiązawszy ma[illegible] często woniąć/ stracisz rymę/ y catarru[illegible] D

¶ Też wino w kth[illegible] kol/ wątrobę y sle[illegible] mierzá w ieli[illegible] rzy ludzie[illegible]

97

O Wodkach Ziol rozmaitych y o mocy ich / á osobliwie o tych ktorych nawiecey Doktorowie vżywaią w rozmaitych niemocżach ludzkich.

WOdki bywaią palone albo też działane z ziela y z korzeniem wespołek niektore/niektore też z samych ziol/niektore z ziol y z kwiatem/niektore z samego kwiecia/niektore z samego korzenia/niektore też ze wßego pospołu/tez niektore y z owoczu iako z iagod/z gdul (gdule są grußki) z iałowczu/z bobku/n iegdy też złożywßy rozmaitych ziol pospołu á z nich palą wodkę/á to przećiwko niemocy niektorego członku/albo też sok wytłacza ią z iednego ziela albo y z kielka pospołu.

Też niektore wodki rozmaitym misterstwem bywaią działane/niegdi tilko parzenim pod alembikiem á wstępowanim pary wzgore/potym sie z tey pary woda działa á wyćieka z alembiku.

Też niektorzy czynią nakładßy na iakie naczynie ziela zwierzchu ogniem przystawią á tak wodka przez chußę na dol do naczynia wyćiecże.

Też niektorzy samym słońcem dosić słachetnie y pożytecżnie czynią wodki azwłaßcza z kwiatu

z kwiatu woniaiącego/ nakładą go do sckleni-
ce pełno/ ale scklenicę są z długimi szyiami/ á
tak nakładszi go obroczą iedne szyie scklenice do
drugiey/ ale prożną na spodek podstawią á z-
kwiećiem na wierzch/ á thu gdzie sie scklenice
zchodzą oblepią czym iżby tedy para albo wo-
nia niewyszła/ á tak przez kielko dni dadzą stać
na słończu gorącem/ á od słończa wszytka wo
dnosc z kwiećia wynidzie w spodnią bańke/ á
niebędzie thak wodna y swiatła iako czo przez
ogień działaią ale gęsta y wonią tego kwiatu
maiąc y barwę/ a też naslachetnieysza y w le-
karstwie napożytecznieysza/ bo mocznie spra-
¶ Niektorzy po wypieczeniu chleba (wuie.
w ćiepły piecz wstawiaią/ a tak sobie vodka po
wolnie zstępuie na doł.
¶ Też niekthorzy w naczyniach glinianych
to czynią wstawiwszy iedno na drugie/ á nie-
chaią thego przez dzień y przez noc/ albo poki
piecz niewychłodnie.
☞ Też niektorzy wziąwszy garniec nadzia-
łaią w dnie dizur á nakładą do niego zioł (ia
ko to bielonu) á postawiwszi na drugi garniec
iżeby tho zdziorawione dno wlazło na drugi
garniec czały nienaruszony/ y prykryć á zako-
pać w ziemię wilgotną/ albo wstawić w pia-
sek wilgotny á dać tak stać przez czały miesiąc
albo dłużej/ á tak woda zstępuie na doł do gar
ncza spodniego z tych ziol/ iakoż tak działaią o
leie wonne z rozmarynu y z inszych wonnych
rzeczy: napełnić scklenicę kwiećiem wonnym
á zakryć dobrze iżby tham wiathr niemogł
przyjdz/ potym postawić na miestce wilgotne
á obsypać piaskiem do poł scklenice/ á niechay
tak stoij miesiąc albo dwa iżby sie kwiećie roz-
pusciło w wodę/ potym zlać tę wodę do inney
scklenice á zatkać wierzch dobrze mecherzyną
albo pargaminem/ á na słończu postawić/ bo
ztąd sie zgęstnieie na oley.
¶ Ktore zioła mało w sobie wodnosci maią
są ty/ roiownik/ swieczki/ roża á tak y inne/ te-
dy thakowe zioła zsiekać a warem ie polać/ ale
w takiey rzeczy masz polać czoby para niewy-
chodziła/ zakryć to dobrze a niechay thak stoij
z tą wodą przez kielko dni/ á na każdy dzień za
mieszać albo wstrząsnąć raz albo dwa/ potym
wypalić przez alembik: Pierwsza tedy woda
iest dobra/ wtora nietak/ ale tu rozumieć trze-
ba iżeby sie woda w alembiku niewznosiła kto
ra iest miedzy zioły/ á to gdyby sie alembik za-
grzał barzo/ ale niedawać wodce wiele idz ie-
dno czoby rozumiał iżeby dosyć było/ tako gdy-
by z same° ziela palił: idzieli więcey niszli po-
trzeba/ nieużyteczna iest/ Takowe wodki niero
wno lepsze/ wonnieysze/ y łagodnieysze ku pićiu
niszli ty ktore ogniem palą.
¶ Zioła ktore w sobie wiele wodnosci maią
wiele wodki dawaią/ á ty wodki rady sie każą
bo sie pod nimi viele plugastwa vstawa á prze
to ie musi często czyscić/ iako boragowa/ wolo-
wego ięzika/ psinkowa j inszich ziol vodnistich
nalepiey iest aby ty zioła były ku wodce brany
poki na nich rosa iest/ á gdy narzeżesz gdy iuż
rosy niebędzie/ tedy ym day aby przez noc leża
ły iżby tak przewiedły/ á rano skray á pal wo
¶ Przy niektorych wodkach zostawa (dkę.
wonia tegoż ziela/ á przy niektorych thez nic/
[illegible]e ziele iest złożone więcey od powietrza niż
od innych żywiołow/ tedy wszytka slachetnosc
iego wychodzi w wodkę/ ktora wodka niemoże
być palona iedno ogniem z wierzchu.
☞ Niektore zioła są gorskie/ kąsaiące/ vodka
ich w sobie nic niema moci bo gorskosc ich nie
wychodzi w wodkę ale zostaie przy częsci ziem
ney ktora iest w zielu/ á tak iż ta gorskosc czoby
w lekarstwie miała dać sprawę/ zostawa przy
zielu: Ty wodki tedy niesą vżyteczne w żadne
lekarstwo dla grubosci ktorą maią z strony zie
¶ Chćiał liby mieć moc tę ktora gorz- (mie.
kosc y kąsanie czyni/ musiał by tho inszym mi-
sterstwem sprawić aby miał prawą mocz bez
własney grubosci zielney/ á kto to chce prawie
vmieć/ czytay sobie Raimundum Lulium de
quintis essentys.
¶ Ty wodki kto ie barzo waży nie z wielkim
pożytkiem ich będzie pożywał/ bo częstokroć du
chy żywotne chcemy posilać/ á ony tylko won
nymi rzeczami bywaią posilony: Vodka ża-
dna woniey niema thylko smrod od palenia/
ostrosc y gorzkosc w wodkach potrzebna iest á
tho dla zatkania wątroby y inszych członkow
wnętrznych/ też y wszelkie zastanowienia od-
twiera/ ale iż w sobie tey mocy niemaią/ szko-
da ich w lekarstwo brać.
¶ Vodka mleczu wysokiego ma moc odda-
lać gorączosc wątrobną/ ale niemali w sobie
gorzkosci/ niebędzie iey czyscić ani żył odtwie-
rać/ y żołthosc zostanie na ćiele/ á ćieszkosc w-
prawym boku przed sie będzie trwała.
¶ Powieda Lekarz ieden Doctor/ Ja praui
więcey

wiecey ku niemoczam zwierzchnim wodek potrzebuie nißli ku wnętrznym/á tho ku okładaniu wątroby/sercza/głowy/piersi

¶ Człowiekowi ktory wnątrz ma żżenie/tak prosto albo osłodziwßy troche dawam mu ie pić/dla vmnieyßenia gorączosci/ytez dla dymow ktore w głowe wstępuią.

¶ Przy działaniu wodek tho na pieczy miey iżebys ogień mierny dawał/ogniem ie dobrze vdziałaß/ale niemiernym ogniem wßytko pokaziß/to iest moc ziół/korzenia/kwiatu/rozpußczą sie że parami znißczeią/á duchowie na v żythecznieyßy y wonia w wodce albo z wodką niewynidzie.

☞ Gdyżby tedy kto chćiał wodki działać/na przod miey alembik z nosem dobrze długim y scklenice czo może być nawietßa/á w niej aby była dziura czoby alembikow nos wetknął sie á około obwież mokremi chustami/potym daj ogień mierny/á alembik też wkoćielku aby pełnie siedział/mokrą chustą często obwijać iżeby moc nikędy inędy wynisc niemogła/ale iżeby z wodką społem do scklenice weßła/ale ćierpnosc/kwasnosc/słonosc/gorzkosc przy zielßku na dnie zostanie/abowiem ty smaki przy częsci ziemney zostawaią/to zielsko lepak musiałby kalcinować/to iest zaßpuntowawßy w garnczu spalić w ogniu wielkim/potym na ten popioł nalać wodki thegoż ziela/ale popioł maß wsypać na czo płytkiego/á pothym nalawßy wodki na ten popioł postawże na miestczu rownym/á podle thego postaw drugie naczynie iżby stało mało niżli nißli tho czo w nim popioł z wodką/potym położ kraykę ieden koniecz na tey vodzie á drugi koniec na to suche naczynie/á thak ta wodka będzie spływała po krayce do te° naczynia niżey stoiącego/ale iżeby pierwey sie na popiele vstało/potym to czyste zlać do scklenicze czos spuscił po krayce: Potym to wypalić zasie przez mierny ogień iżby sama gesthosc kąsaiącza/gorzka/słona/ćierpnącza/kwasna/została/tey możeß dawać ku potrzebie w wodce tego ziela czos ie spalił na popioł.

¶ Kthorym sposobem á iakim złożeniem swym ty rzeczy z ziemie vrosłe niemoczam j po rußeniu zdrowia człowieczego pomagaią/to maß pilnie obaczyć/á ich moc slachetną maiąc daway ie w lekarstwo zwłaßcza czasu morowego/potym też y inßych czasow ku rozmaitym niemoczam/ku działaniu tegoiako maß [illegible] lekarstwa/zdami sie iżby sie miał na[illegible]go czo ty iuż napisano wtich xiegach á to gdy vczyniß [illegible]raczą około tego á pilnosci przyłożyß/w tym skußeniu przyjdzieß ku prawey nauce.

¶ Ta aczkolwiekem nieczo namienił o sprawowaniu wodek y o paleniu/awßakże nietak dostatecznie yle potrzeba/á tho zwłaßcza niewypisałem iako alembiki przyprawować y wßythko naczynie ku paleniu/abowiemby było przedłużenie y prożne pisanie/ale gdi ktho będzie chćiał wodki palić musi sie oczywisnie nauczyć od tych ktorzy pierwey vmieią/abouiem iedni palą w alembikach/á drudzy po prostu. Już tedy będę pisał o mocy vodek z ziół rozmaitych.

Ałunowa wodka.

Ałun wziąć y spalić gi/potim na ten palony ałun nalać czystey wody á dać thak stać przez kielko dni/á na każdy dzień zamießać iżby sie zmocznila od ałunu/á gdi przyjdzie piąthy dzień zamießawßy ostathnie dać sie vstać/potym gdy sie vczysci zlać w czo czystego á zchować/á gdi trzeba zwinem zmießać á tym vsta wymywać/zeby twierdzi/mieso około zebow goij/dziąsł owrzedzenie goij/á krwi z nich isc nieda.

¶ Thez gdy omoczywßy iaką chyste będzieß przykładał na brzuch/biegunkę czerwoną zastanowiß: wrzody nieczyste gnijące gdy wymywa kto/wyczyscia y wysußaiąc goij: gdziekolwiek iakie miesthce nielubie woniaiące pomaczaß/odeymuie smrod azwłaßcza miedzy sparami/v nog albo pod pazuchami/albo około łona: wrzody ktore zową Cancer są barzo gnijące/wymywać ie tą vodą/wysußa ie j goj y inße miestcza plugawie pachnące.

¶ Też gdy ią zmießaß z vodką rożaną á tim w vsciech płokać/czysci garło y iezyczek vmocznia.

Anyżowa wodka.

Wodka anyżowa odthwiera zatkanie w żyłach/y zachowawa każdego ktho ią pije na czczo od koliki/rzyganie oddala/barzo iest vżiteczna ma[illegible]kam/bol w krzyżoch v

ſpokaia y kamień piaſzczyſty z nyrek wy-
trawienia dobre° żołądkowi dodaiw.
noſc licza czyni mleko mnozy mamkam á z-
wodnego mleka geſte czyni y ſlodkie dziatkam.

Boragowa wodka.

BOragowa wodka ſerce po-
ſila/ y gruboſc krwie czyſci/
duchy ſerdeczne wyiaſnia/
myſl dobrą czyni/ ſny groz-
ne odeymuie/ drżenie ſerczą
odeymuie/ ktho ma grubą
krew ieſt ym vżyteczna/ ytez tym ktorzy maią
mdłą głowę á ſą bliſcy odeſzćia od rozumu/
ktorzi ſpać niemogą á grozne vidzenia na my-
ſli miewaią/ bowiem takowe przeſtrachy złe z
melankoliej przichodzą y z gruboſci krwie/ prze-
to kiedy ią ktho pije/ krew czyſci/ barwę czudną
dawa/ bladą y zſiniałą ſpądza/ też y zmazy o-
ſute y flaki poczerniałe z ćiała ſpądza.

☞ Też na kaſzel y na ſuchoty/ y na plwanie
krwią ieſt barzo pożyteczna/ krwi w człowiecze
zgorzeć nieda/ zimnicę czwartego dnia kthora
przychodzi z ſpalenia krwie zapądza/ w mor-
pita ſerce poſila y broni od poruſzenia/ omdle-
wania broni gdy niekielko liſtow z kwiathem
muſzkatowym zawiąże w tawtę czerwoną/ á
złoty w winie omyć á ſpołem zwiezać á wło-
żyć w tę wodę á dawać iey pić w mor azwłaſz-
cza dziećiom/ możeſz ią oſłodzić cznkrem/ viele
dobrego działa ludziem oboyga wieku azwłaſz-
cza grubo krewnym.

Biedrzeńczowa.

BIedrzeńczowa vodka kamie-
kamień w ledzwiach y wme-
cherzu/ zaſtanowienie mo-
czu przeprawia/ Rzezanie
moczu kthore bywa z boleſ-
nym kapaniem/ y trzewną
dnę ktora bywa z zimney przyczyny goij.

Bzowego kwiatu.

KWiatu bzowe° wodka ieſt
dobra tym ktorzi ſą wnątrz
na moczach poruſzeni/ ia-
ko na rozumie/ na pamięći
na bacznoſci/ na mowie g-
dy ſie zaiąkaią/ nieſłyſzą/
mozg niedoſtateczny maią albo naruſzony z-
ſmętkow y z innych wiele przygod/ tha woda
iſtotnie na ty rzeczy pomoczna ieſth barzo gdy
ią kto będzie pił dwie niedzieli.

¶ Thez niedoſtathki ſledziony goij/ bądz tho
twardoſci iey/ oćiekłoſci/ zatkanie/ gdy ią pije y
też zwierzchu przykłada/ pot pobudza: Jeſth
ſłożony ten kwiat więcey z powietrza niſzli z-
inſzych żywiołow/ á dla tego ieſt tak ſlachethny/
bo każde lekarſtwo ktore w ſobie ma więt-
ſzą częſc pouietrza niſzli innych żywiołow/ ieſt
barzo ſlachetne bo w ſobie niema gruboſci zie-
mney/ na pocenie przygodnieyſze ſą.

Bukwiczana.

MA w ſobie dziwne mocy wo-
dka bukwiczana/ Naprzod
głowę twierdzi/ pierſi y płu-
cza z nieczyſtoſci flegmiſtich
czyſci/ ſwiętego Valentego
niemoczy ſie przećiwi/ iady
wypądza y denną niemoc leczy/ flegmę z żołą-
dka przez ſtolce czyſci/ rzyganie częſte ſtanowi
vrynę obfićie vywodzi/ boleſci ſledziony vſmie-
rza/ żołądek poſila y thrawienie dobre czyni/
kto krwią pluie zaſtanawia/ boleſci krzyżowe y
mecherza vſpokaia/ przyrodzoną chorobę pa-
niam obfićie wywodzi/ w żołtey niemocy ieſth
dobra/ y boleſci z głowy ranney wywodzi na
wierzch/ boleſc zębową vſmierza/ y wzrok zać-
miony wyiaſnia/ też lekkoſc paniam czini przi
porodzeniu ich dziatek/ iad zrany wyćiąga gdi
kogo pies vije/ też bolenie vſzu y głuchoſc odda-
la/ łzy ktore z oczu płyną zaſtanawia/ y krew z
noſa takież.

¶ Quartanę też tłumi gdi ſie daſz napić ćie-
rpiącemu człowiekowi we dwie godzinie przed
przyſzćiem quartany.

¶ Też ta wodka ieſt dobra pić tym ludziem
ktorzy paralizem ſą zarażeni/ ytez tym ktorzy
maią drżenie w członkoch ſwoich/ ytez tym kto-
rzy kurcz miewaią.

¶ Też niemniej ieſt vżiteczna opuchłym lu-
dziem/ y boleſci rozpądza z żywota opuchłego.

Babczana.

BAbczana wodka ieſt zimna około wto-
rego ſtopnia á ſkłania ſie nieiako ku ſu-
choſci/ ma włoſnoſc oćieraiącą y ćiała
naraſzczaią.

naraßczaiącza/á tak iest osobna na rany ktore ćiało każą gryząc ie/ á iż też iest ćierpnącza á tak iest dobra w każdey biegunce azwłaßcza gdyby iuż kto miał w ielitach swoich rany/ te di ią ma często pić y klistherą w sie wpußczać/ odtwiera zatkanie wątroby y śledziony/ krew zapaloną chłodzi/ y fistuły ćiałem zdrowym naraßcza/ abowiem ma tę włosnosc iż po niej ćiało narasta azwłaßcza w ranach stharych/ zbytnie płynienie emoroid zastanawia gdi kto sobie stolec to iest ielita koniec będzie omywał tą wodką.

☞ Też bol zębowy vsmierza kiedyby ią sobie vsta płokał.

¶ Też korzeń te° ziela mastykowany vsmierza zębowy bol/ y rany ktore w vsciech bywaią vsmierza/ j w febrze tercijanie iest dobra pić

Bazyliowa albo Polskiego Balsamu wodka.

Wodka Bazyliowa iest ćiepła y wysußaiącza w wtorym stopniu/ iest barzo sub thelna/ vrynę pędzi/ y paniam ich przygody wywodzi/ też loże w ktorym dziećie leży w żywoćie vmarłe.

¶ Też iest barzo vżyteczna paniam ku pożywaniu iżby tym snadniey poczęły/ maćicę zaziębioną zagrzewa/ j zaćmienie oczu wyiaśnia kaßlącym ludziem iesth barzo dobra pić/ y dychawicznym/ ytez tym ktorzy swięte° Valentego niemoc maią/ y na rany/ ytez naprzećiwko trućinam/ żołądek posila y trawienie dobre czyni/ gryzienia/ kłoćie ktore bywa w żywoćie vsmierza/ j flegmę grubą w ielitach trawi á tak y koliki broni.

¶ Jest osobna naprzećiwko iadom y trućinam/ á tak ktoby wpadł w niemoc obiadßy sie bedł/ napij sie tey wodki vznaß pomoc/ j na kamień iest dobra łamiąc gi y wypądzaiąc.

Celidoniowa.

Celidoniowa vodka ma włosnosc iże gdi ią prosto pußczą na oczy nie dobre zaćmione grubosćią iakążkolwiek poßłe naprawia ie y wzrok iasny czyni albo kiedi ią thez z czym drugim zmießa iako z żołćiami rybnemi albo z ptaßemi.

¶ Sadła czystego lipieniowego z miodem białym spuścić a z tą vodką zmießać j pußczać na oczy tym ktorzy maią oczy barzo zanieczyscione a zamulone azwłaßcza ludziem letnim abowiem to przychodzi z niedostatku mozgu j nerwow widzielnych/ tym kthorzy maią vmnieyßenie wzroku z przieżiny złey krwie zimnej.

¶ Wiedz że sok zielony zcelidoniey wytłoczony więtßą ma moc nißli wodka na ty rzeczy/ á bowiem kąsaniem swym poßłość na zrzeniczach gryzie/ á z powiek zbytnią mokrosc wysußa y sciencza.

Czarnego korzenia.

Jakoż wßytko ziele w swym słożeniu dla swey wodnosci z nieyże pochodzą wiathry/ niechęć czyni y wzburzenie w żołądku á thak y wraczanie: Tegoż korzenia wodka y z bzowego korzenia/ z korzenia sosnkowego gdy ią pije/ wodnoćielnosc y oćiekłosc brzucha sciencza/ oćiekłosc śledziony sciencza/ lepiey ią z winem pić nißli same.

Chmielu płonego.

Ta wodka gdi ią kto pije krew czysci/ człowieka czerstwi/ wnethrzne bolesci z gorączosci poßłe rozgania/ y zapalenie wßelkiego członku wnetrznego chłodzi/ kolerę z żył wyćiągaiąc precz wypądza á tak tedy krew czysci/ na przećiw żołtey niemocy iest barzo pożyteczna/ bolesc głowy z gorącey przyczyny leczy/ zimni czam ktore od kolery przychodzą y od naruszenia krwie iako są tercijany/ naprzećiwko temu iest ta wodka barzo dobra/ villosci gorące przipalone wygania z ćiała.

¶ Też iest dobra na bolączki wnetrzne azwłaßcza na bolączki wątroby/ piersi y płuce czysci z zbytkow/ y dychanie wolne czyni gdy ktho ma swierzb albo drobno osypane ćiało/ albo lißaie/ abo zmazi na ćiele/ pić ią a oczyści ćiało

Chebdowa.

PAlą thę vodkę z korzenia y z kwiećia/ odtwiera żywot czyniącz stholce/ y śledzionę z iey nieczystości czyści/ puchlinę z nog y z żywota wypądza.

Centurzyey

CEnturzyiowa vodka iest gorzka á wysuszaiącza z nieiaką małą ćierpnością/ żiłi czisci zatkanie wilkościami grubemi/ subtilizuie grube wilkości flegmiste/ á potym wypądza flegmę j kolerę z żył j z inszych członkow rzeczy przyrodzone paniam pobudza ku wyszćiu/ y płod z żywota wyrzucza mocznie/ rany zstula y goij/ twardość wątroby y śledziony rospądza/ y żołtą niemoc vlecza/ y thęż paraliż/ y kolikę vspokaia/ y bielmo z oka rospądza.

Dziewanowa z kwiecia.

DZiewanowa wodka wymownosc dawa/ iezyk wolny czyni ku wymownosci/ oczy zaćimiaiące sie wyiaśnia/ bolesc ich y kłoćie w nich vsmierza/ łzy sciera zbłyskawością á rostyłość ich sciencza/ zimnice dnia czwartego z przypalonej krwie vsmierza/ płynienie strzew zwiera/ gdy nią lice vmywa pięknosc z rumianością dawa/ piegawosc j żołte flaki j insze szkaradości sciera/ zapalenia rany y otoku niedopuszcza/ zimnice kto sie boij wodę tę pij azwłaszcza lećie/ ku winu tey wodki przylewaj á to vino pij: Dziewana pomoc wnątrz czyni w człowiecze y w myśli iego/ á thęż dla tey dziwney iey mocy iest nazwana tim imieniem dziewana. ¶ Gdyby sie kto bał czar pij tę wodkę á bądz przespieczen/ y tham gdzie rad siadasz dawszy vchędożyć pokrop tą vodką á będą przi tobie dobrzy duchowie ku potwierdzeniu ćiebie tylko ty naprzod w Panu Bogu dufay á thamu wierz iż ta wodka ma tę moc á zstanieć sie iakomći powiedział.

Dębowa.

DEbową wodkę gdy ią kto pije rano czasu morowego powietrza. broni tę° człowieka od iadowitę° powietrza iż mu niemoże nicz zaszkodzić/ zimnicę odpądza/ zmiękłosc trzew ztwardza/ rany y wrzody czyści y zawiera/ z wysoka vpadłym/ przepukłym j przerwanym barzo iest dobra ku pićiu/ kto sie krwią często dawi albo pluie dobrze muią pić/ owrzedze nielędzwi goij/ członek v męszczyzn bolesny á gniiąci goij/ mocz ktory sie przydawa ze krwią zastanawia/ ktoreyby niewiescie maćicza zeszła albo ielito/ włożyć zasie á leżąc spokoiem tę wodkę pić/ naprawi to wszytko.

Fijołkowa.

FIjołkowa wodka na suchoty/ na kaszel/ piersiam wypragłem wyżżonem z wnętrzney gorączosci/ ludziem krwią pluiącym ytez na bolączki bokowe/ na gorączosc moczu/ na gorączosc lędzwi/ na wyzchłosc trzew/ na ty wszytki rzeczy iest barzo dobra pić ią z czukrem/ suchosc oczu oddala y gorączosc zmieszać ią z kamphorą á przykładać na oczy.

Grzybieniowa.

GRzybieniowa wodka iest zaziąbiaiącza y odwilżaiącza mocznie/ spanie czyni/ nasienie przirodzone trawi/ á tak członki/ przyrodzone naczynie tego nasienia mdli j niepłodnosc czyni/ itez mocznie pokusy ćielesne oddala/ czasu kaszlu y czasu pleury dobra pić/ biegunkę zastanawia/ j rany w ielitach goij/ trąd biały z licza spądza/ y śledzionę posila.

Gromowego korzenia.

GRomowego korzenia wodka zkłania sie ku suchości/ odtwiera zatkanie flegmiste z żył wątrobnych y śledziony/ vrynę pędzi ku wyszćiu/ żołtą niemoc leczy/ nerki czyści/ á tak bolesci krzyżowe vlecza ktore pochodzą z napełnienia flegmistego itez z napełnienia wietrznego á tak tey y naprzećiwko kolice iest dobra ku pićiu/ żiwot odmiękcza/ bolesc zębow vsmierza/ y zadzierżenie vryny pędzi ku wyżćiu

Izopowa

Izopowa.

Izopowa wodka iesth dobra w niemoczach/w bolesciach nyrczanych y krzyzowych/ czysci plucza y piersi z flegmiste° napelnienia/ ztądze barzo pomaga naprzeciwko kaszlowi ktory z obfitosci flegmistey pochodzi/y glos posila/y swietego Valentego chorobie sie przeciwi.

Jelenich iezykow.

Vodka ielenich iezykow odtwiera y subtilizuie twardosci sledziony/kamien lamie/y vrine zbytnie plynącą zastanawia/y szczkawke zastanawia/y zoltą niemoc vlecza.

Kosacczowego korzenia.

Kosacczowego korzenia wodka ma moc zagrzewaiącą y wysuszaiącą miernie/ omywa j rospadza grube vilkosci flegmiste/piersi y plucza czysci/ w ranach sprosnych smrodliwych iest doswiadczona ku wymywaniu/kłocie w żywocie vsmierza y żyuot odmiekcza/opuchłym ludziem iest dobra ku piciu bowiem z nich wypądza zoltą wode.

¶ Też naprzeciwko kurczowi/y iadom wszelkim iest dobrym lekarstwem/zimno y trzesienie ktore bywa w febrach oddala.

¶ Też gdy niewiasta namacza ciepłą wodką kosacczową miestce gdzie iest maćicza bolesci w niey vsmierza/y kłocie wszelkie/ y żyleczki w niey rosprzestrzenia y odtwiera/liszaie spądza/ y skore zmarszczoną na twarzy rozciąga piegi też zgania.

¶ Też bielmo z oka sciera/bolesci zebow vsmierza/y iadom sie przeciwi y wypądza gdy sie iey kto napije/ ma thez moc doswiadczoną wyciągać kosci z rany połamane/ naprzeciwko scijatjce to iest denney niemocy y naprzeciwko rzezaniu w puszczaniu vryny iest pomoczna ku piciu.

Kosztiwałowa.

Vest dobra wodka kostywałowa na przepuklinę/ na vraz/na vrwanie/na owrzedzenie trzew/ledzwi/mecherza/ biegunkę krwawą zastanawia/ ytez krwią plwanie/kosci złamane spaia/y zwiera rany.

Kurzey nogi.

Zimna iest barzo y wilgoth na kurzej nogi wodka odwilżaiącza y pragnienia broni á żywota płynienie zastanawia/oskominy zebow oddala/ á iesth barzo pomoczna tym ktorzy krwią pluia/ iest też vżyteczna naprzeciw rozmaitym wrzodom/ naprzeciw herisipili to iest wrzodowi ktori z koleri pochodzi y naprzeciw flegmonowi wrzodowi ktori przichodzi ze krwie/ naprzeciw zapaleniu wątroby/ytez naprzeciwko ranam ielitowym/ białym głowam zastannwia, zbythnie płynienie krwie/wraczanie oddala/ale wzrok mdli/ głowę posila/y oszalenie oddalo gdy tą vodką głowa będzie zmaczana.

Kaniey przędze.

Przędze kaniey wodka iest ciepła y wysuszaiącza w pierwszym stopniu/ ma mocz odtwieraiącą zathkania w żyłach/á tak iest dobra w żołtej niemocy/vrynę pędzi/żywot odmiekcza/y wąthrobę posila/ kolerę czysci/w febrach dziatkam młodym iest dobra ku piciu ma włosnosc wypędzać dawne á zagniłe nieczystosci z członkow y z żył.

Lawendowa.

Miasto rozmarynowey vodki może brać lauendową vodkę/bowiem iesth rozliczney mocy ku naprawieniu ciała człowieczego/ á to iż naprawia wszelkie moci w człowiecze/iako przyrodzenia moc/ moc żywotha/

moc bacznosci y rußania. mozg y z nerwy y z duchy iego/ smysly wnetrzne y zewnetrzne wßytki pospolu y ich członki naprawia y posila/ á zachowawa od ßlaku to iesth od zabićia powietrza/ od zawraczania głowy/ od swietego Valentego niemocy/ od drzenia/ od niesnadnosci rußania członkow z zimney przyczyny/ od głuchosci/ od slepoty/ oßalenie psuie a głowe naprawia/ w vßoch bolesc vsmierza y wewßytkiey głowie z zimney przyczyny/ zadußenie odejmuie/ kaßel/ remy/ zwrzedzenie wnątrz goij/ członkom zchnąć nieda/ od otokow broni/ nadymanie j wodnoćielnosc wygania/ mecherz zachowawa od zwrzedzenia/ ledzwi bolesc leczy z zimnosci/ mocz broni od zastanowienia y gryzienie iego odeymuie/ niepłodną niewiaste sprawuie ku poczęćiu/ zastanowienie rzeczy iey przeprawia/ gryzienie iey odeymuie/ omdlewania broni/ ale lepiey gdy ią w winie pije nißli tak same.

Laktuczana.

Gorącym niemoczam Laktuczana wodka iest barzo pomoczna gdi ią pije y macza iąc w niej chustę iaką a okłada głowę y skronie/ sen czyni/ na wrzody y na bolączki ytez na miesticza gorące przykładać/ chłodzi ie żołtą niemoc leczy/ gorączosc ledzwi/ rzezanie moczu odeymuie/ kolerę wypądza.

Lanczana.

Roskoßna wodka iesth ku vmywaniu thwarzi/ zmazy z niey sciera/ mozg posila przechodzi do niego/ odtwiera wnosie/ członki rozmaithe pomazać zchnąć ym niedopußcza/ gdy ią pije serce posila/ omdlewania nie dopußcza/ suche żyły potwierdza drżenia broniąc/ takież y głowie y rękam y piersiam.

Lamikamieniowa.

Nyrkouy kamień j mecherzowy łamie Lamikamieniowa wodka bo iest zagrzeuaiącza y wysußaiącza w wtorym stopniu.

☞ Też iest dobra tym ludziem ktorzy vrynę po troßcze a często pußczaią z wielką bolescią ytez żołtą niemoc vlecza gdi sie iey będzieß napijać/ albo prawy bok maczay gdzie wątroba leży/ Takież też mocy vodka biedrzeńczowa.

Miodunczana.

Serce posila miodunczana wodka/ ktorą pospolićie z ziela j z korzenia palą/ krew czisci/ melankolią wypądza ytez mozg zarazony naprawia/ melankoliją spaloną vzdrawia/ y tym ludziem kthorzy od rozumu odchodzą iest barzo dobra pić.

¶ Też iest dobra tym kthorzy maią na sobie trąd albo swierzb/ możeß tak same pić albo z winem mießaiąc y w potrawy lać á z nią wa (rzyć.

Macierzeydußki.

Do vkąßenia iadowitego zwierzęćia y gadziny iest dobra maćierzeydußki wodka bo iest zagrzewaiącza y wysußaiącza/ żołądek/ wątrobę y sledzionę posila/ wraczanie zasthanawia/ z głowy wilkosci nosem wyćiąga gdy iej ćiepło wezmieß w nos/ na kamień iest vżyteczna/ ytez ktho vryny niemoże zadzierżeć/ y naprzećiwko omdlewaniu y kłoćiu w żywoćie/ pamięć naprawia/ y bolesc w głowie vspokaia/ azwłaßcza rzeczy przirodzone paniam ku wyßćiu pobudza.

Michunki.

Po łaćinie Alkakenge.

Dziwney mocy iest tych michunkow wodka w vypędzeniu vryny ktho iey pußczać niemoże/ nerki j mecherz czisci z kamienia piaßczystego á iest barzo dobra thym ludziem ktorzy ze krwią á z wielką bolescią vrynę pußczaią.

Mleczowa.

Mleczowa wodka iest zimna y wilgotna/ żyły wnętrzne posila y wyczyscia/ wrzedzienice

wrzedzienicze gorące vlecza/sen dobri czyni/w żołtey niemocy flachetna/ wątrobe niewymownie potwierdza/sapke też rospądza.

Mietczana.

Otwiera zatkanie w wątrobie y w sledzionie y w tich żyłach ktoremi vryna idzie/ Jest ciepła y wysuszaiącza ma moc rospądzaiącza/trawiącza y posilaiącza/to dla korzennosci y woniey swoiey.

¶ Też oddala czuchnienie vst ktore przychodzi z zagniłosci dziąsł/ żołądek posila/ chęć ku iedzeniu wzbudza/ wraczanie zasthanawia/ omdlewanie oddala á to kiedy grzanka z chleba będzie rozmoczona w tey wodce/w oczcie/y w winie/ á thę grzankę dac trzymać pod nosem y drugie na skroni przyłożysz.

¶ Thez maćice czysci pita/mleko zsiadłe w piersiach rozstaie/ hrobaki glisty w żywoćie zabija/ vrynę pobudza/y chćiwosc ćielesną.

Matki bożey włosek.

Rospądza y subtilizuie grube wilkosci spiekłe Matki bożey włosek wodka/ iest mierna w ćiepłosci/ trochę sie skłania ku suchosci/ iest barzo dobra tym ludziem ktorym włosy z głowy padną/ytez tym ktorym sie pleszę na głowie czynią/ otręby y łuski z głowy zpądza/piersi y płucza czysci ze wszytkich nieczystosci flegmistych/a tak y kaszel vspokaia/ kamień łamie/y w żołtey niemocy też iest dobra ku pićiu sledziony zapalenie y rzezanie w puszczaniu vriny oddala/zołzy rospądza/żołądek czysci y ielita z kolerycznych nieczystosci.

Maioranowa.

Maioranowa wodka iest ćiepła y wysuszaiącza/mozg zaziębiony zagrzewa/wniemoczach zimnych iest barzo vżyteczna/iako wparaliżu/wniemocy swiętego Valentego/ Sok maiorany głowę czisci wyvodząc wilkosci nosem gdy ten sok wpuscisz w nos ćiepło/ á potym zadzierżysz w nosie chwilę.

¶ Też gdy na ktore miestce nabiegnie krwie tak iż ono miestce nasinieie/ tedy sok maiorany z miodem przasnym zmieszany á pothym na ono miesthce przyłożony/ rospądza krew y miestce ono posila.

Mikołaykowa.

Jest dobra wodka mikołaykowa na bolesne puszczanie wody y na kapanie rzezące/ ytez na drzenie członka taiemne°/na ćieszkosci bokow gdy mocz niechce odchodzić y na zastanowienie iego a tho gdy sie vliczka zatka kamieniem ktory bywa w mecherzu/ albo lipkosciami grubemi/na ty rzeczy barzo słuczy.

Maku białego.

Oczu suchosc leczi białe° maku wodka/drzemanie y spanie czyni/ gorączosc piersi/ kaszel suchy/ suchoty/ gorączosc głowy/wrzody złe palące/ty rzeczy wszytki barzo pożytecznie leczy/ oćiekłosci gorące y bolączki leczy/ w stawieh gorącza bolesc azwłaszcza z przodku rospądza.

Omanowa.

Jest dobra Omanowa vodka na zaduch y na ćieszkosc piersi/ kaszel dawaiący z nieczystosciami lipkiemi wypądza/szczkawkę/y bolesne puszczanie vryny leczy/ y mecherz czysci.

Piołynowa.

Hetmanom y Rotmistrzom gdi na woynę iechali/ludzie starych wiekow zwykli byli dawać sok piołynowy (abowiem ma w sobie niepospolite włosnosci) á to czynili za wroszkę przyszłego zwyćięstwa kthore mieli mieć z nieprzyiaćioł swoich/ przeto dawali sok piołynow Hetmanom pić.

102

A tak tha wodka piołynowa hrobaki iako ſą gliſty zabija w żywocie y wypędza precz/ y inſze zagniłoſci trawi w żywocie wyſuſzaiąc ie á pothym ono mieſtce poſila niedopuſczaiąc tak tego ſie nicz mnożyć w ciele.

Tha wodka żołądek barzo poſila/ wſzytki nieczyſtoſci czyſci z nie° á potim gi vmocznia

Też ieſt ſlachetna naprzećiw zatkaniu vątroby y ſledziony/naprzećiw ſwiete° Valentego niemocy/ytez kto mowę ſtraći/ y naprzećiwko iadom/ vrynę pędzi/ y paniom przy ich cżaſiech pomoc daie wielką.

Przećiwi ſie iadowi bielonowemu/ opichowemu/ gdy rana będzie tą wodką omyta/ niedopuſci być fiſtule/ ani dziwe mieſo vroſcie

Jtę/ morowemu powietrzu ſie ſprzećiwi gdy ią kto pije/ zgagę y opuchlinę wypędza/ á z właſzęża ięzyk opuchły vzdrawia/ y ięzyk vpadły podnoſi.

Pſinkowa.

A wrzody/ na bolączki/ na złe kroſti/ na piekielny ogień na oćiekliny gorące/ na zapalenie ran z czerwonoſcią albo z ſinoſcią/ na ty wſzytki rzeczy ieſt barzo pożyteczna Pſinkowa wodka gdy z nią omywa albo przykłada na mieſtcza gorące/ gorączoſć wyćiąga precz/ na boleſć głowną ktora bywa z gorącey przyczyny/ y takież oczu ieſt barzo po(mocna.

Pożimkowa.

Wodke pożimkową gdy kto ije/ oczi leczy z gorąca/ vilkoſi y wzrok ſtaſy/ dawa czerwonoſci ſpądza/ kłocie w nich odeymuie/ łzy zbytnie wyſuſza/ gorączoſć ledzwi/ y rzezanie oddala moczu/ kamień kamie á iakoby piaſek z mączem pędzi precz/ wrzody w netrzne goi/ biegunkę czerwoną ſtanowi/ krwią pływanie zaſtanawia.

Paraliżowego żiela.

Żiela paraliżowe° wodka ieſth dobra na wſzythki niemocy ſuchych żył/ roſpuſcza ſkurczenie ich ktore bywa od ſłu ażu/ á nietylko żyły ale y cżłonki niektore y owßem w ßytko ciało/ łamanie po kośćiach/ drżenie głowy y wſzytkiego ćiała/ ſtawy mdłe/ niespiężne rußanie albo nie ſnadnoſć rußania/ z ćiężkoſtią chylanie/ gdy ſie nachyliß boleſć w grzbiećie/ cżłonkow niedußnoſć y niesnadnoſć ku rußaniu/ ßyie ćiężkie obraczanie/ nog cżeſthe vpadanie/ kurczenie/ ſpanie bezmierne/ rzeczy zmienienie/ omienienie/ oſłnienie/ głuchoſć/ niebacżnoſć/ ſmrod z cżłowieka/ wßego ćiała obćiężnoſć/ leniſtwo/ pełnoſć głowy ze wßech nieczyſtoſci/ remy zſtępowanie na dół/ w pacierzoch giemzanie/ flux wgardle/ wdzięk ſłaby boleſć/ y w noſie vlicżek zatkanie: Ty wßytkie rzeczy ta wodka barzo dobrze naprawia y leczy

Polney ruty.

Polney ruty wodka ſkłania ſie ku ćiepłoſci y ku cierpnoſci/ żołądek vmocznia: ma moc wyczyſciaiącą y vrine pędzącą/ przećiw ſwierzbowi ieſt niepoſpolita napijać ſie iey/ krew czyſci z wilkoſci ſprochniałych á ſpalonych.

Polney dżiakwie.

Rżiakwie polney wodka ieſt ćiepła ytez wyſuſzaiąca/ trawi/ ytez roſpądza/ tym ktho rzy maią ſwierzb á trąd/ liżaie/ ieſt barzo dobra pić na cżcżo/ y tim ludziem czo ma ią parchy na głowie ieſth dobra pić/ ćiężkoſć pierſi oddala a zwłaſzęża ſtarym ludziem/ iuż tego doſwiadczenie vkazuie iż wrzody morowe roſpądza y wykorzenia z ćiała.

Podrożnikowa.

Podrożnikowa wodka ieſt zimna/ chłodzącza y wyſuſzaiąca/ ieſt dobra na każde vkąſzenie iadowitego zwierzęcia gdy ſie iey napiieß albo ono mieſthce namacżąß/ wątrobę poſila y ſledzione a zwłaſzęża zapalong wątrobę chłodzi/ y febrę tercijanę leczy.

Pigwiana.

Pigwiana woda á nawiecey w winie w puſzczona/ gdi ią kto pije żołądek poſila y biegunkę zaſtanawia.

Pſilij

Psilij.

Jest zagrzewaiącza y wysuszaiącza miernym obyczaiem: ma mocz wysuszaiącza y omywaiącza wszelkie uszaie y ogniki spądza y goj á gdy kniey przyłożysz miodu przasnego tedy plecna liczu czysci y gładką czini/ y na rękach takiesz/ piegi z licza spądza twardosci z maćice rozpądza - ćiało naraszcza w ranach wszelkich/ ytez naprzećiwko iadowi temu vkąszeniu iest vżyteczna.

Przeslkowa.

Jest zimna w pierwszym stopniu sucha w wtorym: ma w sobie niemałą ćierpnosc/ á dla tego tez rany goij azwłaszcza ktore są w ielitach gdy z nich krew wychodzi.

¶ Tez y rany mecherza goij/ żołądka y wątroby gdi sie iey napijesz albo thy miestcza namaczasz/ krew tez zastanawia ktora z nosa płynie a to gdy tey wodki w nos nabierzesz á ręką zadzierzysz. Takiey tez mocy y włosnosci iest wodka z ziela sporzyszowego.

Paprociana.

Wodka paproćiana iest niemałey ćiepłosci á mało sie skłania ku suchosci/ hrobaki w człowiecze zabija/ płod vmarły wypądza z żywota y żywy przed czasem porodzenia wypądza z żywota - iesth barzo vżyteczna naprzećiwko fistułam wysuszaiąc ie y goiąc á to gdy ie będziesz wymywał thą wodką z winem zmieszawszy.

¶ Powiedaią niektorzy/ gdy nogi będą omyte tą wodką paproćianą izeby stolce zbytnie miała stanowić á potym żywot mocznie zatwierdzać.

Ruciana.

Wodke ruciana kiedi kto pije oczy czysci y wzrok posila/ iadom do nich przystępować nieda/ piersi zgrubych wilkosci czysci tho iest precz wymiata charchaiąc/ kaszel dawiący vspokaia/ y tez zaduch ćieszki kthory bywa od kaszlu odeymuie.

Rumienkowa.

Rumienkowa wodka po ranu pita - bolesci głowne vspokaia/ y bolesci wnętrzne/ kłoćie w bokoch/ gryzienie z wrzodow wnętrznych oddala/ mocz wygania/ kamień łamie/ ledzwi czysci/ niemoc białą á lipką niewiescią rozrywa á czysci z złych zbytkow/ y na dymanie maćice odeymuie/ ytez trzew/ y żołądka/ żołtą niemoc leczy/ marthwy płod wygania/ zimnice wszytki mdli y mocy ym niedawa vpławy niewiescie zastanawia/ gryzienie w thrzewach y ćieczenie ich vsmierza/ czerwoną biegunkę zastanawia.

Rozmarinowa.

Rozmarynową wodę ktorim kolwiek obyczaiem przyprawisz/ choćia ią thak vczynisz przez alembik iako y insze wodki/ choćia tez vwarzisz w vodzie rozmarin/ albo thez vyćiągniesz moc z niego przez słońce/ tedy ma osobną moc á ntepospolitą ku zdrowiu ludzkiemu/ bowiem iakmiarz na każdą niemoc z zimney przyczyny iest vżyteczna/ chęć ku iedzeniu straczoną przywracza/ y duchy ożywiaiące pomnaża/ mozg y głowę wszytkę posila/ żyły suche vmocznia/ włosy na głowie padaiące zadzierżawa y gęsci ie gdy głowę thą wodką przemyiesz.

☞ Mellankoliją y flegmę thrawi á prawie człowieka odmładza y czudnieyszego czyni/ od prochnienia y zagniłosci ćiała broni/ y fistułę leczy/ zęby y dziąsła chore vmocznia/ rany ze wrzodow wysusza y goij/ naprzećiwko kordijace iest barzo dobra/ biegunkę stanowi/ y maćicę posila a sprawia ią łacznieyszą ku poczęćiu

Rożana.

Rożana wodka serce ochładza y insze członki wszytki przednieysze posila á strzeże ich vpadku vpadłe podnosi/ swą vonnoscią duchy serdeczne y przirodzone ćiepło posila á

ſila á prochnienia y zagniłoſci w ćiele być nie dopuſzcza/ w czerwoney y w każdey inſzey biegun[illegible] y czaſu omdlewania ieſt dobra pić y lice kropić/ wraczanie y pot zbytni z ktore° wiet ſza mdłoſc przychodzi zaſtanawia/ dziąſła po twierdza/ y wonią vſtam daie przyiemną gdy komu z vſt czuchnie.

¶ Gdy kto ſobie lice vmywa rożaną wodką czyni płeć wdzieczną á lubieżną / á gdy kniey troche wina przyleieſz á w oczy wpuſciſz/ potwierdza oczy/ y lipkoſci wſzelkie ſciera á wzrok iaſny czyni azwłaſzcza gdy kniey włożyſz troche tucijey á czarney heleny y czukru tak iż ſie ty rzeczy w niey roſpuſzczą/ tedy ieſt niepoſpolite lekarſtwo na chore oczy.

¶ Też ſama rożana wodka tylko z białym czukrem albo z lodowatym zmieſzana/ ieſt barzo ſlachetna na chore oczy/ abowiem ie poſila y czerwonoſci z nich y lipkoſci ſpądza.

Roiownikowa.

Dla włoſnoſci ſwoiey ćiepłej y ſuchey wodka Roiownikowa ieſt vżyteczna żołądkowi zimnemu y wilgothnemu a czyni w nim trawienie dobre/ ſmetne° człowieka vweſela/ ſerce j mozg poſilaiąc/ boiazni oddala y lękania ſercza ktore rzeczy przychodzą z melankoliey a z ſpaloney flegmy/ ieſt też dobra temu kogoby pies vijadł albo y niedzwiadek/ tedy ma taki człowiek pić te wodkę/ zołzy y też gruzły ktore bywaią w ſzyj roſpądza.

Rzodkwiana.

Jeſt zagrzewaiącza Rzodkwiana wodka vyſuſzaiącza y odtwieraiącza/ vrynę pobudzaiącza/ oćiera nieczyſtoſci w ielitach/ liſzaie j żołtoſc z ćiała ſpądza wſzelkiego członku/ głos oſtrzy/ flegmę grubą á lipką w pierſiach vkrawa/ quartanę vlecza/ y opuchłym ludziem ieſt dobra pić/ kamień łamie á pobudza chęć ćieleſną małżonkom ku krotophili/ żołądek mdli/ j wraczanie przywodzi/ bielmo małe z oka/ y też piegi z licza roſpądza/ ſlinogorz reſolwuie/ y twardoſc ſledziony rozgania azwłaſzcza thym kthoby ſie skaził bdłami dobra ieſc po nich rzodkiew albo wodka rzodkwiana

Rozchodnikowa.

Draża ogień z mieſtcza zapalonego Rozchodnikowa wodka bo ieſt wielkiey zimnoſci á troche vyſuſzaiącza á thak na wrzody bolące á goraiące ieſt vżiteczna/ na podagre ieſt dobra azwłaſzcza ktora przychodzi z gorącey przyczyny/ y też na ſpalenie/ albo na oparzenie vkropem ieſt dobra maczać ono mieſtce/ zmieſzana z rożanym oleykiem/ boleſc w głowie vſmierza/ y oſzalenie vſpokoia ktore z gorącey przyczyny pochodzi/ też ranki wnętrzne goij.

Slazu Włoskiego.

Ciekłoſci/ bolączki/ wrzodi y wſzythki twardoſci wnątrz miękczy Slazu Włoskie° wodka gdy ią kto pije/ gorączoſc odeymuie/ pierſi y płucza miękczy/ j trzewa/ kaſzel ſuchy oddala/ owrzedzenie ledzwi j mecherza (goij.

Skoczkowa.

Jeſt dobra wodka Skoczkowa á tho iż trzewa czyſci á odmiękcza/ gliſty wygania y vodnoſc wnętrzną precz/ parſziwą głowę czyſci/ zmazy na ćiele y na twarzy poczerniałe ſpądza precz.

Sporzyſzowa.

Niemocz czerwoną/ krwią plwanie/ paniam ich rzecz zaſtanawia Sporzyſzowa woda bo ieſt zimna á z they zimnoſci ma ćierpnoſc / á tak dla ćierpnoſci ſwoiey krwawe ćieczenie trzew zaſtanawia/ rany zſtula/ owrzedzenie wnętrzne goij/ á tak y wſzythkich członkow gdi ią pije albo maczaiąc chuſtę przykłada/ gdy krew z noſa zbytnie płynie tedi tey wodki wlać á zaſtanowi ią/ ranienie oczu y powiek

y powiek ich goij/ tha wodka pożyteczna iesth brać ią w lekarsthwa gdy maią przyprawiać na iakie zastanowienie albo na zawarćie.

Swieczkowa.

Dziwney mocy iest Swieczkowa wodka w naprawieniu skażone° wzroku/ á iesli ku temu zielu przyłożysz koszyszczka/ ruty/ iaskołcze° ziela/ wespołek w iednym alembiku spalisz na wodę/ tedy będziesz mieć dziwną wodę á niepospolithey mocy w posileniu chorych oczy azwłaszcza ludziem starym á flegmistym.

Sczyrowa.

Sczyrowa wodka iesth ćiepła y sucha/ flegmę łaczniuchno wywodzi/ kto ma sparzenie ogniem iesth dobra maczać ono miestce/ thwardosc sledziony rospądza/ j głowę czyści kto nią sobie vsta płocze/ z winem zmieszana ta to wodka/ á gdy nią kto sobie rany vymywa/ goij y czyści y ćiało rosci.

Szałwiowa.

Barzo iest doswiadczona w niemoczach głowy Szałuiowa wodka bo iesth ćiepła y wysuszaiącza/ á z tądże ma moc rospądzaiącza y przićiągaiącza/ mozgowi j suchym żyłam iest pomoczna tho iest naprzećiwko paraliżowi/ swiętego Valente° niemoczy/ ythež drżeniu członkow/ iest barzo vżyteczna żołądkowi trawiąc wnim nieczystosci wszelkie/ chęć ku iedzeniu daie azwłaszcza gdyby kto vczynił szałszę z tey wodki á z trochą pieprzu y ocztu á z tego vczynią szałszę.

Szczotkowa.

Od każdego członku y od każdego gorące° wrzodu ogień moc odrażaiącza ma ta vodka/ ale iest niemałey zimnosci/ trochę wysuszaiącza/ zapalenie żołądka y wątroby chłodzi/ rany wszelkie wysusza y goij/ bolesci vszu vsmierza y ropę z nich wypądza j wysusza/ też rany wpłuczach y w ielitach goij/ ythež paniam chorobę przyrodzoną zastanawia/ y wszelkie krwie płynienie z kądby kolwiek było zastanawia/ oszalenie też oddala gdy czoło będzie thą wodką często maczane.

Szafranouego kwiatu.

Szafranowa wodka kiedy w niey omaczaiąc chustę przykłada na bolesci denne/ vsmierza ie y oddala/ ytež insze bolesci/ iako wrzody/ bolączki/ oćiekłosci wszelkie zgładza rospądzaiąc/ twardosc bokow/ ytež bolączek zmiękcza/ żyły w zadku oćiekłe albo ranione goij y oprawuie/ wrzod w zadku ktory zową ficus leczy mocznie twardosc żył ytež zchnienie członkow naprawia/ łamanie vsmierza/ wrzodi gnijące czysci.

Trauowa.

Trawową wodkę gdy kto pije/ lędźwi czysci y zathkanie ich przeprawia/ y zatkanie sledziony y wątroby/ bolesci w przegubiech vsmierza/ á plugastwa pędzi w przechody lędzwiane y mecherzowe/ albo korzenie iey iesth mocy odtwieraiącej j naprawiaiącej gorącosci miernie/ á przetoż w tym przewyssza inne wodki/ owrzedzenie mecherza y lędzwi goij/ rzezanie moczu y bolesc w członku/ zołtą niemoc też leczy.

Trłyczowa.

Woda Trłyczowa iest ćiepła y sucha w wtorym stopniu/ czysci y rospądza/ kolerę czysci wespołek y flegmę wodną/ iest vżiteczna naprzećiwko liszaiom/ y naprzećiwko swierzbom/ kto by potrzebował womitu vczynienia to iest wraczania/ thedy sie ćiepło z masłem a z oliwą napij tey wody będziesz miał wraczanie/ blizny gładzi/ y glisty z żywota wypądza.

Wołowego ięzyku.

Wodka tha se ce posila/ czysci krew grubą/ y wilkosci grube á czyniące pary rospuszcza/ vesołą mysl czini/ nakażony mozg á zanieczisciony tym

ny tymi parami grubemi ktore przywodzą cz łowieka aż ku oßaleniu/naprawia/ tesknosc/ złe dumunie/ßkarade mowienie/we śnie straßliwe widzenia od/dala/osypanie krost/ lißaie swierzb/francze/to wßytko goij/ piersi czysci y płucza/kaßel suchy y suchoty vzdrawia.

Wierzbowa.

WIerzbowa vodka hrobaki w vßu zabija kiedy iey tam wpusciß/ gnoy gdy z vßu ćiecze wyczyscia gi/glisty w żywoćie morzy gdy ią pije/ płod martwy wygania/fistuły czysci y goij/ żył nożnych miekkosc y trzewa (vtwardza.

Vinna.

ABy wodka ćiekła z iagod do zrzałych vinnych/maß pod nie podstawić nieiaką sckienice: Tha woda dziwney á rozliczney pomocy iest ku oświeczeniu oczu/á ku naprawieniu niedostathku ich z gorącey przyczyny/ kłoćie w oczoch z gorączosci łez odeymuie/ zaćmienie oczu dla dymow z żołądka w głowę wstępuiących wyiasnia/ y wzrok naprawiaiącz ostrzy y posila.

Vinnych skorek Vodka.

Z Vinnych skorek wodka albo z liscia gdy ią pije w gorączkach/ chęć ku iedzeniu dawa/ gorączosc wnętrzną vkłada/wraczanie/ćieczenie wßelkie z kadkolwiekby było zastanawia/ palenie gasi wnątrz.

Włoskiego kopru.

MLeko mnozy wpiersiach włoskiego kopru wodka/á nasienia tho iest natury obfitosc przyrodzone° meßczyznam starym daie/zaćmienie oczu wyiasnia/ ytez ludziem opuchłym/j tym ktorymby pamięć zginęła pomaga/też sie iadom rozmaitym przećiwi/ też bolenie w krzyżoch vlecza/y z mecherza rzezanie wypądza/vrynę ku wyßćiu/j przirodzoney rzeczy białym głowam pobudza.

Wysokiego slazu.

VEst zimna y wilgotna w swoim przirodzeniu vodka wysokiego slazu/ zywot odmiękcza/ y wrzedzienice gorące á bolące chłodzi y bok wnich vćißa/twardosci ich rospądza a odmiękcza/ bąrzo też iest dobra pomaczać na to miestce gdzie vkąsi pczoła.

Jałowczowa.

JAłowczowa wodka iest ćiepła j wysußaiącza mocznie barzo iesth subtelna/rospądzaiącza nieczistosci wßelkie á tak iest osobna na wymywanie ran smrodliwych/ á vrynę mocznie pędzi/y przyrodzone rzeczy białym głowam/vmarły płod z żiwota wypądza y żywy przed czasem/ iadom sie przećiwia/ y robaki iadowite z domu wygania/iako są węże/paiący/myßy y inße hrobaki.

¶ Też sama wodka w ktoreyby był vwarzony iałowiecz/ iest dobry paniam pić kthore maią bolesci w maćicy/ y na oddawienie żył dobrze naparzać miesthce ono maczaiąc gębkę w onej wodzie/ á przykładać na miestce oddawione.

Koniecz Wodkam.

Wodki

Wodki Ktore słu zą na głowne bolesci, a zwła szcza z zimney przyczyny, są ty.

¶ Maioranowa/ Lawendulowa/ Bukwiczana/ Roiownikowa/ Szałwiowa/ Piwoniowa/ Rumienkowa/ Bobkowa/ Koczenkowa/ Nostrzegowowa.

Na bolesc oczu z zimney przyczyny.

¶ Vodka Włoskiego kopru/ Celidonijowa/ Swieczkowa/ Rućiana/ Verbenowa to iest Koszyszczkowa/ Kozłkowa.

Na bolenie oczu z goracey przyczyny.

¶ Wodka Rozana/ Pozimkowa/ Dziewanowa/ Wkzownikowa/ Listkow winnych.

Piersiam / na kaszel / na dusznosc.

☞ Wodka Izopowa/ Szańtowa/ Omanowa/ Podrożnikowa/ Anyzowa/ Tizanna/ Slazowa.

Na bolaczki.

¶ Vodka Polney drijakwie/ Wołowe° iezyku/ Boragowa/ Maku biale°/ Jeczmienna/ Rumienkowa.

Na watrobe y na wodnocielnosc.

¶ Vodka Piołynkowa/ Mleczowa/ Kopytnikowa/ Kozłkowa/ Benediktowa/ Opichowa/ Maiownikowa.

Sledzione naprawia.

¶ Vodka Jeleniego iezyku/ Zarnowczowa/ Polney ruty/ Ozankowa/ Kaniey przedze/ Jesionowa/ Wieprzyńczowa.

Ktore posilaią serce.

¶ Vodka kwiatu Boragowego/ Wołowego iezyka/ Roiownikowa/ Lanczana/ Jabłek słodkich/ swietego Jana ziela.

Ledzwiam y mecherzowi.

¶ Vodka Anyzowa/ Piotruszczana/ Orzeszkowa/ Malonowa/ Rumienkowa/ Opichowa/ Lesney marchwie/ Sierpikowa.

Na niemocy macice.

Vodka Poleiowa/ Cząbrowa/ Maćierzej duszki/ Wrotyczowa/ Biedrzeńczowa/ Jałowczowa/ Roiownikowa/ Byliczowa/ z ziela Maćicznego/ Białey lebiodki y czerwoney/ Szawinowa. Ziele Maćiczne/ niewiedziałem iako ie po Polsku zwać/ tylko wiedz że na maćice iest barzo dobre/ z byliczą y z wrotyczą iest iednakiey mocy na tę rzecz.

Ktore krew czyscia z grubych wilkosci.

¶ Vodka Polney ruty/ Głowek chmielowych/ Kaniey przedze/ Wołowe° iezyka/ Boragowa/ Polney drijakwie/ Voda z syrzenia dobrze wytłoczona.

Ktore lecza czerwona niemocz/ Strzew cieczenie / Vraz / Przepukline.

¶ Vodka Babczana/ Wężowego korzenia/ Wężownika z ziela/ Pozimkowa / Dziewanowa/ Przeslkowa/ Rozchodnikowa/ Kostywałowa/ Zywokostowa/ Sporzyszowa.

Dne w kosciach / w stawiech / y w innych członkoch leczy / ato skoro sie bolesc poczyna / thymi wodkami maczaiac w nich chusti / masz przykładac często.

¶ Rożana wodka/ Dziewanowa/ Babczana / trochę ocztu k nim przylać/ po trzech dnioch zasie to przykładay/ Psinkową wodkę Rumienkową/ Szafranowa/ Dziewannowa/ zmieszać ie społem a takiesz przykładać/ po tym po kielko dnioch/ Chebdową/ Rumienkową/ Szafranową/ zmieszać ie a nimi okładać

dać/na ostatku tymi to okładać/ zmieszay spo-
łem ty wodki/Piołynową/Paluchową/Che-
bdową/Rumienkową/Bzową/ wina trochę
przylać knim: Tak thym zrządzeniem dnę z-
wierzchu musisz goić/á we wnątrz inszym o-
byczaiem ktemu służącym.

Zimnice trzeciego dnia leczyc.

¶ Podrożnikowa wodka / z ziela Pepa-
wy/Mleczowa/ Lamikamieniowa/ Fiołko-
wa/Rożana/ Dziewanowa/ Szczawiowa.

Zimnice każdego dnia bę-
dącza leczyc.

¶ Benediktowa wodka/ Podrożnikowa
Piołynkowa/Czerwoney lebiodki/ Mietcza-
(na.

Na zimnice czwartego dnia.

¶ Babczana wodka/Chmielowa/ Pol-
ney ruty/Dziewanowa/ Jelenie° ięzyka/ Ka
niey przędze/ Lamikamieniowa / Wołowego
ięzyka/Dębowa.

Drugie Vodki

Ktore są dobre na wiele nie-
mocy Ludzkich / a inszym mi-
sterstwem bywaią palone/niethak
iako ty pierwsze/ á dla thego
położylismy ie iakoby
osobno.

Vodek tych iest ten sposob-
iż są niektore z zioły wonia
iącemi składane/ á niekto-
re też samy wodki: Gdzie
rozkazuie dać vkisieć/ masz
wiedzieć iż to w gnoy koń-
ski wstawić w sklanym naczyniu/á dać temu
stać tak iako tam roskaże iżby vkisiało/pothym
wypalić: Jest sprawa ku paleniu tych vodek
ktorą Aptekarze zową Balneum Marie.

Wodka złota na vzdrowienie
wszytkich niemocy głownych.

¶ Wezmi Sandalow czerwonych bia-
łych y żołtych/ koralow czerwonych y białych/
ziela Przerwipep/Diptamu/ Bolum arme-
num/Sanguinem draconis (w aptece) Vę
żowniku / Biedrzeńczu / Terram sigillatam
(w aptece) ań 3. Wroniego oka 6 3. Drija
kwie ż 1. ty wszytki rzeczy zmieszay z orzechy w
łoskimi wziąwszy ich dziewięć/ á to potym w-
łoż w gorzałkę czoby iey było poł kwarty/ á kte
mu przyley ocztu winnego kwartę/ á niechay
thak kise przez czały tydzień w naczyniu ceno-
wym/potym to wypalić w alembiku/á tę wo-
dkę pić tak wiele czoby sie wlało w poł iaia ko-
(koszego.

Wodki barzo dobre lu-
dziem niesłyszącym.

¶ Wezmi wodki z liscia włoskiego orze-
cha/Piołynowey/Rozmarynowey/ wszytkich
rowno sześc łotow/ iaiec mrowczych swieżych
osm łotow/ tho wszytko w sklenicę włoż á za-
kryj dobrze/włoż że w gnoy przez osm dni aż v
kise/potym to wypalić/á tę vodkę postawić na
słońce przez trzydziesci dni/ á potym pożyway

Wodka ludziem barzo dobra na
zacmienie oczu / kthorym sie
zda iżby przez sckło
patrzyli.

☞ Wezmi Piołynu/Centurzyey/każde-
go po garsci/Czarnuchy startey na proch poł
funta/ Vina białego dwa funty/ zmieszay to
społem á wypal przez alembik/ powtore pal o
byczaiem tim iako zową aptekarze Balneum
(Marie.

Na toż wodka barzo dobra wpusz
czaiąc ią na noc w oczy.

¶ Wezmi Włoskie° kopru/Ruty/ Sz-
wieczek/ Vysokiego mleczu/ Bułwice/ Rozej
czerwoney/Celidoniey/ thy wszytki zioła maią
być swieże á brać ich pod iedną miarą/ á zsie-
kawszy ie włoż w czysthe wino / niech vkiseią /
przez osm dni maią stać/potym wypal/ pierw
sza tedy wodka iesth iakoby srebro/ wtora iako
złoto/trzecia iato balsam.

Gdi komu łzy płyną z oczu

z goracey przyczyny.

¶ Naprzod wezmi wodki Rucianey/ Fiołkowey/ Rożaney/ Swieczkowey/ wszytkich rowno/ zley ie wszytki w scklenice á day stać na słończu przez trzy dni/ potym ich pożyway.

Wodka ktora przywracza straczona krasę na obliczu.

¶ Naprzod wezmi wodki Bukwiczowey Rozmarynowey/ Verbenowey to iest Koszyszczkowey/ Piołynowey/ wszytkich rowno/ zmieszay ie społem á day stać na słończu przez osm (dni.

Na tredowata twarz.

¶ Vodka z korzenia Psinek/ Psiego iezyka/ kwiatkow Bobowych/ wszitkiego po garsci Kamphory poł łota startey/ zetrzeć to wszytko społem á potym wypalić thym obyczaiem czo aptekarze zową balneum Marie/ przynamniey dwa razy/ á maczaiąc w tym chustę przykładać na twarz.

Ta wodka iest spadzaiacza krosty na twarzy y na oczoch.

¶ Wezmi pokrzywy á zsiekay ie/ potym wkoż w wino przez czterzy dni/ á pothym wypal/ wezmisz tey wodki/ y rożanej/ y Poleiowej wszytkich rowno/ maczay w tym chustę á przikładay na krosty. ¶ Albo wezmi wodki z korzenia Kosacczowego/ ythez rozbić białek na wodę/ á tho dwoie wystaw na słońce przez osm dni/ przyłoż potym kthemu kamphory/ á to będziesz miał wodkę na ty rzeczy.

Na popadanie ciała azwłaszcza licza.

¶ Wezmi koziey serwatki/ Liliey białey Czytwaru poł libry/ Veinstinu palone° także/ korzenia Vezownikowego trzy łoty/ zmieszay społem á day tak vkisieć przez osm dni/ potym wypal á tego vżyway na ty rzeczy.

Ta wodka barzo dobra wybielaiacza twarz/ vmywaiacz przez dzień raz albo dwa.

☞ Wezmi kwiecia Grzybieniowego białego/ kwiecia Tarnkowe°/ kwiecia Bzowego/ Fijołkow białych/ kwiatkow Benediktowych/ tego wkytkiego kwiecia rowno/ wypal to/ á tę wodkę barzo dobrze zchoway w scklenicy przykrywszy/ potym sie tą wodką vmyway.

Wiedz że ty wodki wszythki pospołu niemogą być palone/ abowiem fijołki bywaią ondzie Marcza/ á kwiat Grzybieniowy aż miesiąca Sierpnia/ albo także y Bzowy kwiat y Benediktowy/ ale pal każde osobno gdy ktore nastanie/ á potym thy wodki zmieszay á powtore wypal á vżyway ich.

Naprzeciw bolesci w gardle.

¶ Wezmi skory swiezey z włoskiego orzecha czterzy y dwadziescia łotow/ wodki iagod zamorskich ktore zową Mora celsi/ wodki Jeleniego iezyka rowno dwanascie łotow/ vodki z polney Rożey/ wodki Rzepikowey/ Julepu fijołkowego czterzy łoty/ Dragantum ieden łot/ Fumi arabicum/ Psilium/ po poł łotu/ ty wszytki rzeczy niechay pokisáią/ á potym ie wypalić przez alembik przinamniej dwa razy/ obyczaiem tym balneo Marie/ potym thę wodkę w vsta brać á płokać gardło.

Naprzeciw vzchnieniu iezyka dla silney goraczosci wnątrz/ y/ thez gdy iezyk poczernieie a zapali sie w vsciech.

¶ Wezmi wodki fijołkowey/ wodki polney Rożey rowno dwanascie łotow/ wodki z ziela ktore zową Głowienki z kwiatkow iego/ z kwiatkow Cierniowych/ z Psilium/ poł tora łotu/ pothym tho wstaw w gnoy aby vkisiało przez czternascie dni/ potym to wypalić tymże obyczaiem balneo Marie raz albo trzy.

Wodka barzo dobra tym kthorzy maią w vsciech wiele wilkosci.

¶ Wezmi wodki Bukwiczowey dwanascie łotow/ wodki Celidoniowej czterzy łoty/ vodki Kopru swoyskiego szesc łothow/ Galganu dwa łoty/ Specierum aromati. rosarum descriptione Gabrielis ieden łot/ tho masz wstawić w gnoy przez czternascie dni aby vkisiało/ potym to wypal balneo Marie.

106

Wodka barzo dobra na wſzitki bo leſci głowne zwłaſzcza na gardło.

¶ Wezmi wodki tagod ktore zową Mo ra celſi dwanaſcie lotow/wodki Fijolkowego ziela tej ſieſe/Dijamoron/Rob de nucibus ro wno dwa loty/Dragantu ſimnego w tabli czkach ʒ. lot/Gumi arabicum ʒ. lot/ty rzeczi wy walić przez alembik balneo Marie raz al bo trzy/ale kożdy raz czo wypaliſʒ na onoſʒ za ſie wleway czo na dnie zoſtało/á tak czyń raz albo trzy/potym tą wodką płocz vſta ỽ gardło

Wodka ktora wſpomaga żołądek/ a czyni w nim dobra ſtrawnoſc.

¶ Naprzod wezmi wodki Rucianey ʒ2. lotow/Piołynkowey/ Mietczaney rowno po ſześć lotow/Centurzijowey czterzy loty/ wodki z korzenia Omanowego/ Bukwiczowey po dwu lotu/Tatarskiego ziela czterzy loty/skor ke ktora ieſt poſrzod pębka kokoſzego gdi gi roz kroſʒ/tey wezmi dwa loty/korzenia Vczownikowego ʒ. lot/czo może być proch tho zetrzeć na proch/á zmieſawſzy z tymi wodkami dać vkiſnąć/potym wypalić balneo Marie/a vży way tego/ zołądek barzo poſila.

Wodka barzo dobra przeciw Kordiace.

¶ Naprzod wezmi wodki Volowego ię zyka 24. lotow/wodki Miodunczaney ʒ2. lo tow/wodki z Lipowego kwiecia ſześć lotow/ty wodki maią być zlane do iakie° naczynia ſre brnego/a potym wezmi złoto czyſte/á zagrze waiąc albo roſpalaiąc ie gas w tych wodkach á to czyń tak długo ażby złota trzecią czeſć vby ło to tak czyń ieſliby vryna tego chorego zćią gała ſie ku czerwonoſci/potym przyday ſpeci es dijacorali magiſtralites ʒ. lot/ ſpecies ele ctuarium de gemmis/Dijamargariton añ. poł lota/Spodium czwartą czeſć lota/koſci z ſerca Jeleniego tbakież dobrze wyprawney/ Been białego y czerwonego/ ſkory z drzewa Citri też czwartą czeſć lota: day temu vkiſnąć w gnoiu przez czternaſcie dni/potym to wypa lić przez alembik balneo Marie: Ale ieſliby vryna tego chorego zćiągała ſie ku białoſci/te dy nietrzeba przydawać ſpeciem Dijacorali/ ale electuarium de gemmis przydać/ Dijali gnum Aloe/y Dijamuſcum ſłodkiego/ podług Meſue Jana/każde pod ſwą wagą/ iako wyſſzey napiſano ieſt.

Wodka barzo dobra przeciw Kaſzlowi.

¶ Naprzod wezmi wodki Jzopowey/ vo dki Poleiowey/ wodki Matki bożey włoskow/ wſzytkich rowno pół funta/Dijairis ſecundi Nicolaum/Dijacalamentum rowno trzy lo ty: To wſzytko ſprawić iako y pierwſze/potym wypalić/á tego pożywać rano y wieczor.

Wodka druga na kaſzel dziecinny.

¶ Naprzod wezmi wodki Fijolkowey/ Baniowey rowno ſześć lotow/Diiadragan tum ʒ. loty/wypalić to przez alembik balneo Marie/a tego ym daway pić po iedney łyżce

Wodka barzo dobra tym/ ktorym gnije watroba.

☞ Naprzod wezmi wodki z liſtu debowe go/wodki Jzopowey/wodki Koſaczowey/wo dki z kwiatkow lnianych/wodki z Matki bożey włoskow wſzytkich rowno/ á zmieſay ie poſ polu/y wyſtaw na ſłońce przez kielko dni/ po tym dawaj niemocznemu na kożdi dzień dwa razy po trunku.

Wodka barzo dobra na vgaſzenie Pragnienia.

¶ Naprzod wezmi wodki z wyſokie° mle czu/wodki Szczawiowey/ wodki Maiowni kowey/ wodki Fijolkowey/ wſzytkich po czterzy loty/ Jabłka ziarniſtego ſześć lotow/ Limonij ſuchey ʒ. loty/Pomorańczey ſuchey czterzy lo ty/Syropu z Limonij/albo Oxiſacara ſim pler ſecundum Nicolaum/ Syrop ſześwio wy/Citrinowy/wſzytkich rowno trzy loty/ſan dalu czerwonego ʒ. lot/Czukru ʒ. loty: mie dzy tymi wſzytkiemi rzeczami z czego może być proch vczynić gi/á wſzytko zmieſać poſpołu/á dać kiſnąć przez dzień/ potym wypalić balneo Marie/á ſkoro pierwſzy raz wypaliſʒ/ zaſie te wodkę wley na ono czo na dnie zoſtało/ zową feces/á zaſie pal/czyń tak trzy albo czterzy ra/ zy/á to będzie dobre przeciw tey chorobie.

Vodka

Wodka naprzeciw zapaleniu wątroby / y wszytkiego ciała.

¶ Wezmi Mleczu vysokiego sześc garsci Podrożniku trzy garsci / Mathki bożey włoskow / Maiowniku / Psinek / Dijantos (w aptece) wszytkiego rowno / zmieszay to społem a wypal przez alembik / potym tę wodkę mieszaiąc z winem pić.

Wodka barzo dobra kiedy kto rzezanie mieua przi puszczaniu moczu

¶ Wezmi wodki Piotruszczaney / wodki Bluszczowey / wodki Trzebulowey / wodki Babczaney / wszythkich rowno po funcie / Rzodkwie / Chrzanu / Czosnku / wszytkich po osmi łotoch / Marzany czterzy łoty: Ty wszitki rzeczi zmieszay á wstaw w gnoy w scklenicy przez 8. dni aby vkisiało / potym wypal przez alembik balneo Marie / á zasie wlewać na to czo zostawa na dnie / iako wysszey napisano / czyń tak trzy razy á będziesz miał wodkę barzo dobrą. ¶ Też pępek namazać iakimkolwiek łoiem ciepło / á hnet przestanie.

Wodka barzo pożyteczna ludziem stłuczonym / y z wysoka vpadłym / albo brzemię dzwigaiąc vrażonym.

¶ Naprzod vezmi Bukwice / Bożeo drzewka / Lebiodki białey / Przesłki / Fenugrecum / z apteki / Hanyżu / Miodunki / wszytkich rowno / wezmisz wodi iedne część / wley kniey ocztu tak wiele iako iest wodi / warz ty zioła w tym / á to daway pić ludziem takowym na czczo.

Drugie.

¶ Wezmi Fenum grecum / Zimozielon / Bożego drzewka / warz tho w starym piwie / przyłoż ktemu masła / daway pić ludziem vrażonym albo vtłuczonym.

Drugie.

¶ Wezmi Mumijey 1. dragmę / Bolum armenum / Terre sigillate oboyga po poł dragmy / á vwarzywszy Boże drzewko y Fenum grecum w wodzie dżdżowey / á przecedziwszy wsyp ty rzeczy w tę wodę stłukszy ie dobrze / á to daway pić zamieszaiąc ludziem takowym na czczo / á chceszli możesz wziąć vina dobrego lek (kiego y zagrzać / á w to wsypać Mumijey dwie dragmie / dać wypić na czczo vraz maiącemu.

Wodka kthorą spędzisz zmazy od słończa vczynione / przez iednę noc.

¶ Wezmi scklenice w ktoreyby było dwie kwarcie / á włoż w nie iagod winnych niedożrzałych poł funta / soli oczkowatey poł funta / hałunu dobrze vtartego poł funta / wodki trawowey poł funta / wley ią w thy rzeczy / á niechay wre aż do czwartey części / potim przecedz przez sukienny płat / á tym vmywaj gdzie trze (ba.

Wodka wyborna tym ludziem ktorzy chcą czystość bez vszkodzenia zdrowia zachowac.

¶ Wziąć tych wodek / Rućianey / z Kopru swoyskiego / z Lilijey białey / Koszyszczkowey wodki Lanczaney bez wina paloney / kożdey po poł funta: zley ie wszytki społu á wypal przez alembik lekkim ogniem po wtore / á tey wodki komu dasz na noc trzy łoty (ale nietrzeba wieczerzać) albo w postne dni po czterzy nocy zamieszaiąc będzie miał pokoy od żądze cielesney

Ocet / kiedy a komu szkodzi.

¶ Oceth częstho pozywany wzrok mdli / piersi obraża / kaszel porusza / żołądkowi y wątrobie szkodzi / stawy y członki barzo vciska. Ocet starim ludziem barzo iest niepożiteczny bociem starosci rychło być przynagla y pothwierdza ią dla zimnosci y suchosci kthorą ma w sobie. Ocet nerkam y inszym członkom to iesth mecherzowi y stawom nożnym barzo szkodzi. Ocet nasienie męskie psuie á nie płodnosc działa często pożywany. Ocet kolerikom y ludziem krewnym iest pożyteczny flegmatikom szkodzi / ale melankolikom więcej niszli inszym.

Wodka barzo pożyteczna ludziem swierzb na sobie maiącym / y ia kiekolwiek krosty / liszaie y insze zaskornie choroby / tak ma być działana.

¶ Wezmi Lebiodki / Polney drijakwie /

Maćierzey duszki oboiey/ Krwawniku/ Rzepiku/ Bukwice/ Kobylego szczawiu/ Polney mietki/ Rumnu/ Pokrzywy/ Wrotyczu/ Ty zioła warz w wielkim garnczu/ á gdy będziesz miał isc do łaznie/ wypij pirwey trochę drijakwie czystey weneczkiey z trochą vodi ćiepłej/ potim wezmi przescieradło/ maczay ie w onej wodzie w ktorey zioła wrzały/ á vwiń wszytko ćiało w ono przescieradło mokre/ dzierżysz ie na ćiele á pot z ćiebie dobrze popłynie/ pothym z iąwszy przescieradło/ ćiało ma być oćierane surouym płotnem ostrym z onego potu/ potym gdy iuż z łaznie będzie miał wynisc/ tedy wszytko ćiało oną wodą ma oblać/ á to działay na kożdi ty dzień ieden raz/ za ieden miesiąc zeydzie z ćiała wszytka plugawosc/ czo od wiela ludzi doswiadczono iest wiele kroć.

Wodka ku vmywaniu brodi po ogoleniu albo po łazni.

☞ Podrożniku vezmi á spal gi na popioł potym z tego popiołu vcziniß kałkus czoby nie był barzo silny/ pothym thego kałkusu wezmi kwartę á włoż do niego trzy czwierći łotu dragantu/ kamphory także wiele/ á wley społem do iakiey banie sklaney albo cenowey flaße/ zakryj dobrze z wierzchu/ á day stać aż sie tho tam rospusci/ potym to przecedz przez chustę á wley zasię do banie/ á tym sie vmyway po łazni.

Wodka doswiadczona na oczy ktore są oparzysthe/ od Paniey Woiewodzinej Kaliskiey.

¶ Vezmi iaie czo naswiessze możesz mieć vwarz ie twardo/ potym ie obłup y rozkroj na poły á wyrzuć zołtek z obudwu częsci/ potym w ty dołeczki adzie żołtki leżały nasyp mieczo kupperwaseru stłukszy gi barzo dobrze/ á poki ieszcze są dobrze ćiepłe/ potym wtich białkoch vsto gi sie woda zielona/ a tak tho zlewać do iakiey baniećki sklanei/ á tak w tej wodce pioro omaczaiąc ten opar maczać/ á tego strzedz aby tey wodki do oczu niedopuscił: Czyń tak dzień albo trzy/ tak iako potrzeba vkaże/ dokąd niezeydzie/ bo nadaley do trzećiego dnia spędziß to możesz tego vczynić z kielkanascie iaiec.

Lekarstwo doswiadczone na bolące oczy.

¶ Wezmi kwarthę małmazijey dobrey/ potym wezmi z apteki Tuciam preparatam poł łota/ Kamphory trzy czwierći/ á thę kamphorę pokropić palonym winem j vmorzyć ią potym zetrzeć na proch/ potym wezmi wodki Koprowey poł kwarty/ á to wszytko zlać społu y zmieszać dobrze/ á tak temu dać stać rok choćia y więcey poki potrzeba vkaże: A gdiby oczi bolały/ tedi to zmieszawszy choćia skoro y po vdziałaniu/ á zmaczać małą czystą chustę/ á w kąćiki do oczu maluczko wpuszczay położywszy sie wznak/ á to oczom barzo rychło pomoże/ bolesc/ czerwonosc/ gorączosc/ to wszytko precz wyćiągnie.

Wodka wyborna na oczy ze duunascie zioł z winem namoczonych.

¶ Wezmi Rożey czerwoney swieżey/ zioła Swieczek z kwiatem/ Koszyszczka/ Włoskiego kopru/ Celidoniey/ Bukwice/ Szałwiey/ Ruty/ Srebrniku/ Babki wielkiey y zdrowej Piołynu młodego/ wierzchow Hanyżowych gdy kwitnie/ tych wszythkich pod iedną miarą po garsci albo po dwu albo po czym chceß/ skray wszytki drobno y włoż w cenowe naczynie albo w gliniane polewane/ wley na nie wina białego á postaw na wielkim słończu/ niechay stoią czterzy dni/ zamieszaiąc na każdi dzień dwa razi/ piątego dnia maią być wlane pospołu z winem w alembik cenowy/ á tak palić ogniem lekkim/ zasie ona wodka po wtore ma być palona balneo Marie.

Pożytecznosc y godnosc tej wodki.

¶ Gdy kogo oczy barzo bolą/ wezmi tey wodki dwie łyszce/ białku czystego vbiwszy gi dwie łyszce/ Kadzidła tłuczonego poł dragmy/ to wszytko vbić dobrze społem/ á w tym paczesi na poijwszy skronie y czoło okładay na noc/ bol ćieszki z oczu y z głowy wyćiąga/ á na drugą noc ta wodka w oczy ma być puszczana przed spaniem dwie godzinie/ á wzarań po wstaniu oczy maią być vmywane á vćichnie bol iscie: Ale pewniey będzie kiedy purgacija głowna vprzedzi albo puszczanie krwie. Ta wodka

w oczy

w oczy wpuſczana/czerwonoſc ſpądza- ſzy z oczu plynące ſtanowi- oczu mdloſc odeymuie wzrok oſtrzy- blask ſzkodzący ktory bywa z wil koſci zlych w oczu będących odeymuie/ oczy ia- ſne y przeſpieczne go wezrzenia czyni. Czeſto kroć zwieczora przed ſpaniem trzy godziny w- oczy wpuſczona- y wzaraſ po ſpaniu wgodzi nie/bielmo z oczu ſpądza- luſke y blonke zdzie ra azwlaſcza gdy w nie troche Kamphory y czarney Heleny przyloży. Tha wodką gdy będą oczy czeſto pomazowane/ zmieſzawſzy ią z mlekiem niewieſcim ytez z czyſtym bialkiem vbitym (maią być z wierzchu) wngtrz poma zowane) a gdy w nich ieſt bol ſilny- tedi to le- karſtwo barzo pomaga tak przyprawiaiąc. Dzieciecciu mlodemu ſzarlookoſc naprawia. Jeſth ta wodka oczom barzo pożyteczna- gdy będzie tak palona iako to naucza.

Wodka ku naprawieniu wſzelkiey ſzaty iedwabney kthoreykol- wiek barwy.

Wezmi dwie kwarcie wody proſtey a włoż w nie Gumi arabici prochu dwa kothy- day tak ſtać przez dzień- pothym w tey wodzie maczay gebke a wycieray ſzaty.

Wodka ktora ſpedzi wſzelka zmaze z kożdego ſukna.

Wezmi wodi ſtudzienney 20. funtow Siarki funth- Mydła drobno kraiane° dwa loty- warz to wſzytko zgodzine/potim przecedź a pomazuy troche ſukno mydłem zmazane- a kazda makula zginie.

Na zmazy ſzaty Aramintney.

Wezmi wodki ktorą zową Aqua vite- a pomazuy z they ſtrony gdzie nie koſmato aż wodka przychodzi na drugą ſtrone/ będzie za- ſie czudna.

Na ſpedzenie zmaz z wſzelkiey ſzaty iedwabney.

Wezmi gliny z ktorey garnce czynią- żołtek iaiowy/ aquam vite pol ſzloczka/ wody ſtudzienney dwa funty- zmieſay wſzytko dob- rze w doniey a vczyń z niego iakoby moſkatik kthory vſuſz dobrze a zchoway- a gdy będzie trzeba- wezmiſz tego moſkala ile trzeba/ a roz- mocżywſzy troche rozciągay iakoby na plaſtr czo na cieniey możeſz- a gdzie ſzata ieſt zmaza na przyloż na ty mieſzcza aż vzchnie/ pothym one glinę wybij abo wytrzy precz- czyń tak dłu go aż zmaza precz zginie: Tymże obyczaiem wyprawiſz włoſy ieſliby były czym zmazane- ſmołą albo czym mſzym/ zmaczawſzy tey gli- ny w wodce ktora zową aqua vite a pomazać włoſy/zginie zmaza: A ieſliby nie pomogło/ wezmi troche oleyku migdałow ſłodkich/ przy mieſzay ktemu a będzie dobrze.

Spraua iedna ku vmywaniu liczą y rąk/ ktora pachnie a czyni ciało białe iako mleko.

Wezmi dragantu vmoczonego w ocz cie rożanym/ mąki ieczmienney/ kochmalu- białek dobrze vbity z iaia ſwieżego vbić gi iako clarum/ zmieſzay ſpołem a poczyń iabłuſzka/ vſuſz ie dobrze a vmyway ſie niemi wmiaſto (mydła.

Wodka barzo pożyteczna na Wyczyſcienie ran y wrzodow kto- re ſą trudnego vleczenia azwlaſcza na cz- łonku meskim- ytez na mieſzczoch tha- iemnych: Maią być vmywany dwa r azy na kazdy dzień- a po vmywaniu maſz p- rzykładać they maſci.

Wodkę naprzod tak maſz sprawić.

Wezmi Rosownika/ Ruty domowey Kolornaku/ Koſzyſzczka- wſzythkich po czemu chcesz pokąſą czyſte ſwieże a zielone /ſtłucz ie w mozdzerzu- a potim poley na nie niebarzo vie le wodki Rożaney- potym wytłocż przez chuſ- tkę lnianą cienką/ale ich maſz nabrać izby ſo- ku było trzy vncye- potym przyloż a lunu pa- lonego okropu ieden do tego ſoku- ytez grynſ- panu okropu ieden oboyga vtarte°/ zmieſzać wſzytko ſpołem do iedney ſzklenice a wſtawić na ſłońce przez kielko dni/ a potym zlać to co ſie vſtało na wierzchu do inſzey czyſtey ſzklenni ce- a to będzie wodra na to vżyteczna.

Ta masc ktora ma byc przykłada na po tym vmywaniu.

¶ Wezmi łoiu kozłowe° 12. vncij á roz puszczay gi po czterzy razy w oczcie rozanym/ wezmiß też wosku czystego poł vncij / miodku rozanego 3. vncije oliwy iedne vnciją / stroiow bobrowych 3. dragmy aloes succotrini połtory dragmy grynßpanu 1. dragme / czo ma być starto to zetrzeć/a masc tak maß vczynić/woßk y łoy rospuscić á gdy sie rospusci wlać tam oliwe y odstawić od ognia á mieszać wßytko nieprzestaiąc/á gdi pocznie twardnąć wsypże do tego bobrowe stroie y aloes/ grynßpan á mießać wßytko tak długo aże prawie ochłodnie a iż będzie twardo / a byłoliby twardzey niż potrzeba oliwą vtemporuy.

Wodki dobre przeciw Kordiace.

¶ Vodka Mleczowa/Rożana/ Boragowa/ Volowego iezyka/ku nim przimießać rzeczy mocznieyßych też na to służących.

Wodka przeciw złemu mięsu ktore sie w vsciech mnoży z france/ albo thez na to mięso złe ktore sie w ranach mnoży bowiem vygryza ie gdi będzie ma czano tą wodką przez trzeći dzień raz ieden.

☞ Wezmi Alunu/ Kuperwaseru rowno dwie dragmie/wodki Babczaney/ Rożaney rowno trzy vncije/Szafranu ile chceß/á day wrzeć aż wywre połowicza albo więcey/ á to będzieß miał wodkę dobrą na to.

Wodka na vchędożenie flakowatey skory na liczu.

¶ Wezmi soku z ziela Volowego iezika soli białey oboyga rowno czo sie może włożyć w poł skorupy iaia kokoßego / białkow trzy od iaiec kokoßych/Vina/ Ocztu/ wßytkiego rowne częsci/ zmießay wßytko społem/á thym poćieray na ty flaki.

Wodka spadzaiacza piegi z licza.

¶ Wezmi wodki Lilijey białey 1. funth/ wodki z Bań 2. funty/ wodki limoniarum z apteki trzy vncie/Kamphori carhati czteri vncie/florum de cerasa 2. vncij/lumen de coro. trzy vncie/borazo pisto/ 2. vncij/ lumen zuccarino 2. vncij. Ty wßytki rzeczy włoż do iednego nowego garncza/przystaw do ognia a by wrzało aż gdy tego zostanie osma częsc/ potym to przecedz przez cziste płotno/á to będzie wodka chędożącza twarz kiedy nią będzieß vmywał rano/awßakże nalepiej po łazni vmywać/bo to barzo richło zlezie/ale chuste wtim maczaiąc pomazować.

Wodka sprawiona a barzo slachetna woniaiacza.

¶ Wezmi wodki Rożaney ieden funth/ Piżma 2. skropuły/ zetrzy piżmo barzo drobno á wsyp w tę wodkę/day temu stać na słończu albo w ćiepłey izbie zatkawßy zwierzchu / á tak to będzie barzo roskoßna wodka woniaiącza/ktorą sie ma poćierać po zmyćiu w łazni/abowiem odeymuie niewdzięczną wonią od człowieka/cze° sie wiele przigadza v ludzi.

Rzecz sprawna/ kiedy kto chce iżby włosy wypadały z kadkokwiek.

¶ Wezmi Vapna niegaßone° osm vncij/korzenia Fijołkowego startego 1. vnciją/ Auripigmentum z apteki poł vncij: Ty wßytki rzeczy ztarwßy na proch zmießay społem/ a gdyć potrzeba wezmi częsc tych prochow/ rospusc ie czystą wodą tak aby było iako ćiasto albo iako masc/á tego przikładay z plastrem na miestce gdzie włosy są á chceß aby niebyły/ day na włosiech leżeć thak długo aż vzchnie/ á potym wyćieray drewnem albo czym ostrym one masc/á za tym włosy wylazą/potym omyway to miestce wodką rożaną/niemaßli iey/tedy prostą wodą czystą.

Syrop trawiacj y pod częscia purguiący/ Lubricatiu°/od Doctora Miechowity: ktory wywodzi materie koleryczne zapalone.

¶ Wezmi Mleczu wysokie°/ Fijołkow czystych/Chmielu y z korzeniem/ Kaniey przędze/Polney ruty/Boragu/Bukwice/ Rożey korzenia Mleczykowego/Paprotki/Reubarbari rectificati (z apteki) wßytkie° rowno po poł vncij

pol vncij/ Listkow sene pol trzeći garsci/ Sliw węgierskich 12. vwarz czyscie z pilnoscią aże wywre trzećia częsc: Naprzod vwarz rzeczy mocznieysze/ potym włoż mdleysze/ Reubarbarum wsyp gdi iuż przecedziß/ potym oczukruy czukrem bieluchnym/ miara iego pol pie-
(ty vncije.

Syrop naprzeciwko Kordijacznej niemoci/ od Doctora Miechowity.

¶ Wezmi Miodunki/ Kocenkow arabskich/ Mleczu wysokiego/ Epitimu (z apteki) ziela kthore zową Włogki/ listhkow Trawowych/ rowno po garsci/ kwiathkow Boragowych/ kwiatkow Volowego ięzyka/ Fijolkowych/ Grzybieniowych/ rowno pol garsci/ korzenia Złotogłowu/ Paprotki/ Chmielu/ Podrozniku/ rowno po pol vncij/ vwarz podług nauki/ pierwey warz moczne/ á potym przilož mdleysze/ á oczukruy czukrem Taberzet: Ten syrop pić raz przez dzień rano/ iesli będzie purgował tedy gi może brać przez trzeći dzień.

☞ Gdy ktho pije wodkę Dziegielową na każdy dzień dwa loty/ á wziąć też wodki Biedrzeńczowey 4. loty/ y zmieszać ty dwie pospołu á pić/ Thaki człowiek może być przespieczen od każdey niemocy.

¶ Gdy kto pije wodkę z Goryczki na każdi dzień trzy loty/ przedłuża żywot człowiekowi.

Gdy kto pije wodkę Rozmarinową rano y wieczor po połtoru lotu/ albo wmieszawać w iakie pićie/ ythez gdy nią ćiało macza/ potwierdza duchy żywotne.

Koniecz o Vodkach.

Jako Oleyki Sprawowac ku leczeniu.

Naprzod Rożany.

☞ Oleiek Rożany tak czynią. Wezmi 4/ loty Rożey swiezey/ á włoż ią w ieden funth oliwy w scklenicę/ á zawiązawszy wystaw na słońce przez czterdziesci dni: Takież Fijołkowy/ Takież y z Grzybienia.

Oleiek Rożany tę moc ma/ Zagrzewa członki vziębłe/ á zapalone chłodzi: Fijołkowy lepak odwilża j chłodzi: Grzybieniowy sen przywodzi/ odwilża y chłodzi.

Liliowy oleiek tak czynią.

¶ Wezmi dwa funty oliwy/ włoż w nie trzydziesci kwiatkow Lilijey wyrzućiwszy zniey sercza/ postaw w kieniu zawiązawszy. Ten oleiek pomaga na zapalenie członkow y gorączosci głowney.

Oleiek z Rumnu tak czynią.

¶ Wezmi nasienia Fenum grecum tartego/ kwiećia Rumnowego/ rowno czterzy loty/ á włoż to we dwa funty oliwy/ postaw na słończu czterdziesci dni/ ale zawież chustą aby niezwietrzało boć by złey woniey było.

Ten oleiek miernie zagrzewa j odwilża/ członki skurczone rosciąga: dobrze nim mazać członki stłuczone.

Migdałowy oleiek tak czynią.

¶ Wezmi Migdałow á obłup ie czyscie/ y vtłucz albo vwierć czo nalepiey przez wody aby mleka niepuściły/ á obwinąwszy moczną chustą przysmażyć na rynce/ á potym wyćisni w iakiey prasie.

Z Piołynu oleiek.

¶ Wezmi czterzy loty Piołynu/ á włoż w ieden funt oliwy/ postaw na słończu czterdziesci dni. Zagrzewa członki zimne/ żołądek posila/ y stawy potwierdza.

Z żołtkow

Oleiek z żołtkow iaiowych.

¶ Vwarz iayeza twardo / wyimi z nich żołtki a vsmaż na panwi albo na rynce aż będą czarne/á zawiązawszy w chustę wyćisnąć/ á ieszczeby lepiey smażywszy wypalić thak iako wodki palą/kiedyby kto miał przyprawy. Ten oleiek rosci mięso wranach/goij á nie da (sie z iątrzyć.

Oleiek z cegły.

☞ Wezmi cegłę kthoreyby ieszcze niemaczano/stłucz ią na kielko częsci/włozże w ogień izeby sie rospaliła iako wągl/á thako gorącą włoż w oliwę / á gdy sie napije dobrze / stłucz drobno iako krupy / á wypal ie tak iako wodki palą/á zbierać gi w bańkę scklaną. Ten oleiek pomaga wszitkim zimnym niemoczam z flegmy/na kamień/na strzelanie / na paraliż/ na kurczenie/ gdy nim maże albo gi pije/ na kożdą dnę y kupanie/ na bolesc w grzbiećie á gdy rozmieszasz z nim sal armoniacum/albo lepiey amoniacum / á z tego plastr na sledzionę przyłożysz/wszytka kra odeydzie / y twardosc każdego wrzodu zmiękczy/tym czo wielką niemoc ćierpią w nos go wpuscić / barzo pomaga/ á gdy nim tył głowy pomaże/pamięć przywracza: na bolący ząb go nakruszyć/bol przestanie: á gdi nim maćice pomaże/dzieć ię vmarłe wyćiąga: gdy go włożysz z wełną w ogonicę/hrobaki zabija/ kożdemu sie iadowi przećiwia / oczy leczy á niedopusci płynienia: Rybitw gdy nim sieć pomaże / samy ryby do niey idą.

Oleiek z Kopru tak czynią.

¶ Wezmi swieżych rożdżek zgron poki sie nasienie nie vstoij j. vnciją/włoż w funt oliwy/ postaw na słończu przez dwadziescia dni Ten oleiek czysci kożda niemoc / a wilkosci ku mierze przywodzi j rospądza złe zebranie: Takieyże też mocy iest oleiek z Nostrzegu. Oley Lniany/piegi y nieczystosci z licza gubi / á możesz z niego takiesz czynić gdy oliwy niemasz.

Naprzeciwko powietrzu oleiek barzo dobry / y na leczenie

¶ Osobno oleiek dla bolączek morowych y na insze niemocy barzo pożyteczny.

Wezmi ziela swiethego Jana po łaćinie Ipericon/iednę częsc/kwiećia Chebdowe° tyle dwoie/kwiećia Bzowego tyle szescioro/wsyp towszytko w scklenicę á nalej oliwy czo potrzeba/postaw na słończu przez lato zawiązawszy mecherzyną. Ten oleiek kożde zapalenie y kożdą bolączkę/pomazawszy trzy albo czterzy razy przez dzień/rozerwiesz/albo wszytko ćiało drudzy nim pomazuią/ á tak powietrza pozbywaią znamienićie.

Oleiek ktory niedopuszcza włosom rosc gdzie chcesz

¶ Wezmi Gorzałki czystey moczney 5. vncij/Olejku migdałow gorzkich też 5. vncij gwozdzikow trzy dragmy / zetrzeć ie na proch czyscie a zmieszać z tymi rzeczami to iest z gorzałką j z oleykiem/ vwarz tho v ognia w czystym garnku aż iedno trzećia częsc zostanie/potym ostatek przecedz przez chustę/a tak będziesz miał oleiek/a thym namazuy gdzie chcesz aby wylazły włosy.

Oleiek roskoszny a barzo woniaiący tak vczynic

¶ Wezmi Gwozdzikow czo chcesz/ a dla miary możesz funt/Małmaziey moczney kubek dobry/zmieszay społem do iednego garnka czyste° a day wrzeć aż trzy częsci wywreią albo aż vzrzysz tłustosc na wierzchu pływaiąc/ potym odeymi a przecedz przez czystą chustę. ato będziesz miał oleiek/ale wyżmi czyscie przez chustę z onych gwozdzikow. Te° oleyku gdy wpusciß kes do vodi ktorą sie będziesz vmyuał daie wonią czystą rękom/a gdy namażesz tedy moczniey będzie woniało.

Petroleum

¶ Jest oley ktory idzie z kamienia/Jest subtelny (azwłaszcza biały) ma moc trawiącą rospuszczaiącą/ y ku odtwarzaniu żył gdy sie zatkaią. Auicenna powieda iż Petroleum dobre iest kiedy kogo vdy bolą albo członki: też pomaga kiedy kogo z przicżyny zimney w vszu boli/y na bielmo na oczu/ y na wodę ktora do oczu idzie/na dychawicę/j na kaszel zastarzały a ma być wypity z ćiepłą wodą ale go ma być niewiele: też vsmierza kłoćie w żywoćie y wewnętrznosci: A kiedi z niego knot vczyni/tedi pomorzy hrobaki (azwłaszcza czarne petroleum) a gdi go dragmę iednę z ie tedy kazi wietrznosci w mecherzu/y zaziębienie maćice: też pomaga gdy iakie zwierzę iadowite zakole/ iako niedzwiadek etc. kiedy będzie na onę ranę przykładano.

Koniecz. Tu

Tu sie poczyna Wypis Rzeczy Z morskich y tez rozmaitego nasienia / y inszych rzeczy ku Lekarstwam przysluszaiacych / kthore sie za morzem rodzy / y tu v nas.

110

Pierwsze Capitulum o Halenie.

A Halena iest ciepła j sucha w wtorym stopniu: czynią ią z soku iednego ziela zamorskiego kthore zową tymże imieniem: To ziele na kthorym zbieraią czarną Helene/ iest podobne listem listowi włoskiey cebule ktozą zową squilla/ a na tym liściu iest lipkosc klijowata obficie: pręt samego ziela iest mieczykowi podobny: A iest rodzay troiaki Haleny/ to iest zołta/ druga podobna wątrobie zową ią Aloe epaticum/ a trzecia ktorą zową Aloe cabalinum: Nalepsza iest Halena żołta ktorą po łacinie zową Aloe succotrinum/ a to gdy ią przetniesz albo przełomisz/ zołtosc podobna szafranowi w niey sie vkaże. Vątrobna Halena iest w barwie podobna wątrobie/ to iest maiącza w sobie żołtosc y czarnosc/ iest dziurkowata á widzi sie czarna: Caballina to iest Arabica Halena/ ta iest mnieyszey ważnosci y podley á małey mocy/ á iest czarna á barzo gorzka/ iest woniey przykrey.

¶ Helena ma moc wyczyscienia flegmy y kolery z żołądka y z żyłek ktore przezywaią mesaraicas/ y thez wywodzi melankolią z ciała człowieczego/ tez potwierdza członki w ktorie[illegible]

sa [illegible]

110

są żyły suche/ á przeto ktho ma flegmy napełnienie w żołądku/ vywpdzi j wypądza ią a po tym gi posila y bolesci głowne oddala ktore z grubych dymow żołądkowych do głowy idą.

¶ Tez Emoroidy to iest końce żyłek ktore są w stolczu odtwiera a krew czarną przez nie wyczyscia kto ią na noc połyka.

¶ Tez wzrok ostrzy gdi tha Halena to iesth proch iey bedzie z wodką rożaną zmieszany/ a w thym rozmaczaiąc chuste na oczy chore bedzieß przykładać.

¶ Tez zatkanie wątroby y sledziony odtwiera/ y przyrodzoną chorobe paniam pobudza.

¶ Kto ma rany na taiemnym członku meskim/ zasypuy prochem Haleny zagoiß rane/ y tez na swierzb iest barzo dobra.

¶ Tez iest dobra naprzećiwko opuchlinie w netrzney z zimney przyczyny/ gdy wezmieß heleny żołtawey czo złoti zaważy/ mastiki czo poł złotego zaważy dajże to wypić ćiepło po ranu z wodką piołynkową dwa razy do tego dnia.

¶ Tez proch z niej vczyniony á zmiodem dany ku iedzeniu/ glisthy w żywoćie morzy z powiesci Platearuſza.

¶ Tez czarna halena z ocztem winnym rozmaczona/ swierzb ktory bywa na reku miedzi palczami wysuſza/ y tez kthory około dymion y na członku meskim taiemnym spądza.

¶ Tez bolenie członkow v nog y v rąk Czarna halena z sokiem łopianowym zmieszana/ v smierza gdy tym ćiepło namażeß.

¶ Ktory człowiek często pożywa Aloe to iest czarney haleny/ thaki zachowa zdrowie swoie długie czasy/ á niemoze w łożną y w żadną ćieszką niemoć wpasc/ ale lepiej z tej haleny piłułek pożywać kthore zową powiethrzne/ bo tam przydaią ku tey halenie mirry y szafranu á dla tego są ty piłułki niewymowney zacznosci/ abowiem wywodząc z człowieka zagniłosci zachowawa go w długim zdrowiu/ y od iadowitego a morowego powietrza/ by thez nicz inszego niebrał czasu morowego powietrza/ iedno w tidzień dwa razi po iedennascie na noc albo po ranu iako kto chce.

YEst tez Aloes drzewo ktore zową po łaćinie Xiloaloes/ ma wonią barzo przijemną: To drzewo nayduią w iedney rzece Babilońskiey z ktorą sie scieka Rayska rzeka á dla tego powiedaią iżby to drzewo z Raiu tą rzeką przypływało/ abowiem zadny człowiek niewidział obyczaiu á miestcza iako á gdzieby rosło to drzewo Aloes ktore tam z tej rzeki Babilońskiey wyćiągaią. Cassius Felix pisze o tym drzewie/ iże bywa najdowano na trzech miestczoch: Naprzod w iedney ziemi ktorą zową Caume/ y tez na iednym wyspie w ziemi Indyiskiey/ y na trzećim miestczu tamże w mnieyszey Indijey ktorą zową Fales. Pandecta. Ma w sobie ćiepłosc y suchosc we wtorym stopniu/ á ma być obirano kthore w wodzie nieiest warzono/ abowiem to iest małey mocy.

¶ Tho drzewo Aloes ma moc naprzećiwko mdłosciam serdecznym/ żołądkowym y mozgowym.

¶ Vino w ktorymby była vwarzona sztućka te° drzewa aloes/ żołądek mdły posila y tak trawienie w nim dobre czyni.

¶ Tez maćice ku gorze podniosłą z kąd niemoc białey głowie iakoby swietego Valentego przychodzi/ gdi tego drzewa dym do maćice bedzie wpuszczony przez mieszek/ sciąga zasie na doł na swoie miestce maćice: Tenże dym nosem woniany/ mozg w głowie posila.

¶ Tez Pandecta pisze/ proch z tego drzewa vczyniony z tartemi gwozdziki rowno zmieszay á knim troche prochu z kosci kthorą z ieleniego sercza wybieraią przymieszawszy/ ty prochy zmieszay z oliwą/ á thym obmażyku rowi wszytke głowe/ tedy dla wielkiego wesela czały dzień y czałą noc nieprzestanie piać.

¶ Tez czyni wonią przijemną vst/ y gnijeniu broni/ á nadewszytko posila serce y vwesela/ á z tądże gnijeniu niedopuszcza.

Agaricus

Agaricus.

Modrzewowa gębka.

Capitulum 2.

A Modrzewowa gębka iest ćiepła w wtorim stopniu sucha w trzećim / iest to gębka ktora wyrasta z korzenia modrzewowego drzewa / iest dwoiaka / samiecz y samicza / samicza iest lepsza á okrągła / á gdi vzchnie zstaie sie barzo biała / samiec iest przedługowaty á nieiest takiey białosci iako samicza.

B ¶ Modrzewowa gębka purguie naprzod flegme á potym melankoliją / á tak iest dobra naprzećiw zimnicy ktora bywa na każdy dzień z flegmy / tho iest dawszy teyto gębki thak wieleczo dwa złota zaważą / á squinantum (iest w aptece) trzećią częsc dragmy / ty rzeczy starwszy ie na proch day wypić z wodą w ktorejby były vwarzone listhki senes z korzeniem sosnkowym ćiepło po ranu / a potym w pięć godzin (iesc.

C ☞ Też toż lekarstwo iest barzo dobre naprzećiw koliće / y naprzećiwko rzezaniu / azwłaszcza vwarzywszy łamikamień ziele w winie / á potym w to wino włoż prochu tey gębki modrzewowey ieden lot á day to wypić ćiepło.

D ¶ Naprzećiwko fistule / Wezmi gębki modrzewowey startey na proch / zmieszayże ią z oliwą kthorą zową Tartarum (w apthece naydzieß) z oliwą pospolitą á miodu przasnego ktemu przyłożysz / á vczyń iakoby masc / á potym rozmoczywszy knot w tym wpuszczay w fistułe / bowiem kosci sprochniałe á skażone wyćiąga / y ćiało skażone spądza precz / á tak fistułe zgoijß.

E ¶ Też naprzećiwko czerwonym krostam ktore sie na twarzy vkazuią / Wezmi soli spaloney / gębki modrzewowey / tartarum / tak iednego iako drugiego / á tym prochem posypuy ty to krosty á naćieray ręką / poginą od tego.

Coloquintida.

Cebula albo Jabłko zamorskie.

Capitulum 3.

A Westh ćiepłe w trzećim stopniu á suche w wthorym / á iest iakoby iabłko iedne° drzewka niewymownie gorzkie Gdyby kto chćiał samego tego iabłka

go iabłka pożywać/ narußy barzo zdrowia swego/abowiem iest rzecz barzo iadowita.

B ¶ Ale gdy to iabłko kthore zową po łaćinie Coloquintida vwarzyß w wodzie/to iest wziąwßy go czo złoty zawazy/á listkow senes łothwarzże to społem/ á tego sie day napić oczukrowawßy themu człowiekowi kthory miewa quartanę thego dnia we dwie godzinie przed przyßciem quartany/przestanie quartana.

C ¶ Też gdy ie vwarzyß w oczcie/ a thym oczcem vsta będzieß płokał ćiepło/bolesc zębow vspokaia.

D ¶ Proch tey Coloquintidi z prza snym miodem zmießany/ hrobaki w żywoćie zabija gdy go kto pożywa/ ale małym dziatkam vczyń plastr z teyto Coloquintidi á z sokiem piołynowym/przyłoż gi na pępek/ pomorzyß w nich hrobaki.

E ¶ Też przyrodzoną chorobę paniam ku wyßćiu pobudza/to iest gdy ią vwarzyß w vodzie z czerwoną byliczą/ a tym sobie pani dymiona y maćice będzie naparzała.

F ¶ Też iest dobre to iabłko naprzećiw twardosci śledziony y wąthroby gdy vwarzyß posrzodek tego iabłka z wodą ielenich ięzykow á oczukruieß/á potym daß wypić choremu.

G ¶ Też vcziniwßy z mydła czopek rozmocz gi w oliwie albo w masle á prochem thez Coloquintidi zwierzchu posyp na czopek/ mocznie wyćiąga nieczystosci z żywota azwłaßcza kto sie barzo zapiecze.

H ¶ Też proch tey Coloquintidi z żył zagniłą flegmę y kolerę mocznie ćiągnie/ a tak z piłułami Doctorowie daią niemocznym ludziem a nawiecey gdy chcą z dalekich miestcz wywodzić nieczystosci/iako z głowy/z nog/ z suchych żył mocznie przyćiąga do żołądka nieczystosci przerzeczone/á tak podogrę/ scijątikę y łamanie mocznie vsmierza.

I ¶ Też czopek vczyniony á do maćice włożony/płod zabija mocznie.

K ¶ Też proch Coloquintidi z octem zmießany/krosti czerwone j trąd na liczu goij gdi tim kielko razow namażeß.

Cassia fistula.

Capitulum 4.

CAssia fistula iest ćiepła y vilgothna miernie/ maiącza moc wyczyściaiącą/odmiękczaiącą/ y thez zapalenie krwie barzo vgaßaiąc á vsmierzaiąc/ kolerę czysci odekrwie/á przeto iest vżyteczna w gorących febrach/ a pospolićie Doctorowie przed moczną purgacią daią Cassiją dla odmiękczenia żywota. A

¶ Thez Cassia z miodkiem rozmączona w wodce Izopowey/ a tym sobie vsta płokać gargaryzuiąc/ślinogorz rospądza y wolne połykanie czyni/bolenie gardła y rospadliny iego od dala. B

Euforbium.

Capitulum 5.

EVforbium wykłada sie/dobrze iżeby sie go warował: Iest iedno gummi iakoby smola z drzewa ktore rosćie w Indijey ktoreby zbierano po swiętey Margorzećie: iesth ćiepłe y suche w czwartim stopniu/ á dla tego wßytki gummata w gorączosci przyrodzoney przewyssza/ woniey barzo ostrey á mocney. A

¶ Włosnosci tey iest iże flegmę wywodzi z ćiała człowieczego/ á tak iest dobre naprzećiw bolesciam członkowym/y nożnym Nie samo bywa dawano ale z trochą Bdelium á B

um á z trochą Jeripigry Galijenowey/ á to nie na początku niemocy.

C ¶ Też kto ma fistułę iest dobra z mastiką/ z mydłem aptekarskim zmieszane ktore zową sa po/ á thego masz włożyć na fistułę y na brzegi iey/ abowiem wysusza y wyczyscia z niey ropę.

D ¶ Też czyni vżyteczne kichanie wywodząc z głowy flegmiste wilłosci zwłaszcza kto pamięć straci/ tedy tego prochu wpusc w nos á będzie

E ¶ Też piszą niektorzy o tym Eufor- (kichał. bium/ gyby kthorego człowieka vkąsiło kthore zwierzę iadowite/ tedy ma być onego zwierzęcia skora na głowie przerzezana á te° prochu nasypać w onę ranę przerzezaną/ iad człowiekowi szkodzić niebędzie.

F ¶ Samo Euforbium iest kliy barzo ostry á gorący/ thak iż gdyby go człowiekowi dał czo dwa złote zawazą/ o smierć go przyprawi/ ale z inszemi rzeczami dane Euforbium iako są pi kuły w aptece/ tedi czyscią z ciała człowieczego grubą y klijowatą flegmę tak iesz kolerę.

Emblici y Mirabolani.

Capitulum 6.

Emblici iest owoc ktory rosćie za morzem/ ytez Mirabolani wszitki to iest Citrini Kebuli/ Belleriei/ Indij: A Mirabolani Emblici wyczysciaią flegmę j melankolią/ gdi ie vwarzysz z korzonkami ziela sosnki/ z listkami senes.

¶ Proch Mirabolanow embicorum zmieszany z prochem czarney haleny á ktemu przyczyń oliwy á vczyń iakoby masc/ tą mascią namazuj głowę/ bowiem włosy vmocznia a nie dopuszcza ym z głowy padać. B

¶ Wszytki Mirabolani są zimney włosności á suchej w wtorym stopniu: Mirabolani Citrini purguią kolerę: ale Kebuli Emblici/ Bellerici/ ty wszytki flegmę wypądzaią/ tello Indij melankolią czyscią. C

Manna.

Capitulum 7.

Manna iest ciepła y vilgothna miernie/ á iest rosa ktorą zbieraią z niektorych ziol pobudzaiących vrynę ku wyszciu/ á zbieraią tę mannę w Indijey y w Grecijey/ abowiem przylipa około ziol/ a tak ią zbieraią iakoby miod/ iest znamienitey mocy. A

Niektorzi ludzie przyprawuią tę mannę z czukrem albo z miodem/ á niektorzi tez z sokiem lakrycijey.

Sama w sobie manna iest niebarzo biała á w pośrzodku dziureczki ma/iest nievymownie słodka/przyprawna iest też słodka ale z nieiaką ostrością.

B ¶ Ma moc wyczyściaiącą krwie/ á dla tego iest dobra w gorących niemoczach w febrach z kassią dana niemocznemu człowiekowi.

Reubarbarum.

Capitulum 8.

A Reubarbarum iesth ćiepłe y suche w wthorym stopniu: Dla tego iest nazwano Reubarbarum iże w tak rzekącej ziemi bywa naydowano/albo też w Indijey/ ytez w inszych zamorskich stronach bywa kopano: ten korzeń iesth ćieszki á niema w sobie dziurek/ á gdy gi przełomisz/iedno czerwone żyłeczki zbiałymi wespołek mieszane/ á gdy ie zżuiesz á potrzesz po papierze/iesli będzie farbowało papir

tedi to iest dobre reubarbarum/ á ktore niefarbuie tedy to iest niedobre.

¶ Ma moc purguiącą kolerę/ á tak iest dobre tym ktorzy maią zapalenie wątroby y śledziony z gorących wilkości. B

¶ Też iest dobre naprzećiwko tercijanie wszelkiey/á to tim obyczaiem/Weźmi nasienia ogorkowego/malonowego/citrullowego/ to vwarz w prostey wodzie/ á wziąwszy tey wody w scklankę weneczką rospuść w niey kassijey y tamarindow po poł vncij albo mniey/ á reubarbarum iedne dragme/á spiki poł skropuła á to ćiepło na switaniu wypiy. C

☞ Toć lekarstwo iest dobre naprzećiwko żołtey niemocy á to gdy w mleczowey wodce wypijesz to reubarbarum. D

Scamonea.

Capitulum 9.

Scamonea iest ćiepła j sucha wywodzi kolerę mocznie zżył od krwie ią wyćiągaiącz/ iedno iż troche iej ma być dawano/to iest począwszy odetrzech ziarn aż do dwunaśćie/abowiem iest rzecz moczna á gorącza/ma stika ma być kniey przysadzona [illegible] iadu iey/ abowiem żołądek y żyły mdli y psuie. A

¶ Też niekthorzy szafranu/cinamonu/spiki do niey przysadzaią dla iadowitości iey. B

Senes

Scamonea.

roidam to ieſt płynieniu krwie ſtolcem/ tez na melankoliſą ktora niemoc ieſt z naruſzeniem mozgu y rozumu przyrodzonego/ a to gdy vwarzyſz ſyrop z tychto liſtkow/ z ieleniemi iezyki/ z kwiatkami boragowemi w wodzie á oczu krowawſzy napijaj ſie ciepło po ranu po trunkowi naprzeciwko tym to chorobam przerzeczonem ieſt dobre lekarſtwo.

Tamarindi.

Capitulum 11.

WYwodzą Tamarindi kolere z ciała purguiac y zapalenie iey vſmierza/ á takież A czyſcig krew: Są vżyteczne tym ktorym ſie wątroba wydyma dla wiathrow wniey zamknionych/ y takież żołądkowi: ma oſobliwą mocz naprzeciwko oſtrym á cieżkim gorączkam ktore potrzebuią odwilżenia y odmiękczenia/ miara ich czo dwa złote zaważy może być y mniey/ á to z ſokiem włoskiego kopru albo wyſokiego mleczu/ albo z kozią ſerwatką ma być dano. Ten owoc z Włoch do nas przychodzi/ aptekarze bez niego niemogą być dla tych y inſzych vloſnoſci ich.

Czukier.

Senes.

Capitulum 10.

A SEnes ieſt ciepłi á ſuchej wloſnoſci/ Roſcie w zamorskich ſtronach: Jeſt vżyteczne na przeciwko niemoczam ktore z melankoliey przychodzą/ á tak ieſt dobre tym ktorzy ſwiętego Valentego niemoc cierpią/ y tym ktorzy ku omdlewaniu przychodzą/ y tym ktorzy mieią zatkanie wątroby y ſledzionę/ y naprzeciw quartanie/ y naprzeciwko bytnim emo-

Capitulum 12.

A Cukier iest ciepły á wilgotny miernym obyczaiem to iest około pierwsze° stopnia: ma moc odwilżaiącą j piersi od miękczaiącą á gdy będzie thrzy razy vwarzony á prawie biały tedy nieiako zaziębi albo chłodzi odmiękcza piersi y gładzi w nich chropawości Zołądkowi iest barzo wdzięczny czukier.

Trzeci Rozdział

O Rzeczach korzennych

Potwierdzaiących rozmaite cżłonki.

Cinamon.

Capitulum 13.

A Iest ciepły w wtorym stopniu á suchy w trzecim/ kosztuiąc smakiem obierz dobry Cinamon ma moc potwierdzaiącą mozg swoią korzennoscią/ ytez zstulaiącą swoią klijowatoscią: Iest dobry naprzeciwko mdłości żołądkowey ktora przychodzi z zaziębienia: Dany proch cinamonow z prochem polnego kminu w karmiach albo w polewce.

B Też barzo przystoi iżby cinamon był mieszany w szałsze/ abowiem chciwosc ku iedzeniu pobudza: A gdy gi kto mastikować będzie/ czyni w vściech wdzięczną wonią.

C Też cinamon tarty z rożaną wodką á z malmazyią y z trochą winnego octu szafranu tartego przyczyniwszy- iest barzo dobre lekarstwo na sercze czasu mdłości maczaiąc w tym szarlat albo facelet á przykładać na serce oddala mdłość y gorgczość serdeczną.

D Też Diascorides pisze: Cinamon ktory z czarności ku rumianości pochodzi/ ma włosnosc subtelną/ przeciągaiącą/ odtwieraiącą zagniłości y prochnienia każdego w ciele bronigczą y odwilżaiącą Przez dziesięć lath może być cinamon chowany: Iest rozmaity rodzay cinamonu- ale ten iest nalepszy.

E Galenus w xiągach karmi pisze/ iż cinamon zagrzewa żołądek/ j vątrobę posila/ rzecz przyrodzoną paniam znamienicie poruża w polewkach z malmazyią pożywany szafranu troche przyczyniwszy.

F Też cinamon ma te włosnosc ktho z nim często iada- potwierdza wzrok mdły wyiaśnia

(iąc gi.

Cardamomum.

Capitulum 14.

Carda.

A Jest Cardamomum nasienie z iednego drzewa/iest ćiepłe y suche w wtorym stopniu: Jest dwoiakie/ więtsze y mnieysze/ więtsze iest domowe/ á mnieysze iesth lesne/ á to iest rzeczone polny kmin/ Domowe iest lepsze/ bowiem ma w sobie więthszą korzennosc y rumianosc.

B ¶ Ma mocz posilaiącza dla swoiey korzennośći/ trawiącza y rospądzaiącza wiatrow.

C ¶ Tez iest vżyteczne naprzećiw kordiace z zimney przyczyny/ vwarzywszy ie w korzennym winie z trochą rożaney wodki/ á to wypić cho

D ¶ Tez naprzećiwko mdłosci mozgowey ktora z remy albo z niezytu przychodzi. (remu.

E ¶ Proch Cardamomu z prochem kubebowym wpuszczony w nos/ posila głowę znamienićie/ y niezyt trawi.

Crocus.

Szafran.

Capitulum 15.

Jest szafran ćiepły y suchy w pierwszym stopniu/ á iesth dwoiaki/ ieden iest ogrodny zową gi Cartamus po łaćinie/ po polsku Krokos/ a drugi ktory na wzchod słoncza roscie/ ma moc potwierdzaiącza dla niekthorych swoich przyrodzonych włosnosci.

B ¶ Ma thez moc żołądek potwierdzaiącza y naprzećiw mdłosciam/ iest tez dobry naprzećiwko kłoćiu/ y naprzećiwko zadzierżeniu vryny ytez kto często po troszce z bolescią vrynę wypuszcza/ á tho gdy vwarzysz szafran w oliwie á miodu przasnego ktemu przyłożysz/ á tym namaży sobie dymiona ćiepło po ranu y wieczor

C ¶ Tez Auicenna pisze/ Szafran prawi posila y vwesela serce/ ytez wolne oddychanie w piersiach czyni/ ale zbytnie iedziony żołądkoui szkodzi ku wraczaniu gi skłania.

D ¶ Thez szafran pobudza chćiwosc ku rzeczy ćielesney/ sledzionie iest przijaćiel/ á vrynę wyćiska z ćiała.

E ☞ Tez twardosc ktora bywa w maćicy odmiękcza z miodem á z czosnkiem przyłożony.

F ☞ Thez szafran zmieszany z inszemi lekarstwy serdecznemi/ tym rychley y mocznie moc onych lekarstw do sercza przywodzi.

G ¶ Tez Serapio z powieści Rasis zacznego lekarza pisze/ iże była iedna brzemienna pani kthora sie długo męczyła z dziećiątkiem a niemogła go mieć/ dałem iey tarte° szafranu czo dwa złote ważyły z winem zagrzawszy/ mnałaie

ka ie za tym natychmiast/ y pothym częstokroć dawałem w takich przigodach takim paniam nigdy mi niechybiło/ To są słowa Serapio- (nowe.

Galanga.

Gałgan.

Capitulum 16.

A GAłgan iest ćiepły y suchy w wtorym stopniu: iego korzeń obieraią lepszy kthory iesth rumiany á sękowaty/ ćięszki/ maiącz ostry smak/ á ktory iest blady á lekki małego smaku dziurkowaty zły iest á małey mocy: Gałgan potwierdza/ rospadza y trawi złe vil-

B ¶ Vino w ktorymby był vwarzo- (kości. ny gałgan/ żołądek nietrawny posila/ y bolesci iego z zimnych wilgotnosci y z wiatrow gru/ bych oddala.

C ¶ też dla posilenia mozgu gałganow proch włoż w nos.

D ¶ Też dla omdlewania j kordijaki daj proch gałganow z sokiem boragowym choremu/ vz nasz pomoc.

E ¶ Też czasu krwie puszczania gałgan w vsćiech trzymany/ broni omdlewania.

Muszkatowy kwiat.

Capitulum 17.

A BYwa obieran Muszkatowy kwiath z drzewa y z orzecha muszkatowego/ iest ćiepły y suchy w wtorym stopniu: ma mocz pothwierdzaiącza dla swoiey korzennosci/ rospądzaiąc y trawiąc złe wilkosci/ lepszy kwiath ktory ku żołtosci iest podobny/ smaku iest ostrego z małą gorzkoscią: Muszkath czarny albo smiady ktory ostre° smaku w sobie niema/ ten nieiest vżyteczny.

B ¶ Vino muszkatowego kwiatu iest vżyteczne dla potwierdzenia niestrawnego żołądka.

C ¶ Też mozg potwierdza gdy gi będzieß mastikował w vsciech/ á proch iego w karmiach pozywany serce mdłe posila y kordijakę odda- (la.

Nux muscata.

Muszkatowy orzech.

Capitulum 18.

A DRzech muszkatowy iest ćiepły y suchy w wtorym stopniu: iest owoc z drzewa iednego ktore roscie w Indiey iest smaku ostrego/ pos[illegible]aiącego/ trawiące°: iest owoc ważny á kthory z siebie prochu niewypuszcza kiedy gi łamiesz/ ten ma być obierany iako lep-

B ¶ Kto gi po ranu iada/ żołądek posila (szy. a dobrą

a dobrą barwę liczu vczyni / á to iest często do swiadczono.

C ¶ Vino mußkatowego orzecha przyczyniwßy trochę mastiki / żołądek zgziębiony y inße wnętrznosci zagrzewa y posila.

Piper.

Piers.

Capitulum. 19.

PIerz iesth gorący mało nie w czwartym stopniu / á suchy około wtore° stopnia. A Jesth piers throiaki / Jeden czarny ktori zową Melano piper tenże iest nalepßy jna korzennieyßy / Drugi zową długim pieprzem Trzeći piers iest biały ten zową Leucopiper: Jest owoc z iednego drzewa ktore roscie w Indijey / Niekthorzy powiedaią iżby piers czarny sie zstawał dla warzenia / albo dla tego iż gdy gi maią zbierać tedi zapalą ono drzewko ktore iest iakoby żyto na ktorym piers roscie dla wypędzenia wężow kthorych barzo wiele bywa miedzy pieprzem / á tak dla onego ognia zstaie sie czarnym y zmarßczonym iako widamy / á iest napodleyßy. Czarny piers ma moc rospądzaiącą naprzod / potym trawiaczą / ale piers biały y długi nietak dobrze trawi.

¶ Piers w karmiach pożywany czyni dobre B trawienie żołądkowi / ale ludziem ktorzy są kolerycznego przyrodzenia y krewnego / niedobrze z nim często iadać / abowiem ie wysußa y krew w nich pali / á thak potym trąd naliczu sie dla niego działa.

Reuponticum.

Capitulum 20.

REuponticum iesth podobne Reubarbaro / á tho czo sie tycze wnątrza: Jest ćieple y suche / ma moc wyczyściaiącą dla smaku ćierpnącego. A

Ma

B ¶ Ma moc pędzącą vrinę z inszemi wilkościami/ a to dla swoiey gorzkości.

C ☞ Vino w ktorymby było vwarzono to korzenie á przylać ku niemu soku włoskiego kopru/ á trochę oczukrowawszy/ ktoby miał twardość na śledzionie albo w wątrobie z zimney przyczyny/ iesth barzo dobre ku piciu/ po ranu trunek wieczor drugi.

D ¶ Też proch thego reuponticum z miodem czystym zmieszany/ kthoby miał hrobaki w żywocie zabija ie.

E ¶ Też vczin plastr z prochu tegoto korzenia z oliwą á z woskiem/ przyłożysz gi na mdły żołądek iestli gi chcesz posilić.

Sandale.

Capitulum 21.

A Zimne są Sandały w trzecim stopniu a suche w wtorym stopniu / á iesthich rodzay troiaki / to iest iedny są białe / drugie są iakoby czerwone/ trzecie są prawie żołte á ty są nalepsze/ potym czerwone á pothym

B ¶ Są vżyteczne naprzeciwko bole (białe. sciam żołądkowym y wątrobnym ktora bywa z kolery czerwoney.

C ¶ Czerwone Sandały są zimnieysze niszli białe y niszli żołte/ a są też barzo vżyteczne/ abowiem gdy sie wilkości ze krwią ciągną do ktorego członku bolącego á mdłego/ tedi ty sandały zastanawiaią y powciągaią płynienia.

D ¶ Są też dobre naprzeciwko kordijace ktora bywa w febrze/ ato gdy proch sandałow rozmąciß w mleczowey wodce/ á w tym chusteczkę rozmoczywszy przyłożysz na serce/ á kto ma wątrobę zapaloną/ tedi y na wątrobę to lekarstwo znamienicie pomoże.

E ¶ A gdy proch sandałow zmieszasz z trochą kamphory/ z wodką rożaną / a rozmoczywszy w thym chusteczkę przyłożysz sobie na skronie/ bolesc głowy vsmierza ktora z gorącey przyczyny przychodzi.

F ¶ Też proch sandałow czerwonych zmieszany z wodką psinkową albo kurzey nogi / á w tym rozmoczywszy chustę przykładay na bolące nogi.

Viscus arborea.

Lep.

Capitulum 22.

A Iemioło roście na drzewie dębowym y na gruszkowym Dębowe iemioło iest nalepsze/ a możesz ią w zielonosci długo zachować: Ma moc subtilizuiącą/ przyciągaiącą y rospadzaiącą/ a zwłaszcza ta iest nalepsza ktora iest swieża/ gładka/ wnątrz blada a zewnątrz zielona: zagrzewa ale nierychło-

maiąc

maiąc w sobie wilgotnosc zbytnią/odmiękcza wrzedzienice y czyni w nich rychło ropę/ á to gdy zmieszasz iemiołę iednako z żywicą sosno
B ¶ Też lep z tey to iemioły z woskiem (wą. pod iedną miarą zmieszany/ á trochę mniey sosnowey żywice ktemu przyczyniwszy/ z thego będziesz miał masc kthora iest odmiękczaiącza y rozpądzaiącza wszelkie twardosci azwłaszcza sledziony/ ythez kthore bywaią na członkoch v nog albo v rąk/ iako v ludzi franczowatych guzy/ na kthore możesz przykładać tey przerzeczoney masci przyczyniwszy oliwy albo kaczeo szmalczu/ odmiękcza y rospądza guzowathą twardosc.

Zinziber.

Imbier.

Capitulum 23.

A Imbier iest ciepły w trzecim stopniu a wilgotny w pierwszym: roscie imbier za morzem azwłaszcza w Indijey
B ¶ Vino w ktorymby był vwarzony imbier z figami suchemi y z rozynkami/ iest pomoczne naprzeciwko ciężkosci piersi/ y naprzeciwko kaszlowi/ ktory z zimney przyczyny pochodzi.
C ¶ Też proch imbierowy z figami zmieszany á vtłuczony w możdzerzu/ iesth też vżyteczny naprzeciwko tymże przerzeczonym chorobam
D ¶ Też gdy vwarzysz imbier w winie z kminem á tego sie napijesz/ bolesci żołądkowe y inszych wnętrznosci vsmierza kthore z wiatrow ostrych bywaią.
E ¶ Też proch imbierowy na bawełnę wpuszczony/ á kto ma wydymanie y chciwosc na stolecz bez vczynku/ przyłoż tę bawełnę y z thym imbierem na stolecz/ odeydzie ta choroba.
F ¶ Też w ten czas gdy ktory człowiek padnie na ziemię dla niemocy swiętego Valentego/ włoż tartego imbieru w nos dla kichania/ ktore iest barzo pomoczne na tę chorobę.
G ¶ Też imbier z miodem przyprawiony iest więcey zagrzewaiący niszli z czukrem przyprawiony/ aczkolwiek oboy iest dobry thym ktorzy są skłonni ku paraliżowi/ ytez tym ktorzy są zimnego á flegmistego żołądka:

Angelica.

Dziegiel.

Capitulum 24.

A Ngelica Dziegiel/ po Niemieczku Cingil: Ma rozmaite v lekarzow przezwiska: aczkolwiek starzy o tym zielu niepisali/ abo chocia pisali ale inym przezwiskiem nam nieznaiomym/ wszakoż tego czasu lekarze zową to ziele Angelica/ Agolica/ Angula/ Archan.

la/Archangelica: Ten czo Pandecti pisał zo wie ie Marrubium nigrum tho iesth czarna ßańta/Drudzy ie zową Astrancia/ ale to własne imię oleßnikowo / wßakoż niekthorzy mienią iż oleßnikow iest dwoj rod/ samiec i samicza/samiec ten ma korzeń czernieyßy i ostrßy á ten własnie zową oleßnikiem samicza korzeń ma bielßy á nietak gorzki ale troche łagodnieyßy á to zową angelica v nas dzięgiel.

B ¶ Gdyż to ziele nam znaiome iest nietrzeba sie nam o ie° przezwisku gadać/ tylko sie o ie° mocy ytez lekarstwie badać: Nalazłem w xięgach starych kthore zową Practica Magistri Albici olim Archiepiscopi Pragensis/ iż korzeń Angeliki iest barzo pomoczny/ Naprzod przećiw ßczarowaniu tak domu iako y persony/kto gi przy sobie nosi: kto go namoczywßy w winie rano pożywa/ tedy od wßelkie° iadu broni/y owßem iad wypądza gdy go kto z pokarmy albo tak samego pożywa.

C ☞ Też warzony w miedzie przasnym/ stłukßy korzeń w możdzerzu albo zwierćiawßy tak przyłożyć obyczaiem emplasthru na ranę od psa wściekłego/iad wyćiąga y ranę goij.

D ☞ Thez podrożnym ludziem pomaga/ bowiem posilaiąc siły broni spraczowania pożywany albo w vsciech trzymany.

E ☞ Takież kto ćierpi ßczkanie albo częste wraczanie tedy też oddala/ abowiem żołądek barzo zagrzewa.

F ¶ Jeronimus Tragus o tym zielu tak pisze korzenie iego ludzkim ćiałam wielką pomocz dawa/bowiem iest to korzeń serdeczny/á przećiwko wßelkim iadom albo thrućinam barzo skuteczny/á tak sie ma ku oleßnikowi iako imbier ku pieprzowi.

G ¶ Drugi naßich czasow lekarz Otto Brunfelius tak pisze/Lekarstwo tego ziela wezmi od tych ktorzy doswiadczyli/ Niemoże być nic lepßego przećiw morowemu powietrzu iako woda dzięgielu warzonego/ każdy dzień pijąc po iedney łyßce na czczo/tedy broni od zarażenia A gdyby iuż kto był powietrzem thakim zarażon/tedy wezmi tey wodi vnciją iednę to iesth czoby był dobry trunek/drijakwie dobrey iednę dragmę to iest czo ieden węgierski złoty zawazy/ocztu winnego dwie dragmie/ to wßytko zmießawßy niechay ćiepło wypije chory nißli będzie spał/potym puściwßy krew z żyły/vkładzie sie na łoże á zapoći sie dobrze/ tak będzie

(zdrow.

H ¶ Korzeń tego ziela wßythkim swym sposobem to iest sokiem/wodą/prochem z nie°/przećiw iadom wßelkim iest barzo skuteczne lekar

I ☞ Takież członki wnętrzne odtwiera (stwo. flegmę wyćiąga/ y trawi/ żołądek zagrzewa/ gargaryzmem gardło czyści/ serce y wßythko ćiało posila: A mam za to iż to ziele wßytko może vczynić/ czo Diascorides y Plinius zielu Panaces przypisuią.

Tylo o nim pisze Otto.

Czwartha część o Owoczoch, y o nasieniu Rozm[illegible]ym / kthore z ziół pochodzą.

Amigdale.

Migdały.

Capitulum 25.

A Słodkie Migdały ſą ciepłe y wilgotne w pierwßym ſtopniu/á zaſie gorzkie migdały ſą ciepłe y ſuche w wtorym ſtopniu/Gorzkie ſą więcej pożytečne ku lekarſtwom niżli ſłodkie/á ſłodkie więcey pożytečne ku iedze-

B ¶ Gorzkie migdały ſą dobre naprze-(niu, ciwko kaßlowi/y naprzeciwko dychawicy ktora z zimney przyczyny pochodzi/ tym obyczáiem vżywaiąc/ Stłucz migdały w mozdżerzu á przyłoż knim czukru/ á thak ich pożyway czo dwa orzechy włoskie zawáżą.

C ¶ Oleiek z gorzkich migdałow ieſt dobry na przeciw głuchoſci/ ytež gliſty z żywota wypędza y vmarza kthoby ie na czczo iadał/ albo z nich vczynić plaſtr á przyłożyć na żywot proſto na pępek.

D ¶ Też wywodzi paniam mieſięczną chorobę/to ieſt gdy vczyniß czopek z bawełny á rozmoczyß gi w tym oleyku ktory włoß do maćice na noc: A ieſli go wiele wezmieß po obiedzie/thedy wyciska pokarm z żołądka á rychło czyni ſtolecz.

E ¶ Też ſłodkie migdały ſą dobre ku iedzeniu thak w polewkach iako cukrem obłeczone/ y marcipany z cukrem vczynione ſą barzo dobre ſmaczne á roſkoßne ku iedzeniu-wßelkim obyczáiem człowieka tucza-krew dobrą czyni żołądka nieobciążaią/ wolne oddychanie piersiam daią-á nawięcey oleiek z ſłodkich migdałow vczyniony/ieſt dobry na ciężkoſć y na bolenie piersi/cieplo pomazawßy piersi.

F ¶ Też bolesci wßelkie y zatwardziałoſci maćice leczy zwierzchu pomazawßy-ytež peſſarium tho ieſt z bawełny czopek vczyniwßy á wnim oleyku rozmoczywßy/włoż do maćice na noc vwięzawßy niczta iedwabną za koniecz-odeydzie bolenie za tym lekarſtwem.

Citonia vel Coctana.

Pigwy.

Capitulum 26.

A Pigwy ſą rozmaite/ iedny ſą ſłodkie/ drugie takiego ſmaku iako leſne iabłka niedozrzałe/á drugie ſą maiące w ſobie cierpnoſć/ czwarthe ſą kwaſne: Ty pigwy ktore ſą

ſłodkie maią w ſobie nawietßą wilgotnoſć/ ale kwaſne y inße ſą więcey zimne.

B ¶ Maią moc zſtulaiącą ran á bronią płynienia wilkoſci do wrzodow-á to na przodku.

C ¶ Też vmocznia vſtka żołądkowe/á kto ma biegunkę/zaſtanawia ią.

D ¶ Oleiek pigwiany też ieſt na ty przerzeczone rzeczy vżyteczny.

E ¶ Naſienie pigwiane ieſt odmiękczaiące bez żadnego z ciskania.

F ¶ Oleiek pigwiany ieſt dobri na roſpadliny ktore bywaią od mrozu/ytež na krosty ſwierz-

G ¶ Sok pigwiany ieſth vżyteczny (biące. tym ktorzy krwią pluią/ á naſienie ochrapienie gardła y ciężkoſć piersi oddala.

H ¶ Też wracanie zbythnie zaſtanawiaią y pragnienie oddalaią/ y chmiel z głowy wypę-

I ¶ Syrop pigwiany tez naprzeciw (dzaią. tymże chorobam ieſt pomoczny.

K ¶ Też lektwarz vczyniony z pigwow/kthory zową lekarze ſ aptekarze diſacitonion/ieſt barzo dobry naprzeciw każdey biegunce/ przed obiadem w pol godziny wzięty/á po obiedzie iedzony/niedopußcza dymow z żołądka do głowy wſtępować.

L ¶ Takież thež ſama pigwa vpieczona á potym z cukrem iedziona takież vczyni/ iedno iż diſacitonion lektwarz vczyniony ieſth ſmaczniey-y żołądkowi poſilenie więtßie daie.

M ¶ Też pigwy w wodzie vwarzone/z kogo ie-

lita

lita wychodzą-wley tey wodki klistera weń/ ta kież y maćice wychodzącą wćiska na swe mie stce-macza iąc chustę y przykładać tam na to miestce pierwey ią ręką włożywszy tham gdzie ma być- á tho czynią pigwy dla swey wielkiey kwasney ćierpnosci.

N ¶ Też syrop pigwiany ktory w aptekach czynią iest barzo dobry ludziem ktorzy chęći ku iedzeniu niemaią/na czczo łyszkę albo dwie połykany/czyni wielką chęć ku iedzeniu.

Capparis.

Kappary.

Capitulum 27.

A Kappary są ćiepłe y suche w wtorym stopniu- korzenie- skorki-liście/owoc/y kwiatki kaparowe wchodzą w lekarskie rzeczy.

B ¶ Ma moc potwierdzaiącą żołądek-y pobudza chćiwosc ku iedzeniu/ wątrobę y sledzionę zemdloną potwierdza- y twardosci ich oddala-a zwłaszcza wino w ktorymby były vwarzone skorki kaparowe- iesth vzyteczne na ty przerzeczone członki y niemocy/ iesth proch vzyteczny z skorek kaparowych wespołek z prochem bagniskowych skorek a z czukrem zmieszawszy ty rzeczy pożyway ich.

¶ Thez naprzećiw glistam owoc kaparowy iedziony-wypądza ie z żywota/y sledziony skazy naprawia. C

¶ Też przećiw kolice/Wezmi poł funta skorek kaparowych powarz ich w soku chebdowe° korzenia-á potym dobrze oczukruy iż będzie z tego iakoby syrop-ktorego po ranu y przed vieczorem sie napijay/ iest też ten syrop na bolesci członkow dobry. D

¶ Też proch z korzenia kaparowego wzięty pod miarą sześć łyżek srebrnych/ruti listkow iej dobrą garsc/ vtłukszy rutę czyscie zmieszay z kaparowym korzeniem iuż też na proch vtłuczonym/á potym wezmi poł kwarty winne° ocztu albo trochę więcey-potym włoż then proch kaparowy z oną rutą miałko vtłuczoną do onego ocztu/ y przywarz onego tak długo iakoby trzy pacierze spiał- tedy kto ma bolenie w lewym boku- w sledzionie / albo krę- albo natwardzenie/rozmocziwszy modri sukienny płat w onym oczćie-przyłoż na on bok lewy na słabiznę y na żebro żołądka nietykaiąc-rospędziß one krę/ thwardosc y bolenie odeydzie-á stolcy nieczystosci iako purgacyą z ćiebie poydą/ á to iest nauka Auicenny iuż często kroć skuszona. E

¶ Takież też kapary z ocztem á z oliwą j zdrobnemi rozynkami iedzione/sledzionę potwierdzaią/y chęć ku iedzeniu czynią: F

¶ Thez oleiek kaparowy w aptekach czynią- na twardosci y na bolenie sledziony iesth doswiadczony/gdy nim sledziona ćiepło kielko razow będzie namazana. G

Castanee.

Kasztany.

Capitulum 28.

Kasztany są zimne około pierwszego stopnia-barzo małą ćiepłosc w sobie maiąc: ktoby ie chćiał przyrownać do żołędziu- tedy w nich naydzie więtszą łacznosc ku strawieniu A

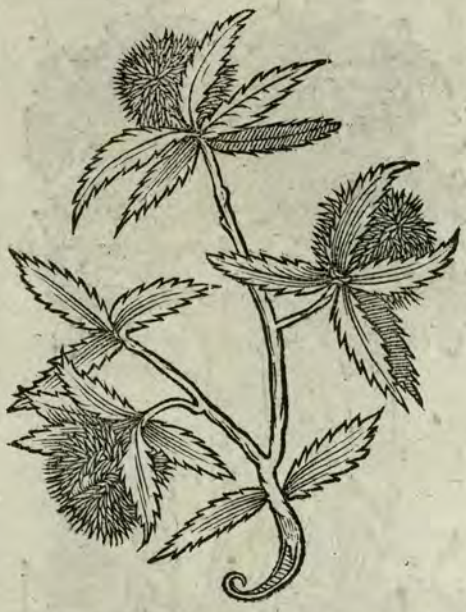

wieniu/ ale piersiam są niedobre/ á thak kaszel pobudzą/ y bolesci głowy dla swoiey niestrawnosci przywodzą/ ale pieczone są lepsze á niemaią takiey złosci/ iedno iż czynią zatwardzenie żywota z nadymaniem wiatrow.

O Figach y o Pineach, to iest o Szyszkach y o Rozynkach.

Capitulum 29.

A Figi są duoiakie/ swieże y suche/ Swieże są małey mocy dla wilkosci ich zbytniey Suche figi są lepsze y mięsnieysze: ich moc iest zagrzewaiącza około pierwsze stopnia/ á wietszey suchosci.

B ¶ Też maią moc trawiącza y rospądzaiącza twardosci wrzedliwych/ azwłaszcza gdz ie sthłuczesz z mąką ieczmienną albo z osrzodką białego chleba miodu przasnego przyłożywszy Też odmiekczaią żywot y stolce czynią.

C ¶ Też woda w ktorey vwarzysz figi/ iest podobna w mocy wodzie miodowey.

D ¶ Figi suche są dobre ku iedzeniu/ ale pragnienie czynią/ ochrapienie y ciesskosc w piersiach oddalaią/ też bolesci mecherzowe/ nerczane vsmierza/ á czynią dobrą barwę liczu.

E ¶ Thez gdy vwarzysz figi z Izopem w prostey wodzie/ á oczukrowawszy napijay sie iey dla drchawice y dla ochrapienia/ nerczanych y mecherzowych niemocy/ y dla kaszlu zastarzałego/ y bolesci płucz vspokaia.

A Pinee/ to iest zamorskie szyszki/ Są ciepłe y wilgotne w pierwszym stopniu/ dychawicznym y tym ktorzi suchoty maią są barzo dobre

B ¶ Maią też moc wyczysciaiącza/ odmiekczaiącza y odwilżaiącza/ są dobre tym ktorzy maią bolesc w płuczach y w piersiach.

Iuiube y Sebesten.

Capitulum 30.

A Iuiube y Sebesten są owoce ciepłe y wilgotne/ azwłaszcza iuiube maią włosnosc oddalania ostrosci krwie ktora bywa z obfitosci kolery/ służą thez dobrze piersiam/ płuczam/ bolesciam nerkowym/ mecherzowi iedno iż żołądkowi nie są dobre/ abowiem mały pokarm z siebie daią/ á z trudnoscią sie trawią w flegmę sie obraczaiąc.

118

B ¶ Serapio/ Sebesten iest mierne w ćiepłosci y w zimnosci/ odmiękczaią żiwot tym ktorzi miewaią gorączki/ y naprzećiw kaszlowi ktory z gorączosci przychodzi są dobre.

C ¶ Reume tez ćiepłą y gorączosc vryny oddalaią ktora z ostrey vilkosci kolericznej bywa

D ☞ Tez aptekarze ztego zamorskiego owoczu Sebesten rzeczonego czinią barzo wdzięczny y vżyteczny lektwarz kthory tym imieniem zową to iest Electuarium de sebesten/ pospolićie doctorowie daią ten lektwarz ludziem kthorzy maią febrę tercijanę/ á nawięcey dziećiem y paniam brzemiennym/ bo iesth rzecz nic nieprzykra/ może być dany thak z czukrem albo z wodkami/ z mleczową/ z podrożnikową z boragową/ miara iego vncija czała/ a to młodemu człowiekowi/ ale staremu dziesięć dragm możesz dać/ awszakosz otomasz recepte do apteki na febrę tercijanę: Wezmi electuarium de sebesten siedm dragm/ electuarium de succo rosarum dwie dragmie/ miodku rożanego poł vncijey/ wodki podrożnikowey/ boragowey/ mleczowey rowno po vncijey/ vczyń thrunek dayże to na switaniu ćiepło wszitko rązem wypić/ może vsnąć iedno sie niepoćić/ á wszesc godzin potym iesc/ ale nie tego dnia ma być brano to lekarstwo kiedy iesth febra/ ale kiedy iey niemasz.

Pruna Damascena.

Sliwki węgieskie.

Capitulum 31.

Węgierskie sliwki są zimne y wilgotne/ á są dwoiakie/ iedny są czarne drugie czerwone: Ty sliwki kthore są czarne á przitwardsze są lepsze: maią moc chłodzącą y odmiękczaiącą wnętrznosci/ á thak w gorących febrach są dobre. A

Anisum.

Anyż.

Capitulum 32.

Anyż iest ćiepły i suchy wtrzećim stopniu: Iest to nasienie słodkie z niektorego ziela ktore tymże imieniem zową ma moc trawiącą/ rozpądzaiącą wiatrow. A

¶ Rzyganie kthore z niestrawnosci żołądka przychodzi/ gdy ie vwarzysz w winie przyłoży wszy ma- B

wszy mastiki/cinamonu/ á thego sie po ranu
masz na czczo napijać.
C ¶ Tez przyrodzoną chorobe paniam wypą-
dza/to iest gdy vwarzysz Anyż w winie/á kte-
mu przyłożysz czo dwa złote zaważy triferam
magnam/ to iest lektwarz ktory w aptece czy-
D ¶ Tez naprzećiwko zatkaniu wątrob (nią.
nemu y sledziony/anyż z ielenimi iezyki vwa
rzony w wodzie/pomaga/ nasienie męszczyz-
nam mnoży y w piersiach mleko.

Laurus.

Bobek.

Capitulum 33.

A Bobek iest owoc z bobkowe° drzewa: Liscie bobkowe wchodzi wlekarstwa/są ćieple y suche: Jądrka bobkowe mocznieysze są/á dla swoiej korzennosci maią moc poth-
wierdzaiącą/rozpądzaiącą j trawiącą via B
¶ Owoc bobkowe° drzewa na proch (trow.
stłuczony á pothym na panewce zagrzany á
na głowe posypany/ flegme wysusza y mozg
potwierdza/ albo w worek zawiązawszy á na
głowe przykładay.
¶ Tez naprzećiw niezitowi zimnemu/warz C
bobek z rożą w garnczu zalepiwszy/á pothym
trzymay nos nad oną parą na noc y po ranu
á potym sobie oną wodą vmyj lice y czoło.
¶ Tez oleiek bobkowy bolesci żołądkowe vs- D
pokaia ktore z zimnosci pochodzą/ ytez przećiw
bolesciam nożnym iest dobre liscie bobkowe w
wodzie vwarzone a tym nogi naparzać.
Itez maćice potwierdza y wyczyscia/ ytez po-
czećie rychle sprawuie/ Pandecta/ Platearius o tym swiadczą.

Cubebe.

Kubeby.

Capitulum 34.

A Są kubeby ćiepłe j suche mier nym obyczaiem. Jest owoc z iednego drzewa kthore w Indijey roscie podobny pie przu białemu/ pothwierdza człowieka mdłego á nawie cey z wodką boragową.

B ¶ Vino Kubebow iest dobre tym ludziem ktorzy kordiakę maią/ ytez naprzećiwko rzucza wce/ y naprzećiw zimney remie/ á tho kubeby na czukrze przyprawione (w aptekach nay dzieß) y sama wonia iest vżyteczna naprze ćiw tym chorobam/ mozg y pamięć posilaią/ są ćiepłe y suche w wtorym stopniu.

Faba.

Bob.

Capitulum 35.

A Bob iest zimnego á suchego przyrodzenia: poki zielony tedy iest wilgotny w pierw ßym stopniu/ á mało tuczy/ grube wilkosci czyni á żołą dek obraza/ gruba krew czar ną to iest melan olią czyni/ y dymy miąsße/ á przeto mozgowi iest niedobri dziwne sny nań przywodząc/ awßakoß dobrze vwarzony nie tak iest ßkodliwy.

¶ Też woda w ktorey wre bob licze czysci/ á B ießcze lepiey gdy krochmalu przyłożyß.

¶ Vodka z kwiećia bobowe° oczy wyiasnia C

Fenum grecum.

Capitulum 36.

Fenum grecum iest ćiepłe y suche/ na zstulaiącą mocz/ A trawiącą y odmiękczaiącą

¶ Aby sie wrzedzienicza B rychło zebrała/ Wezmi mą ki te° fenum grecum á zmie ßay ie z żołtkiem iaiecznym/ á tego przyłoż na wrzedzienice: á gdi te mąkę zmießaß z terpen tiną á z żołtkiem/ thedy sie hneth przepuknie wrzod/ á gdy ku tym rzeczam przyczyniß mą ki z nasienia lnianego/ z nasieniem wysokiego mleczu

mleczu/będzie lepiey.

C ℂ Też gdy vwarzyß mąkę fenu greci z mąką lnianego naſienia/ yteż z naſieniem wyſokiego ſlazu/ tak iż z tego vczyniß plaſtr ktory przykłady na bolący zołądek/ yteż na opuchliznę członku taiemnego męskiego/ boleſć vſmierzyß.

Semen lini.

Lniane naſienie.

Capitulum. 37.

A ℕAſienie lniane ieſt ciepłe w pierwßym ſtopniu/ wilkoſci y ſuchoſci mierney/ żołądkowi ieſt niedobre dla czynienia wiatrow/ ale vrynę pędzi/ kaßel vſmierza/ y piersi czyſci z nieczyſtoſci flegmiſtych/ á tho gdy go kto w potrawach pożywa.

B ℂ Albo też mąka z tego naſienia z mąką fenu greci/ z maſłem maiowym/ á tego namazawßi na chuſtę ciepło przyłoż na ciężkoſć piersi/ przynoſi vznaß pomoc.

C ℂ Też ten plaſtr ieſt dobry przykładać gi na członki w ktorych panuie kurcz: prawie ieſth

podobne w mocy naſieniu fenugrekowemu.

Lupinus.

Capitulum 38.

A LVpinus iest ćiepły á suchy wtrzećim stopniu: ma moc vrynę pędzącą/ á są dwoiakie/ iedny są słodkie á drugie gorßkie: ty ktore są gorzkie więcey sie godzą ku lekarstwu.

B ¶ Mąka z tych gorzkich lupinow zmießana zmiodem iest dobra ku iedzeniu tim ktorzy glisty maią w żołądku albo w ielitach/ á gdy knim przyłożyß soku piołynowego/ tedy będzie lepiey.

C ¶ Też plastr vczyniony z mąki tich lupinow gorzkich z sokiem piołynowym á z trochą czarney heleny/ z tego vczyniwßy plastr przyłoż gi na żywot dziećięćiu/ glisty tym wypędziß.

D ¶ Vino w ktorymby był vwarzony lupin⁹ iest dobre tym w ktorych sie opuchlina mnoży wnętrzna/ ytęż naprzećiw zatkaniu wątroby y śledziony z strony zimney przyczyny.

Milium.

Proso.

Capitulum 39.

A PRoso iest zimne w pierwßym stopniu á suche w wtorym stopniu. moc tego nasienia iest wysußaiącza/ á przeto zaćiska żywoth wysußaiąc gi/ ale zewnątrz proso przyłożone/ chłodzi á wysußa więcey.

B ☞ Iest rzecz nietuczna proso/ biegunkę zastanawia/ zagrzawßy go na panwi y nasypać w worek/ á on worek ćiepło przykładać na żywot/ tedy zastanawia biegunkę/ á vrinę pędzi ku wyßćiu.

C ¶ Też proso z solą na panwi zagrzane á w chustę wsypane/ kolikę vśmierza/ tak ćiepło na miestce gdzie iest kłoćie przyłozone.

Nux vsualis.

Włoski orzech.

Capitulum 40.

A ORzechy włoskie są gorącze w trzećim stopniu/ á sußą w wtorym/ żołądkowi zimnemu iest dobry y pożyteczny pokarm/ gorącemu żołądkowi w kolerę sie obraczaią á

karmu-wnątrz ma trzy peczki/ dla tegoż ie zowa po greczku Tricoctum.

B ¶ Też wraczanie z gorączosci stanowi/ j czerwoną niemocz/ żołądek w gorączosci posila/ chęć ku iedzeniu daie/ dymy ktore z flegmy pochodzą niedopuszcza ym wstępować w głowę y do oczu.

C ¶ Też krew grubą działaią/ á przeto ie pożiteczniey iesc przed iedzeniem niszli po iedzeniu Varzone zkoriandrem á iesc ie ćieczenie brzucha zastanawia.

Pomum citri.

Citrowe iabłka.

Capitulum 43.

A Citrowe iabłko ma w swym słoženiu skorę mastną/ w pośrzodku wodnosc kwasną y nasienie/ to wszytko iest rozdzielnego przyrodzenia: Skora iest gorącego á suchego słozenia/ ma moc serce posilać/ omdlewanie odeymuie/ nie przyrodzoną chęć ledas czego niewiastam chćiwem odeymuie: w mor vczynić proch z tey skory/ z nasienia gwozdzikow tych z ktorych wieńce wiją/ á tego prochu w winie pożywać/ zachowawa serce od iadowitego powietrza:

Dactillus.

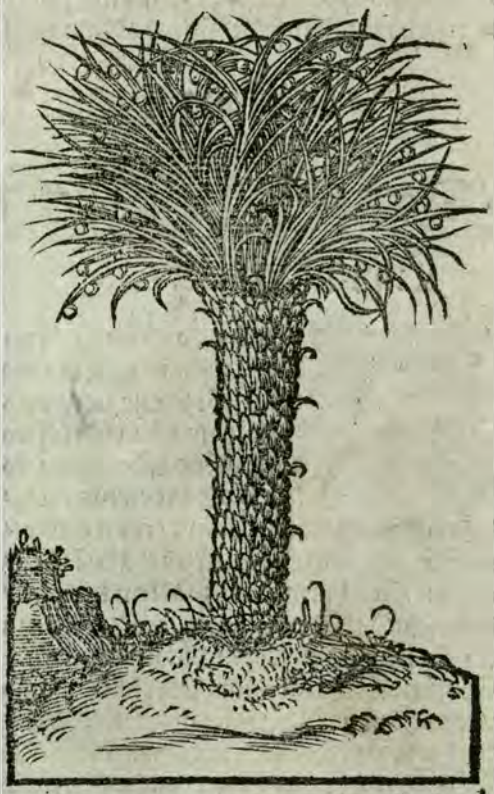

Palmo.

ią á dymy z nich w zgore wstępuią / á tak oczy zaćmiewaią y bolesc głowy czynią z zawraczaniem / tez czynią piszczenie w vszu.

B ℂ Rane z rutą osolonsy y z figami iedzione iadom y trucinam sie przeciwi / á stłuczone z rutą á z solą vkąszenie od czegokolwiek iadowitego goi / y iad wyciąga kiedy przyłożysz na ra

C ℂ Stare orzechy mastnieysze á ku ie- (ne. dzeniu gorsze / głowe z gorączosci obciążaią / oczy zaćmiewaią / młode nietak szkodzą.

D ℂ Tez stłuczy orzechy á przyłożyć na ościelkosc cziezkow / ścięczaie: skora włoskiego orzecha wsuszona á na proch stłuczona / ten proch wysuszą bez kąsania: listy iako y skora / czerwonq biegunkę zastanawiaią: sok z liscia wpuszczony w vcho / gnoy z nich iako y wierzbowy wysuszą: popiol tey skory w winie pity / vpławy niewieście zastanawia / ythez gdy go włoży do maścice: sok pity / z żywota glisty wygania.

E ℂ Nowe orzecha igdra rozezwać w octach á przyłożyć na bolączkę przepukłą ktora bywa z melankolijey / goi ią / y suche żyły obrażone goi / ościelkości ścięczaią azwkąszeia pierśne.

F ☞ Oleiek tych orzechow iest wilti / wrzody roziadaiące ciało / y krosty złe goi / ythez fistuły w oczach / w zadku / sok ie smrod oddala wsze (ki.

Auelana.

Laskowy orzech.

Capitulum 41.

A Orzechy Laskowe są cierpnieysze niżli włoskie dla vie tszey części ziemie ktora iesth w złożeniu ich: Gdi ich kto wiele albo często pożywa / bole w głowie czynią / żołądek nadymaniem rozciągaią / ciału zdrowemu tuczność dawaią / rozetrzeć ie á dać z brzeczką pić / kąszel vkładaią: z sadłem niedzwiedzim stłuczone / włosy chędożą: Orzechy małe są ku strawieniu trudne dla ich zimności. Sużone trochę niewadzą żołądkowi / ale głowie y oczam szkodzą / thylko maią moc od rybnych iadow zachowawaią człowieka.

B ℂ Oleiek z nich iest vżyteczny naprzeziwko

denney bolesci / y bolesci suchych żył / ytez na o-

C ℂ Sok z żeżelinek to iest z owych (tok ran. C
czążulek zielonych w kthorych orzech laskowy siedzi / smrod z czegoby sie kolwiek poruszył od człowieka / odeymuie gi / ytez smrod pod pazuchami zmieszawszy gi z kuperwaserem.

Nespilum.

Nesspuły.

Capitulum 42.

A Nespuły iest owoc iednego drzewka kolgcego małe iako iabłuszka / iest cierpnący Pokarm dobry żołądkowi wilgotnemu / ytez cieczeniu trzew z krwia: Ten owoc długo niezrzeie / niegdy sie dolezy iakoby gnilki: mocy iest zimney á suchey w pierwszym stopniu / wiecey służy ku lekarstwam niżli ku pokarmu

Palmowe drzewo.

Capitulum 44.

A DAktilli iest owoc Palmowy/ á Palma z iedney peczki niedługo trwa/ ale ich musi nie kielko vespołek wsadzić iże sie zrostą społem/ á tak pewniey mogą stać/ naprzod wzchodzą z peczki iako kosaćiecz/ á pothym posrzodek twardnieie j listy sie społu zrastaią/ á dopiero we stu lat owoc dawaią á to w krainach gorących/ iako w ziemi Palestinskiey/ á owoc na szipułkach nie wisi ale siedzi na lathorośli/ á od gorączosci słoneczney y od powietrza zrzeie: Peczki ma długie iako żołądz/ owoc iest gorący y wilgotny z przyrodzenia w drugim stopniu/ krew grubą mnożą swą niestrawnoscią/ iedno żeć wzdy są strawnieysze niszli figi suche bo wietszą wilkosc maią/ wątrobę zatykaią/ na dyma śledzionę/ grubosci ztwardzaią/ zębom szkodzą/ głowie y żołądkowi/ zwłaszcza ludziem kolerycznym bo oni maią wątrobę gorączą a tak ym iest szkodliwy ten owoc/ bo w nich kolerę mnozy/ ynszego przyrodzenia ludzie tłuscie ią od nich.

B ¶ Dla przeczyscienia lektwarz z nich działać tak: Wezmi daktilow iednę libre/ miodu poł libri/ posmaż tego obojga na węglu/ a gdi zstawisz z węgla włoż kniemu tych rzeczy/ spiki imbieru/ gałganu/ cinamonu/ każdego z nich po łotu/ dijagridium szesc łotow a zmieszaj społem/ Ten lektwarz iest dobry przećiw gorączce y przećiw kłoćiu w bokoch pod żebry/ bo odmiekcza żywot.

C ☞ Palma z swemi latoroslami/ z kwiatem z skorą/ z peczkami są ćierpnącego przyrodzenia j suche° / rany wysusza j naraszcza/ mdłosc żołądka posila/ á wraczanie zastanawia.

Malum granatum.

Capitulum 45.

A MAlagranata są iabłka iakoby makowice/ rostą na iednym drzewie we Włoszech: Malagranata są dwoiakie/ iedny są słodkiego á drugie kwasnego smaku/ á tak y moc tych iabłek iest insza kwasnych á insza słodkich/ awszakoż pospolita moc j włosnosc granatow iesth wysuszaiącza dla ćierpnienia ich/ á nawiecey skorki granatow maią włosnosc wysuszaiącą.

B ¶ Z samych granatow dobra sie krew mnoży: słodkie granati są chłodzące j odwilżaiące

C ¶ Auicenna pisze o nich azwłaszcza o kwasnych iże kolerę vsmierzaią á niedopuszczą iey płynąć do żołądka/ wino granatow tho mocz niey sprawia.

D ¶ Jądrka granatow stłuczone á z miodem zmieszane/ tym namazuy rany z złych krost.

E ¶ Jabłko granatow ktore iest słodkie/ to odwilża żołądek y miękży gi/ á thak ku stolczom przyprawuie: ale kwasne pospolićie iest lepsze żołądkowi: Jądrka niemaią w sobie żadnego pożytku ku iedzeniu y owszem są niedobre.

F ¶ Tylko stłuczone á z przasnym miodem zmieszane/ ktoby miał bolesc w vszoch/ tego przikładay w vszy/ takiez krosty v dzieći ktore bywaią w vsciech na podniebieniu tym namazuy.

G ¶ Kwiaty iego (to iest Balaustia) są ćierpnącego słożenia/ zimne° przyrodzenia wpierwszym stopniu á suche° w wtorym/ rany spaiaią/ y wszytki ćieczenia zastanawiaią/ zeby v moczniaią: wmiasto kwiatu biorą pod czas wierzchołki tego iabłka/ są lepsze y zdrowsze.

Skora

H ℭ Skora tych iablek (to eſt Pſidia) też ta
ką ma moc czo ſkwiat/wnętrzane zaſtanawia
ytęż płyngącą krew z rany/tho ieſt proch iey z
białkiem iaiecznym zmięßany y przyłożyć ia-
ko plaſtr/ w oczęcie ią warzyć á w thym gębkę
mączaiąc przykładać na trzewa proſtho/czer-
woną biegunkę zaſtanawia.

I ℭ Thęż proch iey z rożaną wodką zmięßany
á w nos wpußczony/ cieczenie krwie zaſtana-
wia/zmięßany z wodką babczaną á w tym ro
zmoczyć kęs bawełny y włożyć do mącice/krew
z niey płyngącą zaſtanawia.

K ℭ Też iabłko granatum gdy ieſt ſwieże vwa
rzywßy ie w winie/ á potym ie ſtłukßy przyłoż
na vßny wrzod/vznaß pomocz.

L ℭ Też ſłodkie granata odmiękczaią pierſi/
ale kwaſne zacieſniaią/y ochrapienie czynią.

m ℭ Gdy vwarzyß granata w deßczowey wo-
dzie/á kto krwią pluie day ſie napić tego/tedy
ono zaſtanowiß.

N ℭ Też kto ma drżenie ſerczа/dobrze takiemu
granata iadać/ y z vſtek ziołądkowych zpychą
kolere y flegmę iedzione.

O ℭ Rabi Moiſeß żyd/prziwodząc ſłowa Ga
lenuſowe tak mowi/ Granata maią dziwną
włoſnoſć/abowiem przed iadłem iedzione nie
dopußczaią potraw kazić w żołądku/ albo gdy
ie vwarzyß z ktorą potrawą/ tedy ona potra-
wę dobrze ziołądek ſtrawi iż ſie w dobrą krew o

P ☞ Też korzenie drzewa na ktorym (broći-
roſtą poma granata kwaſne/ ten korzeń hro-
baki w żywocie zabija/ albo y liſt tego drzewa
tym obyczaiem przyprawiony/Wezmi korze
nia granatow kwaſnych wygotowßy z nich drze
nie/warzże ie w malmazyiey greczkiey tak dłu
go aże polowicza wywre/á potym wſyp pie-
przu tartego czo złoty zaważy/ á pothym przy-
warz y przecedź á ciepło day na czczo wypić á
po tym niema ſpać.

Cinus alba.

Wiſnie białe.

Capitulum 46.

A Wiſnie białe ſą mieſiſte/czer
wone gdy vzrzałe thedy ſą
ſłodkie: Gdy ie kto ije przed
iedzeniem innych potraw/
trzewa miękczą/ziołądek czi

ſcią/palenie wnątrz odeymuią/chropawoſć w
gardle od vzchnienia y w piersiach ſwą mok-
roſcią ſłodką odeymuią.

B ℭ Wiſnie czarne (po łacinie Cinus nigra)
ſą ſmaku kwaſnego zawieraiące yzciskaiące
ziołądek/po obiedzie maią być iedzony/ziołądek
ſuchoſcią ſwą wyſußaią/grube willoſci prze-

C ℭ Żywicza ktora wypływa z wiſni (nikaią
w tyzannie rozpußczona á pita/pierſi miękczi
chropawoſć pißczałki dychawiczney/odwilża
twarz thymże ocierać/zmazy z ciała ſpędza
w winie vwarzona á pita kamień w mechę
rzu kamie/wzrok oſtrzy: wodnoſć wiſni czar
nych warzyć z miodem aż do zgęſtnienia/ſoſn
ki wſypać i zmięßać á wylać na czokolwiek a
by ochłodły á będzie iakoby lekt twarz/á te da
wać dla przeczyſcienia/czemierzycę gdy ktemu
przymięßaß/przypalone wilkoſci wypędza/ta
marindow gdy ktemu przymięßaß/mirabola
now/ſcamoneam/ty rzeczy kolere wypędzaią

(przeci.

Orobus.

Ptaßa wyka.

Capitulum 47.

Toziele

może vzrać / á drugie są kthorych owoc nigdy nie vzrzeie / iedno albo sie vleży albo gi musi vsuszyć: Jabłka thedy niezrzałe kwasnoscią swą / flegme / febri vstawiczne j kaszel pobudzaią / żołądek oziąbiaią / sliny mnożą / á to też czyni wszelki owoc nie zrzały.

B ¶ Jabłka prawie vzrzałe są rozdzielne / iedny ćierpnące / drugie kwasno oskominne / drugie też kwasno słodkie á wodniste.

C ¶ Jabłka ćierpnące są zimnego y suchego przyrodzenia z strony ziemie / żołądkowi gorącemu á wilgotnemu są dobre / bo swą ostrośćią wilkosc złą z żołądka na doł poćiska á ostatek wysusza / ale są niestrawne dla niezrzałosci nadymanie y wiatr wzbudza / suchym żyłam szkodzą / suchoty czynią / albo owrzedzenie płuc abowiem ty wiatry ktore od nich bywaią wzbudzany / serdeczne żyły suszą y płuczne.

D ¶ Jabłka kwasne á ćierpnące są zimne / ale słodkie ku ćiepłosci sie skłoniły / á swoią vonią serce y duchy ogniste posilaią / głowie zimney szkodzą reme w niey pobudzaią.

E ¶ Syrop z wodnosci iabłek zrzałych á wonnych z czukrem warzony do zgęstnienia / żołądek gorący y trzewa chłodzi / serce posila / omdlewanie oddala / á dymom gorącym do głowy wstępować nieda / wraczanie z gorączosci y czerwoną niemoc zastanawia: Wiele á częste iadanie iabłek zwłaszcza kwasnych á ćierpnących / gotowa przyczyna ku przyściu kamania á napełnienia głowy remą / ytez przyczyne kaszlu / ćieczenie żołądka z naziebnienia.

F ¶ Jabłka smażone albo pieczone są lepsze / z imbierem iadać ie / palenie wnątrz oddalaią: Warzyć ie w wodzie á tym wymywać vsta / chęć ku iedzeniu daią.

Pira.

Gruszka.

Capitulum. 51.

A GRuszka iest drzewo domowe y lesne / domowe są nie iednostayne° przyrodzenia iakoż tho po owoczu da sie znać / á owoce są kthorych

cząstka ziemia iest są zimne / niektorych cząstka woda iest / dla tego smak ich iest kwasno ćierpnący z wodnoscią słodką / bo wszak słodkie gruszki nie są tak zimne ani tak suche / ale są ćiepłe á wilkie / á każdego czasu mogą być iedzione bo ich pokarm iest pożyteczny: gruszki kamieniste kwasney ćierpnosci po obiedzie maią być iedziony / pieczone lepsze są / rano iedzione zatwardzaią thrzewa / á ich dne pobudzaią / ale gdy po obiedzie pieczone gruszki ije posypawszy ie prochem koriandrowym / broni dymom z żołądka do głowy wstępować / y gorączosciam do oczu / żołądek tez zawieraią / á potrawy na doł poćiskaią / palenie wnątrz odeymuią / á żołądek posilaią.

B ¶ Lesne są więcey kwasno ćierpnące / á więcey zmarszczaią y sciskaią żołądek: W oczćie ie warzyć potym stłucz á przyłożyć na żołądek czerwoną niemoc zastanawia / ytez wraczanie żołądek pothwierdzaią ku zachowaniu pokarmu ato zwłaszcza w gorączkach: też wytłoczić z nich wodnosc á przywarzywszy oczukrować á dać pić / wraczanie zastanawia / gorączosc wnątrz gasi / dymom do głowy z żołądka wstępować nieda / ytez gorączosci ku oczom czerwo

ną niemocz zastanawiaią / włożyć kes wosku w grubszke zgrzebiami gi obwingwszy pothym to z iesc po ranu.

Ordeum.

Jęczmień.

Capitulum 52.

Jęczmień iest zimny á suchy w wtorym stopniu nieiesth tak tuczny iako pszenicza.

A

B

Czinią zmąki ieczmienney / p z wodą ieczmienną z rozynkami oczukrowawszi á tego przywarziwszy iest zdrowa karmia tim ludziem ktorzy goraczki maia : Jęczmienna woda to iest tizanna iest ym dobra ku piciu.

C Thez mąka ieczmienna z octem zmieszana / ogień wycigga z bolaczki á nawiecey na przotku poki sie ieszcze nie gnoi.

D Też lice czyści przyłożywszy kniey krochmalu / á tym sobie umywać lice po ranu.

Auena.

Owies.

Capitulum 53.

Owies / Ziarna iego maią moc rząd kosc czynić / iakoby miał rzecz iż rospuszcza tak iż będzie rzadko / vliczki w ciele odtwiera / bolaczki y ociekłosci wszelkie rospuszcza / fistuły goi ktore bywaią przy oczoch / ythez swierzb ktori bywa na powiekach goi / cierpnoscią swoią ktorey maluczko ma / trzew cieczenie zastanawia gdy go przyłoży prosto na trzewa : Krupy owsiane ku iedzeniu są smaczne / dobrą tucznosc dawaią.

A

B

Też na sypać owsa w worek á zagrzawszy gi przyłożyć na lewy bok na sledzione / twardosci iey rospuszcza á bolesc vsmierza / gryzienie byłoliby w żywocie / pokropić owies y kmin winem / á przygrzawszy tego oboyga wsypać w woreczek á przykładać na brzuch / á ociekłosci z dny w stawiech y wszelkie twardosci swą mocza miekczy : mąkę owsianą zmieszać z vinem z fenum grecum / z sadłem kokoszym / á vczyniwszy iakoby plastr przykładać na miesthcza twarde albo samym okładać.

Triticum.

Pszenicza.

Capitulum 54.

Pszenicza

A Według Isaaka/ Pszenicza iest pokarm człowiekowi godny y przyrodzeniu człowieczemu podobny/ abowiem iako oto człowiek iest w swoiey osobie ciepły á wilgotny/ takiesz thez y pszenicza/ awszakoż chleb iuż ma wietszą włosnosc ciepłosci niszli pszenicza/ ktorey nabywa z strony pieczenia od ognia/ iako tez ieczmień/ groch/ bob z przyrodzenia maią suchosc wsobie/ ale gdy będą vwarzone thy ziarna/ tedy iuz nabywaią wilgotnosci z onego warzenia.

B ¶ Oleiek z pszenice liszaie y parchy goij/ á sa my ziarna zezwane w vsciech á przilozone na miestce vkąszone/ wszelkiego psa iad k sobie ciągnie.

C ¶ Krupy pszeniczne poki są ieszcze młode nie są barzo dobre ku iedzeniu/ abowiem nadymanie w żywocie/ kruczenie/ pobolewanie bokow czyni.

D ¶ Prazmo wiecey tuczy człowieka niszli krupy warzone/ y wiatrow nie mnozy iedno iż żywot zatwierdza/ á tak iesth potrawa ludziem praczowitym dobra/ abowiem dobrze tuczy y długo w żoładku leży.

E ☞ Auicenna/ Mąka pszeniczna licze czysci y gładzi/ á ktora sie ma ku rumianosci/ wiecey ta iest lepsza y sytnieysza.

F ¶ Tez mąka pszeniczna zocztem á zmiodem zmieszana/ piegi spądza/ y puchlinę rospądza á otręby pszeniczne z ocztem vwarzone thrąd

G ¶ Kwas albo ciasto vkwaszone z psze (leczą. nice/ iest zagrzewaiące/ podeszstaną puchlinę rozgania/ y z licza krosty y parchy z głowy spą

H ¶ Rasis/ Pszenicza dobrze vwarzo- (dza. na z oliwą albo z maslem/ tuczi barzo człowieka azwłaszcza gdy będzie z mlekiem vwarzona/ á tak radzi tym ludziem często iadać kthorzy są suchego á chude° przyrodzenia/ y mocy człowiek od te° pokarmu nabywa/ ale zasię ludziem cielistym zbytnie a tłustim niedobri iest pokarm częsty ku iedzeniu/ abowiem napełnia w żyłach krwie zbytnie.

I ☞ Tenże/ Piwo z pszenice iest nazdrowsze y sytnieysze człowiekowi/ takież chleb/ awszakoż z żytney mąki dobrze wysianey wiecey człowieka tuczy iedno w żołądku dłu° leży azwłaszcza nie vkwaszony rżany chleb wiatry czyni.

Risum. Ryż.

Capitulum 55.

A Ryż przynoszą ziarna do nas iuż omełte/ roscie iako y ieczmień maiąc tez kłos/ iest gorącego y suchego przyrodzenia w pierwszim stopniu/ ie

smaku nieczo ćierpnącego / ktorąz to ćierpnoscią trzewa zathwardza á ich dnę pobudza / á przeto gi thak zle iadać y szkodliwie ale gi warzyć w slodkiey smiotanie albo w migdałowey polewce z czukrem / a tak go pożyway / tak niezatwardza ale krew mnoży: Kto ma żywota ćieczenie / biegunki z rozlicznych wilkosci azwłaszcza z kolery / tedy iedz ryż prosto gi vwarzywszy / albo wodę z nie° pij po ranu przed iedzeniem: gdi sie wodą z ryżu poćieraß / piegi y insze nieczystosci spądza z ćiała.

Piata Czesc o kliioch rozmaitych y inszych podobnych rzeczach ku klijowi á napierwey o Kamphorze.

A Zimna y sucha Kamphora iest w trzećim stopniu / á iest sok z iednego drzewa wyćisniony / biała á iasna iest lep

B ¶ Jest vżyteczna na (sza. przećiwko sprosney chorobie ktorą zową Gomorea to iest płynienie nasienia męskiego / á to rospusciwszy kamphorę z sokiem y sinkowym abo laktuczanym / á wtym rozmoczywszy chustę przykładay na nerki / j na mecherz nizey pępka.

C ¶ To thez lekarstwo iest dobre na zapalenie wątroby / y na zbytnie odchodzenie vryny.

D ☞ Też kamphora zmieszana z krwawnikowym sokiem / krew z nosa zastanawia / bawełnę w tym omoczywszy albo chustę y włożyć do

E ¶ Też zbytnią chziwosc ćielesną o- (nosa. deymuie sama wonia kamphory.

F ¶ Też vżytecznie wchodzi kamphora w lektwarze rozmaite ktorych w gorących febrach vżywamy.

G ¶ Też kamphora z rożaną wodą rospuszczona a z trochą białku iaiecznego / iest lekarstwo silno dobre na lice / płeć wyiasnia / y flaki y insze szpetnosci z licza sciera.

H ¶ Też ná vstanowienie krwie ktora zbytnie nosem idzie / kamphora starta na proch a potym z prostą wodą rozpuszczona ocztu winnego przyczyniwszy / rozmocz w tym chustę przyłoż na czoło y drugą około szyie obwiń / ytez na wątrobę tho iest na prawy bok z kąd krew zburzona pochodzi / przyłoż tez trzećią chustę.

Dragant.

Capitulum 56.

A Dragant iesth klij z iednego drzewa zamorskiego / zimny w torym stopniu wilgotny w pierwszym / á iest tho gumi białe / iasne iest nalep

B ¶ Kto ma vzchnie- (sze. nie w piersiach / vwarz dragant z gumi arabicum w ięczmienney wodzie a tego sie napijay

C ¶ Też dragantum rospuszczone w ięczmienney wodzie / á potym z sokiem zakrycijey przywarz / á tego po troszce pożyway dla kaszlu su-

D ☞ Lektwarz vczyniony ze dwu czę- (chego. sci dra.

ſci dragantu á z iedney cżeſci ſoku lakrycijey/ krochmalu też z poł vncijey przyczyniwſzy/ vczyń plaſtr ktorego vżywaj dla kaſzlu ktory z gorącey przyczyny przychodzi/ y pragnienia

E ¶ Też biegunkę krwawą zaſtana- (broni. wia dragant w deſzczowey wodzie vwarzony albo roſpuſzczony.

F ☞ Thez z białkiem iaiecznym roſpuſzczony/ naprzećiw ſpaleniu ogniſtemu maſz lekarſtwo dobre/ mieſtce ſpalone cżeſto maczać.

G ¶ Też proch vczyniony z dragantu/ w ćiepłey wodzie ku pićiu dany/ żyły wnętrzne porwane ſpaia/ y kurcż ktory wſzytkiego człowieka kurczy oddala/ też ięczmienna woda z dragantem przywarzona pragnienia broni/ Galen⁹

H ¶ Też roſpadliny ktore bywaią na (piſze. wargach y na podniebieniu/ zgoiſz barzo prętko tym obyczaiem/ Roſpuſc dragant w rożaney wodce á potim przez geſtą chuſtę przecedz á kniemu przymieſzay niewiele krochmalu/ a tak omoczywſzy w onym chuſtę przykładay na vſta/ na ięzyk/ y na podniebienie maczać ty mie

I ¶ Takież y na flaki/ na piegi ktore na (ſtcza. liczu bywaią/ dragant w rożanej wodce roſpuſzczony przez noc/ a pothym rano kamphory przyłoż trochę/ a tym na noc lice namazuy kilko razow/ á po ranu wodą albo czym chceſz o myj. Wiedz też o tym iże dragantum ieſth rzecz nie łaczna ku ſtarćiu na proch/ á tak ſamo ma być długo tarte/ bowiem z drugą rzeczą żadnym obyczaiem niezetrzeſz.

Gumi arabicum.

Capitulum 57.

GUmi arabicum ieſth ćiepłe y wilgotne/ ieſt podobne dragantoui/ rzeczone arabicum iż w Arabijey lepſze bywa A naydowano: ma mocz odwilżaiącą y odmiękczaiącą

☞ Jeſt vżyteczne na zchnienie/ y chropawo B ſciam ięzykowym/ á to roſpuſciwſzy gumi arabicum w ćiepłey wodzie/ á tą wodą maczay ię

¶ Też naprzećiwko wraczaniu ktore (zyk. C pochodzi ze mdłoſci żołądkowej/ Wezmi proch tego gumi á zmieſzay gi z cinamonem/ dayże gi wypić z winem/ albo zmieſzay z ſokiem babczanym y day wypić.

¶ Też proch ie° zmieſzany z prochem krwie D ſmokowey/ á w rożaney wodce day wypić/ ktora pani miewa zbytnie płynienie przyrodzo-

125

nych wilkosci/ y insze plynienie krwie zastana (wia.

Laudanum.

Capitulum 58.

A Laudanum iest rzecz vonna á lipka ciepla á wilka w wtorym stopniu/ á iesth rzecz iakoby rosana niektore zioła wpadaiącza/ lepsze iesth B ciesskie á czarne.

¶ Wonia iego iest vżyteczna naprzeciwko C remie z zimney przyczyny.

¶ Laudanum z mastiką zmieszane/ przykła dayże go na zeby y na dziąsla/ vtwierdza y vmocznia zeby w dziąslach/ zadusenie maćice D oddala dim laudanow wpuszczony do maćice

¶ Też vpadłą maćice podnosi gdy vsty dim w sie pani bedzie brała/ czopek vczyniony znie go á do maćice wpuszczony/ posila maćice j czini ią sprawną ku poczęciu.

Mastix. Mastika.

Capitulum 59.

Mastika iest ćiepła y sucha w wtorym stopniu: Jesth gumi iakoby żywicza z iednego drzewka płynącza/ ma być wybierana iako lepsza ktora A iest biała iasna/ ale ćiemna ta iest niedobra/ ma moc potwierdzaiącza scie kaiącza/ zraszczaiącza/ y też zaćiskaiącza.

¶ Vino w ktorymby była rospuszczona ma B stika z białym kadzidłem á z białkiem iaiecznym/ á tego przyłoż na skroni/ bowiem broni wilkosci płynąć w oczy y do zebow/ też bolesci y strzekania skroni oddalaią ktore bywaią dla ostrych dymow z żołądka podnoszących sie do głowy.

¶ Mastika masthikowana w vs- C ćiech á sciskana zebami/ wyuodzi vilkosci nie mało wodnych.

¶ Thez plastr wczyniony z mastiki/ z bolum D armenum/ z białkiem iaiecznym zmieszawszy á octu przyczyniwszy/ then plastr przyłożony na żołądek/ wraczanie koleryczne zastanawia y biegunkę żołtą vćina.

Mirra.

Capitulum 60.

Mirra

Picea siue pix.

Smoła.

Capitulum 61.

A Mirra iest ciepła y sucha w wtorym stopniu: Jest gumi drzewa iednego z Indiiey: Ktora iest zołtawa/iasna ta ma być obierana iako lepsza.

B ¶ Ma moc potwierdzaiącą dla swey lipkosci/zstulaiąc odtworzone brzegi ciała/Też ma moc rospądzaiącą y trawiącą/zachowa ciało od prochnienia y zagniłosci nie thylko żywe ale y martwe.

C ¶ Też ktho ma ropę w żołądku y w ielitach/iest vżyteczna.

D ¶ Też naprzećiw smrodliwym ranam iesth osobna/mozg potwierdza kadzenie iey/ tez ma ćicę y ku poczęciu ią sprawuie/vonią niewdzięczną vst odeymuie ktorą z sprochniałych wilkosci przychodzi.

E ¶ Vino w ktorymby była vwarzona mirra z figami suchemi/iest dobre naprzećiw kaszlowi.

F ¶ Piłuły vczynione z mirry á z storax kalamiti/są dobre naprzećiw katarrusowi to iest niezytowi albo sapce/ y trawienie żołądkowi dobre czynią.

Smoła iest dwoiaka/ Jedna ktorą od okrętow oddzieraią zową ią Naualis ta iest ciepła y sucha w wtorym stopniu: Druga iest wilka á tha ma mocz trawiącą/ rospądzaiącą ytez odmiękczaiącą. A

¶ Masc vczyniona z smoły wilgotney/ z litargirium/ z oleykiem bobkowym trochę oczu przylawszy/iest vżiteczna naprzećiw swierzbowi. B

¶ Też twardosc sledziony y bolesc iey vsmierza to iest gdy plastr vczyniß z tey to smoły rospußczoney/z prochem piołynowym á z woskiem/z oliwą/á tego przykładaj na sledzione. C

¶ Smoła ktorą oddzieraią od okrętow plastry barwierze przyprawuią/dla tego iż wysußa wilkosci zbytnie/bowiem będącz w morzu zstaie sie takiey mocy dla wodi morskiey. D

Resina

Resina.

Zywicza.

Capitulum 62.

A Rozmaita iest żywicza według rozmaitosci drzewa z ktorego bywa odbierana/ awßakże Terpentina miedzy wßytkimi żywiczami iesth naslachetnieyßa: Thę ma włosnosc iż wßytki są zagrzewaiące/ rozpądzaiące/ wyczyscziaiące ytez ocieraiące/ á przeto swierzb spądza/ y z głębokich miesc ciała ciągnie tu sobie wilkosci więcey nißli inße smoły y nißli inße gumata.

B ¶ Powiedaią iże żywicza iest iakoby pot wypływaiący z sosnowego drzewa/ Wchodzi w masci florubelle á czyni wonią wdzięczną ktora zadußa inße wonie/ y farbę masci daie/ na rany iesth doswiadczoney pomocy/ abowiem zagniłe vilkosci wyciąga i wysußa/ Pandecta

Terpentina.

Modrzewowa żywicza.

Capitulum 63.

A Ciepła y sucha iest Terpentina: dym iey około stolcza kadzony/ broni niemocy ktorą zową Tenasmon to iest wydymanie na stolce bez vczyn

B ¶ Tez naprzeciw zadußeniu macice iest dobre kurzenie z terpentiny/ y naprzeciw vpadnieniu macice vsty brany dym podnosi ią ku gorze.

C ¶ Tez iżby sie wrzod przedział/ vczyń plastr z terpentiny/ z mąką ięczmienną/ á przilóż na wrzod na noc dla przedziania.

D ¶ Isidorus/ Modrzew daie z siebie żywicę nad inße żywice slachetnieyßą.

E ¶ Tez Hutenus ktory pisał o drzewie gummatiakowym/ ktorego ludzie pożywaią w łamaniu/ tak piße: Gdy będą trzy pilułki połykane po ranu przez trzeci dzień tak vielkie vczynione z tey żywice iako grochowe ziarno/ żołądek posilaią/ stolce czinią/ i łamanie barzo znamienicie vsmierzaią/ á to ma z taiemney włosnosci przyrodzoney/ częstokroć iest rzecz w takiey niemocy doswiadczona.

Storax.

Capitulum 64.

A Storax iesth dwoiaka/ sucha i wilka/ maią włosnosci wysußaiącey zagrzewaiące w pierwßym stopniu: Lepßa iest storax calamiti czerwona dobra iest naprzeciw zaziębieniu mozgu y naprzeciw iego mdłosci/ á to zmießawßy społem z laudanem a z storace liquida/ á z tich prochow wespołek zmießanych vczyń iabłko zawinąwßy w chusthkę iedwabną/ á tego często woniay albo na węgle ogniste wrzuć á tego dymu woniay.

B Wino w ktorym vwarzyß storacem calamitam/ wysußa wilkosci w wule to iest ięzyka ktory bywa w podniebieniu.

C ¶ Piłuły z niey vczynione są dobre naprzeciw zimnemu żołądkowi/ y naprzeciw remie/ ytez naprzeciw zadußeniu macice kurzenie iey przywodzi ią na swe miesthce/ á gdy vpadnie na doł/ tedy nosem on dym ma w sie brać pa

D ¶ Storax liquida iest dobra naprzeciw (ni-

parchom

parchom głowy/ á w rozmaite plastry wchodzi dla tego iż ie wonne czyni.

Sarcocola.

Capitulum 65.

A Iesth Sarcocola Zywicza drzewa iednego w Perskiej ziemi/ iesth gorącza y sucha w pierwszym stopniu/ iesth smaku gorskiego/ moc swą przez vczynki swoie vkazuie spaia y zraszcza/ sciera y zrze/ rostarga y naraszcza mieso w ranach/ mieso złe wygriza zran oczy czyści z zbytecznosci lipkich/ z żywota zimne wilkosci á lipkie/ ytez z przegubow y z strew wygania/ ale to dawać z innym lekarstwem/ samey niedaway dla iey zrawosci/ bo ktho iey wiele pożywa rychło bedzie łysy/ w migdałowey polewce vżywamy iey/ iest rzecz przespiecznieysza.

B ¶ Włoż sarcocolam do rożanej vodki/ á postaw na słończu iżeby vzchło/ gdy vzchnie zasie naley wodki/ y takież po trzećie/ tym potym twarz poćieray flaki z niey zeżrze/ oczy czyści y posila/ ielito gdyby z kogo wyszło podkurz nią á wnidzie zasie.

Sandaraca.

Capitulum 66.

Iałowczowa żywicza Sandaraca/ iest pobielała zwłaszcza poki iest nowa á wonna: malarze niektorzy miasto burzstynu działaią z niej pokost ktorym na malowanie pokaszczaią aby długo trwało/ warzą ią z oleiem: Ta żywicza zagrzewa y suszy w wtorym stopniu proch z białkiem iaiecznym zmieszany/ á czoło y skroni thym obłożyć/ ćieczenie krwie z nosa stanowi: zmieszana z białym kadzidłem/ z oleiem rożanym/ á tym okładać żołądek/ wraczanie zastanawia: z ocztem zmieszać á tym brzuch obłożyć/ czerwoną biegunkę zastanawia: proch z tey żywice w iayczoch iest/ wraczania broni: dym tey żywice wysusza mokrosci z gowy: proch iey wrzody suszy/ krwia plvanie zastanawia gdy sie iey z czymkolwiek napije.

¶ Też wziąć prochu sandaraki/ białego kadzidła/ mirri/ storaki kalamite/ przygrzać tego w mozdzerzyku/ á przylać do tego storaku wilgotnego/ laudanum przyłożyć/ á gdy sie rospuści

puſci to wmozdzerziku/ wſipać prochy/ á ſtlucz też ſtorax czerwony y węgla lipowego kthemu wſzytkiemu przyłożyć/ á to wſzitko ſpołem ſtłuczeſz/ á po kęſu ćiepło biorąc walać na kamieniu na ſwieczki/ potim tymi ſwieczkami kurzić bo ten dim głowę vyſuſza z mokroſci zbytnich

Sanguis draconis.

Capitulum 67.

A Zywicza ieſt drzewa iednego czerwona iako cinober w ziemi Perſkiey: Jeſt mocy zimney y ſuchey w trzećim ſtopniu/ ieſt ſmaku ćierpnącego/ á przethoż ma moc zaſtanawiać wſzelkie ćieczenie krwawe/ rany z wrzodow/ albo też ranienie czymkolwiek wnętrzne ſpaia y oćiekać niedopuſzcza/ rany ſieczone nowe zlepia/ vpławy zbytnie paniam zaſtanawia: zmieſzać ią z oleykiem rożanym á thym żołądek mazać/ á na wierzch grzankę przyłożyć zmaczawſzy ią w oczćie mocznym/ żołądek poſila/ chęć ku iedzeniu dawa/ dawienie w gardle y nieſmak odeymuie.

B ☞ Prochu iey do noſa wſypać/ krew zawiera w żyłach: tenże proch wziąć/ gumi arabicum/ dragantum/ to wſzythko roſpuſc rożaną wodką á gałeczek z tego nadziałać/ kthore biorąc w vſtha po iedney dzierżeć pod ięzykiem a potym połykać/ krwią plwanie zaſtanawia.

C ¶ Też zmieſzać tę żywicę z ſokiem przeſlkowym á pić/ czerwoną biegunkę z wierzchnich trzew poſzłą zaſtanawia/ á ieſli z inſzych tedy kliſterować z ſokiem babczanym á z tyzanną/ Czopek z tey żywice vdziałać z ſokiem ſporzyſzowym á węthknąć gi do maćice/ ćieczenie krwie zaſtanawia.

D ¶ Prochy ku ſtanowieniu krwie/ proch tey to żywice/ proch boli armeni/ proch dębianek/ proch z rożey/ proch z kadzidła/ proch z maſtiki proch z ſkory pomarum granatum (to ieſt z ziarniſtych iabłek w aptece naydzieſz) proch z aloe/ ſierſc też zaieczą zſiekać drobniuchno na proch/ á z ktoreyby żiły obfićie krew płynęła/ za ćiſni ręką dziurę iżby ſie krwią zatkała gęſtą/ potym z tych prochow vczyń plaſtr z białkiem iaiecznym a przywięż na tę ranę/ ale nicz tego nie odeymuy za kielo dni bo by ſie krew zbiegała: Ten plaſtr maſz tak vczynić/ Wziąć chuſtę moczną/ a przymierzywſzy iżby ranę zaſłoniło/ pomaż po iedney ſtronie białkiem ćienko a na ten białek tymi prochy potrzeſni á przyłoż.

Serapinum.

Capitulum 68.

A Jeſt Serapinum żywica iednego drzewa zamorſkiego woniey nie lubey/ ieſth prawie wonieyowey cebule podługowatey ktorą zową łuk po łaćinie porrum/ ale ieſth vzyteczna/ zagrzewa moczą ſwą á ſuſzy ſpoſobem trzećiego ſtopnia/ ma moc przyćiągaiącą/ ſcienczaiącą/ roſpuſzczaiącą/ miękczącą oćieraiącą y czyſ iącą: na węgle gdy będzie włożona á dym z niey ten głowę czyſci z flegmiſtych

mistych wilkosci.

B ¶ Też gdy proch iey będzie pity z sokiem ru-
ćianym/bolesc głowy z dymow z żołądka wstę-
puiących y z zimnych vilkosci oddala/y bolesci
piersi/padaiącą niemoc/kaszel/zadusznie w-
piersiach zgrubych wilkosci/kurcz wszelki/j ten
ktory głowę na zad ćiągnie/ bolesc sledziony/
bolesc po kosciach/ y w członkoch przegubnych
dla naziębnienia suchych żył/ Ty wszytki bole-
sci oddala á vsmierza.

C ¶ Też ta żywicza pita z miodową brzeczką/
zastanowienie rzeczy niewiesciey odtwiera/
wonia iey maćicę niewiastam na iey miestce
D ¶ Też gdy iey wypije z czymkol- (vkłada.
wiek iedne cząstkę grubą/flegmę z przegubow
y żołtą wilkosc z ćiała wygania/ trzewa miek-
czy/ pouietrznosci grube vyganta/bolesc trzew
rozgania/ miekczyć inym lekarstwam poma-
ga: po zgoieniu rany gdi miąssży szram zosta-
wa/scienczą gi/oczy barzo naprawia/ koltri-
um iest z niey barzo wyborne na powłokę j na
zaćmienie oczu/naprzećiwko zstępowaniu wo-
dy ku zrzenicy/zową to katarakta.

E ☞ Też rospuscić tey żywice iedne cząstkę z so-
kiem celidonijowym/z czukrem/ mleka niewie-
sciego przylać á to w oczi wpuszczać/iest lekar-
stwo barzo dobre.

Olibanum.

Kadzidło.

Capitulum 69.

KAdzidło iest też ieden klij z ie-
dnego drzewa ktore zową Li-
banus: To kadzidło ktore z A
Indijey przychodzi iest na-
lepsze/ iest barwy smaragdo-
wey á okrągłe: Drugie ka-
dzidło wychodzi z Arabijey a to iest podleysze/
iest okrągłe białe ktore zowiemy Muscum po
łaćinie/nie łaczno sie kruszy/ na ogniu ry hło
topnieie/á to iest też barzo dobre ktorego leka-
rze wzywaią: Jest też kadzidło barzo drobne
podobne Arabskiemu barwę ma rudowatą/
to iest podleysze: Smak białego kadzidła iest
ćierpnący á włosnosc ma zagrzewaiącą w
wtorym stopniu/ wysuszaiącą w pierwszym
stopniu Galen⁹ tak powieda w siodmych xię-
gach simplicium farmacorum capi. de ture.

¶ Diascorides/ Kadzidło oćiera nieczystos- B
ći klijowate z oczu á tak ie wyiasnia/ rany głę-
bokie ćiałem naraszcza y czysci zagniłosci ich/
wysuszaiąc potym goij.

¶ Też kadzidło iest dobre tym ludziem ktho- C
rzy krwią pluią/tak onę krew ktora z piersi płyn-
nie do vst iako też y onę ktora z głowy podnie-
bieniem y dziąsłami sie sączy azwłaszcza wno-
ci po spaniu/á ma być białe kadzidło na nocz
połykane przećiw tym niedostatkom.

☞ Też kadzidło starte á potym z ocztem á z D
oliwą zmieszane/komuby sie poczynała czynić

Y formiła

128

formika to iest wrzedzienicza iakoby mrowka barzo iadowita ktora chodzi zmiestcza na miestce czasem gryząc ciało á czasem nierani iedno z miestcza na miestce biega iakoby pokrzywami parzył/ á tak gdy to obaczysz/ thedy ony miestcza namazuy tim lekarstwem przerzeczo

E ¶ Też proch z kadzidła zmieszany z (nym. słodkim winem á w vcho ciepło wpuszczony/ bolenie vszu vsmierza.

F ☞ Też kadzidło starte z mąką ięczmienną á z rożanym oleiem zmieszawszy/ przilož na bolący á na zapalony wrzod/ bolesc vsmierzysz/ y ogień wypędzisz/ á nawięcey z thego wrzodu ktory sie na piersiach v białych głow czyni.

G ¶ Też białe kadzidło iest vilkosci flegmistich w głowie wysuszaiące ytez zastanawiaiące tak iż ym niedopuszcza z głowy na piersi płynąć/ z kąd ciężkie kaszle a smiertelne przychodzą/ á tak cztery ziarna na noc połykane białego kadzidła/ stanowi taki katarrus barzo mocznie.

H ¶ Takiez też y kurzenie kadzidłem/ wodnosci głowne wysusza/ mozg potwierdza/ y oczy wyiasnia/ bolesci ich oddala/ ythez wodnosci łez ktore z oczu płyną zastanawia/ o czym Diascorides swiadczy/ takież też serce y pamięć posila y vwesela.

I ¶ Thez Macer/ Kadzidło na miałki proch ztarte z białkiem kokoszego iaia/ z wodką rożaną rospuszczone/ oczi ciemne wyiasnia/ á z niewiesciem mlekiem rozpuszczone/ bolenie oczu mocznie oddala letnie ciepło przyłożone.

K ¶ Thez kadzidło z wieprzowym szmalcem zmieszane/ rany ktore bywaią z spalenia ogniowego/ vżytecznie goij.

Galbanum.

Capitulum 70.

A Galbanum iest guma to iest klij/ á ktore iest iasne á podobne białemu kadzidłu á lipkie to iesth nalepsze/ woniey przykey á moczney/ mieszaią galbanum z żywiczą y zbobową mąką: á Galenus pisze iż galbanum iest klij z iedne° drzewka/ ma włosnosc odmiek

czaiączą ytez rospądzaiączą twardosci/ y zagrzewaiączą/ wscie w Syrijey.

B ☞ Serapio pisze/ iż iest vżyteczne naprzeciwko dichawici czo go dwa złote zaważą zmiękkim iaiem dawszy wypić.

C ¶ Też naprzeciwko zginęłey pamięci/ kadzenie tym klijem potwierdza pamięć.

D ¶ Thez macicę podniosłą ku gorze białym głowam zsciąga na doł gdy thym galbanem będzie okadzona na dole.

E ¶ Też naprzeciwko niemoczam sledziony to iest naprzeciw twardosciam/ gdy galbanum będzie w oceth namoczono przez trzy dni/ potym czwartego dnia przywarz a przecedz/ przi ley ktemu oliwy á trochę wosku/ y rospusc tho społem na rynce á zmieszay/ á tho iuż będziesz miał plastr/ ktorego wziąwszy trochę rosciągni na zamesz/ á przilož na ztwardziałą sledzione po ranu y na noc przez kiełko dni/ aż sie pod tym twardosc rozeydzie.

F ¶ Też hrobaki glisty w żywocie zabija y wypądza/ vczinivszy z niego trzy piłułki tak wielkie iako de aloe loto/ y dać ie połknąć po ranu/ á nieiesc po nich w pięć godzin.

G ¶ Galbanum z ocztem á z siarką zmieszane piegi y flaki z licza zgania/ ytez iadowi sie przeciwi/ z mirrą á z winem pite.

H ¶ Też vmarły płod z żywota wyrzucza/ z winem albo z byliczową wodką pite: ytez galbanum z ocztem á z rzodkwią zmieszany albo w możdżerzu stłuczony/ á thym namazuy krosty gnoiące albo swierzb/ zgoijsz.

I ¶ Też na bolenie zębow/ y komu zęby prochnieią/ dobrze dzierżeć wvsciech galbanum dla vmocz.

vmocznienia y oddalenia boleſci zebow.

Szoſty rozdział
O Kruſzczoch rozmaitych.
Naprzod o Złocie.
Aurum.
Złoto.

Capitulum 71.

A Bywa Złoto w zdrojoch/ w ſtudniach j w gorach naydowano/ miedzy kruſzcem złotym ziemia twarda ſie mieſza/ á thak wielką pilnoſc y pracza podeymą około omywania złota/ awſzakoż ſamorodne złoto bywa naydowano wedle wſzythkiey potrzeby czyſte/ W tychże xiegach de natura rerum piſze/ Złoto miedzy inſzemi kruſzcy ieſt nadroſſze/ natrwalſze á zawſze iaſnieie/ rdza go rzadnym kę ſie nieumnieyſzy/ ym złoto naczerwieńſze tym nalepſze/ ieſt ćieſſze ſowićie niſzli ſrebro/ niſzli miedz/ y niſzli cena: Złoto ieſth ćieple y ſuche wolnie á barzo miernie/ w ogień włożone nie zgore ale ſie wiecey czyſci/ y owſzem złothnicy gdy probuią złota kładą ie w ogień/ gdy thez ſzeyduią złoto y gdy z niego maią czo działać w ogień ie kładą: Złoto ieſt kruſzecz naſlachetnieyſzy człowiekowi barzo vżyteczny.

B ¶ Wiele ludzi falſzywe złoto czynią/ thakież też y ſrebro/ iako z auripigmentu ſtaynem á z ſolą armoniacum/ z żywym ſrebrem czerwonym przyprawuią złoto/ ktore proſtemu człowiekowi ieſt trudne ku poznaniu/ ale probą łaczno poznać.

C ¶ Złoto ma włoſnoſc w ſobie taką iż ſerce y duchy ſerdeczne potwierdza/ melankoliją trapi/ drzenie y bolenie ſercza oddala/ nie dla teo/ by ſie miało w człowieka obraczać/ ale wnim będąc z ſwey taiemney przyrodzoney włoſnoſci tho czyni/ a nawiecey ſkrobany proch albo też piłką piłowany á potym z czymkolwiek iedzioni/ ale z rożanim konfektem barzo przyſtoj

D ¶ Też Auicenna mowi w wtorych xiegach Złoto ieſt rzecz mierna w ſwey ćiepłoſci.

E ¶ Oczy poſila á to proch z niego vpiłowany y ztarty czo namielej iako alcohol to ieſt iako ten proch ktory w promienioch ſłonecznych widamy/ z wodką rożaną á z włoſkiego kopru maczaiąc tym chore oczy.

F ☞ Też złoto trzymane w vſciech broni czuchnienia vſt/ też kauterium to ieſt przepalenie kthore czynią doktorowie dla boleſci głowney zaſtarzałey/ ieſth nalepſze złotem roſpalonym niſzli żadną inną rzeczą.

Argentum.
Srebro.

Capitulum 72.

A Isidorus piſze/ Srebro im będzie naiaſnieyſze przyczyſcione ku ćiału/ farbuie nieiaką czarnoſcią ćiało/ á ieſt rzecz miekka ktora ieſt łaczna ku rozwiedzieniu na ćienkie blaſzki iakoby pargamin/ brzmienie z ſiebie barzo wdzieczne wypuſzcza a to gdy będzie z miedzią zmieſzane/ á dla tego Moiżeſz kazał mieć trąby lane z ſrebra w ktore trąbiono czaſu walki z nieprzyiaćioły y czaſu ruſzania

129

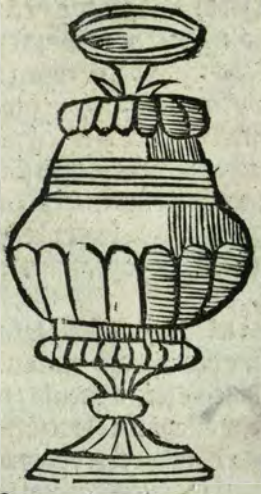

nia z mieſiecza/y czaſu iedzenia. Srebro w rozmaitych krainach kopaią/á nie ieſt thak czyſty krußec iako zloty/ á dla tego wietßą pracą maią gornici okolo wyprawiania krußczu ſrebrnego przez ogień: Dym ktory bywa przy przepalenu ſrebrnego krußczu ieſth iadowity á ßkodliwy zdrowiu człowieczemu/ ytez ſamo ſrebro ciemnieie od one° dymu/á z kadzeniem kadzidłem albo armoniakiem bywa wyiaſnione: Nieczyſte ſrebro ktore ieſt nie brant łacznó ſie kazi á vbywa go/ ale prawy brant ieſth rzeczy wieczna/á ktemu inßekrußce ſpaia w iedno mieſtce.

B ℂ Przyrodzona ma własnoſc oziębiaiącą y wyſußaiącą/ naprzeciw ſwierzbowi każdemu ieſt dobre ſrebro/ ythez czuchnienie vſt/y drzenie ſercza wmnieyßa/á to liſtki ſrebrne z ktorymkolwiek lekwarzem iedzione/ ale złote ſą wietßey mocy.

C ℂ Też zwierciadło z dobrze vgładzone° ſrebra ieſt lepße nad inne zwierciadła z każdey inney rzeczy vczynione dla ſwey taſney ſwiatko

D ℂ Proch ſrebny wchodzi też w maſci (ſcibarwierſkie/ daie ym wyſußanie ran/ y goienie prędkie czyni.

Argentum viuum.

Srebro żywe.

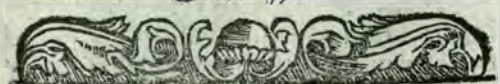

Capitulum 73.

Srebro żywe ieſt ciepłe y wilkie w czwartym ſtopniu/ niektorzy powiedaią iżeby było zimne w czwartym ſtopniu A
ale dla ſprawy iego tedy ieſt ciepłe/ to ieſt iż przenika przechodząc mocznie ciało/ aczkolwiek ieſth zimne w prawdzie ale taiemną ma moc ciepłą.

B ℂ Naprzeciw ſwierzbowi/ wezmi litargirium/ blaywaſu/ oleyku bobkowego/ ty rzeczi na panewce roſpuſć/ á gdy tho ochłodnie przyłoż ktemu żywego ſrebra á tym namazuj ſwierzbhnet gi zgenieß.

C ℂ Też naprzeciw flakom ktore bywaią po powodzeniu na liczu/ Wezmi kokoßego ßmalczu zmießay gi z blaywaſem á z żywem ſrebrem/á tym lice namazuy/ wyiaſnia ſie lice od

D ℂ Też ſrebro żywe ieſt takiey włoſno (tego. ſci ize barzo cießkie rzeczy na ſobie znoſi/ Możeß wzyć kielko vncij żywego ſrebra/ włoż na nie kamień vrzyß mocz ie°/ wßakże namnieyßa ſtuczka złota na nie włożona/ natychmiaſt ie w ſobie zakriwa á rozſtępuie mu ſie/á to ieſt włoſnoſc iego przyrodzona.

E ℂ Żywe ſrebro z wieprzowym ſmalcem zmießane/ zſtaie ſie iako ziemia albo glina.

F ℂ Też krom żywego ſrebra niemoże być żadne ſłożenie dobre.

G ℂ Żywe ſrebro cżczemi ſlimami ſamemi bywa gaßono/ ytez ſlimami złoſcią Sepije tak rzeczona/ ytez z popiołem á z ſlimami.

H ℂ Żywe ſrebro z litargirium/ z octem á z oliwą zmießane/ każdego ptaka ſtruieß.

I ℂ Też żywe ſrebro ſublimatum to ieſt przepalone

palone/iesth iad zabijaiący człowieka/ takież y gaszone dla wielkiego gryzienia/ale lekarstwo przećiw temu/ pić ćiepło mleko á wraczać czo
K nawięcey.

¶ Isidorus pisze/ Zywe srebro pite vmarzá człowieka/ iedno dla ćieszkości ktorą czyni w zo łądku/Galenus mowi/ znam iednego Aptekarczyka ktory w nocy chorym będąc/ wziął ko newkę z żywem srebrem mniemaiąc iżeby było wino/wypił ie/a po dwu godzin wyszło znie go na miednicę/ á on żyw został.

L ¶ Też dym żywego srebra iest szkodliwy człowiekowi/ á pospolićie od niego ludzie w drżenie rąk/głowy y wszytkiego ćiała/ y w paraliż wpadaią/ słuch y oczy psuie: Złothnicy przy złoceniu tym dymem barzo sie każą.

Alumen.

Alun.

Capitulum 74.

A Alun iest ćiepły y suchy w czwartym stopniu/ ma mocz trawiącą y mocznie wysuszaiącą.

B ☞ Proch z hałunu posypany na Cancer/złe á zagniłe mięso wysusza y wykorzenia.

C ¶ Też hałun zmieszany z trochą ocztu/miodu/á tym obmazuy knot ktory wpuszczay w fistułę/ ale możesz przytym wymywać ćiepłym

D ¶ Też opuchliny dziąsł od/ (ocztem fistułę. dala gdy płokanie vczyniß ocztem y hałunem pierwey bańki przystawiwszy siekane na szyij y na pleczoch.

E ¶ Też naprzećiw swierzbowi/siarkę/litargirium/hałun warz w oczćie á w oliwie/á tym sie namazuj w łaźni á poć sie oćieraiąc pot albo ćiepłą wodą omywaiąc/á potym drugi raz namazuy.

F ☞ Kto sie myie hałunową wodą/opuchliny swierzbu/y bolesci członkow zbywa.

Bolus armenus.

Capitulum 75.

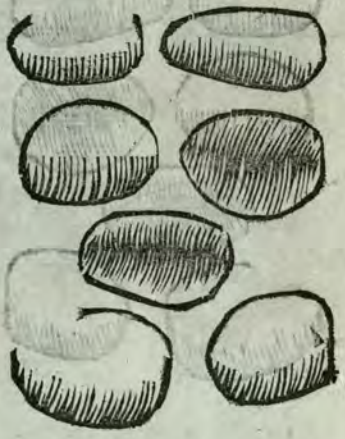

A Bolus armenus iest iakoby glinka/ z Armenijey nalepszy/ iest zimny y suchy w wtorym stopniu/ zimie gi kopaią/ma zaćiskaiącą moc oziąbiaiącą/ masz obierać

B ¶ Iest vżyteczny naprzećiw pły- (żołtawą. nieniu krwie vsty ktora z płucz wychodzi/ tym obyczaiem/Wezmi tyzanny quartę w ktorey rospusc gumi arabicum poł łota/ bolum armenum tez tak wiele/a te° sie napijay po trunkowi po ranu ćiepło/ á gdy ieszcze ktemu przyłożysz soku babczanego/tedi biegunkę krwawą zastanawia mocznie/ albo vczyń plastr z białki iaiecznemi zmieszawszy bolum armenum/ á nasienia babczanego ktemu przyczyniwszy/

á na pepek przykładay dla biegunki.

C ¶ Też krew z nosa zastanawia gdi zmieszasz bolum armenum z sokiem krwawnikowym á rozmoczywszy w tym bawełnę włoż w nozrze.

D ☞ Też czasu morowego powietrza: iest tha czerwona ziemia z Armenijey barzo slacheth na z winem białym ku piciu/á siła ludzi zarażonych sie wyleczaią/możesz ktemu rożanej vodki przylać.

Cerusa Blaywas.

Capitulum 76.

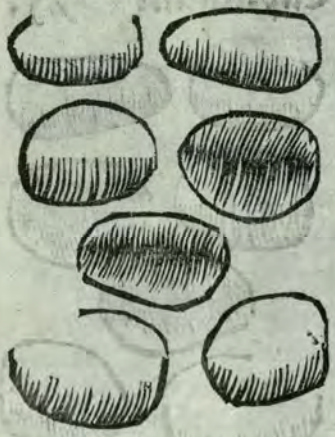

A Blaywas iesth zimny y suchy w wtorym stopniu/ czyniągi z ołowu á iest popioł ołowiany/ ma moc wyczyściaiącą/wysuszaiącą wilkości ytez ocieraią/ zą.

B ¶ Woda w ktoreyby był rospuszczony blaywas z krochmalem/ lice czyści paniam czinięcie lubiezne.

C ¶ Też blaywas ciało rosci w ranach złych/ a tak ie goij.

D ¶ Ci ludzie ktorzy robią około blaywasu wpadaią w chorobę ktorą zową rzuczawka/ y w chorobę swiete° Valente°/ w paraliż/ w członkowe bolesci/ a to dla iadu dymow ktore z ołowu pochodzą.

E ¶ Też na rospadłosci ielita ktore iest w stolczu/ iest barzo dobry bo rychło goij rospadliny

Cementum.

Wapno.

Capitulum 77.

A Wapno niegaszone iest ciepłe y suche w wtorym stopniu: Z łoiem á z oliwą zmieszane/ iest vżyteczne na wrzedzienice ktore z sprochniałych wilkosci przychodzą: Moc niegaszonego wapna czyni opuchliny/ ytez iest kąsaiącza/ palącza aże do żywe°/ dziwney iest włosnosci/ á tho iż insze rzeczy od wodi gasną/ á wapno wiecey gore kiedi wodą będzie zmaczano.

B ¶ Gdy zmieszasz wapno z sadłem kokoszym á z oliwą/ będziesz miał plasthr trawiący wrze-

C ¶ Wapno ma być takie ktorego (dzienicz. by woda niedochodziła/ abouiem takie iest mocznieysze niszli gaszone: Gdy będzie namoczono wapno/ ostrosc kąsaiącza iemu odeymuie/ Pandecta.

Vitrum Sekło.

Capitulum 78.

Sekło

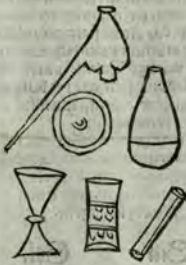

A Szkło ktore iest białe á firnatle to nalepsze/ nakaficia szkło weneczkie: Jsth przyrodzenia gorącego/ ma moc dobrze zagrzewaiącą w pierwszym stopniu á ssuszącą w wtorym stopniu.

D Szkło na miąkki proch sklużone/ á then proch w wmie dać pięć kamieni w mechercu kamienczenwong biegunke zastanawia.

Litargirium.

Capttulum 79.

Litargireum iest ciepłe y sułche miernie- drudzy powiadaią iżby było zumne i suche w ciwartym stopniu: Jest dwoiakie/ iedno iest piana złota/ á drugie iest piana srebra/ ma moc zrastaiącą wprzyściągaiącą y zakrzkiaiącą.

D Proch litargirij w tarle włożony- wyssuia rope trawiąc ią- á tak gest znamienicie.

C Też naprzeciw świerzbowi iest zchwalone á to gdy będzie powarzone z olejem orzechowym á z octem/ á tym namazuie świerzbiące

D Też dobrie iest na krosty czsłon/ (mieszcza. ka ciemnego mocnego) posmuzge ie tym prochem- á wpmywaige woda halunowa.

C Też iest dobre naprzeciw zaćmieniu oczu/ z rozaną wodą przykładaiącz.

F Thej tiec ciasta vczyni wyby z litargirumm masc/ z śmalczem kokosowym- z olejkiem rozanowym wespołek zmieszawszy.

G Też zła wonią i potpasa oddala gdi tim prochem litargirowym będzie nacierał pazuchy/ á namiecey tym które bywa od złota litargirium/ breni też poczenia pąuch.

I Litargirium dane ku pieu- zaduha piersi człowiekowi tak barzo aż do śmierći.

Też rany goiy możnie które sie czynią na członku taiemnym mosimy- z rozanym olejem rospuszczone y rany tym mazać.

Lapis lazuli.

Capttulum. 80.

A Zimny y suchy iesth Lazuli/ takież y kamień z Armeniey ale iako barzo od żadne° nie iest lekarza pisana/ iest barwy niebieskiey: Wywodzi przodkiem melankoliją / á przeto w chorobach sledziony iesth vżyteczny ten kamień/y emoroidy odtwiera gdy proch tego kamienia daß z wodą w ktorejby były vwarzone listki senes z nasieniem włoskie° kopru.

B ¶ Też naprzećiw kordijace/ day wypić dragme tego kamienia prochu z wodką boragową/z trochą rogu ieleniego.

C ¶ Krotko mowiąc/ naprzećiw każdey chorobie ktora z melankolijey przychodzi iesth osobney włosnosci.

Sulfur Siarka.

Capitulum 81.

A Ciepła iesth y wysußaiacza Siarka w czwartym stopniu: Jest druga siarka żywa ktora tak sama z ziemie wychodzi nieprzyprawna: Druga siarka iest martwa ktora pospolićie z nauki czynią á ta nie ma takiey mocy/ zielona iest lepßa: Ma moc rospądzaiącza twardosci y trawiącza.

B ¶ Masc vczyniona z siarki/ z prochu białey czemierzyce/ z olciem lnianym wosku przyczyniwßy/ Ta masc ma moc naprzećiw paraliżowi/ ręcznym y nożnym bolesciam/ ytez naprzećiw rzuczawce/ ytez naprzećiw dychawicy zastharzałey/ day prochu siarczanego połowicę dragmy z miękkiem iaiem/ dichawicę jrzuczawkę to iest swiętego Valente° niemoc vleczyß

C ¶ Też kadzenie siarczane pod białą głową ktora niemoże porodzić/ iest ku wielkiey pomocy rychłego porodzenia.

D ¶ Też siarka zmießana z saletrą á wespołek starta/ gdy tym prochem ćiało swierzbiące natrzeß/ wysußa y goi swierzb/ y podogrę leczy/ z wodą ten proch rospußczony á ćiepło miestcza bolące tą wodą namazane.

Sal Sol.

Capitulum 82.

A Jest sol ćiepła y sucha. Z Soli á z ocztu á z oliwy wody przyczyniwßy prostey day potym zagrzawßy wypić/ á po czwierći godziny w gardło palecz włoz/ bouiem wraczanie hnetki przyjdzie ktore żołądek czysci.

B ¶ Też gdy kto ma kłoćie dla wiatrow/ thedy zmießay sol z prosem á przysmaż na panewce/ y zawinąwßy w worek przykładay na bolące miestce.

C ¶ Też czopek możeß vczynić z soli z miodem czyni

czyni stolce wybornie gdy sie kto zapiecze.

D ¶ Tez sol prochnienia y zagniłosci broni w kazdey rzeczy wilgothney/iako w miesie/w rybach y w inszych rzeczach.

E ¶ Sol morska gdy bedzie posypowana na skorke swiezą baranią/ twardosc sledziony ro

F ¶ Tez sol nasza wygryza dziwie (spądza. mieso na kazdym miestczu/ azwłaszcza kthore roscie przy oku na powiece/ y bielmo spądza.

G ¶ Thez sol z ocztem á z oliwą albo z oleiem zmieszana/swierzb vsmierza ktori bywa na ciele/ gdy tym przy ogniu mocznie natrzesz ciało az do zapocenia.

H ☞ Tez sol z oliwą broni krwie z dziąsł sączyć sie/ ythez masc z soli z miodu á z oliwą/ rospądza guziczki y kazde wzdecie bolące gdi tym bedziesz pomazowac.

I ¶ Thez sol z mąką pszeniczną á z miodem zmieszana/ rozpądza zsiadłą krew pod oczyma

K ¶ Tez sol posypana na miestce spalone od ognia/broni onego miestcza prochnieć.

L ¶ Tez sol z winem á z wodą społem wszytko zmieszawszy/ czyni przepuszczenie żywota/ iedno iż żołądkowi wadzi.

to czo scklanego iżby w tho z niego oley kapał/ abowiem ten to oleiek wiele szkaradosci z licza (sciera.

Tartarus.

Wein stein.

Capitulum 83.

A Wein stan to iesth winny kamień iesth ciepły y suchy w czwartym stopniu/ nalepsze są z naczystszego wina.

B ¶ Gdi vczyniß masc z tich to drożdży winnych ktore zową Tartarum/ przyczyniwszy litargirium/ oleyku orzechowego/ ocztu troche á tho społem na weglu rospusc á wespołek mieszay/ á thą mascią namazuy swierzb/ spędziß gi łaczno.

C ¶ Tez proch z tych drożdży w potrawach pożywany/ wysusza człowieka tłustego ytez stolce czyni/ gdy prochu z tych drożdży vczynionego dasz dwie dragmie z rożą w czukrze/ albo z powidłami na switaniu.

D ¶ Gdy zawiążesz wein sthein w chuste á do wilgotney piwnice zawiesisz á podstawisz pod

Antimonium.

Spisglas.

Capitulum 84.

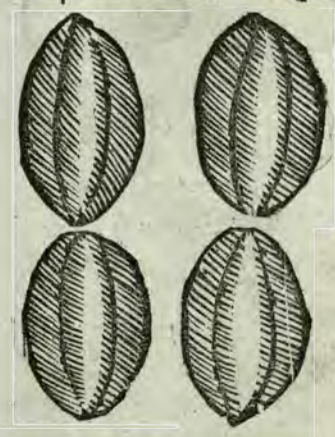

A Spizglas iest kruszecz podobny ołowowi ieno iż iest rzecz barzo kruwka kthorą możesz stłucz albo zetrzeć ale ołowu niemożesz zetrzeć iedno rospuscić

puscić: Ten spisglas iest nalepszy kthory gdy przełomisz iest iasny á błysnący/awszakoż wodą ma być omywany y płokany pirewey niszli ma w iakie lekarstwo wnić dla plugastwa błotnego ktore sie miedzy nim miesza: iest to kruszecz zimny y suchy w trzećim stopniu według Almansora.

B ¶ Na emoroidy zbytnie płynące/pomazawszy koniec ielita sokiem paucedanowym to iest smłodowym/á potim prochem spizglasowym posyp końce tych żyłek/ vstanowisz krew zbytnie płynącza z tych to emoroid.

C ¶ Tez fistułe leczy proch spizglasow z weneczkim mydłem zmieszany/ á w tym knot omoczywszy wpuszczay w fistułe. Tez na dziwe mieso y każde zagniłe wykesuie proch spizglasowia/ rozmoczywszy pierwey bawełnę w soku krwawnikowym á potym prochem spizglasowym potrząsc y w nozrze włożyć.

D ¶ Tez krew z nosa ćiekącą zastanawia/ rozmoczywszy pierwey bawełnę w soku krwawnikowym á potym prochem spizglasowym potrząsc y w nozrze włożyć.

E ¶ Thez na oczy lipkie á gnoiące proch spizglazow z tuciją rospuszczony w rożaney wodce/ wysusza nieczystosci/ y vmocznia mdłe oko

Vitrioleum.

Kupperwaser.

Capitulum 85.

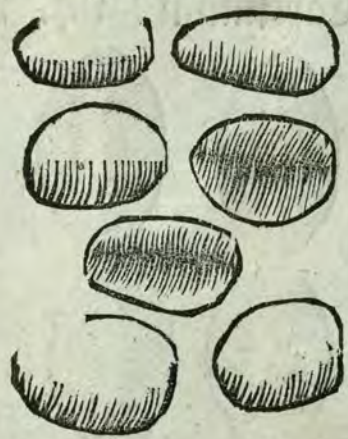

A Kupperwaser iest kąsaiący y zaćiskaiący/ iest ćiepły y suchy w czwartym stopniu.

B ¶ Gdy go ktho wypije z miodē tak wielē czo poł złotego zaważy/ glisty z żywota wypądza.

C ¶ Tez gdyby kto iadł bdły szkodliwe/ tedi mu sie day napić prochu thego kupperwaseru czo złoty zaważy z wodą/ bowiem wraczanie przi wiedzie vżyteczne.

D ¶ Tez krew z nosa zastanawia proch ie° w nozrze włożony/ y rospadliny wysusza.

E ¶ Tez proch kupperwaserow w vcho wpuszczony hrobaki vmarza/ Pandecta powieda.

Viride es.

Erinszpan.

Capitulum 86.

A Grynszpan iest ćiepły y suchy Dziwe mieso trawi/ á to zmieszawszy gi z miodem przesnym albo z sitą/ bouiem tez to lekarstwo dziegne leczy/ y insze zagniłe sci/ y fistuły wysusza.

B ¶ Tez grynszpan zmieszany z solą/ z terpentyną/ z żywiczą/ z thych rzeczy vczyń masc/ ktorą namazuy trąd y insze krosty czerwone na liczu.

C ¶ Diascorides pisze/ Grynszpan kthory iest rdza z miedzi/ z miodem/ z oliwą a z woskiem zmieszany/ á iako plastr albo knot vczyniwszy z tego/ rany smrodliwe goij/ trochę armoniaku przyczyniwszy/ á gdy kiemu przicżyniß terpentiny/ trąd y każdą lepre możesz zgoijć.

D ☞ Tez gdy komu namiesszaią brwi od wilgotnosci

gotnoſci ſtrupiaſtych / grynßpan z przaſnym miodem zmießawßy pomazuj brwi tym grin (ßpanem.

Arſenicum.

Capitulum 87.

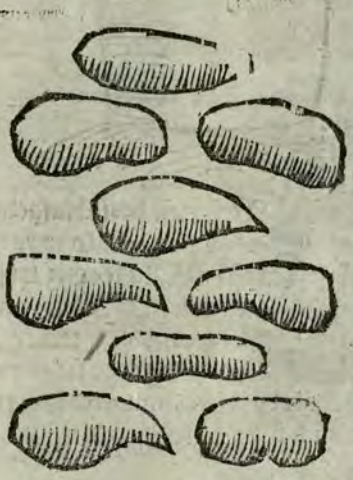

ARſenik z powieſci Iſidora w dziewietnaſtych xięgach tego dla złotey barwy ktorą ma ieſth rzeczono auripigmentum ktory od złota ßep dnią a takie ieſt nalepße arſenicum ktore ieſt złociſtey barwy ale ktore ieſt blade albo pokoſtowi podobne to nieieſt dobre Arſenik ma w ſobie ciepłoſc y wilgotnoſc Plinius thak piße ale Auicenna powieda ie być ciepłe w trzecim ſtopniu a ſuche w wtorym.

B Ma mocz włoſy z ciała wymiatować / a nawiecey z wapnem niegaßonem zmießane a na ciało z kądbykolwiek chciał włoſy ſpędzić poſypuy albo z ſokiem romanowe ziela zmieſzawßy a namazuy mieſtce gdzie włoſy ſą.

C Też ktoby chciał truć pſy lißki wilki kotki y inße zwierzęta Naprzod wezmi omiegu zaiecżey rzepki auripigmentum arſenicam (tego oboyga naydzieß w aptece) ſiarki liſiu ciſowego ſtłucz ty wßytki rzeczy a zmießay zmąką pßeniczną potim to roſpuſc mlekiem a nadziakaj galek ſmażże ie w maſle potim vſmażywßy obwalay ie w ſyrze tarrym a vſuß da way potym komu chceß.

C Też gdy to roſpuſciß miodem a pomażeß na ßczepy mrowki y gąſienice pomrą gdzie na to przyidą a vkuſzą. D

C Też auripigment zmießany z gliſtami a położony tam gdzie kret ryie vkuſili te hnet E

C Też auripigment zmießay z (zdechnie. mydłem weneczkiem a poczeray flaki na ciele albo liſzaie zginą od tego. F

Sal nitrum Saletra.

Capitulum 88.

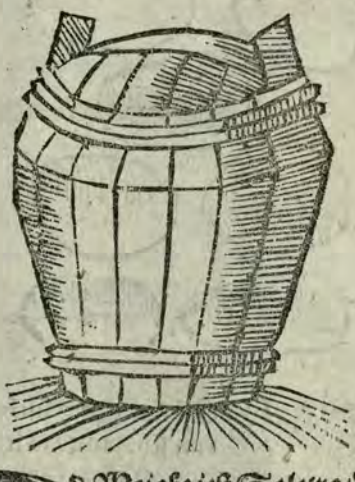

DWoiaka ieſt Saletra Jedna ſamorodna a druga działana ma moc wyſuſzaiącą: Gdy ią z tarwßy da pić zeżim kolwiek grube wilkoſci przeraża y precz ie wypędza: gdi ią w winie roſpuſci a tego w vcho wpuſci piſzczenie odeymuie. A

C Też zmießana z ſadłem wieprzowym a z tego vczyniß plaſtr ktory przykładać na mieſtce vkąßone od wścieklego pſa goi ie. Gdy ią ſtłucze z figami ſuchemi a okłada brzuch oćiekły od złych wilkoſci trawi ty wilkoſci wnim Kiedy ią warzy w oczcie z woda zmießanym a to będzieß pić dußnoſc ktora bywa z bedł kiedy ſie ich kto naije odeymuie. B

C Też ſaletra bywa kładziona do maſci z ktorey maſci czynią plaſtry ku ſciencżaniu iakiey kolwi C

kolwiek rzeczy namiesszaley y na swierzb/ na osypanie y na insze strupy.

D ¶ Tez na miesteza w kosciach bolące plastr z niey przykładać/ pomaga/ y kurcz kthory głowe na zad ciągnie/ leczy/ żyły suche swoim suszeniem naprawia.

Sal armoniacum.

Capitulum. 89.

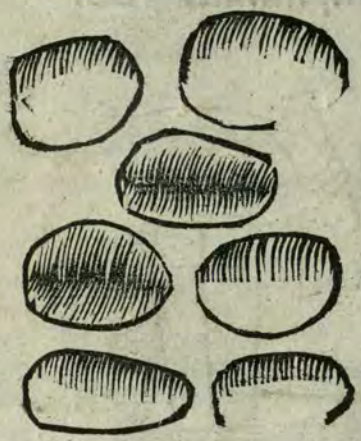

A WEst gorącza y sucha w trzecim sthopniu/ w lekarstwa ktore maią być wnątrz niebierzemy iey/ ale w lekarstwa zwierzchnie biorą ią: Ma moc nieczystosci z ciała scierać/ a to gdy ią zmiesza z kamphorą (ale kamphory mniey) zetrzeć wespołek a rospuscić wodką rożaną y postawić na słońce/ a gdi vzchnie tedi zasie na proch zetrzeć/ á ten proch zmieszać z mydłem/ á tym pomazować liszaie y insze nieczystosci nieprzirodne z ciała spądza

B ¶ Tez bielmo z oka spądza/ y powłokę ktora bywa na oku iakoby błonka/ zdziera.

Sal armoniacum ktore iest białe iasne iako kryształ/ to iest nalepsze á iest kąsaiące.

Tucia.

Capitulum 90.

TUcija iest zaziąbiaiącza/ zaciskaiącza/ ciało w ranach rosci y zstuła ie/ ytez wysusza złe wilkosci: Przyprawuią tuciją omywaiącią rożaną wodką/ dla tego sie zstaie vżiteczną na choroby oczu á nawiecey gdy z nich łzy płyną/ y na insze choroby oczu iest tucija vżyteczna.

B ¶ Proch tucijey wysusza rany ktore bywaią na członku meskim/ Pandecta tego swiadek.

Amidum Krochmal.

Capitulum 91.

Krochmal

A NAsubtelnieysza częsc pszenice iest krochmal / ktory thak sprawuią. Naprzod wziąć czystą pszenicę á wypłokać ią barzo dobrze iżby w niey niebyło żadnego prochu tho iest plew / á odcedziwszy thę wodę nalać inney czystey / á tak czynić kielo razow áże gdy zmieknie czoby sie godziła przetłoczyć przez chustę / á potym ztarwszy w naczyniu j wytłoczyć to biale przez chustę / á vsuszywszy to na słończu / potym zchować / á to iuz będzie krochmal: Ma moc wilżącą y zagrzewaiącą / ostrosci wszelkie gładzi / suchosci odwilża / kaszel suchy / y krwią plwanie leczy gdy gi dawa iesc w migdałowym mleku albo w smiotanie.

B ¶ Tez nadziałać gałeczek / kthorych gałeczek pożywać na czczo y na nocz / abowiem krwią charchanie y suchosc w piszczałce przez kthorą pochodzi dychanie / ytez ochrapienie kthore bywa dla suchosci piersney / barzo dobrze leczą od wilżaiąc / á tak ie masz zdziałać / Wezmi lakricijey / krochmalu / dragantu / migdałow / czukru kandi / rozynkow (ale rozynki wyćisni aby niebyły peczki ktore są w nich) á to wszytko zmieszay á nadziałay z tego gałeczek / á biorącz po iednej w vsta dzierżeć pod iezikiem iżeby sie rozpływały / á ty sliny słodkie połykać / bolączki płuczne y żebrowe goij.

C ¶ Też ludziem suchoty maiącym / wypragłym wnątrz z wielkiey gorączosci / w tyzannie rospusciwszy y pić.

D ¶ Też przyprawiać zmlekiem migdałowym y z kassią / y z czukrem á to dać iesc / owrzedzenie lędzwi y mecherza goij / rzezanie kthore bywa z gorączosci moczu / ytez gorączosc moczu odeymuie / á tak y kamień leczy.

Cantabrum.

Otręby.

Capitulum 92.

A OTręby pszeniczne są mierno gorące / maią moc vysuszać y odtwierać vliczki w ćiele / ytez miękczą / á to tak vczynić / Nalać na otręby wody gorącey á potym przecedzić przez woreczek / aleby taki worek musiał namyslnie vtkać / ktory by był wełną przetkany / á tak ty otręby z tym woreczkiem ćiepło przikładać na miestce gdzie by kłoćie było / na bolączki / y na bolestne siepanie w ćiele vsmierza ból.

B ¶ Też tey wodi ktorąs wlał na otręby ćiepło naley do zadku / trzewa miękczy y czysci.

C ☞ Też otręby w tyzannie warzyć v ognia / á dawać iesc tym kthorzy maią suchy kaszel / á także przyprawić ten worek iako wysszey mało napisano / y przykładać na piersi / miękczy ie y odkaszlanie łaczne dawa.

D ¶ Też z otrąb żur działać á dawać iesc z migdałową polewką / tym ktorzy zimnice ćierpią niektorym dla posilenia żołądka / y naprawienia chęci ku iedłu / daią iesc z żołtki iaiecznemi żołądkowi gorącemu tak prosto iego kwas iest pożyteczny / á gdy go dobrze nie vwarzy nadima żołądek y wiatry czyni azwłaszcza kiedy gi Morawskim oleiem maszczą / ale gdy weń sypą kmin tedy mu niedopusci tak szkodzić.

E ☞ Thez gdy sie komu noga zapali z siniałą cyżrwonoscią / thedy tym kwasem okładay / vznasz pomoc niemałą.

Koniecz o Kruszczoch.

Z O Rzeczach

O Rzeczach żywych ku lekarstwam służących, to iest o Zwierzętach, o Ptaczech, y o Rybach / Naprzod o Bydle domowym.

Agnus Baranek.

Capitulum 1.

BAranek albo Owieczka / z Greczkiego imienia rzeczon iest skromny / bowiem iesth miedzy wszytkiemi ziemskiemi zwierzethy niewinny y napokornieyszy / gdyż nikogo nie vraża / ani zebem ani rogiem ani pietką / á każda w nim rzecz iesth pożytheczna: Gdyż mieso pochodzi na karmią / skora na rozmaity pożytek / wełna na szaty / na rolą gnoy / rog y pietka ku lekarstwam. Aristoteles y Auicenna piszą / iże owce dwa kroć sie rodzą do roku Niektore na Wiosne Niektore na Jesionki: Ktore ku Wiosnie ty wietsze / mocznieysze y tłustsze bywaią niż Jesienne albo czo Zimie-choćia w niekthorych stronach wiecey chwalą ozimie niż wiosenne / ale to ma być rozumiano gdy sie po godziech rodzą / á nie o tych czo sie rodzą przed solsticium to iest przed staniem słończa: Tenże pisze iż baranki nalepiey klesnić albo trzebić na zchodu xiężycza / iako ćielce / kozy y kiernozy / A piszą tak gdy baranowi łoiem nerki wszytki obrostą / tedy zdechnie.

¶ Palladius w xiegach xv. Napierwsze sie owce rodzą w xiężyczu Nouember to iest Listopadu / á iako skoro sie iagnie vrodzi / ma być przysadzono do wymiona / oddoiwszy pierwey mleko ktore bedzie w cyczkach geste / bo takowe iagnietam szkodzi / tamże ie wiec z maćierzą zawrzeć w owczarni ćiemney á ćiepłey przez dwa dni / owce samy krom iagniąt wyganiać na pole / a niszli na pole wynidą albo z pola przyidą. dosyć iest iagnieta przysadzać / á niszli moc wezmą / może ie w stayni otrebami albo mąką ieczmienną albo drobnym siankiem karmić / aż sie z maćiorami iesc imą.

Ambrosius

ßa była/ale iey przez dwa dni ieść niedawać. Dziwna rzecz iż to zwierzę/iako pisze Plinius za żywota zeby tak twarde ma iż też żelazu sie rownaią/ ale gdy zabitemu będą wyięte niemaią takiey mocy: takież gdy go łowcy w zarań gonić imą/nißli wodę puści hnet sie spraczuie/ale gdy wodi odbędzie trudno mu czo vczynić/á gdi mu zapierwßim razem rany nie zadadzą smiertelney między łopatki á żebra/ tedi nagorßi bywa tak iż trudno sie ma łowiec wybiegać niemali pomocy/ abowiem on ma gębę wmiasto tarczey ktorą sie broni włoczni y kordowi: zwierzęta też wßitkie słuchem przechodzi a zwłaßcza z prawey strony.

Vczynki.

A ¶ Plinius lib. xx viij. Mozg wieprzowy ze krwią chwalebny iest przećiw wężom/ thakież sadło iego z miodem á z żywicza przyłożone.

B ☞ Thez mozg wieprzowy ze krwią/pomaga na Carbunculus w łonie/ takież wnętrze ie° budzi od letargijey zapamiętałey.

C ¶ Też w ielitach v samice nayduią kamyki/ ktore stłuczone á w winie wypite/ kamień wnątrz łamią y wyganiaią.

D ¶ Płuce wieprzowe vpićia bronią vsußone á proch w piwie pijąc.

E ¶ Zołc też iego bolączki odtwarza/ bolączki ßerzące sie gdy z żywiczą á z blaywasem przykłada/barzo goij.

F ¶ Popioł z czeluści wieprzowych vzdrawia wrzody ßerzące sie.

G ¶ Słoniny iego warzone/przywiązane na takieß rany/barzo prętko goią.

H ¶ Vryna wieprzowa ćiepło wypita/rzezanie kamienia oddala: też mecherzinę iego gdi kto z ije wędzoną.

I ¶ Też mecherz pieczony pomaga gdy gi kto o niemoże wodi zatrzymać.

[illegible]chłym też pomaga vryna wieprzo[illegible]herzyna iego w pićiu dana/vry[illegible]chowana pomaga na bole-

spraczowanych: Thez gnoy swieży przednie iest lekarstwo woniać ku zastanowieniu krwie z nosa: Gnoj samice ktora ießcze nie rodzi na lekarstwo dobry/ ale samczowy zawße lepßy.

Asinus Osieł.

Capitulum 4.

Osieł iesth zwierzę grube á wzgardzone/bouiem z wi[illegible]ką głową vßy ma długie ßerokie/ sam iesth pokor nie zwadliwy/ brzemię nawietße zćierpi/ chodu leniwego/bićia ćierpliwy/ abowiem iesth [illegible] wßytki zwierzęta glupßy/á gdy w drodze id[illegible] nikomu nie zstąpi/ tarnia młodego rad poż[illegible]wa/zimna sie barzo boij/ przeto sie też w zim[illegible]nych stronach nierodzi iako na poł nocy gd[illegible] trwać niemoże: samicza aże iey trzy lata b[illegible]dą toż rodzi/ á gdy nie pocznie rodzić po źrz[illegible]ceniu zębow pierwßych/tedy iuż zawße niep[illegible]dna będzie/á czały rok w brzuchu zrzebię n[illegible] [illegible] czudne ale czo daley

ij zna y rozumie/ drogę też pamięta ktorą raz przeydzie: tak głupi iest iż gdy wilka vzrzy tedi sie na zad ogląda/ także° wilk richlej poziwie.

Vczynki.

A ¶ Auicenna/ Osłowa krew leczy trąd/ polewka z mięsa ie° żyłam z suchosci skurczonym pomaga/ także y samo mięso przyłożone.

B ¶ Wątrobę ie° vpiekszy dobrze na czczo iesc kto ma wielką niemoc/ takież y proch kopyta iego spalony na to dobry.

C ¶ Popioł z mięsa albo z wątroby iego z oleiem albo z oliwą dobry na rany gdy sie od zimna mięso rospąda.

D ¶ Mocz też iego pomaga na bolenie nyrek takież y kamień w mecherzu kamie.

E ¶ Krew osłowa niedopuszcza z nosa krwi ciecz/ takież pomaga na rany rozrastaiące.

F ¶ Tłustosc ie° traci blizny na skorze/ gnoy też iego każde cieczenie krwie zastanawia.

G ¶ Dobrze gnoiu iego woniać gdi krew z nosa komu idzie/ takież wilkosc z niego wycisnąwszy w nos wpuszczaiąc/ krew zastanawia.

H ☞ Gdy niedzwiadek vije/ suchy gnoy z winē dobry iest na ranę.

I. ¶ Mleko oslice subtelnieysze iest á nie masi ne/ przeto iest dobre naprzeciw kaszlowi/ też gdi [illegible]o pluie krwią/ opuchlinę y zatwardzenie sle[illegible]ziony/ brzuch odmiekcza/ y suchotam być nie [illegible] Też gdy nim vsta pomazuią/ pot[illegible] (da. [illegible]erdza zęby/ y dziegnę spądza/ ale sie niego[illegible] maiącym zawrot albo chorą głowę.

[illegible] Krew osłowa z wiiem pita/ z mnicy vsta[illegible]czney dobra trzy albo czterzy kropie wpusci[illegible]szy: tłustosc iego buynosc vsmierza: thez fle[illegible]ionę z wodą ztarwszy gdy na cyce przykłada [illegible]dy mleko przyciąga.

[illegible] Tłuste też iego znamiona wyczyscia blizn [illegible] mleko wszytki wrzody wnętrzne/ y remę vz[illegible]rawia: y mocz iego szaleiącym pomaga.

[illegible] Płucza osle ztarwszy wypite/ teskliwosci y [illegible]szlowi pomagaią: wątroba thez od wielkiey bo z goleni osłowey na palczu noszony/ niedopuszcza padać wielką niemoc cierpiącym.

R ¶ A gdyby ktho vsuszywszy iego płuce kurzył po domowi na węgle sypiąc/ tedy wszytki węże y gadzinę iadowitą wypędzi.

Bos Wol.

Capitulum 5.

Wol między ynnemi zwierzęty iest towarzysny á przyiazny/ tak iż ieden drugiego z ktorym w iarzmie chodzi rycząc szuka/ á gdi ieden robiąc vstanie/ on drugi rycząc nad nim żałobę vkazuie: żywie do lat xv ale trzebiony dwadziescia.

Vczynki.

C ¶ Krowiniecz też pomaga gdy pczoła álbo osa vije/takież opuchlin/zdrowy iest gdi długo leży na słończu aże dobrze vzchnie/azwłaszcza niewiastham niepłodnym/ kadzenie gnoiem wołowym niewymowną pomoc daie.

D ¶ Plinius lib. xx viij. Wołowy łoj z gęsim sadłem/rospadliny albo rany na vsciech vzdrawia/ thakież y na rany iadowite barzo po-

E ¶ Tuk z prawey goleni wołowey ze (maga. krwią iego stłuczony/włosy na zrzenicy) insze niedostatki oddala w oczu/ á gdy kto niedosłyszy tedy żołć iego z moczem kozim zmieszana á wlana w vszy/pomaga.

F ¶ Rog pięti wołowej zakurzony/vmocznia zęby chwiejące sie od bołu: popioł też ie° z mirrą zmieszany/bolenie zębow barzo oddala.

G ☞ Mleko krowie nad insze mleko iesth nazdrowsze/abowiem każdy iad wyrzucza gdi kto napiwszy sie go zwroći.

H ¶ Żołądek zraniony krowie mleko pijąc vlecza/y wszytki gryzienia żołądkowe: mięso wołowe z vinem á z ocztem warzone/vzdrawia.

I ¶ Też gdy ko° człowiek vkąsi/ warzone mięso wołowe na ranę barzo dobre iest.

K ¶ Psa parszywego krwią wołową swieżą vleczy/ gdy iuż na nim krew ozchnie omywszy ługiem zasię krwią mazać.

L ¶ Żołć wołowa pomaga na p.szczenie w vszu gdy z bawełną okłada/á gdy zmieszawszy z oliwą w vcho wpusci tedy bolenie oddala.

m ¶ Moczem wołowym gdy zywot pomaże/pomaga żołądkowi bolącemu z zimney przy-

N ¶ Gnoy wołowy na wrzodi grube (czyny. przyłożony/rozmiękcza/a gdy suchego prochu wsiąknie w nos/krew ćiekącą zastanawia/żywotowi nadętemu gdi go z masłem zmieszawszy ćiepło przyłoży/pomaga.

O ☞ Osierdzie wołowe spaliwszy gdy kto pije/biegunkę/y ćieczenie krwie zastanawia.

P ¶ Proch kości wołowej spalonej/na bolenie zębow pomaga gdy nim zęby bolące poćiera.

Taurus Byk.

Capitulum 5

Miedzy inszemi domowemi zwierzęty Byk iesth zwierzę moczne á vkroczone ale drapieżnym zwierzętam nieprzyiazne/ bowiem oni zebrawszy sie przećiwko nim walczą ale rogami tylko/bo iedno wczele á wpleczach wietszą moc maią.

Vczynki.

¶ Eusculapius/Rog bykowy węże vypądzá á krew iego one zabija/j piegi z twarzi spądza A

¶ Łoy bykowy z woskiem á z żywiczą/ każdą twardość odmiękcza/a t k z winem roztworzony członki drżące vzdrawia. B

¶ Żołć bykowa z miodem á z balsamem/wszytki hrobaki oczu vzdrawia/sama też żołć na rany w vszu pomaga/ á zmieszana z żołćią kozłową/slinogorz vlecza/dobra też na wrzody czo bywaią na siedzeniu. C

☞ Takież rany y blizny goij/á z mlekiem zmieszana zwłaszcza niewiesciem/bolenie w vszu vsmierza. D

Vitulus Ciele.

Albo Jałowka.

Capitulum 7.

Ciele
Byczka młodego y [illegible]
[illegible]
przed Rokiem [illegible]
Oywa Ciele [illegible]
[illegible]

ćielce kleśnić/ bo ieśli rychley tedy będą zaliszałe á nie wielkie.

Vczynki.

A ¶ Plinius/ Aczkolwiek każdego zwierzęćia thuk z kości zagrzewa/ odmiękcza y napełnia/ nad insze nalepszy iest ćielczowy: łoy też ćielęcy z solą ztarwszy/ na strupy głowne pomaga takież w nogach j w członkach bolenie oddala

Capra Koza.

Capitulum 8.

KOza iesth z wierzę brodate/ długiie á kończyste rogi maiąc/ rada sie pasie rożdżem y gałąskami z drzewa ktorych gębą może dosiąc y każdych ziół iadowithych koza polizała miodu tedi vmiera [illegible] lizały węże/ [illegible] koza lepiey [illegible] ey thez [illegible] wią

¶ Eusculapius/ Mozg kozi z miodem krosti w żywoćie vzdrawia: łoy thez na każde iadowite vkąszenie/ y na vraz dobry iest. A

¶ Szmelczowany łoj z rożą zmieszany/ krosty na noc bolące oddala/ á gdy thegoż w vszy wpuści/ niesłyszącemu pomaga. B

¶ Serapio/ Gdy na wrzod przyłoży/ wszytko bolenie y siepanie vlża proch z sierści spaloney/ każde ćieczenie krwie zastanawia: proch piętek spalonych z miękką smołą zmieszany/ parchy pomazuiąc leczy. C

¶ Mleko iey ktho w członkoch bolenie ma/ gdy pije barzo vzdrawia/ hrobaki zabija/ y też swierzb oddala. D

¶ Krew kozia hrobaki też zabija kthemu gdy ią kto pije/ na trućinę barzo pomaga. E

¶ Rog kozi spalony aże będzie biały/ zęby oćiera/ dziegna leczy y bolenie ich oddala. F

¶ Plinius/ Gdy kozim rogiem albo iey sercem zakurzy/ wężowie vćiekaią: też popioł ten gdy kto pije albo posypuie na każde iady/ barzo pomaga/ tenże popioł potu broni. G

¶ Krew kozia z iey tukiem warzona/ naprzećiw wszelkiey trućinie wypiwszy pomaga/ takież opuchlinę y biegunkę ćierpiącym. H

¶ Łoy kozi albo tuk nad insze iesth nalepszy/ także j kozłowy/ przeto gi dobrze mieszać na klisteriją biegunkę ćierpiącym. I

☞ Jucha z koziey żołći/ na suchoty pomaga takież gdy ktho wypije hrobaki Cantarideß/ y insze zabija. K

¶ Żołć kozią kładą na fistuły z sokiem łuczkowym/ takież y inne rany bez napuchnienia leczy. L

Caper Koziel.

Capitulum 9.

VEst koziel zwierzę moczne/ smiałe j valeczne/ wrogach ma moc nauiętszą á wczele

Vczynki.

¶ Natura kozłowa thak iest gorącza/ iż Adament kamień (ktore° ani ogień ani żelazo niemoże pożyć) sama kozłowa krew odmiękcza. A

Mięso

...ayc...
y opieranie / zwłaszcza ty...
...ą / wszy mnożenia niedopu...
...że iest podrożnym ludziem mieć zy...
...o vmorzone z oliwą á z korzykiem z...
...wszy / ćiało poćierać / potym w zarań do
...y szedszy / trzeć sie moczno j drapać / to vil
...zbytnie z ktorych sie wszy lęgą / wyczyścia
Piszą też iż arsenik z rtęćią vmo- (z ćiała
...ą / wszy traći gdy z tym chusty piorą.

Pulex Pchła.

Capitulum 18.

...pchania rzeczona
...bo gdy vką, iakoby igłą za-
pchnął robaczek lichy / czar-
ny á barzo prętki.

☞ Nalepsze lekarstwo aby pchły nie kąsały / piołynem na każdy wieczor ćiało poćierać tak surowo / albo nawarzywszy go z oliwą.

¶ Wodą z ostu gdi po domu kropią / pchły giną / takież j woda z rutą warzona pchły zabija.

¶ Gdyby kto nalał kozłowey krwie w doł vkopawszy w domu / wszytki sie pchły do nieyzbieżą y pozdychaią.

¶ Takież sie zbiegaią na drzewo ieżowym sadłem pomazane.

¶ Też brudy oleiowe gdy nimi często po ziemi kropi / pchły zatraczaią.

¶ Thakież polnym kminem zwierćiawszy z wodą rozmieszanym.

Koniec o domowych zwierzętach:

á Druga-

Druga [illegible] [illegible] iest.

Niektorych ku lekarstwam przyfluszaiących.

Naprzod o Wielbłądzie.

Camelus Wielbłąd.

Capitulum 19.

Wielbłąd iesth szpetne zwierze/garbate/ z dlugą szyią/ ku noszeniu brzemion godne: á gdy nań maią brzemiona klasc/ thedy go trączaią w kolana/ á on nakłoniwszy sie przyjmuie na sie ćieszkosci: żywot iego iest do sta lat/ bez pićia trwa do czterzech dni/ ale pótym barzo pije.

Vczynki.

¶ Auicenna/ Mieso wie[illegible]dowe pobudza vrynę: mozg iego vsuszon[illegible]ity z ocztem iest przećiw wielkiey niem[illegible]akież y krew iego ktora thez na proch w[illegible]/krew zastanawia wsarknąwszi wne[illegible]piąc w ranę

Gdy ią

B ¶ Mieso kozłowe gorszą krew czyni niż ko-
zie/ a pospolicie sprawuie człowieka ku zimnici
C ¶ Krew ie° iest dobra na wrzo (quartanie.
dy twarde/ bowiem ie odmiekcza zbiera y goij
paiąki też kropiąc wygania.
D ¶ Plini° pisze w kozłowej krwi być taka moc
iż żelazo tepe zaostrza a by na skrabouatsze by
ło wyćiera ie nie maczey iako pilnik ślosarski.
E ¶ Gdy ia też piją ćiepło z winem kamień k
mie/ y na wstrzelenie barzo pomaga z w
F ☞ Takież z iego tukiem zmieszas
ny/ na opuchlinę pomaga.
G ¶ Tłustość kozłowa więcey
insze/ żołć też iego złe mies
kąszenie iadowite iest ia

dy obaczywszy sie vćieka/ y będzie biegał aże al
bo sie zabije albo ochromi. Kobyła chćiwa
barzo iest/ bo aczkolwiek iuż pocznie w brzu-
chu/ przedsie z samcem obczuie/ a to ma przy-
rodzenie tylko z sama niewiastą miedzy insze-
mi zwierzęty pospolite.

Vczynki.

A ¶ [illegible]/ Krew koniową miedzi lekar
Gnoy ie°
nawia.
B [illegible]escie pod
[illegible]

Equus

Cap

Capitulum 11.

Po zwierzę z osła á z kobyły sie poczyna y rodzi / przetho też zawsze iest niepłodne gdiż bywa nad przyrodzenie ma włosnosci osłowe okkrom lenistwa / ale na posthawie okrom głowy a vszu koniowi podobne.

Vczynki.

A ¶ Skorę mułowa dobrze na sparzelinę przikładać / iest też lekarstwo na łupiące sie nogi al

B ¶ Pomaga na rany ćiekące / y na (bo vdy. flstuły nożne.

C ¶ Popioł z kopyta mulego z oleiem bagniszkowym / włosy obla złe przywracza.

D ¶ Zakurzenie z lewego kopyta mulice / myszy z domu wygania.

E ¶ Vszy tez iey gdy nigdy począć niemi

tylko sam imiono swoie zna y pamięta / pana swego broni j dobrowolnie dla niego vmiera á posłuszeństwem niciakim czeka aże mu znamię dadzą gdy czo czynić ma / nieprzijaćiela swego przez długi czas pamięta j między inszemi poznawa / á gdzie może rad sie mści krzywdy swoiey: wszytki zwierzęta trzemi rzeczami przechodzi / w rozeznaniu / w miłowaniu / y w vsługowaniu.

Vczynki.

A ...lapius / Komu członki drżą / krew ... wypiwszy: proch thez z głowy ... a ranę vkąsenia psa pomaga ... / bolenie zębow / y dziegnę ... gdy kto pije / (vlecza.

B ... ić. Mleko iego po... dopuszcza / z miodem ... ie / płod vmarły z ży...

C ...anie / zęby vzdrawia ... mo oddala / a sadło ... vszu vzdrawia / thez ... psia włosom wyr... cz też iego z sale

D ...w trucinie ... ius ćiekące

Sok

B ¶ Gdi ią niewiasta pije po wyczyscieniu swo im/pomaga ku poczęciu/ także dobra na zadu- szenie macice.

C ¶ Mleko samic płodnych iest subtelne á vo dne/ nie zatyka iako inszych zwierząth mleko/ iest wnim słonosc nieiaka/ bo też wielbłądzi w kwasnych ziołach sie kochaią: od mleka tego nie pochodzi czuchnienie iako z inszych mlek.

D ¶ Mocz iego pomaga na opuchlinę y na swierzb/z nosa zatkane żyły niewymownie od twarza/myćie z nią gnidy traći.

E ¶ Gnoy iego z miodem zmieszany/ na bolą czki nabiegłe dobrze przykładać/takież rany al bo wrzody subtelne wyczyscia barzo.

F ¶ Diascorides/ Krew wielbłądowa na bie- gunkę/j wszelkim niemoczam ćiekącym poma ga: mleko iego trućine wygania/ komplexią skażoną naprawia/ y ku gamratowaniu po-

G ¶ Plinius/Krew wielbłądowa ka- (budza. zi y oczyscia piegi/krew zastanawia/ á gdy ią z inszemi lekarstwy piją/ wielkiey niemocy po- maga/rany thez odmiękcza barzo mocznie/ y liszaie spądza.

Castor Bobr.

Capitulum 20.

Bobr iest zwierzę psu podo- bne/ skore ma oscistą barzo roskoszną/ktora im czerniey sza tym drossza/zeby ma o- stre barzo ktorymi drwa sie cze á dom sobie barzo mister nie sprawuie/ nogi przednie maiako pies/ ale zadnie gęsi podobne/ogon barzo thłusty rybie podobny: To zwierzę gdy go łowiec goni ted stroie sobie vrywa a łowczowi miece/pothym gdy go drugi łowiec napadnie/tedy sie na za- dnie nogi naprzećiw iemu podnosi vkazuiąc iż stroiow niema dla kthorych go nawiecey ło- wią/abowiem stroie iego vrznione á wćieniu vsuszone/ku rozmaitym lekarstwam są godne Thez stroje nieprzyprawne maią smak ćierp- nący/wonią przykrą barzo maią dla moczno sci/trwaią w mocy do szesci lat/ wszakoż swieże są lepsze: maią mocz rozrywać/ przyćiągać a posilać zwłaszcza miestce zyłowate.

Vczynki.

¶ Przećiwko wielkiey niemocy y inszem nie moczam głownym zimnym pomagaią stro- ie pijąc z sokiem rućianym albo w winie vwa A

☞ Proch z nich naprzećiw para- (rzywszy. B lizowi iezyka pomaga kiedy gi pod iezyk kładą aże sie sam rospusci/ thakież gdy wszytko ćiało tymże będzie zarażono/tedi pomagaią warzo ne w winie z rutą y z szałwiją.

¶ Takież kichanie od tego prochu naprzećiw C letargiey/mozg też porusza y posila: zagrze- waią też thy stroie/ wysuszaią y wyćienczaią/ przetho thym czo kurcz ćierpią z pełnosci albo drzenie/barzo pożyteczne/ ale zasie przećiwne tym ktorzi z suchosci ćierpią albo ze czczosci żył

¶ Niedostatki tez płuczne naprawiaią wszy D tki/y zimną vilkosc mozgu z poleiem warzone

¶ Morzenie oddalaią/ trućinie szkodzić nie E dopuszczaią/ na drzenie y na każde skurczenie żył pomazanie z nich barzo pomaga.

¶ Auicenna/ Stroie bobrowe pamięć na- F prawiaią/y letargią oddalaią/z oczem/ z ro- żanym oleiem/ [illegible] głuchote/ y szumienie w vszu/ z nardusowym oleiem pomagaią.

¶ Kurzenie z nich pod nosem iest dobre na- przećiw wszytkim bolesciam y niemoczam płu G czn[illegible]/takież na szczkanie piją ie z ocztem/ toż [illegible]ie bolesci żywota vsmierza/ y wiatry rospą

¶ Toż pićie paniam miesięczną nie- (dza. H moc porusza/czepek y płod vmarły z żywotha wyrzucza.

¶ Też pomaga naprzećiw vkąszeniu małich I hrobakow iadowitych.

¶ Zołć bobrowa na wiele iest pomoczna/ K mleko thez iego albo serzysko naprzećiw wiel- kiey niemocy pomaga.

139

Cervus Jeleń.

Capitulum 21.

Jeleń iest dziwney prętkości maiąc rogi iako gałęzie na drzewie rostące/ w ktorych sie on barzo kocha: ten kiedi iuż będzie letni tak iże mu iuż rogi ciężą/ tedy gdy nayprzod wieża w iamie/ pachaniem nosa one° wyciągnie/ [illegible] wpßy gi noga pozyra/ potym gdy wpßytek opuchnie/ [illegible] ezy/ á wtim że mu rogi spadną/ y młodość sie mu przywroci/ rad sie w gwizdaniu y w śpiewaniu kocha/ á przeto go tym rychley zabije gdy iedeń śpiewa á drugi nań stoiy.

Vczynki.

A Physiologus pisze/ Czy ielenie takiez y kości w iego sercu nalezione/ pomagaią na drzenie serca gdy z nimi pią chorzy.

B Platearius pisze iże thaką kość naydzie w sercu ielenim na lewey stronie/ nie tak twarda iako inßa kość ale iest martwa iakoby żyła klisowata trochę żołta/ ta pomaga na kordijake y zawrot głowy.

C Eusculap. Gdyby sie kto w ielenią skorę C
wiingł/ nietrzeba mu sie wężow bać/ mozg
też ieleni na każde bolenie pomaga.

C Hali. Mocz ieleni oddala bolenie śledzio D
ny/ wątroby/ z żołądka y z wnętrza wrzgania/
á w vßy wkropiony/ wrzody tam goi: serzyßko też iego albo mleko naprzeciw trucinie wßelkiey pomoc dawa.

C Plinius/ Płucza ielenie z gardzielem wędzone/ potłuc w moździe vwędzone/ potłuc á z miodem pić/ przeciw kaßlowi pomaga: serzysko iego z oczyma krew zastanawia/ ale ielonka młodego z brzucha wyięte serzysko/ nad wßytki lekarstwo. F

C Wonia rogu ielenego spalonego (siwa iest) wielką niemoc zastanawia/ takież y popiół z niego z octem á z wodką rożaną zmießawßy/ na bolenie głowy pomaga. G

C Tenże popiół żeby chwieiące sie vmywaiąc albo natieraiąc vstanawia y bolenie oddala/ też niezyt w głowie/ y krwią pływanie v- H

Solinus/ Prawy róg ieleni zdrawia. czo sam spadnie/ iest lepßy na lekarstwo niżli lewy/ przeto ieleń zazrzac tego ludziem tak gi kryie iże go nigdy nalesć niemogą.

Damma Łani.

Capitulum 22.

Łani iest zwierzę vięcße niż koza a mnieyße niżli ieleń/ rogi ma wysokie ale nie gałęziste iako v ielenia/ ktorey mięso iest zimne á suche.

Vczynki.

C Albertus/ Łayno tego zwierzęcia z oliwą przyprawione/ włosy mnoży y naprawia. A

C Takież gdyby sobie mąż pomazał członek niemny gdy ma z panią po wałasku za pasy chodzić/ iużgo zawsze musi miłować. B

C Proch kości iey spalonej wsypany w bolączki ktore zową fistuły/ vzdrawia ie y goi. C

C Żołć też iey z liściem stroymi á z pieprzem zmießawßy/ z iakiey gorczycy nasieniem/ każdego czo złoty zważy/ takież miodu ze dwa loty/ vczynić z tego electuarz y z ieść go część á część

cżesc w prawey rece dzierżeć / gdy kto ma z panią leżeć / tedy mu syna pocżnie bez wątpienia

Dammula Dzika koza.

Capitulum 23.

DZika koza iest zwierzę barzo boiazne ktera sie bronić nie vmie tylko vćiekaiąc / tylko to tey obrona chypkosc nog á lekkosc cżłonkow / na miestczach gornych á iadowitych sie kocha / ziol y trawy lekarstwu służące pożywa / takież latorosli z drzewek.

Vcżynki.

A ¶ Isidorus / Krew iey iest dobra ku lekarstwu / bowiem żyły skurczone odmiękcża / bolesc w cżłonkoch vsmierza / iad z wnetrznosci wygania.

Cuniculus Krolik.

Capitulum 24.

KRolik iest zwierzę zaiączowi podobne iedno iże mniejsze / á w ziemnych iamach sie chowa po polu: tam gdi iakie szkodliue zwierzę iedne mu z nich zaszkodzi / tedi wszi tey iako tey krzywdy żaluiąc precz sie przenoszą Są też krolikowie domowi thegoż przyrodzenia / ale cżarni abo pstrzy barzo mnożni / a nie

raz sie do roku mnożą.

Vcżynki.

¶ Mięso krolikowe żołądek potwierdza / żywot odmiękcża / zwłaszcza ma moc rospuszczać wilkosci / vrynę też pobudza / onym napożitecż nieysze iest ktorzy ćierpią elephancią to iest komu sie odyma thwarz á narasta iakoby tredem wielkim. A

Daxus vel Taxus.

Jazwiecz.

Capitulum 25.

JAzwiecz iesth zwierzę nogi maiąc iakoby pies ale pysk iakoby swinia / tłusty barzo na grzbiećie j szeroki / osci ma zmieszane wieczey białe niszczarne ale na grzbiećie przyczernieysze: chowany barzo bywa krotofilny y przez ludzi barzo tąży / chrząszczami y inszem hrobacztwem żywie / á gdy niema tedy korzon

kami iako inna swinia.

¶ Albertus pisze/ smalcz iego barzo pomaga na bolesci nerek/ y na wiele innych bolesci wnętrznych.

Hericius Jez.

Capitulum 26.

TO zwierzątko Jez iest osciste gdi sie zwinie j osciami zamknie/ żadney sie nieprzespiecznosci nieboij: ten na grzbiecie owoce do domu znasza á gdy mu nieczo vpadnie tedy wszytko otrząsa á zasie bieży y nazbiera pełno na osci/ tego sie wilk barzo boij j przed nim (vćieka.

Vczynki.

A ¶ Popioł ieża spalone°/ rany odtwarza wyczyscia y osusza.

B ¶ Tłustosc iego/ takiesz y wątroba niedopuszcza otokowi ani żadney złey wilkosci wnątrz sie rozlewać ani obraczać.

C ¶ Mieso iezowe barzo żołądek potwierdza/ żywot odtwarza/ vrynę pobudza: własna ie° moc iest rospuszczać á zasie wysuszać

¶ Tym czo są sprawieni ku trędowej niemocy albo elephancijey/ ieżowe° mięsa dobrze im (pożywać. D

Lepus Zaiącz.

Capitulum 27.

ZAiąc miedzy zwierzęty iesth barzo subtelny boiazliwy á mdły/ nogi zadnie ma dłusze niż przednie/ á dla te° ku gorze prętczej niszli z gori bieży: tak samcy iako y samice rodzą czasu swego/ á tego chcą iż zaiąc iednego xiężycza będzie samcem á drugiego samicą przeto tez ich rodzay iest barzo płodny.

Vczynki.

☞ Zaiecze mieso iest suche/ grubą krew rodzi wszaroż lepsze iest h niszli kozie albo kozłowe/ á przeto tłustobrzu chom dobrze ie iesc ktorzi chcą A

¶ Krew ie° wyćiera sukno/ á popioł z głowy iego na opadnienie włosow pomaga gdy z niedzwiedziem sadłem emplastr (suszy być. B

¶ Mozg ie° pieczony iest przećiw drżeniu ktore z suchych niemocy pochodzi dziegna tez dziećięce leczy/ y drżenie sercza od- (przykłada. C

¶ Ma tez te włosnosc iż po nim zę- (dala. D

by rychło

rzego okładayże mu geſto ąc: cyło obwieziuge.

E ¶ Na toż zawiń troche aloe z prochem opichowym miedzy ſercza maſych ptakow/dayże (mu z ieſc.

bydło domowe / ą mienią tak iż zaziebłą rzecz zagrzewa ą gorączą zaźiębia.

¶ Głos naprawia/ſperme mnożyż/ ą w gamratowaniu trwałoſć dawa.

¶ Sadło kacze niewymownie bolenie każde (vſmierza.

Anas Kaczor.

Capitulum 40.

Kaczka albo kaczor ieſt ptak domowy wielßo kura/ſamcza po ßyi poznać bo ſą na nim pierze zielone iakoby oboyczyk iaki: ieſt ptak barzo nieczyſty thak iż też gdy ſie dwa o iedną kaczkę zwadzą/tak długo ſie z niej zwalaią aże ią vmorzą: kaczęta iako ſkoro ſie z iaia wylegą-hnet biegaią- tak iże by ym thež matka zdechła tedy ony ſamy ſie pożywić mogą: Kaczka na pierſiach tilko ſmaczna ą na ßyi: mieſo iey rychło obrzydzi ſie dla zbytnich wilkoſci/wßakoż tuczy wiecej niż kurze.

Vczynki.

A ¶ Plinius/ Krew kaczorowa biegunkę zaſta
B ſa Dziwną o niey rzecz powieda- (nawia.
ią/ktedy kaczkę na żywot przyłoży czaſu morze
nią/tedy niemoc odchodzi ą kaczka zdycha.

C ¶ Auicenna/ Kaczka goretßa ieſt nad inße

Anſer Gąſior albo ges.

Capitulum 41.

Geſi ſą dwoiakie- iedny dzikie/drugie domowe: Dzikie wßytki iednakiey barwy- w latanin tak ſie kochaią iż tilko gdy ieſe chcą tedy ſiadaią- przeto też nigdy nie ſpią ale we dnie y wieczor lataią: Domowe zaſie wolą ſie paſc albo odpoczywać niżli lathać- ą niemaß żadnego zwierzęcia ktoreby rychley człowieka zawietrzyło: Dzika ges thak długo trwa iż thež nos wßytek ſobie aż do ſamych oczu przygryza- ą mienią iż do pięći lat żywa (może być.

Vczynki.

¶ Mieſo geſie ku ſtrawieniu trudne ieſt: A
Sadło geſie każdą zatwardziałoſć odmiękcza roſpadłe rany na wargach y na twarzy goi):

b Takież

Takiez y zsiadanie nog albo twarzi od zimna to wszythko czyni dla slodkiey tłustosci swoiey: wszytko tez bolenie w vszu vsmierza/ á gdy go z sokiem cebulnym w vcho wpusci/ tedy wode z niego wypądza/ a zwłaszcza na bolenie maci ce niewiastam pomaga.

Gallus Kur.

Albo Kogut.

Capitulum 42.

Jest ptak domowy Kur albo Kogut/ kthorego telko same° Lew sie boij: Jest ptak ludziem towarzyski/ kthory srzod noczy swoim spiewaniem ludzi ku pracy pobudza/ á zasie czuiące pociesza kiedy godziny dnia przyszłego spiewaniem przepowieda: przetho tez rzeczon iest posel dniow/ ktory godziny noczne rozlicza/ á glos napominaiąci vypuszcza á gdy ma spiewać skrzydłami sie bije aby był ku spiewaniu ochotnieyszy.

Vczynki.

A ¶ Mieso kogucie grubsze ku strawieniu niszli kokosze/ przeto nalepszy są młodzi czo ieszcze nie spiewaią/ albo barzo starzy bo tacy subtelnieysze mieso maią ku iedzeniu.

B ¶ Jajcza kogucie dobre ku iedzeniu/ bo hnet sie ztrawią y dobrą krew mnożą.

C ¶ Jucha z kura pomaga kiedy żołądek dla wiatrow w nim zamknionych boli.

D ¶ Tez iucha z kura starego z paprotką i z hanyżem na kolike pomaga.

E ¶ Mozg iego z winem wypity/ wszytkie morzenia oddala/ y wiele inszych dziwnych rzeczy

F ¶ Na dychawice barzo dobre/ vtu- (czyni. czywszy kura starego/ y dać go gonić aże sie vkona/ potym zciąwszy mu szyje wywnetrzyć/ á natkawszy weń pełno soli zaszyć/ także warzyć w dziesiąci kwarth vodi bez vskipienia/ aże do dwu kwart wywre/ á pijąc to ciepło po trosze na noc i w zarań pomaga na dichawice/ drżeniu y boleniu stawow/ y wiele inszym niemoczam/ To pisze Eusculapius.

Gallina Kokosz.

Capitulum 43.

Zona kogutowa Kokosz albo kwoczka/ ktora mu iaycza niesie przez wszytek rok/ wyiąwszy dwa xiezicza gdy słońce stawa. Kokosz kiedy swoich iaiecz

ich iaiecz niewyleże tedy niemocy swoie miewa/przeto każdaby rada nasiedziała. Jaiecz pod kokoß nalepiey sadzić w lichwie/nie dawniey ani poznjey zniesione/ iedno około dziesiąći dni/ bo starße abo nowße pospolićie sie każą á iednak lećie rychley kokoß kurczęta wyleże ni (ßli zimie.

Vczynki.

A ¶ Ku iedzeniu lepßa iest kokoß kthora ießcze nie niesie nißli stara/mięso też iey głos czyści.

B ☞ Sadło kur młodich więcey zagrzewa ni ßli starych/á kokoßy nie tak ćiepły/ wßakoż na twardość iezyka pomaga.

C ¶ Vątroba kokoßa iako y kacza nalepßa iest w niey samey.

D ¶ Mozg też kokoßy zastanawia krew z nosa ktora z zatkania mozgu przychadza.

E ¶ Sadło też kokoße krosty z oczu spądza / á gnoy iey na nozrze przykładany/węgry vma

F ¶ Kolana też kokoße z nogami spo- (rza. łem w rosole vwarzywßy/na bolenie ßyje pomagaią z oliwą á z ocztem stłuczone przykła- (daiąc.

Capo Kapłun.

Capitulum 44.

Jest kogut kleśniony kapłun rychley vtyje abowiem sie niewibiega ani wyspiewa: niczemu sie nie godzi telko do kuchnie. Powiedaią tak Gdyby koguta we trzy lata vkleśnił/potym dał mu rosc do siedmi lat/ tedy w pepłu zależe mu sie kamień / ktory gdy pocznie rosc iuż on kur nigdy nie pije / á ktoby gi przy sobie nosił / tedy mu sie pićia chcieć nie będzie/zową ten kamień Electorius.

Vczynki.

A ¶ Kapłunie mięso/miedzy inßemi ptaki iest nalepße y namocznieyße/krew dobrą mnożą.

B ¶ Gdy kapłuna żywego rozdarwßy na (ce. iakiezkolwiek iadowite vkąßenie przykłada/tedy wßytek iad wyćiąga gdy to często działaią.

C ¶ Mozg kapłuni nad inße mozgi nalepßy gdy gi kto z winem pije/każdi flux zastanawia

D ¶ Skore twardą w iego pepłu gdi vsußywßy á ztarwßy z winem kto pije/żołądek napra

E ¶ Jucha z kapłuna za lekarstwo bra- (wiana/żywot odmiękcza/ y wßytki wilkości azwlaßcza kolere wygania.

F ☞ Pomaga też na zimnice czo sie tedy owe dy przydawa/y na inne czesne niemocy/ thez na odymanie żołądka/ y na wßythkie bolenia

G ¶ Zołć Kapłunia na oparzyste y (stawow. ćiekące oczy barzo dobra iest.

H ¶ Też na zaćmienie y na zatwardzenie po- (wiekow.

Galline oua.

Kokoße iaycza.

Capitulum 45.

Jaycza kokoße á kuropatwie nad inße są nalepße / á po nich kacze aczkolwiek nie dobrą krew mnożą/ ale iaycza inßych ptakow tak małych iako y wielkich na karmią nie są godne/tylko ku lekarstwu: gęsie też iaycza rychło obrzydną á z vst długo smierdzą/ ale ony dwoie przerzeczone/ y sperme mnożą y ku niewiastam pobudzaią. Zołthek iaieczny iest srzedniego zagrewania/ przeto sie thez nie tak rychło strawi/ á krew z niego nie iest tak dobra iako z białku: potrzeba aby na lekarstwa swieże iaycza były/bo stare nie są takiey mocy.

Vczynki.

A ☞ Białek iaieczny kładą w lekarstwa na każde bolenie gdzie nie trzeba gnoienia / iako na oczy albo bolączki łona albo też siedzenia / thez na każde rany podsłornie.

B ¶ Pomaga też białek na sparzelinę ognia albo vkropu / maczaiąc w nim wełnę przykła-

C ¶ Zołtek lepak pieczony albo vwarzo- (dać. ny może mieszać w lekarstwa wysuszaiące / takież y na wrzody zapalone.

D ¶ Na sparzelinę vczinić emplastr z żołtkow nowych / z rożanym oleykiem / z woskiem iarzecym / z łoiem baranim.

E ¶ Też na to pomaga białek nowych iaiec z wodką babczaną y z wodką bań.

F ¶ Rabi / Jaycza swieże czystą sa karmią á w krew sie rychło obraczaią / á żołtek wnich na lepszy iest / ale iaycza twardo pieczone iesth karmia gruba á lipka.

G ☞ Jaycza thez barzo pomagaią mężom ku gamratowaniu zwłaszcza cebulę a rzepę przy

H ¶ Euscalap. Jaie kokosze na (tym iadać. każdy bol oczu pomaga / sam też białek w oczy wpuszczony / siepanie vspokaia.

I ¶ Czałe iaie vpalone z winem albo z oczytem wypiwszy / wszytkie ćiekączki zastanawia.

K ¶ Pięć żołtkow iaiecznych z trzema dobremi łyszkoma wina wypić / pomaga krwawą biegunkę maiącym.

L ¶ To iayczam pospolita iże białek chłodzi / á żołtek zagrzewa.

M ¶ Wroble iaycza między inszemi nalepiey (stroią.

Ciconia Bocian.

Capitulum 46.

BOćian iest ptak lutosciwy / bo gdy stharym boćianom skrzydła wypadaią / thedy młodszi żywią ie j zagrzewaią tak długo aż ich skrydła moc wezmą: á iaką on pilnosc ma dzieći chowaiąc / to iemu też zasie dzieći gdy sie zstarzeie / oddawaią. Stanu thez małżeńskiego między sobą pilno strzegą / bo gdyby mu samicza do inszego vstąpiła / thedy samiec poczuwszy to gdy przyleći / nosem ią na

obie stronie przebija / przeto gdy sie to samicy przyda / natychmiast do ćiekącey wodi leći y o- (mywa sie.

Vczynki.

A ☞ Kto młodego boćiana ije / themu oczy do roku ćiecz nie będą ani boleć.

B ¶ Pępek boćiani przećiw każdemu iadowi pomaga / á pijąc gi z winem / na rozmaite niemocy iest lekarstwo.

C ¶ Gnoj boćiani zwodą pijąc / na wielką niemoc pomaga. Jest też drugi boćianow rodzay / na grzbiećie wszytek czarny á pod brzuchem trochę białasy / ale tacy nie lęgą sie przy ludziech / ale na bagnach.

Columbus Gołąb.

Capitulum 47.

GOłąb iest ptak barzo chędogi / żadnego scierwu ani plugawey rzeczy niepożywaiący / tylko samo czyste ziarno: Rodzay ich iest rożny / Jedni są czo przez czały rok iaycza noszą kiedi iedno są wćieple á karmią też słuszną maią: Drudzy telko lećie / thyzową dworowe gołębie: Drudzi są lesni á dzicy gołąbowie / á ći są mnieyszy niszli domowi. Każdy rodzay gołębiow iaycza ćiężko znosi / tak iż dziewięć kroć oslnie / a gdy samicza nierychło zniesie / tedy ią samiec bije. Gołębieta młode lepsze są na wiosnę á na iesień / lećie albo zimie nietak dobre ku zdrowiu / abowiem na ony czasy ziarnem nawięcey żywi.

Vczyn

Vczynki.

A ¶ Gołąb zabity na każde iadowite vkąszenie pomaga gdy ćiepło bywa przyłożony.

B ¶ Krew gołębia zwłaszcza pod skrzydły wypuszczona na oczy krwawe barzo pomaga po troszce wpuszczaiąc pomaga też y na podogrę na bolenie przykładaiąc.

C ¶ Takież ćieczenie krwawe z nosa zastanawia ktore bywa z napełnienia mozgu.

D ¶ Gnoy gołębi dobry iesth na bolenie stawow/takież y ku kłoćiu w bokach y na parchy też pomaga.

E ¶ Tenże gnoy swieży każde bolenie rozmiękcza á wilgotnosci złe wysusza.

Palumbus Grzywacz.

Capitulum 48.

GRzywacz iesth gołąb lesny ale więtszi nißli dziki abo domowy: Ci pthacy z przyrodzenia sie barzo miłuią / awßakoż o gniazda społem z sobą walczą á sobie ie odeymuią: dwa kroć tylko do roku po parze dzieći miewaią: gdy ktoremu towarzysz iako zginie tedy iuż więcey żadnego insze° nienabywa/ ale sam tak zostanie aże tez zginie.

Vczynki.

¶ Mięso Grzywacza w oczie wwarzone biegunkę zastanawia/ y bolenia wnętrza/ krew też iego na krwawe oczy pomaga.

☞ Gnoy iego przećiw kamieniowi y bolesci mecherza dobry iest z iadszy iako iest bob vielki

¶ Tenże gnoy liszaie goły/ y wrzedzienice czerwone rozrywa przyłożony na wierzch.

¶ A gdy gi z miodem á z siemieniem lnianem stłukszy á z trochą oleiu zmiesza / na każdą sparzelinę pomaga.

¶ Takież z winem á z ocztem piiąc/ iadowite trudy wypądza.

Turtur Sinogarlicza.

Capitulum 49.

SInogarlicza iest ptak szary gołębia mniejszy/ czistosc tak miłuiący iż gdy raz swe° towarzysza straći iuż nigdy z żadnym inszym sie nie złącza: w lesie rada mieszka á

w ćieple ...
czo ku zachowaniu ...
wiem we pniach sprochniałych albo
osłubszy sie z pierza tam sie kryja/ aż
wiosnę wylataią: ten ptaszek żadnemu inszemu nieszkodzi/ á od inszych krzywdę skromno ćierpi/ żywi sie ziarnem albo owocem drzewnym (iako y grzywacz) żywie też do pietnascie lat (iako y gołąb) gdy iey nie zabija.

¶ Trzy kroć przez lato płod miewa/ á pospolićie po trzy iaycza znosi/ ale tilko parę wylęga

¶ Kto chce rychło sinogarlice vtuczyć/ thedy ią trzeba wćiemnem mieszkaniu chouać á nie ...sto v nich bywać.

Vczynki.

¶ Krew sinogarlice ćiepła/ pomaga przeciw boleniu w vszu/ pomaga też na oczy krwawe/ zwłaszcza krew z prawego skrzydła.

Takież y gnoy iey/ bielmo na oczu wyćienia y spądza.

Pauo Paw.

Capitulum 50.

PAw iest ptak czudny á czudnosc miłuiączy/ na szyi y na piersiach ma piorka szafirowey barwy/ ogon ma długi/ ktory gdy nań kto patrzy dziwuiąc sie, roztacza/ ale gdy sie niechce dziwować tedi zasie kryie/ takież gdi na swe nogi wezrzy/ ogon spuszcza.

¶ W nocy gdy oczući á czudnosci swey dla ćiemnosci oglądać niemoże/ tedy szpetnie krzyczy przelękuąwszy sie á mniemaiąc żeby czudnosc swą stracił: krzykiem też swoim węże j wszytki iadowite hrobaki zagania/ á gdy wzgorę wzlata/ znamię dawa deszczu przyszłego: samicza aż po trzećim roku dzieći miewa/ ktorey iaycza gdy samiec naydzie wypija/ y dzieći też swych znać niechce/ aże czudnosc pierza swego na nich pobaczi to dla zawisci á wzgardzenia (działa.

Vczynki.

¶ Zołc pawia iako y kapłunia na zakrwawienie oczu pomaga/ thez na zaćmienie albo na zatwardziałosc powiekow. A

¶ Mieso ie° twarde iest ku strawieniu/ przetoż nie rychło vwre ani sie zasmierdnie. B

¶ Gnoy też iego bolenie w goleniach przyłożony oddala. C

Passer Wrobl.

Capitulum. 51.

WRobl iest dwoiaki/ ieden domowy drugi trćinny: ten miedzy inszemi ptaki iesth nagorątszy/ czokolwiek z ijehnet strawi/ przetho thez y gnoy

wienia ßuka / kawkam / gołębiom y wroblom iaycza wypija / aczkolwiek y myßy chwyta w / nocy gdzie może / przeto też kawki na nie walczą / á gdzie mogą iaycza iey też we dnie wypi taią / á gdy samey iako mogą pożyć / tedy ią oskubą / y wßytcy inni ptaci w nienawiści ią ma (ią.

Vczynki.

A ¶ Krew tey sowki barzo pomaga na dychawice / takiez iucha y mięso z niey.

B ¶ Serce tey sowki gdy kto przyłoży niewieście spiącey do boku lewego / thedy sama na sie powie czokolwiek vczyniła.

C ¶ Nogi tey sowki spaliwßy z babką / tedy on proch węże wypadza posypuiąc gdziebykolwie

D ¶ Popioł z oczu ich spalonych gdyby (były. z białkiem zmießawßy w oczy wpuścił / tedy w zrok naprawia.

E ¶ Tenże też popioł ßalonym pomaga głowę pomazuiąc.

Hirundo Jaskołka.

Capitulum 58.

Skowronek iest ptaßek mały na głowie ma czubek ale nie wielki / miedzi ptaki polnemi y leśnemi napierwey ku wiośnie spiewać poczina / siedząc na ziemi rzadko spiewa / ale wyßszey wzgorę wzlataiąc rozliczne spiewanie wythwarza / á ku dołu iako kamień złatha spiewaiąc : gdy thez skowronek spiewa thedy dzień pogodny bywa / bo chmurnego czasu za (wße milczy.

Vczynki.

A ¶ Mięso skowronkowe żywot zatwierdza / ale iucha z niego żywot odmiękcza y odtwarza

Noctua Sowa.

Capitulum 57.

Tak ten iesth sowiego rodu / na kościelech albo na muro- wanym budowaniu mießka / czasem też y z lampy wy- y / w nocy sobie poż-

ty są też czarne á pod brzuchem prawie białe. Drugie sie lega w skałach albo w gorach przi krych/ á ty zową grzebiołuchy: aczkolwiek też rodzaie rozne są wpostawie j w wielkosci/ wszakoż wszytki iedne naturę maią. Jaskołki do roku dwoie iaycza miewaią/ ale pirwsze iż barzo rane bywaią/ częstho sie od zymna psuią/ ale wtore ty dochodzą y wylegaią sie. Mała iest w ciele iaskołka/ ale w sprawach swogich misterna/ tho sie vkazuie w budowaniu gniazda/ Gdy zdzebłło błothem oblepiwszy iedno na drugie przylepia/ á na skrzydłach wadę nosi/ ktorą pokrapia aby sie dobrze trzymało Jesth też ptaszek czuyny/ bo iako skoro switać poczyna/ tedy ona spiewa/ á ludzie ku praczy obudza. Gdyby iaskołceciu oczy były wijete/ tedy zasie drugie narastaią/ á tho czynią stare iaskołki zielem Czelidolią im na oczy przykładaiącz. a przeto iaskołki ie° ziela mocz oczom barzo pożyteczną ludzom vkazały.

Vczynki.

A ¶ Gdyby ktho iaskołkę rozdarł na zchodzie pierwszego xiężycza po wyleżeniu/ tedy w nim naydzie dwa kamyki/ ieden ku dobremu á drugi ku złemu iako na czary/ á iaskołę to ktore kamień ma po tym poznać iesli sie do dziury w gniazdzie gębą obracza/ bowiem tho ktore kamienia nie nosi/ zadkiem sie ku dziurze obraca

B ¶ Tenże kamyk zawiązany w skorze wołowey albo w ieleniej/ wielką niemoc oddala gdi na lewym ramieniu ćierpiącemu przyuięzuią

C ☞ popioł iaskołek spalonych z miodem zmieszawszy/ na zaćmienie w zroku pomaga oczi pomazuiąc/ ta[illegible]ż na slinogorz y na bolenie w gardle/ y wargi suche leczy. serce iey takież czyni proch iego z winem pijąc.

D ¶ Gnoy iaskołczy bielmo z oczu spądza/ ale na oczy zdrowe niedobry iest: tenże gnoj vwarzony z winem pijąc/ iest przećiwko vkąszeniu psa wsciekłego.

144 Grus Zoraw.

W Spaniły iest ptak Zoraw á dobrze baczny/ bo gdi oni leczą/ wodza sobie obieraią ktoremu są posłuszni/ tenże thež gdi drudzy spią á głowy pod skrzidła skriją/ sam czuie podniowszy głowę á kamyk w nodze trzymaiąc/ tak iże gdyby począł spać thedy mu kamyk wypada/ á on zatym hnet przeczucza: á gdyby na nie iaka trwoga przyszła/ thedy on czuyny wszytki krzykiem swoim przebudza/ a te strażą rzędem po sobie miewaią/ takież gdy ku pastwie na zimę zleczą/ tedy wodz ich podniesioną głową pilno strzeże aże sie drudzy naiedzą: czasem też sami z sobą walczą rota na rotę/ tak barzo iż ie też rękami może pochwytać.

Vczynki.

☞ Mięso żorawie iesth grube á thrudne ku strawieniu/ á czyni krew y wilkosc z melankoliey w człowiecze. A

¶ A przeto kto chce żorawia iesc/ ma go zabiwszy dzień albo trzy zimie chować/ á lećie niszli gi ma iesc dzień albo dwa. B

¶ Zołć żorawia iest ćiepła y subtelna/ gdi ią kto w nos wpuszcza z wodką bzową/ pomaga od paraliża á czyni łektanie ku kichaniu.

Nocticorax Lel

Capitulum

Ocznym [illegible] ktorzy tego w nocy la[illegible] iąc/ á kied[illegible] tedibyś [illegible] li/ [illegible]

czy tedy smierć człowieczą na onym mies[illegible] opowieda / ten tak sie słończa chroni iż te[illegible] ći swoie z gniazdem około krza za ćieniem nosi albo obwłoczy bo na słońce patrz[illegible] e- może/ale im na ćiemnieyßa noc tim [illegible] ey vi dzi y częściey lata/ ma nos iako kr[illegible] oczy żołte iako sowa-nogi grube ma á sam czarny (iako kruk.

Vczynki.

A ¶ Mieso lelkowe powietrzem zabitym iesth (barzo zdrowe.

B ¶ Mozg iego z winem wa- rzony pijącz albo z karmią iedząc/na bolenie głowy barzo pomaga.

C ¶ Jaycza iego ktoby przez trzy dni z winem pił/tedy mu pijaństwo y opilstwo omierznie.

Pica Sroka.

Capitulum 61.

[illegible]ak ten sroka iest biały jczar [illegible]przyrodzenia ćiepłe°/ ie- [illegible]na ßeroki ktorym thez y [illegible] słowa wytwarza [illegible] gniazdo [illegible]apel

nia dla wiatru zwienienia- á z wierzchu ostrem ćierniem zakrywa wktorym dwie dziurze ma/iedną głowę á drugą ogon wykłada.

B ☞ Sroka na to nalepßa iż gdzie sie vsiedli w ogrodzie-tedy tam pilno strzeże tak iż ktokol wiekby tam wnidz chciał-tedy go swem rzego taniem wydawa.

C ☞ Tak też chytra / iże gdy baczy czo w domu sniednego czoby miała wziąć/pierwey rzegoce iesliby kto wybieżał aby iej tak pothym bierzącey [illegible] ie zastał.

D ¶ Mieso sroczat młodych dobre iesc dla na [illegible]ienia wzroku-ale ie trzeba obłupić by ry- [illegible]wy rzały.

Vpupa Dudek.

Capitulum. 62.

DVdek iest ptak maiąci czub na głowie-iesth czudny ale smrodliwy á plugawy- bo w człowieczym łaynie rad pißcze / á smierdzącym sie gnoiem pastwi: Dzieći ie° gdy widzą rodzice swoie stare á zemdlone- tedy stare pierze wyskubaią z nich á pod skrzydły swoiemi ie zagrzewaią- na oczy ich dychaią á lekarstwem pomazuią - aże zasię wzrok y zupełne zdrowie wezmą/ także rodziczom swo im spolną posługę oddawaią.

Vczynki.

A ¶ Pitagoras / Gdyby krwią dudkową głowę człowieka spiącego pomazał/ thedy miewa czartowskie á straßliwe widzenie.

Pierze

B ¶ Pierze iego włożone na głowę człowieko wi/oddala Sodę to iest bolenie głowy.

C ¶ Jezyk też iego zawieszony na tym kto rych ło przepomina/barzo ku pamięći pomaga.

Vultur Sęp.

Capitulum 63.

Sęp iest ptak czarny á leniwe go latania á to dla wielkości swey/żywie aż do sta latten ptak aczkolwiek mięsem żiw/wszakoż sam żadney rzeczy nie zabije/ale gotowego scierwu czeka/á przeto też z dalekich stron przi lataią gdzie scierw czuią/ a gdy ma być bithwa iaka albo poraszka znamienita/ tedi oni za woyskiem lataią: powiedaią iże sie poczynaią sępowie j rodzą telko z poczałowania/ á gdi iuż dzieći ma thedy ym zazrzy gdy tłuscieią bo sam iest ptak głodny y chudy/ á przeto tym ie tylko karmi czo sam nie z ie/ á nißli latać poczną/z gniazda ie wyrzucza: rad siada y leże sie na wysokich drzewach/ bo mu z ziemie barzo trudno wzlećieć dla ćięszkości ćiała: á gdy sie iuż sęp zstarzeie/tedi mu sie wierzchni nos pod spod skrzywi iż żadney rzeczy weń wziąc ni[illegible] może/a także sam od głodu zdycha.

Vczynki.

A ¶ Wonia sępowych pior spalonych węże z domu wygania.

B ¶ Serce ie° w proch vtarte/ ze krwią przez dziesięć dni pijąc/wielką niemoc oddala.

C ¶ Krew iego z sokiem szanty na oczy puszcza iąc/wzrok naprawia.

D ¶ Sadło iego na bolenie oczu pomaga/ też y bolenie żył oddala.

E ¶ Podkurzanie gnoiu sępiego wywodzi sekundinę to iest łożysko w kthorym dziećię leży w żywoćie/żołć thez z wodą rozmieszana/bielmo z oczu spądza.

Vespertilio Nietoperz.

Capitulum 64.

Nietoperz iest mysz lataiąca skrzidła maiąc na xtałt błonek miedzy kthoremi y nogi są wrosłe/ głowa y wszytko insze iako v myszy/ swiathła słonecznego nie rad widzi/ przeto też tylko w nocy lata pastwy sobie szukiąc: rodzi sie nie z iaiec iako ptacy ale iako in sze myszy albo ziemne zwierzęta/ktore tylko lataniem przechodzi.

Vczynki.

¶ Krew nietoperzowa włosom rosną[illegible] dopuszcza gdy ią gdzie pomaże: w mo[illegible] iest moc oćieraiącza y zagrzewaiąc[illegible]

¶ Mozg ie° z miodem zm[illegible] na oczy gdy sie napierwey ć[illegible]

¶ Popioł z niedoperza [illegible] bielmo spądza.

¶ Masc z niedoperza [illegible] puszcza v dziewek gdy n[illegible] ie/ale starey nic n[illegible]

Apis Pszczoła.

Capitulum 65.

WEst slachetny robaczek Pszczoła lataiący/ ma ząbki iako insze zwierzetha wszakoż nimi nie kąsa tylko żądłem pcha w ktorym iest wszytka iey obrona: Iesth robaczek chędogi á w dobrey woni rad sie kocha/ aczkolwiek wiatru w sie żadnego nie wpuszcza.

☞ Ten robak nie iako iest rozumny/ bowiem krola sobie obieraią ktore° miłuią y posłuchaią/ á pod nieiakiem prawem swym przyrodzonym żywą/ thak iż nigdy sie z vla nie wyroią/ aż ich krol pierwey wyleći ktoremu wszytki służą. W robocietak sie sprawuią iż nie wszytki iedne rzecz robią/ ale niektore kwiatki noszą wąże zakładaią/ drugie materie na wosk sprawuią/ drugie plastry buduią/ drugie wodi dodawaią/ taka chćiwosc y posługa iż iedna chce być nad drugą/ swoie ochotnosc krolowi okazuiąc. Dwoie rzecz pszczoły sprawuią á barzo pożyteczną/ miod y wosk.

Miod.

☞ Miod dla swey tłustosci acz sie zsiada wszakoż nigdy nie zmarza: iest sok z rosy niebieskiey ktori pszczoły zbieraią czasow pogodnych z kwiatkow woniaiących/ á przeto też ma w sobie moc wiele ziol/ dla te° y na wszelką niemoc w każde lekarstwo może gi mieszać. A

¶ Miod na rany smrodliwe pomaga/ oczu zaćmienie oddala przez 14. dni pomazuiąc albo plastr przykładaiąc. B

¶ Gardła wymywanie z nim rany czyniące sie w nim goią/ też rospadliny warg leczy/ vrynę porusza/ y żywot odmiękcza. C

¶ Kaszlącim pomaga/ iadowite vkąszenie leczy/ też kogo pies wsciekły v iie/ vzdrawia. D

☞ Na rany chytre á głębokie barzo pomaga/ płuczam y wszythiem członkom wnethrznym niewymowne iest lekarstwo. E

¶ Miod varzony/ na rozsiadanie nog albo skory barzo pomaga/ takież z hanyżem warzony pomazowac parchy/ goią ie. F

¶ A gdy z solą zmieszawszy w vszy wpuszcza tedy wszytko piskanie y zwonienie tam przestawa/ á gdy tym głowę pomaże tedy wszy y gnidy wygładza. G

¶ Gdy dziećiem rostące zeby pomazuie/ tedy rostą bez bolesci/ takież dzięgna leczy z ocztem zeby wymywaiąc. H

Wosk.

¶ Wosk iest lekarstwo maiącz srzodek miedzy zagrzewaniem á oziąbianiem/ miedzi wysuszaniem á odwilżaniem/ á przeto iesth rzecz nieiako trawiącza nie pozywaiąc go ale zwierchu przykładaiąc. Nalepszy wosk bywa trochę czerwony czysty od brudu á w ktorym iest nieiaka miodowa wonia/ á po nim biały ma A

¶ Wosk odmiękcza wszytki bolącz (miestce. ki/ y na ćięszkosci piersi pomaga z oleykiem fiołkowym przykładaiąc/ wrzodom zebranie czini/ żyły y rany odmiękcza. B

☞ Aczkolwiek iesth wosk materia z wierzchnich emplastrow/ wszakże gdy z niego vczyni iakoby dziesięć ziarnek konopnych á wypije/ tedy na wszytki rany wrzodow wnętrznych po- C

¶ Emplastr też woskowy/ mleku (maga: w piersiach v niewiasty zsiadać sie niedopuszcza/ takież y rany od niego narastaią. D

☞ Pospolićie każdy wosk mocz ma odmiękczania/ wysuszania/ y narastania z nienagła. E

Vespa. Ossa.

Capitulum 66.

A Ossa iest robak żądła iadowitego/ powiedaią iże sie rodzi z scierwu oslowego/ iako szczmiel z mulego/ sierszeń z końskiego/ á pszczoła z wołowe° scierwu/ wszakoż w tych stronach gdzie oslow niemasz ani mułow muszą sie rodzić inaczey gdyż y pszczoły v nas nie z mięsa pochodzą. Ossa stara łupież z siebie seymuie a tak sie odmładza: lęgą sie ossy w gęstwinie wzgorę na drzewie/ á maią thez wąże z wosku/ ale nie iest taki iako pszczeli/ gdiż sierszenie z błota sobie gniazda działaią/ wmurze albo w drzewie wyprochniałym: żywi sie ossa wysysaniem owoczu/ gnoiu albo też mięsa takiego/ albo z pokarmu inszych zwierząt.

B ☞ Ossa gdy vtonie/ tedy posypana solą ożywie/ iako y mucha od popiołu. Sierszenie y ossy żadnego krola niemaią/ przetho też wiele złego na nie przychadza/ bęczą mięsszey niszli pszczoły zwłaszcza gdy są w iamach swoich/ a miod ich ludziem sie niegodzi.

C ¶ Ossa albo pszczoła gdy vkąsi/ thedy bywa spuchnienie gorące á czerwone/ á żądło ich zostanie tam gdzie zapchną.

D ¶ Czasem też on kogo vtiedzą pocenie miewa y cznienie ná wnątrzu.

E ¶ Przećiw themu iadowi ossy albo pszczoły/ dobrze iest emplastr z poleiu zwierćianego na bolenie przykładać.

F ¶ Takież emplastr z liscia polne° slazu/ bol ten oddala.

G ¶ Thez bobek kozi wyćiąga iad gdzie ossa v-

H ¶ Też emplastr z miodu z ocztu y z so (kąsi. li iest dobry na to.

I ¶ Takież na to pomaga oleiek bobkowy.

Musce Muchy.

Capitulum 67.

A Mucha iest robak lotny ktory iako y pszczoła bęczy gdy leći: rodzi sie z plugawych wilgotnosci/ y tam thez gdzie thak plugawo rada mieszka/ ma też żądło iako pszczoła krotim przyćiąga wilkosci kiedy pije albo z sie nieczo/ tym też żądłem szczypią y krew wysysaią: mucha swiathło rada widzi á w oczy mu chodzić nie vmie/ ćiepło też rada miłuie.

B ¶ Auicenna/ muchy zabija arsenicum gdy z nim iakiey kasze mleczney nawarzą/ tey skoro mucha zakusi tedy zdycha.

C ¶ Zabija ie też dym z kadzidła/ y tegoż arseniká kurzenie/ takież woda warząc chebd czarny á nią kropiąc.

D ¶ Thakież muchy giną gdzie vkropem kropią nawarzywszy listu bzowego.

E ¶ Muchy pomagaią na bolenie oczu y na powieki/ á gdi ie spali á popioł z miodem zmieszawszy na miestce obłysiałe pomazuie/ thedy włosy narastaią.

Culex Komor.

Capitulum 68.

Komor

Czwarty rozdiał

O Rybach rozmaitych, tak nam znaiomych / iako y o morskich niektorych.

Przedmowa.

IAko powietrze iest okraszone Ptaki ktorzy mogą zyć na powietrzu lataiąc/ tako też woda iest okraszona Ribami ktore w wodzie zywią pływaiąc/ á tho wypiszemy porząd przez kapituła/ to czo ku naszemu pożytkowi godnego obaczymy/ azwłaszcza ku naszey mowie przyrodzoney.

Anguilla Węgorz.

Capitulum 69.

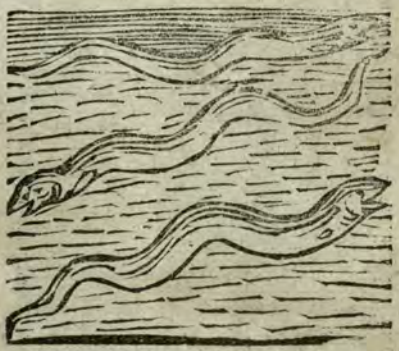

A KOmor iesth robaczek iako y mucha maluczki/ spiewa zawsze kiedy leći/ wnątrz wszytek iest prożny/ żądło ma długie á ostre ktorem skorę człowieczą albo zwierzęczą przepycha á także nim iakoby trestką krew wysysa: na kwasne rzeczy waży á o słodkie nic niedba/ swiatło tak rad widzi iż thez około swiece lataiąc często sie ożega.

B ☞ Na wypędzenie komorow okurzenie czynić zywiczą albo trocinami sosnowemi / albo smolnem łuczywem albo krowincem/ albo listem cipressowym.

C ¶ Na to thez pomaga kropiąc wodą czo w niey warzą wilczy groch albo rutę z piołynem

D ¶ Takiez kropiąc wodą siarczaną albo z bagna warzonego.

Koniec o Ptacech.

Węgorz iest rzeczon od węża/ przeto iże kniemu podobien iest: Isidorus pisze iże sie rodzi z ziemie sliskiey/ á przeto iest sam sliski/ á iako go mocznie sciska tako sie więcey wydziera: ale podobniey iest iż sie rodzi z sliskosci drugich węgorzy/ gdyż nie ma roznosci w swoim rodzaiu/ ani płeć męska ani niewiescia w nich może być poznana/ iako o tym pisze Vincen. o naturze rybiey.

¶ Plinius/ Gdy ie pocznie natura ruszać albo pobudzać ku płodu / niemaią nasienia ani iaiec z kądby był płod wypuszczon/ tedy sie trą w ciasnych miesczach/ albo na kamieniu/ al

147

bo na twardey ziemi/ á tamo zostawiaią slis kosc gęstą y lipką/ z kthorey sie drugie rodzą: wiek iego iest osm lat/ może trwać y być bez vo di gdy iest wiatr od południa/ ßesc dni: mießka w wodzie czystey ćiekącey/ w metney nie może mießkać/ żywie rybkami drobnemi.

Vczynki.

☞ Mięso iego musi piec dobrze/ potym dobrze warzyć iako mięso skopowe.

¶ Węgorz kiedy będzie w winie vwarzony kto ono wino pije pragnienie odeymuie.

¶ Sadło iego dobre iesth gdy kto chore vßy ma/ tedy tego sadła wpußczać w vßy rospusci wßy na słończu albo v ognia lekkiego.

Allec Sledz.

Capitulum 70.

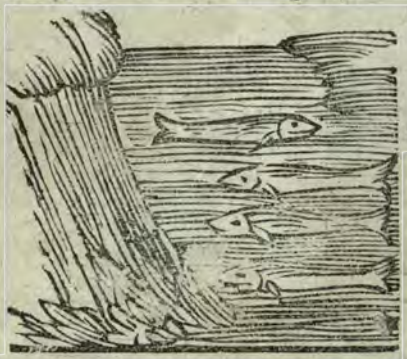

Sledz iest riba morska iako piße ten Isidorus o przyrodzeniu rzeczy ich: Kożdy rodzaj rybi ma swoie miestce na ktorym sie lepiej kocha/ tak sledz lepiey sie chowa w morzu zachodnym j w miedzy ziemnej/ iako miedzi Britanniją á miedzi Niemieczką ziemią/ To piße Plinius y Acto. w xięgach o rzeczach przyrodzonych: Jest lepßy tych xiężyczow poczawßy od sierpnia aże do grudnia: gdy swiezy iest tedy barzo smaczny/ a wsoli długo może być dłużey nißli inße ryby: ten sam wodą tylko żywá bez wody żyć namniey nie może/ oczy ich iakoby swieczki swieczą w nocy/ stadem wielkim chodzą/ mocznią sie ku inßym rybam: tako ie obaczaią rybitwi/ nad nimi bywa zarza gdzie stoią albo idą/ á gdy zimie tedy idą w głeboko-(sci morskie.

Vczynki.

¶ Gdy kto ma swierzb na piersiach/ tedy rozerznąwßy go po dłußki j przilož na on swierb (á przestanie.

¶ Gdy kogo z tje pies/ albo smok morski/ takież nimi obłożić/ niedopußcza (iadu.

Erox Wyza.

Capitulum 71.

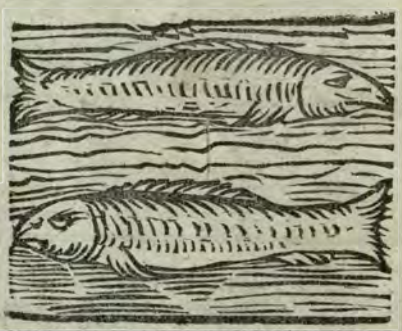

Woyćiech wielki powieda w xięgach swoich/ iż Erox iest ryba wielka ktorą zową wyza/ tha sie rodzi w Dunaiu y w innych rzekach ktore płyną do Dunaia/ iesth ryba wielka na dwudziestu y na czterzech stop/ ma skorę białą y gładką/ łuski żadney w sobie nie ma/ kosci nie ma w głowie żadney/ iedne ma chrzęslkę wzdłuż wmiasto grzbieta/ w nim iest czcza wßytka iakoby ią swidrem przewierćiał/ á niemaią inney żadney kosci w sobie iedno tę chrzęslkę: Mięso iego iest dwoiakiego smaku Grzbietowe smakuie iakoby wołowe/ á brzuch iego iakoby wieprzowe/ sadło miedzy mięsem iego iest iako wieprzowe.

¶ Tamoß iest ryba ktorą zową Las podobna iest ku Łososiowi/ ale ma czeluść odspodnią zakrziwioną iako orzeł/ á ma dziurę wniey ktorą ćiągnie pokarm w żywot/ á mięso iego czerwone y nie tak dobre iako w łososiu/ á tego zową po nászemu Klepień.

Ezox

Ezox Jesiotr.

Capitulum 72.

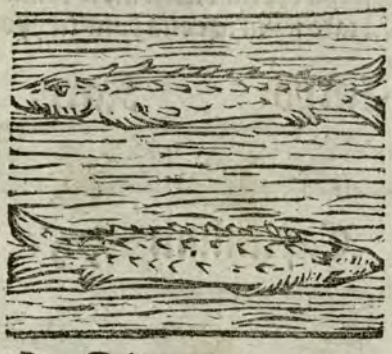

PLinius w xiegach o przyrodzonych rzeczach powieda iż iest ryba wielka na dwanaście łokci/ iż iey maią dosić czterzy konie ćiągnąć/ ielito iedno ma/ kości mało y to wszitko chrzeslki/ ielito male/ bo mało ije y to piasek/ wątroba iego iest wielka á barzo slodka tak że iey przed slodkoscią niemoże iesc / á dla tego ią żołćią pomazać musi żeby sie slodkosc odraziła: á gdy go chcesz warzyć/ rozerzni od głowy do ogona tako dłu° iako wołowe mieso warzysz/ á gdi vwre włoż go w ocet moczny/ bo w oczćie może długo trwać/ á tak iesc/ dobrzeć go pożywać z korzeniem azwłaszcza z pieprzem albo z czosnkiem kto pieprzu niema.

¶ Ikry iego dobre są barzo/ ktore thak sprawiać masz/ Odeymi od nich namnieyszą żyłę/ wypłocz ie winem białym dobrze albo oczłem mocznym/ potym ie rozgarni po stołowi albo po desce aby dobrze przezchły/ á gdi przezchną tedy ie wkładz w worek z rzadkiego płotna aby z nich wszitka vilgotnosc wyszła na doł/ á kładz ie ręką abys ich nie pogniotł warzechą/ á gdy iuż przezhną á wysiąkną/ wkładz ie w iaką faskę/ á gdy ich będziesz chćiał pożywać/ pierwej ie vpiec masz tym obyczaiem/ Wezmi bochen chleba ćiepłego wyjmi z niego osrzodkę/ á nakładz ikier á zaszpuntuy zasie chlebem/ y przyłoż do ognia á obraczay abys nie spalił/ á gdy sie vpieką/ przydrobić cebule y pieprzu tartego wsypać/ dobrze iest.

Vczynki.

☞ Klij iego dobry iest ku klijeniu bo sie wodi nie boij/ á dla tego Tatarowie kliją sobie siodła y strzały/ bo choćia sie zmacza y w wodzie moknie/ tedy ym nic nie wadzi.

¶ Łuska iego iest miąssza j szeroka na grzbiećie/ na bokoch drobnieysza/ szeroką okładaią siodła Tatarowie j Moskwa y Czerkąsowie/ á drobnieyszą szable/ nożny/ y rękoiesci ich.

Lucius Szczuka.

Capitulum 73.

ACtor/ Sczuka iest riba rzeczna/ rodzi sie w stawie y w ieziorze/ ma gębę szeroką/ zęby ostre/ łowem inszych mnieyszych ryb żywie/ ktorey sie tylko okuń przećiwi podniosłszy wzgorę skrzele ktore ma ostrze/ ogonem sie obracza do szczuki: żywie też żabami/ żołwiami/ á to kiedy sie wyikrzy/ awszakosz chorym ludziem lepsza iest dla tego/ bo iest miedzy innemi rybami ćiepłey y suchej natury: nie potrzeba o niey wiele pisać bo iesth każdemu iawna iaka iest y wielka/ to wiemy dobrze.

Vczynki.

¶ Szczuka w głowie swoiey ma kamień podobny ku krystałowi / kiedy iuż będzie stara/ á iako starsza tako więtszy ma/ gdy czo imie thedy zawżdy za głowę/ á głowę pierwey strawi potym aże do ogona.

¶ Aristo. Poczyna ikry tha ryba kiedy nawiętszy wiatr z połnocy iesth/ thakiesz y drugie

148

wielkie ryby/ á gdy sie wyikrzy/ tam z tąd idzie czo może nagłębiey y nadaley/ á to przeto aby iey dźieći niegabały gdyż iuż inne poczyna: Miedzy inszemi rybami iest ćiepleysza y sucha w przyrodzeniu swoim/ á przeto ią dopuszczaią iesc chorym ktorzy maią albo ćierpią zimne choroby: te lepszą nad inne ryby poczytaią/ to pisze Plinius j Auicenna o przirodzonych rze (czach.

Teucha Piskorz.

Capitulum 74.

ACtor pisze iże Teucha iest ryba ktora sie rodzi w rzece albo w iezierze iako węgorz/ y taką ma skorę iako węgorz iedno iże czarną á błotną á to iest piskorz/ błotem żywie więcej/ mieszka w iezierze á nie w rzece albo też y w stawie/ gdzie iest woda stoiącza/ nie iest takiego smaku iako węgorz/ takiego też iest trudnego strawienia iako y węgorz.

¶ Isidorus/ Titimaluá iest ryba od kwiatu imię sobie sposobiła y tako ią zową/ iesth ryba długa/ ma skrzele na głowie iako grzebień/ gębę odtworzystą wielką/ á sama iest długa/ z niey pożytku niemasz żadnego/ przeto o niej pisać mało iest.

¶ Torpus iest ryba iako sqatina ktora miasto grzebienia ma chrzęslkę/ á tako ta ryba iest barzo mięsista/ ta to ryba kiedy rodzi tedy wynidzie na brzeg j rodzi nasienie/ á osmdziesiąt dźieći miewa/ ta też ryba w błoćie sie zakrywa

Vczynki. (y mieszka.

¶ Plinius o nim pisze L. xxx ij. gdy go ktho ije tedy rychło wywiedzie z sobą wszythkie insze

¶ Gdy one będzie kto przykładał (potrawy. na sledzione gdy boli/ też gdy będzie wrzod na niey/ gdy przyłoży iego mięsa vsmierza bolesc

☞ Gdy ktora pani niemoże porodzić/ tedy iego mięso ma być na vietrze nie w domu zawieszono/ á tako ie ma iesc ona pani tedy porodzi.

Carpo Karp.

Capitulum 75.

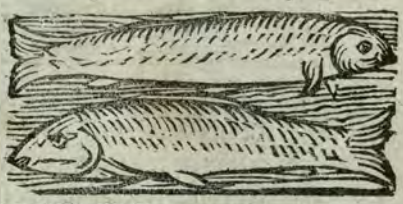

RZeczna iest ryba Karp y stawowa/ nawiętszy na szesc piedzi/ na nim łuska iest wielka okrągła szara y żołta też/ ie mięso dobre iesth iedno ćieszkie bo też ziemią iłowatą żiw

Pożytki iego.

¶ Z grzbieta paćierze/ á z łuski przełbice/ to z klijem na bawełnę sadzą y przeszywaią á tako rzecz iest trwała y moczna/ z żebrowych kości nożykom czynią okładziny.

Kleszcz.

Capitulum 76.

JEst ryba biała Kleszcz w rzekach y w stawiech/ łuskę ma na sobie szeroką białą/ długi płaski y szeroki: Mięso iego iest miękkie bowiem iam iest flegmatik

flegmatik/ przeto lepszy iest pieczony niszli wa rzony/ieszcze lepszy smażony w oliwie albo w o leiu y w masle.

Płocicza.

Capitulum 77.

PŁocicza iest ryba mała biała oczy czerwone/w stawiech w rzekach j w ieziorach sie rodzi łuskę białą ma na sobie skrze le y ogon ma czerwony: do bra ku iedzeniu warzona y pieczona y smażona każdemu okrom tych czo febrę maią bo iest ciepleyszey natury / to rozumiey o wzdrągach y kleniach kthore są podoby iednakiey iako płocicza/ iedno iż wzdrąga iesth wietsza ale iedney są płci.

Jazicz.

Capitulum 78.

JAzicz iest ryba rzeczna y sta wowa/łuskę ma na sobie sze roką á białą / oczy y skrzele czerwone / przeto iest rzeczo na iakoby od czerwonych o czu iest riba niemała/bywa nawietsza na cztery piędzi/okrągła / mięso w nim iest miąssze/przeto iest lepszy pieczony ni szli warzony/może być warzony ale pierwej go dobrze vpiecz á potym skraiać y warzyć w wo dzie/á cebulę pierwey vwarzywszi w wodzie do brze zsiekawszy ią drobno/pothym ocztu przy ley á kładz ryby/zapraw ie korzeniem / á ktho niema tego korzenia ktore kupuią w kramie/ dobry iest chrzan/gorczycza/czosnek/ tako mo żesz wszytki albo każde ryby warzyć bo lepiey iż by ie z tym korzeniem warzył/ bo ty barzo za grzewaią/ gdy ie tymi zaprawi thedy traczą swoie przyrodzenie ktore iest zimne y wilgotne zwłaszcza każdey białey/á nie radzę ich iesc aże by były ktorym korzeniem z tych zaprawione.

Klen y Vkleia.

Capitulum 79.

VKleia y Kleń (bo sobie po dobne są) białe są ryby rze czne y stawowe/łuskę białą na sobie maią subtelną/ v kleia iest ryba cienka á dłu ga/ á przeto iest lepsza ku ie dzeniu niektorym niemocznym / wszakoż są le psze pieczone á potym smażone/á tak y insze ri by małe białe thym obyczaiem niechay będą przyprawiane iako vkleia albo iako y kleń/ ia ko są sielawki/ może ie tez warzyć tym obyczaiem/Vczyń na nie gąszcz z piotruszki/ ale lep sza iest z cebule bo cebula iest ciepła ktora zag rzewa żołądek zimny y inne zimne rzeczy mię so y ryby/ iedno gdyby sie kto strzegł zapalenia zbytnie/tedy z piotruszką ony przyprawuią.

Pertia Okun.

Capitulum 80.

149

OKuń ryba iest z białych ryb/ ma na sobie łuskę ostrą y twardą / z tądże iego natura ćiepleyßa z inych białych sie okazuie y przeto przyzwalaią ich pożywać chorim Do ktorowie/ dobry iest pieczony y warzony/ wßakoż lepßy z korzeniem z iakimkolwiek kto może Obyczay tych okuniow. (przemoc.

¶ Okuń iesth ryba barzo harda/ pyßna/ gdy obaczy ßczukę tedy sie obroći ogonem do ßczuki/ nadmie sie/ skrzele podniesie/ á pospolićie chodzą stadem dla nieprzyiaćiela swoiego.

¶ Gdy ßczukę inßa ßczuka rani/ tedi go ßczuka ßuka aby iey lizał onę ranę/ á tak gdy ią liże tedy sie rychło zagoij/ miłuie go prawie iako woł ćielę / á gdzie może tedy go z ije gdy go za głowę dostanie.

Jazdz.

Capitulum. 81.

JAzdz iest ryba rzeczna/ podobna iest ku okuniowi/ stanem/ łuską y wielkością swoią / rzeczona iest parconata iakoby z okunia narodzona też ma łuskę na sobie y skrzele ostre iedno iż na nim muł sliski iakoby lak z słonych ryb/ á iako gi wiecey płocze tak sie wie

¶ Dobry iest ku pożywaniu ied- (cey czyni. no iż iest wietßey wilgotnosci/ y mięso iego iest miękczeyße/ á przeto ma być pożywanie ich zawżdy z korzeniem / á krom pieprzu albo inßego drogiego korzenia tedy z chrzanem albo z czosnkiem albo też y z gorczyczą.

Sandina Sędacz.

Capitulum 82.

Sędacz iest ryba długa okrągła/ nawietßy na połtora łokćia/ w rzekach wielkich sie łocha y mnozi/ ma na sobie łuskę takim stanem iako okuń czarną á białą ale krom ostrych skrzelow / iest iego mięso sprosne iako y w dorßu/ vbogich pokarm/ smaku małego / á przeto o nich mało pisać iest / ale gdy iest vbogich pokarm niechay go vbodzy pożywaią raczey z czosnkiem albo z chrzanem albo z gorczyczą/ zwierćiawßy ty trzy rzeczy z kthorem chce pożywać/ niechaj warzi te riby miasto pieprzu

Kielb.

Capitulum 83.

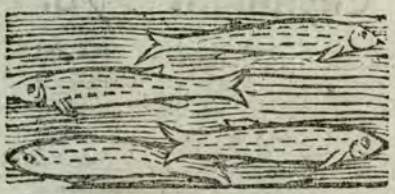

TA ryba iesth mała rzeczna y stawowa/ ma na sobie łuskę drobną siną/ gdzie iest opoka abo kamień tamo sie chowa rada/ iesth natury ćiepleyßey nißli inne białe ryby: kiedy ie chceß warzyć/ w wolnym rosole ie warz/ potym vwarzone posyp ie imbierem tartym / á tako lepße ich pożywanie.

Sliż

Sliż y Mieñtus.

Capitulum 84.

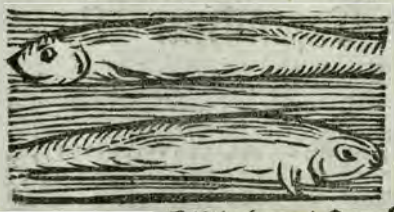

DSliżu ktory iest mały y podobny ku Mieñtusowi iedno iże mały iest/á nawietßi na pięć palczow/ bez łuski iest/ tako gi warz iako maß warzyć kiełbia.

MIeñtus iest riba rzeczna/ nawiethßy na trzy piedzi bywa/ wßytkim stanem iest podobny ku sumowi iedno iże iego mięso iest mało lepße nißli w sumie/by był na wietßy mieñtus tedy iego wątrobka iest za wßytkiego lepßa: pożywanie y przyprawa iego będzie takowa/dobry z pjeprzem/z gąccżem cebulnym/potym iako kto może/ może go przyprawić iako y suma/á to przeto/ iako ryba iest twardßa tako potrzebuie lepßej zaprawy/á ktora w sobie niema takowych przypraw tedy iey pożywanie nie iest dobre.

Certa.

Capitulum 85.

CErta iest ryba biała/ łuskę ma na sobie ćienką y subtelną/ bywa dłussza nißli na piądz/barzo tłusta y słodka/ lepßa pieczona nißli warzona/w wielkich rzekach sie rodzi iako w wisle albo też w innych: pożiwanie iey iest/gdy chceß warzyć tedną vpiecz/warzże ie z ocztem y z innym korzeniem według dostatku/ do pieczoney vczyń ßałße albo pierz ostry z ocztem dla brzydkości żołądka.

Sum.

Capitulum 86.

BYwa Sum wielki iako na dwu sążeniu dobrych y dłußßy/skora na nim czarna bez łuski/głoua vielka/gęba ßeroka/ wąsy długie kthoremi sobie nagania ribek małych gdy sie do niego zbieżą/ bo też łupem żywie tylko cze° sie doczeka na miesteczu/ mięso iego iest sprosne/iest pokarm vbogich/ktorego maß pożywać z chrzanem albo z czosnkiem albo z gorczyczą/ktore rospusc dobrim ocztem/abo go też warz z agrestem (iesli możeß mieć) á będzie dobrze/á iesli niemaß agrestu tedy go vwarzywßy zaley ocztem dobrym/dayże mu wrzeć w oczćie długo tedy wżdi będzie smacznieyßy/iest ći rzeczna ryba rzek wielkich: Pożytek iego iesth then/ iże vbogim mięso á żebrakom kości grzbietowe na paćierze sie przydadzą.

Ninog.

Capitulum 87.

Ninog

Jnog iest ryba dluga czarna/ wrzekach sie rodzi gdzie iest opoka y kamieñ/ tako sie do niego przypije/ á nic ineo nie ije iedno kamieñ zsie/ kosci żadney niema w sobie iedno chrestke subthelną iakoby nic po grzbiecie przewlokł: iest ryba barzo smaczna y slodka/ gdy są swieże tedy ie kładą w gorący vkrop á obraczaią warzechą w vkropie aże z nich skore zeymą gdy odepre á tak ie warzą/ dobre są z każdem korzeniem/ wszakoż lepsze będą gdy przi czyni ocztu w nie iż odrazi ich slodkosc ktora czini brzydkosc żołądkowi á tak y wraczanie/ może ie chować długo posoliwszy á potym ich pożywać według woley iedno żeby było z korze(niem.

O karasiu y o Dubielu.

Capitulum 88.

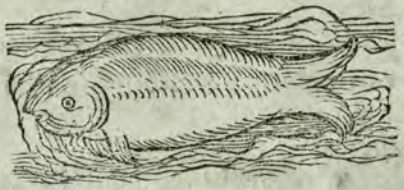

Karasie y Dubiele rodzą sie pospolicie w stawiech á rzadko w rzekach ażby z stawu wypłynęły/ ma łuskę szeroką iako karp ale dobrze żołtszą/ szeroki y płaski/ mieso iego iest lepsze niż w karpiu bo iesth ciepleyszy/ á dla tego iest cienszy y mieso w nim iesth miekczeysze: iest ryba barzo mnożna/ gdzie ziemia ilowata tamo sie więcey kocha.

Pożytki iego.

¶ Plinius pisze/ iże iego mieso vpieczone kiedy kto zdrobi drobno á wmoczy w miod/ a da go ograszkę cierpiącemu tedy vsmierza ograszkę/ może być warzony/ pieczony y smazony.

Dubiel też iest ryba ku karasiowi podobna/ rodzi sie z karpia y z karasia/ a tak naturę ich ma oboie: gdyż tak tedy nic o nim nie pisze z osobna/ dobry iesth warzony smażony y pieczony/ lepszy niż karp/ á podleyszi (nisz li karas.

Salmo Losos.

Capitulum 89.

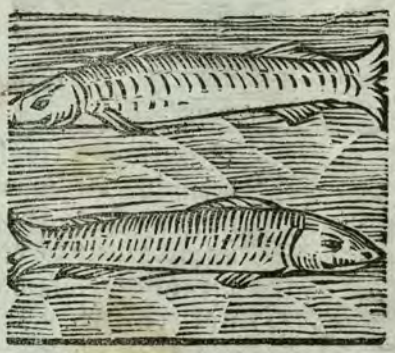

Ryba ta iest rzek wielkich ktore w morze wpadaią/ iest też wielka/ bywa na siedmi piedzi na dłużą/ okrągły/ ten sie rodzi czo nabliżey stoku z kąd vychodzi ona rzeka/ á gdi sie niż wyikrzy tedy zasie idzie do morza á pije albo żywie wodą morską/ potym przychodzi rzeką ku wierzchowi do wodi slodkiey/ bo woda kędy wstaie tamo iest naslodsza/ tako też dzieci łososiowy żywią gdy sie vrodzą tedy za oyczy do morza idą/ á gdy morskiey wodi zakuszą tedy sie zasie ku wierzchu wraczaią: iego mieso dobre iest/ smaczne/ kruwkie y slodkie/ á dla tego gi wtikaią na szpilki/ bo gdiby go niewtikał na szpilki thedy ani vpiecz ani vwarzyć go może/ nic nie ije iedno pianę ktora na wodzie iest. Wszytko w nim dobre iest y to czo w nątrz/ dobry iest suchy y swieży pieczony y warzony.

Pstrąg.

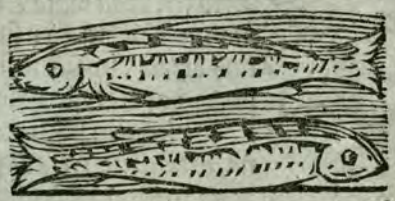

Capitu.

ZIemne Slimaczki / iako o nich pisze Plinius w xie. ix. iże są robaci w skorupach sie chowaiący / maią nogi j chodzą na nich / á nie widzą / roszki miewaią aby sobie gotowali droge tymi roszkami.

Vczynki.

¶ Jako tenże pisze / iż dobre są ku pokarmoui zwłaszcza w Africe / tu v nas nie dobre: dobre są tych miesa gdy niedzwiadek z ije kogo stłukszy á przyłożyć na ranę / nabrawszy ich z rzeki albo z stawu / á może ie też y warzone przyłożić na rany takowe.

¶ Drudzy ie dla tego nasoliwszy chowaią / á gdy sie to przyda tedy przykładaią.

Ostrea.

Capitulum 97.

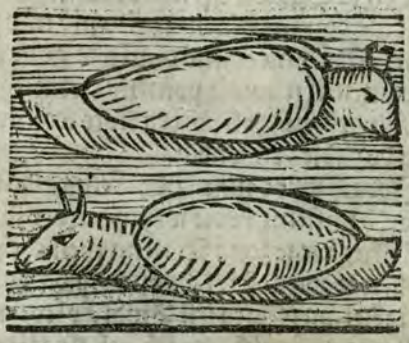

AMbrosius pisze ytez Isidorus / Gdyż tha Ostrea albo ten małżyk chce vżywać lepszego powiethrza / wylezie z skorupy aby sie ochłodził na wietrze / tedy rak ktory iest nieprzijaćielem kamień wrzući na nie miedzy skorupę á miedzy iey ćiało aby sie niemogła w skorupę skryć / tedy ią vchwyći á iey ćiało ije.

¶ Then małż ma w sobie iedne perłe barzo droge / w tey małćowinie przez wode morską stanowi j vmocznia sie / ktorą trudno v krolow nalesc bo iest nie znaczna / á tako nie baczą chłopi ktorzy mieszkaią przy morzu aby była perła / kładą ią z innemi kamieńmi prostemi na (kupe.

Vczynki.

¶ Tha małżowina iest pokarm samych panow bo ie radczey pożywaią nisli innych ryb

¶ Gdy zaiąc morski z ije / tym go leczą od iadu przykładaiąc iego miesa.

¶ Gdy kto ma brzydkosc tedy go iedz á przestanie / żywot lekko przepuszcza.

¶ Gdy kto ma kurcz przez rany / thedy go z miodem masz pić / albo w miedzie warzonego

¶ Rany w mecherzu goij j cziści. (vżywać.

¶ Gdy go warzy w skorupach iako iest sam w sobie / barzo są potrzebne y dobre ich wodi w ktorych są warzone / przyczyniać ią do innych wodek ktore są ku pićiu sprawione.

¶ Tego skorupa palona z miodem / goij w gardle iagodę ktorą zową czopek / ytez ine wrzody ktore sie czynią w gardle.

¶ Diascorides powieda / iże ich skorupy spalone maią moc wysuszać rany zapsowane / ropę dawną kthore barzo płyną á niemogą być wysuszone / á tak sam o sobie swiadczy / iż tego na sobie y na innym doswiadczył.

¶ Gdy kto ma głębokie rany / tedy ty ostrzegi spalić y zmieszać z starem sadłem á z nowym masłem y przyłożyć na ranę.

Purpura.

Capitulum 98.

PVrpury są małżowie morskie / skorupą sie zakrywa ze wierzchu y ze spodku / kthorsie na viosne zbiegaią ku tarćiu / á gdy sie trą thedy wodę swoiemi slinami poslinią iż

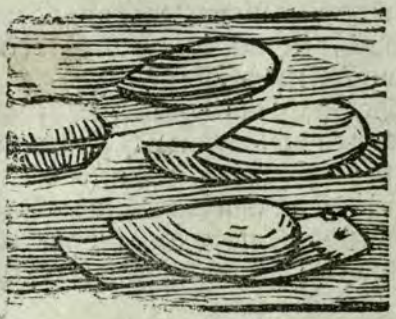

sie po wodzie włoczy iako smarki/trwaią pięć dziesiąt dni bez wody w swoim glanie albo sli skosci: gdy ie chcesz pomorzyć kładz ie do wody ćiekącey á tako zemrą: do roku rostą/ do scierwu sie zchodzą albo czego smrodliwego.

Vczynki.

¶ Plinius/Purpura broni od trućiny: popioł teyto purpury napalony z skorup z miodem zmieszany/rany głowne leczy.

☞ Tenże też popioł z tych skorup z miodem zmieszany barzo ie goij: cyczki gdy bolą albo sie spadaią/vczyniwszy plastr z nie° przyłożyć.

¶ Diascorides/Tey purpury skorupa iesth sucha á dla te° suszi rany każde á własnie dzią sła/dziwe mieso w ranach gryzie.

☞ Tym ktorzy ćierpią wielką niemoc/leczy te chorobę swoią suchą y ćiepłą moczą/bo żywot rozwilżaią y wilgotny czynią.

Cetus. Wieloryb.

Capitulum 99.

Cetus iest ryba morska wiet sza niż ktora w morzu/ gebę ma w ćiele wielką y iawną/ ale w niey dziury ćiasne są: gdy młoda iest ma zęby czarne/á gdi stara ma zęby białe

¶ Ty ryby niekiedy wielkosc wody wyrzygaią iż niekiedy łodzie tym wyrzyganiem przewraczaią/a kiedy morze gra tedy idą miedzy vełny á więcey poruszaią morze ku igraniu y ku potopu okretow.

¶ Ten Cetus gdy mu przyidzie czwarty rok tedy sie złącza z Baleną drugą ribą wielką/á gdy iuż sie złączy/tedy iego korzeń będzie odćięt iże potym niemoże sie złączać/ale idzie czo nagłębiey może tak iże niemoże być vłowiony żadną chytroscią ludską/ á dla tego iesli go nie vłowisz do trzech lat/iuż mu day pokoy: A tak go łowią/Gdy obaczą gdzie stoij tedy rybitwi iadą k niemu z piszczki y z threbaczmi/á on do nich przyidzie (bo on tego rad słucha) á płynie podle łodzi/á oni nań wrzucą osęki żelazne z gęstemi zębami á hnet vćiekaią/ á on do dna sie pusci y trze sie o ziemię á tym sie więcey rani/ á woda morska słona roztie ony rany/á tak zdechnie y wzgorę popłynie/ á rybitwi go czekaią z radoscią/tak o nim pisze Isidorus o rzeczach przyrodzonych.

Vczynki.

¶ Pisze Actor o nim/iże gdy igra w morzu/ znak iest nawałnosci wielkiey/takież j Balena znamionuie/Chelono j Aspis ty riby morskie

¶ Ten to Cetus to iest wieloryb nie żuie ani gryzie ale pożyra pokarm czałkiem/ tako pisze o nim Isido. ma ćiasne dziury w gębie albo we krtaniu iż niemoże pokarmu wielkiego po żrzeć/ale drobne rybki pożyra ktore wonnoscią swoią do siebie przywabia.

¶ Jorath pisze o nim/Gdy Cetus albo then wieloryb nasienie swoie wypusci/ktore zbywa iż wszytkiego iego żona Balena niemoże przyiąć dla iego wielkosci/ tedy ono pływa po wodzie á zbieraią ie/ á to iest Ambra o ktoryn pisze Platea. w swoich xięgach/ thako też pisze o thym nasieniu Auicenna/ á z nich iest lepsza szara/potym żołta/á potim iest rozmaita/mieszaią ią z woskiem.

Delphin

Delphin.

Capitulum 100.

Actor pisze iż Delphin iest podobny ku człowiekowi y powieda go być brathem człowiekowi dla obyczaiow iego ktore ma z człowiekiem barzo bliskie / acz głosu niema tedy wżdy ma łkanie / dla tego iż ma płucza iako człowiek y żyłę ostrą przez ktorą głos idzie / ięzyk nie iesth wolny ani maią odtworzystych vsth ani rozdzielonych / mniemaią aby przez nie głos wypuszczały / vszu niemaią iedno dziury nieiakie podobne ku słuchaniu / też niemaią nozdrza czymby woniały / awszałoż wżdy woniaią / wiek iego 100. lat y 60.

Słodko spiewaią á gędzby albo piskania rady słuchaią: Aristo. pisze / Delphin tylko sam z ryb w sobie niema żołci: gdy vmrze thedy sie do niego zbieżą / a wziąwszy go między sie tedi go niosą na głębią aby go drugie riby insze nie zijadły: dzieci ich stadem chodzą á dwa starzy ich strzegą / iesliby ktori z nich zdechł tedy go vezmą na ramiona swoie aż go wyrzuci morze na brzeg / bo sie barzo miłuią / czo o tym swiadczy Plinius / Gdy Krol Carijski vłowił iedne go tedi sie zbieżeli do nie° inszy delphini ku brzegowi gdzie on delphin był ktorzy barzo płakali iakoby miłosierdzia prosząc / krol poruszony kazał puscić delphina / á thako z nim hnet wszytcy (poszli.

Vczynki ich.

¶ Kto będzie wątrobę iego iadł niż go febra popadnie / tedy mu nigdy nie zaszkodzi y nieru ☞ Sadło iego rospuszczone á z wi- (szy go. nem zmieszane / kto ie pije maiąc opuchlinę / bę ¶ Popiołz zębow iego z mio- (dzie zdrow. dem zmieszany / pomazuiącz nim dziąsła vsmierza bolesc.

Aranea marina.

Paiąk morski.

Capitulum 101.

Morski paiąk (iako Auicenna pisze) iest podobny ku niedzwiadzkowi: Isido. Paiąk iest riba morska rzeczona tako iże vchem bije bo ma na końcu skrzelow osthre kosci / ktoremi bije czo sie do niego przybliży / grzbieth ma ostry y na nim ostre osci / a iadowity iesth.

¶ Pożytek tego paiąka morskiego iest / gdy iego mięso stłucze á zmiesza z drijakwią / może leczyć gdy kogo z ije wąż albo czo iadowite° maiąc w sobie iad zimny.

Lampredula.

Capitulum 102.

Boyciech wielki pisze w xięgach o rzeczach przyrodzonych iż iesth ryba podobna ku węgorzowi iedno iż ma skorę czarną á śliską iako

152

iako na węgorzu/ niektorzy ie łupią/ niektorzy w vkropie odparzaią: mieso ich iest barzo słodkie/ wątrobka acz mała ale barzo dobra/ mieszka w wodzie ćiekącey.

Conger.

Capitulum 103.

Ta ryba iest morska Conger (iako Plinius pisze) długa na ten xtałt iako węgorz/ ale daleko więtsza y moczna iesth Pilipusa ribę zębami swemi zkąsa/ zimie leżą w iamach morskich a lećie wychodzą z nich/ a thak ie łowią lećie.

¶ Jey mieso barzo iesth słodkie ku iedzeniu/ a kiedy z południa wiatr thedy on (barzo tyie.

¶ Corex iest druga ryba morska iako pisze Euscula. iże gdy deszcz idzie thedy sie skryie w iamę swoię/ dla tego gdi na nię deszcz idzie tedy osłnie y potym zdechnie.

¶ Druga ryba iest kruk morski/ dla tego iest rzeczon iż kracze iako kruk/ a w piersiach v serca głos sobie formuie/ vstawnie krakaią á tako ie rybytwi poznawaią y łowią.

Estinus.

Capitulum 104.

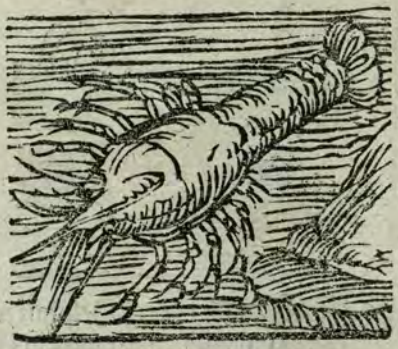

Woyćiech vielki o nim pisze w xięgach o zwierzętach iż iest zrodzaiu rakow/ iako na poł stopy/ osny wmiasto nog/ á gębę maią w posrzodku ćiała/ są iakoby sckło w barwie swoiey á podobni są ku niedzwiadłowi/ wmiasto zębow maią nieiakie osny w gębie swoiey/ po pięći iaiecz miewaią ktore są gorskie barzo á sam iest iadowity ani go może iesc.

Pożytki iego.

¶ Ten zna kiedi ma być zaburzenie morskie zanorzy sie do dna a wezmie kamień na dnie iżeby był mocznieyszy przećiw wiatrowi/ á tako stoi moczno iako łotwicza w ziemi.

¶ Ten to Estinus iest tak moczny/ iże gdi sie chwyći okrętu na dwu stu stop/ tedy go zatrzyma naprzećiwko nawałnosci wiethrzney na (więtszey.

Echini.

Capitulum 105.

Ktorym tako pisze Jsidorus iest na poł stopy rybka mała/ iakoby y Estinus barzo moczna iest/ tako chwyćiwszi sie łodziey y nawiętszą zastanowi

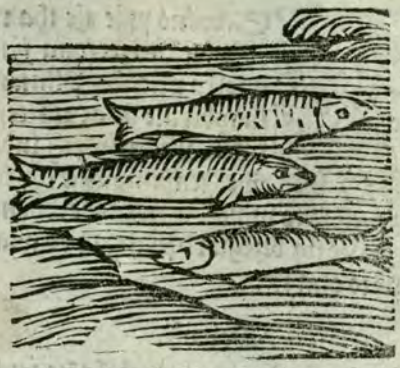

nowi ią aże sie nie ruszy z miesticza/ czo vczyni ła Antoniemu Hetmanowi Rzymskiemu/ y Cesarzowi Gaiiusowi/ tho swiadczą historie

¶ Wiele ludzi iest ktorzy go po (Rzymskie. żywaią dla miłosci y dla wzgardzenia/ thako gdy kto komu łaskaw tedy z nim pożywa tego Echyna rzekąc/ day by sie nas ta miłosc trzymała iako sie Echynus trzyma kogo sie imie/ á takież ku nieprzyiazni czynią z tym Echynu

Vczynki iego. (sem.

¶ Jego mieso iest żołądkowi barzo przyiemne/ y żywot odmiękcza.

¶ Tego Echynusa skora surowa bywa przimieszana lekarstwu ku swierzbowi przyprawnemu.

¶ Gdy iego skore spali czyscie/ tedi (nemu. ten popioł sypać na rany zapsowane á niedopusci ranie sie rozszerzać.

¶ Plini. lib. xx ij. Te niewiasty ktore ćieszkie czo z dziatkami chodzą przywiezuią go do siebie/ ty nigdy nieporzuczą/ á gdy czas przyjdzie rodzenia tedy lekko rodzą/ przeto go w soli cho-

¶ Tegoż mieso zatwardza żołądek. (waią.

¶ Tegoż stłukszy z iego kosciami daj z vinem wypić. tedy skruszy kamień w nerkach albo w-

☞ Skorupy Echynusowe stłu- (mecherzu. czone á z wodą rospuszczone/ bielmo z oka spądza á niedopuszczaią mu więcey być.

¶ Echyni gdy będą żywo spalone/ á gdy ich proch kto pije maiąc biegunkę/ przestanie od te°

Gardus.

Capitulum 106.

Gardus iest ryba rzeczna (iako Actor pisze o tich rybach) barzo smaczna y wdzięczne go smaku/ iest podobna vendusowi/ iedno iż Gardus oczy ma czerwone/ á obie rybie są srzednie.

Isidorus/ Gladius miecz/ ta ryba iest rzeczona iże ma nos iako miecz ostry/ y thym okręty dziurawi á potym zatopi/ Aristotel. go zowie Hastarusem/ iże nos ma iako włocznia/ iest podobna ku niedzwiadkowi/ ryby sie barzo boią iego bo ma pod skrzelem ieden hak ktorym zaćina insze riby/ á gdi° pobaczą tedi sie rozbieżą

Vczynki.

¶ Plini. pisze iż iest małe zwierze iako niedzwiadek á podobny ku paiąkowi/ ten to rybę hakiem ktory ma pod skrzelem inne ryby siecze/ y okręty rozćina.

☞ Isid. Glaucus iest też rzeczon bo iest biały/ ten sie nie vkazuie lećie iedno kiedy chmury

¶ Aristoteles o nim tak powieda iż mieszka w iamie szesedziesiąt dni a nie vkazuie sie azwłaszcza w Canikule.

Mulus.

Capitulum 107.

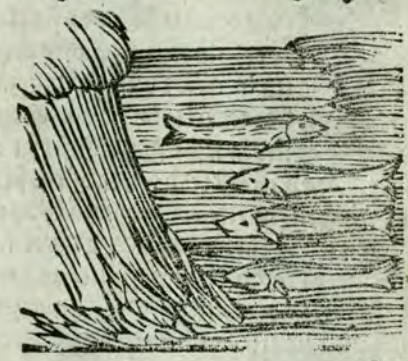

ISidorus piße iże tha ryba Muł iesth rzeczona iż iesth miękka y ćienka/ Plini. mała ryba ale smaczna/ test po karm slachethnych ludzi y wielkich panow/ á thy ktore lepße z nich są ty maią dwoie brodę: thym sie żywią czo sie na brzegu od słończa j od wiatru zezchnie to ona ije.

Vczynki.

¶ Gdy kogo z ije niedzwiadek choćia ziemny albo morski/ gdy tym mułem ranę pomaże albo go będzie iadł tedy będzie zdrow.

¶ Te° tez muła popioł głowy gdy ią spalą dobry iest naprzećiw każdey trućinie/ a zwłaßcza gdy kto od grzybow niemoże tedy go pić z winem mocznym.

☞ Popioł te° z miodem zmießany głowę leczy: ktorzy maią w członkoch bolenie albo scitatikę/ ty głowy maią być spalone w garnczu nowym polewanym.

¶ Ty ryby nie są dobrym pokarmem bo zatkaią żyły ktore wzrok oczom sprawiaią/ á thak wzrok oczom tępią.

¶ Gdy będzie stary muł to iest gdy długo leży bądz suchy bądz nie suchy/ gdy go zdrobi á da w trunku pić/ tedy pobudza womit tho iesth

¶ Gdy go też w winie vmorzy (wraczanie. á będzie kto pił to wino/ tym sie mu będzie więcey chćiało wina pić.

Sepia.

Capitulum 108.

Gst tho ryba sprosna (iako Isidorus piße) gdy sie złącza z samcem tedy vsty poczina w sobie płod iako iaßczorka: tey to ryby taka moc czernidła iest/ gdy thłustości w lampę wleie á zapali ią/ tedy oni ludzie wßytcy ktorzy przy tym swietle będą/ czarni będą iako murzynowie: ty ryby pływaią parami/ na kożdy czas iaycza rodzą ktore sie stanowią we czterydziesci dni: gdi samicza rodzi samiecz iej nasladuie a na ziemię sie na ty ikry pußcza a-

¶ Aristoteles piße iż ta ryba (by ie ożywił. ktora iest samiecz ma pod gardłem ieden członek w ktorym ma nasienie męskie/ á samicza ma wnątrz dwa członki w kthorych ma pełno iaiecz albo ikier.

Vczynki.

¶ Kosci they ryby stłuczone/ czyścią dziąsła/ y zmazy ćielesne zgładzaią mięsa nie rußąiąc.

¶ Gdy komu bielmo na oczu iest bądz koniowi albo ktoremu człowiekowi choć zwierzęciu gdy thym prochem z tych kosci rybich posypuie

¶ Gdi ty kosci stłucze a będzie ie (tedi zginie. pił on ktho chorobę ćierpi w piersiach albo w maćicy/ tedy będzie zdrow.

¶ Plinius piße/ Gdi kto czerwone oczy ma albo opuchłe powieki. tedy skorę oney ryby maczaiąc w mleku niewiesciem vzdrawia.

¶ Popioł tey ryby z skory/ blizny na oczu vzdrawia/ y bielmo z oczu v zwierząt zgania.

¶ Ty ryby odwilżaią żywot/ á skorupa stłuczona rospusciwßy ią wodą gęstho y przyłożyć na zastrzał/ wyćiąga strzały.

¶ Spądzaią też piegi na liczu popiołem z-

¶ Dziwe mięso w ranie gubią. (tych kosci.

¶ Kosć z brzucha tey to ryby gdy będzie stłuczona á proch na chustę przyłożony będzie/ tedy bieli zęby gdy nim poćiera.

☞ Oblicze też ten proch z tych kosci bieli/ ktory spußczaią z mas ią żołtą.

Timus.

Capitulum 109.

IAko pißą o nim w xięgach o przirodzonych rzeczach/ iże iest morski dziw iako pies/ w morzu sie leże ale sie na ziemi

¶ Plinius o nim piße iże iesth ryba (pasie.

dworna

dworna barzo/gdy vzrzy żagle v okrethow od wiatru rozszerzone/ tedy sie wspina na okrety á tak sie onemu dziwuie iże sie zzumuie á prawie sie zapomni kiedy nań vderzy oscią chłop nie czuie/ á tako ich siła zbijaią przy okręciech.

Vczynki.

¶ Timus słony gdy go kto ije/á będzie miał iad w sobie od iaszczorki/vśmierza iad y boleść.
¶ Gdy z niego vczyni plastr/kogo pies z ije/
¶ Gdy kto ma w vsciech ra (boł przestanie. ny/ á pomaże iego tłustością/ przestanie boł y zgoią sie rany.

Vranoscopus.

Capitulum 110.

VRanscop iesth ryba wielka morska ktora iest rzeczona iakoby od oka kthore ma na wierzchu głowy/ tymże na doł y na gorę patrzy.

Vczynki.

¶ Tey ryby żołć blizny leczy/ jmieso na oczu zbytnie zeymuie/iako o nim pisze Meander.
¶ Tenże ią zowie Pokrzywą/bo gdzie sie dotknie tedy sparzy iako pokrzywa ziemna/ á tuła sie we dnie y w nocy y tu y owdzie.

Cocodrilus.

Capitulum 111.

DNim Isidorus pisze iże sie rodzi w Nilusie rzece Egipskiey/á iest żołty/ma czterzy nogi á żywie na ziemi y w wodzie/ma gębę wielką odtworzistą aż do vszu/niema iezyka/á gdy chce iesc tedy zatworzy oczy/ płacy mniemaią by zdechły leżał/do niego leczą/ á on ie chwyta: Ludzie tamo mali są iż na vodzie pływaią dla tego smiali są/ á Cocodryla imuią na grzbiet mu wsiadszy: we dnie mieszka na ziemi á w nocy w wodzie/ tak pisze o nim Aristot. ma zęby wielkie y rozdzielone.

Vczynki.

☞ Plinius w xiegach przyrodzonych xxvii Gdyż iest zwierzę takie iż może być y w wodzie y na ziemi żyw/gdy go nadeydzie iego natura ku złączeniu z iego samiczą/ tedy sie skrobie zębami prawey czeluści w prawy bok/ pobudzaiac naturę.
☞ Kamienie w brzuchu swoim ma ktore są tey mocy/ kto go ma przy sobie thego sie febra nie imie/dla tego Egiptowie sadłem iego swoie niemoczne pomazuią.

☞ Diascor. pisze/ Layno Cocodrylowe ziemnego Cocodryla z wodką koprową albo rożaną oblicze pomazowane/ barzo czudne bywa j barzo białe/ ktore sie richło rozpłynie w wodzie
☞ Auicenna w xiegach ij. Layno Cocodrylowe bielmo spądza z oczu/ rozpuszczone w wodzie ku temu godney.

Draco marinus.

Smok morski.

Capitulum 112.

Jest dziw okruthny morski (z xiąg rzeczy przyrodzonych) iako y ziemny/ skrzidł niema iako ziemny ma/ długi ogon ma zakrzywiony/ głowe ma iako ie° ćiało potrzebuie/ mały/ małe ma skrzele na grzbiećie za skrzydła/ iest prędki/ barzo iest iadowity y zarażaiąci swoim iadem gdi ogonem albo skrzelami vderzy tedy zarazi.

Vczynki iego.

¶ Plinius w xiegach x. gdy go vlowi á wsadzi w ziemną iamę albo w dol natichmiast sobie meath vczyni nosem swoim.
¶ Ten zasie pisze w xiegach xx viij. iże piołynem leczą iego iad/ iedząc piołyn albo też warząc polewać ranę.
¶ Czynią też naprzećiw iego iadowi tey mocy z ocztu przyprawę ktorey woniaią á nieszkodzi ym iadowitosc morskiego smoku.
¶ Auicenna w czwartych xiegach pisze/ iż rana od smoka morskiego y inszych wężow iadowitych może być vleczon nieiako iad ich ale iako rana od nich vczyniona: rana od smoka morskiego gdy będzie siarką z ocztem pomazana/ tedy ią leczy.
¶ Sadło Cocodrylowe/ też to rozczynione z ołowem skruszonem goij te ranę.
¶ Tenże Auicenna y Galenus tegoż smoka mięso gdy go rozetnie y przyłoży na ranę/
¶ Sok piołynowy gdi° puści (tedy sie goij. na ranę od smoka vczynioną tedy zgoij.
¶ Gdy smok zagryzie/ thedy ceny naskrobać y nasypać na ranę/ á będzie zdrow od bolesci y (od iadu.

Felchus y Galata.

Capitulum. 113.

Felchus (iako Isidorus pisze) iest wol albo byk morski á skora iego kosmata pstra z białych y z czarnych włosow/ á pstroćiny rozdzielne/ na ziemi sie rodzi iako inne zwierzę/ y cyczki dzieći karmi kthorych zawżdy miewa dwoie nie więcey ani mniej/ trudno go zabić aż mu głowę pierwej musi vćiąć/ bo iest barzo moczne zwierzę y okrutne nie tilko na inszy rodzay ale y na swoy/ bo z żoną swoią vstawno walczy/ a gdy iedne zabije tedy drugą pojmie/ á tako ie bije aż go smierć zaydzie/ abo go też żona zabije.

Vczynki.

¶ Syrzysko tey Felchus iest podobne iako
¶ Godzi sie tyn ktorzy maią (Castoreum. niemoc s. Valente°/ y niewiastam kthorym maćicza wynidzie/ gdy ie pije rospuściwszy w
☞ Galata gdy poczuie płod w sobie thedy gi wyćiągnie z siebie/ á iesli będą iuż dorosłe tedy ie zostawi/ á iesli są małe barzo tedy ie zasie włoży w matczyniecz aż dorostą. (wodzie.

Lepus

Lepus marinus.

Zaiącz morski.

Capitulum 114.

ISidorus/Tento Zaiąc podobny iest ku zaiączowi ziemnemu głową j vßima tilko/á dla tego gi tak zową.

Vczynki.

☞ Auicenna o nim piße iż iest błotne zwierze iakoby dzikie.

¶ Jego krew iest barzo ćiepła/á chędoży su-
¶ Głowa iego spalona/ rosci włosy/ (kno.
gdzie były parchy/ vczyniwßy z iego popiołu á z sadła niedzwiedziego/wyćiąga włosy j mech

¶ Poczytaią go być miedzy inße trućiny/ albo ßkody płuczam/iże kto go pożywa tedy rani
¶ Gdy samice niewiasta brzemien- (płuce.
na vzrzy/gdy sie iey żołądek brzydzi tedy hneth
¶ Zasie samiec gdy stwardnieie (porzući.
w soli tedy go nosić na biodrach/á nie porzući żadna niewiasta.

¶ Zaiąc iest ryba iadowita / á ie° popioł na powiekach włosy wyrwane ktore są złe / kthore rzeżą w oczu/tedy iuż nie vrostą drugie.

¶ Tym zaiącem swieżym kto ma kurcż wnogach/natrzić na tym miesczu.

¶ Takież kto ma wrzody w gardle tedy przyłożyć á podezchną rychło.

¶ Krew iego iest dobra dla wrzodu ktory zową wąglikiem/bo iest barzo gorący iako wągl
¶ Auicenna piße iż iest barzo (rospalony.
iadowiti : krew ie° gdzią kto pije w iakim trunku tedy sie mu tako przyda ćiasny oddech/oczy czerwone/kaßel suchy/krwią płwanie/ thrudnosc pußczania vryny/vrina modra/ slayno modre/bolenie w żołądku/ wraczanie zbytnie krwią/żołta niemoc/bol w nerkach/pot smierdzący/brzydkosc pokarmu.

¶ Gdy then struty vzrzy ryby/leka sie ich/ á widzi mu sie iakoby w gebie miał smrodliwą rybę/y tako mu sie rzyga.

¶ Te chorobę leczą mlekiem koziem ktore iest ostatnie lekarsthwo/ mleko osłowe/mleko niewiescie/raki rzeczne/Jeż pieczony albo krew iego/lekarstwo iego iest/ namocznieyße iest lebiodka wodna swieża/y krew gąsiorowa / a mocz człowieczy stary/to zmießawßy ma pić ćiepło/ znak tego iest gdy iuż ku zdrowiu przychodzi tedy sie ryb nie brzydzi.

¶ A iesliby mu przyßły suchoty/thedy maią być leczone obyczaiem swoim.

Lis morski.

PLinius piße iże Lis morski takiey iest chytrosci iako y lis ziemny / gdy go vłowią wedą tedy iesli niemoże vgrysc wedy/ tedy ßuka słabego kończa powroza albo łanczucha/á tako gi vgryzie y vchodzi smierći.

Scorpio et Scolopendra.

Niedzwiadek morski / y Stonog morski.

Capitulum 115.

PLinius/Scolopendra morska iest iako y ziemna kthorą zową Stonog / ta Scolopendra gdy wędę pożrze tedy wßytki wnętrznosci wywracza z sie.

cza z siebie iż wędę zwroći/tedy zasie pożrze w-
sie wszytko wnątrze.

Vczynki.

¶ Plini. li. ix. o rzeczach przyrodzonych/
Gdy kogo niedzwiadek z ije morski tedi sokiem
z miętki pomazać albo thež przyłożyć na ono
miestce/ a odpędzi wszytek iad.
¶ Mułem też pomazać ono miesce á będzie
zdrow/ktory muł iest ryba morska.
¶ Zołć morskiego niedzwiadka blizny gła-
dzi gdy nią pomaże.
¶ Gdy go vmorzy w winie/ ktho ma w me-
cherzu albo y w nerkach bolenie albo kamień
tedy gdy tego wina kto sie napije tho ćierpiąc/
czoby zawaziło pieniądz/ vypędzi bol j kamień
¶ Zołć morskiego niedzwiadka (skruszy.
miedzy innemi żołćiami iesth pożytecznieysza
wszytkich zwierząth/ naprzod iż gdy kto płacze
albo mu łzy z oczu płyną tedy pomazać na cze
lusciach á przestaną płynąć: mgłę y bielmo z
oczu spądza/ y kiedy zmiesszeią powieki tedy po
¶ Auicenna też pisze o niey tak mo- (mazać.
wi/ żużelicza ktorą zową wisnia/ gdy ią stłuką
á zmieszaią z żołćią niedzwiadkową/ leczi ranę
kiedy niedzwiadek ziemny z ije.
☞ Gdy kogo niedzwiadek z ije / thedy mu sie
brzuch hnet nadmie/ j pojdą mu wiatri z brzu
chakrum przyczyny/ lekarstwo iego iest iako y
lekarstwo od smoka morskiego/ Toż pisze Aui-
cenna w czwartych xięgach.

Stincus.

Capitulum 116.

Dnim Auicenna pisze iżbi sie
rodził w Nilusie rzece/ á ło-
wią go w Egipćie/ iest podo
bny ku iaszczorce.

Vczynki.

☞ Diascorides pisze iż iesth zwierzę w Indij
o czterzech nogach podobne ku iaszczorce / ale
ma brzuch dłusszy: tego mięsa kto sie go napi/
ie z winem/ iednym połknieniem tedy niemoże
być nasyczon vczynku z niewiastą/ y takież nie
(wiasta.

¶ Potym też Woyćiech pisze iżby było zwie-
rzę morskie/ lisowatą ma skorę na sobie: Kto
go troche skusi z trochą wina/ niebędzie nasy-
czon tey to lubosci ćielesney/ choćia w miasto
nasienia krew wypuszcza/ tedy mu sie chce/ á
nie przestanie chęć takowa aż będzie pił sok z la
(ktuki.

Tylko o Rybach morskich/ kto-
rych mięsa pożywanie y ich insze pożytki mogą
nam być pożyteczne w naszey sprawie: Ale iż
w Polszcze mieszkamy/ potrzebniej iest abysmy
Polskich ryb obyczay y moc wiedzieli/ gdyż ich
vstawicznie pożywamy / czo pomagaią á czo
też szkodzą/ ktore dobre/ ktore lepsze / á ktore też
złe/ o ktorychem iuż wypisał/ iako Pan Bog
raczył dać/ awszakoż ważnieysze miedzy mor-
skiemi rybami.

O Naturze Rybiey.

Capitulum 117.

Yostateczne.

Iako o nich pisze Auicenna
w xięgach ij. lekarskich/ iże
ich natura iest zimna y mo
kra/ to iest flegmista pospoli
ćie wszytkich/ wszakoż są ied-
ny koleryczne á drugie fleg
¶ Powieda tako Auicenna/ iże ryby (miste.
ku żywnosci są lepsze ktore są s zedniego wieku
ani stare ani młode/ ktore nie są mięsa miąs-
szego/ ani smierdzącego/ bo ktora ryba ma ćia
ło miąssze/ ta gdy stara iest nie iest dobra/ á ta
ko ktore są twarde/ ty gdy młode są ty warz/ á
gdy

gdy stare są ty piecz: zasie ktore są miekkie w naturze swoiey/iż gdy stare są ty warz/ty zasie ktore są młode ty piecz.

¶ Jeszcze ktore są twarde/ thy gdy są młode są lepsze/gdy są stare są gorsze.

☞ Pothym gdy są z rzek iako z bystrey á kamienney albo piaseczney y ktora nie iest miedzy lasy albo y miedzy bory/ iże ią wiatr przewiewa/ztey są ryby lepsze/ á tako też y z stawu y z ieziora ktore są w polu albo na wietrze.

¶ Też ony ryby ktore z morza wychodzą w rzeki ćiekące á mieszkaią w nich/iuż bywaią lepsze iako iest znać w łososiu/ktori bliżey morza ten iest gorszy/á iako daley od morza tym lepszy/á czo bliżey do wierzchu rzeki ty są lepsze.

¶ Sadło kożdey ryby/morskiey/rzeczney/y stawowey y z kądkolwiek będzie/gdy rospuści oleiem przyczyniwszy czyste° miodu/ czyści oczy od zaćmienia/od mgły/á tego po troszce puszczać na oczy wznak leżąc/ á tho rozumiey gdy będą zaćmiony przez wrzod gorący y suchy: Toż też Plinius li. xxx ij. ku temu przystaie Diascorides y Auicenna.

¶ Druga sprawa y pożytek sadła rybiego/ iest ten/gdy kto krwią pluie/wezmi sadła rybiego/rospusc z ocztem dobrym day pić choremu a przestanie.

☞ Jeszcze pożywanie ryb starych miasszych twardych/iest to/ Bacz to przodkiem iż mięso każdey ryby iest na grzbiećie twarde więcey niż na brzuchu/takież od głowy więcey niż od ogona: Przetoż gdi riba iest natury miekkiey/iedz iey mięso z grzbieta od głowy pierwsze zwono wtore j trzećie/á z brzucha nie iedz mięsa bo iest miekkie y wilgotne/ ono ktore też iest od ogona to iest lepsze dla częstego ruchania.

☞ Ryby ktore żywią trawą lepsze są nißli ony ktore żywią wodą mętną/iako gdzie są zpławy ze wsi do stawu albo do sadzawek albo w ktorey wodzie są scierwy.

¶ Ryby ktore kamień zsą nie są thako dobre iako ony ktore trawę iedzą/bo kamień iest rzecz surowa/dla tego Lipienie y Pstrągi nie są tak dobre iako Płoćicza.

¶ Drugie są ktore piasku pożywaią / iako są Kiełbie/ty są lepsze niż ony czo kamień zsą.

¶ Zasie lepsze są ktore korzenia pożywaią dobrego/niż ktore piasku iako Okuń.

¶ ktore samą wodą żywią/ty są prawie wilgotney y zimney natury á to są flegmiste.

¶ Jeszcze są ryby ktore łupem żywią / a iako łup lepszy tako ona iest lepsza bo dobri pokarm dobre ćiało czyni swoią sprawą.

¶ Pożywanie ryb iakie ma być: Rozliczne ryby rozlicznie ich pożywać: kthore są twarde ty przyprawiać z korzeniem/ to iest z pieprzem z imbierem/z muszkatem etc. á gąszcz z cebule lepszy nißli z cze° me° do tych miąsszych j twardich ryb/azwłaszcza do rib białych/ieszczeby był lepszy czosnek na gąszcz by głowie nie oćiązał á oczu nie wyćisłał.

¶ Kto tedy czosnku chce pożywać/thakowym obyczaiem czosnek przyprawuy/ odbierz każdą głowkę z namnieyszey skorki/kładz go do wody wrzącey aże gorzkosc y surowosc z siebie wypuści: albo gi wkładz do wodi/ przystawże go do ognia aże wezwre/thoż dopiero z niego gąszcz czyń do ryb białych y twardych/ale dla lepszey pewnosci oczom przysyp kopru y kminu gdy ie będzieß zaprawował inym korzeniem iesli innego korzenia niemaß iedno czosnek czimby ie zaprawił/przysyp kminu y kopru do nie°/á iesliy tego niemaß/ niechay będzie trocha czosnku y tho niechay dobrze wre/ bo on zagrzeie iż naturę zimną odeymie.

¶ Drugie/ktore są ryby wilgotne y miękkiej natury iako są Kleszcze/Certy/Vkleie y insze takowe/ty lepiey piecz/smażyć w oliwie/ w oleiu albo też y w masle/może ie pierwey posypować mąką pszenną/potym ie kłasc w thakową tłustosc.

¶ Możesz thez przyprawić sobie smaki ktore pobudzaią chęć y zagrzewaią iako są ty/iako iest szałsza ktorą tak przypraw/ Wezmi szczawiu z poł garsci albo iako wiele chcesz/piołynu z pięć rożdżek / pieprzu czo rozumiesz/kopru włoskie° albo ypolskie°/ abo j troche kminu/zwierć to wespolek/ rospusc ocztem dobrym: iedz ryby z tą szałszą/ á tho gdy ie będzieß warzył w rosole.

¶ Drugi też smak może być vczyniony z te° czosnku/ Tak gi odebrawszy y odwarzywszy dobrze/day do niego kminu/anyżu/kopru/ szafranu/zwierćiawszy rospusc ocztem / á chceßli te° przywarzyć możesz/á pothym możesz ony ryby polać tym albo osobno na przystawkę nalać/ bo czosnek zagrzewa y trawi czo iest niestrawnego w człowieczym żołądku.

Dokończenie o Rybach.

156

O Kamieniach Drogich na wiele rzeczy Potrzebnych.

Naprzod Adamas.

Capitulum 1.

KAmienia te° Adamas wie tsza iest mocz we złoćie y we srebrze y w stali / á gdy bedzie przywiązan v myßli lewey / nieprzyiaćiele zwyćiezyć czyni / bestie niezwyćiezone wpokarza / przećiw latawczom y inßym vidzeniom pomąga / w rzeczach poczynaiących sprawiaiącego y mocznego z małego czyni / bo iazni prożne odpądza / swary y zwady zwyćiezyć czyni / miesiecznikom y thez opetanym ludziem iest pożyteczny: Ten kamień niektorzy zową Magnesem / iż niektorzy powiedaią iżeby żelazo ćiągnął k sobie: ten kamień gdy bedzie ku inßym kamieniom przyłożon / tedy bedzie kożdy złaman / á ma drugą włosnosc iże° żadna rzecz nie złamie iedno ołow.

¶ adamas czyni człowieka mocznego przećiw nieprzyiaćielom / sny prożne odpądza / trućine oddala / bowiem powiedaią iż sie poći iesli bedzie iad blisko położon / wßakże ktoby ten kamień pił / tedi iemu trućina bedzie smiertelna.

Capitulum 2.

KAmienia tego wiele iest rodzaiow / awßakże iest sławnieyßych siedm: Diascorides powieda iż Agatek pomaga gdy kogo niedzwiadek vkąsi / przywiązany albo z wodą pomazać / zarazem bolesc vsmierza á gdy ten kamień zetrze w proch á posypie na ranę / albo gi dać zwinem wypić / kogo iaßczorka v ije tedy vzdrowi: á kto gi przy sobie bedzie nosił / tedy° czyni wymownym / mądrym / przyiemnego y wdziecznego: Mocy tych kamieni vedług ich rozmaitych rodzaiow albo osob odmieniaią sie / awßakże wßytcy miedzy sobą na to sie zgadzaią iże kożdy czyni ludzi smutne.

¶ Indijski agatek rzeczy iadowite odpądza / kto nań bedzie patrzył tedy widzenie wspomaga / á gdy gi kto w vsciech trzyma / pragnienie vsmierza / walczącemu dawa zwyćiestwo / pragnienie y trućine gasi.

Alabandina.

Mocz

Mocz te° kamienia iest/ iże ćie czenie krwie pobudza y pomnaża/ á kto gi będzie pić/ wszitke moc iadu gasi j vypądza

Alabastrites.

Capitulum 4.

Iesth then kamień z rodzaiu marmurow/ na słoyki maści chować iest czysty: Then kamień ktori bywa w Capadocij nalezion nie biały iest nagorszy/ nalepszy iest ktory ma barwe miodową/ ktorego nie barzo przezrzeć: Ten kamień odmiekcza żywot/ ytez twardosci y bolesci żołądkowe/ plasthr vdziaławszy odmiekcza: kto gi przy sobie nosi/ w swoich rzeczach zwyćiesczą zostanie.

Alectorius Kapłuni ka.

Capitulum 5.

Rzeczony iesth kamień kokoszy albo kurowy dla miesticza kedy sie rodzi/ abowiem w żołądkoch kapłunich nalezion bywa: Gdy kogut po trzech leciech bywa okapłuniony albo oprawiony/ á po okapłunieniu gdiby przez

siedm lat był żiw/ bo przed tim nie ma być wyiet/ abowiem ym starszy tym lepszy: á kiedi ten kamień w kapłunie vroscie iako ma być/ thedy iuż nic nie pije/ wszakże żaden nie iest nalezion wietszy iedno iako wielkiego bobu ziarno.

☞ Mocz tego kamienia iest/ iże kto gi będzie nosić przy sobie/ czyni go być niezwyćiężonego á gdy będzie w vsciech trzymany pragnienie oddala/ á przeto zapasnikom pomaga: żonę mężowi czyni przyiemną/ czći dawa/ á nabyte czći zachowawa/ vrzeczone rozwięzuie/ opuszczonego stadłem wdzięcznym y przyiemnym czyni/ krolestwo straczone j insze postronne na

¶ Then kamień iest pożyteczen (być dawa. tym ktorzy są przyrodzenia zimnego/ j tym ktorzy rz.czy swoich z niewiastą sprawiać niemo (gą.

Ametistis.

Capitulum 6.

Rodzaiow iesth pięć tego kamienia/ á z nich nalepszy iest ktory sie w Indij rodzi maiąc barwę czerwoną zmieszaną z rożaną j z fijołkową barwą.

e Motz

157

Mocz tych kamieniow iesth odpądzać pijaństwo/ abowiem gdy będą na pepek przywiązany tedi powćiąga pari z wina/ á tak rozwiązuią z pijaństwa/ mysli złych powćiągaią/ dobry rozum czynią/ w sprawowaniu rzeczy czujnegoy bacznego sprawią/ á niepłodnego czynią być płodnym/ gdi będzie one rzecz pił wktoreyby takowe kamienie były omyte/ trućine gaszą/ ludzi rycerskich strzegą y nieprzijaćiele ich dawaią im zwyćiężyć/ ku łowieniu zwierząth dzikich y ptakow dobrze sprawia.

Aquile lapis.

Capitulum. 7.

ORłowy kamień/ Then kamień podobny iest kasztanie á kiedy nim zachwieie tedy w nim kamień drugi w posrzodku kołace/ ten kamień rzeczon iest orłowy/ bo gdy orlicza chce iaycza zniesc/ then kamień samiec przynosi z Indij á pokłada gi bod orlice/ tedy orlicza lekko zniesie iaycza y bolesci nie barzo czuie: ten kamień toż sprawuie niewiastam j wszitkim inszym zwierzetam gdi będzie pod nie położon: ten kamień gdy będzie zawieszon na lewym ramieniu v niewiasty/ thedy broni porzucenia dziećięćia/ á czasu porodzenia gdy gi do vda przywiąże thedy nieprzespiecznosci oddala/ á porodzenie dziećięćia rychleysze będzie.

¶ Ludziem ktorzy niemoc ćierpią swiethego Valentego/ pomaga/ zwierzęta iadowite odpądza: á przeto orłowie ten kamień kładą do gniazda aby iaycza j dzieći od zwierząt iadowitych były zachowany.

¶ Kto gi przi sobie nosi tedi gi czini ludziem przyiemnym/ trzezwim ytez bogatym/ j od rzeczy przećiwnych strzeże.

¶ Czo dziwnicy iest/ iako powiedaią Caldei iż kiedy komu iad będzie z iaką karmią przipra wion/ á gdy then kamień będzie włożon w on pokarm/ takie° pokarmu człowiek połknąć nie będzie mogł/ á kiedy wyimie z pokarmu on kamień tedy gi będzie mogł połknąć.

¶ Tak tedy orłowie tego kamienia szukaią á kładą gi w swoie gniazda/ y zorawie thakież miedzy swoie iaycza.

¶ Niektorzi też powiedaią. iż ty kamienie bronią aby sie iaycza barzo nie zagrzały w gniazdzie orłowym.

Auricalcum Mosiądz.

Capitulum 8.

MOsiądz iest rzeczon od thego iże ma swiatłosc złotą j twardosc miedzi/ bowiem bywa mosiądz z miedzi y z ognia silnego/ y inszemi przyprawami bywa ku złotej barwie przywiedzion.

Z xiąg

bo w krzyżoch/y dychawicy.

☞ A gdy będzie wziet przez trunek/albo vczi niwszy z niego czopek/ pobudza niewiescie rzeczy przyrodzone.

¶ Ktho gi pić będzie/ pobudza brzydzenie y wraczanie/ale gdy będzie przyprawnie omyt/ tedy to będzie od niego oddalono.

☞ Auicenna powieda iż serce posila.

Magnes.

Capitulum 31.

W gorach nad morzem roscie ten kamień Magnes zwłaszcza w Indij v vielkie° morza Oceana/ barwy ten kamień iesth na podobieństwo żelazney.

¶ Okrety gdy przychodzą nad one gore w ktorey iest ten kamień magnes/tedy czokolwie żelaza będzie miał w sobie on okret azwłaszcza gwozdzie żelazne ktoremi okret zbijaią/ wyskakuią z niego/ á iakoby z kusze do oney gori leczą w ktorey iest ten kamień magnes/bowiem ma dziwną y niesłychaną moc żelazo ksobie ćiągnąc: Ale ludzie wiedząc o takich rzeczach zwłaszcza ktorzy tam po morzu ieżdżą/ drewnianemi gwozdzmi okrety zbijaią.

¶ Thez Magnes bywa naydowan w Niemieczkich dalekich stronach/to iest w iednej ziemi ktorą wzchodnią Franciją zową.

Vczynki iego.

¶ Pisze ieden lekarz imieniem Serapio iże moc tego kamienia ta iest/ gdy będzie ku pićiu dany z miodem pitym/czyni przepuszczenie kliiowate a grube nieczistosci zćiała vypadzaiąc

¶ Tez Magnes iest barzo dobry ktoby sie igłą vdawił vlbo iakiem inszym żelazem/włożywszy gi w vsta przyćiągnie każde żelazo z gar-

¶ Tez Magnes gdy będzie ob/ (dla ksobie. mazan sokiem czosnkowym albo z cebule/ niepoćiągnie żelaza.

¶ A gdyby mu chćiał zasie moc iego przywroćić odieta tym czosnkiem/tedy namocz w kozłowey krwi przez noc á poćiągnie żelazo iako y pierwey.

¶ Takież też adamas kamień barzo twardy ktorym drogie kamienie rzeżą dla iego twardosci wielkiey/te° kamienia mała sztuczka włożona na kamień adamas/ wiąże gi iż żelaza ćiągnąć niemoże/ á gdy on kamyk adamas odeymie z niego/ vczyni włosnosc swoie przyrodzoną/to iest poćiągnie ksobie żelazo.

☞ Też sztuka niemała wybornego magnesu ku wnetrznemu zamkowi przyłożona oderwie gi/y takież skobl ze drzwi wyrywa.

¶ Tez then kamień magnes ma the moc iże barzo wiele żon kthore opuszczały dla swarow męże swoie/zasie knim przywraczały sie/ abowiem then kamień od męża noszony/czyni go swey żenie lubieznego y barzo miłe° tak iż bez niego być niemoże/takież też y żone mężowi iej

¶ Tez Diascorides pisze/ (czyni wdzięczną. Był nalezion ieden magnes ktory był wągla sty/ten iednym wąglem to iesth iedną stroną ćiągnął żelazo á drugim węglem odpychał

¶ Tez Aristoteles pisze/ Jest też (od siebie. rodzay magnesow/ktory ćiało człowiecze ksobie ćiągnie/á thenże na proch stłuczony/ z sitą pity/puchlinę z człowieka wypądza.

¶ Też gdy będzie włożony pod głowy białey głowie ktora z mężem leży (iżby o nim niewiedziała) natichmiast męża będzie chćiała przez sen oblapić/á to ktora iest mężowi swemu wierna/á ktora od męża vstępuie/hnet dla boiazliwego á strászliwego widzenia spadnie z łoża/ by ią miał kto z vmysłu wyrzućić.

¶ Też powiedaią niektorzy ludzie/Zstało sie czasu iedne° iż złodzieie wiedząc w iednym domu bogacztwa nie małe/myslili iakoby ich dostali/potym w nocy weszli taiemnie w dom/ á na rospalone węgle sypali proch z tego kamie

nia tarty/ z kąd dziwne rzeczy y barzo straßliue vkazowały sie dla ktorych wßytcy z domu musieli vciekać/ á oni potim wybrawßy dom chodzili wolno.

Magnesia.

Capitulum 32.

Woyćiech powieda iże magnesia iest kamień czarny/ á częstokroć ym robią Hutnicy w hutach: Then kamień alchimistowie dobrze znaią: Woyćiech powieda iże magnesia poćiecze y rostopi sie w mocznym y w wielkim ogniu á inaczey sie nie rozstopi/ á thak gdy będzie wmießan we sekło/ odmienia sekło ku barwie czerwoney.

Marmor.

Capitulum 33.

Plinius powieda iż marmorow rodzaie y barwy barzo trudno wyliczyć albo wypowiedzieć gdy ich iesth barzo wiele á maią rozmaite przezwiska od Krolestw albo od ziem w ktorych bywaią naydowany/ wßakże prawdziwy marmor y nalepßy, ktory iest zielony/ abowiem z tąd wziął przezwisko/ marmo po greczku czo sie wykłada po łaćinie zielony/ wßakoż nie wßytki ty kamienie bywaią znaleziony tilko na miestcach s'ałnych/ ale też ty to

kamienie bywaią znaydowany w ziemi barzo koßtownego rodzaiu/ iako są Lacedemońskie zielone nad wßytki inße nakoßtownieyße/ takież też Augustyjskie potym po nich Tyberyjskie w Egipćie.

Margarite Perły.

Capitulum 34.

Perły zimne są j suche w wtorym stopniu/ z brzuchow rybich wyparaią/ lepße są białe iasne przezrzyste/ maią potwierdzaiącą moc/ naprzećiw mdłościam ytez omdleniu ktore pochodzą dla zbytniey purgacijey albo dla zbytniego ßcia krwie.

¶ Naprzećiw thym chorobam day perły na proch stłuczone z rożanym czukrem/ á te° tym ludziem

ludziem day ku pozywaniu/ á to z Manus cri
sti/ ktore kołaczki w aptece czinią á zową ie ma
nus cristi z perłami.

¶ Też perły są barzo dobre naprzećiw me-
lankoliey ktora niemoc przychodzi ludziem ze
(drżeniem sercza.

Pumex.

Capitulum 35.

Kamień ten ma moc iż bliz-
ny na oczu przezrzyste czyni
to iest traći ony blizny iżeby
wiezeniu nie przeszkadzały/
rany wypełnia y goij/mie-
so dziwe traći kthore bywa
☞ Gdy gi zetrze á będzie onym (na oczu.
prochem zebow poćierał tedi zeby cziści j oćiera
¶ Jeslithen kamień będzie włożon do wina
w beczkę/tedy nie da mu daley kisać.
¶ Bywa kładzion w lekarstwa ktore wyczy-
sciaią zeby/kiedy nie będzie spalony/ abowiem
gdy będzie spalony tedy bywa subtelnieyszy.

Rubeus Rubin.

Capitulum 36.

Serapion/Then kamień iesli
kto na sobie powiesi/snow w
nocy złych nie będzie widział
ani straszliwych/á iesliby kto
wzrok swoy zemdlił patrząc
w słońce / tedy iemu pomoże

gdyby thym kamieniem potarł oczu swoich: á
gdy będzie ten kamień na głowie o włosy tart
tedy ćiągnie ksobie pazdziorko/ iało magnes że
(lazo.

Safirus.

Capitulum 37.

Zieloney barwy iest then ka-
mień iakoby niebo iasney/ á
iest przezrzysty na xtałt na-
czistsze° lazuru: ten kamień
ma te moc iż ćiało rozmna-
ża/barwę dobrą na ćiele da-
wa/ pot zbytni vsmierza/ żądze ćielesney pow-
ćiąga/ytez czyni człowieka być czystym y vczli-
wym/ nieczystości z oczu y bolesci czoła oddala
bolesci w żywoćie vsmierza.

¶ Jesli gi kto będzie z mlekiem pił/á ktho gi
nosi czyni go spokoynym/miłym/nabożnym/
y miłosciwym/á dusze w dobrich vczynkoch po
sila/zdrady odkrywa/strachy odpądza/ku na/
vkam czarnoxieskim barzo służy.

¶ Wrzody ktore bywaią czasu morowe° po
wietrza/iednym dotknieniem vzdrawia/ oczy

159

od ospicz zachowawa krom obrażenia.

Smaragdus.

Capitulum 38.

WEst pożyteczny ten kamień onym ludziem kthorzy czystosc cielesną miłuią / gdyż złączenia cielesnego niecierpi / á iesli będzie noszon przy zgwałceniu panny tedy sie złamie / iako o tym Woyciech pisze / żądze cielesney poruszenie vsmierza / dobro czesne rozmnaża / dijabelskie nagrawania y nawalnosci precz oddala / gdzie będą społem złączone dwie ograszce kthore zową trzeciaczkami / vzdrawia ie / y przyjemnego ludziem czyni / á przeciwi sie niemocy s. Valente° / pamięć ostrzy / ku dobremu poradzeniu moc dawa: tez iest pożyteczen onym ktorzy sie pieczołuią o przyszłych rzeczach: widzenie spraczowane wielkiem patrzeniem zasie naprawia y zachowawa.

¶ Jesliby kto proch z niego wziął tedi iest pomocen barzo kiedy kogo vkąsi czo iadowitego / azwłaszcza pies wsciekły / trędowatym y thym ktorzy kamień cierpią / y trucine / iest barzo pomocen iesli będzie vtarty przyjęt.

Silex Krzemień.

Capitulum 39.

KRzemienie nalepsze są (iako Isidorus pisze) czarne / na miestczach niektorych y tez czerwone / białe zasie nie rychło sie zstarzeią ani ka-

żą / z ktorych groby czynią ryte / nie każą sie ale trwaią długo / ktorem tez ani ogień nic niezaszkodzi / abowiem z tych tez naczynie bywa w ktorym miedz w ogniu rospuszczaią / ale thez y zielony krzemień barzo sie ogniowi przeciwi / á nigdziey go nie naydzie wiele / á ktori iest blady / na wapno rzadko sie przydawa / krzemień wodny zawżdy bywa iakoby mokry / then ma być lecie wzięta / niema być kładzion w mur aż po dwu lat.

Tegula Dachowka.

Capitulum 40.

DAchovka gdy iest dobrze vpalona ma moc przepalaiącą ciało á dla tey przyczyny kiedy będzie vmieszana a poma że z nią miestce / thedy pomaga na swierzb / na krosti / jna

¶ Gdy będzie wmieszana w (bolesci nożne. plastry / tedy trawi wrzody twarde / á ich mocz iest ocierać y wysuszać azwłaszcza ona kthora iest Zatanor abowiem iest namocznieysza nad insze / a iest masc w ktorą wchodzi ta to dachowka / iest ta masc lekarstwo dobre na goienie ran

Topa.

Topazion.

Capitulum 41.

Woyćiech powieda iże Topazion kamień thak rzeczony iest vezwan od miestcza na ktorem napierwey iesth nalezion / ktore miestce zową Topazis wysep.

¶ Tenże Woyćiech powieda iże naszych czasow iest doswiadczono / iż then kamień gdy będzie we wrzącą wodę włożon taki iako iest z onego miestcza przyniesion / tedi zarazem natychmiasth może gi włożywszy ręką gołą albo nogą z oney wody wrzącey wyjąć bez obrażenia żadnego / y powieda rzekąc iż to ieden z naszych towarzyszow vczynił będąc w Paryżu.

¶ Też pomaga gdy kto krwią pluie / y przećiwko niemocy ktorą zową wilcza niemoc / a tho iest pewna iż sie w nim obezrzy iako we zwierćiadle : rodzi sie też w morzu.

¶ Ten kamień gdy kto trzyma w prawey ręce naprzećiw słończu thedy wypuszcza z siebie promienie j ogień tak iż kto nań patrzić będzie dziwować sie musi : á kto gi nosić będzie v lewego ramienia / tedi na wielkim zebraniu nic nie da : tym kamieniem krowki y insze hrobacztwo / y grady od owoczow oddalony będą : j ćielesne zapalenie gasi.

¶ Aristoteles powieda iż Topazion gdy będzie na ranę człowieczą położon tedy krew zastanawia : á iest ten rodzay iż gdi będzie powieszon nad oną rzeczą ktora wre tedy przestanie wrzeć ona rzecz.

¶ Topazion ktory ma barwę iako złoto / ten iest nadrosszy : Drugi rodzay iesth iego daleko swietleyszy á barwy ćiemnieyszei ale nie tak dobry : ten kamień między inszemi moczami ktore ma / powiedaią iże gniew / y żądzą ćielesną (vsmierza.

Vesice et Molaris.

Capitulum 42.

Avicen. powieda / iż kamień ktory sie rodzi w mecherzu / tenże powieda iż niektorzi powiedaią iż ten kamień z mecherza ktoby gi przyjął / tedy kamie kamień ktori iest w nerkach y w mecherzu / ale Galenus powieda iże tak nie iest. Zasie Auicenna powieda iż kamień młynny ktory kozdy człowiek zna / iesth sciągaiący / á przeto lekarz ma gi brać na ony rzeczy ktore żądaią powćiągania.

Spongia marina.

Capitulum 43.

Gębka morska tę moc ma iże iawnie wysusza / á dla thego moc iey iest rany swieże goić gdy ią zmacza w ocyćie w wodzie y w winie podług rozmaitosci ćiał / y powćiąga krwie ktora idzie z rany sieczoney albo też z spaloney / iest moc trawiącza.

¶ Kamień kthory bywa znalezion w gębce / ma moc wysuszaiącą / y kamie kamień kthory bywa w nerkach / też rany goij swieże gdy będzie przykładana z octem albo z wodą / goij rany zastarzałe gdy będzie przykładana na nie z

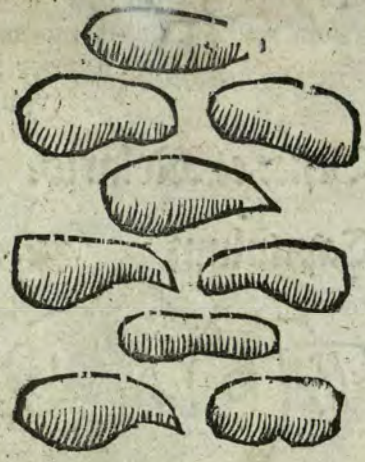

z warzonym miodem á przyłożyć z ſamą wodą: ale ſą niektore gębki ſubtelne/lekkie/kthore żadney pomocy nie dawaią/á gdy będzie z ocztem podłożona/powćiąga rzeczy przyrodzonych niewieſcich: á gdy bywa ſpalona tym obyczaiem iako bywa piana morska palona/pomaga na wrzod kthory bywa na oczu/y oczy wyczyſcia: á kiedy będzie przyprawnie omyta po ſpaleniu tedy więcey pomaga na oczy w lekarſtwiech: á gdy będzie ſpalona z ſmołą/pomaga naprzećiw niewieſciem rzeczam gdy zbytnie idą: á kamień ktory bywa nalezion w gębce/łamie kamień w mecherzu gdy będzie z winem wypit: á kiedy będzie ſpalona z oliwą/tedy będzie pożyteczna ku leczeniu onego ktori (krwią pluie. ¶ Też z niey działaią knoty y kładą ie na końce żył z ktorych krew idzie/á tak powćiąga krwie.

Zignites.

Capitulum 44.

ISidorus piſze/iże then kamień ieſt barwy ſcklaney/ten kiedy będzie na ſzyi zauieſzon tedy oddala od człowieka czo ſie mu w noczy przez ſen ledaczo vkazuie/y krew płynącą z człowieka ſtanowi.

☞ Też niedopuſzcza człowiekowi aby rozum ſtracił/gdy iuż na to człowiek ieſth ſkłonny/á gdy będzie dzierżan nad ogniem płomieniem goraiącym/tedy dla niego płomień gaſnie:

To też o nim powieda Enax w xięgach ſwoich w ktorych piſał o kamieniach.

Koniecz o Kamieniach.

Poczyna sie Tłumaczenie o Rodzeniu Człowieczym, iako á ktoremi obyczaymi płod z żywota matek swoich wychodzi na swiath.

Nauka poznawania po Poczęciu niewiasty / iesli z synem Albo z dziewką chodzi.

NAprzod to iest pierwsza nauka / iesliże ona niewiastha przed poczęciem była blada a po poczęciu rumiana na liczu / znak iesth iże z synem chodzi.

¶ Drugi znak / Jesli niewiasta wstąpiwszy w brzemie / niema wielkiego obciążenia w sobie y we wszitkich członkoch / znak iest iż syna w żywocie nosi: á iesli zasie iest barzo mdła leniwa / obciążała / znamie iż dziewka będzie.

¶ Thrzeci znak z strony mleka w piersiach / iesli mleko iest białe a ktemu gęste / iże gdy go na zwierciadło albo na miedz wstrzyknie tedi stoij na miesczu nie rozpływaiąc sie / znak ie iż syn będzie.

¶ Czwarte z strony żywota / iesli prawy bo to iest prawa słabizna więcey sie nabrała okrągłem nabraniem / vkazuie też na syna / a wszakoż rumianosc licza po poczęciu / iesth znamie na.

[illegible] napewnieysze pocz[illegible]
poczkćiem niewiasta [illegible] bladc[illegible] [illegible]do smia-
¶ Zasie wszitko przećiwnie tym (dego licza.
znakom przerzeczonem o dziewce masz rozu-
(mieć.

Tu masz naukę iako masz po znac / iesli niewiasta z dziecmi chodzi / tak ta ktora nie dawno za mąż szła / iako y ktora dawno.

NAprzod z strony maćice / bowiem maćicza to iesth mecherz wkthorym płod przemieszkawa / niemiewa w sobie takiey wilgothnosci iaka bywa przed poczęćiem.

¶ Drugi znak / iż iuż niewiasta po poczęćiu niema lubowania / y owszem brzydzi sie skutkiem małżeńskim.

¶ Thrzeći znak z strony iedzenia y pokarmu iey / abowiem thaka niewiastha w rozmaitych smakoch potraw a zwłaszcza nie zwyczaynych sie kocha / to iesth w kwasnych rzeczach albo w słonych albo w zimnych / albo też w słodkich / á pospolićie wiecey niszli przed poczęćiem.

☞ Czwarte iż thakie bolenie głouy miewaią y częste wraczanie.

¶ Piąte / przyrodzonych rzeczy zastanowienie / á piersi nabieranie.

Poczyna sie tractat o rodzeniu człowieczym iako a ktoremi obyczaymi płod z żywota mathek swoich wychodzi na swiat / y tudziesz o przygodach y rozmaitych przypadłosćiach Pań y niewiast / ktore miewaią przy rodzeniu dziatek swoich / y też o pomoczach lekarskiemi rzeczami ku rychłemu a lekkiemu porodzeniu / y kthemu o sprawie y rządzeniu Pań brzemiennych / tak przed porodzeniem iako y po porodzeniu: Ale naprzod oznaymie rozmaite obyczaie rodzenia człowieczego: A napierwey ktorym

[illegible]yczaiem płod w żywoćie leży / á wielą błonek bywa obleczon.

Capitulum 1.

W Zywoćie matczynem leżenie płodu iest takowe / Iże dziećiątko siedzi w żywoćie skrywszi sie / rączki sciągnąwszy miedzy noszki / głowką przythuliwszy sie ku kolankam / tak iż iednym okiem na iednym kolanku / á drugiem okiem na drugie kolanko przytula sie / á tak nosek miedzy kolanka wchodzi / grzbietem ku żywotowi / á vsty ku grzbietowi matczinemu leży skurczywszy sie w kłębek.

¶ Dziećiąthko w żywoćie matczynem trzema błoneczkami bywa vwikłano: Pierwsza błonka wierzchnia / spodnie dwie błonce y wszitko dziećie okrąża / á ktemu broni dziećiątka od złych wilkosci iadowitych płynących tam kthemu niskiemu stokowi / ktore nieczystosci nie są vżyteczne dziećiątkowi / ani ku pokarmu ani ku pomnożeniu rosćienia iego / iedno thylko leżą miedzy maćiczą á miedzy tą pierwszą błonką / ktorą zową po łaćinie secundina po polsku łożysko: A thak po porodzeniu dziećiątka / y po wyszćiu tego łożyska / płyną ti wilkosci ze krwią zmieszane z matki chorey: Wtora błonka począwszy od pępka dziećiecego aż na doł / zawiia dziećie / á ta błonka ma w sobie barzo wiele zmarskow na podobieństhwo flakow warzonych / á ta błoneczka iest sprawiona tak przymiesszeysza / takież dla rozmaitych wilkosci iako vriny / pothu / y inszych nieczystosci kthoreby dziećiątko grysc miały. Trzećia błonka ostatnia / ta iest ktora bez żadne° posrzodku dziećiątko obwija / á broni od dziećiecego moczu y inszych wilkosci ktore z dziećiećia wychodzą / iż ktemu dla grubosci a nieiakiey twardosci ktoraby miała naćiskać dziećiątko z strony secundiny to iest łożyska.

Tu masz

Thu maß wiedziec czas iuż natichmiast przychodzacy zleżenia albo rodzenia/ ytež kthemu bieg a obyczay prawie przyrodzony/ y nad przyrodzenie rodzenia dziecięcia.

Capitulum 2.

POspolity á zwyczayny czas zlezenia/ iest dziewiąty miesiąc/ abowiem dziewiątego miesiącza wypełnionego zleżenie przychodzi/ á tak około czteridziesci niedziel od poczęcia przychodzą thy znaki na brzemienną niewiastę ktore vkazuią rychłe porodzenie dziećię

¶ Naprzod przychodzą około dymion (cia. ytez około pępka bolesci/ takież też y w krzyżu/ przy tym zapalenie/ czliwosc/ y nadymanie żywota/ słabizn przychodzi: Gdy thy znamiona przychodzą na brzemienną niewiastę vkazuią rychłe porodzenie.

¶ Thez mamy wiedzieć o dwoiakiem rodzeniu/ Jedno iest przyrodzonym á słußnym obyczaiem/ á tak według rodzenia/ iako thez według czasu: Drugie rodzenie nad obyczay przyrodzony/ tak w rodzeniu dziećięcia/ iako thez y w niesłußnym czasie.

☞ Abowiem dziewiąty xiężyc iesth prawy á sprawiedliwy czas porodzenia/ aczkolwiek sie przygadza y siodmego xiężycza zleżenie/ kthore bywa zdrowe dziećiątko: ale osmeº xiężycza ktore sie dziatki rodzą/ pospolićie á rzadko ma pochybić aby miały żywo zostać/ o czym Auicenna swiadczy/ słußny obyczay á pospolity rodzenia dziećiątka: Z powiesci wielkiego Woyćiecha/ taki ma być naprzod iż głową sie ma dziećię rodząc vkazować/ potym ßyią z ramiony/ potym rączki ku boczkom przytulone á ku noßkam sciągnione: także wychodzi z żywotha za pomoczą babiną/ aż do kończa wynidzie/ á na ostatek noßki: bowiem tenże wielki Woyćiech piße iż dziećię w żywoćie matki swoiey ku grzbietowi oczyma y pierskami/ głowką ku pępkowi matczynym siedzi. Potym gdi czas ku porodzeniu przychodzi/ wznak sie obroći/ thak iż g... ą na dol/ noßkami ku gorze/ oczyma ku żywotowi matczynemu sie obracza/ á tak przyrodzonym obyczaiem z żywota wychodzi iako tu na figurze widziß: drugie iż ku takiemu rodzeniu przyrodzonemu to też ma być/ iżeby rychło dziećiątko niezabawiaiąc wychodziło z żywota á krom wielkiey ćießkosci y wielkiey bolesci.

Tu maß słußne rodzenie.

¶ Zasie nad przyrodzony obyczay rodzenie/ Naprzod czasu niesłußneº/ albo nie tym sposobem namienionym z żywota wychodzenie: Auicenna/ Rodzenie ktore nie głową ale nogami przichodzi/ á ktemu ręce ku nogam y ku biodram przytulone/ powieda być niesłußne/ awßakoż iednak bliskie ku przyrodzonemu rodzeniu/ á to dla tego iż też takim obyczaiem rodząc sie dziećię/ żywo y z matką zostaie/ iako tu na tey figorze widziß.

Takie rodzenie nie według przyrodzenia.

Tu zasie maß wiedziec o łacnym a lekkiem ytež o cieszkim rodzeniu/ á kthoremi znaki lekkie albo ćießkie ma być rodzenie poznano.

Cięszkie rodzenie dzieći często kroć na mathki przychodzi/ dla rozmaitych przyczyn tak z strony matek iako y z strony dzieći: Z strony mathek/ Naprzod dla małosci y ćiasnosci maćice/ drugie dla vczynienia iakiey wrzedzienice abo rospadliny/albo iakich inszych przypadłosci złych w maćicy/ dla ktorych rzeczy z wielką ćięszkoscią y z bolescia bywa rodzenie: trzećie dla poczęćia w barzo młodych lećiech/iako sie czasem przygadza aczkolwiek rzadko przed dwanastem rokiem może począć: czwarte dla zewrzenia mecherza ktori leży pod maćiczą/ y dla owrzedzenia ielit matczynych/ abouiem dla bolesci tych to członkow maćicza z nimi ćierpi/ á z tąd bolesci y ćięszkosci przi po rodzeniu być muszą: Też piąte dla tego iż niewiasta z przyrodzenia iest mdła/nieduża/albo zimnego á suchego nazbyt/albo tłustego nazbyt ćiała y przyrodzenia/albo iże przed tym nigdy nierodziła/albo iż barzo lękliwa/abo gniewliwa/ abowiem dla tych przyczyn wszytkich namienionych/ ćięszko mathki muszą rodzić/ á dla samego gniewu niewiasta nie posiedzi na iednym miestczu ale iey wszythko nie w czas á tak z miestcza na miestce biega á w tym ćięszkosci sobie przimnaża: Szoste á pospolite/iż zawsze dziewka z wietszą ćięszkoscią przychodzi ku rodzeniu/á syn zawżdy lżey y łaczniey: Siodma przyczyna ćięszkiego albo łacznego rodzenia bywa z strony płodu albo dziećiątka/ abowiem tłuste albo vielkiej głowy abo samo dziećie wszytko wielkie/czyni ćięszkosc y trudnosc rodzenia/ zasie dziećie małey głowy/ albo samo nie miąssze á ktemu czerstwe/takie rodzenie bywa łaczne a nie barzo bolesne: Osma przyczyna ćięszkie° rodzenia bywa z strony bliznięcego rodzenia/ iż gdy dwoie dzieći iedno po drugim hnetki sie rodzi/albo dla dziwu iakie° nad bieg przyrodzony będące°/iako iżby dwoie dzieći o iedney głowie w żywoćie były/albo iżby były dwie głowie o iednym ćiele/ iako sie to było przygodziło w Niemczach nie daleko Vitemberku miasta/ iako tu widziß wyobrażenie te°.

¶ Dziewiąta przyczyna ćięszkiego rodzenia dla niesłusznego dziećięćia z żywota wychodzenia/á to iże obiema nogama/abo iedną nogą albo kolanmi wychodzi/ ręceku gorze podniosswszy/ albo też iż bokiem albo grzbietem/ albo też ogonkiem to iest zadkiem ku wyszćiu z żywota matczyne° vkazuie sie/ á takie rodzenie iest nad przyrodzenie á naszkodliwsze.

¶ Też zasie gdy dwoie dzieći to iest bliźniczowie/razem z żywota wychodzą/ thak iże iedno nogami á drugie głową/albo oboie nogami/ bywa ćięszkie a smiertelne takowe rodzenie.

¶ Dziesiąta przyczyna ćięszkosci przy rodzeniu bywa dla aborsu to iest porzucenia kthore bywa czwartego albo piąte° xiężycza od poczęćia/abouiem tich xiężyczow barzo moczno dziećie bywa przypoiono w żywoćie matczynym/ á tak z wielką bolescią vrywa sie z żywotha/ á za ćięszką przyczyną taki aborsus to iest porzucenie bywa.

¶ Zaste też ćięszkie rodzenie bywa iedennaste go xiężycza/ á to dla niemocy matki albo dziećiątka samego tak daleko sie przedłuża.

¶ Jedennasta przyczyna ćięszkie° rodzenia bywa dla martwe° płodu w żiwoćie/abouiem taki płod ani sie ruszać ani obroczon łaczno być może ku wyszćiu albo wyćiągnieniu/ albo takież z strony chorego albo niemoczne° dziećiątka/ktore pomocy sobie żadney dać nie może ku rychłemu na swiath wyszćiu/ z tąd bywa ćięszkosc z bolescią matce rodzącey/ á to z tąd dziećiątko bywa chore y mdłe w żiwoćie/iże matka nosząc ono miała na sie iaką niemoc łożną albo długą febrę/albo biegunkę/albo przyrodzoną niemoc na xiężyce chodząc z onym/miewała: z tych rzeczy pewnie sie nadzieway chore° a mdłego dziećiątka/ z ktorym na ten czas niewiasta chodzi/ á ktemu iesli pierwszego xiężicza

albo

albo tego ktorego zapadła niewiasta/ mleko v niey z piersi naćisnionych płynie/ á ktemu też iesli sie dziećiątko nierusza w żywoćie czasu słusznego/ znak iest mdłego płodu.

¶ Dwanasty znak ćieszkiego rodzenia z strony secundiny to iest łożyska/ á to gdy nie rychło wychodzi z niewiasty/ albo twarda iest ku łacznemu vrywaniu/ albo zasie dla nazbyt rychłego wychodzenia/ y dla miękkosci/ ćienkosci tego łożyska/ abowiem rychłe á prędkie vrwanie łożyska/ czyni trudnosc rodzenia słusznego á to zalewaniem płodu wilkosciami krwawemi ktore sie były zebrały około thego łożyska/ á ktemu wilkosc dobra ktora iesth vżytheczna ku snadnemu rodzeniu dla onych złych ginie/ á z tąd trudnosc wielka przychodzi.

¶ Trzynasta przyczyna/ Wielkie zimno j takież ćiepło przeszkadzaią łacznemu rodzeniu/ zimno sciskaiąc żyły y wszytko ćiało matczyno á zbytnie ćiepło mdląc matkę y płod w żywoćie lenieie.

¶ Czternasta przyczyna nie łacznego rodzenia/ iedzenie brzemienney paniey ktora iest bliskiego zlężenia/ wysuszaiących/ kwasnych y oczćianych pokarmow ktore sciskaią żyły y wszytki członki/ á nawiecey iabłka kwasne/ kasztany tharnki/ iagły/ kapustha kwasna y insze owoce kwasne/ ytez myćie piątego albo szostego xiężycza w zimnych wodach abo w hałunowanych albo w takowych w ktorychby było żelazo gaszono albo insze rzeczy sciskaiące warzone/ iako są tharnki/ żołądz/ dębowa skora/ gallas/ dębianki/ roża/ gruszki/ płonki iabłka lesne y insze rzeczy kthore są barzo szkodliwe brzemienney niewiescie/ dla łacznego mienia y porodzenia

☞ Pietnasta przyczyna przeszka (dziećiątka. dzaiącza łacznemu porodzeniu/ smuthek albo niemoc/ albo głod iedzenia/ albo takież niedostatek a wielkie pragnienie pićia/ kthemu pracza á niespanie.

¶ Szestnasta przyczyna/ gdyby niewiastha będącza bliskiego czasu porodzenia/ pożywała takich rzeczy ktore maią wieltą wonią tak wdzięczną iako y przykrą/ bowiem takowe rzeczy ćiągną maćicę ku gorze/ á tak j płod bywa przenagabany ku rychłemu z żywota wyszćiu.

¶ Siedmnaste przenagabanie lekko rodzenia/ bolenie w ćiele mathczynym na wierzchnich członkoch/ iako około żołądka/ na bokoch/ w pleczoch/ w grzbiećie.

¶ Osmnaste przenagabanie y znamię niełacznego rodzenia/ iest pierwszego dziećiąthka ćieszkie y wtorego y trzećiego barzo bolesne rodzenie/ abowiem iuż tak każde z bolesciami y z wielkiemi ćieszkosciami będą przychodzić/ á tho dla zwyczaiu przeszłego ćieszkiego rodzenia.

¶ Zasie znamiona łaczne° rodzenia są przećiwne przerzeczonym znamionam/ á nawiecey ktora matka dzieći pierwsze łaczno rodziła krom bolesci/ á nawiecey wysszey pępka/ abowiem bolesci kthore są niżey pępka przy rodzeniu/ takie nie szkodliwe niebywaią/ á to iże płod takowemi bolesciami nie hamuie sie długo w żywoćie/ j owszem co richlej pospiesza na swiat

¶ Przytym masz baczyć/ iż niewiasta kthora sobie barzo cznie á miece sobą bolesciami wielkiemi będąc nisko około taiemnego członka zięta/ awszakoż ona niewiasta iest przy tym siły dobrey/ oddichania mocznego/ nie zadusliwego/ á ktemu dziećię w żywoćie czerstwo sie rusza/ masz pewną nadzieię dobrego kończa a poćiesznego w szczesliwem porodzeniu.

¶ Zasie ktora niewiasta przi rodzeniu mdleie/ zimne kropie na nie wystepuią/ puls v rąk prędki/ á sama z dziećięćiem nie czerstwa/ złe á smiertelne bywaią takowe znaki.

Tu masz naukę y radę, iako masz pomagac thakiem paniam y niewiastam/ ktore przerzeczone przypadłosci z ćieszkosciami namienionemi przi rodzeniu dziatek swoich miewaią.

Capitulum 4.

BRzemiennych niewiast ćieszkosciam rodzenia ktho chce radzić y pomagać/ tedy maią takowi ludzie radzić ytez sprawiać słuszne rządzenie paniam brzemiennem w iedzeniu słusznym/ á nawiecey czthery niedziele przed zlezeniem ytez czasu rodzenia. Naprzod przed czasem rodzenia przez czthery niedziele/ kazać sie wystrzegać wszelkich rzeczi szkodliwych w iedzeniu ktore iej we zdrowiu szkodziły iako

ky/iako zimnych/kwasnych/gorskich y inszych: a iesliby sie od nich wzdzierzeć niemogła/ tedy po troße ma pożywać/á potym iakie lekarstwo słußne ma brać albo w piciu albo w iedzeniu aby iey ono iedzenie rzeczy ßkodliwey y dziećią tku nie ßkodziło.

¶ Zasie iesliby brzemienna niewiasta miała w maćicy albo w progu członka taiemne° iakie obrażenie/to iest wrzod/bolączkę/albo bolesne zranienie/tedy ma być wezwan vmieiętny barwierz albo doctor iżeby przez radę mądrą przed czasem rodzenia mogła ona pani wziąć zdrowie na swe niedostatki członkow przerzeczonych: Zasie iesliby brzemienna pani miewała częste zatwardzenie żywota thak iże stolce twarde á z ćiężkością miewała/tedi takowa dziewiątego albo mało przed dziewiątym xiężicem ma poziwać w iedzeniu takowych potrawek/ ktoreby iey żywoth miękczyły á wolne stolce czyniły/ iako saiabłka z masłem á z czukrem smażone a naprzod godzinę przed innemi karmiami iedzione/ á potym czyste° wina białego nie kwasnego na to sie ma napić: też ktemu figi po ranu y na noc po kielku iedzione są dobre: takież też y węgierskie sliwki surowe spłokane/miękczą żywot y stolce wolne czynią: Przy tym ma sie takowa pani ktora miewa za thwardzenie w swoim żywoćie/ wiarować sie iesc wypiekłych rzeczy/ zgorzałych/ kwasnych/ ćierpnących/ iako są iaycza przepiekłe samy z ocztem/ryż thwardy/iagły/kapustha kwasna/ grußki y inße rzeczy zatwierdzaiące: Też może być takowym paniam vczyniona klistera z polewki kurczęćia vwarzonego/albo z winney polewki czukru albo soli wsypawßy do niey/ y instrumentum w nie wlać: takieß czopki mogą być dawane z słonin vczynione y z mydła y z żołtku á z solą zmießawßy/przespieczne tho może być czasu pothrzeby przed samym zleżeniem czynione.

☞ Przytym też gdy iuż ćießka niewiasta przichodzi ku samemu porodzeniu/tedi ma być posilona iaką dobrą potrawką/ á takießtez trunkiem dobrym wina albo mußkatelle dobrey/ konfekty rożanemi/fijołkowemi/ miodunczanemi/citrinaty/ y inßemi serdecznemi rzeczami ktoreby w sobie niemiały kwasnosci zadney ani zaćisnienia żył/ale odmiękczenie żywota y lekkie zagrzewanie/á to iesth polewka tłustego kurczęćia albo kapłuna młodego/z ćielęćia tłustego/ y z mięsa wołowego polewka iest dobra takiem paniam: Ktemu też odwilżenie y odmiękczenie niektoremi rzeczami lekarskiemi niskich miesc/iako są oleyki migdałowe/ rumienkowe/fijołkowe/z tłustosciami kokoßemi/kaczemi/gęsiemi/á tymi rzeczami mazać dymiona y około wßytkiego miestcza taiemnego/ wina dobre° często po troße sie napijać/polewki niebarzo tłuste iadać. Przed zleżeniem dziesięć dni ma do wolney łaznie chodzić brzemienna niewiasta/ tam sie z brudu wierzchniego omywßy/ ma siedzieć w wannie w ćiepłey wodzie do samego pasa/ ktora woda ma być przyprawiona z tymi zioły odmiękczaiącemi/iako iesth słaz/rumien woniaiący/ogrodny wysoki słaz/ roża czerwona z ktorey na wsiach kmiotowny wieńce wiją zową ią po łacinie Ibiscus/ ktemu też kłasc mercurialem (iest ziele w aptece) nostrzeg/ á to wßytko ziele warzyć do wanny/ á na każdz dzień y na noc miałaby sie naparzać po pas brzemienna pani/ á potym czynić mazanie miesc przerzeczonych oleyki z tłustosciami namienionemi/abowiem tym rządzeniem naciężey dziatki miewaiącey/snadnosc á lekkosc znamienita z tąd przychodzi.

¶ Jesliby kthora pani będąc z przyrodzenia mdła/niemogła thak częstego parzenia znosić w wannie/ tedy vwarzywßy to ziele w wodzie przyczyniwßy lnianego nasienia/maczać w tey wodzie ćiepłey gębkę albo chustę/á często iako przez czwierć godziny na dymiona y na nogi to iest na vdy/na biodra/ y na miestce taiemne przykładać naparzaiąc/odwilżaiącz ćiało y ktemu żyły/ á po thakowym naparzeniu w czwierć godziny otharwßy y osußywßy miestcza mokre/ mazać zawße przerzeczonemi oleyki y tłustosciami kokoßemi/gęsiemi/y też kaczemi. Dymiona/biodry/krzize/y około fortki wychodzenia płodu/dobrze namazować / y owßem gdy widziß niewiastę przirodzenia barzo suchego/á ktemu maćice suchey/nießłodzi y owßem silną pomoc y pożytek daie/wpußczać do maćice precz/. Takowe tłustosci rozmocziwßy w tym bawełnę/ a poniechać że trzi godziny na miestczu.

☞ Ktemu nießkodzi/y zaiste pożitek znamienity czini kadzenie Ambrą/Gallia muscata/ cziniąc na węglu rospalonym/á nad tim brzemienna pani ma stać/abowiem od takiego kadzenia/drogi swiebodnie sie odtwieraią/y płod

na doł

takowa sprawa przyidzie- ma ona pani zasie siedzieć na stolczu iako y pierwey/á kthemu sie czo nalepiey mieć aby porodzić mogła: Jesli zeby tą radą to iesliż rußaniem/ chwieniem y przewraczaniem matki dziecie głową niemogło ku rodzeniu przyić- tedy baba ma z pilnoscią o tym praezować- izby mogła ona drugą noßkę naciągnąć/ iżeby tak z przytulonemi rączkami do wdzikow mogła dziecigtko z żywota (wzigć.

¶ Jesliby sie trafiło (iako sie to przygadza) iżeby dziecie bokiem sie ku rodzeniu miało (tak iako tu na figurze niżey wymalowane widziß) tedy przysłuża na vmieietną babe/ aby około tego tak postępowała- iżeby dziecię ono leguchno (omazawßy sobie rękę w iakim oleyku albo w tłuściści) nawodziła/ naciągaiącz głowką (na dol.

¶ Abo zasie iżby sie przigodziło rodzenie było dziecigtka nogami rozłożonemi szeroko (iako tu w figurze malowaney niżey widziß) tedy baba ma z pilnoscią noßki w kupie zsłulać/ á tego zawße strzec iżeby rączki były przy wdzikoch- á tak ma dziecie za noßki brać.

¶ Też gdyby sie prz

ma dzieciecin sie rodzić (tak iako tu maß w tej figurze niższey) tedi baba ma sie około tego starać/ iżeby noßki dziecięce naciągnąć á rozprościć mogła- á iuż thak za noßki miechay bierze dziecie- iako y pierwey maß nauke wyższey na (pisaną.

¶ Zasie ieśliby sie przygodziło rodzenie iedną ręką (iako tu w malowaniu widziß) thedy baba omoczywßy rękę w migdałowym oleyku

albo w kokoßej tłuściści/ ma w żywoth za ramiona daley może/ á potym

¶ Trafuie sie thez w porodzeniu iż dziecię obiema rękoma pocznie sie rodzic (iako thu wi-

dziß wymalowano) w takiey przigodzie baba niechay zasie wzad dziecię iąwßi za ramionka wroci/ á potym vgadzaiąc/ pierwey iedną potym drugą rękę ku boczkom ma przytulac: to vczyniwßy ma kazac aby sie pokußała ona pani ku porodzeniu.

¶ Trafuie sie też zadkiem rodzenie/ á gdy tákie baba obaczy rodzenie/ ma z nienagła ręka-

[illegible] noßkami mo-
[illegible] ob-

¶ Też iesliby vespołek nogami j rękami dziecię chciało sie vrodzić (iako na tym malowaniu niżey widziß) tedy baba ręką ma nogi dziecięce ku gorze wpychać/ á głowę na doł spußczać/ á thak ku słußnemu rodzeniu dziecięthko sprawić.

¶ Też gdyby sie przigodziło takowe rodzenie to iest brzuchem á piersiami ręce y nogi ku go.

[illegible]nioswßy (iako tu obrazek wymalowa-
[illegible]ieciethna baba [illegible] tłustosci omoczywßy
[illegible] ręke włożyć / á tam
[illegible]ć: Jesliby ręki w nie-
wiaste

wiaste wprawić nie mogła/ tedy iako może te strone przy ktorey dziecie bliżey progu albo forteki leży-ku wyßciu nawodzić/ awßakoż by mogła głowe ku dołowi obrocić/ byłaby rzecz obu dwu barzo dobra.

¶ Przygadza sie też bliznieta razem nogami chcieć na swiat wychodzić: iesli oboie dzie-

ći głowami sie obroczą/ tedy baba iedno naprzod czo na pilniej ma brać/ á potim zasie drugie ma wynosić z żywota.

¶ Jesli nogami na doł przyidą/ tedy takieß po iednemu ma wywodzić wyssżey obyczaiem namienionym.

☞ Thakież gdyby sie trafiło dwoie dzieći razem sie rodząc/ tak iż iedno pierwey nogami á drugie głową przychodzi/ tedy tymże obyczaiem ma pierwey iedno potym drugie według nauki niżey napisaney wywodzić/ tak iże iesliby mogła pierwey wywiesc to dziećie ktore głową na doł sie obroćiło/ potim zasie ono drugie może wepchnąwßy w żywot y mathke wznak przewrociwßy na gore nogami chwiać iżeby sie y drugie dziecie mogło głową na doł obro-

cić/ tak wßytko czyniąc iako maß ßerzey wyssżej napisaną naukę: kthemu mazać około oleyki namienionemi abo tłustosciami kokoßemi/ kaczemi/ á nawieccy iesliby ona niewiasta miała iaką ranę albo rospadlinę około członku albo wnątrz bolącą/ tedy tym więcey olejki/ migdałowym/ fijołkowym/ lilijowym ma być miesce ono y około namazowano/ aby wychodzący płod z żywota nieczynił tako wielkiey bolesci: zasie iesliby ktemu barzo tłusta albo ćiałem zbytnie była obłożona niewiasta/ tedyby snadniey thakowey na lice leżeć na kolanoch/ abowiem rychley y z mnieyßą cießkoscią porodzi.

Lekarstwa kthorych pożywanie czyni lekkie rodzenie.

Capitulum 5.

NAprzod iest przednieyße lekarstwo- Słußne posadzenie rodzącey paniey na stolczu ktemu vczynionego/ ktora sie wznak ma dobrze siedząc na stolczu nakłonić: przytym/ czasu zimnego w ciepłą wolno izbę ma być w wiedziona ku rodzeniu niewiasta/ lećie zasie barzo gorących dni/ nie ma być bronion lekki wiatr/ z ktoregoby mogła ochłodzenie mieć: przy tym też kichanie ma być/ pieprzem albo czemierzycą tartą na proch czynioną w nos wstrzyknąwßy: Kthemu baba ma pilno pilnować czo przysłußa ku łacznemu porodzeniu/ nie opußczaiąc/ iako iest macice y niżey około taiemnego członku/ oleyki/ masciami mazać/ y też kadzić takowem kadzeniem kthore

165

ktemu ie y barzo pomocne.

Mazanie okolo niskiego członku.

¶ Wezmi gesiey tłustości kot olefku liliowe go troche wiecey łotu ſafranu troßke tartego pizma barzo malo: Ty rzeczy wßytki społem zmießay á tym macice y okolo nadolne° mieſticza maży cieplo.

¶ Jeſliby ta maſe nie ſproſcika rodzącey nie wiaſty/tedy vczyń kadzenie tym obyczaiem: Wezmi mirry/galbanum/caſtoreum/każde° z nich po troße/á ztarwßy na miałki proch/ z wołowa żołcią zmießay á vczyń z teyto maſi pilulyiako laskowy orzech miaſſze/potim ie dne włożywßy na vegle okadz niewiaſte albo panią włożywß y pod nie.

Drugie kadzenie ktemuß.

¶ Wezmi ſiarki żołtey/mirry rubee tincto rum galbanu/opoponaku każdego z nich ro wno czo złoty zaważy albo chcebli możeß wie rey: Ztarwßy ty rzeczy na proch z żołcią wo łową/vczyń pilule iako y pierwße/a iedne wło żywßy na wegle okladać panią ktora nie mo że porodzić.

¶ Też ktemuß okadzenie kaynem golebiem albo kaynem iaſtrzebiem/przyłożywßy opopo nacum/barzo wſpomaga.

¶ Też barzo pomaga ku rychłemu porodze niu: Wzięć ruty iarey wycißnąć z niey ſok/ a w onym ſoku bawełne rozmoczyć dobrze/y w łożyć tham w forte.

¶ Też wezmi czemierzyce korzeń ktemu apo ponacum/ztarwßy ie na gruby proch potym wwiklawßy w bawełne wpuſc tam w nadol ne mieſtce/abowiem nie tylko żywy płod z ma tki ale y vmarły wyciągnie to lekarſtwo.

¶ Też aſa fetida tak wiele iey wziąć iako ieſt ziarno tatarczane caſtoreum czo pol złote° va ży albo troche wiecey: Ztarwßy the rzeczy na proch/potym z winem á zwodą rozmąć á cie płe day wypić/ pomaga ku rychłemu á lekkie mu porodzeniu.

¶ Też ſam cinamon z winem dobrym piey/ barzo pomaga.

¶ Też aſa fetida z kaſſią lignea weſpołek na proch ztarty áczo pol dragmy zaważy day z winem dobrem ciepło wypić.

¶ Takież Ibiſcus to ieſt roża ogrodna ktora wyſoko roſcie na pretoch (kmiotowny wieńce z niej miewaią) z wodą vuarzona á ciepło nie wieſcie przed porodzeniem ku piciu dana/nie wymownie pobudza á czini richłe porodzenie Nie ßkodzi tez brzemienney panicy w tey roży częſto przed złożeniem naparzać ſie w vannie

Pilule czyniące rychłe Porodzenie.

¶ Wezmi cinamonu dobrego/ßawiny/każ dego z nich tak wiele czo dwie dragmie zawa ża/ktemu przywezmi Caſſiam ligneam pol tory dragmy mirry/ariſtologie rotunde/coſti amari/każdego z nich po iedney dragmie/ ſto racis liquide pol dragmy/ opium dwanaſcie ziarnek: z tych rzeczy wypiſawßy/poſli do ap teki iżby z czyniono pilule z byliczowg wodką/ tak wielkie czoby kazda ważyła pol tory drag my: dayże iedne pilulke panicy ktora iuż ma porodzić/ ſtarem winem wypić rozmąciwßy znamienita pomoc od tego wezmie.

¶ Też ſafran z winem dobrym/czo pol dra gmy każde będzie dan ku piciu barzo pomaga

¶ Też wezmi ßawiny dwie dragmie aſe feti de/armoniaci/rubee tincetorum/każde° z nich po polowicy dragmy: Każy z te° vczynić pi lule/á czo poltora złotego waży z winem pa niey dla rychłego porodzenia ciepło day wy pić/gdy na nie czas przychodzi.

¶ Też wezmi ariſtologie longe to ieſt kokor naku pieprzu/mirri/każdego znich rowno czo poltora złotego waży: Ztarwßy ty rzeczy na proch vczyń z winem pilule/każda ma w ſo bie dragme mieć/á potym iedne z vinem albo z tą wodą w ktoreſby były lupini warzone/daj panicy przed ſamym porodzeniem wypić: nie podobnie ieſt ktemu vżiteczne lekarſtwo/że nie tylko żywy ale y vmarły płod ſnadnie za tym wychodzi.

Drugie pilule ſilney Pomocy.

¶ Wezmi mirri/caſtorei/ſtoracis/każdego z nich czo dragme zaważy: Ztarwßy ty rze czy na

czy na proch z prasnym miodem/ vczin pilulý tak wielkie iako iest laßkowy orzech / á pothym day paniey czo dwie dragmie zawazy z vinem dobrem przed zlezeniem/nad inße lekarsthwa iest to pomoczne. Aczkolwiek iest inßych wiele lekarstw ku pomocy rychlego porodzenia/ ale tu iedno doswiadczone lekarsthwa są wypisane.

Nauka, iako secundina tho iest łożysko ma byc snadnie wyięto gdyby samo wynisc nie chciało.

Capitulum 6.

SEcundina tho iesth łożysko iest rzecz swiadoma wßythkiem babam y paniam rodzącym/pospolicie z dzieciątkiem wychodzi albo po dzieciecіu rychło / awßakoż trafuie sie czesto iż po porodzeniu zostaie ta błonka w żywoćie/á to dla rożmaitych przyczyn: Naprzod dla spraczowania y zemdlenia niewiasty przy rodzeniu: Drugie dla mocznego przyroscienia ku żywotu: Trzecie dla wynißczenia wßytkich wilkosci z ciała przy rodzeniu dzieciątka: Czwarte dla napuchnienia y skurczenia od bolow wielkich miestcza nadolnego a thy przyczyny przeßkadzaią wyßciu snadnemu łożyska z paniey po porodzeniu.

Gdzież wiec cießkie niemocy na one niewiaste w ktorey będzie zatrzymana secundina/ przychodzą/ iako zadußenie macice/ dychawicza/ mdłosci wielkie/ á to dla prochnienia y zagniłosci iey/ zkąd dymy/ pary cießkiej voniej ku gorze sie podnoßą/á tak serce/ głowe y piersi zarażaią niewiescie/ z tąd czestokroć o żywot takowe niewiasty przychodzą: á dla tego ma około tego baba praczować/ aby temu słußną pomoc bez omießkania rostropną á vżytheczną dać mogła/ á to tymi obyczaymi.

¶ Naprzod iesli to zadzierżenie łożyska iesth dla zescia siły/ kthorey przy rodzeniu zbyła niewiasta/ma być posilona godnem iedzeniem j piciem posilaiącem/iako polewkami winnemi z żołtki iaiecznemi vczynione/takieß z kapłona tłustego polewka y mieso iego/y mieso przepiorcze/kuropatw/y inßych ptakow smacznych ktore rzeczy tuczą á rychło posilaią mdłego człowieka/takież wino dobre/mußkatella dana czesto po troße ku piciu/ma być w zwyczaiu.

Zasie iesliby takowe trudne zbycie łożiska było z strony napuchnienia tam thego nadolnego miestcza/tedy ma baba mażać y odwilżać oleyki/migdalowym/lilijowym/fijołkowym/y inßemi tłustosciami:iako gęsią/kaczą/ußedy około y tam wnątrz miestcza napuchłego: á potym dać pic iakowiec z vinem ciepło/takież galbanum ztarwßy na proch dać pić z winem/takież boże drzewko z poleiem w winie vwarzywßy á to wino dać pić/ wyrzuczaią mocznie thy rzeczy łożysko nie odbyte.

☞ Też iest rzecz pożyteczna j barzo dobra naparzać leguchno napuchłe miestce/vwarzywßy słaz/barßcz/ rożą ogrodną kthorą Ibiscus zową/rumienku knim przyczyniwßy/á wtim maczać gębkę albo chustę á przykładać na mie

¶ Takież woda w ktoreyby ot- (stce spuchłe. reby wrzały/ ciepło spuchłe miestce naparzac pomaga: y worek vczin iwßy mały nasypawßy weń othrąb pßenicznych/á przywarzywßy w wodzie onego woreczku/przykładay na spuchłe miestce.

¶ Zasie iesliby łożisko mocznie przylnęło ku macicy tak żeby łaczno odstać niemogło / tedy w takiey przygodzie ma być wolne parzenie vczinione z siarki/z blußczu/z rzerzuchy vwarzywßy w wodzie/á potym chustę maczaiąc/ naparżać niżey pępka macicę.

¶ Ktemu thez czynić kadzenie woniaiącemi rzeczami/iżeby wonia do nosa oney niewiasty nie przychodziła/á to są thy rzeczy: Ambra/ Piżmo/Timiana/Gallia muscata: tych rzeczy po troße wziąwßy / wßythkich albo dwoiey włożyć na węgle/opasawßy niewiastę włożyć pod nię aby dym w nię ßedł nadolnym miestcem/a zasie przy tym rzeczy przykrey woniey j smrodliwe ku nosowi maią być przykładane/ iako iest w Aptece asa fetida/ castoreum/włosy człowiecze/piorka pawie palone pod nosem

¶ Też niewiasta ktora niemoże łożyska zbyć ma być na dole okadzona rogiem z nogi osley aczkolwiek przykra wonia/ ale taiemną z przyrodzenia ma moc wyciągać nie telko łożysko/ ale y płod vmarły z żywota.

¶ Przy takowych lekarstwiech ma sie niewiastha sprawować pomagaiącz sobie sama/ nieinaczey iedno iako y przy rodzeniu dziecięcia/to iest zadußaiąc w sobie oddech vsta i nos mocznie zatulaiąc sciskaiąc sie y kthemu pieprzem tłuczonem kichanie czyniąc.

¶ Zasie gdyby sie nieczo łożyska z niewiasty vkazowało/tedy ma baba lekko rękami wyciągać á strzedz y vgadzać aby sie nie przerwało Jesliby rozumiała baba ízbyza ciągnieniem miała sie zerwać ta błonka/thedy niema ciągnąć ale w vdu nikiąc abo iedwabnym ßnurem vwiązać nie barzo moczno ani też nazbyt słabo/á to dla thego aby sie nie zerwała albo niewykiełzła/thedi potym ma niewieście kichanie czynić/ pieprzu w nos wpuściwßy/ y zasie potym pociągać onego łożyska y na tę y na owe stronę chwieiąc aby sie thak mogło wzchwiać y wyciągnąć/ á strzedz żeby takiem mocznem ciągnieniem nie vrwała onego/albo i inßych wnętrznych członkow nie obrazila.

¶ Jesliby za thakowem długiem nie odbyciem tego łożyßka niewiasta ona bole wielkie w głowie y kremu ciężkości w piersiach miała tedy takowey panicy maią być dawane rzeczy posilaiące głowę y piersi/ iako są rzeczy z Apteki: Naprzod Dijambra/Dijamuscus/Dijamargariton/ y inßе rzeczy posilaiące żołądek iako Dijagalanga albo sam galgan/ cinamon ztarłwßy z dobrem winem dać pić.

¶ Jeßcze maß lekarstwo nie pospolite dla ostatniego y snadnego wyßcia tego to łożyska/ ktore tym obyczaiem ma być sprawione: Wezmi ruty/panty bożego drzewka/bylice/każdego z nich po garści dobrey: á to ziele zsiekawßy albo stłukßi w mozdżerzu/włoż do garnca ktory garniec zaßpuntuy y warz z godzinę aby ona woda wywrzała do wietßey połowice/potym vczyń na samym wierzchu onego garnca dziurkę/á wley w on garniec oleyku lilijowego z białey lilijey vczynionego/ z kielkonaście łyżek: thedy posadziwßy onę niewiastę na stołku/włoż on garniec pod nię/thym obyczaiem: Vczyniwßy piączałkę dziurawą/ włoż ieden koniec w dziurę onego garnca/ á drugi koniec ma być wpuszczon do macice oney niewiasty/ y także podłożywßi trochę węgla rozpalonego pod on garniec aby para ßła z onego garnca ona piączałką w macicę/ bowiem nie wymownie y znamienicie iest na to vżyteczne lekarstwo/ iedno z godzinę ma ona pani thak nad onym garncem siedzieć/ biorąc one para w się/czyście ze wßech stron okrywßy sie chusty ☞ Na koniec/iesliby za takowemi rozmaitemi pomoczami niemogła onego łożyska pozbyć/tedy iuż dać wßytkiemu pokoy/ owa tak ma secundina ognie/ á potym thak ogniwßy precz wypłynie/posilania nie opuszczaiąc/ aby niewiasta ona nie vstała dla bolesci i mdłosci ktore muszą być dla smrodu onych zagniłosci.

Tu zasie maß bacżyc y wiedzieć rozmaite trafunki y przygody ktore przy rodzeniu i po porodzeniu na niewiasty przychodzą Y zasie ktorem lekarstwem maią być oddalone albo leczone.

Capitulum 7.

Zesto kroć po porodzeniu albo po zlożeniu wpadaią niewiasty w rozmaite niemocy Jako w febry gorące/ w puchliny ciała/ w bolesci żywota/ y w porußenie z miesczą przyrodzonego macice: A tych niemocy namienionych żadna inßa nie iest przyczyna iedno nie dobre a niedostateczne czyszczenie po złożeniu niewiasty oney/ y zasie thez dla wielkiey mdłosci ktora przychodzi na taką niewiastę z zbytniego bycia albo płynienia wilkosci po złożeniu: też dla obrażenia/zgniecienia albo zranienia macice albo inßych miesc około macice A dla tego iesliby niewiasta po złożeniu niedobrze sie czyściła/ tedy thakich rzeczy ma pozywać ktore takowem rzeczam przysłußaią/ iako są rozmaithe lekarstwa w piciu albo w okadzeniu/albo w vmywaniu nog/albo w mazaniu albo ktoremikolwiek inßemi obyczaymi ktemu dopomagać/awßakże pospolite a zwyczayne lekarstwa przysłußaią ktemu takowe/ ktore thez vrinę wypędzaią á zły płyn czyścią/ drogi żylne y inßych członkow odtwieraią rozßerzaią/ iako

iest bylicza/kopytnik/ßawina/poley/piotrußka trzebula/hanyż/włoski kopr/iałowiec/rutha/bobek/wielka ozanka/kozłek/cinamon/czerwona lebiodka/y inße rzeczy azwłaßcza ty namienione ziołka/tak vrine iako y ty rzeczy miesięczne białych głow mocznie porußaią ku wyßciu/awßakoż przy dawaniu takich rzeczy prosti człowiek wßytkiego baczyć nie może/aby ty rzeczy zbytnie nie zapaliły/ma żądać pomocy doctorowskiey/aby rzecz thym przespiecznieyßa

¶ Ktemu też/to iest pobudzenie rzeczi (była. przyrodzonych/bańki siekane po niżej dymion na obudwu nogu/są pomoczne.

¶ Ytez oczyma słonych ryb albo kopyti końskiemi/nadolne miestce raz y dwa okadzić/mocznie porußa białym głowam swoie rzecz.

☞ Jesliby za tymi pomoczami ona niewiasta niemogła ku swoim rzeczam iako sie godzi przyić/tedy ma zaphene pod kostką zaciąć/á to ma czynić iesliby moc á siła iey mogła znosić abowiem ta żyła nawiecey takowe rzeczy porußa y przyćiąga.

¶ Też w febrze/kthora z niedobrego bycia z swych rzeczy na takowe niewiasty przychodzi/vpuściwßi krwie z zafeny ma sie takowa pani napijać tizanny w ktoreyby była tatarka czerwona vwarzona/albo serwatkę kozią wmiasto piwa/abowiem to picie gorączkę mdli/y ktemu rzeczy przyrodzoneku wyßciu porußa.

¶ Zasie iesli po złezeniu niewiasta puchnie thedy ma być czerwona tatarka w wodzie warzona z kminem kramnym/á tey sie ma napi

¶ Też iesli po porodzeniu darcie (iać często. z boleniem w żywocie będzie miała niewiasta albo około dymion w macicy/tedy ma być parzenie na takowe rzeczy czyniono/z ślazu/z rożey kmiecey ktorą ibiscus zową/fenum grecum rumien/kmin/vwarzywßy ty rzeczy w wodzie á maczaiąc w tym gębkę albo chustę/przykładay na maćicę/á po takowem parzeniu otarwßy miestce namazuy olejkiem migdałowym albo rumienkowym.

¶ Thez ktemuß wezmi rumienkowych głowek/lnianych głowek/każde° z nich cztery garści/włoż ie w płocienny worek a vwarz w wodzie/przykładayże gi na miestce bolące.

¶ Też z połtora ziarna pßenicznego wezmi piżma/á rozmąciwßy w winie/daj paniey ciepło kthora ma darcie w macicy/wypić/barzo pomaga.

¶ Też vpiec w popiele cebul kielko/a potym ie stłucz á z masłem maiowem zmießay tak iż będzie z onego plastr/kthory na macicę ciepło przyłoż/potim białym kadzidłem nadolne strony okadz.

☞ Zasie gdyby niewiastha po porodzeniu miała bolenie z strzekaniem w krzyżu/w biodrach tedy maß wziąć rumnu/ślazu/każdego po garści/piołynu/bożego drzewka/bylice/każdego z nich po dwu garści/cinamonu/orzecha mußkatowego ztarwßy grubo/poł łota każdego: Ty rzeczy wßytki w garniec włożywßy/warz w wodzie z poł godziny/á potym gębkę rozmoczywßy albo chustę/ciepło częstho na krzyże y na biodry przykładay: Po tym naparzeniu wezmi oleiek lilijowy/nardowy/każde° rowno po vncij/zmießaj społem/á zagrzawßi po naparzeniu w czwierć godziny/namaż krzyże y biodra: Albo vczyń thakową vżyteczną masc/ Wezmi oleyku rumienkowego/swoyskiego kopru/każdego z nich po vncij/oleyku lilijowego połtory vncije/wosku dwie dragmie/rospuściwßy wosk wley oleyki á społem zmießay iż będzie masc/á thym namazuy krzyże y biodra/nie pospolitey iest pomocy.

¶ Przy tym maß baczić/iesli po złezeniu zbytnie wilkości z niewiasthy odchodzą/a z thąd mdłosc y bolesci sie mnożą nieznoßone/thedy maß baczyć z ktorey przyczyny thakowe rzeczy ßkodliwe przychodzą/poznawßy/łacznicy temu poradziß/á wßakoż pospolicie z takowych przyczyn ty rzeczy na niewiasty przychodzą: Naprzod z obfitości krwie we wßytkiem ciele oney niewiasty z przyrodzenia.

¶ Wtore dla subtelności y cienkości krwie/ktora niemoże sie w ciele zostać/ale płynie na doł ku macicy.

¶ Trzecie dla ßerokości y wielkości żył/ktore tym obficiey krew z siebie wypußczaią.

¶ Czwarte dla mdłości macice y takieß żył/ktore oboie członki krwie w sobie zadzierzeć nie mogą/ale ią swiebodnie opußczaią.

¶ Piąte dla grubości y scisnienia ciała/abowiem scisnione w dziureczkach ciało/ani potu ani pary z siebie nie wypußcza/á tak ty rzeczy będąc zamknione/wilkości sie z nich tym więcey mnożą/z ktorich opfitosc przyrodzonych rzeczy nad obyczay wypływa.

¶ Szoste też bywa zbytek takowych rzeczy/

z odtworzenia Emoroid w maćici.

¶ Siodme przichodzi z ranienia y z rozpadłości maćice.

☞ Osme dla wielkiey cięszkości mahtki abo niewiasty oney ktorą miała w rodzeniu/ á tim sie wszitka stargała.

A przeto gdyż tak wiele á rozmaitich przicżyn iest / zbytniego byćia rzeczy miesięcznych na niewiastę po porodzeniu / niemaią w takich przigodach panie y niewiasty sromiezliue być Ale według dostatku swego maią lekarskiey / to iest Doctorowskiey rady y pomoci oznaymiwszi skutecznie przicżinę niemoci: vżywać. Abowiem Doctor mądry richley może obacziwszi przicżinę sam swoią bacznosci/ vżytecznie poradzić / y lekarstwa naprzeciwko takiey niemoci potrzebne dać.

¶ Aczkolwiek rozmaite naprzeciwko tey niemoci/ to iest zbytniemu płynieniu rzeczi przyrodzonych: są lekarstwa/ iako electuarze/ confecty/ trociszki/ syropy/ prochy/ klisteri/ wonie/ kurzenia/ maczania/ plastri/ masci. O ktorych takowych rzeczach niewiasti vmieietne maią vmieietne doswiadczenia/ á wszakoż też tu o nich dobrze oznaymuie.

Pirwsza rzecz stanowienia zbythek takowych rzeczi/ iest wiązanie kraykami abo ręcznikami ręcze nad łokćmi na dłoń/ á nog niczim niewiążąc/ Pothim wziąwszi bańkę szyroką abo garnek/ pod piersiami przistawić moczno/ nie siekaiąc puszczadłem/ zasię chustę wmocznym oczćie rozmocziwszi/ przilożić na pępek abo niżey pępka/ á ktemu wziąwszi Sanguinem draconis/ bolum armenum z apteki/ kamienia Ematites/ każdego z nich po troszce czo dragmę zaważy/ zetrzi ty rzeczi na proch/ á z czarnym winem abo z ocztem rozmąćiwszi/ omocz w tim switek bawełny/ á każ precz do maćice włożić/ zastanowisz tim obyczaiem biegunkę miesięczną oney niewiasty.

Plastr ktemuż barzo doswiadczony.

¶ Weźmi Lapidis Emantitis (kamień iest) Boliarmeni (ziemia iest) każdego z nich pół łota/ Sanguis draconis (krew iest) dwie dragmie/ karabe/ to iest Bursztinu/ czaszek żołędziowych/ orzechu Cipressowego/ Balaustie każdego z nich po dragmie/ zużelice żelazney połtory dragmy/ Terpentiny/ y sosnowey smoły rowno/ czo będzie ku plastrowemu vczynieniu trzeba/ ty wszitki rzeczi miałko stłukszy/ (w aptece) day plastr vczinić twardi/ ktorego vżiway przikładaiąc po niżey pępka/ znamienicie stanowi swoie rzeczy/ Możesz gi białki iaiecznemi roztworzić: iestli będzie twardi.

Masc ktemu też wyborna.

Weźmi oleyku Mirtowego rożanego/ każdego z nich po piąci vncijach/ bursztynu/ kości tartey abo piłowaney Słoniowey/ rogu piłowanego v kozła/ koralu cżiruonego/ terre sigillate/ to iest glinki cżyrwoney/ ładzidła białego/ każdego z nich dwie dragmie abo trzy/ wosku białego ze dwie vncij/ ty wszytki rzeczi na miałki stłukszi proch z oleyki/ á z rospuszczonym na ogniu woskiem spusc/ A z teo będziesz miała masc barzo dobrą á doswiadczoną/ ktorą po niżey pępka maćice y dymiona y krzize poranu y na noc namazuy.

Wanna barzo pomoczna na ty rzeczy.

¶ Weźmi czaszek żołędziowych miskę dobrą gallasu/ samego żołędziu wyłupionego/ szczotki ziela/ każdego z nich po dwie garsci: Ty wszytki rzeczy na proch ztarwszy (á ktore niemogą być ztarte tedy ie skraiać) z deszczową wodą vwarż/ á w tey wodzie ciepłey ma ona pani chora siedzieć z godzinę abo więcej po samy

¶ Też kthemuż trociszki z bursztinu (pas. (w aptece vmyslnie działaią) czo dwie dragmie zaważy/ z babczaną wodką ciepło na noc ma ona niewiasta wypić.

¶ Jesliby też przy porodzeniu zczyniły sie iakie rany albo rospadliny w macicy/ tedi sok vycisniony z iagod psinkowych z rożanym oleykiem zmieszany/ ma być tam w macice/ bawełnę w thym rozmoczywszy/ wpuszczany: Albo weźmi białek iaieczny/ mleka niewiesciego z łyszkę/ soku z kurzey nogi ziela: Ty wszytki rzeczy zmieszawszi/ wpusc na bawełnie w macicę chorą a bolączą.

Też sie

Też sie przygadza, iż ielito w stolczu wychodzi z niewiasty rodzącey.

Capitulum 8.

NA to/ wezmi gallasu/ orzechy Cipressowe (z Apteki) burßtinu/ mastiki/ kadzidła/ sanguinis draconis/ każde° po troße: Vwarz ty rzeczy przethlukßy w wodzie/ á tą wodą omyway albo maczay ielito wyßłe z niewiasty/ omywßi dobrze/ palonym prochem z rogu ieleniego posypuj ielito wyßłe/ á tak na trychmiast w niewiaste wetkay.

¶ Jesli ielito spuchło/ tedy masło w ciepłym winie rospusciwßy/ á w tym bawełne rozmoczywßy przywiñ na ielito spuchłe/ á gdy skleśnie/ dopiero maß wprawować w niewiaste.

¶ Takież też na wyßcie macice maß czynić y na opuchnienie icy/ masło maiowe z winem rospusciwßy/ á w tym paczesi lniane abo chuste albo bawełne omoczywßy/ przyłoż na macice/ a potym wodą wysszey wypisaną omyj dobrze y wpraw w niewiaste/ prachem z ielenie° rogu palonego posypawßy/ tak iako y ielito zadnie: ale ma niewiasta przy takowym lekarstwie wznak na doł głową sie nakłoniwßy leżeć á niżey pępka bañkę suchą przystawić.

Gdyby niewiescie przy cięß/ kiem todzeniu pepek sie odtworzył.

☞ Wezmi białego kadzidła na proch starte° czo dragme zaważy/ ros use gi w biał u kokoßego iaia/ á thym około pępka omaży dobrze/ a ktemu knot z bawełny w tym omoczywßy przi łoż na rospadły pępek a z wierzchu chustą przi (wiąż.

O Przyczynach rozmaitych porzucenia/ tho iest niedonoszenia płodu/ j zasie o lekarstwiech naprzeciwko temu.

Capitulum 9.

POrzucenie nic inße° nie iest iedno niedonoßenie płodu w żywocie matki do czasu flußnego/ á tho bywa rozmaitemi obyczaymi/ niegdy przed ożyciem dziecięcia w żywocie niegdy thez bywa taka przygoda iuż po ożyciu ale ießcze ono dziecię rußania żadnego w żywocie niemiało/ á to bywa czwartego xiężycza Też sie trafuie porzucenie iuż prawie w doskonałosci y w dozrzeniu płodu/ á to porzucenie z rozmaitych przyczyn przychodzi.

¶ Niegdi sie też to po piątym miesiączu przidawa/ á tho gdy płod nad przyrodzenie y nad bieg pospolity/ czasem vmarłe/ czasem żywe/ ale niż sie dni wypełnią odchodzi/ á tey rzeczy rozmaite są przyczyny/ abowiem niekiedy zatwora spodnia macice niewiesciey tak bywa ße roka iż sie dobrze zamknąć niemoże/ ani płodu zatrzymać/ albo też od wilgotnosci złych á zbytnich tak bywa fliska y gładka iż też płod snadno wypływa/ á sama macicza wnątrz tak źle bywa sprawiona y wilkosci pełna/ iż nasienia płodu albo też iuż zaczętego y sprawione° płodu zatrzymać niemoże: ießcze nad to y niemocy też/ iako są wrzody/ rany/ albo apostemy bywaią przyczyną/ bo macice barzo pomdlaią y ku wyrzuceniu sprawuią.

¶ Trafia sie też iż ony żyły kthoremi sie płod w żywocie trzyma y zstanawia/ przez ktore też żywnosc j karmią bierze/ bywaią grubemi á lipkiemi wilgotnosciami zatkane/ albo sie nadąwßy rospukaią/ z kąd przychodzi iże płod flußney żywnosci niemaiąc/ często kroć zamiera/ á ta przyczyna bywa pospolicie/ gdy płod wtorego albo trzeciego miesiącza odchodzi/ bo thak powieda Jpocras.

¶ Kthorekolwiek brzemienne bywaią srzedniego ciała/ to iest ani barzo tłustego ani suchego/ takim iesli sie przyda odchodzenie/ pospolicie w miesiączu wtorym albo trzecim przydawa sie/ á to nie dla inßey przyczyny iedno they przerzeczoney/ gdy ony żyły z zbytnich wilkosci

nadęte

nadete pukaią sie á tak płodowi żywności podawać niemogą.

¶ Auicenna też tak powieda/Częstokroć prawi brzemiennem paniam wtorego albo trzeciego rzeżycza odchodzenie płodu przydawa sie á to gdy żyły płod trzymaiące lipkiemi sie wilkościami rozciągaią y odymaią.

¶ Nad tho ießcze odchodzenie płodu przydawa sie/gdy mieśnicza około macice bliskie/wrzody albo nieiakiemi niedostatki bywaią zarażone: Takież gdy ielito ktore prostym zowg/albo wrzodmi albo bieżączką bywa nagabane/albo gdi mecherz cirpi kamień-wrzodi/ y vode krwawą-abowiem z wielkiey á częstey prace ktora w niemocy albo przy bolesci bywa- przychodzi porußenie wielkie w ciele/na dok wßytki rzeczy spadaiące/á z tądże przychodzi tych to żyl zatkanie y rospukanie.

¶ Przydawa sie też to z wielkiego nadymania gdi stolec nie chce być- bo tak powieda Ipocras-Niewiasta taka ktora sie barzo przy stolczu wydyma/często odchod płodu miewa.

¶ Takież y kaßel zbytni odchodzenie czyni-iako tenże Ipocras świadczy.

¶ Ktore też są wyzchłego á chudego ciała/takim odchod pospolicie sie przydawa/ bo iako Auicenna mowi/ Ktorym ta suchość z niemocy albo z przygodi przychodzi- w tich karmia wßi thła w żywność á naprawę ciała sie obracza/ tak iż żadne pożywienie płodowi nie zostawa- prze ktory niedostatek płod sie w żywocie zemdli-ani sie może zostać ale przed czasem musi wypłynąć.

¶ Przydawa sie też odchod onym-ktore częste krwie cieczenie-albo zbytnie mieśiączną niemocmieuaią/bo tak piße Ipocras/Brzemienna iesli swą rzecz odbywa/niemoże być aby płodu zdrowego sonosiła/ ale to tak sie rozumie- gdy to bywa w wielu rieżyczach á niewiasthą iest mdła/ iako w trzecim albo w czwartym rieżyczu/bo w pierwßym albo w wtorym rieżiczu może ym swa rzecz bez płody odchodzić poki ießcze płod maly bywa á żiwności niepotrzebuie

¶ Przydawa sie też odchod tym-czo krew puszczaią/ale iako Ipocras mieni/tak sie ma rozumieć/gdyby thaka pękatha nie wiele w sobie krwie miała będąc blada: abowiem ty czo zbytnią krew maią/snadz wiecey niż iey samey albo płodowi ku żywności potrzeba/mogą przespiecznie krew pußczać: wßakoż po czwartym mieśiączu á przed siodmym/aczkolwiek lepiej iest aby takie niewiasty od pußczenia krwie wstrzymały sie ażby była wielka potrzeba.

¶ Też sie przydawa odchod onym/ktore zbytnią bierzą brzucha purgacią przed czwartim a po siodmym mieśiączu- bo takie purgowanie nie ma być aże dla potrzeby á znamienitej przyczyny/thedy z mnieyßą waga ma być czynione miedzy czwartym á siodmym mieśiącem-by iedno to było miernie á lekarstwy lekkiemi-iako Ipocras vczy.

¶ Takież odchod miewaią niewiasti/ktorim sie nagła biegunka przydawa- bo thak mowi Ipocras/ Gdy sie brzemienney biegunka przida/trzeba sie bać by nie pomiotała/ thak rozumieiąc/gdyby tho á długo thrwało niewieście chudey a suchey-bowiem takowem cieczeniem krew sie trawi á niewiasta taka mdleie- przeto też y płod dla niedostatku pożywienia musi

¶ Takież odchod cierpiąty ktore często wraczaią á brzydkość miewaią/ bo piße Auicenna- iż z prace cießkiego wraczania ciało sie trawi y wysycha: czasem też w thakowym porußeniu/żyły płod trzymaiące rwą sie.

¶ Z głodu też wielkie albo długie- odchod sie przydawa/takież y z wielkiej choroby/bo tak mieni Ipocras-Szkodliwa rzecz na to barzo gdy brzemienna ostrą niemoc cierpi/á niemocy ostre ty są/ zarażenie powiethrza-wrzod wpiersiach/wielka niemoc/y zapamiętanie z v

¶ Przychadza też odchod z wielkie (padu. obżarstwa-abowiem sie tym płod zaduża w żywocie/ y iemu żywność psuie- bo obżarstwo nigdy sie strawić niemoże/takież krew z ktorey płod żywność ma-psuie y zaraża.

¶ Też gdy płod bywa mdły albo chory/chokia przyczyna choroby wnetrzna bywa albo ze wnetrzna/tedi wiec macicza musi płod wyrzucić: Thakież gdy macicza albo secundina dla mdłości przed czasem sie przerwie- thak płodu zatrzymać niemoże-albo gdy woda y inße vilgotności z macice cieką ktore ią oślizaią y przyczyne odeßcia płodu dawaią.

¶ Przydawa sie też odchod prze wielkie zimno ktore płod zabija- czo sie przydawa w polnocznych krainach: Takież y dla wielkiego gorącza ktorem sie brzemienna spraczuie/ takież y płod w niey tak iż go niemoże zcierpieć-to sie przygadza w południch strenach-prze te przy

czyne

czyne panie brzemienne maią sie częstey łaz-
niey warować/bowiem ona troim obyczaiem
ym szkodzi: Naprzod iż łaznia ciepłoscią y go-
rączoscią swą zapala dychanie: Drugie iż zy-
ły płod trzymaiące/odmiękcza j roztwarza tak
iż droge ku wyszciu płodu czyni łaczną dla gła
dkich á sliskich wilkosci: Trzecie iż ciepło zew-
netrzne/ono ktore wnątrz iest rozmnaża j przi
czynia/ przeto gdy płod ciepła wnetrznego tak
zcierpieć niemoże/thedy dla ochłodzenia drogi
sobie wypuszczać szuka.

¶ Przeto brzemienne maią sie łazniey wia-
rować/ wyiąwszy gdy iuż nadedniem chodzą/
dla łatwieyszego porodu dobrze sie myć/ ale ia
kom pierwej nauczał iakoby to miało być mier
nie á bez zawady.

¶ Miewaią też odchod brzemienne/gdy nie
płodno powietrze przychodzi/ to iest gdy bywa
nagła odmiana stanu lata z ciepła na zimno
albo z pogody na deszcz/bo tak Ipocras mieni
Ile kroć zima wilgothna bywa/á wiosna su-
cha y zimna nastawa/ tedy niewiasty na wio
sne rodzące/łaczno á leda za przicżyną odchod
płodu miewaią/ albo iesli odeszcie nie będzie-
wżdy iednak trudne miewaią porodzenie/płod
też bywa mdły á niedostateczny ktory natych
miast vmiera/ á iesli nie vmrze thedy zawsze
chory będzie: bo gdy takowe zimy sie trafuią/
tedy ciała brzemiennych goretsze y wilgotniey
sze bywaią/á dla ciepła j vilgotnosci zimy/vię
cey sie odtwarzaią nisli w łazni/á dla tego zi-
mno ktore potym na wiosne przichadza/ ciała
tak odtworzone y rospuszczone łatwiej y barzej
przechodzi iż też płod ktory był ciepłu przywykł/
nagłego á wielkiego zimna zcierpieć niemoże
także albo w żywocie albo iak skoro na swiath
wynidzie vmrzeć musi/ á nie vmrzeli tedy o-
ne nagła odmiennosc z wielką cieszkoscią cier-
pi/tak iż trudno á z wielką praczą ma sie vcho

¶ Przydawa sie też odchodzenie z wiel (wać-
kiego ruchania ciała/iako gdy brzemienne al-
bo barzo robiąc abo zbytnie skacząc ruszaią sie
☞ Zasie ile kroć sie im powalenie/ spadnie-
nie albo pchnienie/ciskanie albo zbytnie vde-
rzenie przydawa: Ile kroć też na nie zbytni á
nagły gniew/strach/boiaźń/troska/ abo cż ia
ka nowa á wielka radosc przychadza: Ty iak-
miarz przyczyny odchodzenia płodu niewia-
stam brzemiennem przidawaią sie/ktore zvię
tszą bolescią thak odbywaią/ nisli gdy według
biego rodzą przirodzonego/dla tego iż zła rzecz
ktora sie człowieku przeciw przyrodzeniu przy
dawa/ daleko cieszka bywa niż to czo z przyro-
dzenia przychodzi.

Znamiona, odeszcie płodu vprzedzaiace.

¶ Pierwsze/ gdy piersi brzemienney kthore
przed tim zdrowe á pełne były/znienagła cien
czeią/miękczeią á spadaią/za thym częstokroć
odeszcie bywa/ bo Ipocras y Auicenna piszą/
Gdy nagle piersi zcienczeią á opadną/ tegosz
dnia odeszcia trzeba sie bać: A gdyby pękatka
bliznięta nosiła á iedenby cycek iej scienczał á
opadł gdyż przed tym obadwa zdrowe były/te
dy onemu dziecięciu czo pod takim cyczkiem le-
ży/wadę á nieprzespiecznosc znamionuie/prze
to Ipocras mieni/Gdy prawy cycek chory iest
nieprzespiecznosc porodzenia męszczyźnie vka-
zuie/dla tego na ten czas pospolicie rozne bliz
nięta bywaią/otrok y samicza/na prawey stro
nie boku otrok/á na lewey samicza zawsze od-
poczywa.

Drugie znamię.

¶ Gdy pękatha bolenie w macicy miewa/á
sama sie zarumieni na twarzy drżąc á wzdry
gaiąc sie iakoby na zimnice/nad to gdi w oczu
bolesc czuie tam wnątrz ku mozgowi/ á ciało
iey bywa iakoby zrobioney á zpraczowaney/to
vkazuie wielką płodu nieprzespiecznosc/zwła-
szcza gdy na ten czas przyrodzona sie niemoc

¶ Gdi też ciało pękatej nadyma sie (przyda.
iakoby twardą nieiaką puchliną/ á wiatry po
ciele y tam j sam biegaią z boku do boku/to iest
znamię pewne choroby płodu/zwłaszcza wmie
siączu wtorym albo czwartym.

Gdyżmy iuż przicziny j znamiona odchodzenia płodu powiedzieli/ ieszcze druga rzecz abyśmy nauczyli ktoremi lekarstwy może tego vydz albo sie vwiarowac/ zwłaszcza gdzie lekarst

wem

wem pomoc może byc dana / przeto brzemienna zawsze sie ma rzeczy tych strzedz ktore są przyczyną odchodzenia płodu / o kthorych iuż dosic powiedziano.

Capitulum 10.

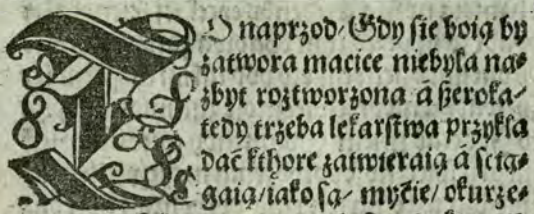

TO naprzod / Gdy sie boią by zatwora macice niebyła nazbyt roztworzona á szeroka / tedy trzeba lekarstwa przykładać kthore zatwieraią á sciągaią / iako są / myćie / okurzenie / wonnosci / mazanie / emplastry (o ktorych szerzey iuż powiedano w vij. capi.) albo ty czo przyrodzoną niemoc po porodzeniu powciągaią y zastanawiaią.

¶ Druga rzecz / Jesli iest strach tego iż macicza sliska iest barzo y wilgotna / albo by żyły płod dzierżące zbytniemi á lipkiemi wilgotnosciami nie były zatkane y nadęte / tymi to lekarstwy pozbędzie / ktore wyczysciaią / wysuszaią / y wiatry zastanawiaią: iedno na to tzeba mądrego á rostropnego lekarza ktoregoby sie radą wszytko działo / bo takie fluxy á wilgotnosci rozmaite bywaią / á nie iednym obyczaiem w

¶ Zasie gdy strach iest / aby miest (szytki lecą. cza około macice nie były chore / zarażone / albo niedostatek cierpiące / iako są rany / vrzody / trudnosc wody puszczania / w tym sie mądrich lekarzow radzić / ktorzyby radę dali iako każda rzecz z tych mogłaby być vleczona.

¶ A iesli sie brzemienna barzo boij iże iesth chuda a wyzchła / tedy ma rzeczy pożywać odwilżaiących y tuczących / iako iest mięso cielęce młodich wołow / kapłony / kozleta / skopowina kuropatwy / iarzębie / przepiorki y insze takowe.

¶ Zasie gdi iest strach niemocy iakiey ostrey temu pomagać lekarstwy przeciw onym niemoczam służącemi.

☞ Jesliby nieprzespiecznosc była dla głodu / tedy gi rychło oddalić pokarmem y napoiem miernym á nie zbytnim: Zasie gdyby dla zbytku y obżarstwa (czo tich czasow wiele sie przidawa) tedi pożywac miernosci á powciągnienia przez nieiaki czas / albo też mierną purgaciją ciała temu pomoc / iesliżeby sie godziło.

¶ A gdiby brzemienna miała krwie nazbyt dobra iey rzecz krew puszczać / ale miernie tho czo bywa / a czimby sie płod w żiwocie miał zadusić / tyle krwie vpuscić / wszakoż mniemam / iż o tey rzeczy wysszey dosiciem namienił.

¶ Nad to iesli sie brzemienna boij nieprzespiecznosci z wielkiego á długiego kaszłania / albo z wraczania / z biegunki / z wydymania stolcza / cieczenia krwie chocia nosem albo kędykolwiek inędy / tedy radzę w tej rzeczy ku lekarzom sie mieć / á wszythkie rzeczy z pilnoscią sprawować á z bacznoscią.

¶ Ostatnie iesli dla mdłosci / albo przerwania macice / albo secundiny była nieprzespiecznosc / tak iżby płod niemogł sie daley odzierżeć na to trudno ma być ktore insze lekarstwo / tylko aby pękatka tę pilnosc czinila czo nawiętszą aby sie barzo nie poruszała skakaniem / chwianiem / chowieraniem / staniē długiem / thakież cięszkie brzemiona nosząc by sie nie obraziła / á nad nawyssze zawsze sie ma czo nawiecey tich przyczyn strzedz / z ktorych niektora takowa przi czyna nieprzespiecznosc albo vraz przychadza

Po czym poznac płod vmarły / albo iako gi wygnac.

Capitulum 11.

GOdzi sie tu na tym miestczu powiedzieć ktoremi znamiony płod vmarły poznać albo czym gi z żywota wygnać. Znamiona vmarłego płodu thy są: Pierwsze gdy piersi brzemienney rychło á nagle zmiękczeią (iakom o tym wysszey cap. vij. powiedał) Wtore gdi płod kthory sie iuż ruszał w żywocie / przestawa sie ruszać: Thrzecie iesli płod w żywocie z boku na bok (á to gdi sie matka obracza) iakoby twardy kamień sie tacza: Czwarte gdy żywot brzemienney albo y

pępek

pępek ziębnieie będąc przed tym gorący: Piąte gdy smrodliwa wilgotność z niey wychodzi zwłaszcza po iakiey osthrey niemocy: Szoste gdy oczy brzemienney wpadną / á barwa iey biała w smiadą abo w rdzawą sie przemienia á nad to oczy-nos zdrętwie ie á wargi posinie ią: Siodme gdy brzemienna około pępka albo tam niżey bolenie miewa-á postawa twarzy nad zwyczay sie zmieni: Osme gdy thego iedla albo picia żąda-czo iest przeciw iey przyrodzeniu albo czego niemiała w zwyczaiu: Dziewiąte gdy brzemienna przykre á straszne sny miewa: Dziesiąte gdy z trudnością miewa wody puszczanie/a barzo sie praczuiąc mało wypuszcza albo nic- takież gdy sie na stolczu krom żadney sprawy wydima: Jedennaste gdy dech brzemienney poczyna sie smierdzący á to sie przydawa trzecie° albo czwarte° dnia potym gdy płod vmiera: Dwanaste gdy ręką w vkropie rozgrzaną na żywot położywszy-płod sie nie rusza: A thakże ym więcey z tych znamion społem sie zeydą/ tym znak pewniey szy vmarłego płodu.

¶ Przeto trzeba miec pilność aby czo naspiesznicy był wygnan: á thu zasie trzeba poznać iesli żeby płod mogł być wygnan krom vrazu a naruszenia matki: Bo niektori płod taki iest iż bez vrazu matki trudno ma być wygnan/ a drugi zasie łaczno.

¶ A to potim poznać-gdi matka rodząc om dleie á będzie iakoby w zachwyceniu-gdi sie w chorobie zapamiętawa a członki thrudne ledwo rucha á podnosi - gdy na głosne pythanie mało odpowieda albo nic y to głosem lichym á niedostatecznym / gdy częstho kurcz miewa-gdy sie iedzey brzydzi- gdy puls prędki bywa á mdły: Ty znamiona gdy będą v brzemiennej albo v rodzącey-iawny znak iest iże ona trudno ma zostać/przeto pieczą o niej samemu Bogu poruczyć - ale w ktorey żadne° znamienia niemasz tego/iest dobra nadzieia/ że ona zbywszy płodu/czała a zdrowa zostanie.

¶ Przeto trzeba tego pilno strzedz- aby iako skoro poczuie płod vmarły aby go pozbyła: To dwoiako może być/ albo lekarstwem wypądzaiącem-albo naczyniem na to sprawionem Naprzod krom naczynia może pozbyć okurzaniem tym obyczaiem/Wezmi kopyto albo łayno osłowe- á tho rozżarzywszy okurzay spodek rodzącey: Jeszcze y tak/skorę wężową-mirrę/ bobrowe stroie/ siarki/ galbanum- apoponacum (w Aptece naydziesz) rubee tinctorum-gnoiu gołębiego albo iastrzębiego: to wszytko ztarwszy á z żołcią wołową zmieszawszi/nadziałay piłuł iako orzechy laskowe wielkich/ thakże po iedney piłule na węgle gorące kładąc/ puszczay dym trciną w żywot rodzącey.

¶ Jeszcze inaczey-Wezmi Timiany/apoponacum/galbanum/siarki żywey/wszytkiego w rowni/to wszytko z żołcią wołową zmieszawszy nadziałay piłuł/takież czyń kurzenie iako j pier

¶ Jeszcze inaczey/Wezmi asam feti- (wey. dam poł dragmy - ruthy trzy dragmy- mirry dwie dragmie: To wszytko na proch zetrzy-a gdykolwiek niewiasthę bole napadną / za każdym razem daway thego prochu pić po iedney dragmie z winem białem/albo zwodą czoby w niey szawinę warzono.

¶ Też wezmi wodę czo w niey warzono figi fenum grecum/lebiodkę- Tę daway pić rodzącem-bo takowa daie slizkość/potymże ony pierwsze rzeczy podaway ktore czynią ku płodu wy

¶ Też wezmi gumi arabicum/ (rzuceniu. apoponacum (w Aptece naydziesz) czarney czemierzyce- stafisagriam/ aristologiam longam/colocinten bez nasienia: To wszitko stłukszy á z żołcią wołową y z sokiem ruty swiczey rospuściwszy/vczyń knot z wełny / á w thymże maczaiąc dobrze/wpuszczay w żywot rodzącey

¶ Też wezmi knot z bawełny miąsszy y długi iako palecz/a maczaiąc gi w rucianym soku-przitarwszy trochę scamoneam/wpuszczay w żywot rodzącey.

☞ Też wezmi aristologie rotunde/ szawiny-rzeżuchy ogrodnej pod iedną miarą: To zetrzi á zmieszay z żołcią wołową-pothym knot thak wielki iakom iuż wypisał w tym maczay á w żywot rodzącey wpuszczay.

¶ Też mleko drugiey niewiasty gdy pije rodząca/tedy płodu porusza ku wyszciu.

¶ Też wezmi soku diptanowe° albo prochu z niego dwie dragmie- dayże pić rodzącey z winem/iesli sie nie rozgorzała-bo gdy sie zapali tedy z wodą ciepłą/á tak płod bez vrazu wyni

¶ Też wezmi mirry 4. dragmy / ci- (dzie. namonu-galbanu/bobrowych stroiow- każdego po dwie dragmie-apoponacum 1. dragmę To wszytko stłukszy á z żołcią wołową rosprawiwszy/naczyń piłuł każdą po iedney dragmie

á kładąc na węgle/ łono rodzącey podkurzay/ bo tym podkurzeniem/ y płod vmarły/ y zapalenie/ y zadchniona krew bywa wygnana.

☞ Tez wezmi bożego drzewka/ bylice/ oboyga po garsci/ asphaltum poł vncijej/ rubee tinctorum 2. vncijey/ rumnu wonnego poł vncijey/ borati/ feni greci po dwu vncijach: To wszytko vwarz w deszczowey wodzie/ w tey rodzącza niechay sie omywa: pothym wezmi sadła kapłuniego/ kaczego/ oboyga po czterech dragmach/ ktemu przyłoż oleum aneti dwie vncije á tymże głowę iey pomazować/ gdy z omywania onego wynidzie/ potym wezmi kostek dactillorum połtory dragmy: To wszytko ztarwszy á z throchą szafranu zaprawiwszy/ day iey wypić z winem białem.

¶ Tez wezmi tiriacum czo ią zową diatesseron/ dawayże sarkać rodzącey/ tho tez płod vmarły wygania.

A gdyby thy lekarstwa nicz nie pomogły tak iżeby płod vmarły niechciał wynisc/ tedy iuż wietszey prace y pilnosci potrzeba y naczynia na to przyprawionego/ iako są haki/ kleszcze y insze takowe/ Tak iako niżey szerzey powiemy.

Capitulum 12.

NAprzod położywszy rodzącza wznak/ głowę na doł iej spuscić á nogi z drugą połowiczą podniesc/ tak iżby z obu stron stały niewiasty czoby ią moczno trzimały albo wiec vwiązały/ tak iżby sie ona nie pomykała gdyby płod był wyciegan: pothymże baba pomazawszy lewą rękę w oleyku lilijowym albo w czym inszym czoby rękę oslizało/ palce v ręki zstuliwszy ma wetknąć w żywot rodzącey/ á dobrze ma omaczać ktorym obyczaiem dziecię w niey leży/ iżeby tym snadniey mogła haki albo insze naczynie założyć y wyciągnąć.

¶ A gdy sie tak trafi żeby sie dziecię głową obrociło/ tedi hak zawadzić w iedno oko abo na podniebienie/ albo za gardło/ albo tham gdzie sie nalepiey będzie zdało/ á także ciągnąć znie-

¶ A iesliże sie trafi nogami/ thedy (nagła. hak założyć za kosci piersne albo za pacierze.

¶ A założywszy hakiem/ nie zarazem ma ciągnąć baba/ ale on założony prawą ręką trzymać/ zasie lewą ma drugi naprzeciw iemu z drugiej strony zauadzić/ także obadwa społem obiema rękoma ciągnąć aby dziecię obiema stronoma wychodziło: á także ciągnąc lekko á żelazem nie na prost/ ale tak iżby ciągnąć j na tę y na onę stronę naciągaiąc á iakoby chwiejąc á wychowieraiąc płod wyriwała/ także ciągnąc zawsze ma palcem iednym pomazawszy dobrze (iakom rzekł) pilnosc mieć á maczać aby sie gdzie dziecię nie oparło albo niektori członek ciała nie zawiązł tedy palcem odwadzić á tak nawodzić iakoby wolno á przestwornie wyszło: á gdyby sie iuż tak płod przymykał/ thedy tym daley haki zakładać na dalsze członki aby wszytko dziecię wyszło.

¶ Zasie gdiby sie przidało iżby tylko iednę rękę podało dziecię á tę by trudno na wierzch wywiesc dla ciasnosci zamkow żywota/ tedy onę rękę vwikłać iaką chusteczką aby sie zasie niewemknęła/ á także potym ciągnąć aże sie wszytko ramię wyszczyni/ á gdy sie tak vkaże/ tedy ie odciąć od ciała z oną ręką/ thakież musi czynić gdyby obie ręce/ iedna noga albo obie z ciałem sie podały a na swe miestce niemogły być wroczone/ tedi musi zrękoma od ramion/ takież nogi od łona vcinać/ ku ktorey rzeczy lekarze maią mieć pewne naczynie/ iako noże/ kleszcze/ haki y nożyce/ czoby nimi takowe członki albo richło odciąć albo oderwać: A gdy iuż tym obyczaiem ony członki będą odcięte tedi ostatek ciała tak ma być nawraczan y naciągan aż będzie godny wynisc á snudno od matki być wy-

¶ Gdyby głowa dziecięcza z opu- (pędzon. chliny albo z nabieżenia albo z fluxu iakiego tak sie odęła iżby z zamkow żywota niemogła wynisc/ tedi baba albo puszczadłem albo czym inszym ostrym ma głowę przepchnąć aby głowa mnieysza była gdyby ona wilkość wyciekła

¶ A gdyby nie z wrzodu/ ani z przygody iakiey ale tak z przyrodzenia głowa wielka była

była iż trudnoby miała wynisc/ thedy musi ią zdławić a zgniesc/ takież y czaszki głowne takie mi kleszczami iakiemi barwierze zeby wymuią á potym wyćiągnąć.

¶ Zasie gdyby wyciągnąwszy głowę/ piersi sie zasie w czelusci żywota zawadziły iżby wynisc niemogły/ tedy ie musi tymże obyczaiem złamać á w kęsy iakieszkolwiek zgniesc á narządzić ku wyszciu.

☞ Tymże obyczaiem gdy sie ktora insza czesc ćiała wzdęła sie/ opuchła albo nabiegła była/ tedy ią też musi zepchać j zbosc tak iakom o głowie powiedał/ aby pothym gdyby wypusciwszy wilkosc zklesnęła/ albo zćienczawszy byłaby godną ku łacznemu wyszciu.

¶ Gdyby sie zstało z przygody iakiey albo z niemocy iżeby sie prog macice wrzodem albo zarażeniem iakiem zaćisnął j zatchnął żadnej sliskosci niemaiąc/ nie godzi sie o wypędzeniu płodu pomysiać/ albo podkurzaniem/ ażby oliwą pierwey albo tłustoscią nieiaką takież myćiem albo podkurzaniem macicza była odmiękczona/ aby droga ku wyszciu była odtworzona o czym szeroko w piątym cap. namieniono.

¶ Nad to gdyby dziecię vmarłe bokiem pochodziło/ tedy możeli być ma być nawroczono y naprawiono/ iakoby czo na snadniey mogło wynisc/ á macicza ma być namazana albo podkurzaniem y wonią zagrzewana aż sie roztworzy/ á odwilgnąwszy drogę łaczną ku wyszciu vczyni: á iesliżeby płod żadnym obyczaiem niemogł być obroczon/ takie mazanie albo podkurzanie żadney pomocy niedawa/ tedi musi ztargać á złamać w kęsy/ takom iuż przed tym powiedział.

☞ Zasie gdyby po wywiedzieniu płodu niemoc przyrodzona zbytnia była/ thedy przydawać takie lekarstwa czoby to zastanawiały/ o ktorych wysszey powiedano cap. vij.

¶ Gdyby sie zasie przydało iżby mathka rodząc (gdy dziecię żywo/ czo może być poznano tymi znaki ktore vmieraiącim przidawaią sie) vmarła/ thedy naprzod potrzeba aby vsta vieraiącey były odtworzone takież łono y macicza nie ma być zawartho/ aby płod mogł mieć dech y odetchnienie/ czo vmieią vczynić niewiasty choćia srzednie w tym bywałe: potym nachyliwszy vmarłą/ bok iej lewy prostą raną rozproć y odtworzyć/ bo prawy bok nie iest tak godny ani tak wolny dla zależenia wąthroby kędyby dziecię wyiąć: á ktorzy sie tym obyczaiem rodzą/ iż łacinnicy cesarzmi á po Polsku wyprotki abo wyrzezańce zową/ z kądże w Rzimie rod Cesarzow powstał/ bowiem pierwszy tego imienia był z matki wyrzezan.

Jako dziecię nowo narodzone chowac/ żywic/ a lekowac.

Capitulum 13.

GDy sie iuż narodzi niemowiątko natychmiast mu pępek obrzezać na thrzy palce od ćiała daleko/ a thakże zawiezać zasypawszy ono obrzezanie prochem bolo armeno et sanguine draconis/ sarcocolla/ mirri kminu/ każdego pod iedną miarą/ natłukszy y potrząsnąć wełny kęs w oliwie rozmoczoney/ także zawiezać dobrze aby nie spadło: aczkolwiek niektorzy pępek dziecięcy na trzy palce od ciała zostawiwszy/ pierwey radzą zawiezać po tymże obrzezać.

¶ Nad to są niektorzy czo powiedaią/ iż iako długo pępka vrznąwszy zostawi/ thak też iezyk będzie v otroka krotki albo długi.

¶ Auicenna też z pępka nieiakie wroszki bierze mieniąc/ Gdy niewiastha pierwsze dziecię ma/ tedy mu pępek oględać: iesliże tam czo na bliżey ciała nie będą zmarski iakie albo węzły to znamionuie iż ona niewiasta iuż daley niepłodna będzie: zasie ile tam będzie węzłow/ tyle iey płodu vkazuie mieć: Jeszcze powieda iż gdy ony węzły blizu siebie są/ tedi też iedno dziecię po drugim rychło będzie/ ale gdy od siebie daleko będą/ tedy też płod ieden za drugim będzie omieszkawał: Nad to/ iesli ony węzły iakoby żołte będą/ tedy syny znamionuią/ á gdyby białe tedy dziewki/ ale iuż o tych pępkach do (sić.

¶ Gdy iuż tak pępek będzie obrzezan/ y zawiązan/ pożyteczna rzecz iest ciało wszytko dziecięce oleiem z żołędziu pomazać/ bo on skorę twardzi á nieiako broni przeciw thym rzeczam ktoreby miały subtelnosc ciała vrazić/ iako iest dym/ zimno/ albo insze rzeczy/ kthore gdy sie ciała dotkną/ barzo ie obrażaią: Za poma

zaniem godzi sie dziecie omyć wodą lethnią á nozrze iemu palcem (obrzezawszy paznogieć) odtworzyć á wyczyscić lekko z nienagła.

¶ Dobrze też iest onego oleyku troszkę w oczi mu wpuscić/ takież też około dupki dziecięcej do bra rzecz iest maczać á nieiako sciskać izby ku wyprożnieniu brzucha łacznieysza á wolnieysza była/ a nawięcey takie dziecię trzeba strzedz y chować od zbytniego zimna y gorącza.

¶ Gdy iuż thak ona częsc pępka zostawiona odpadnie (czo pospolicie trzeciego albo czwar tego dnia bywa) thedy ostatek zasypać popiołem spaliwszy czaszki żabie kthore bywaią przy stawiech albo przy ieziorach/ abo też spaliwszy wołowe kopyto/ albo też popiołem spaliwszi do brze ołow á vtrzećgi czyscie y z vinem rozmie (szać.

¶ Gdy iuż dziecię będzie powite y w pieluchy położone/ trzeba mieć pilnosc aby ie° członki czo namiękczey były chowane/ by każdy członek na swym miestczu nie krzywo albo nie leda iako albo czo naprosciey był pokładan/ á to nie telko raz czynić ani dwa ale zawsze: bo iako sie drzewkam przydawa/ iakie z ziemie wy rostą krzywe albo proste/ thez postawę gdy ich nie oprawią/ y stare miewaią. takież dzieći ie sli prosto á słusznie będą powijane/ tedi też pro sto będą rosnąć.

¶ Oczy też potrzeba chustą ćieniuczką albo iedwabiem zawsze wycierać / ramiona y barki rozciągać á wedle bokow z obu sthron na doł wyciągać aby sie prostho legać nało yły: nad tho y około iaiek albo po łonku trzeba niekiedy głaskać aby tym łaczniej vodę puszczało/ j prze dymaiąc miedzy niemi żeby nie zaprzały.

¶ Gdy iuż będzie położono spać/ tedy mu po trzeba głowkę zakryć czapką abo czim ciepłym á tam ie stawiać gdzieby niebyło zbytnie zim no ani gorączo/ á głowa ma być nad insze cia ło wysszey trochę podniesiona/ á trzeba wszyt ko dziecię zwierzchu zakryć pieluchą albo czim inszym thakowym aby mu promień słoneczny we dnie albo xiężyczowy w nocy nie zawadził/ á nad nawyssze trzeba pilnosci aby członki czo naprosciey leżały/ szyia sie nie nachyliła / aby grzbiet vysoko niebył podniesiony j insze człon ki aby inaczey niszli potrzeba nie leżały nachy (lone.

¶ Takież trzeba ie myć raz albo dwa na każdy dzień/ á to po spaniu zawsze/ zimie vo dą ciepłą á lećie letnią/ á nie dłużej potrzimać w kąpieli iedno poki sie ciało nie zagrzeie/ tedy wyiąć kiedy sie iuż pocznie zarumieniać

¶ Też sie strzedz by mu sie w kąpieli voda w vszy nie lała/ bo to barzo szkodzi słuchowi.

¶ Ostatecznie trzeba ie otrzeć y zagrzać pie luszkami ćienkiemi pierwey ich przy ogniu za grzawszy/ pothymże gdy iema powić potrzeba położywszy na łonie wznakie nachylić/ á legu czko po grzbiecie głaskać: potymże powić/ po wiwszi/ tedy ma kropię albo dwie mleka wnoz rze wstrzyknąć/ bo to wzrokowi barzo pożytecz no iest: potymże ie na miestce swoie położyć

O mleku y o mamce, albo iako długo ma byc dziecię doiono.

Capitulum 14.

Czo sie ticże vychouania dzie cięcia/ nic lepszego ani zdro wsze° iedno gdi własna mat ka swoim ie własnym mle kiem wychowa/ bo mleko w łasney mathki przyrodzeniu niemowiątku barzo służy á iest iemu własne/ okrom tego iest iemu sytnieysze bo sie mu przy łożyło y nim sie wychowało w żywocie będąc/ nad to/ mleko matki iest iemu zdrowsze przetho też rychley sie nim vtoli.

¶ Dosyć iest (iako Auicenna pisze) dwa ra zy albo trzi przez dzień v piersi dziecię trzimać á iednak sie te° trzeba strzedz aby dziecię z pier wu nie było mlekiem obetkano/ tak to rozumie iąc/ Jednym razem dziecięcia thak długo nie trzymać ażby przyszło obrzydzenie pokarmu/ bo daleko lepiey iesth potrosze mu dawać poży wienia/ niszli go iednym razem albo dwiema obetkać: abowiem ciała thak ossałe/ puchną á nadymaią sie/ y mocz wypuszczaią takowy kto ry niestrawnosc mleka vkazuie/ kthora gdy sie dziecięciu przida/ tedi mu trzeba pokarmu tim dłużey powciągać izby głod on zbytek trawił.

¶ Takież gdyby matczyne mleko było nieia ko ćierpkie á przykre/ thedy na czczo nigdy nie ma dziecięciu pokarmu dawać.

¶ A iesliżeby dla choroby albo dla niezdro wego mleka sama matka dziecięcia żywić nie

mogła

mogła/taka może mamkę mieć czoby około te go dobrze vmiała: Naprzod aby była zdrowa/czudnej osoby/wpleczoch moczna á wpiersiach szeroka/potym aby ona niebyła taka czoby dopiero porodziła/albo też dawno po porodzeniu niebyła nadaley we dwa miesiącza/ á gdyby taka mogła być ktoraby otroka porodziła: Trzecie aby była zupełnego ciała ani barzo tłusta/ani barzo chuda: Czwarte aby była dobra/mierna/dobrych obyczaiow/nie gniewliwa/ani barzo sroga ani też straszliwa/abowiem thakowe namiennosci szkodliwe są/bo y mleko psuią y społem z mlekiem w przyrodzenie y w obyczaie zsącego dziecięcia wychodzą.

¶ Nad to/ nie godzi sie w mamki brać głupich albo też vkładnych to iest swowolnych/iako są prządki/praczki/szwaczki/hawtarki/y insze takowe warstatniczki.

☞ Piąte/potrzeba aby mamka miała piersi zupełne y dostateczne/iżeby nie były chude abo rozwlekłe/nie cienkie ani też wielkie ani thakże dla twardosci mleka nie mogły wypuszczać.

¶ Ostatnie/ trzeba też mieć wzgląd na mleko mamki/aby nie było smiade/sine/żołte/szare albo czerwone/takież by niebyło gorzkie/słone albo kwasne/niema też być barzo rzadkie/á ni barzo gęste/ ale iednostayno białe á słodkie.

¶ Nadewszytko potym dobre mleko poznać/kthore wstrzyknione na paznogcie v palczow nie zpłynie gdy prosto rękę dzierży/á zasie niezostoij sie na paznogciu gdy rękę zchyli: bo to ktore sie rychło rozpłynie iesth barzo rzadkie/á ktore sie zostawa iest barzo tłuste á miąssze/ á przeto srzednie miedzy tym iest nalepsze.

¶ Przeto gdyby sie przydało iżby mleko barzo było ciepłe albo cierpnące/thaka niema dawać zsać na czczo aż naiadszy sie.

¶ Przydawa sie też czasem iż mleko mathce wysycha y ginie/á to dla rozmaitych przyczyn Albo to przychodzi z choroby ciała/ albo że w rzodu z niedostatku piersi/ albo też z ich zaziębienia y zatkania/ albo gdy thego nie pożywa z czeº sie mleko mnoży/ albo gdy mamka głod albo pragnienie cierpi/ktore przicżyny iako trzeba pilno obaczyć/tak iż j lekarzow mądrich sie radzić á ich lekarstwy sie sprawować.

¶ My też abysmy nieiaki pospolity pożythek vczynili/ wypisalismy tu niekthore lekarstwa mamkam w tym niedostatecznym barzo potrzebne/pożyteczne/y ku vleczeniu skuteczne:

Przeto aby sie mleko mnożyło/ korzenia albo nasienia pasternakowego daway iey pożywać

¶ Takież nasienie albo korzeń włoskiego kopru/w wodzie ięczmiennej albo tatarki nawarzone/to iej miedzi inszemi potrauami dawać

¶ Dobrze iey też owcze wymię z mlekiem owczym warzone pożywać/ zdrowo też kthemu prochu zglist ziemnych nasuszonych á startich 1. dragmę w ięczmienney wodzie vwarzywszi y pożywac.

¶ Też vezmi masła krowiego 1. vncija/tak że ie wymoczywszy winem á społem ztopiwszy daway mamce pożywać pijąc.

¶ Nie wadzi thez bańki pod piersiami suche stawiać/ciała niedawaiąc siecz.

¶ Też emplastr z kadzidła masticis á z smoły/dobrze na piersi przykładać albo pod piersi ale pierwey na ciele oleiem iakim pomazać aby emplasthr nie przyzchnął albo skory nie

¶ Pomaga też piersi lekcze pod (marszczył. łapować y pogłaszkować/albo w ciepłej vodzie po obiedzie abo po vieczerzi wkąpieli naparzać

¶ Też wezmi oleyku z białey liliey albo fijołkow/napusć że weń muscum (z apteki) ładzidła y laudanum: stłucz że to społem/ tedy w oney tłustosci wełnę maczaiąc na piersi przy

¶ Albo też maczay też wełnę na- (kładay. warzywszy w winie miętki/rożey/fijołkow/ y xi

☞ Dobrze iey też polewki albo iu (lo aloes. chy z kur pożywać rozmieszawszy z żołtkiem iaiecznym á przisypać cinamonu/cardamomu

¶ Takież może pożywać mleka y młodeº sera/á trzeba sie iey każdey á trudney prace y roboty wystrzegać: Kasza też z mąki ięczmienney z białym chlebem suchym/mlekiem á czukrem okrasiwszy/włoskieº kopru przysypuiąc/ na to iest barzo dobra.

☞ Też wezmi anyżu/silermontani (z apteki) obudwu po trzy dragmy/ krystału 2. dragmie: To wszytko na proch stłucz/ á włożywszy czukru iako połtora teº dawaj pić w zarań/ w południe/y na wieczor.

¶ Takież vezmi nasienia albo liscia włoskiego kopru/szanty oboyga po dwu garsciach/ anyżowego nasienia czterzy dragmy/ szafranu tłuczonego troche przysypac/ masła młodego trzy vncije: To wszytko w wodzie dobrze rozwarzywszy/vczyń emplastr/ kthory poki ciepły na piersi mamce każ przykładać.

¶ Też wezmi kminu tłuczonego połtory vn

cije miodu czysthego trzy vncije / wleyże wody ßesc kwart/ á warz w nowym garnczu aże do trzeciey częsci/ á to wywarzywßy/ daway zawße mamce pić.

¶ Takież wezmi ćwikły dobrze splokaney iedne vnciją/ kminu pol vncij/ miodu ßesc vncij z tego wßytkiego stłukßy pierwey y zmießawßi vczyń electwarz/ dawayże mamce w zarań y wieczor po łyßce wypijać.

¶ Też wezmi kristału dobrze stłuczonego 2. dragmie/ rozdzielże to na cztery częsci/ dawayże iey pić na każdy dzień/ iedne częsc po czthery razy/ á to z tatarczaną albo z grochową iuchą

Rzeczy mleko mnożące Ty są.

¶ Polny kmin y z nasieniem/ anyżowe nasienie/ ßańta/ cardamomum/ młody syr/ z starego sera polewka/ tatarka/ krystał dobrze stłuczony á z miodem pithy/ laktuka/ włoski kopr/ wino w ktorym rosmarin albo macierzadußka będzie warzona.

¶ Thakież trzeba sie mamce wstrzymáwać od parobka/ bo częste gamracztwo wysußa/ á mleko niesmaczne y dziecięciu brzydkie czyni/ ktore trudno może dziecię strawić albo zachować/ gdyż ie pospolicie zrzucza.

☞ Nad to/ nie zła rzecz iest tego dnia gdy sie dziecię vrodzi/ czały dzień nie dawać mu mat czynego mleka pożywać ale czudzego/ bo przy tym czasie niewiastam/ zwłaßcza tym czo nie robią/ colostrum to iest siara albo plugawosc nieiaka gęsta odchodzi/ ktora iest dziecięciu barzo niezdrowa.

¶ Takież gdyby mamka/ albo biegunkę albo zapiekłosc żywota cierpiała/ á na to lekarstwa pożywała/ lepiey iest aby inßa dziecię trzymała/ aż ona ozdrowieie: A gdy iuż dziecię odprawiwßy spać ie położyć/ nie godzi sie go barzo chowierać/ kołysać/ ani też barzo vtrzęsać/ by snać ono mleko ciała dziecięcego nie zepsowało albo nie obraziło/ przeto ma być lekkie kołysanie.

¶ Lekarz Auicenna roskazuie dziecię doijć do dwu lat/ aczkolwiek v nas iuż iesth obyczay tylko do roku: Potym gdyby iuż chciała dziecię odsadzić/ nie ma to być nagle czyniono/ ale ie pierwej przyuczić lekkiem karmiam/ czyniąc mu iakoby galeczki albo kołaczki z chleba á z czukru/ tak iż przyidzie ku nałogu grubßego á pospolitego pokarmu.

Lekarstwa o rozmaitych niemoczach dziecinnych/ w ktore rychło po porodzeniu wpadaią/ aż właszcza tu o takowych niemoczach oznaymie ktore często a pospolicie na nie przychodzą/ o puszczaiąc insze/ o ktorych Auicenna y Rasis piszą. A tu iuż porząd wyliczę takowe niemocy/ ktore na małe dziatki/ tak w pieluchach iako j na mało starsze przichodzą.

Capitulum 15.

Naprzod o Biegunce ich.
O Zapieczeniu.
O Kurczu albo Rosciąganiu.
O Kaßłaniu y o Sapce.
O cießkim Dychaniu.
O krostach ktore sie na ieżyczku czinią.
Na Rospadłosci vst albo warg.
Na płyniente ropy z vßu.
O Mozgowym wrzodzie.
O napuchnieniu Oczu.
Na Bielmo.
O Febrze albo o Gorączce ich.
O Bolenu y o Kruczeniu żywota.
O Napuchnieniu wßytkiego ciała.
O częstym Kichaniu.
O Pecherzykoch ktore na ciele bywaią.
O Napuchnieniu dymionek y Zapaleniu łonka.
O Wyßciu Pepka.
O Niespaniu.

O ßczka:

O Szczkawce.
O Wraczaniu.
O Lękaniu przez sen.
O Niemocy swiętego Valente°.
O wyßciu ielita zadkiem.
O Wydymaniu.
Naprzeciw Glistam.
O oprzeniu łonka.
O Suchotach.
Na Drżenie członkow.
O Kamieniu ich.
O Wzroku krzywym.

O owrzedzeniu dziąsł.

O Lekarstwie namienionych niemoci dziecinnych porząd wypiße- á naprzod o owrzedzeniu dziąsł- abowiem częstokroć sie przydawa iże na dziąsłach y na czeluściach czynią sie v dzieci krosteczki/á nawięcej te° czasu kiedy zęby poczną sie vkazowáć/tedy w thakiey przygodzie ma matka onego dziecięcia naciskáć palcem na dziąsła-na czelusiki- pomykaiąc palcem y tham y sam-aby ona wodnosc słona wypłynęła nachyliwßy dziecię vsthy ku ziemi: pothym wziąć sadła kokoßego zmießáć z mozgiem zaięczey głowy á z przasnym miodem-á tym nacieráć dziąsła okrostawiałe: Zasie vwarzywßy rumienek z swoyskim koprem/z wysoka na głowę ley na ciemię.

O Biegunce gdy przez dziecie bieży / Lekarstwo.

¶ Wezmi nasienia rożey wonią[illegible] ktorą zową Antera-dragmę/iest w samym postrzodku rożey iakoby mech/á tak te° wziąwßy- wezmi też ktemu kminu kramnego/anyżu pogarsci/á ty rzeczy społem stłucz nie barzo miałko-zmießay albo rospusc mlekiem albo winem-przyłożże tego na żywotek-stanowi biegunkę-y żołądek posila.

¶ Jesliby od tego biegunka nie stanęła/tedi wezmi serzysko skopowe/á day go tak wiele iako połgroßa piorunek waży/z babczaną albo z prostą wodą zimno wypić/á thego dnia nieday dziecięciu żadne° mleka iedno inße polewki/albo żemłę z wodą á z masłem/iayczą też dane być mogą á nawięcey białki twarde.

☞ Jesliby stolce żołte były-tedy wziąwßy łyßkę albo dwie syropku rożanego/- rospusciwßy w mietczaney wodce / day dziecięciu wypić po dwa razy po ranu/á potym w godzinie czo inßego day mu iesc.

¶ Też vczyń plastr z gallasu-kthory vwarz w wodzie-á potym w onę vodę włoż garsc ięczmienney mąki albo więcey-potym tego przywarzywßy iżeby zgęstło/przyłoż na chuscie na żywotek dziecinny.

¶ Thez iesliby białe wilkosci z dziecięcia płynęły/tedy vezmi mußkatowy orzech czo trzecią częsc dragmy waży/ białe° kadzidła mniey- á subtelno ztarwßy/day dziecięciu z wodką piołynową- abo z syropem rożanym-albo z sokiem celidonijowym.

¶ Też ktemu wezmi ßafranu dwie dragmie mirry dragmę/ á to rospusc w czerwonym winie/á rozmoczywßy w tym chustę- przyłoż na żołądek y na pępek dziecięciu.

☞ Thez mąka ięczmienna z sokiem babczanym á ztrochą oczku zmießana- á ciepło na żywot przyłożona-stanowi barzo czyscie stolce.

¶ Też woda w kthoreyby była roża ciemno czerwona vwarzona/omyway dziecię- thedy mu barzo pomaga.

Naprzeciw zapieczeniu dziecinnemu Lekarstwa.

☞ Na zapieczenie dziecinne/ vczyń czopek z przasnego miodu- na rynce miod vsmażiwßy iż będzieß mogł z niego czopek vczynić / á potim omazawßy oliwą/ wetkni dziecięciu w zadek/á chceßli możeß troßkę soli włożyć do one° miodu.

¶ Też czopek możeß ktemu dobry vczynić z korzenia cwikłanego albo z głąbu kapustnego tak długi y miąßßy iako mały palecz v ręki / á rozmoczywßy w oliwie-wprawić w zadek.

¶ Też żołcią wołową pępek namazać / odtworzy żywot zapiekły.

¶ Też masło vypłokane/w skorupie włoskiego orzecha przyłożone y przywiązane na pępek-czyste ktemu lekarstwo.

¶ Też dawßy mamce lekarstwo-z ktoregoby

173

miała purgacią/ á potym drugiego dnia dać one mamkę dziecięciu zapiekłemu wyssać/ dziecie ono będzie miało przepuszczenie.

¶ Też na moczne zapieczenie - wezmi czarney Heleny dragmę/ czemierzyce trzecią część dragmy: Ty rzeczy społem stłukszy na proch z sokiem chebdowym/ albo z żołcią wołową zmieszay/ á w tym rozmoczywszy switek bawełny/ przyłoż na noc na pępek dziecięcy.

Naprzeciw Kurczowi dziecięcemu Lekarstwo.

¶ Trafia sie niemoc na dzieci Kurczowa albo rozciągaiącza/ thak iż sie dziecię ciągnie nogami y rączkami/ á tak na takową niemoc nic lepszego/ iedno mazać dziecię oleykiem białej liliey ciepłym.

¶ Też dziewanna w wodzie vwarzona/ często myć w tym vkropie dziecię/ pomaga czyście

¶ Też migdałowym oleykiem/ z fijołkowym zmieszawszy/ ciepło zagrzawszy/ mazy grzbiech wszytek dziecięciu/ takież y wszytkę głowę fijołkowym oleykiem ciepłym namazuy.

Naprzeciw Kaszlaniu Lekarstwo.

¶ Częstokroć cięszki kaszel/ y płynienie wilkości flegmistych z głowy dzieciom na piersi y w nos przychodzi / á thak na takowe rzeczy tymi lekarstwy pomagay.

¶ Naprzod thakowemu dziecięciu ley ciepłą wodę z wysoka na głowę z poł godziny/ potim omoczywszy palec w przasnym miedzie/ omazy ięzyk dziecięcy/ á na koniec lekko palcem poruszięzyka ktory iest na podniebieniu/ dla tego aby ono dziecię mogło wraczać/ bowiem onym wraczaniem odejdzie flegma z żołądka y z piersi/ á tak kaszel przestanie pewnie.

¶ Też wezmi gumi arabicum/ dragantum każdego z nich po dragmie/ nasienia gduniowego: ztarwszy na miałki proch ty wszytki rzeczy/ daway kaszlącemu dziecięciu z mlekiem krowiem po trosze.

¶ Też migdały słodkie w możdzerzu stłuczone/ á potym z wodą włoskiego kopru przywarzone/ daway te° po trosze dziecięciu kaszlącemu

☞ Też wodka włoskie° kopru z mlekiem krowiem dana ku piciu/ barzo dobrze pomaga.

¶ Też iesliby kaszel wielki poszedł albo zranił vsta/ tedy wezmi nasienia cidonijowego dobrą garść / á przetłukszy warz dwie godzinie w wodzie/ thak iżby klijowatość z onego nasienia biła/ ktorą przez chustę wycisnieß/ á onę potim z migdałowym oleykiem á z kręczonym czukrem zmieszać/ na rynce trochę przysmaż tak iż z onego będzie lektwarz/ ktorego często po trosze daway dziecięciu: A iesliby ktemu w vsciech było zapalenie z tych rospadlin/ tedy przyczyń ktemu lektwarzowi soku granatow iabłek/ á tego dziecięciu po trosze daway.

¶ Też na takowy kaszel/ biały mak z dragantem/ każdego z nich po dragmie wziąć/ nasienia baniowe° dwie dragmie: á ty rzeczy stłukszy miałko z wodą w kthoreyby były warzone rozinki drobne/ zmieszay iżeby było iako żur gęsto/ á te° dziecięciu po ranu po trosze często daway/ silno pomaga.

¶ Jesli kaszel z gorącey przyczyny pochodzi/ tedy wezmi mirri stłuczonej na proch z białym miodem/ á zmieszay z migdałowym oleykiem dawayże tego po trosze dziecięciu kaszlącemu/ barzo pomaga. Przi takowych lekarstwiech bronić mamce onego dziecięcia/ aby słonych/ kwasnych z octem rzeczy nie iadała.

¶ Ktemu piersi dziecięce oleykiem migdałowym/ fijołkowym/ masłem/ dijalteą dobrze namazować ktorymkolwiek z tych rzeczy/ bowiem barzo dobrze pomagaią na kaszel.

Na cięszkie Dychanie Lekarstwo.

☞ Przygadza sie też cięszkie dychanie dziecięciu thak iż iakoby miało dychawicę: Vezmiż lnianego nasienia łyszkę/ á stłukszy przysmaż z przasnym białym miodem/ á tego daway po troszce dziecięciu.

☞ Jesliby to lekarstwo namienione do kończa nie pomagało/ tedy wziąwszy oliwy dobrey zagrzawszy namazuy dziecięciu około vszek iteż skronie/ potym taż oliwą ciepłą namaży ięzyczek/ á tam popchni palcem w gardło iż zatim przyidzie wraczanie/ á pothym namaży piersi oleykiem migdałowym/ á te° lektwarzu wyssey wypisanego po trosze daway.

Lekarst.

Na owrzedziały ieżyczek na ktorym sie pecherze czynią bolące/ Lekarstwa.

¶ Takie pecherze na dziecinnym ieżyczku czinią sie dla kwaśności mleka/ á bywaią czasem czarne/ á ty są barzo szkodliwe tak iż rzadkie lekarstwo na nie iest pomoczne/ á tak w smierć od nich dzieci przychodzą.

☞ Drugie pecherze bywaią białe albo żołte we abo modre/ na takie nic lepszego iedno fijołki na proch starte/ á tym prochem fijołkowych kwiatkow zasypuy pecherze.

¶ Też proch z kwiatkow fijołkowych/ á z kwiecia rożanego wespołek zmieszany/ á tym pecherze zasypuy barzo pomoczne iest lekarstwo.

¶ Też sok z laktuki/ z pśinek/ z kurzey nogi ziela wycisniony/ zmieszay wespołek/ á tim krosti pecherze y wszelkie rospadliny w vsciech pomazuy często/ iest w dziwy dobre lekarstwo.

¶ Zasie iesliby sie tyto pecherze na ieziku śliniły/ tedi mirra z białem kadzidłem albo z skorkami kadzidłowemi/ á z gallasem na miałki proch zstarta/ á z przasnym miodem ty prochy zmieszay/ tymże ony ranki pomazuy/ zgoiss ry

¶ Też winem vsta płocząc/ potim tą chlorzerzeczoną maścią ieżyk pomazuy.

¶ Też iesliby pecherze były żołtawey barwy á ktemu izby sie vsta wodnością flegmistą napełniały/ tedy naprzeciwko temu wzigwszi krochmal/ z rożaną wodką zmieszay/ á trochę na rynce posmaży/ á tym ieżyk owrzedziały mazy.

¶ Przy tym mamka ma iadać vilgotne karmie/ iako są polewki to iest grucza/ migdałowa polewka/ śliwki/ makowa polewka/ z korzenim nic nie iadać: potym wziawszy soczewice/ zezwać ią dobrze/ á onym ieżyk ranny pomazać

¶ Z granatow sok/ cidonijow iest na to barzo dobry mazać ieżyk.

¶ Też iesliby krosty były modrey barwy/ tedi wezmi tim sokom to iest ku sokoui z granatow á z cidonij/ laktuczanego/ z kurzego ziela soku/ zmieszay wespołek á namazuy ieżyk.

¶ Zasie iesliby ty pecherze były blade/ thedy mirra z szafranem á z lodowatym czukrem/ zmieszawszy wespołek posypuy ieżyk na ktorym są takowe pecherze/ á to baczyć aby dziecie nie miało w sobie zapieczenia.

Na rospadłości vst albo warg dzieciecych Lekarstwo.

¶ Rospadliny vst v dzieci tak iakoby ie vmysłnie pokraiał/ bywaią dla thwardości brodawek piersi mamczynych: na to lekarstwo/ wezmi welny czosaney albo ciągniony/ rozmocz te welne w soku z babki wycisnąwszy albo w kokoszey tłustości/ á przyloż na wargi/ pomoże.

¶ Ktemuż rożanym miodkiem pomazować czyscie pomaga.

Na Płynienie ropy z vszu Lekarstwa.

¶ Płynienie nieczistości z vszu/ bywa z pełności głowy v dziecięcia z flegmistey wilkości: Naprzeciw temu/ wezmi welne przyprawiony/ á te welne w czerwonym winie á w miedzie przasnym rozmoczywszy/ vczyń knot á wpusć w vcho iże tam będzie kielko godzin/ abowiem wyciąga z głowy wszytki nieczystości.

☞ Też hakun na proch starti z szafranem á z miodem zmieszawszy z czerwonem winem/ á w tym welne rozmoczywszy włoż w vcho vczyniwszy knoth/ á gdy nieczystości ku wierzchowi przyciągnie/ wychodzywszy ony nieczystheści włoż drugi knotek/ á tak głowę tym wyczyściss y bolesci vszne vleczyss.

¶ Zasie iesli nieczystość gruba á sucha sie v kazuie/ tedy wzigwszy miodu zbymowanego á z wodą zasie przziwarzywszy/ puszczay w vcho/ abowiem to lekarstwo ociera/ omywa takowe nieczystości.

¶ Też iesliby kto miał bolenie w vszu z wiatrow ktore sie w głowie czynią/ thedy wezmi lebiodkę/ vwarz w oliwie z mirrą/ á tego po troszę puszczay w vcho ciepło.

Na mozgowy wrzod Lekarstwa.

¶ Bywa czasem wrzod w głowie dziecięcey z ktorego wrzodu takowe dziecie miewa bolenie wielkie w oczach j w czeluściach/ tedi na ciemie takowe rzeczy maią być przykładane/ ktore chłodzą/ odwilżaią mozg: na to maß lekarstwo dobre barzo/ wezmi soku wycisnionego z banie z

pśinek

psinek / z kurzey nogi ziela / z kielko łyżek knim przymieszawszy oleyku rożanego / á w tym rozmocz bawełne albo lniane paczesi / przyłoż na ciemie / á gdy to vzchnie / thedy rozmocz drugi raz w tymże á przyłoż na głowe.

Na opuchłe oczy lekarstwa.

¶ Naprzeciw opuchlinie oczu / wezmi Licium (iest sok w Aptece) tak wiele czo dragme zaważy / rospusc z mlekiem niewiesciem / rozmocz w tym chuste albo paczesi / á przyłoż na opuchłe oczy / a potym vwarzywszy rumnu w wodzie z bazyliją / omyj tą wodą oczy.

¶ Zasie iesli przi tej puchlinie nie bedzie czerwonosc w oczoch ani zapalenie w nich / ani w ciele / tedy na takową puchline / wezmi mirry / czarney heleny / każdego z nich poł dragmy / kwiatkow rożanych poł garsci: Ty wszytki rzeczy w białym winie namocziwszy / a potym troche przywarzyć / także oczy maczać.

Na Bielmo lekarstwo.

¶ Bielmo na oczy dzieciom przichodzi z płaczu wielkiego / á thak naprzeciw takiemu bielmu / sok wycisniony z psinek wpuszczay na oko (ciepło.

Naprzeciw gorączkam dziecinnym Lekarstwo.

¶ Jesli kthore dziecie wpadnie w gorączke / tedy naprzod mamka ma pożywać karm zimnych á wilgotnych / pothym dziecięciu onemu ma być dawany sok wycisniony mali granati z mleczową wodką.

☞ Też nieszkodzi aby sie dziecie mogło zapocić w takowey febrze.

☞ Thez wezmi mąki ieczmienney / soku piołynkowego y babczanego / z rozchodniku / każdego z nich po kielku łyżek / potym zmieszay thy soki z ieczmienną mąką / á potym włożiwszy tego na chuste przyłoż na piersi dziecięciu / ginie gorączka od tego.

¶ Też wezmi oleyku rożanego łot / masci topolowey troche mniey łotu / zmieszay społem / á tym pomazuy czoło y pulsy v rąk / y skronie dziecięciu / pomaga na febre gorączą / thakież pod kostkami pulsy v nog / zimną tą istą mascią pomaży.

¶ Też kiedykolwiek dziecie kąpią thedy ma być warzono ziele w wodzie / naprzod lakiuke / kurzą noge / wysoki mlecz / fijołki / babke / wątrobne ziele / á w tym dziecie kepać ktore ma gorączke / abowiem takowa kąpiel kazi á wypądza gorączke.

Naprzeciw bolesciam żywota dziecinnego Lekarstwo.

¶ Częstokroć bywa bolenie w żiwocie v dzieci / ktore pobaczysz z żymania / z płaczu / y z przewraczania dziecinnego na ten y na ow boczek á z tąd iest znak pewny bolenia w żywocie: Wezmiż rumienku / kopru swoyskiego / hanyżu / á troszke kminu / vwarz w wodzie / á potim chuste w tym maczaiąc ciepło naparzay żywotek: po naparzeniu namaż oleykiem migdałowym ciepło / vznasz moc vżyteczną te° lekarstwa.

Przeciw napuchnieniu wszytkiego ciała.

¶ Przychodzi też opuchlina na dziecie / czasem na wszitko / á czasem na niektorą strone / á tak na to / Wezmi wierzchy chebdowego ziela wierzchy bzowe / á to vwarz w winie białem / także tym to zielem okładaj miestcza napuchłe

¶ Jesliby przy they puchlinie było bolenie głowy / Wezmi mirri / czarney heleny ktorą zową epaticum / aloes / szafranu przyczyniwszy nie wiele / stłucz wszytko na proch / á wycisnąwszy z ziela bobowego sok / rospusc w tym soku ty to rzeczy / á na chuste rozmazawszy / albo thak prosto namaży głowe albo czoło dziecięciu.

Na częste kichanie Lekarstwo.

¶ Częsthe kichanie álbo barzo gwałtowne / przychodzi na dzieci z wrzodu głownego / a tak w takowey przygodzie maią być takowe rzeczi na głowe przykładane ktore chłodzą / iako są oleyki / naprzod rożany nalepszy / potym fijołkowy / samy albo z białkiem á z wodką rożaną zmieszaw.

¶ Tez to maß wiedziec/ iż ta niemoc swiete° Valentego przychodzi czasem z przyrodzenia czasem tez z iakiey inßey przygody/ á tak wmeßczyznie/ iesli we dwudziestu á piąci lath nieprzestanie/ á v białej głowy tego czasu gdi na nie swoie rzeczy poczną bywać/ tedy takowi ludzie do smierci z tą niemoczą zostaią/ tak meßczyzna iako y biała głowa.

¶ Tez dziecieciu takowemu iest barzo dobrze wpußczać oleiek castoreum / costinum/ w nos po troßce/ dla wysußenia nieczystosci z głowy/ á przy tym ma takowe dziecie woniać ruty/ y tez asam fetidam z Apteki wziąwßy.

¶ Tez na ßyj ma być zawießono korzenie y nasienie piwonijey/ á to w ten czas ma być kopana piwonija gdy xiężyc zchodzi przed ostatnią quadrą.

¶ Tez iemioła dębowa xiężycza marcza/ na zchodzie xiężycza z kuße vstrzelona/ á nißli do ziemie doleći podchwyczona/ zawießona na ßyie cierpiącego niemoc s. Valente°/ barzo broni: Są y inße rzeczy/ awßakoż ty namienione wiecey są doswiadczone.

Na wyßłe ielito z stolcza dziecinnego Lekarstwo.

¶ Gdy z dziecięcia ielito wynidzie/ Wezmi psidie to iest skorek z iabłek granatow/ mirty/ czaßek żołędziowych/ rożey suchey czerwoney/ ieleniego rogu na proch ztartego/ balaustie/ á ktemu gallasu/ każdego z nich rowne częsci iednego iako drugiego: Ty rzeczy wßytki przetłukßy/ warz w wodzie thak długo iż moc onych rzeczy w wodzie zostanie/ á w tey wodzie ciepłej dziecię omyway.

Naprzeciw wydymaniu na stolce krom żadnego vczynku Lekarstwo.

¶ Wydymanie przychodzi z zaziębienia/ á naprzeciwko temu/ Vezmi rzeżuchy ogrodnej garsc/ kminu kramnego garsc/ vwarz w wodzie/ á potym masła starego włoż nie wiele/ á day dziecięciu pić.

¶ Tez żywicza prosta na węgle włożona/ á nad tym dziecię okadz dobrze/ iesth ktemu pomoczne to lekarstwo.

Naprzeciw glistam ktore w żywocie przebywaią dzecinnym / Lekarstwo.

¶ Naprzeciw tym to glistam pierwße lekarstwo/ Wezmi wodki z trawy/ zmießay z tą wodką mleko krowie/ y day pić po troße dziecięciu

¶ Thez vczyń plastr z thych rzeczy/ Wezmi kminu tartego/ zmießay gi z wołową żołcią/ á na pępek przyłoż dziecięciu/ pozdychaią glisty.

¶ Tez na glisty/ albo na wßelkie hrobaki ktore leżą nie daleko ielita wychodowego/ Wezmi bawełnę/ vczyń z niey czopek á rozmocz w piołynkowym oleyku / wpusc gi tham w zadek onemu dziecięciu.

¶ Tez omyj dziecię w wodzie w ktoreyby było warzono ziele piołyn z liściem brzoskiniowym / każdego hrobaka vmorzyß w dziecięciu takowym kąpaniem.

¶ Tez ktemuß maß masc barzo dobrą/ Wezmi soku z piołynu wycisnionego trzy łoty/ żołci wołowey dwa łoty/ prochu coloquintidy z apteki trzy dragmy/ mąki pßeniczney trochę: ty wßythki rzeczy zmießay á na pępek dziecięciu cierpiącemu przyłoż.

Na Oprzenie kthore bywa około łonka v dziecięcia / dla moczu własnego iego / Lekarstwo.

¶ Na takowe rzeczy posypuy dragantem/ albo prochnem/ albo prochem czerwoney rożey.

¶ Tez na toż/ Wezmi oleyku rożanego dwa łoty/ białego kadzidła dwie dragmie/ kamfory troßkę: Zmießay thy rzeczy społem czyscie / á tym miestcza oprzałe na noc y po ranu poma

¶ Tez ktemuß biała masc ktorą zową (zuyde cerusa/ barzo znamienicie pomaga.

Przeciw Suchotam Dziecinnym / Lekarstwo.

¶ Na suchoty dziecięce/ Warz skopowe nogi y głowę w wodzie/ a tą wodą dziecię kępać/ a skąpawßy/ wezmi masła nie słonego dwa łoty/ oleyku fijołkowego/ wieprzowego ßmal-

czu łot wosku: spusc ty rzeczy wszytki społem/ á tym dziecię wyzchłe namazuy po przerzeczoney kąpieli/ vznasz pomocz.

Przeciw drzeniu członkow, to iest rąk albo nog dziecinnych Lekarstwo.

¶ Wezmi naprzeciw tey niemocy/ z kthorey pospolicie swiętego Valentego przychodzi/ tedy masz wziąc oleyku rożanego/ nardowe° też każdego z nich po łocie: zmieszay ie społem/ á namazi dziecięciu grzbiet wszitek/ począwszy od szyie aż do zadku zagrzawszi ciepło: Bobkowy też oleiek iest ktemu dobry.

Przeciw kamieniowi Dziecinnemu/ Lekarstwo.

¶ Niegdy też przichodzi na dziecię cieszkie puszczanie wodi z bolescią y zpłaczem vielkim morzenie często á po trosze/ á ktemu chłopieczkoui przy tym często sie podnosi członek/ znak iesth piaszczystego kamienia: na tę niemoc wezmi slazu/ rumnu/ rożey wysokiey na ogrodzie rostącey/ ziela nocydzień/ lnianego nasienia: vwarz w wodzie á ostudziwszy/ w ciepłey kąp dziecię dwa razy przez dzień/ á pothym oleyki rumienkowym á niedzwiadkowym społem zmieszawszy/ krzyże z dymionki ciepło namazy.

Lekarstwa na rozokosc, to iest aby dziecię swidrem nie patrzyło.

¶ Naprzeciw krzywemu wzrokowi tho masz czynić/ abys dziecię tak vkładała/ żeby na żadną stronę ani ku gorze ani na strony nie mogło patrzać/ iedno ty kona iedno miestce y tho tu swiecy zapaloney: Jesliby iako na iednę stronę oczyma nakrzywiało/ tedi natychmiast na onę stronę masz postawić swiecę/ żeby zasie onym swiathłem wzrok naszpoczony vprostował sie.

¶ Thez gdyby sie oczy na prawą stronę szpociły onego dziecięcia/ thedy ma być malowana iaka rzecz czudnym malowaniem na lewą stronę położona/ aby tym obyczaiem obaczywszy takowe rzeczy ono dziecię/ na drugą stronę ku onemu malowaniu nawraczało oczy szpotawe: á to tak długo czynić masz aże oczy sie szpotawe naprostaią.

A tu iuż masz dokonanie tych to niemocy dzieci młodych: á gdy sie według tey nauki sprawować będziesz/ nie mały pożytek y pociechę z takowych lekarstw odzierzysz.

Koniec o Rodzeniu Dziatek.

Poczyna ſie traktat [illegible]

poſpolita o puſzczaniu krwie/ dla zdrowia ciała potrzebna/ zwłaſzcza ktora żyła naprzeciw ktorey niemocy ieſt [illegible] przez Miſtrza Andrzeia z Kobylina ku pożytku poſpolitego człowieka po polſku napiſana/ Lata Bożego M. D. XLij.

KOnis Perſius/ ktory ieſt z Grecieyzna mienicyą ſtary lekarz w niewiednych kſięgach ſwoich/ gdzie piſał o puſzczaniu krwie [illegible] przez [illegible] [illegible]

[illegible]

przod ku [illegible] druga [illegible] kamna krobiy/ drżenie ſerca y [illegible] mocy [illegible] Palanta [illegible] czanie krwie [illegible]

[illegible]

Wedłuk biegu niebieskiego:

rem u Pan nad wszytkiemi rzeczami swiata tego, zmierzona dał / Kto chce na powietrzu zmienienie albo ktoreżkolwiek rzeczi / czas słuszny ku sprawowaniu potrzeb / aby było wiedziano / iako tu niżey o tym wypisano.

194

...c vstawicznie po niebie krażac
...e znar... n niebieskich: á ize iest z
... przez ty 12. znamion / sklai...
...y na ziemi ku rozmaitym spra-
...ć o przyrodzeniu tych to
Olanet / o ktorich

177

ytez garoiowemu/policzkowemu/ y wszytkiey głowy bolenie vmnieyszaią.

c Tez bańki pod piersiami stáwiane/zbytecz ne płynienie krwie nosem/ y białem głowam swoie rzecz stanowią (nie trzeba ich siekać)

d Tez bańki nizey troszke dymion postawione/ są vzyteczne ku roztargnieniu puchliny y każdego wrzodu stroiow męskich/ytez wrzedzie nicz vdow y wszytkech nog.

e Tez bańki nad kolanmi stawiane/ciągną krew gorączą ze wszego ciała/jtez wrzedzienice wszelkie od niey giną.

f Tez bańki na łystoch postauione/krew prze czysciaią/y swoie rzecz białem głowam poru-

g Tez bańki nad kostkami stawiane (szaią. swoie rzecz białem głowam poruszaią/ y naprzeciw denney niemocy pomoc daią/ takiez y podogrę leczą.

h Tez bańki na samym wierzchu głowy po stawione/daią pomocz naprzeciw zaćmieniu ocznemu/y każdey niemocy ich/ takiez naprzeciw oszaleniu są doswiadczone/iedno tylko pamięć mdlą.

i Tez bańki w tyle głowy postauione/oczom barzo pomagaią/krostki ktore bywaią w dziąsłach w vsciech giną/cieszkosc brwi y czuchnie nie vst oddalaią.

k Tez bańki na studzionkoch postawione/bolenie ramion y szyie odeymuią.

l Tez bańki pod samemi łopathkami postawione/cieszkosci piersi y bolenie ich vsmierzaią

m Tez bańki nad łokciami v rąk postawione/krosty ciekące y opuchlinę rąk oddalaią.

n Tez bańki nad nerkami postawione/ tho iest na krzyżu/wrzedzienice vdow y wszythkich nog y bolesci ich/y takiez bolenie krzyzow y mecherza oddalaią.

o Tez bańki na biodrach przystawione/ze wszytkiego ciała krew wyciągaią/ á thak przyrodzoną chorobę białem głowam poruszaią/ y wszytko ciało czyscią.

p Tez bańki pod połrzytki przystawione/krostam ktore sie na biodrach czynią ytez na połrzytkach/są vzyteczne.

¶ Bańki niemaią być stawiane hnethki po nastaniu/ani na zchodzie xiężycza/ale pod pełnią á po pełni/ abowiem tego czasu krew y insze wilkosci są wiethszey obfitosci/nizli skoro po nastaniu albo na zchodzie xiężycza.

¶ Tez bańki mogą być w potrzebie dzieciom we trzech leciech stawiane/ y we dwu leciech siekane/ale daley Auicenna nie radzi/to iest w roku dziecięciu.

O tym też wiedz iże łaznia ma roznosc od baniek/ abowiem gdy chcemy wilkosci wypoćić/thedy w ognistych znamionach ma być/ to iest w Skopie we Lwie á w Strzelczu: Ale gdyby chciał suchosc ciała odmiękczić y odwilżić/tedi w vodnych znamionach/toiest w

będzie pożyteczniey.

¶ Niedzwiadek iest przyrodzenia wodnego/ á tak wilkie á zimne/niewiescie/ pełne flegmy dom Marßow/ vpad Miesiączow.

łonu/y tam innym rzeczam panuie.

Gdy miesiac iest w ♒ czo ma byc sprawiano.

Tego dnia iesth dobrze nic nie poczynać/ bo to iest znamie wßey chytrosci y faleßnosci/ wlazni sie możeß myć/purgaciją brać/ w droge ani na wode ani po ziemi nie wyiezdz.

Sagitarius Strzelecz.

¶ Strzelecz iest przyrodzenia ognistego/ á tak ciepły y suchy/męski/koleri obfity/dom Jowißow/ powyßzenie ogona smokowego/ á vpad głowy smokowey.

Ledzwiam y vdom panuie.

Gdy miesiac iest w ♐ czo ma byc sprawiano.

Dobry dzień ku kupiecztwu/y ku myslicztwu zwierza rozmaitego á nawiecey strzelbą/ z Paniami sie dobrze wzigrawać/ z Sedziami albo z nauczonemi dobrze rozmawiać/ flegmatikom dobrze krew pußczać.

Capricornus Kozorozecz.

¶ Jest przyrodzenia ziemnego/ zimne á suche/ melankolia w nim panuie/ męskie/ dom Saturnusow/ powyßzenie Marßa/ á vpadek Jowißow.

Kolanam y żyłam pod kolany panuie.

Gdy miesiac iest w ♑ czo ma byc sprawiano.

Rzeczy rychle poczynay/ sprawe miey z staremi/rolą/winnice/ogrody kopay/ dziedzicztwa rozdzielay.

Aquarius Wodnik.

¶ Jest powietrznego przyrodzenia/ ciepłe á wilkie/męskie/ Complexijey sliczney y subtelney/dom drugi Saturnusow.

Goleniam y ruram nożnym pánuie.

Gdy miesiac iest w ♒ czo ma byc sprawiano.

Dzień dobry ku sianiu j ku ßczepieniu/j ku przenoßeniu sie z domu do drugie° domu/ studnie kopać/y zrzodł dobywać/domy budować/ fundamēty miastam/wieżam/murom zakładać/z staremi rozmawiać/ dziedzicztwa zkupować iest barzo dobrze.

Pisces Ryby.

¶ Ryby są wodnego przyrodzenia/zimne á wilkie/flegma w nim panuie/niewiescie/dom

drugi Jowiſzow.

Przyßiwam y ſtopam/y w nogach niemoczam panuie.

Gdy mieſiąc ieſt w ☌ czo ma byc ſprawiano.

W kazni ſie myć/roskoßy plodzić/vbierać ſie w nowe odzienie/po wodzie iezdzić/około ryb ſie obierać łowiąc ie/ſieci dziać na ryby/purgacyą brać/kupczyć/przyjaciele iednać/żone poiąć/kole rikom dobrze krew puſzczać.

Przyrodzenie planet niebieskich.

Saturnus.

¶ Miedzy planetami ieſt nawyſſzy Saturnus/rodzaiowi ludskiemu barzo przeciwny y inßym rzeczam/ieſth przyrodzenia zimnego y ſuchego/wedlug biegu naleniwßy/pan ſekty żydowskiey/planeta niefortuny wielkiey/meski/pełny melankolijey.

Ktorym cżłonkom w ludziech panuie.

Vchu prawemu/ſledzionie/melankolijej/mecherzowi/koſciam wielkiem.

Jakie obyczaie w ludziech cżyni/

Cżłowiek bywa krnąbny/praczowity/łakomy zawiſtny/chytry/melakolik/plugawy/chudy/krotki/rzadko takiego naleſć/oſobny/mileżący/barzo iedzący/zdradliwy/o skarbiech myſli/bywa płci ſmiadey/kocha ſie w czarnej barwie miewa oczy wpadłe/włoſy czarne/brode gęſtą ieſt skłonny ku kradzieży/ku skłamaniu/długo trzyma gniew/prethko ſie rozniemoże/z ſobą ſam rad mowi/richło oſwiecie/nie miłuie białych głow/nie bywa bogati ale skąpy/á radza chowawa taiemnice.

Dary y doſtoynoſci iego/

Oracż dobry bywa ktoremu Saturnus ieſth pan z vrodzenia/panuie też ſukiennikom/ßewczom/garbarzom/gornikom/y wßelkim robotnikom cießką á plugawą robothę robiącym/tym Saturnus zſtrony ſwey dziedzicztwa albo pańſtwa dawa z takowych roboth.

Ktore niemocy z niego przychodzą

Pleura/ſapka/zimnicza cżwartego dnia/niedoſtathek w ſledzionie/opuchlina/powietrza zarażenie/biegunka/podagra/liſzaie/y inße niemocy ktore przychodzą z melankolijey.

Jupiter Jowiſz.

¶ Jeſt przyrodzenia męskiego/ciepły y wilki iako y powiethrze/planeta wielkiey fortuny y łaski każdemu przywodzący/bo ieſt przyjaciel wielki rodzaiowi ludskiemu/á ieſt barzo mier

(ny.

Ktorym cżłonkom w ludziech panuie/

zkupuy/ogień ku alchimijej podniec ieſli chceß dobry ieſt czas.

♂ ☽ ♂

¶ Przijaciol ſobie nie iednay/ ani ſobie miley ßukay/w towarzyſtwo ſie z nikiem nie złączay/ſług nie przyjmuy na ſłużbe/wdroge nigdziey nie wyieżdżay.

♂ ☽ ☉

¶ Dnia tego żadney rzeczy nie poczynay/ani ſie w niwecz wkładay z Krolmi ani z Xiążęty nie mow bo nie będzieß miał fortuny/iedno czoby chciał mieć w ſilney taiemnicy/możeß.

✱ ☽ ☉

¶ Dzień ten ieſt fortunny ktim rzeczam ktore z Krolmi á z Xiążęty maią być ſprawiane/ itez zpany ſwieczkimi/ieſli od wyſokich panow czći albo czego inego chceß żędać/łatwiey otrzimaß nißli inßego czaſu.

□ ☽ ☉

¶ Waruj ſie od panow j od ludzi ſtanu wyſokiego/bo ten dzień ma ſie byc wyſtrzegan od wßytkich rzeczy/á ieſlis baczny ſiedz doma/ albo wiec miedzy ludzmi bądz opatrzny.

△ ☽ ☉

¶ Rzeczy wßelkie możeß ſprawować z Krolmi z paniety rozmawiay/poczty im ſli/ieſli rolą będzieß orał/nie będzieß na niey ßkodował będzießli od panow czego żądał/ łatwie możeß otrzymać/przymierze z pany dobrze brać y iedna nie działać.

♂ ☽ ☉

¶ Na ſądzie nie ſiaday / ani ſie pozyway/zpany wielkimi ytez z ludzmi nie ieſt dobrze obczować/nie ßczep/ani buduy/w droge żadnym obyczaiem nie pomyſlay/ á thak lepiey aby ſie od [illegible]kiey rzeczy warował.

♂ ☽ ♀

¶ Dzień ku weſelu godny/w ßaty ſie chędo obłocz á w nowe/żone ſobie poymi/ miley ſobie nabyway/poczty/dary ſlać dobrze/czo kto miłuie otrzymać może/kupuy/przeday/w droge wyieżdżay/krwie zbytniey vpußczay.

✱ ☽ ♀

☞ Ku miłowaniu (ieſli maß pieniądze) dobry barzo ieſt czas/y ku inßem rzeczam wyborny/małżeńſtwa iednay/á ku miłej ſie przyſiaday/z paniami y z pannami ſie oznaymia/w nowe odzienie ſie vbieraj/á ieſli dobre znamię krew pußczay.

□ ☽ ♀

¶ Sługi ſobie iednay/y robotniki boć będą powolni y wierni/w łazni ſie myj/ßachy/karty z kimkolwiek gray/tańczuy/ſpieway/ale ſie ku miłey nie zbythnie przymykay/możeß żonę poiąć/odzienie nowe day przykrawać.

△ ☽ ♀

¶ Cziſty czas poiąć żonę/włoſy chędożić/ trafić/ſtrzydz/panienkam ſie zakazować á znimi rozmawiać / Małżonkom z ſobą w oſobnoſci dobrze zchodzić ſie/bo tak płod za fortuną richło może być/krew pußczay/odzienie kray.

♂ ☽ ♀

☞ Sługi y dziewki ſłużebne dobrze iednać/w droge wyieżdżać/ieſli kto chce w małżeńſthwo wſtępić/niechaj wie iż mu ſie wnim dobrze będzie wodziło/y inße rzeczy wßytki ktore ſą weſołe á roſkoßne/fortunnie mogą być ſprawowane.

♂ ☽ ☿

☞ Merkurius gdi będzie z mieſiącem złączony/czyni ten dzień weſoły y chwalebny/ regeſtri ſprawiay/rachunk cziń/od piſarzow liczbę wybieray/beneficij od prałatow żąday/w droge wyieżdżay. poſły ſli.

✱ ☽ ☿

☞ Około nauk ſie obieray/w kupiecztwie w ſwym albo w ktorym inßym vrzędzie/ czyń rachunk/dziatki ku nauce daway / kanczlerzom y nauczonym ludziem ſie przyłączay/ prawować ſie możeß/kupczyć/krew pußczać / w droge dobrze wyieżdżać.

□ ☽ ☿

¶ Dzień godny ku wyſłaniu oratorow / legatow/poſłow w rozmaite ſtrony/liczbę/praktikę

ike dobrze sprawiać/dzień osobny ku kupieczstwu/y na drogę wyiezdzaniu.

△ ☽ ☿

Wierße składay/wßelkie rzeczy subthelme wymyślaj/w naukach osobnych sie obieray/spny na naukę wysyłay/krew puszczay.

☌ ☽ ☿

Jeśi dzień srzednie fortunny we wßytkim z kanczlerzmi a z pisarzmi dobra sprawa/kupczyć/poselstwa słać/w rzeczy krześcijańskiej ku wierze służącey/dziatki na naukę daway.

179

Jako poznać Przemiennosć powietrza według Aspektow.

☌ □ ☍ ☽♄

Pochmurowate obłoki przez deßczu. A tho na Wiosnę.

Zamarznie á oziębnie/deßcz może być w vodnem znamieniu. Lecie.

Zachmurzenie z rosą abo deßczik. w Jesień

Zachmurzenie y snieg. Zimie.

☌ □ ☍ ☽♃

Wiatr dżdżysty. Wiosna.

Wiathr ze dżdżem gwałtownym yież przemiennym. Lato.

Wiatr z pochmurnosćią. Jesień.

Wiatr z niegiem. Zima.

☌ □ ☍ ☽♀

Obłoki cżarne/deßcz zimny bywa do trzeciego dnia. Wiosna.

Deßcz y grad/albo wmiasthо gradu deßcz krupisty bywa. Lato.

Pochmurnosć á deßcz zimny. Jesień.

Mroz á snieg. Zimie.

☌ □ ☍ ☽☉

Kielko dni zimnych ze dżdżem. Wiosna

Grad/deßcz y trzaskawicza. Lato.

Deßcz zimny á długo trwały/albo też tylko wiathr bywa. Jesień.

Snieg albo zachmurzenie. Zima.

☌ □ ☍ ☽♂

Deßcz albo chmury y wiatr. Wiosna.

Na powietrzu zachmurzenie/dßcz/grad/ież trzaskawicza bywa. na Lato.

Deßcz albo chmury niemałe. Jesień.

Mrozu odwilżenie/ale przedsie na powietrzu zachmurzenie. Zima.

☌ □ ☍ ☽♆

Deßcz albo powietrze długo trwaigce/według znamion. Wiosna.

Deßcz gwałtowny/albo grad/y trzaskawicza wielka bywa. Lato.

Deßcz albo wiatr długo trwaigcy/według znamienia. Jesień.

Pochmurnosć z śniegiem. Zima.

☌ □ ☍ ☽☿

Jasnosć z rosami. Wiosna.

Jasnosć powietrza z rosami. Lato.

Jasnosć na powietrzu z wiatrem. Jesień.

Skromne á iasne powietrze. Zima.

☌ □ ☍ ☽♇

Powietrze niemałe bywa od północi Wiosn.

Wielki wiatr może być z łyskanie. Lato.

Wiatr od północi silny. Jesień.

Zimny wiatr á mroz od północi. Zima.

☌ □ ☍ ♄☊

Według przyrodzenia znamienia/iasnosć albo deßcz mały bywa. Wiosna.

Jasnosć a powietrze lubieżne. Lato.

W wodnych znamionach deßcz lubieżny/á w inych iasnosć na powietrzu. Jesień.

Jasnosć na powietrzu. Zima.

☌ □ ☍ ♄☉

Wiatr albo zachmurzenie. Wiosna.

Grom/chmuri/y łyskawicza. Lato.

Wiatr bywa. Jesień.

Mrozu odeyżenie/iasnosć na powietrzu. Zi.

☌ □ ☍ ♄♂

Wiatr od słońca zachodu bywa/zachmurzenie powietrza. Wiosna.

Trzaskawice y łyskawice gwałtowne z deßczem bywaią. Lato.

Od zachodu słońca wiatr z chmuri. Jesień

Snieg albo mrozu odwilżenie. Zima.

☌ □ ☍ ☍☽

W znamionach wodnych deßcz/á w inych przemiennosć bywa. Wiosn

W wilkich cżasem z gromem. L

Ciepło y deßczyk lubieżny.

Odwilżenie mrozu z chmurnosćią.

☌ □ ☍ ☍☿

Wiatr wielki a sil chy. Wiosn

Powietrze suche/łskanie/trzaskawicza grad bywa. Lato

Wiatr suchy z zachmurzeniem. Jesień.

Wiatr á ciemne obłoki. Zima.

Miet

[illegible] iedz zawżdy/ nasienie ruciane/ szałwijowe koprowe (ale z ogrodnego kopru) opichowe° piotruszczane°: Kto sobie 16. 17. á 18. dnia krew puszczać będzie/ tego roku vmrze/ á kiho siodme° dnia puszczałby krew/ wzrok oczu swo ich straci: Jesli tego miesiącza grzmi/ wielkie wiatry/ żyznosc zboża/ á swar miedzy ludzmi znamionuie: Tego czasu pieczystych karmi vżywaj/ á w łazni sie myj.

Marzecz powieda/ czasu mego krwie nie puszczay/ trunku nie przyjmuy/ parzenia nie vżyway: Dziecie ktore sie narodzi/ nagle będzie w swey mysli/ á mnodzy sie iego będą bać.

Aprilis Kwiecień.

¶ Kwietnia miesiącza krew puszczaj dla nie zdrowia wątroby y dla yney przekazy: Surowego korzenia nie iedz dla parszywosci á swierzbu swieże mieso iedz a nie wędzone/ bo z nie° przychodzi niemoc nagłego omdlenia: Kto szostego 7. y 15. dnia krew puszcza/ tego roku vmrze: Kto osmego dnia krew pusci/ w czteri dziesci dni vmrze: Kto szostego dnia puszcza/ oslepi: Kto pierwszego dnia miesiącza Kwietnia pusci sobie krew/ albo tego dnia ranion będzie/ albo trunk przyjmie/ ten hnet albo w rychłym czasie vmrze: Grzmienie tego miesiącza/ wesele á żyzne lato znamionuie/ á smierć nie sprawiedliwych ludzi: Tego czasu brzucha przeczysc/ á krew z nog puszczay.

Kwiecień/ za czasu mego vżyteczno iesth krew puszczać/ ale zaskorniej krwie nie ciągni: Dziecie ktore sie narodzi/ nie płodne będzie.

Maijus May.

¶ May miesiąc niektorym niemocznym ku zdrowiu iest przygodny/ ale niektorym nie: Chceszli zdrow być pij piołynek w winie/ ale lepszy y vżytecznieyszy iest w czystey wodzie/ warzony pij osłodzić polny/ iedz szałwiją/ rutę: Kto siodmego 15. á 17. dnia pusci sobie krew tego roku vmrze: Grzmienie drogosc znamionuie w zbożu á głod tego roku: Wystrzegay sie od iedzenia głow wszelkiego zwierzęcia y skotu: Day sobie wątrobną żyłę zaciąć: pożyteczno iest do napoiu włożyć krwawnik/ starczek/ ynych wiecey zaniechay tych vżyway.

May/ za czasu mego vżyteczno iest z they żyły krew puszcić czo ią zową mediana/ trunk przyjmuy/ zimnych pokarmow pożyway/ piołynek pij: Dziecie ktore sie narodzi/ sprosne awszak że rostropne bywa.

Junius Czerwiecz.

¶ Czerwcza miesiącza masz pić wodę studzienną rano przed iedłem aby zachował zdrowie płucz/ mleko warzone na wieczerzy iedz: vżyway citwaru/ bukwice á starczku: Kto szostego dnia sobie krew pusci tego roku vmrze: A iesli grzmi tego miesiącza/ żyznosc zboża á rozliczne niemoci na ludzie będące znamionuie: Picie wodi zimnej zagania pianogorzkosc przetoż ią masz rano pić z kwieciem bzowym/ takiesz sałatę iedz á wodę pij.

Czerwiec/ czasu mego iesli potrzeba/ krew możesz puszczać/ lektwarzy vżyway á wodę pij: Dziecie ktore sie narodzi/ nie mądre będzie/ wesele niczegoż nie poważy czoby czynić albo mowić miało.

Julius Lipiecz.

¶ Miesiącza lipcza chceszli zdrow być/ waruy sie od zbytnie° spania/ od parzenia/ od ryb ieziornych/ á krwie nie puszczay/ takież nie iedz kapusti ani gorących pokarmow: Napoj twoj aby był z rutą/ z szałwiją/ z anyżem/ z opichem Kto 15. á 17. dnia krew będzie puszczać/ tego roku

wodnokrewni á starzy sa wilkiego á zimnego przyrodzenia: Tego czasu rozmnaża sie wodnokrewnosc/ bo miesthce swe ma w płuczach/ przyrodzenie iey iest zimne á wilkie/ z tey przyczyny bywaią ludzie leniwi/ złey pamieci/ barzo spiący/ bo nasladuią przyrodzenia zimy á wodi a przypodobaią sie wieku staremu/ przeczyscienie ma przez nos y przez oczy: Zimne° czasu vzyway goracych á suchych rzeczy: Tedyż iest zła niemoc ktora przychodzi z wodnokrewnosci/ iako są zimnice każdego dnia napadaiące/ á także ta ktora przychodzi z kolery iako iest zimnicza trzeciego dnia.

O przyrodzeniu a sposobu dwanascie miesiaczow/ a o sprawie ludzkiey tych to czasow.

Januarius Styczeń.

¶ Stycznia miesiącza masz dobre wino pić niż krew puszczać bedziesz/ nie czo vkus pierwey trunku dla odmiekczenia brzucha nie przijmuj często sie wlazni myj rano iedz á nie wiele/ bo przezliczne iedło okrutną zimnice płodzi: Kto pierwszego/ 2. 5. 7. [illegible] á 15. dnia tego miesiącza krew pusci/ tego roku vmrze: Grzmienie tego miesiącza/ wiatry wielkie tego roku a meki mnostwo y walki znamionuie: Pokarmy gorące tego miesiącza iesc zdrowo iest. Styczeń powiedz/ za czasu mego krew puszczać nie iest pożyteczno/ iedno byłaliby tego potrzeba tedy day zaciąć te żyłe w skorze ktora iest nad palcem/ syropu albo trunku nie przyjmuj Dziecie ktore sie narodzi/ zimnego przyrodzenia bedzie.

Februarius Luty.

¶ Lutego miesiącza krew puszczay/ a trunki y wszytki rzeczy ktore chcesz/ osobno gorące iedz á ich pożiwaj/ głowy ostrzegay przed zimnem wina ani piwa w łazni nie pij: Kto tego miesiącza dnia szostego a siodmego krew by puszczał/ tego roku vmrze/ a ktoby 26. á 30. dnia Stycznia/ a trzecinastego dnia Lutego miesiącza sie narodził/ thedy tego ciało aż do dnia sądnego w czale zostanie/ Beda xiadz te rzecz iest wyiawił/ á temu to pocztu dni rozumiey/ tak porządnie cztąc iako dniowie rozdzielony są ku miesiączom w kalendarzoch á w minucijach/ ale gdzie czytasz o puszczaniu krwie licz be/ tu licz dni od nowego á od nastania miesiącza: Jesli grzmi tego to miesiącza/ wiele ludzi a zwłaszcza bogatich smierć znamionuie Tedyż sie chroń od zimna/ á krew z palcza puszczay. Luty powieda/ W mym czasu puszczać krew vżyteczno iest/ lektwarzy vzyway/ wodi nie pij: Dziecie ktore sie narodzi vbogie bedzie/ swierzb z białą skorą bedzie mieć/ á bedzie złodzieiem.

Martius Marzecz.

¶ Marcza miesiącza często sie myj á do łaz nie chodz/ czysc sobie zeby á trzy ie solą/ krwie nie puszczay/ wraczanie sobie czyń dla przeczyscienia żołądka/ dla zimnice ktora każde° dnia napada/ czyń sobie warzenie przeciwne á słodkie

¶ Drugie pospolicie v niewiast/ gdi takowe proszki w tłustey vrinie na dnie pływaią/ á po małey chwili w iedno sie miestce zstąpią/ tedy znak iest iż takowa niewiasta poczęła a ma w żywocie płod/ á gdy ktemu będą czerwone á okrągłe/ syna począć znamionuią: zasie białe albo blade błyskaiące/dziewkę począć vkazuią

Tu masz wiedziec czo nasie/ nie męskie/ to iest sperma w vrinie znamionuie.

W Vrinie nasienie na dnie pływaiące znamionuie skutek cielesny/to iest złączenie z białą głową popełnione/albo wylanie przez sen nasienia/ a niegdy też znamionuie Gonoream/to iest niemoc ktora przichodzi z wielkiey obfitosci krwie/tak iż nasienie zbyteczne sie mnoży/ ktorego zbyteczney wilkosci przyrodzenie zadzierżeć niemogąc/ pędzi te męskim członkiem krom żadnego lubowania

¶ Przychodzi też tha niemoc ze mdłosci y z wielkiey wilgotnosci członkow/ albo naczynia w ktorym bywa zachowawano męskie nasienie: Ta niemoc gdi sie zmoczni/vmarza człowieka.

☞ Też pospolicie taka niemoc przychodzi na ty ludzie kthorzy padaiącą niemoc to iest swiętego Valentego niemoc cierpią.

Koniec o Vrinach.

Nauka o Znamionach w ludzkich niemoczach, przez niekthore znaki pewne, wedle nauki Lekarskiey/ Przy tym rządzenie barzo dobre przeciw Powiethrzu morowemu/ ytez Lekarstwa nie mniey dobre j doswiadczone czasu tegoż/ A naprzod nauka o Pulsie to iesth Znamiona poznac serdeczney żyły tępania a ruchania drowe° albo niezdrowe° człowieka

NAprzod Lekarz siadszy podle chorego ochotnie/ á po niekthorey rozmowie ma wziąć prawą rękę choremu/ y położyć palce czterzy ręki swey brzusce na serdeczney żile lekko barzo/thak iżeby pierwszy palec brzuscem leżał podle same° stawu dłoni kosci/wtory/ trzeci y czwarti/ ieden wedle drugiego na porząd.

☞ Przy tym miey wielką bacznosc na tępanie á ruchanie żyły/ abowiem wedle czworakiey wilkosci/czworako sie mieni serdeczney żyły ruchanie: Komućiem barzo gęsto żyła bije/tam krew á kolera panuie: Ale komu pomału á leniwo/z flegmy y z melankoliey.

☞ Też iesliże iest tępanie pełne a iakoby vćinał/owszeki iest ze krwie/abowiem prędkie ruchanie/z gorącza: á nagłe przestauanie/ zwiatrow: Krewćiem iest gorącza y wilka iakoby wiatr/przetoż takowa niemoc ze krwie iest.

☞ Też będzieli tępanie cienkie á rychłe iakoby kilutem palcza dotykał/kolerę tho iest iasną

żołć znamionuie.

¶ Też będzieli tępanie migssze/pełne ale nie rychłe-barzo leniwe-niemoc ona iest z flegmy zimney: bo iż barzo leniwo bije-to iest od zimna/á od wilkości migssżośc/takież flegma iesth zimna y wilgotna.

¶ Też będzieli tępanie cienkie itez leniwe/toć iest z melankolicy zimney á suchey: bo iako leniwość zimna-tako cienkość od suchości pochodzi: a melankolia iest zimna y sucha-przetoż taka niemoc iest z melankolicy.

¶ Też gdi sie ono żila trzesie iakby płomień gdy świece zgaśić chcza/albo iakoby mrowki giemzały-wiedz á pewnie osądz że takowemu śmiere iest nie daleko.

☞ Też na to miey pilną baczność/gdy palce na żyle trzymaß/w ktori palec wiecey bije: iesli w rozen-śmiele powiedz iże chorego głowa wiecey boli: iesli we środni-tedy piersi-żołądek/y to czo iest około-chore cest: iesli w małybol iest w udziech/w goleniach/y w nogach.

A to iest nauka o Pulśie.

O Znamionach w ludzkich niemoczach przez niektore znaki pewne/iako przez oblicże/przez ludzki gnoy/y ine według lekarskiey nauki.

DObre znamiona w niemoczach/kiedy na prawy bok abo na lewy niemoczny leży-tym obyczáiem iako gdy był zdrowym-leżał abo obyczáj miał legać/iesli sie też łatwie obracza-iesli mu nie ciężko dychać/iesli v pępka y v łona skora gładka/iesli pod boki miękko á nie boli około żeby chociaby też nieiako spu-

ko spuchło/ wszakże gdi sie przed palcem vgina á nie boli/ aczkolwiek sie thaka niemoc nieiako przedłuży/ awszakoż szkodi nie vczyni: iesli też ćiało miekkie á iednostaynie ciepłe (bo sie pospolicie wszytko poći á thym pothem ograżenie przestaie) iesli kicha/ iesli chćiwosc ma iedzenia/ iesli wracza/ z kolery á z flegmy.

Złe znamiona w niemocach

Złe znamiona w niemoczach/ iesli chory straći chćiwosc iedzenia zwłaszcza w długich niemoczach/ á to gdi niemoczny nie może patrzić na iedzenie á z one° brzydkosc ma Jesli sie lice choremu barzo zmieni iż sie iagodi wypną/ wyiąwszi izby to było zdługiego nie spania/ albo z troski/ albo żywota płynienia: Jesli też po ciężkiey niemocy lice ocywa/ á chory mało ije y pije: Jesli iedny członki zimne/ drugie ciepłe/ azwłaszcza brzuch y osierdzie ciepłe/ á indzie zimno: Jesli też często sie obracza á miestce przemienia/ albo gdi sie odkriwa/ czego sie pierwey sromał będąc we zdrowiu: Jesli thwarz zcienczeie/ á oczy wpadną/ skronie gładkie/ vszi zimne//żołte/ skurczone: Jesli na liczu skora rozpieta/ barwa po wszytkim żołta albo zielona albo czarna/ á nie iest od ciężkie° żywota przepuszczenie to iest gdy człowiek zatwardzieie: Jesli też oczy ciemnieią: Jesli iedno oko mnieysze sie vkazuie nisli drugie: Jesli sie vsta krzywią: Jesli białki w oczu przez powieki widać/ oprocz zwyczaiu: Jesli zębami zgrzyta/ trzeba sie bać oszalenia: Jesli chory nie rad swiatła widzi á obracza sie w ćień/ Jesli w oczu czyrwone białki/ á żyły krwawe na oczu/ Jesli sie też oczy wierczą á zmarthwieią/ Jesli niemoczny nad zwyczay leży na wznak á nogi y ręce zciągnie/ Jesli palce zimne v nog y v rąk/ Jesli też zimny nos j vszy Jesli brzuch gore/ á chori pragnie/ Ty są wszytki v chorego złe znaki a smiertelne.

Tu masz regułki barzo krotkie poznawania vriny z niektorych oblikow.

Mała vrina/ to iest po trosze odchodząca/ też v zdrowego człowieka/ znamionuie iż on człowiek mało pije/ á iesli viele pije znamionuie iż stolce częste abo pocenie miewa

¶ Zasie wielkosc vriny/ znamionuie wielkie pićie/ á nawiecey białego wina/ albo z piotruszką iedzenia/ á iesli tego niemasz/ tedi stolczow niemiewanie.

☞ Zasie taka vrina w gorącich niemoczach znamionuie rychłe niemocy przestanie/ albo iże ona niemoc w suchoty sie przemieni/ albo kurcz na takowego przyidzie.

☞ Thez vrina ktora woniey żadney w sobie niema/ znamionuie v zdrowe° człowieka niestrawnosc á surowizne w żołądku.

¶ Zasie taka vrina w gorącich niemoczach widziana/ smierći sie taki człowiek niechay na

☞ Też vrina rumiana v zdrowe° (dziewa. człowieka/ znamionuie zbytnie strawienie wżołądku á głodnego człowieka.

¶ Też vrina słodkiey woniey/ obfitosc krwie znamionuie.

¶ Też to masz wiedzieć/ iż vrina człowiecza napodobnieysza iest ktym rzeczam/ Naprzod ku sicie to iest wodzie z przasnym miodem przywarzoney/ Drugie/ ku syropowi oczćianemu Treecie/ ku oszafhanioney wodzie/ Czwarthe/ ku owczemu moczowi ytez ku kozłemu y ku osłowemu moczowi.

Znaki niemoci albo zdrowia z gnoiu człowieczego.

Gnoy człowieczy ieśli się vkaże podobny ku zdrowemu / azwłaßcza że będzie podobny kym rzeczam kthorych on człowiek pożywa / znak iest rychłego zdrowia.
¶ Gnoy żołty á mieprzeliż śmierdzący / choć też będzie płynienie żywota ktore bywa nie dobre / nic tego niedbać bo zdrowie znamionuie
¶ Gnoy gdi z glisty v chorego wychadza / ie ślize się wyßze członki zapalą / dobre znamie
¶ Gnoy czarny v chorego azwłaßcza w gorączey niemocy / znamie iest śmiertelne.
¶ Wiatr ieśli z człowieka głośno wychodzi dobre znamie iest y nadzieia polepßenia.

Rządzenie barzo dobre przeciw Powietrzu morowemu - yteż lekarstwa nie mniey dobre y doświadczone tegoż czasu.

Naprzod ktore ciała są skłonnieysze ku zaraźeniu powietrza morowego.

Ciała krwie nieczystey / wilkości złych á zbytnich pełne / w próżnowaniu / w obżarstwie / w smyślstwie vstawicznem przebywaiące są naskłonnieyße ku zaraźeniu powietrza / by też dobrze moru nie było / w thakowey pełności á w niemiernem chowaniu / ku wielu niemoczam rozmaitem zwłaßcza ku długiem febram przychodzą. Też ciała gorące przy rodzenia / iako są wielokrewne / kolericzne skłonnieyße są ku zaraźeniu niżli ciała zimne.
Też ciała młode / iako są dzieci tych ciała wiecey niżli inych ludzi przedzeyße są ku zaraźeniu. Ale ciała dobrey krwie á czystych wilkości y w miernej sprawie chowaiące się / niekatwie przyimuią poruszenia od powietrza morowego iadowitego / ale mu się snadnie przeciwiaią á duchy żywotne sereza chronią / rownie iako słońce gorączością swoią wilkości grube z ziemie pochodzące y mgły gęste rozpuszcza á od siebie odpędza / á tak powietrze czyści:
A przeto trzeba aby te rade trzymał / Naprzod aby ciała od złych á zbytnich wilkości były wyprożnione / á zawżdy dobrem wstrzymawaniem y pod czas lekarstwy były dzierżane: a bowiem kthoś się chce od powietrza morowego vchować / ma krew y inße wilkości złe od dobrych vczyścić / á tak ciała czyste przespieczniey ße są ku odpieraniu przeciw iadowitości powietrza: Przetoż hoyność krwie ieśliby była dla nie miernego chowania albo też ieśliby była skażona / tedy ley vmnieyßyć puszczaniem / iest użyteczno czasu wiosny azwłaßcza z mediany bo w potrzebie pilney wßelkie° czasu może puszczać krew: gdy lecie tedy w godzinę chłodną to iesth gdy słońce wschodzi / możeß puścić ile przyrodzenie może zcierpieć. Przemiennośc krwie ieśliby była á to dla zmießania inßych wilkości z nią tedy takowe rzeczi za lekarstwo brać ktoreby czyściły krew: Jeśliby niewiele krwie było / aniby była skażona / ale ieśliby było inych wilkości złych zgromadzenie / tedy nie puszczaniem krwie pomagać / ale dobrą purgacyą mają być wypędzony / á tho nie zaraz gwałtownie / ale po kilo kroć lekką purgacyą z odmiekczeniem żywota: inaczey ieśli kto działa tedy w sobie moc przyrodzoną y siły pomdli / á tak podawa drogę ku rychłemu zaraźeniu sam siebie od powietrza morowe° / bo we krwi záleży wßytek żywot człowieczy: kto ią bezmiernie á nie potrzebnie puszcza / sam się zbawia żywota / bo nią wßytko przyrodzenie trwa
Też wßythki przyrodzone wilkości ciało sprawuią / á bez potrzebnie y ßkodliwe czasem pomoczą lekarstwa bywaią wypędzony: Gdi kto ma krew puszczać / zawżdy się o to radz! ludzi vmiętnych / bo tego iest potrzeba.

Przebywanie twoie w iakim powietrzu ma być.

Choway się w powiethrzu zdrowem y przewiewaiącem á rano przeciw słonecznemu wzchodu okna odwieray / aby słońce do gmachu wchodziło á powiethrze w nim wyczyściło: Wiatru z południa ostrzegay się

gaj sie á przeciw południu ok. Ten nie odmieray: wieczor zawżdy okna odmieriay na poł nocą aby wiatr z południowe mieszkanie przewiewał/ bo ten wiatr iest nazdrowszy á swem przewiewaniem powietrze ciażone zagania precz: po nim dobry iest wiatr od wschodu/ a potym od zachodu/ z południa wiatr iestly nazgorszy bo iest przepełny powietrza morowego Przetoż zdrowie człowieczeie iestly/ przemieniać w powietrzu świeżym odnim/ wiatrem od południowy przewiewaiącem/ ktęż bedąc daleko od mieście śmrodliwych wodnistych bagnistych/ ieziornych/ mocznych/ starowin starych y wsiełkich wod stoiących/ z ktorich vstawicznie ciągną sie wilgotności śmrodliwe ktore powietrze kaią a są przyczyną rożmaitych niemocy ludzkich: Też ci ktorzy odnawiaią stawy stare á nowe czynią/ są zagubce wielu ludzi. A tak mieścia gorzeie ktore tu południe są/ na zdrowsze są mieszkanie. Też ten dom w ktorym mieszkaią niechaj będzie daleko od tych rzek od mieśc gdzie woły bią albo od mieśc gdzie mieso przedaią/ od garbarzow/ od ługierzow/ od mydlarzew/ ktorzy po powierzchu śmrod czynią/ od mocznych łnow/ od ionych przykrych wod/ pompy gnoiow/ mieśc gdzie bydło stawa/ gnoiow świńich zwłaszcza/ wselkiego śmierdzą-cego stołek rozdychanych y wszystkich rzeczy tkniu podobnych.

Dom tw o ciasny wselkiego morowego powietrza tak sprawować mozesz: Warz wczesie piołunek y roża-á tym krop po domu/ albo zmieszay ocet z wodą rożaną/ á wtym warz kwiat muszkatowy-á pokrapiay przebyć/ albo wezmi wina wonnego iakoby muszkatella albo malwazyia-á tniemu przilać vocki to winnowey-rożaney/ á tym po'ewać: albo warzyć skorki z iabłek pomarańczowych w occu á tym kropić do domu. Też iest dobre kropić wodą rożaną to wszystko w niektam phere azwłaszcza gdy iest gorąco. Też koriander-gwozdzyki/ bober warzyć w winie z octem zmieszanem/ á tym kropić dobrze iest.

Wonnorze mieć ziela wonne y do łoża nasłać/ iako piołunu/ rumianu wonnego/ rożego ziołu/ narduśu ogrodne/ maieranu/ bazilijey/ gwozdzykow- kwiatu wonnego z liśćmi ziołowym/ kwiatu ly prowego- cząbru/ lebiotki/ macierzey duszki y innych takowych/ mogą ie potropić oczłem.

Też dobrze odnowić stare położenie po tym w gmachu/ to iest stare położenie wyrzucić á nowem położyć bo vonia tego serce ludzky posiła y krew czyści/ ducby zywotne wzniecdza y wszelkiego człowieka lu weselu pobudza.

Przybytek czyście vmieść á wonnych rzeczy nakłaść. Napierwey iakurzyć odwierzwszy okna y drzwi/ potym ktem albo zalowcem po tym gdzby co powierzyć z dymem z gmachu wyść o zawrzi zaśie okna á kurz rzeczami wonnemi/ iako kadzidłem albo mirrą/ storakiem ta łamipy/ albo trofiszką- lignią muszkatowy albo galii/ ptej mienn rzeczami aptekarskiemi- tho iest świeżymi ziemu przyprawnemi.

Też ogień w gmachu miecz drzewa dobrego bo sie nim powietrze naprawia- zchadzek y zgromadzenia z ludźmi na wselkim mieście/ strzeż sie ktorzy słuią ludziom grubo mocznym/ bo ych stany śmierdzą srogo wrzodnym śmiodem/ bo sie rychło na'azić od nich

Gdy wyndzieć z przybytku twego / iako sie maſz ktemu przyprawić.

Gdyby chciał z domu wyniść miedzy ludzi/ Wezmi drziałkie małe w vsthá á tozetrze po vstach zezłotem albo aquam vitę zmalina zisą przywać- też tego tanio pozywać iest barzo dobrze: albo wziąć kwiatu borągowego suchego/ kwiatu wołowego ia zyka/ kwiatu muszkatowego/ papla rożanego/ spadału czerwonego/ giafranu/ michelo/ pioreł kamphory iako dwie ziarnie ziemienne/ zawiązać w chusłe á włożyć w czyste wino potym złote blaszki rozpalać á w tymże winie gasić á to wino pić: ten trunk ieśli serdecznie posile/ nie bronigc go od wszelkiego nakażenia powietrznego/ też od wszelkich ingrh zadow/ tak vczinić. Wezmi gzanek z białe chleba á emocz ie w tym winie/ potym dosyp prochem z tych ziol á z tych. Wezmi drzewa aloes- tuberby/ kardamomum/ kazdego lot- cinamonu/ mbletu- cinnamu- kazde pol lota- gwozdzykow/ muszkatowego kwiatu polnego/ drziałkie/ kazdego czwierć/ wezowego korzenia trzemdały/ podroini/ u obojego- kości z serca ieleniego/ albo kości z nogi rożcowey/ kazdego pol czwierci/ zło

ta czy-

ka czystego guldßlaerskiego pięć tabliczek/ czu kru białego czystego dziesięć lotow/ z tych wßy tkich rzeczy vczynić proch á tym prochem posy powáć ty grzanki mało wysszey namienione/ á tak iedz/ zachowawa człowieka w dobrym zdrowiu/ y broni mocznie sercza od nakażenia powietrza morowego: byłliby kto zarażon á bolączki miał albo pryßcze/ iednak to lekarsthwo wßytek iad od sercza odgania barzo y serce posila: Piłulki powietrzne abys pamiętał brać czvierć albo poł czwierći: Niektorzy ru tę z orzechy włoskiemi iedzą aby sie nie nakazi ły powietrzem iadowitem/ abo figi z kwiatem mußkatowym. Też migdały z kwiatem ruciánym iesc po ranu/ zachowawa dobrze od powietrza. Też warzyć gwozdziki/ wężownik/ trzemdałe/ polną drijakiew w wodzie przylawßy ocztu/ w tim maczaj grzanki á iedz Też niekthorzy piją z winem drijakiew po poł czwierći biorąc/ á przez ßesc godzin nie iedzą/ ale gdyby lećie/ tedy ią musi chłodnemi rzećzami temporowáć/ iako iest koral czerwony/ sandale/ burstyn/ kamphora/ wężownik z tymi rzeczami społu dawáć: ale czo sie tknie drijakwie bądz tego pilen aby była prawa dobra/ boć iest wiele drijakw ktore tylko imię drijakwie maią ale istnosc prawa j dobroć iej gdzies: Ale lud prosty á gruby y lekarstwam nie zwykły/ cebulę z ocztem więcej chwali nißli drijakiew/ á czosnek y rzodkiew więcey nißli wßytkę aptekę.

¶ Posilenia z apteki ktore zachowawaią serce od morowego powietrza są ty/ Electua/ ium de gemmis/ Diamuscus dulcis/ Diambra/ Leticie galieni/ Manus cristi/ Perlati/ Sandalisati/ Dijamatis/ Triasandalorum/ Dijamargariton/ to wßytko zmießać á rano pożywać/ Albo stłucz na proch á posypowáć na grzanki/ iako wysszey napisano/ á tego tak

¶ Ja chwale lekarstwo ludziem (pożywać. młodym na lepßę być/ azwłaßcza krewnym/ dla zachowania od powietrza morowego/ to iest roża z czukrem vdziałana a na słończu vkwaßona zcinamonem/ z mußkatowym kwiatem/ z gwozdziki/ z złotem tartem/ zmießawßy społem tego pożywać rano.

¶ Ludziem lernim czasu wßelkiego/ zwłaßcza ktorzy są zimnego przyrodzenia/ tez y młodym ludziem czasu zimne° ty lektwarye z driiakwią y z złotem zmießane radzę przijmouać rano/ bowiem sercza barzo broni od morowe° powietrza: ale to wiedz zaiste/ iz thyto lekarstwa y inße tym podobne/ iż gdy kto iest od złych wilkosci zwierzchniem lekarstwem vczyscion/ á iest czystey krwie/ tym pomagaią/ y ktorzy s w skromnem chowaniu/ ći sie wystrzegaią o ßkodliwych rzeczy: lekazstwa tu napisane ludziem takowym pomagaią/ ale ludziem krw nieczystey ty lekarstwa małego są pożytku.

O wonnych rzeczach czo nosic przy sobie.

W Ręku nosić czo wonnego iesth rzecz pożyteczna/ iak są rzeczy przyprawne w aptekach/ z ambri y z inych rzeczi wonnych/ á to dla bogatych: Vbodzy mogą gwozdziki warzyć w oczcie á zawięzać w chustkę y woniać/ albo iałowiec/ piołyn/ koriander kozłek/ z tych ktorekolwiek wmoczyć w winie albo w oczcie á zawinąć thakże w chustkę y woniać noßąc/ albo w tym winie gębkę rozmocz/ á woniay/ albo zmießay ocet z wodką rożaną y z roiownikową á w tym rozmocz gębkę y voniay/ albo rozmocz chustkę albo gębkę w gorzałce ktorą zową aqua vite/ á tego voniay. Też sam piołyn zielony nosić/ j gwozdziki z ktorych wieńce wiją/ baziliją/ dobrze iest.

¶ Wonia moczna á ostra głowie pełnej pobudza bol/ á tak musi pierwey głowa wyczyściona być y posilona słußną sprawą: po iedzeniu nie hnet woniaj/ bo sie z tąd głowa napełnia/ ale rano á przed wieczerzą nawięcey woniać maß.

W pokarmiech iako sie maß chowac.

P O[illegible]m dobry á miernie pożywany/ k[illegible] dobrą czyni/ żywoth zachowawa od niemocy: ale pokarm [illegible] á bezmiernie pożywany/ to iest zbytnie gorący albo ztmn[illegible] albo też wilgotny/ albo suchy/ albo też iakoßkolwiek nakażony á nie podług swej istnosci iedziony (ile w ten czas) nie tylko złą krew mnoży/ ale żywot kazi y członki mdli: A przetho

chleb

...o sie masz miec czasu tego.

SPać w nocy iest rzecz przyrodzona/ á iesliby dla niektho-rych przekazek spać niemogł tedy spi na dzień tym dłużey á przed południem wstań á nie spi/ bo iest zle á szkodliwie podrzemać przed południem albo po południu throche/ nie szkodzi z poł godziny albo na wiecey godzinę na miesczu nie wilgotnem. Szaty aby chedogie zawżdy były prane w vodzie ciekącey á na słończu suszone. Pierwej niszli cechy na pierzyny obleczesz á przescieradła na łoże położysz/ rozwies ie w swietnicy á zakurz pod nimi kadzidłem albo czymkolwiek dobrze wonnem/ á niechay powiszą z godzinę albo wiecey. Koszule maią być prany ługiem włożywszy piołynu/ albo bazilijey pod popioł/ á tak przez to ług czedzić z czystej wodi ciekącej w tim ługu iacy swe koszule prać/ ale koszul spodnich od pań nie prać/ bo są nieczyste/ albo koszul od ludzi krostawych/ á iżby na słończu były suszony albo w swietnicy/ á podkadziwszy ie oblecz sie. Miedzy szaty czo ku chodzeniu/ nakłasc rzeczy woniaiących/ ytez do łoza/ iako o tym wysszey napisano.

¶ Czasu tego vstawicznie sie przechadzay á na łow sie przeieżdżay/ granie rozmaite grać Miasto łaznie zawsze ciało pocierać rano od wierzchu aż na doł/ a zawżdi mysli vesołej być Piłułek pestilentiales pożyway często sprawą wysszey napisaną. Głowę czasem abys przemywał tak to/ Varz w vodzie szałwią/ piołyn á z tey wodi ługu nadziałay/ potym włoż rożey w ten ług/ á po dobrey chwili odcedz od rożey á wyżmi rożą/ á w tym głowę myj. W łazni sie myć abo w wannie albo nogi ciepłą wodą vmywać/ ostrzegay sie.

Tu masz naukę barzo potrzebną wiedziec obyczay puszczania krwie czasu powie. morowe° / a na wiecey ktoby iusz powietrza zachwycił z ktorej żyły ma wten czas puszczac / abowiem wiecej ludzi samem tylko puszczanie

krwie / będąc zarażeni / przichodzą ku zdrowiu.

WIedzieć masz/ iako á kthoremi znamiony człowieka powietrzem morowem zarażone° pewnie masz poznać/ á to przez ty znaki.

☞ Naprzod/ gdi ktori człowiek czasu moro. powietrza/ będzie febrą tho iest gorączką ruszon/ tak iże mu sie będzie widziało iakoby miał w sobie ogień ok oło żołądka/ piersi/ y wszytkich wnętrznosci/ abo iż go zimno trapi.

¶ Drugie znamię/ gdyby sie ktey to febrze wydała bolączka czerwona albo czarna pod pazuchą prawą albo lewą/ abo też na szyi/ albo za vchem/ albo w dymionach: Zasie krom wyłożenia bolączki/ iżby miał w bokoch albo kędy na inszych stronach ciała kłocie/ strzekanie/ iuż pewny znak iesth zarażenia.

☞ Trzecie znamię/ gdy ktori człowiek ma ciężkie oddychanie/ á czknienie z gorączoscią/ iakoby w ciepłey izbie siedział á miał sie pocić/ pewny znak iest zarażenia.

☞ Czwarte znamię/ obciążenie z wielkiem boleniem głowy/ tak iż on bol głowy iesth mu barzo nie znosisty / á to pospolicie znamię iest przy każdem powietrznem zarażeniu.

¶ Piąte znamię/ iż pospolicie zarażeni wielką skłonnosc ku spaniu maią/ thak iż z wielką trudnoscią może gim być zabronione spanie.

¶ Szosty znamię/ iż thakim ludziem wzrok sie mieni/ abowiem pospolicie zielonosci/ czasem żołtosci przed oczyma sie vkazuią.

¶ Siodme znamię/ iż takowi ludzie pospolicie gorzki smak w vsciech maią.

☞ Osmy znak/ iż tacy często wraczaią gorzkoscią á barwą onych rzeczy/ tho iest zieloną á czasem żołtą.

¶ Dziewiąte znamię/ iż pospolicie miewaią wielkie obciążenie wszythkich członkow y wszytkiego ciała rozsłabienie.

¶ Dziesiąte znamię/ vrina ktora iest zamączona/ zaburzona/ nie inaczej iakoby miała być końska albo bydlęcza: Awszakoż częstokroć bywa czudna á barzo zdrowe° czło. podobna.

¶ Otosz masz znamiona/ przez ktore poznasz morowem powie. człowieka zarażonego/ á poznawszy/ vciekay sie czo narichley do puszczania krwie/ z tej żyły j strony gdzie bolenie albo strzekanie/ albo bolączka sie vkaże/ iako thu

masz

chleb twoy ma być z ziarna czystego nie naru
szonego/nie wstechłego/nie maiącego smrodu
od ziemie/nie muliste° / od much nie oparznio
nego/bez myszich łaien działanego/á w dzieżi
czystey nie smierdzącey ani w splesniałey/ wo
dą czystą rzeczną albo zdroiową albo studzien
ną ma być zadziałan: woda ma być grzana
w naczyniu nie naparznionem/ythez ma być
walan w naczyniu chędogiem.

¶ Piec ku pieczeniu chleba ma być palon czy
stemi drwy suchemi z gor dębowemi albo ia-
łowczowemi/grabowemi/albo bukowemi al
bo sosnowemi/á tak jinemi nie zgniłemi drwy

¶ Chleb biały iest nalepszy z czystej mąki psze
niczney zdrowey/ziarna zdrowego á czałego-
z ziemie dobrey: chleba wszelkiego nie vpiekłe
go/czarnego z sniecią/z łayny myszemi/ y wszi
tkich chlebow grubych/poniechay.

¶ Mięso zwierząth pasących sie na gorach
iest lepsze y kruwczeysze niż mięso zwierząt do-
ma pasących sie/iako są wołkowie młodzi/y ia
łowicze/słopowe awszakże y to nie złe/alewżdi
lesnych lepsze: ale volow starich/bykow/krow
prosiąt/gęsi/kaczek/y wszelkich pthakow wod-
nych/albo też grubego mięsa/masz sie strzedz

¶ Mięso ielenie od nakażenia zdrowia czło
wieczego zachowawa/ytez sarnie (ale gdi iest
swicze) Mięsa zagniłego albo solonego w-
fasach nie pożyway.

¶ Mięso pieczyste w mor/winem albo ocz-
tem polane á tak pożywane/iest vżitecznieysze
Ytez iest rzecz barzo pożyteczna iuchę zaoczćić
albo w ostrey iusze działać azwłaszcza lecie.

¶ Też przezliż oczu pożywać/ albo iżby bar
zo moczny był/nie iest barzo pożiteczno/bo przi
rodzenie mdli vracaiąc y martwiąc w wnątrz
mocy przyrodzone żołądkowi y członkom wa-
dzi zimnością swoią w ich przyrodzeniu/ ytez
kaszel wzbudza. Kurczęta młode rocznie
z agrestem to iest z kwasnym winem/ albo z li
monijami przyprawione dobre są. Też pie-
czone do ostrego korzenia dobre są. Ryb ża-
dnych azwłaszcza bagnistych/ieziornych/ sta-
wowych/z wod stoiących/karpiow/linow/ wę
gorzow/y inych wszelkich flegmistych nie pożi
way/ale ryby z wod ciekących możesz pożywać
zwłaszcza w oczcie przyprawiwszy. Orzechy
włoskie po rybach iesc / iesth iakoby drijakiew
przećiw iadom: á gdy ich rano pożywa z ru-
tą á z figami/bronią powietrzu iadowitemu/
ytez inszem iadom ku serczu przystępo...
Mleka/smiotany/syrow młodych/y wszelkie°
nabiału nie iesc. Tłustych rzeczy zbytnie nie
pożyway. Jaycza iedz ale miękkie/ á tak w
szelkich rzeczy flegmistych y niestrawnych do-
brze abys sie wystrzegał. Pomarańcze/ia-
błka ziarnisthe/limunije/ neszpuły/ migdały/
grona winne/figi/rozynki/kapary/ czasu tego
dobrze iesc. Słodkie rzeczy nie służą w mor
ale kwasne więcey służą. A gdi niektorą po
trawę masz kwasno vczynić/tedy nie tylko za-
wżdy ocztem kwasić/ ale też kwasnem winem/
limunijami/ szwestkami warzonemi/ wisnia-
mi/iabłki kwasnemi á wonnemi/ szczawiem.
Gorczyce/ chrzanu/rzodkwie/ rzeżuchy/ łuku/
czaszu letniego niechay/ale sobie szałsze działay
ku pieczystemu tak/ Wezmi szczawiu/ żołtek
iaieczny twardy/rozetrzy dobrze á rospusc wi-
nem/przysyp cinamonu tartego/y imbieru/á
tak pożyway. Rano warzonych rzeczy poży
way/á na wieczerzy pieczonych/ bo thak lepsze
trawienie bywa. Bedł/ kapusty/iagieł nie-
chay/á marchwie/rzepy/grochu skromnie po
żyway. Słonin niechay ani kiełbas/y wszy
tkich takich rzeczy.

☞ Takież sie y około picia sprawuy. Vi
na starego á mocznego zapalaiącego nie pij/
bo człowieka barzo wysusza wnątrz/ wątrobę
zapala. Vina mętnego azwłaszcza przypra
wnego y ktemu podobne° nie pij. Piwo bia
łe/czyste vlisiałe z słodu dobrego pij. Piwo ię
czmienne dobrze wystałe nie kwasne / dobrze
iest pić. Piwa mętnego dla drożdży/ młode
go/nie vwarzonego dobrze/z zatęchłych beczek
chmielnego barzo/nakwasniałego/á pod kto-
rem sie wiele drożdży vstawa/nie piy. Ale v
czyń tak/Vezmi piwa faskę iako vielką chcesz
do domu/á gdy sie dobrze vstoij/ roztłucz nie-
kielko gałek bobku/ zawiąż gi w chusteczkę z ia-
kim czystym kamykiem/á wpusc w piwo aż po
grąznie: potim tak tocz piwo a pij: Także też
y z gwozdziki możesz vczynić: á gdzie piwo bę-
dzie stało/aby tam miestce było czyscie suche á
nie wstęchłe. Picia wszelkiego ciepłego bar
zo gorącego barzo też zimnego abys sie strzegł

W spaniu / w krotofilach, w roskoszach / y w innych sprawach

iako

maß niżey naukę ßerzey wypiſaną/ iako ſie w tym pußczaniu krwie maß ſprawować.

NAprzod gdyby ſie bolączka przi tych znamionach wypiſanych na wierzchu głowy wydała/ albo thez pod pazuchą prawą/ albo na prawym ramieniu/ albo też y w pierſiach/ tedi ma być krew pußczona z prawej ręki z mediany.

☞ Zaſie gdyby ſie wrzedzienicza na czele vkazała/ tedy vpuſciwßy mediany pierwey/ potym po godzinie z pod iezycza ma być krew v- (pußczona.

¶ Też gdyby ſie bolączka za v- chem vkazała/ albo pod brodą/ albo na ßyi: Na ktorey ſtronie ſie wyłoży bolączka/ z tej ſtrony krew ma być z głowney żyły pußczona.

¶ Też ieſliby ſie bolączka morowa wyrzuciła na ktorymkolwiek boku á nawiecey pod pazuchą/ znak ieſt iże ſerce cierpi od iadu powietrza morowe° á tak z mediany oney ſtrony na ktoreyby ſie bolączka wyłożyła/ krew puſcić.

¶ Też gdy ſie pocznie bolączka wykładać w dymionach albo w biodrze/ albo na krzyżu/ albo na vdzie/ znak ieſt iż wątroba więcey cierpi/ będąc iadem powietrza morowe° zarażona: á tak na ktorey ſtronie nogi wrzod ſie wyrzuci teyże nogi zaphena żiła pod koſtką ma być zacięta/ y dać krwi idz barzo wiele aż do omdlenia/ á thakież y z każdey żyły dopuſcić krwi idz (krom głowney) z tej miernie ma być krew pußczana: Jeſliby pod koſtką zapheny nie mogł zaciąć/ tedy odnogę iey ktorą naydzieß miedzy małym palcem v nogi á miedzy wthorym/ y nad koſtką możeß zaphenę zacinać. Z ręki w ten czas żadney żyły ani mediany ani płuczney nie pußczaj/ abowiem wciągnąłby iad ku gorze/ á takby ſerce/ wątrobę y głowę zaraził.

¶ Też ieſliby bolenie człowiek miał wnątrz głęboko/ thedy ma z płuczney żyły obficie krew pußczać/ zawßę z tej ſtrony ku ktorej ſie bol więcey skłania.

☞ Też to maß baczyć/ ieſli krew będzie czarna/ gruba albo zielona/ tedy maß iey tym więcey dopuſcić idz/ y owßem tak długo poki ſie iej barwa nie odmieni.

¶ Też to maß baczyć [illegible] morowem powiet[illegible] dzienice na [illegible] gdzie[illegible]

niwßy mu wraczanie/ daj mu płuczną [illegible] zaciąć w łokciu á day krwi idz poki może trwać ażeby począł mdleć.

Po pußczaniu krwie iako ſie maſz poſilac.

NIemoc ta to prze taiemnoſc iadowitoſci ſwey nad wßytki inne niemocy więcej ſerce zemdlewa/ y duchow wßytkich żywotnych vmnieyßa: Przethoż muſi pokarm dawać ktory ieſt łaczny ku ſtrawieniu/ á hoyniey ßą krew y moc dawaiący przeciw złemu nakażeniu/ á tak hnet ſie po pußczaniu krwie poſilić: Vczynić żuphkę z wina/ z żołthkiem iaia ſwieżego/ á kniey przylać wodki rożaney/ oßafranić á okorzenić cinamonem/ mußkatouym kwiatem/ oſłodzić czukrem á dać ieſc. Albo vpiecz iaie ſwieże miękko á z ieſc ie zßafranem z mußkatowym kwiatem/ á na to ſie wina napić/ á ieſliby był w gorączoſci wielkiey tedy pić tizannę/ á tak y inßych potraw pożyway podobnych tym to przerzeczonym y ktore ſie rychło ſtrawić mogą. Kto w tey niemocy chętko ije/ dobry znak ieſt zdrowia. Potrawy kwaſne dobre ſą dla poſilania żołądka/ y dla vmnieyßenia febry.

Lekarſtwy z apteki ſerce thak poſilay.

¶ Pożyway częſto manus criſti perlati/ ſandaliſati/ triaſandali/ lektwarzu rożanego/ lektwarzu wołowe° ięzyka/ lektwarzu z kwiatu boragowe° ktory czynią z koſcią ſercza ieleniego y z tabliczkami złotemi. Wodki palone tyto pić ieſt rzecz dobra/ Naprzod wodka ßczawiowa/ wodka wężowe° korzenia/ podrożn[illegible] ziela wężownikowe°/ wołowe° [illegible] kowa/ borag[illegible] á chce[illegible]

ſi być więcey niſzli wina.

¶ Serce z wierzchu tak poſilaj przikładaiąc á to aby ſie zarażenie nie ſzerzyło/ á gorączoſc ktora w febrze aby vgaſzona była/ kthora kazi ciepło przyrodzone. Naprzod wziąć wodki ty to á zlać ie ſpołem/ wodkę boragową/ wodkę wołowe° iezika/ ſzczauiową/ rożaną/ rozdziaławſzy z kamphorą/ roiownikową/ bazilijową dziewannową/ wężownikową: w thych wodkach omaczay chuſtkę lnianą złożywſzy ią we troię albo we czworo/ ale ią pierwej maſz omoczyć w oczcie á zaſie ocet wyżąć/ á w tych wodkach omoczyć y thak na ſerce przyłożyć: w ty wodki możeſz przymieſzać ſandalu/ bolum armenum/ kamphory.

Gdy żołądek nie chce zadzierżec lekarſtwa ani pokarmu.

¶ Wraczanie w tey niemocy bywa poſpolicie á tho dla ſpoienia żołądka z ſercem/ á żołądek ieſliby wilkoſci złe z ſiebie wymiatał/ thedy takiego wraczania nie ſtanowić/ á po thakim wraczaniu byłliby żołądek lekki á czerſtwy/ dobre znamię ieſt. Ale ieſliby lekarſthwa ani pokarmu albo picia nie mogł zadzierżeć/ złe znamię ieſt/ á ieſt znak vielkiego poruſzenia w ſerczu dla iadu złego powietrza. Tedy przeciw takiemu wraczaniu tak vczyń/ Wezmi rożey/ wężowniku/ benedikti białey/ koriandru/ miętki/ pigwy ſuchej albo ſwieżej maſzli/ warz ty rzeczy w oczcie á przylej knim vina/ á potim vkroijć grzankę wielką ſzeroką á vpiecz/ potim położywſzy ią na miſie polać gorączo tym oczcem czos w nim warzył ty rzeczi/ á na wierzch poſypać cinamonem/ á to na brzuch przyłożić proſto na żołądek y przywiezać/ á potym dobrą chwilę nic ieſc ani pić nic.

[illegible]m v[illegible] poſilanie.

[illegible] ia na [illegible]

dnie barzo złe ieſt ſpać/ a gdy w nocy będzieſz ſpać tedy miernie ſpi.

¶ Wthorego dnia po puſzczaniu krwie dać mu przepuſzczente á nie przedłużaj/ ku wygnaniu wilkoſci złych od ſercza: ony iż niemogą być ſamy przez ſie ſprawiony ku wyſzciu/ ale ſtoiąc w ciele mieſzaią ſie z dobremi/ a tak ſzkodzą zdrowiu człowieczemu/ y tak ſie z tąd iadowitoſc mnoży/ ktore przeczyſcienie tak vczyń. Wezmi kaſſijey fiſtuły ieden łot/ lektwarzu rożanego iij. czwierći/ zmieſzay to ſpołem á wezmi rano. A ieſli chceſz iacy tego ſamego lektwarzu wziąć/ tedy go wezmi czały łot/ dobrze ieſt. Drugie przeczyſcienie/ Vezmi dijapruniis ij. łoty/ reubarbarum ij. czwierći/ zmieſzaj ſpołem á pożyway tego po ranu/ á po przeczyſcieniu/ okładay ſerce rzeczami wyſſzey napiſanemi dla poſilenia/ y też lekarſtwa pożyway ktore potwierdzaią ſerce/ iako też wyſſzey napiſane ſą: pokarmow też ktemu ſłużących pożyway zwłaſzcza iuchy z kapłunow. Thez czaſem wziąć drijakwie trochę z lektwarzem rożanym/ dobrze ieſt. Też piłułki powietrzne brać pod czas/ dobrze ieſt.

Głowa ieſliby niemoczne° bolała.

¶ Wezmi wodki rożaney/ babczaney/ pſinkowey/ rozchodnikowey/ dziewannowey/ roiownikowey/ zley wſzytki weſpołek/ potym wezmi chuſtę cienką/ zmaczayże ią pierwey w oczcie/ potym wyżmi czyſcie ocet á złoż ią we troię albo we czworo/ potym zmaczay w tich vodkach á przykładay mu na głowę na czoło y na skronie nawięcey: á gdy vzchnie tak zaſie vdziałay. Też dobrze ieſt mazać olejkiem rożanym á nawięcey skronie.

O rozlicznem lekarſtwie.

☞ Wiele ludzi przy początku zarażenia morowego powietrza/ gdyż vznaią być zarażenie natychmiaſt daią drijakiew z winem pić/ á po [illegible]n przjodzieią czym dobrze ciepłym aby ſie po [illegible] z ſiebie pot ocierał. Też niektorzy z[illegible] pić także w winie. Też nie [illegible] z nogiethku daią pić á [illegible] Też niektorzy ſok [illegible] á vedwu [illegible] z po

aqua vite: niekthorzy dawaią pić zmieszawszy ią z malmazyią/ albo w winie dobrem zmieszawszy wodki ktoreykolwiek paloney ktemu: Też bolus armenus z apteki/ iest rzecz barzo dobra. Ziele wężownik też iest barzo dobry. Gdy drzjakiew daią pić z winem człowieku gorącego przyrodzenia/ á ktemu gdi iest człowiek w wielkiej gorączości/ tedi go wiecej mdlą niż czo dobrego vczynią/ ale ią maią dawać z wodkami/ iako z wężownikową/ albo zsparzawiową tedy iest rzecz prześpiecznieyßa. Ti rzeczi bronią od bolączek: bolączki rozgania sok wytłoczony z polney drzjakwie pijąc gi/ ytez sok z wołowego iezyka wytłoczony zmieszay z czerwonemi koralmi stłuczonemi á wypić gi. Dzieciom to oczukrować albo osłodzić możeß/ á dawać rano pić po kielko dni. To iest barzo dobra á vhwalona rzecz czo znamienści miedzy sobą w taiemnosci maią/ Naprzod warzyć piołyn w dobrym winie aby wßytko wino wywrzało/ potym nalać inßego y zamießać á wywarzyć wßytko/ potim zamazać glinią w garncu około pokrywki/ a wstawić w węgle y spalić/ á będzie czysty biały proch/ ten dawać w winie pić: ten proch broni serdza y krwie od nakażenia. Druga rzecz barzo dobra/ Vezmi drzewa aloes/ polney drzjakwie/ ielenicy bdły ktorą po kącinie zową cerui bolet°/ ziela trzem dały/ korzenia wężownikowego/ podrożniku/ rożey czerwoney/ mußkatowe° kwiatu/ każdego z nich trzy loty/ pąpia zwończowego sześć lot. kości z serdza ielenicgo 3. czwierć ßo tłuczego cza łego pół czwierći drzjakwie wyborney pięć lot ty korzenia wßytki stłuczą á włożyć do szklenice á na tho nalać malmazyiey z półtory albo zedwie kwarcie chować to wcieple przez dwie nie dzieli zakrywßy z wierzchu barzo dobrze/ á [illegible] a każdy dzień zamießać/ ale to wiedz iż to naczynie gdzie będą mokneły ty rzeczi w mál mazyiej ma być nie wysokie ale [illegible] sokie ale [illegible] tkie/ á to dla tego iż gdy iuż przejrzoi dwie niedzieli/ aby to spuścił do drugiego naczynia ießcze nisse° niżli to po krayce/ á to tak/ Postaw podle tego naczynia drugie naczynie dobrze nisse/ á potym możeßli mieć ßarłatu ßtuczkę/ skraj gi dłu go na krayki/ potym położ tey krayki ieden koniec na te malmazyią/ á drugi koniec na to prożne naczinie/ postawiwßi oboie pospołu/ á to° będzie/ściekało z wyssego naczynia do nisse°/ poty [illegible] wßytko ściecze/ wley w inßą ścłe ce/ potym przyprawale zeń czos zczedzik/ ale pat stąw pod nos alembikow ßko/ ale aby obwarował i á to będzie wodka barzo dob potwietrzem morouem/ ale ią alembik aż gdy sie w szklance z iako oley/ a tak tym inße lekarstw bolączki y na pryßcze rozpuszczać sci y inße rzeczy. Te lepak gęsto dnie zgęstła/ maß rospuszczać wodk wą y wodką wołowego iezyka/ á złot tego o ktorym będzie niżey napisano/ á też ambry mało przyłożyć/ możeß.

Złoto kremu tak maß przyprawiać

Acz ludzie rozmaici złoto vychwalaią ku piciu być dobre czasu tego/ iest prawda/ ale ize nie vmieiętni wodkami mocznemi odeymuią mu sprawę y własnosc iego/ ale kto nie vmie/ tedy tak vczyń/ Wezmi złota czystego od guld ßlacra kielko tabliczek/ przysypze kmiemu prochu natłuczonego z czerwonych koralow/ prochu z perek natłuczone°/ prochu burßtinowego ale mniey niżli tych inych/ czukru kandi przyłoż/ zetrzyß tho czyście na kamieniu twardem na miałki proch/ potym zchoway dla potrzeby tego przyłożku lekarstwu maluczko vyssżej na pisanemu czo rozumieß/ choćby też i viecej przi łożył nie okaziß/ á iesli też y z drzjakwią przyimieß/ dobrze iest/ á przyimießli samo w winie też dobrze. Wodka ktora iest nowego złożenia tak ma być działana/ Wziąć ziele wężownik y z korzeniem dwie części/ trzem dały iedne część/ koßyßczka poł części/ polney drzjakwie 2. części/ boragu z kwiatem iedne część/ kwiathu zwończowe° trzy garści/ rożownika dwie/ mußkatowe° kwiatu trzy loty/ ty wßytki ziola zsiekaj poki ießcze zielone/ skrop ie octem winnem á day mu tak stać przez noc/ potym to wypalić przez alembik/ a tey wodki pozywać z syropem ßczawiowym przed wczeßciem słończa/ iad od serdza odpędza/ y nie da mu sie rozchodzić po

(ciele.

Bolączki morowe tak maß leczyc.

[illegible] po puszczaniu krwie y po przeczyszczeniu zo [illegible] b wilkości/ ytez po posileniu serdza [illegible] n wyssżey napisanemi/ Gdi by sie bola

aß gotuie/ Wſadz na bo
vielkę/ potym ią zſiekay
oż niechay krew z iadem
y możeß obaczyć że iuż do
ni ią/ Wezmi figę a rozkroj
c drijakiew w winie/ a te figę
ym rozmocz a przyloż na bolą
przez kielko dni. Drudzy theż
ńkę pod bolgczką/ a tak na dol iad
Drudzy pod bolgczką pryßcz dzia
ora Cantarides robaki/ a ſiłukßy ie
ata na gołe ciało/ a tak będzie pryßcz/
ale ktore zową iaskier/ takiez ſiłukßi przi
ią: potim to na bolgczki dobrze iest klaſc
Jezmi rzodkiew nakray z niey kołek wezmiß
drijakwie czyſtey a rozpuſe ią wmem/ rozma
czay w tey drijakwi kołka rzodkwiane/ a przyk
ładay na bolgczkę często odnawiaige. Albo
maßli gorzałkę ktorą zową aqua vite/ albo o
ney rzeczy ktorąs z małmazijej wypalił wtim
roſpuſe drijakiew a rozmocz kołko rzodkwie po
iedney ſtronie/ a przyloż na bolgczkę: albo ſi
gę wmiaſto rzodkwie. Drugie/ Stłucz goz
czyce z mydłem venecżkim/ a przylej trochę vi
na/ vczyń z te° iakoby plaſtr na liſcie bzowym
albo omanowym/ to przykładay na bolgczkę.
Też ſtłucz orzechy włoſkie z ruta/ a przykładaj
Theż cebulę pieczoną rozmoczyć w drijakwi a
przykładać.

¶ Czwarte° dnia bolgczkę zmiękczić/ Wyiąć
ſlaz/ fenum grecum z apteki/ mąki iego/ ziela
z kotogłowu/ ziela ktore zową kopyto końſkie/
ſiemienia lnianego/ figę ktorą ſmażyć to w o
liwie/ a potym wyiąć oliwę a włożyć w nie z y
wicę/ iecżmienney mąki/ a na oſtatek przepu
ścić na winie mydło/ a te° mydła przyłożyć do
tey oliwy ktym rzeczam/ mießać ſpołem na og
niu/ potym odſtawić: a gdi oſtydnie/ z tego czi
nić plaſtry a na bolgczkę przykładać.
Też ſtłucz figi z piołynem a z mąką iecżmien
ną/ vczyń z tego iakoby plaſtr a przykładay na
bolgczkę. Theż igdra włoſkich orzechow z
mąką feni greci ſtłucz/ dijaltee maſci ktheму
przyłożyć/ z tego vczynić plaſtry a na bolgczkę
przykładać.

Jakoby ſkoro obaczył iż iuż na niektorim
mieſczu miękko/ toć iuż gnije/ a tak czo nay
chley odtworzyć aby iad wyciekł z gno[illegible] po
ſpołu/ bo ieſliby tego zaniechał od
tworzyć/ tedy vczyni głęboką iamę w
dowitem ſwem gryzieniem/ a tak czo nayche
ley możeß odtwieray a gnoy wykłaczay: a gdi
ſie wyczyſci/ działać plaſtry a przykładać aby
zaraſtało a pięknie ſie goiſło: o thym napiße
na końcu gdzie ieſt o goieniu pryßczow.

Pryſzcże morowe tak maſz leczyć.

PRzy goieniu pryßczow y bolgczek/ pijza
wżdy wodkę ktoramći piſaniem namie
nił: wodka nowego ſłożenia mało wyſ
ßey napiſana ieſt/ albo też ſyrop ktory też ieſth
wyſſzey napiſany/ Poſilania ſerdeczne/ też
piłuły powietrzne przyimuj. Na pryßcz też
możeß bańkę przyſtawić/ iako y na bolgczkę/ a
by iad wyciągała. Roſpuſe dryiakiew go
rzałką/ a vkroy kołaczek ſieroki z omanu/ roz
mocżże w tey dryiakwi po iedney ſtronie/ a przi
kładay na pryßcz/ czyń tokielko razow.
Też żołtek z iaia zmießać z ſołą/ a w tym roz
moczyć także oman albo rzodkiew a przykła
day na pryßcz/ możeß przywiązać. Też figi
ſłucz/ aloes drzewo/ z ſołą a wina przełać/ a z
tego vczynić iakoby plaſtr na chrzanowym li
ſcie/ a ten plaſtr na pryßcz przykładać kielko ra
zow często odnawiaige: po napierwßym przy
łożeniu tedy będzie pryßcz czarny/ a zawżdi ſie
w ſobie będzie burzył/ aż ſie przepuknie dla te°
przykładania/ potym pocieczę ropa ßpetna po
czerniała: a gdyby ſie zaſtrupiło/ przyłożyć ie
czmiennego ciaſta/ a zlezie ſtrup/ potym maß
goiſć maſcią ciało naraſtaigczą.

¶ Gdyby kto miał pryßcz/ a chciałby wie
dzieć ieſli może być zgoion/ tedy wezmi dryiak
wie a vczyń z niey plaſtr/ przyłoż gi na pryßcz
wyzchnielić dryiakiew/ zle znami ieſt/ nie wy
zchnieli a niemoczny dobrey myſli ieſt y czerſt
wieie/ tedy zaſie przyidzie ku zdrowiu. Theż
gałbanum rozciggnąć na chuſtce iako plaſthr
a przyłożyć/ chwykili ſie pryßczu a nie odpad
nie/ tedy ſie zgoi/ ale ieſli odpadnie y z korze
niem/ zły znak ieſt.

¶ Pkyßcz ieſli chcesß odtworzyć/ tak vczyń.
Wezmi ziela polney dryiakwie/ ziarn skoczko
wych więtßego/ koſtyrzeła więtße°/ ſoli/ ſtłucz
to wßytko z ſadłem wieprzowem/ ale ſadła nie
wiele bierz/ przykładay na pryßcz/ goi ſie pod
tym. Przy tim napilay ſie ſyropow wyſſzey
napiſanych/ a miernie ſie chowaj we wßyth
kich rzeczach.

Pryßcz gdiby iuż odtworzył/ Wziąć koſti

wak ktori ma korzeń poczerniały a wnątrz biały a mastny roskray gi szeroko a omocz w winie/przykładay na pryszcz. Chleb ciepły wyiąwszy z piecza/przykładać oscrzodki na pryszcz Też ziele samo polną dryiakiew swiezo stłucz/z solą y z oliwą a przykładać na pryszcz/dobrze iest. Też ciasto z oliwą a z solą przykładać/dobrze iest. Jesliby sie zastrupiło/ tedy strupu nie oddzieray gwałtem/ale warz slaz w vodzie/a wtim rozmaczay gębkę á przikładay na strup aż zmieknie. Albo tak vczyń/stłucz korzeń slazowy z masłem a z sadłem wieprzowym/vsmaż na rynce / pothym to przecedz a wytłocz przez chustę/a tim mazać na list slazowy y przykładać. Gdyby sthrupu nie było/warzyć figi/ iądra włoskiego orzecha/ fenum grecum z apteki/w wodzie/ potym to odcedz a ktey polewce przilo ż miodu / a tym wymyway pryszcz a na to przykładay korzeń kostywałowy A gdyby sie iuz miestce wyczisciło/tedi działać plastry z masci ktore naraszczaią ciało/a to tak masz vczy[illegible] Wezmi oliwy/wosku/ rospusc to na ogniu/ potym rozetrzy zywice a przysypktemu/zmieszayże potim wezmi aloes/białego kagzidła/ sarcocolle (iesth zywicza w aptece) mirry/blaywasu/litargirium to iest gleytu: ty wszytki maią być ztarte barzo dobrze/potym wsypać do oney oliwy y do wosku/ potym niechay ostydnie a z tego czyń plastry a przykładay na bolączki y na pryszcze.

Ktorego czasu narychley morowe powietrze powstawa.

187

GDy sie iuz latho dokończawa a czas sie iuz iesienn[illegible] tego czasu narychley sie po[illegible] bo powietrze go rączoscią słonec[illegible]/a tak iest skłonnieysze k[illegible] rube/ wszakże nie

trzu/zakaza[illegible]

Przy tym

uka rozmaitych le[illegible] powietrzu morowem[illegible] rzod lekarstwo doswiad[illegible] zachowaiace każde° czło wieka od zarażenia czasu pow. mor.

¶ Wezmi listkow rucianych swieżych ze trzi dziesci/iądrek włoskich orzechow z pięć/fig suchych tez z pięć/vtłucz ty rzeczy społem w moz dzerzyku/a tego potrosze po ranu na czczo pozyway/zuiąc mozesz połykać/albo wypluwać o ne wilgotnosc[illegible] potym mozesz z domu przespiecznie wyn[illegible] pospolite° a prawdziw[illegible]

Drugie

sn
čin
dñ

...awszy czo zło
...rzeći dzień al-

...lekarstwo.

...iałego chleba w małmazijey
... á nißli z domu wynidzieß/ z iedz.
...ez grzanka w oczcie mocznem namoczo
...ią/ przed wyßciem z domu iedziona/ iest silno
vżyteczne zachowanie/ á pospolicie go vżywa
ią ludzie/ a nie bez przyczyny/ abowiem oceth
zachowawa ciało y wßytki przyrodzone wilko
sci wczłouiecze/ od zagniłosci j od prochnienia

Drugie lekarstwo bogatym.

☞ Wezmi skorki od iabłka citrinowe°/ á o-
ne miey w vsciech żuiąc/ a wilgotnosc połyka
iąc/ abowiem ty... v sercej mozg
posilai... ...zu sie przeći-
... ...y- (wiaią.
...oro. pow.
... win ne°

...z-

...za-

czynią gotowy w Aptece.

¶ Wezmi korzenia diptamowego/ korzenia
goryczkowego/ przerwipepowego/ terre sigilla
te/ każdego z nich po trzy łoty/ koralow białych
dwa łoty/ Thy wßytki rzeczy zetrzy na miałki
proch/ a potym zmießay y tak pożyway.
¶ Thymże obyczaiem proch Saluificantis
bywa vżywany (czynią gi też w Aptece) mo
że być y na czczo z winem białem pijan/ dla za
chowania zdrowia. Czasu też zarażenia po
wietrzem/ tymże obyczaiem tego prochu sal-
uificantis tho iest vzdrawiaiącego/ maß poży-
wać iako y prochu Krolewskiego.
☞ Też takieß dryiakiew/ y thakieß metrida-
tum/ są dziwnej á niewymowney pomocy na
przeciw morowemu powietrzu/ tak przed zara
żeniem iako y w zarażeniu.
☞ Też piłułki pestilentiales to iest powietrz-
ne/ czasu moro: pow. na każdi tydzień po dwu
dziestu brane/ zachowawaią człowieka nade-
wßytki rzeczy od zarażenia: mogą thez być po
siedmi dwa razy w tydzień brane.

Jeszcze sparwa maluczka dla za-
chowania od powie. moro.

¶ Ta iesth rada na vżytecznieyßa/ aby człowiek rychło miestce zmienił/ gdy baczy że iesth powietrze zarażone. Przyiechawßy do zdrowego powietrza/ aby tam długo trwał/ á mießkaiąc w nim aby sie słußnie chował/ thez do swego mießkania aby sie zasie nie rychło wraczał/ bo wiele ich nieopatrznoscią swoią rychło wroćiwßy sie/ gdzie ießcze ostatki powietrza morowe° zostawały/ ...zarazili sie y pomarli
A przetoż wielu ...iey iest do tego po
wietrza/ kth... ...ło zarażone/ ale
gdy iu... ...czyscione/ idz-
h... ...vietrze ktore